T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAİDA DİVANI
(İNCELEME-METİN)

ABDULHAKİM ARKAN
2501160148

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğretim Üyesi KADİR TURGUT

İSTANBUL-2020

ÖZ

SAİDA DİVANI
(İNCELEME-METİN)

ABDULHAKİM ARKAN

Hicri XI. yüzyıl şairlerinden olan Saida, hayatının son dönemlerini Osmanlı ülkesinde geçirmiştir. Tenkitli metnini oluşturduğumuz Saida'nın Farsça divanı, dibace, kasideler, mesneviler, gazeller, rubailer ve müfredlerden oluşmaktadır. Sebk-i Hindi üslubu ile yazılmış olan bu divan tasavvufi bir eserdir.

Saida Divanı, İran'da birkaç araştırmacı tarafından tashih edilmiş olmasına rağmen, hem tashih için kullanılan yazma nüsha sayısının az olması, hem de şairin hayatı hakkındaki bilgilerin yanlış ve yetersiz olması nedeniyle bu çalışmayı gerekli gördük.

İlk bölümde şairin biyografisine yer verdik. İranlı araştırmacılar tarafından, elimizde divan nüshaları bulunan Saida ile karıştırılan Saida isimli/mahlaslı diğer iki şairin biyografilerine ve bu iki şairin biyografilerinin nasıl iç içe geçirildiğine değindik. Ayrıca bu kişilerin elimizde divanı bulunan Saida ile nasıl karıştırıldığını da açıkladık. Bunlara ilaveten, Saida'nın tek eseri olan divanından bahsedip, İran'da bu eserle ilgili yapılmış olan çalışmaları tanıttık.

İkinci bölümde divan metnini üslup, konu, mazmunlar ve şekil bakımından inceledik.

Üçüncü bölümde ise öncelikle tespit edebildiğimiz sekiz adet divan nüshasını tanıtarak, bunlardan nasıl bir şecere oluşturduğumuzu anlattık. Daha sonra ise bu şecere yardımıyla seçtiğimiz beş adet nüsha üzerinden hazırlamış olduğumuz tenkitli divan metnine yer verdik.

Anahtar Kelimeler: Saida, Divan, Sebk-i Hindi, Nakşıbendilik, Tasavvuf

ABSTRACT

DIVAN OF SAIDA

(ANALYSES - TEXT)

ABDULHAKİM ARKAN

Saida, one of the hijri 11th century poets, spent the last periods of his life in the Ottoman country. The Persian divan of Saida, of which we have created the criticized text, consists of introduction, qasidas, mathnawis, ghazals, rubais and mufrads. This divan is a sufism work and written in the Indian Style.

Although the text of divan of Saida have been criticized by a few researchers in Iran, we deemed this study necessary because of the fact that the number of manuscripts used for the text criticizm is less and the information about the poet's life is wrong and inadequate.

In the first part, we have referred the poet's biography. We have also touched on the biographies of two poets who are confused with Saida by Iranian researchers. In addition to these, we have briefly touched on the divan of Saida, his single work; and we have introduced the studies about this work in Iran.

In the second part, we have analyzed the text in terms of style, subject, content and shape.

In the third part, first we have introduced eight manuscript copies of divan, and we have described how we had created a genealogy by these copies. Then, we have included the criticized text of the divan, which had been prepared by five copies chosen with the help of this genealogy.

Keywords: Saida, Divan, Indian Style, Naqshbandism, Sufism

ÖNSÖZ

Bu çalışmada hicri XI. yüzyıl şairlerinden Saida'nın Farsça Divanı'nın tenkitli metnini oluşturduk. Çalışma için, Türkiye ve İran kütüphanelerinden tespit ettiğimiz 8 adet yazma nüshayı temin edip değerlendirdik ve bu nüshaların 5'i ile çalışmamızı yaptık. Daha sonra tenkitli metin üzerinden Saida'nın şiirlerini edebi açıdan değerlendirdik. Ayrıca şairin yaşam öyküsünü de birincil kaynakları kullanarak aktarmaya çalıştık.

Bu çalışmada yardımını benden esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Kadir Turgut'a ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı'ında görev yapan diğer hocalarıma teşekkürlerimi arz ediyorum.

Abdulhakim Arkan

İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZ .... **ii**

ABSTRACT .... **iii**

ÖNSÖZ .... **iv**

İÇİNDEKİLER .... **v**

KISALTMALAR LİSTESİ .... **viii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM **3**

SAİDA'NIN HAYATI VE ESERLERİ 3

1.1. Hicri XI. Yüzyıl İslam Coğrafyasının Siyasi ve Edebi Durumu 3

1.2. Saida'nın Hayatı 6

1.2.1. Saida İle Karıştırılan Kişiler: 12

1.3. Saida'nın Eserleri 16

1.3.1. Saida Divanı İle İlgili Yapılmış Olan Tez Çalışmaları 16

İKİNCİ BÖLÜM **21**

SAİDA DİVANININ İNCELENMESİ 21

2.1. Şairin Üslubu 21

2.2. Saida'nın İtikadı 25

2.3. Saida'nın Şiirinde İktibas, Tazmin ve Nazireler 31

2.4. Saida'nın Medhiye Yazdığı Devlet Adamları: 40

2.4.1. Sultan 4. Mehmet (ö. 1104 h./1693 m.) 41

2.4.2. Şehzade Mustafa (ö. 1115h./1703 m.).....................................41

2.4.3. Musahip Mustafa Paşa (ö. 1096 h./1685 m.)............................42

2.4.4. Müverrih Abdurrahman Abdi Paşa (ö. 1103 h./1692 m.) 44

2.4.5. Sarı Süleyman Paşa (ö. 1098 h./1687 m.) 44

2.4.6. Naima 45

2.4.7. Yusuf 45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 46

NÜSHALARIN TANITILIMASI VE TENKİTLİ METİN 46

3.1. Nüshaların Tanıtılması 46

3.1.1. L Nüshası (Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, 448):........47

3.1.2. B Nüshası (Süleymaniye Kütüphanesi, Beşir Ağa Eyüp, 135-001) 48

3.1.3. N nüshası (Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, 3823) 49

3.1.4. A Nüshası (Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Farsça, 362)...........50

3.1.5. M Nüshası (Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami, 2433)..51

.3.1.6 S Nüshası (Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami (Sena-yı Sabık), 755) 52

3.1.7. H Nüshası (Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami 14089): 53

3.1.8. Ml Nüshası (Kitabhane-i Milli-yi Melik, 5289).......................55

3.2. Nüshaların Birbiri İle İlişkisi ve Nüsha Şeceresi 56

3.3. Metni Tenkidinde Dikkat Edilen Hususlar......................................63

3.4. Tenkitli Metin..68

3.5. Divanda Geçen Özel İsimler Dizini 801

SONUÇ 809

KAYNAKÇA..811

KISALTMALAR LİSTESİ

A : Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Farsça Koleksiyonu, 3823 numaralı yazma nüsha

a.e. : Aynı eser

a.g.e. : Adı geçen eser

B : Süleymaniye Kütüphanesi, Beşir Ağa (Eyüp) Koleksiyonu, 135-001 numaralı yazma nüsha

be. : beyit numarası

bkz. : Bakınız

c. : Cilt

çev. : Çeviren

d. : Doğum tarihi

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

ed. : Editör

H : Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami 14089 numaralı yazma nüsha

h. : Hicri tarih

haz. : Hazırlayan

hş. : Hicri şemsi tarih

L : Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Koleksiyonu, 448 numaralı yazma nüsha.

M : Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami 2433 numaralı yazma nüsha

m : Miladi

ma : Manzume numarası

Ml : Kitabhane-i Milli-yi Melik 5289 numaralı yazma nüsha

metin : Tez metni

N : Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, 3823 numaralı yazma nüsha

no. : Numara

ö. : Ölüm tarihi

S : Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami (**Sena-yı Sabık**) 755 numaralı yazma nüsha

s. :Sayfa numarası

st. :Satır numarası

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

AMAÇ

Hicri XI. Yüzyıl şairlerinden olan Saida, beyit sayısı 7000'nin üzerinde Farsça bir divanı olmasına rağmen iyi tanınmamaktadır. İran'da Saida divanı ile ilgili çalışmalar yapılmış olsa da, şair İranlı araştırmacılar tarafından iyi tanınmamakta, hatta Saida isimli başka şairlerle karıştırılmaktadır. Saida, hayatının son dönemlerini Osmanlı ülkesinde geçirmesine ve burada devlet büyüklerine kaside ve medhiyeler yazmış olmasına rağmen, hayatının bu kesiti ve eserinin Osmanlı ülkesinde yazılmış ksımları İranlılarca hiç bilinmemektedir. Bu çalışmamızı yaparken, öncelikle Saida'nın yaşam öyküsünü doğru bir şekilde ortaya koymayı hedefledik. İranlı araştırmacılar tarafından Saida ile karıştırılan, Saida isimli/mahlaslı başka iki şairin de hayatını anlatarak, onların elimizde divanı bulunan Saida olamayacağını göstermeye çalıştık.

Saida divanının metin tenkidi İranlı birkaç araştırmacı tarafından yapılmış olsa da bu çalışmalar oldukça eksiktir. Araştırmacılar sadece İran'da bulunan nüshalarla çalışmalarını yapmış ve yapılan bu çalışmalar ya tek nüsha ile yapılmış ya da hacmi ve beyit sayısı az olan nüshalar kullanılarak yapılmıştır. Bu nedenle çalışmamızda, İran'da ve Türkiye'de tespit edebildiğimiz sekiz yazma nüsha ile Saida divanının hem daha kapsamlı hem de müellifin kaleminden çıkmış olan halini elde etmeyi hedefledik. Daha sonra ise elde ettiğimiz metin üzerinden şairin divanını inceleyerek, eserin edebi değerini ortaya çıkarmaya çalıştık.

YÖNTEM

Şairin yaşam öyküsünü aydınlatmak için hem Türkiye, hem de İran ve Hindistanda yazılmış olan tezkire ve diğer biyografik eserleri inceledik. Ayrıca şair İran'da yanlış tanındığı için bu yanlışın izini sürmek için de bu biyografik eserlerden

istifade ettik. Şair ile ilişkili olabilecek kişilerin de hayatını incelemek gerektiğinden, bu tezkire ve biyografik eserlerin yanında ansiklopedi gibi kaynakları da kullanmamız gerekti.

Elde ettiğimiz verilerden yola çıkarak şairin hayatını anlattık. Şairle karıştırılan diğer kişilerin hayatına da yer verdik.

İran'da Saida ve divanı ile ilgili yapılmış olan tez çalışmaları ve makaleleri de gerek internet ortamından gerekse de İran'daki kütüphanelerden bularak, elde ettik. Bu kaynakları da inceleyerek çalışmamızda değerlendirdik.

Saida divanının yazma nüshalarını eksiksiz tespit edebilmek için Türkiye, İran, Hindistan, Pakistan, Tacikistan ve Özbekistan yazma eser kataloglarını, ulaşabildiğimiz kadarıyla, taradık. Yine internet ortamında bulunan dijital yazma eser kütüphanelerini de tarayarak yazma nüshaları bulmaya çalıştık. Sonuç olarak Saida divanına ait 8 adet yazma nüsha tespit edip, bunların dijital kopyalarını temin ettik.

Mevcut nüshaların birbiri ile ilişkisini tespit etmek için nüshaları hem şekil hem de içerik bakımından inceledik. Nüsha şeceresini ortaya çıkardıktan sonra bu sekiz nüshanın beş tanesi ile divanın tenkitli metnini oluşturduk.

Daha sonra oluşturmuş olduğumuz metin üzerinden Saida divanını, üslup, konu, içerik ve şekil bakımından değerlendirdik.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAİDA'NIN HAYATI VE ESERLERİ

1.1.Hicri XI. Yüzyıl İslam Coğrafyasının Siyasi ve Edebi Durumu

Hicri 11. yy.(m. 17. yy) şairlerinden olan Saida'nın hayatına geçmeden önce, şairin yaşadığı dönemde İslam coğrafyasının siyasi ve edebi durumundan kısaca bahsetmek gerekir.

Şairin yaşadığı hicri 11. yüzyılın (m. 17. yy) ikinci yarısında; batıda Osmanlılar, doğuda Babürlüler ve bu iki devletin ortasında yer alan Safeviler olmak üzere, İslam coğrafyasına hakim üç devlet bulunmaktadır. Bu dönemde Safevilerde 2. Abbas ve Şah Süleyman, Babürlülerde Şah Cihan ve Alemgir Evrengzib, Osmanlılarda ise 4. Mehmet hüküm sürmüştür.

4. Mehmet hicri 1058'de (m. 1648), henüz yedi yaşında iken bir saray darbesi ile tahta çıkarıldı. Padişah çocuk olunca da, ülkeyi idare etmek onu tahta çıkaran kişilere kaldı. Bu ilk yıllar saray çekişmeleri, ekonomik sorunlar ve özellikle Venediklilerle yapılan deniz savaşlarındaki başarısızlıklar ile geçti. Bu bunalımların olduğu dönemde Sultan 4. Mehmet saray ağalarının gözü önünde, Kağıthane'de, ileride onun için büyük bir tutku haline gelecek olan av seferleri ile meşgul olmaktaydı. Hicri 1066'dan (m.1656) itibaren Köprülü ailesinin sadrazamlığa geçmesi ile Çanakkale ablukasının kaldırılması, Girit, Uyvar ve Kamaniçen'nin alınması gibi askeri başarılar elde edilmeye başlandıysa da bu uzun sürmedi. Aynı aileden olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa başa geçince önce Rusya'ya daha sonra ise Avusturya'ya sefer açarak Viyana'yı kuşattı. Ancak burada büyük bir yenilgi alan Osmanlılar kendilerini Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rusya'dan oluşan dört cepheli bir savaşta buldu ve büyük toprak kayıplarına

uğradı. Uzun süre tahtta kalmasına rağmen, aşırı av tutkusu nedeniyle devlet idaresinde pek etkili olamayan 4. Mehmet, Köprülüler döneminden itibaren avlaklarla dolu olan Edirne'de oturmaya başlamıştı. Viyana yenilgisinden sonra bile av tutkusundan vazgeçmeyen 4. Mehmet'in, daha sonraki yenilgilere de ilgisiz kalması ve ekonomik sorunların da bunlara eklenmesi onu tahtından etti. Hicri 1099'da (m. 1688) tahttan indirilen 4. Mehmet'in yerine 2. Süleyman tahta çıkarıldı[1].

Osmanlılarda bu dönemde, saray dahil, divan edebiyatına ilgi oldukça fazladır. Naili, Nabi gibi önemli şairler bu devirde yetişmiştir. Bu şairler Sebki Hindi üslubuyla gazeller yazmışlar; devlet ricali ile sohbette bulunmuş ve bunlara kasideler sunmuşlardır[2]. Naili Edirne'de sürgün olduğu dönemde, İstanbul'a dönmek için 4. Mehmed'e 'şitâiye' kasidesini yazmıştır. Birçok devlet ricaline kaside yazan Nâilî, en çok Fâzıl Ahmed Paşa'ya kaside sunmuştur[3]. 4. Mehmet'in damadı olan Musahip Mustafa Paşa'ya intisap eden Nabi, 1086 yılında Edirne'de şehzadeler için düzenlenen ve 15 gün süren sünnet düğünü şenliklerini anlatan Surname'yi yazmıştır[4]. Bunların dışında Neşati, Fasih Ahmet Dede gibi önemli Mevlevi şairler de bu dönemde yaşamışlardır[5].

Safevilerde ise, hicri 11. yy. (m. 17. yy) ortalarından itibaren, 4. Mehmet gibi çocuk yaşta tahta geçen 2. Abbas hüküm sürüyordu[6]. 2. Abbas döneminde, Osmanlıların

---

[1] Abdülkadir Özcan, "Mehmed IV", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-iv (28.02.2020).

[2] İskender Pala, "Osmanlılar", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/osmanlilar#14 (28.02.2020).

[3] Ayşegül Mine Yeşiloğlu, "Nâilî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/naili (28.02.2020).

[4] Abdülkadir Karahan, "Nâbî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/nabi (28.02.2020).

[5] İskender Pala, "Osmanlılar", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/osmanlilar#14 (28.02.2020).

[6] Tufan Gündüz, "Safevîler", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/safeviler#1 (28.02.2020).

aksine, komşu devletlerle genelde dostane münasebetler kurulmuş, Kandeharın Babürlüler'den geri alınması dışında önemli bir sefer yapılmamıştır. Şah Abbas'ın Osmanlılarla olan münasebeti de daha önce yapılmış olan Kasr-ı Şirin antlaşmasına uygun olarak dostane idi. Onun döneminde İran'da ticari faaliyetler artmış, ülkede köşk, köprü vb. imar çalışmaları yaygınlaşmıştır. Yine 4. Mehmet'e benzer şekilde, 2. Abbas da vaktini avcılık ve eğlence ile geçirmiş; resme ve şiire aşırı ilgi duymuştur[7]. Hicri 1077'de (m. 1666) vefat eden 2. Abbasın yerine geçen Şah Süleyman da barışçı bir dış politika takip etmiştir[8].

Bu iki padişah zamanında yaşamış olan Sebk-i Hindi üslubunun önemli temsilcilerinden Saib Tebrizi, 2. Abbas döneminde melikü'ş-şuara ünvanını almıştır[9]. Safeviler döneminde, padişahlar için bir büyüklük nişanesi olan kasidelerin önemsenmediği, şairlerden padişahlar yerine Ehli Beyt'e kaside ve mersiyeler yazmaları istendiği belirtilse de[10], Saib hem Şah Abbas'a hem de Şah Süleyman'a birçok kaside yazmıştır[11]. Saib ayrıca, Şah Abbas'ın Kandehar zaferi için 135.000 beyitlik Kandeharname isimli bir mesnevi yazmıştır[12].

Bu dönemde, Babürlülerde ise ilk yıllarda Şah Cihan ve daha sonraki yıllarda Evrengzib hüküm sürmüştür. Her iki hükümdar da daha çok Hint racalarla mücadele

---

[7] Faruk Sümer, "Abbas II", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/abbas-ii (28.02.2020).

[8] Tufan Gündüz, "Safevîler", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/safeviler#1 (28.02.2020).

[9] S. Cengiz Sadıkoğlu, "Sâib-i Tebrîzî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/saib-i-tebrizi (28.02.2020).

[10] A. Naci Tokmak, "İran", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/iran#8-edebiyat (28.02.2020).

[11] https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghasayed-sa/ (28.02.2020).

[12] S. Cengiz Sadıkoğlu, "Sâib-i Tebrîzî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/saib-i-tebrizi (28.02.2020).

etmiş[13]; özellikle Evrengzib zamanında ülke toprakları oldukça genişlemiş ve Babürlüler en parlak dönemini yaşamıştır[14].

Babürlüler döneminde Farsça'nın Hindistan'a yayılıp resmi dil olması ve buradaki hükümdarların Fars edebiyatına ilgisi, İran'da dini sebeplerle Safevi devletinin şairlere ilgisinin azalması, hem İran'dan Hindistan'a birçok şairin göç etmesine sebep olmuş hem de Hindistan kökenli birçok şairin ortaya çıkmasına yol açmıştır[15]. İran'dan Hindistana göç eden şairlerden biri olan Kelim Kaşani, biri Cihangir ve diğeri de Şah Cihan döneminde olmak üzere iki ayrı dönemde Hindistan'da yaşamış; Şah Cihan tarafından melikü'ş-şuara makamına getirilmiştir. Kelim Kaşani'nin Şah Cihan'a kasideleri ve onun fetihlerini anlatan 'Padişahname' isimli mesnevisi bulunmaktadır[16]. Evrengzib dönemde yaşamış olan Hindistan kökenli Bidil Dihlevi de Babür devleti ileri gelenlerine intisap etmiş; bunlardan biri olan Nevvab Şükrüllah Han'a 'Tılsım-ı Hayret' isimli bir mesnevi sunmuştur[17].

1.2. Saida'nın Hayatı

Saida hakkında bize bilgi veren Türkiye'de yazılmış ilk kaynaklar Safâyî Mustafa Efendi'nin (ö. h. 1138/m. 1726)[18] *Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idi'l-Eş'âr* isimli

---

[13] Enver Konukçu, "Bâbürlüler", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/baburluler (28.02.2020).

[14] Khalıq Ahmad Nızamı, "Evrengzîb", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/evrengzib (28.02.2020).

[15] A. Naci Tokmak, "İran", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/iran#8-edebiyat (28.02.2020).

[16] Dâvud İbrâhimî, "Kelîm-i Kâşânî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/kelim-i-kasani (28.02.2020).

[17] Abdülgafûr Revân Ferhâdî, "Bîdil", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/bidil (28.02.2020).

[18] Nuran Altuner, "Safâyî Mustafa Efendi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/safayi-mustafa-efendi (16.01.2020).

tezkiresi ve Şeyhi Mehmet Efendi'nin (ö. h. 1145/m. 1732)[19] *Vekayi'ü'l-Fuzala* isimli biyografik eseridir. Söz konusu yazarlardan Safayi, Saida ile aynı ortamlarda bulunduğunu belirtmiş olup, her iki yazarın da yaşadığı dönem göz önüne alındığında bu kaynaklar birincil kaynak kabul edilebilir. Her iki eserde de şaire atfedilen şiirler, divan nüshalarında da yer almaktadır. Bu nedenlerden dolayı bu kaynaklarda verilen bilgiler -divanın içeriğinden elde edilen bilgilerle çelişmediği sürece- güvenilir kabul edilebilir.

Hicri 11. yy.'da (m. 17. yy) yaşamış olan Buhara'lı[20] Saida'nın doğum yılı, o dönemlerde yaşamış birçok şair gibi bilinmemektedir. Saida, Molla Cami'nin[21] veya Şeyh Ahmed-i Cam'ın[22] soyundan gelmektedir. Şairin gerçek ismi şu beyitten anlaşılacağı üzere Said'dir:

گرچه پدر اسم سعیدم نمود　　　لیک ز کوی تو بعیدم چه سود[23]

Nakşıbendiye tarikatına mensup olan Saida[24], Buhara'da Nakşıbendi ehli ile sohbette bulunmuş[25], yoğun bir marifet tahsili almıştır[26]. Nakşıbendi Şeyhi[27] ve Seyyid[28]

---

[19] Abdülkadir Özcan, "Şeyhî Mehmed Efendi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/seyhi-mehmed-efendi (16.01.2020).

[20] Safayi Mustafa Efendi, **Nubhet'ül-asar min fevaidi'l-eş'ar,** Süleymaniye Kütüphanesi, Galata Mevlevihanesi, 228, s. 225; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayi'ul-Fuzala**, **Şeyhi'nin Şaka'ik Zeyli** haz. Ramazan Ekinci, 2. Cilt, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başaknlığı Yayınları, İstanbul, 2018, s. 1404; Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmani**, haz. Nuri Akbayar, 5. cilt, Numune Matbaacılık, İstanbul 1996, s. 1440; Mehmet Nail Tuman, **Tuhfe-i Naili**, haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı, 1. cilt, Bizim Büro, Ankara 2001, s. 433; Veyis Değirmençay, **Farsça şiir söyleyen Osmanlı şairleri**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 589.

[21] Safayi, **a.g.e**., s. 225; Tuman, **a.g.e**., s. 433; Değirmençay, **a.g.e.,** s. 589.

[22] **Divan-ı Saida**, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, 448, s. 223a **(istinsah kaydı)**.

[23] **Metin**, be. 732.

[24] Safayi, **a.g.e**., s. 225; Şeyhi, **a.g.e.,** s. 1404; Süreyya, **a.g.e.**, s. 1440; Tuman, **a.g.e.,** s. 433; Değirmençay, **a.g.e.**, s. 589.

[25] Şeyhi, **a.g.e.**, s. 1404.

[26] Safayi, **a.g.e.**, s. 225.

olduğu da söylenmektedir. Ali Emiri, şair Agah-ı Semerkandi'nin Buhara'da, Mevlana Cami sülalesinden Şeyh Saida-yı Buhari-yi Nakşıbendi'den tahsil aldığını belirtmektedir[29]. Saida bir süre sonra memleketinden ayrılıp seyahate çıkmış[30]; Hindistan üzerinden Kabe'yi de ziyaret ederek, İstanbul'a gelmiştir:

بختم ز هند آمد و اینجا پناه کرد   خاک سیاه روی به آب سیاه کرد

بار ثواب داشت سعیدا در این سفر   از کعبه گشت و آمد بار گناه کرد[31]

Saida İstanbul'da Ebu Eyüp Ensari türbesi civarında yaşamaya başlamıştır[32]. Takva sahibi, ilim ve marifet ehli olan[33] Saida, İstanbul'da yine Nakşıbendi tarikatine bağlı olarak dervişane bir hayat sürmüş[34], Rum (Osmanlı) uleması ile sohbette bulunmuştur[35]. Saida dönemin Osmanlı devlet erkanı ve edebi şahsiyetleri ile de irtibatlıdır. Şair, eserinin dibacesinde divanını Mustafa Paşa ithaf ettiğini belirtiyor[36]. Bu kişi, şairin kendisine atfettiği manzumelerden de anlaşılacağı üzere Kaptan-ı Derya'lık da yapmış olan dönemin Osmanlı padişahı 4. Mehmet'in musahibi ve damadı olan

---

[27] Safayi, **a.g.e.**, s. 225; Şeyhi, **a.g.e.**, s. 1404; Muhammed Nabi Yusuf Efendi, **Zeyl-i Siyer-i Veysi**, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar, s. 31[b]-32[a]; Tuman, **a.g.e.**, s. 433; Değirmençay, **a.g.e.,** s. 589.

[28] **Divan-ı Saida**, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, 448, s. 223[a] **(istinsah kaydı)**.

[29] Ali Emiri Efendi, **Tezkire-i Şuara-yı Amid**, haz. İdris Kadıoğlu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2018, s.43.

[30] Safayi, **a.g.e**., s. 225; Şeyhi, **a.g.e.**, s. 1404.

[31] **Metin**, Dibace, st. 36.

[32] Safayi, **a.g.e.**, s. 225; Şeyhi, **a.g.e.,** s. 1404; Süreyya, **a.g.e.,** s. 1440.

[33] Şeyhi, **a.g.e**., s. 1404.

[34] Safayi, **a.g.e**., s. 225.

[35] Şeyhi, **a.g.e**., s. 1404.

[36] **Metin**, Dibace, st. 59.

Musahip Mustafa Paşadır. Ayrıca Saida, padişah 4. Mehmet, Şehzade Mustafa, dönemin vezir ve valileri gibi devletin ileri gelenlerine de medhiyeler yazmıştır.

Saida İstanbul'da birkaç sene yaşadıktan sonra asli vatanına geri dönmek niyetiyle yola çıkmıştır[37]. Şairin bu dönüş seyahatinde hicri 1092 (m. 1681) yılında vefat ettiği söylense de[38], divanı incelendiğinde ölüm tarihinin hicri 1092'den (m. 1681) sonra olması daha muhtemeldir. Şairin Hz. Muhammed'e yazmış olduğu bir kasidede şu beyit geçmektedir:

هزار و هفت کم از صد گذشته در عهدت   هنوز در همه آفاق حُکم میرانی[39]

Bu beyte göre şair hicri 1093 (m. 1682) senesinde hala hayattadır. Ancak bu beyitteki هفت ibaresi, bir nüshada هشت olarak geçmektedir[40]. Bu durumda ise tarih 1092 (m. 1681) olmaktadır. Dönemin devlet erkanına yazdığı kasidelerden de, şairin 1092'den (m. 1681) sonra hala hayata olduğu anlaşılmaktadır. Bu kasidelerden biri, بحر redifiyle Musahip Mustafa Paşa'ya yazılmış olan kasidedir[41]. Bu kasidenin Musahip Mustafa Paşa'nın kaptan-ı derya olmasına ithafen yazılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Şeyhi, Musahip Mustafa Paşa'nın 1095 senesinde (m. 1684) Silahtar Mustafa Paşa yerine kaptanlığa getirildiğini yazmaktadır[42]. Diğer bir kaside Sarı Süleyman Paşa'nın vezaretine ithafen yazılmış olup[43], Sarı Süleyman Paşa'nın rikab kaymakamlığına getiriliş yılı 1095(m. 1684) ve Sadrazam olduğu yıl 1097'dir (m. 1686)[44]. Şairin Basra

---

[37] Safayi, **a.g.e**., s. 225; Şeyhi, **a.g.e.,** s. 1404.; Değirmençay, **a.g.e.,** s. 589.

[38] Safayi, **a.g.e**., s. 225; Şeyhi, **a.g.e.,** s. 1404; Süreyya, **a.g.e**., s. 1440; Tuman, **a.g.e**., s. 433; Değirmençay, **a.g.e**., s. 589.

[39] **Metin,** be. 53.

[40] **Divan-ı Saida**, Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami (Sena-yı Sabık), 755, s. 100ª.

[41] **Metin**, ma. 9.

[42] Şeyhi, **a.g.e**., s. 1722.

[43] **Metin,** ma. 18.

[44] Abdülkadir Özcan, "Süleyman Paşa, Sarı", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/suleyman-pasa-sari (05.01.2020).

valisi Müverrih Abdi Abdurrahman Paşa'ya yazmış olduğu bir kaside de mevcuttur[45]. Bir vakayi'name yazarı da olan Abdi Abdurrahman Paşa 1093-1098 (m. 1682-1687) yılları arasında Basra valiliği yapmıştır[46].

Saida Basra'da vefat etmiş[47] olup, kabri burada yerli halkın ziyaretgahı olmuştur[48]. Sicill-i Osmani'ye göre vefat yeri Cidde'dir[49]. Safayi onun meclisinde defalarca bulunduğunu ve dilinde tutukluk (kekemelik) olduğunu belirtmektedir[50]. Safayi'nin de bahsettiği gibi Saida dilinde tutukluk olduğunu şu beyitle ifade ediyor:

سخن مگوی که عین خطاست غیر از شکر   اگرچه هست سعیدا ترا زبان الکن[51]

Safayi ayrıca, dönemin meşhur şairlerinden Nabi'nin, Zeyl-i Siyer isimli eserinin Uhud gazası kısmını yazarken Sa'ida'nın fikrini sorduğunu, Sa'ida'nın da yazının uygun bir yerine bir kıt'a nazmettiğini belirtmektedir[52]. Nabi, Urfa'dan İstanbul'a geldiğinde Musahip Mustafa Paşa'ya intisap etmiş, hatta kendisine divan katipliği ve kedhüdalık da yapmıştır[53]. Şairleri himaye eden, edebi zevki olan Musahip

---

[45] **Metin,** ma. 17.

[46] Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayi'ul-Fuzala**, **Şeyhi'nin Şaka'ik Zeyli** haz. Ramazan Ekinci, 3. Cilt, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başaknlığı Yayınları, İstanbul, 2018, s. 2034; Fahri Çetin Derin, "Abdi Paşa, Nişancı", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/abdi-pasa-nisanci (05.01.2020).

[47] Safayi, **a.g.e.**, s. 225; Şeyhi, **a.g.e.**, 2. Cilt, s. 1404; Tuman, **a.g.e.**, s. 433; Değirmençay, **a.g.e.,** s. 589.

[48] Safayi, **a.g.e.**, s. 225; Şeyhi, **a.g.e.,** s. 1404.

[49] Süreyya, **a.g.e**., s. 1440.

[50] Safayi, **a.g.e.,** s. 225.

[51] **Metin,** be. 426.

[52] Safayi, **a.g.e**., s. 226.

[53] Abdülkadir Karahan, "Nâbî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/nabi (16.01.2020).

Mustafa Paşa[54] sayesinde Saida, Nabi ile aynı edebi sohbetlerde bulunmuş; Safayi'nin de belirtmiş olduğu üzere Nabi'nin eseri olan Zeyl-i Siyer'e bir manzume ile katkı yapmıştır. Söz konusu beyitler hem divan nüshalarında hem de Nabi'nin Zeyl-i Siyer-i Veysi adlı eserinde yer almakta olup şunlardır:

از خجلتی که یک حجری خسته گوهرش   افتاده‌است در دل هر سنگ صد شرار

جوشد عرق ز خجلتِ کردار سنگ را   تا مومیا جریمه دهد خلق را به کار[55]

Şu beyitten Saida'nın Musahip Mustafa Paşa'nın himayesinde yıllarca kaldığı anlaşılmaktadır:

غواص بحر مدح تو گشتیم سال‌هاست   تا گوهری به دست بیاید ز کان بحر[56]

İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler isimli yazma katalogunda yer alan, Saida'nın övdüğü Mehmet isimli padişahın Sultan 3. Mehmet olduğu bilgisi[57], kişilerin yaşadığı dönem itibariyle doğru değildir. Hicri 1012 (m. 1603) yılında vefat eden 3. Mehmet'in[58], gerek tezkirelerden gerekse de divanın içeriğinden hicri 11. yy.'nin (m. 17. yy) sonlarında hala hayatta olduğu anlaşılan Saida ile aynı dönemde yaşamış

---

[54] Şeyhi, **a.g.e**., s. 1722.

[55] **Metin,** be. 125-126; Nabi, **a.g.e**., s. 32[a].

[56] **Metin,** be. 280.

[57] Ahmet Ateş, **İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968, s. 504-505.

[58] Feridun Emecen, "Mehmed III", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-iii (16.01.2020).

olması mümkün değildir. Bu padişahın 4. Mehmet olduğu, hem yaşadıkları döneme, hem de şairin övdüğü diğer kişilere bakılarak anlaşılabilir.

1.2.1. Saida İle Karıştırılan Kişiler:

Farsça kaynaklarda, elimizde divan nüshaları bulunan Saida olduğu düşünülen şair, aslında geç dönem kaynaklarda[59] hayatları ve şiirleri iç içe geçmiş iki ayrı Saida isimli/mahlaslı kişiden ibarettir. En eski tarihli iki kaynağa bakıldığında; bu kişilerden biri, hicri 11. yy (m. 17. yy) sonlarında telif edilmiş olan Tezkire-i Nasrabadi'de Saida-yı Yezdi[60] olarak tanıtılan şair iken; diğeri yine hicri 11. yy (m. 17. yy) sonlarında telif edilmiş olan Cami'-i Müfidi'de Saida-yı Mecnun[61] olarak zikredilmektedir. Bu iki kaynakta şairlerin ne hayatları ne de şiirleri birbiriyle uyuşmakta; bahsedilen iki şairin ayrı kişiler olduğu açıkça görülmektedir. Muhtemelen bu iki şair (Saida-yı Yezdi ve Saida-yı Mecnun) ilk defa Tezkire-i Şebistan'da karıştırılmıştır. Hicri 13. yüzyılın (m. 19. yy) ikinci yarısında yazılmış olan bu tezkirede[62], Saida-yı Mecnun'un hayatı verilirken, şiir kısmında Saida-yı Yezdi'nin şiirleri de Saida-yı Mecnun'a aitmiş gibi

[59] Muhammed Ali Müderrisi Şehla, **Tezkire-i Şebistan**, haz. Ekber Kalemsiyah, Gita, Tahran 1379 h.ş. (m. 2000), s.478; Muhammed Muhsin Aga Bozorg Tahrani, **Musannafat-ı Şi'a**, haz. Muhammed Asıf Fikret, 3. cilt, Bünyad-ı Pejuhişha-yı İslami, Meşhed, 1372 hş. (m. 1993), s. 291; Abbas Futuhi Yezdi, **Tezkire-i Şuara-yı Yezd**, İntişarat-ı Endişmendan-ı Yezd, Yezd 1382 h.ş. (m. 2003)., s. 76-77; Fahri Rastkar, **Fihrist-i Kitaphane-i Meclis-i Şura-yı Milli**, 8. cilt, İnitişarat-ı Kitaphane, Tahran 1347 h.ş. (m. 1968), s. 133-136; Ahmet Münzevi, **Fihrist-i Nüshaha-yı hatti-yi Farsi**, 3. cilt, Müessese-i Ferhengi-yi Mıntıkai, Tahran 1350 h.ş. (m. 1971), s. 2354; Mustafa Dirayeti, **Ferhengistan-ı Nüshaha-yı Hatti-yi İran** (FENHA), 15. Cilt, Sazman-ı İsnad u Kitabhane-i Milli-yi Cumhuri-yi İslami, Tahran 1391 h.ş. (m. 2012), s. 351-352; Razıyye Rızai Tefti, **''Dibace'', Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi,** İntişarat-ı Süreya, Tahran 1387 h.ş. (m. 2008), s. ix-xiii; Feride Feyyaz Mukaddem Fumeni, **''Tashih-i Divan-ı Saida-yı Yezdi (Nakşbend)''** (Yüksek Lisans Tezi, Gilan Üniversitesi, 1379 h.ş. (m. 2000)), s. 48-51; Fatıma Baharifer, **''Nakd u Şerh-i Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi''** (Yüksek Lisans Tezi, Danişgah-ı Azad-ı İslami Vahid Yezd, 1390 h.ş. (m. 2011)) s. 10-12.

[60] Mirza Muhammed Tahir Nasrabadi, **Tezkire-i Nasrabadi**, haz. Vahid Destgedi, Çaphane-i Armağan, Tahran 1317 h.ş. (m. 1938), s. 334.

[61] Muhammed Müfid Müstevfi Bafki, **Cami'-i Müfidi**, haz. İrec Efşar, Çaphane-i Rengin, Tahran 1961, s. 455.

[62] Hüseyin Meserret, **''Muarrifi-yi Nushaha-yı Nadir-i Kitabhane-i Veziri-yi Yezd (1) (Tezkire-i Şebistan)''**, http://www.manuscripts.ir/ar/component/content/article/90-news/-1429/مقالات معرفی-نسخه-های-نادر-کتابخانه-وزیری-یزد-1-تذکرۀ-شبستان (16.01.2020).

gösterilmiştir[63]. Bu eserin musahhihi de dahil[64], daha sonraki birçok kaynak da bu hatayı devam ettirerek bu iki şairi tek bir şairmiş gibi tanıtmışlardır.

Ayrıca bu şairlerin hayatı ile çalışmamızın konusu olan divanın sahibi Saida'nın hayatı da hiçbir benzerlik göstermemektedir. Aynı zamanda bu şairlere atfedilen hiçbir şiir elimizdeki divan yazma nüshalarında yer almamaktadır. Bu iki şairden Saida-yı Yezdi ile çalışmamızın konusu olan Saida'nın tek ortak noktası Saib Tebrizi'nin şu beytidir:

این خوش غزل ز فیض سعیدای نقشبند صائب ز بحر دل به انامل رسیده است[65]

Elimizde divan nüshaları bulunan Saida'nın da bu şiirle aynı kafiye ve vezinde bir gazeli bulunmakta olup[66], şairlerden biri diğerine nazire yazmıştır. Bu beyit ikincil bir kaynak olan ve muhtemelen Tezkire-i Nasrabadi'yi kaynak olarak alan Serv-i Azad isimli tezkirede yer almaktadır[67]. Bu eserde Saida Nakşbend Yezdi başlığında, İsfahan'da yaşayan ve nakkaş olan şaire, Saib Tebrizi tarafından bu beytin yazıldığından bahsedilmiştir. Ancak bu eserde de Saida'nın elimizdeki şiirlerinden hiçbiri mevcut değildir. Eserin sahibi Bilgrami'nin, bu beyti Saib Tebrizi'nin divanında gördüğünü ve نقشبند ibaresi nedeniyle de Saib'in, nakkaş olan Saida-yı Yezdi'yi kasdettiğine kanaat getirdiğini düşünmekteyiz. Daha sonra divan nüshalarını bulup değerlendiren diğer araştırmacılar; bu tezkiredeki bilgilere bakarak, aynı zamanda nüshalarda bu şiire

---

[63] Müderrisi Şehla, **a.g.e**, s. 478.

[64] Ekber Kalemsiyah, **Tezkire-i Şebistan (tashih)**, Gita, Tahran 1379 h.ş. (m. 2000), s.478 (**musahhih notu).**

[65] Saib Tebrizi, **Divanı Eşar-Gazeliyat**, https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh1989/, (15.01.2020).

[66] **Metin,** ma. 240.

[67] Mir Gulamali Azad Bilgrami, **Serv-i Azad**, Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı İslami, 43531, s. 55.

yazılan nazire gazelini de görerek, eserin sahibinin Saida (Nakşbend) Yezdi olduğuna ikna olmuşlardır.

1.2.1.1. Saida-yı (Nakşbend) Yezdi:

Şah Süleyman-ı Safevi zamanında[68] İsfahan'a gelip yerleşen Saida[69], nakkaşlık[70] ve ipekçilikle[71] uğraşırdı. Şiir de yazan Saida, ilim sahibi[72], dervişmeşrep ve arif biriydi[73]. Devlet büyüklerince kendisine değer verilirdi[74]. Yaşlılık döneminde bile pek mutlu ve neşeli biri[75] olan şairin ipekçilikle meşgul olan birkaç çocuğu vardı[76]. İsfahan'da vefat etti[77].

Tezkire-i Suhanveran-ı Yezd'in müellifi, Saida Nakşbend Yezdi hakkındaki bilgileri Cami-i Müfidi'den aldığını belirtse de[78], Cami-i Müfidi'de bu bilgiler mevcut

---

[68] Ali Kuli b. Muhammed Ali Valeh Dağıstani, **Riyaz'uş-Şuara**, haz. Muhsin Naci Nasrabadi, 2. cilt,İntişarat-ı Esatir, Tahran 1384 hş.(m. 2005), s. 1019.

[69] Nasrabadi, **a.g.e.,** s. 334; Valeh Dağıstani, **a.g.e.**, s. 1019; Bilgrami, **a.g.e.**, s. 55; Lutfali Beg Azer Bigdili, **Ateşkede-i Azer**, haz. Mirhaşim Muhaddis, 2. cilt, İntişarat-ı Emir Kebir, Tahran 1378 hş. (m. 1999), s. 107; Behmen Mirza Kaçar, **Tezkire-i Muhammed Şahi**, Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı İslami, 12885, s. 151; Muhammed Sıddik Hasan Han Bahadır, **Şem'-i Encümen**, Matba'a-ı Şahcihani, Kalküta, 1254 h.ş. (m. 1875), s. 199; Aga Bozorg Tahrani, **a.g.e.**, s. 291; Erdşir Hazı', **Tezkire-i Suhanveran-ı Yezd**, 1. cilt, İntişarat-ı Kitabfuruşi-i Hazı', Haydarabad Deken, 1341 h.ş. (m. 1962), s. 156-157; Futuhi Yezdi, **a.g.e.**, s.76.

[70] Nasrabadi, **a.g.e.,** s. 334; Valeh Dağıstani, **a.g.e.**, s. 1019; Bilgrami, **a.g.e.**, s. 55; Azer Bigdili, **a.g.e**., s. 107; Bahadır, **a.g.e.,** s.199; Aga Bozorg Tahrani, **a.g.e.**, s. 291; Hazı', **a.g.e.**, s. 156-157; Futuhi Yezdi, **a.g.e.**, s.76.

[71] Valeh Dağıstani, **a.g.e.**, s. 1019.

[72] Azer Bigdili, **a.g.e**., s. 107; Hazı', **a.g.e.**, s. 156-157.

[73] Futuhi Yezdi, **a.g.e.**, s.76.

[74] Bilgrami, **a.g.e.**, s. 55; Bahadır, **a.g.e.,** s.199.

[75] Nasrabadi, **a.g.e.,** s. 334; Valeh Dağıstani, **a.g.e.**, s. 1019.

[76] Nasrabadi, **a.g.e.,** s. 334; Futuhi Yezdi, **a.g.e.**, s.76.

[77] Azer Bigdili, **a.g.e**., s. 107.

[78] Hazı', **a.g.e.**, s. 156;

değildir[79]. Tezkire-i Şuara-yı Yezd'de ise Saida Nakşbend Yezdi ve şiirleri, 'Saida (Mecnun)' başlığı altında tanıtılmaktadır[80].

1.2.1.2. Saida Mecnun:

Yezd'in ileri gelen ailelerinden birine mensup olan Saida gençken delirmiş[81]. Meclislerde irticalen güzel şiirler söylermiş[82]. Önce Saida, daha sonra Mecnun mahlasını kullanmış[83].

***

Divan nüshaları incelendiğinde; divan müellifi Saida'nın, tezkirelerde bahsi geçen Saida mahlaslı/isimli bu iki şair olmadığı görülür. Saib Tebrizi'nin Saida'dan bahsettiği beyitte geçen "سعیدای نقشبند" ibaresi meslek olarak nakkaşlık değil, mensup olduğu Nakşıbendiye tarikatini ifade etmektedir. Tasavvufi bir eser olan divanda Nakşıbendi öğretisine ait bol miktarda sembol, terim ve kişi isimleri geçmektedir (zikr-i hafi, huş der dem, sohbet, halvet der encümen, Hace-i Ahrar vb.). Saida'nın Nakşıbendiliğine, çalışmanın 'Metin İnceleme' bölümünde değinilecektir. Dibace dahil eserde, şairin nakkaşlık ve ipekçilik işi yaptığına dair herhangi bir bilgi yoktur. Yine eserde şairin uzun süre İsfahan'da yaşadığına veya özel hayatına dair bir ipucu da bulunmamaktadır. Şairin Saida Mecnun olma ihtimali de yoktur. Şiirlerinden yaşlı olduğu anlaşılan şair sadece 'Saida' ve 'Said' mahlaslarını kullanmıştır. Eğer şairimiz Saida Mecnun olsaydı, şair daha ileri yaşlarında bu eseri yazdığı için daha çok 'Mecnun' mahlasını görürdük.

---

[79] Müstevfi Bafki, **Cami'-i Müfidi,** s. 455; Muhammed Müfid Müstevfi Bafki, **Cami'-i Müfidi (Cild-i evvel ve duvvom),** haz. İrec Efşar, İntişarat-ı Esatir, Tahran 1385 h.ş.(m. 2006).

[80] Futuhi Yezdi, **a.g.e.**, s.76.

[81] Müstevfi Bafki, **Cami'-i Müfidi**, s. 455; Müderrisi Şehla, **a.g.e**, s. 478.; Hazı', **a.g.e.**, s. 157; Abdulhüseyin Ayeti, **Tarih-i Yezd**, 2. Cilt, Kitabhane-i Gülbahar-ı Yezd, Yezd 1317 h.ş., s. 329.

[82] Müstevfi Bafki, **Cami'-i Müfidi**, s. 455; Müderrisi Şehla, **a.g.e**, s. 478.; Hazı', **a.g.e.**, s. 157.

[83] Ayeti, **a.g.e.**, s. 329; Aga Bozorg Tahrani, **a.g.e.**, s. 291; Rastkar, **a.g.e.**, s. 134.; Münzevi, **a.g.e.**, s. 2354.

İran'da bu iki şairden ayrı kişiler olarak bahseden eserler de vardır. Abdul Resul Hayampur'un Ferheng-i Suhanveran isimli eseri ile Erdşir Hazı'ın Tezkire-i Suhanveran-ı Yezd isimli eserlerinde bu iki şair karıştırılmamış olup iki ayrı kişi olarak tanıtılmışlardır. Şairler, Ferheng-i Suhanveran'da Saida-yı Yezdi (Saida-yı Mecnun…) ve Saida-yı Yezdi (Saida-yı Nakşbend…) şeklinde yer alırken; Tezkire-i Suhanveran-ı Yezd'de Saida-yı Yezdi ve Saida-yı Mecnun Yezdi şeklinde yer almaktadırlar[84].

1.3. Saida'nın Eserleri

Bildiğimiz kadarıyla Saida'nın mürettep Farsça divanı dışında başka bir eseri yoktur. Divan sırasıyla dibace, kaside, mesnevi, gazel, rubai ve müfredlerden oluşmaktadır. Ayrıca divanda bir tahmis ve birkaç kıt'a da mevcuttur. Şair bu eserinin mesnevi kısmını Şevkname olarak isimlendirmiştir.

Türkiye'de 4 ve İran'da 4 olmak üzere toplam 8 yazma nüshasını tespit ettiğimiz Saida Divanı ile ilgili olarak, İran'da birkaç araştırmacı tarafından yüksek lisans tezi (كارشناسى ارشد) hazırlanmıştır. Ancak yapılan bu çalışmaların üçü İran'da bulunan bir nüsha üzerinden, biri ise İran'da bulunan üç nüsha üzerinden metin tashihi yapmıştır. Bir çalışmada ise tashih edilmiş divan üzerinden detaylı içerik tahlili yapılmıştır. Yapılan metin tashihi çalışmalarından birinin ise içeriğine ulaşamadık.

1.3.1. Saida Divanı İle İlgili Yapılmış Olan Tez Çalışmaları

1.3.1.1. Tashih-i Divan-ı Said Nakşbendi Yezdi[85]

Bu tez çalışması 1376 h.ş. (m. 1997) yılında Razıyye Rızai Tefti tarafından hazırlanmış olup 1387 h.ş.'de (m. 2008) de neşredilmiştir[86]. İran'da tespit edilebilen üç

---

[84] Abdul Resul Hayampur, **Ferheng-i Suhanveran**, 1.cilt, İntişarat-ı Talaye, Tahran 1368 h.ş.(m. 1989), s. 458; Hazı', **a.g.e.**, s. 156-157.

[85] Razıyye Rızai Tefti, **'Tashih-i Divan-ı Said Nakşbendi Yezdi'** (İsfahan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, dan. Tahire Hoşhal), 1376 h.ş. (m. 1997).

yazma nüsha (çalışmanın ilerideki bölümlerinde S, M ve Ml olarak kısaltılacak nüshalar) ile yapılmış olan metin tashihinde diğer bazı nüshalarda bulunan dibace ile mesnevi kısmının çoğu yer almamaktadır. Ayrıca çok sayıda gazel, kaside ve rubai de bu nüshalarda olmadığından tashihte kullanılamamıştır. Eserin müellifi de yukarıda ayrı kişiler olduğunu belirttiğimiz iki şairin karışımı gibi tanıtılmıştır. Bunun sebebi yüksek ihtimalle nüsha tanıtımı yapan yazma katalogları ve benzeri eserlerdir. Çünkü Tefti'nin Saida ve divanının nüshaları hakkında baktığı ilk kaynaklar bu eserler olmuştur. Biz de İran'da bulunan yazma katalogları olan Fahri Rastkar'ın hazırladığı Fihrist-i Kitaphane-i Meclis-i Şura-yı Milli[87] ile Ahmet Münzevi'nin hazırladığı Fihrist-i Nüshaha-yı hatti-yi Farsi[88] isimli kataloglarına ve Şii eserlerinin tanıtıldığı Aga Bozorg-i Tahrani'nin Musannafat-ı Şia[89] isimli eserine baktığımızda bu karışıklığın olduğunu görmekteyiz. Her üç kaynak da İsfahan'da ikamet eden ve Saib Tebrizi tarafından iyilikle anılan nakkaş Saida'nın önceleri Saida/Said, daha sonra ise Mecnun mahlasını kullandığını belirtmektedirler. Bu bilgilerden yola çıkan Tefti de bu iki şairden ayrı ayrı bahseden en eski kaynaklara[90] ulaşmasına rağmen, bunların ayrı kişiler olabileceğini düşünmemiştir. Ancak yine de eserinin içeriğine bakarak Saida'nın nakkaş (nakşbend) değil de Nakşıbendi tarikatine mensup olması gerektiğini belirtmiştir.

1.3.1.2. Tashih-i Divan-ı Saida-yı Nakşbend[91]

1377 hş. (m. 1998) yılında hazırlanan bu yüksek lisans tezinin bir kopyasına ya da özetine, tezin hazırlandığı fakültenin kütüphanesi ve İran Milli Kütüphanesi dahil

---

[86] **Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi,** haz. Razıyye Rızai Tefti, İntişarat-ı Süreya, Tahran 1387 h.ş. (m. 2008)

[87] Fahri Rastkar, **a.g.e.**, s. 133-136.

[88] Münzevi, **a.g.e.**, s. 2354.

[89] Aga Bozorg Tahrani, **a.g.e**., s. 291.

[90] Nasrabadi, **a.g.e.,** s. 334; Müstevfi Bafki, **Cami'-i Müfidi**, s. 455.

[91] Cevad Afhami Akda, '**Tashih-i Divan-ı Saida-yı Nakşbend'** (Danişgah-ı Azad-ı İslami Vahid-i Tahran Merkez, Yüksek Lisans Tezi) dan. Asgar Dadbih, 1377 h.ş. (m. 1998).

olmak üzere, hiçbir yerde ulaşamadık. Bu nedenle metin tashihinde hangi nüshaların kullanıldığı ve tezin içeriği hakkında bir bilgimiz yoktur.

1.3.1.3. Tashih-i Divan-ı Hatti-yi Saida-yı Yezdi (Nakşbend)[92]

1379 h.ş. (m. 2000). yılında Mukaddem Fumeni tarafından hazırlanan bu yüksek lisans tezinde, iki nüshadan (çalışmanın ilerideki bölümlerinde M ve Ml olarak kısaltılacak nüshalar) haberdar olunmasına rağmen bir nüsha kullanılarak metin tashihi yapılmış. Kullanılan bu nüsha Tefti'nin de kullandığı nüshalardan olup, şairin tüm şiirlerini içermesi bakımından oldukça eksiktir. Araştırmacı, Tefti'ye benzer şekilde İran yazma eser kataloglarındaki bilgilerden yola çıkarak Saida'nın hayatını anlatmıştır. Yine Saida'nın Nakşıbendiye tarikati mensubiyetine ilişkin yorumlarda bulunarak, Nakşıbendiye tarikatının kısa bir tarihçesine ayrıca yer vermiştir. Araştırmacı Teft doğumlu olan Saida'nın hicri 1016-1081 (m. 1607-1670) yılları arasında yaşadığını belirtmiştir[93]. Tahminimizce doğum ve ölüm yılları bilgisini Fahri Rastkar veya Münzevi'nin nüsha tanıtım kataloglarından almıştır[94]. Ancak her iki kaynakta da geçen doğum ve ölüm tarihleri Saida'ya ait olmayıp Saib Tebrizi'ye aittir. Şair'in Yezd'e bağlı bir yerleşim olan Teft doğumlu olduğu bilgisinin kaynağı belirtilmemiştir.

1.3.1.4. Nakd u Şerh-i Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi[95]

1390 hş. (m. 2011) senesinde yazılan bu yüksek lisans tezi çalışmasında; Razıyye Rızai Tefti'nin tashih edip neşrettiği Saida Divanı[96] üzerinden şairin şiirleri

---

[92] Feride Feyyaz Mukaddem Fumeni, '**Tashih-i Divan-ı Hatti-yi Saida-yı Yezdi (Nakşbend)'** (Danişgah-ı Gilan, Yüksek Lisans Tezi), dan. Abbas Haifi, 1379 h.ş. (m. 2000).

[93] Fumeni, **a.g.e.,** s. 50-51.

[94] Rastkar, **a.g.e.,** s. 134; Münzevi, **a.g.e.,** s. 2354.

[95] Fatıma Baharifer, **'Nakd u Şerh-i Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi'** (Danişgah-ı Azad-ı İslami Vahid-i Yezd, Yüksek Lisans Tezi), dan. Muhammed Rıza Neccariyan, 1390 hş. (m. 2011).

[96] **Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi,** haz. Razıyye Rızai Tefti, İntişarat-ı Süreya, Tahran 1387 hş. (m. 2008).

üslup, mazmunlar, söz sanatları vb. açılardan ayrıntılı bir şekilde tahlil edilmiştir. Araştırmacıların (Baharifer ve tez danışmanı Neccariyan) bu tez dışında Saida divanı ile ilgili başka çalışmaları da mevcuttur[97].

1.3.1.5. Dibace ve Tashih-i Gazaliyat-ı Divan-ı Saida[98]

1391 hş. (m. 2012) senesinde hazırlanan bu tez çalışmasının da bir kopyasına ulaşamadık. Ancak internet üzerinden ulaştığımız tez özetinden, İran'da bulunan ve yukarıdaki diğer araştırmacıların fark etmediği bir nüsha (çalışmanın ilerideki bölümlerinde H olarak kısaltılacak nüsha) ile tashihin yapıldığı anlaşılıyor. Divanın müellifi İran yazma nüsha kataloglarında Saida-yı Hindustani[99] olarak kaydedildiği için bu nüsha ile diğer nüshalardaki divanın aynı kişiye ait olduğu fark edilmemiştir. İran'da bulunan bu 4. nüsha diğer 3 nüshadan daha kapsamlı olup büyük ihtimalle Türkiye'den İran'a gitmiştir. Davudi bu nüshanın dibace ve gazellerini tashih etmiş; yine dibace ile beraber kaside, mesnevi ve rubailerini ise aşağıda anlatılacağı üzere Hüseyin Dadhah tashih etmiştir.

---

[97] Muhammed Rıza Neccariyan, Fatıma Baharifer, 'Tecelli-yi Tarikat-ı Nakşıbendiye der Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi', **Pencumin Girdhemayi-yi Beynelmileli-yi Encumen-i Tervic-i Zeban u Edebiyat-ı Farsi**, 1389 hş. (m. 2010); Muhammed Rıza Neccariyan, Fatıma Baharifer, 'Çendganegi u Çendgunegi-yi Mazmun der Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi', **Pejuhişname-i Edebiyat-ı Ta'limi**, yıl: 3, sayı: 10, 1390 hş. (m. 2011)., s. 175-202; Muhammed Rıza Neccariyan, Fatıma Baharifer, 'Saida Nakşbendi Yezdi ve Sebk-i Hindi', **Mecmua-yı Makalat-ı Heftumin Hemayiş-i Beynelmileli-yi Tervic-i Zeban u Edeb-i Farsi,** 1391 hş. (m. 2012).; Muhammed Rıza Neccariyan, 'Berresi-yi vezn-i eş'ar-ı Sa'ida Nakşıbendi Yezdi', **Kavişname**, 1393 hş. (m. 2014)., yıl: 11, sayı: 28, s. 67-98.

[98] Afşin Davudi, '**Dibace ve Tashih-i Gazaliyat-ı Divan-ı Saida'** (Danişgah-ı Azad-ı İslami Vahid-i Necefabad, Yüksek Lisans tezi), 1391 h.ş. (m. 2012).

[99] Dirayeti, **a.g.e.,** s. 351; Mustafa Dirayeti, **Fihristvare-i Destnivisha-yı İran (DENA),** 5. cilt, Kitabhane Müze ve Merkez-i İsnad-ı Meclis-i Şura-yı İslami, Tahran 1389 hş (m. 2010)., s. 193.

1.3.1.6. Dibace ve Tashih-i Kasayıd u Rubaiyat-ı Divan-ı Saida[100]

1092 h.ş. (m. 2013) tarihinde yazılan bu yüksek lisans tezinde, yukarıda bahsi geçen, Davudi tarafından gazelleri tashih edilmiş olan tek yazma nüshanın (çalışmanın ilerideki bölümlerinde H olarak kısaltılacak nüsha) kaside, mesnevi ve rubaileri tashih edilmiştir. Musahhih Dadhah da Davudi gibi divanın başka yazma nüshalarının olduğunu fark etmemiş; kataloglarda Saida-yı Hindustani şeklinde kayıtlı olan eserin müellifinin ismine de tezkirelerde rastlamayınca sadece divanın içeriğinden şairin hayatını aktarmaya çalışmıştır. Yazma nüshada 7600 beyit bulunduğu belirtilmesine rağmen[101], hesaplamalarımıza göre nüshadaki beyit sayısı 6600-6700 arasındadır.

---

[100] Hüseyin Dadhah, '**Dibace ve Tashih-i Kasayıd u Rubaiyat-Divan-ı Saida'** (Danişgah-ı Azad-ı İslami Vahid-i Necefabad, Yüksek Lisans tezi), dan. Mehdi Süleymani, 1392 h.ş. (m. 2013).

[101] Dadhah, **a.g.e.,** s. 71.

İKİNCİ BÖLÜM

SAİDA DİVANININ İNCELENMESİ

2.1. Şairin Üslubu

Saida'nın şiirinin üslubu, o dönem yaşamış birçok şair gibi Sebk-i Hindi'dir. Sebk-i Hindi çoğu İran kökenli şairin Hindistan'da oluşturduğu şiir tarzıdır. Özellikle Babürlüler döneminde Farsça'nın Hindistan'da yayılıp resmi ve edebi dil haline gelmesi, İran'la Hindistan arasında yoğun bir kültürel alışveriş sağlamış; aynı dönemde İran'da hüküm süren Safeviler'in dini ve siyasi sebeplerle şiire ilgisinin azalmasıyla birçok şair Babür saraylarında büyük bir alaka görmüş; buradan aldıkları maddi ve manevi teşviklerle eserlerini yazmışlardır. Bu ilgi ve alaka özellikle Şah Cihan, Hümayun ve Ekber Şah zamanında doruğa ulaşmış; hatta Ekber Şah sarayda 'melikü'ş-şuara' müessesesini kurmuştur[102]. İran'da dini sebeplerden dolayı sarayın kasidelere ilgisinin azalması ile kasidecilik eski değerini kaybetti ve şiir saray dışında revaç bulmaya başladı. Halk meclislerinin eğlence aracı haline gelen şiirde kasidenin yerini gazel aldı ve şiir geleneksel özelliklerini yitirmeye başlayarak, halkın edebi zevkine göre şekil değiştirdi[103].

Hint üslubu temel olarak, belagat ve fesahatten taviz vermeden yeni, orijinal ve çözülmesi zor mazmunlara yer verme, ince hayaller kurma, az söz ile çok şey söyleme gibi özellikler barındırır. Bu şiir tarzında, şiirin anlamı, sözlerinden daha önemli hale

---

[102] Ali Fuat Bilkan, 'Sebk-i Hindi Çalışmaları', **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 5, Sayı: 9, 2007, 359-388

[103] Kamer Aryan, 'Fars Şiirinin Seyri İçinde Hindi Adıyla Meşhur Üslubun Ortaya Çıkışı ve Özellikleri', çev: İsrafil Babacan, **Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 5, Sayı 18, 2015 s. 85.

gelir, hayal gücü ön plana çıkar. Bu üslupla beraber mübalağa, teşhis, kinaye, mecaz, istiare, temsil ve irsal-ı mesel gibi söz sanatları ön plana çıkmış ve geliştirilmiştir[104]. İstiare ve teşbihlerde garabet, konuşma dili ve avama ait tabirlerin kullanılması, hikemi tarzın revaç bularak şiirde nasihat ve vaaza yer verilmesi bu üslubun diğer önemli özelliklerindendir[105]. Sözden ziyade anlamın önemli olması nedeniyle kafiye tekrarı ve hatta bazen yokluğu da görülebilmektedir.

Saida'nın divanı da Hint üslubunun bu temel özelliklerini barındırır. Öncelikle Saida da o dönemde yaşamış birçok şair gibi, bir gazel şairi addedilebilir. Aslında Saida'nın kendisi de şiirinde, Sebk-i Hindi'nin önemli bir özelliği olan 'sözden çok mana peşinde' olduğunu ifade etmektedir:

نیست جز معنی سعیدا مقصد من از سخن   همچو بلبل در پی دستان‌سرایی نیستم[106]

Konuşma dili ve avama ait kelimelerin kullanılması:

کسی که چشم ترا شوخ و دل‌ربا گفته‌است   خداش خیر دهد هر دو را بجا گفته‌است[107]

نگاه شوخ و دل ساده روبرو شده‌است   ترا کباب و مرا باده آرزو شده‌است[108]

Yeni ve orijinal mazmunlar icat etme:

---

[104] Ali Fuat Bilkan, "Sebk-i Hindî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/sebk-i-hindi (05.03.2020).

[105] Kamer Aryan, **a.g.e.,** s. 92-95.

[106] Metin, be. 5476.

[107] Metin, be. 2409.

[108] Metin, be. 2076.

نگفته هیچ کس بر وزن ابروی تو مصراعی   مگر خطت کند بر پشت لب تضمین ابرو را[109]

İrsal-ı mesel ve temsil:

خوش نمی‌آید به گوش خلق جز بانگ تهی   زان سبب واعظ همین گوید بلند افسانه را[110]

حلوا گویی دهان نگردد شیرین   از حق گفتن کسی خداادن نشود[111]

Kafiye tekrarı veya yokluğu:

ذات تو بحری است منزه ز آب   ساحل آن بحر خیال است و خواب

در ته این پرده که خم در خم است   غیر تو کس با تو کجا محرم است

هر که به عرفان تو تا لب گشود   تار هوا بافته چون عنکبوت[112]

.

.

.

ذات تو پاکیزه ز نفع و گزند   اصل دو عالم به صفات تو بند

ای همه معنی و ز صورت بری   چین ز تو آموخته صورتگری

وصف تو هر چند که بی‌رنگ شد   رنگ دو عالم ز تو بی‌رنگ شد[113]

رو به هر کوهی نماید طور می‌دانیم ما   هر که گوید حرف حق منصور می‌دانیم ما

غایبان گر در حضور ما سخن‌ها می کنند   نیست ز ایشان رنجشی معذور می‌دانیم ما

---

[109] **Metin**, be. 1074.

[110] **Metin**, be. 1188.

[111] **Metin**, be. 6922.

[112] **Metin**, be. 652.

[113] **Metin**, be. 660.

قرب دلبر جز فنای عاشق بی‌چاره نیست	هر که نزدیک است او را دور می‌دانیم ما

.

.

مردمان دیده را ورد است دایم «ان یَکاد»	چشم بد را از جمالش دور می‌دانیم ما

.

.

ای سعیدا می‌روی بر دار چون خود گفته‌ای	هر که گوید حرف حق منصور می‌دانیم ما[114]

Teşbihlerde garabet ve ta'kid:

در خیالش رفتم از خود خاطرم شد بی رقیب	می‌کشم دزدیده از خود انتظار خویش را[115]

Vezin Özellikleri:

Saida müctes bahrinde مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلاتن/فعلن kalıbıyla yazdığı şiirlerde, aynı şiir içinde son tef'ileyi bazı mısralarda uzun (فعلاتن) bazı mısralarda ise kısa (فعلن) kullanmıştır.

کلیسیا و حرم هر دو خانه خانهٔ عشق است (فعلاتن)	به هر زمین که کنی سجده آستانهٔ عشق است (فعلاتن)
کرشمه ناز و جفا جور چین پیشانی (فعلن)	برای سوختن جان و دل بهانهٔ عشق است (فعلاتن)
ز هر چه خلق گریزند در وجودم هست (فعلن)	عجب مدان که وجود من آشیانهٔ عشق است[116] (فعلاتن)

Şair nadiren diğer kalıplarda da benzer şekilde tasarrufta bulunmuştur.

---

[114] **Metin**, ma. 49.

[115] **Metin**, be. 1542.

[116] **Metin**, ma. 282.

کسی گرد کوی تو گردیده باشد	که صد بار سر زیر پا دیده باشد
(فعولن)	(فعولن)
.	
.	
تو دانی که خوب است بد هر که را	پسندیده باشی پسندیده باشد
(فعل)	(فعولن)
.	
.	
هر آن کس که گوید ورا دیده‌ام	ز چشم سعیدا مگر دیده باشد[117]
(فعل)	(فعولن)

2.2. **Saida'nın İtikadı**

Saida divanı tasavvufi bir divandır. Saida divanında, hem mezhebi hem de irfani açıdan görüşleri ve mensubiyeti hakkında bize bilgiler vermektedir. Saida Hanefi mezhebine mensup olduğunu şu beyitle ifade etmektedir:

دارم هزار شکر سعیدا که در جهان   در مذهب حنیفه و دین محمدم[118]

Saida mesnevilerinde tahmidiye ve naat'tan sonra sırayla her dört halifeyi de anmıştır:

در این منقبت رسم تحقیق دان   صفات ابو بکر صدیق دان[119]

---

[117] **Metin**, ma. 429.

[118] **Metin**, be. 256.

[119] **Metin**, be. 733.

هر که به دل حُب نبی نقش بست حبّ ابوبکر بود پیش دست[120]

سر شیعه زیر و زبر می‌کنم بیان صفات عمر می‌کنم[121]

بعد ابوبکر عمر پیشواست بهر اتباع نبی رهنماست[122]

آنکه باعث به جمع قرآن است وصف عثمان ابن عفان است[123]

چون عمر از دار فنا رخت بست چون عمر از دار فنا رخت بست[124]

آنکه او خاص حضرت مولی است مظهر قدرت علی علی است[125]

راه طریقی که نبی هشته‌است ختم خلافت به علی گشته‌است[126]

---

[120] **Metin**, be. 734.

[121] **Metin**, be. 744.

[122] **Metin**, be. 745.

[123] **Metin**, be. 754.

[124] **Metin**, be. 755.

[125] **Metin**, be. 762.

[126] **Metin**, be. 763.

Bir gazelde dört halife şu şekilde övülmektedir:

هر آنکو دید اول روی او صدیق اکبر شد   که تا ترکیب صدق غیر با وجه حسن آید

عمر تریاک فاروق است زهر مار نفست را   ز نامش می‌کریزد گر به خواب آن راهزن آید

چه آزرم است عثمان را که از خود چشم می‌پوشد   نبیند از حیا گر در برش سرو سمن آید

ز ماهی تا به مه از مرد و زن فریاد بر خیزد   در آن روزی که حیدر با حسین و با حسن آید[127]

Saida her ne kadar Sünni mezhebine mensup olsa da şiirinde dört halifeden sonra diğer Şii imamları da övmeyi ihmal etmemiştir:

یا مرتضی علی ولی شاه با وقار   من هر چه هستم از تو اگر نیک اگر بدم

بعد از علی امام مشخص حسن بود   بعد از حسن حسین بود در جهان علم

زین جهان و زینت عقباست عابدین   باقر امام بر حق و من خاک آن درم

گر آب لطف جعفر صادق به من رسد   شاید که از نهال صداقت ثمر خورم

سبّاب خارجی شنوند این و غم خورند   موسیِ کاظم است امام مقررم

تقوی ز ما برای تقی حق قبول کرد   باشد نقی امام زمین و زمانه‌ام

دادم رضای خود به رضای تو یا علی   موسی اگر رضاست ز من تاج بر سرم

یا رب به حرمت حسن عسکری که زود   مهدی کند خروج و شود یار و یاورم[128]

Şair yine 'On Dört Masum', 'Şah-ı Horasan', 'Şah-ı Necef' ve 'Zülfikar' gibi Şii ıstılahları da kullanarak Şii itikada kayıtsız kalmamıştır.

[127] **Metin**, be. 3538-3541.

[128] **Metin**, be. 247-254.

نگاه دار به حق چهارده معصوم   ز شرّ حادثه مداح شاه کرمان را[129]

گرفت آوازهٔ کوس مخالف‌طینتان دیکر   از آن روزی که گیتی نوبت شاه خراسان زد[130]

سلام من برسان ای صبا به شاه نجف   بگو سگ تو عجب نکته‌ای بجا گفته‌است[131]

اگر خواهد کسی تا روز محشر با شرف آید   ز جان و دل به طوف مرقد شاه نجف آید[132]

تیغ همت تیز می‌باید که در قتل عدو   ذوالفقار مرتضی کافی است گو دلدل مباش[133]

Saida, Nakşıbendi tarikatine mensuptur. Nakşıbendiliğin piri Bahaeddin Nakşibend olsa da, tarikatın kökeni daha eskilere dayanmaktadır. Bahaeddin Nakşibend'in halifelerinin çoğu Maveraünnehir'in Farsça konuşan haklarıdır. Nakşıbendilik daha sonra buradan Hindistan, Anadolu ve Mısır gibi birçok bölgeye yayılmıştır. Nakşıbendilik'te Bahaeddin Nakşibend'den sonra gelen en önemli kişi Ubeydullah Ahrar'dır. Muhammed Parsa ve Abdurrahman Cami diğer önemli ilk dönem tarikat mensuplarıdır[134]. Tarikatin tasavvufi öğretisinde, 'kelimat-ı kudsiyye' denilen, müridin hayatta ve zikir sırasında uyması gereken 11 ilke bulunmaktadır. Bunlar huş der

---

[129] **Metin**, be. 1107.

[130] **Metin**, be. 3822.

[131] **Metin**, be. 2413.

[132] **Metin**, be. 3640.

[133] **Metin**, be. 4905.

[134] Hamid Algar, "Nakşıbendiyye", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/naksibendiyye#1 (05.03.2020).

dem, nazar ber kadem, sefer der vatan, halvet der encümen, yadkerd, bazgeşt, nigahdaşt, yaddaşt, vukuf-ı zamani, vukuf-ı adedi ve vukuf-ı kalbi'dir[135].

Saida'nın divanında Nakşıbendiliğin kelimat-ı kudsiyyesine dair 46 beyitlik bir mesnevi bulunmaktadır.

Huş der dem:

مرشد خود کن دل آگاه را — هوش به دم باش و برو راه را[136]

Nazar ber kadem:

چشم به هر سوی مکن تیزرو — پیش رهت بین و به ره تیز رو[137]

Sefer der vatan:

هر که در این سلسله گردن ببست — دان که سفر در وطنش واجب است[138]

Halvet der encümen:

خلوت این سلسله صحبت بود — زانکه به خلوت همه آفت بود[139]

Yadkerd:

مقصد از این یاد بود ذکر حق — بی خطر و بی کسل و بی قلق[140]

---

[135] Necdet Tosun, "Nakşıbendiyye", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/naksibendiyye#2-adab-ve-erkan (05.03.2020).

[136] **Metin**, be. 912.

[137] **Metin**, be. 916.

[138] **Metin**, be. 915.

[139] **Metin**, be. 914.

[140] **Metin**, be. 927.

Bazgeşt:

هر نفسی کان نفس از ذکر گشت		لازم و واجب بودش باز گشت[141]

Nigahdaşt:

بعد نگهداشت بود در طریق		به ز خدا نیست به عالم رفیق[142]

Yaddaşt:

آنکه در این راه قدم پیش داشت		نام مقامی است از او یاد داشت[143]

Vukuf-ı zamani**:**

بر تو زمانی به حضور و به فکر		به ز همه عمر گذشته به ذکر[144]

Vukuf-ı adedi:

بعد وقوف عددی پیشه است		ذکر خفی بستهٔ اندیشه است[145]

Vukuf-ı kalbi:

باز وقوفی است که حق می‌دهد		قلب ترا خواه ز نیک و ز بد[146]

[141] **Metin**, be. 928.

[142] **Metin**, be. 935.

[143] **Metin**, be. 941.

[144] **Metin**, be. 939.

[145] **Metin**, be. 932.

[146] **Metin**, be. 945.

Seyrüsüluk Hakk'a ulaşmak için bazı tasavvufi adab ve erkanın uygulanmasıdır[147]. Nakşıbendi seyrüsülukunda sohbet, zikr-i hafi ve rabıta gibi ritüeller önemli yer tutar[148].

خلوت طریق سلسلهٔ نقشبند نیست   پای دلم همیشه به زنجیر صحبت است[149]

بعد وقوف عددی پیشه است   ذکر خفی بستهٔ اندیشه است[150]

2.3.Saida'nın Şiirinde İktibas, Tazmin ve Nazireler

İktibas 'ayet, hadis, güzel bir söz veya diğer şairlerin sözlerini tamamen, kısmen veya manası ile bir esere dahil etmektir[151]. Tazmin manzum eserde yapılan iktibasa denir[152]. Saida hem eserinin dibacesinde hem de şiirlerinde ayetlerden ve diğer şairlerin sözlerinden alıntılar yapmıştır. Saida divanında iktibas edilen ayetler şunlardır:

وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي[153] (Hicr/21)

وَعَلَّمَ آدَمَ الأَسْمَاء كُلَّهَا[154] (Bakara/31)

ظَلُوماً جَهُولاً[155] (Ahzab/72)

---

[147] Süleyman Uludağ, "Sülûk", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/suluk--tasavvuf (05.03.2020).

[148] Necdet Tosun, "Nakşıbendiyye", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/naksibendiyye#2-adab-ve-erkan (05.03.2020).

[149] **Metin**, be. 2294.

[150] **Metin**, be. 932.

[151] Pala İskender, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, L&M Yayınları, İstanbul 2002, s. 241.

[152] İskender Pala, "**Tazmin**", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/tazmin--dil-edebiyat#2-turk-edebiyati (25.09.2020).

[153] **Metin,** Dibace, st. 8.

[154] **Metin,** Dibace, st. 9.

[155] **Metin,** Dibace, st. 13.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ[156] (Ahzab/72)

نَحنُ قَسَمنا[157]...(Zuhruf 32)

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ [158] (Kasas/88)

لَن تَرَانِي[159]...(Araf/143)

إِنْ يَكَادُ[160]...(Kalem/51)

شَرَاباً طَهُوراً[161] (İnsan/21)

اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى[162] (Taha/5)

يَا نَارُ كُونِي[163]...(Enbiya/69)

كُلُوا وَاشْرَبُوا[164]...(Araf/31)

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ[165] (Enam/73)

Nazire, bir şairin beğenilen bir manzumesine aynı vezin ve kafiye ile manzume yazılmasıdır[166].

Saida, divanında özellikle Hafız Şirazi, Saib Tebrizi ve Mevlana Celaleddin Rumi'nin şiirlerine hem nazireler yazmış hem de onların şiirlerinden tazmin yapmıştır.

---

[156] **Metin,** Dibace, st. 13.

[157] **Metin,** be. 4.

[158] **Metin,** be. 1582.

[159] **Metin,** be. 1605.

[160] **Metin,** be. 1180.

[161] **Metin,** be. 2232.

[162] **Metin,** be. 2727.

[163] **Metin,** be. 5150.

[164] **Metin,** be. 6308.

[165] **Metin,** be. 6620.

[166] M. Fatih Köksal, "**Nazîre**", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/nazire#2-turk-edebiyati (25.09.2020).

Saidanın manzumelerinde nazire ile tazmin genellikle beraberdir. Ancak sadece nazire yazdığı veya sadece tazmin yaptığı manzumeler de vardır.

Saida’nın nazire ve tazmin şunlardır:

1. Mevlana Celaleddin Rumi/Tazmin

«آن خیالاتی که دام اولیاست   عکس مهرویان بستان خداست»[167]

2. Hafız Şirazi/Tazmin

«نیکی به جای یاران فرصت شمار یارا»[168]

3. Mevlana Celaleddin Rumi/Tazmin

حکایتی است سعیدا که بشنوند از نی   شکایتی است که اظهار کرده نایِی ما [169]

4. Mevlana Celaleddin Rumi/Tazmin

این غزل بر وزن بیت مثنوی است   «خشم مردان خشک گرداند سحاب»[170]

5. Hafız Şirazi/Nazire-Tazmin

Hafız**:**

---

[167] **Metin,** Dibace, st. 46; Mevlevi, **Mesnevi-i Manevi**, https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh3/ (25.09.2020).

[168] **Metin,** Dibace, st. 70; Hafız, **Gazeliyat**, https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh5/ (25.09.2020).

[169] **Metin,** be**.** 1480; Mevlevi, **Mesnevi-i Manevi**, https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh1/ (25.09.2020).

[170] **Metin**, be. 1785; Mevlevi, **Mesnevi-i Manevi** https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar3/sh129/ (25.09.2020).

حال دل با تو گفتنم هوس است   خبر دل شنفتنم هوس است[171]

Saida:

حرف آن لب شنفتنم هوس است   سخن از باده گفتنم هوس است[172]

ای سعیدا ز حافظ امدادی   «شعر رندانه گفتنم هوس است»[173]

6. Saib Tebrizi/Nazire

Saib:

نور شکوه حق ز مقابل رسیده‌است   وقت شکست آینه دل رسیده‌است[174]

Saida:

هر گوهر سخن که به ساحل رسیده‌است   از چشمه‌سار آبلهٔ دل رسیده‌است[175]

7. Saib Tebrizi/Nazire-Tazmin

Saib:

چشم مخموری که ما را زهر در پیمانه ریخت   می تواند از نگاهی رنگ صد میخانه ریخت[176]

Saida:

---

[171] Hafız, **Gazeliyat**, https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh42/ (25.09.2020).

[172] **Metin,** ma**.** 188

[173] **Metin,** be**.** 2213; Hafız, **Gazeliyat,** https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh42/ (25.09.2020).

[174] Saib Tebrizi, **Divan-ı Eşar-Gazeliyat**, https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh1989/ (25.09.2020).

[175] **Metin,** ma**.** 240.

[176] Saib Tebrizi, **Divan-ı Eşar-Gazeliyat,** https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh933/ (25.09.2020).

گفتگوی حشر راحت از دل دیوانه ریخت   چشم ما خواب گرانی داشت این افسانه ریخت[177]

از ره هوش و دل و جان ای سعیدا گوش دار   «کاین غزل از خامهٔ صایب عجب مستانه ریخت»[178]

8. Hafız Şirazi/Nazire-Tazmin

Hafız:

تنت به ناز طبیبان نیازمند مباد   وجود نازکت آزردهٔ گزند مباد[179]

Saida:

مرا ز حلقهٔ آن در بەدر پسند مباد   چو آفتاب خلاصم از آن کمند مباد[180]

هیمشه ورد سعیداست حافظا این قول   «که جسم نازکت آزردهٔ گزند مباد»[181]

9. Saib Tebrizi/Nazire-Tazmin

Saib:

از کوچه ای که آن گل بی خار بگذرد   موج لطافت از سر دیوار بگذرد[182]

Saida:

---

[177] **Metin,** ma. 248.

[178] **Metin,** be.2658; Saib Tebrizi, **Divan-ı Eşar-Gazeliyat** https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh933/ (25.09.2020).

[179] Hafız, **Gazeliyat**, https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh106/ (25.09.2020).

[180] **Metin,** ma. 356.

[181] **Metin,** be. 3474; Hafız**, Gazeliyat**, https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh106/ (25.09.2020).

[182] Saib Tebrizi, **Divan-ı Eşar-Gazeliyat,** https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh4056/ (25.09.2020).

در خاطری که آن بت عیار بگذرد　　　تا خود چه‌ها ز سینهٔ افکار بگذرد[183]

خوش آمده‌است مصرع صایب سعید را　　　«کو سرگذشته‌ای که ز دستار بگذرد»[184]

10. Hafız Şirazi/Nazire-Tazmin

Hafız:

راهی بزن که آهی بر ساز آن توان زد　　　شعری بخوان که با او رطل گران توان زد[185]

Saida:

همت چو دست گیرد رطل گران توان زد　　　دامن‌کشان ز عالم سر در جهان توان زد[186]

خوش گفته این غزل را حافظ به حق قرآن　　　«باشد که گوی عیشی در این میان توان زد»[187]

11. Hafız Şirazi-Saib Tebrizi/Nazire

Hafız:

دوش در حلقه ما قصه گیسوی تو بود　　　تا دل شب سخن از سلسله موی تو بود[188]

Saib:

---

[183] **Metin,** ma. 395

[184] **Metin,** be. 3749; Saib Tebrizi, **Divan-ı Eşar-Gazeliyat,** https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh4056/ (25.09.2020).

[185] Hafız, **Gazeliyat**, https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh154/ (25.09.2020).

[186] **Metin,** ma. 431

[187] **Metin,** be. 4009; Hafız, **Gazeliyat**, https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh154/ (25.09.2020).

[188] Hafız, **Gazeliyat**, https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh210/ (25.09.2020).

یاد آن عهد که دل در خم گیسوی تو بود　　　شب من موی تو و روز خوشم روی تو بود[189]

Saida:

ای خوش آن روز که دل در خم گیسوی تو بود　　　در غم روی تو آشفته‌تر از موی تو بود[190]

12. Hafız Şirazi/Nazire

Hafız:

گلعذاری ز گلستان جهان ما را بس　　　زین چمن سایه آن سرو روان ما را بس[191]

Saida:

از حیاتِ ابد آن روح روان ما را بس　　　ما گذشتیم ز جان صورتِ جان ما را بس[192]

13. Hafız Şirazi/Nazire-Tazmin

Hafız:

صوفی گلی بچین و مرقع به خار بخش　　　وین زهد خشک را به می خوشگوار بخش[193]

Saida:

ما را به آن نگاه کرامت شعار بخش　　　از صد یکی چو در نظر آید هزار بخش[194]

---

[189] Saib Tebrizi, **Divan-ı Eşar-Gazeliyat**, https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh3560/ (25.09.2020).

[190] **Metin,** ma. 438

[191] Hafız, **Gazeliyat**, https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh268/ (25.09.2020).

[192] **Metin,** ma. 531

[193]Hafız, **Gazeliyat**, https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh275/ (25.09.2020).

[194] **Metin,** ma. 541

روز مرا که جرم سعیدا سیاه کرد یا رب به حقِ «حافظِ شب‌زنده‌دار بخش»[195]

14. Saib Tebrizi/Nazire-Tazmin

Saib:

صبح شد مطرب، قدح راپرکن از می زود باش ازدم جان بخش جان کن درتن نی زود باش[196]

Saida:

ساقیا در گرد کن جام پیاپی زود باش نشئهٔ دیگر دهد می بر سر می زود باش[197]

این غزل را صایبا هم ای سعیدا گفته‌است «های هایی سر کن ای بی درد هی هی زود باش»[198]

15. Mevlana Celaleddin Rumi/Nazire-Tazmin

Saida:

چه سرها از یقین شد گوی در میدان درویشان به بازی هم نشد خم هیچ گه چوگان درویشان[199]

حذر کن ز آه درویشان به قول عارف رومی «که از سندان گذر دارد سر پیکان درویشان»[200]

16. Hafız Şirazi/Nazire-Tazmin

Hafız:

---

[195] **Metin,** be. 4850; Hafız, **Gazeliyat**, https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh275/ (25.09.2020).

[196] Saib Tebrizi, **Divan-ı Eşar-Gazeliyat,** https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh4855/ (25.09.2020).

[197] **Metin,** ma. 548

[198] **Metin,** be. 4902; Saib Tebrizi, **Divan-ı Eşar-Gazeliyat,** https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh4855/ (25.09.2020).

[199] **Metin,** ma. 698.

[200] **Metin,** be. 6034.

ز در درآ و شبستان ما منور کن   هوای مجلس روحانیان معطر کن[201]

Saida:

به حال عالم افسرده دیده‌ای تر کن   چو ابر بر سر این خاک گریه‌ای سر کن[202]

بخوان کلام سعیدا چو میل کارت نیست   «ز کارها که کنی شعر حافظ ازبر کن»[203]

17. Evhadi Meragai/Nazire-Tazmin

Evhadi:

بر گل از عنبر کمندی بسته‌ای   گرد ماه از مشک بندی بسته‌ای[204]

Saida:

عهد با بالا بلندی بسته‌ای   دل به شوخی خودپسندی بسته‌ای[205]

اوحدی خوش گفته‌ای بر روی یار   «بر گل از عنبر کمندی بسته‌ای»[206]

18. Hafız Şirazi/Tazmin

---

[201] Hafız, **Gazeliyat**, https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh397/ (25.09.2020).

[202] **Metin,** ma. 718

[203] **Metin,** be. 6188; Hafız, **Gazeliyat**, https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh397/ (25.09.2020).

[204] Evhadi, **Divanı Eşar-Gazeliyat**, https://ganjoor.net/ouhadi/divano/ghazalo/sh741/ (25.09.2020).

[205] **Metin,** ma. 755

[206] **Metin,** be. 6475; Evhadi, **Divanı Eşar-Gazeliyat**, https://ganjoor.net/ouhadi/divano/ghazalo/sh741/ (25.09.2020).

«بده ساقی می باقی که در جنت نخواهی یافت» شبی با این فضا بزم چنین من در غزل‌خوانی[207]

2.4.Saida'nın Medhiye Yazdığı Devlet Adamları:

Saida, divanın dibacesinde eserini Mustafa Paşa'ya ithaf ettiğini ve ona birkaç kaside ve gazel yazdığını belirtmektedir[208]. Eserdeki medhiyelerin ikisinde Mustafa ismi geçmektedir. Bunlardan biri memduhun Şehzade Mustafa olduğu açıkça belli olan bir mesnevidir[209]. Diğeri ise ilk beytinde memduhun Mustafa Paşa olarak anıldığı bir kasidedir[210]. Divanın ithaf edildiği Mustafa'nın Şehazade Mustafa olma ihtimali düşüktür. Çünkü bu ünvan Osmanlılar'da hanedandan olmayan yüksek rütbeli askeri ve mülki görevi olan kişilere verilen addır ve Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa haricinde hiçbir hanedan üyesi için kullanılmamıştır[211]. Mustafa Paşa'nın kim olduğu diğer medhiyelere bakılarak daha iyi anlaşılabilir. 'بحر' redifiyle yazılmış bir kasidede 'مصاحب جهان' ibaresi yer almaktadır[212]. Yine medhiye olarak yazılmış bir gazelde ' عمر مصاحب تو سعیدا دراز باد'[213] şeklinde bir mısra geçmektedir. Musahip, Osmanlılarda kişiliği ve bilgisiyle padişaha danışmanlık ve arkadaşlık eden, vezir veya beylerbeyi gibi resmi görevi de olan kişilerdir[214]. Medhedilen 'Mustafa Paşa' isimli bu kişinin 4. Mehmet'in musahibi ve aynı zamanda damadı olan Musahip Mustafa Paşa olması daha muhtemeldir. Çünkü vezirlik görevinde de bulunmuş olan Musahip Mustafa Paşa hicri

---

[207] **Metin,** be. 6521; Hafız, **Gazeliyat**, https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh3/ (25.09.2020).

[208] **Metin**, Dibace, st. 61.

[209] **Metin**, ma. 28

[210] **Metin**, ma. 10.

[211] Abdülkadir Özcan, "**Paşa**", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/pasa (26.09.2020).

[212] **Metin**, ma. 9.

[213] **Metin**, ma. 737.

[214] Mehmet İpşirli, "**Musâhib**", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/musahib (26.09.2020).

1095(m. 1684) senesinde kaptan-ı derya olarak tayin edilmiştir[215]. Şiirlerde övülen kişinin isminin Mustafa olması, 'Musahip' olarak anılması ve 'بحر' redifiyle kendisine bir kaside yazılmış olması bu kişinin Musahip Mustafa Paşa olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Saida ile aynı ortamlarda bulunmuş olan dönemin meşhur şairlerinden Nabi'nin[216] hamisinin de, şiir yazacak kadar edebiyata merakı olan Musahip Mustafa Paşa olması da bu ihtimali desteklemektedir[217].

Divanda medhiye yazılan devlet adamları şunlardır:

2.4.1. Sultan 4. Mehmet (ö. 1104 h./1693 m.)

Saida, eserinin mesnevi bölümünde, tevhid-münacat, naat ve dört halifeye mehdiye mesnevilerinden sonra dönemin Osmanlı sultanı 4. Mehmet'i de 47 beyitlik bir mesnevi ile medhetmiştir. Mesnevi eserdeki diğer mesneviler gibi, mesnevi veznine uymayan bir beyit ile başlıklandırılmıştır. Söz konusu başlık beyit şu şekildedir:

گر سخن را كمال و اعجازى است

مدح سلطان محمد غازى است[218]

Şairin 4. Mehmet'e yazdığı tek mehdiye bu mesnevidir.

2.4.2. Şehzade Mustafa (ö. 1115h./1703 m.)

Daha sonra 2. Mustafa olarak tahta geçecek olan Şehzade Mustafa da Saida tarafından bir mesnevi ile medhedilmiştir. 4. Mehmed'i öven mesneviden sonra gelen bu mesnevi de bir beyit ile başlıklandırılmıştır:

---

[215] Şeyhi, **a.g.e,** 2. Cilt, s. 1722.

[216] Safayi, **a.g.e**., s. 226.

[217] Şeyhi, **a.g.e,** 4. Cilt, s. 2867; Şeyhi, **a.e.,** 2. Cilt, s. 1722.

[218] **Metin**, ma.27.

گوش کن ای فلک از حلقهٔ ماه

وصف شهزادهٔ اقبال پناه[219]

Herhangi bir özel isim geçmeyen ve 'ای ز جبین تو سعادت مبین' mısrasıyla başlayan kasidenin[220] de Şehzade Mustafa'ya yazılmış olma ihtimali vardır. Çünkü bu kasidede şöyle bir beyit geçmektedir:

چون دو غلام پدرت بسته دست   باد به امر تو زمان و زمین[221]

Burada دو غلام پدرت ibaresiyle 4. Mehmet'in kasdedildiği, dolayısıyla kasidenin Şehzade'ye yazılmış olduğu akla gelmektedir. Ancak buradaki پدر kelimesinin müstensihlerce yanlış yazılmış olma ihtimali de vardır. Çünkü bu şekilde okunduğunda övgü daha çok memduhun babasına yapılmış oluyor. Bu kelimedeki پ harfinin doğru halinin ب olduğu kabul edilirse ibare به درت olur. Bu durumda övgü doğrudan memduha yapılmış olur, ancak memduhun kimliği mechulleşir.

2.4.3. Musahip Mustafa Paşa (ö. 1096 h./1685 m.)

Saida, eserini ithaf ettiği Musahip Mustafa Paşa'ya ikisi kaside, biri gazel ve biri kıta olmak üzere 4 adet medhiye yazmıştır. Ayrıca Şehzade Mustafa başlığı altında bahsettiğimiz ve پدرت ibaresi nedeniyle Şehzade Mustafa'ya yazılmış olabileceğini belirttiğimiz kasidedeki bu ibareyi به درت olarak okursak; bu kasidenin divan nüshalarında Musahip Mustafa Paşa'ya yazılan diğer iki kasideden hemen sonra geldiğini ve divanın Musahip Mustafa Paşa'ya ithaf edildiğini de göz önünde bulundurursak, kasidenin Musahip Mustafa Paşa'ya yazılmış olma ihtimali de vardır.

Musahip Mustafa Paşa'ya yazılan medhiyeler şunlardır:

---

[219] Metin, ma. 28.

[220] **Metin**, ma. 11.

[221] **Metin,** be. 324.

a. Metindeki **9 no'lu** manzume:

Kaside بحر redifiyle yazılmış ve şu beyitle başlamaktadır.

گشتم ز راه فکر شبی میهمان بحر دیدم به ذکر و فکر تو پیر و جوان بحر[222]

Birçok denizcilik tabiri geçen kaside, muhtemelen Musahip Mustafa Paşa'nın Kaptan-ı Derya olmasına ithafen yazılmıştır. Memduh kasidede Musahip olarak anılmıştır.

شاه سکندر آیینه تقسیم کرده‌است روی زمین به خود به مصاحب جهانِ بحر[223]

b. Metindeki **10 no'lu** manzume:

Kaside şu beyitle başlamakta ve memduh Mustafa Paşa olarak anılmaktadır.

فروغ مجلس عزّت انیس بزم وفا چراغ دولت بیدار مصطفی پاشا[224]

c. Metindeki **737 no'lu** manzume:

Bu manzumede de Musahib ismi geçmektedir.

عمر مصاحب تو سعیدا دراز باد

هرگز نکرده عار از این کهنه شال تو[225]

d. Metindeki **794 no'lu** manzume:

Manzumede memduhun ismi anılmasa da vezir olduğu anlaşılmaktadır.

تا چرخ هست باد وزارت به نام تو چون مِهر زیر مُهر تو بادا زمین زمان[226]

---

[222] **Metin**, be. 257.

[223] **Metin**, be. 258.

[224] **Metin**, be. 291.

[225] **Metin**, be. 6326.

[226] **Metin**, be. 6785.

2.4.4. Müverrih Abdurrahman Abdi Paşa (ö. 1103 h./1692 m.)

Müverrih Abdi Paşa, hicri 1093-1098 (m. 1682-1687) tarihleri arasında Basra valiliği yapan, aynı zamanda divanı da olan bir devlet adamıdır[227]. Şu beyitle başlayan kaside kendisine yazılmıştır:

ای گنج نقد معرفت و معدن کمال   خواهد ستایش تو کند طوطیِ مقال[228]

Kasidenin kendisine yazıldığı şu beyitlerden anlaşılabilir:

ای عبد خاص حضرت رحمان که خلقتت   موصوف شد به طینت مولی زهی کمال

چون طینتت به خصلت مولی قرار یافت   در حشر می‌کنند ز رحمانیّت سؤال[229]

خوش‌جنتی است بصره در ایام دولتت   پر از سرور و شوق تهی از غم و ملال[230]

2.4.5. Sarı Süleyman Paşa (ö. 1098 h./1687 m.)

Sarı Süleyman Paşa Bosna-Hersek kökenlidir. Hicri 1092 (m. 1681) senesinde sel baskınına uğrayan Kabe civarını yeniden imar etmekle görevlendirilmiştir. Hicri 1095 (m. 1684) senesinde rikab kaymakamlığı da yapan Sarı Süleyman Paşa hicri 1097 (m. 1685) sadrazam olmuştur[231]. Saida Sarı Süleyman Paşa'ya yazdığı kaside ile vezaretini veya sadrazamlığını kutlamaktadır. Kasidede memduhun ismi ve Kabe'yi inşasından şöyle bahsedilmiştir:

---

[227] Şeyhi, **a.g.e**, 3. Cilt, s. 2034; Fahri Çetin Derin, "**Abdi Paşa, Nişancı**", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/abdi-pasa-nisanci (26.09.2020).

[228] **Metin**, be. 483

[229] **Metin**, be. 508-509.

[230] **Metin**, be. 513.

[231] Abdülkadir Özcan, "**Süleyman Paşa, Sarı**", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/suleyman-pasa-sari (26.09.2020).

نگین به دست سلیمان رسد و شاد شدم　　　که حق به مرکز خود یافت جا به امر خدا[232]

اگرچه بود از این پیشتر سلیمانی　　　که ساخت قبلهٔ اولی و مسجد اقصی

ولی ز فضل محمد تو آن سلیمانی　　　که کرده سعی تمام تو کعبه را احیا[233]

2.4.6. Naima

Halep idarecilerinden olması muhtemel Naima'nın kimliğini tespit edemedik. Kaside şu beyitle başlamaktadır:

حلب شهر و نعیما شهریار است　　　سعادت پیشکار و بخت یار است[234]

2.4.7. Yusuf

Yine kimliğini tespit edemediğimiz muhtemelen Halep'li bir idareci olan Yusuf isimli bu kişi de bir rubaide medhedilmiştir.

از مروحه‌ای که شاه احسانم کرد　　　انگشت‌نما میان خوبانم کرد

در شهر حلب باد به فرمانم کرد　　　یوسف ز اعجاز خود سلیمانم کرد[235]

---

[232] **Metin**, be. 535.

[233] **Metin**, be. 540-541.

[234] **Metin**, be. 575.

[235] **Metin**, be. 7019-7020.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÜSHALARIN TANITILIMASI VE TENKİTLİ METİN

3.1.Nüshaların Tanıtılması

Türkiye ve İran kütüphanelerinde Saida Divanı'nın toplam 8 yazma nüshasını tespit edebildik. Tüm nüshaların dijital kopyaları ile çalışmamızı yürüttük. Nüshalardan;

- Süleymaniye Kütüphanesi **Lala İsmail** Koleksiyonunda yer alan nüshayı **L** harfi ile,
- Süleymaniye Kütüphanesi **Beşir Ağa (Eyüp)** Koleksiyonunda yer alan nüshayı **B** harfi ile,
- **Nuruosmaniye** Kütüphanesinde yer alan nüshayı **N** harfi ile,
- Millet Kütüphanesi **Ali Emiri Farsça** Koleksiyonunda yer alan nüshayı **A** harfi ile,
- Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami 2433 no'lu nüshayı **M** harfi ile,
- Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami (**Sena-yı Sabık**) 755 no'lu nüshayı **S** harfi ile,
- Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami 14089 no'lu nüshayı **H** harfi ile, (Yazma kataloglarında Divan-ı Saida-yı **Hindustani** olarak kayıtlıdır[236].)
- Kitabhane-i Milli-yi **Melik** 5289 no'lu nüshayı **Ml** harfleri ile kısalttık.

Nüshalar şekil bakımından şu şekilde gruplandırılabilir.

---

[236] Dirayeti, **Ferhengistan-ı Nüshaha-yı Hatti-yi İran (FENHA),** s. 351; Dirayeti, **Fihristvare-i Destnivisha-yı İran (DENA),** s. 193.

a) Dibacesi Olmayan Nüshalar: Dibace, mesnevi ve kaside bölümleri olmayan nüshalardır.

- **A** nüshası
- **M** nüshası
- **S** nüshası
- **Ml** nüshası

b) **Dibacesi Olan Nüshalar:** Dibace, mesnevi ve kaside bölümleri olan nüshalardır.

- **L** nüshası
- **B** nüshası
- **N** nüshası
- **H** nüshası

3.1.1. L Nüshası (Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, 448):

Yaprak sayısı: 224

Yazı tipi: Nesih

Satır sayısı: 17

İstinsah Tarihi: Cümadi's-Sani h.1097 (m. 1686)

Müstensih: Celil Kadri Hasan Aga

İçerik: Dibace, Kaside, Mesnevi, Tahmis, Gazel, Rubai, Müfred

Eserin ismi, nüshanın 1[a] yaprağında دیوان سید سعیدای نقشبندی البخاری olarak not edilmiştir. Nüsha istinsah kaydında müstensihin ünvanının **'Ağa (اغا)'** olması, nüshanın Osmanlı ülkesinde yazıldığını göstermektedir. Sayfa 161[a]'da derkenarda Besim isimli/mahlaslı bir şaire ait Türkçe bir gazel yer almaktadır. Nüshanın kısımları sırayla şu şekilde başlıklandırılabilir.

- Dibace
- Kasideler (21 adet)
- Mesneviler (14 adet)

- Tahmis (1 adet)
- Gazeller (702 adet)
- Rubailer
- Müfredler

Nüshanın yapraklarında herhangi bir kopma, kaybolma, silinme, karalanma veya yer değiştirme yoktur.

3.1.2. B Nüshası (Süleymaniye Kütüphanesi, Beşir Ağa Eyüp, 135-001)

Yaprak sayısı: 101
Yazı tipi: Talik
Satır sayısı: 16
İstinsah Tarihi: h.1099 (m. 1688)
Müstensih: Agah Abdulkadir Efendi
İçerik: Dibace, Kaside, Mesnevi, Tahmis, Gazel, Rubai, Müfred.

Talik yazısıyla yazılmış olan nüsha cetvel içinde 16 satırdan oluşmakta ancak bütün sayfaların derkenarlarında da şiirler devam etmektedir. Bu nedenle en kapsamlı nüshalardan biri olmasına rağmen yaprak sayısı azdır. Defterde, bu eserin devamında 101-111 yapraklarında Emir Hüseyni Herevi'nin Nüzhet'ül Ervah isimli eseri yer almaktadır. Nüshanın istinsah kaydında müstensihin ünvanının **'Efendi'** olması, bu nüshanın da Osmanlı ülkesinde yazıldığını göstermektedir. Nüshanın bölümleri ve bunları sıralaması **L** nüshası ile aynıdır:

- Dibace
- Kasideler (22 adet)
- Mesneviler (14 adet)
- Tahmis (1 adet)
- Gazeller (735 adet)

- Rubailer
- Müfredler

Bu nüshanın da yapraklarında herhangi bir kopma, kaybolma, silinme, karalanma veya yer değiştirme yoktur.

3.1.3. N nüshası (Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, 3823)

Yaprak sayısı: 188
Yazı tipi: Talik
Satır sayısı: 15
İstinsah Tarihi: h. 1096 (m. 1685)
Müstensih: -
İçerik: Dibace, Kaside, Gazel, Mesnevi

Nüsha Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesinde yer alan dijital nüsha arama programında iki ayrı eserden ibaret gibi gösterilmiştir. Çünkü diğer nüshalarda kasidelerden sonra gelen mesnevi bölümü bu nüshada en sonda yer almaktadır. Ayrıca bu nüshada mesnevi bölümünün başında başlık şeklinde bir beyit bulunmakta ve bu beyitten şairin mesneviyi **Şevkname** olarak isimlendirdiği anlaşılmaktadır. Bu sebepten dolayı nüsha **Divan-ı Saida** ve **Şevkname-i Saida** olarak iki ayrı eser şeklinde kaydedilmiştir. Eserlerin müellifi dijital programda '**Saida, Said Nakşıbendi Yezdi'** olarak gösterilmiş ve kaynak/referans olarak da **Ez-Zeria fi Tesanifi'ş-Şia** verilmiştir. Saib Tebrizi'nin Saida'yı andığı gazel sayfa 60^{b}'de derkenarda yer almaktadır. Nüshanın son yaprağında Nabi ve Kami'ye ait Türkçe birkaç beyit yer almaktadır. Nüshanın bölümleri sırayla şu şekildedir:

- Dibace

- Kasideler (21 adet)
- Gazeller (550 adet)
- Mesneviler (12 adet)

Nüshadaki her mesnevi bir beyit ile başlıklandırılmıştır. Mesnevilerin devamında birkaç gazel daha bulunmaktadır. Nüshada rubai ve müfredler yer almamaktadır. Bu nüshada kaside bölümünde yer alan 21 kasidenin 11 tanesi B, L ve H nüshalarında da kaside bölümünde yer almakta iken; burada yer alan 10 kaside B, L ve H nüshalarında gazel bölümünde yer almaktadır. Nüshadaki şiirlerin sıralaması diğer bütün nüshalardan farklılık göstermektedir. Bu nüshada yer alıp diğer hiçbir nüshada yer almayan 20 civarı gazel bulunmaktadır. Nüshadaki gazel sayısı B, L ve H nüshalarına göre daha az olup, M ve S nüshalarına yakındır.

Nüsha yapraklarında yer yer kopmalar mevcuttur. Ayrıca bazı yaprakların yeri değişmiştir. Nüshada karalanmış ya da başka bir sebeple okunmayan yerler bulunmamaktadır.

3.1.4. A Nüshası (Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Farsça, 362)

Yaprak sayısı: 80

Yazı tipi: Talik

Satır sayısı: 17

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

İçerik: Gazel, Kaside

A nüshasının sonu oldukça eksik olup, nüshada sadece gazel ve kasideler karışık halde bulunmaktadır. Alfabetik harf sırasıyla giden gazeller ط harfine

kadar mevcuttur. Sayfa 80[b]'de, biri Saib Tebrizi'ye, biri Ali mahlaslı bir şaire ve diğeri de Hacib Şirazi'ye ait üç Farsça manzume yer almaktadır. Ayrıca sayfa 1[a]'da da Saib Tebrizi'ye ait bir gazel bulunmaktadır.

Sondaki büyük eksiklik dışında nüshada herhangi bir yaprak kopması veya yaprakların yerlerinde değişme yoktur. Nüshada okunmayan, karalanmış yerler de bulunmamaktadır. Nüshada toplamı **304** adet gazel ve kaside karışık halde yer almaktadır.

3.1.5. M Nüshası (Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami, 2433)

Yaprak sayısı: 155

Yazı tipi: Talik

Satır sayısı: 17

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

İçerik: Gazel, Kaside, Rubai, Müfred

M nüshası gazel, rubai ve müfredlerden oluşmakta, ancak gazellerin içinde kasideler de yer almaktadır. Nüsha toplam 529 adet gazel ve kaside içermektedir. Bunlar alfabetik sıra ile tertip edilmiştir. Sayfa 120[a]'da ilk üç halifenin anıldığı 3 beyit ile aynı manzumenin son beytindeki 'Hanife' ibaresi silinmeye çalışılmıştır. Saib Tebrizi'nin Saida'yı andığı gazel sayfa 42[b]'de Saida'nın şiirleri içinde yer almaktadır.

Nüshanın yapraklarında herhangi bir kopma, yırtılma, silinme, karalanma veya yer değiştirme yoktur.

3.1.6. S Nüshası (Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami (Sena-yı Sabık), 755)

Yaprak sayısı: 160
Yazı tipi: Talik
Satır sayısı: 17
İstinsah Tarihi: -
Müstensih: Yakub Semerkandi
İçerik: Kaside, Gazel, Rubai, Müfred

Nüshanın ilk yaprağının a yüzünde دکتر حسین مفتاح şeklinde bir ibare bulunmaktadır. Yine aynı sayfada 'Kitabhane-i Meclis-i Sena' mührü yer almaktadır. Tahran Üniversitesi Yayınları Yazma Nüshalar Kataloğunun 7. cildinde tanıtılan[237] ve Dirayeti tarafından da kaydedilen[238] Doktor Hüseyin Miftah Kütüphanesindeki 'Said Divanı' nüshası da, büyük ihtimalle bu nüshadır. Çünkü aynı kataloğun 800. sayfasında Miftah'ın yazma kitaplarının Meclis-i Sena Kütüphanesi ve Milli Kütüphane'ye satıldığı belirtilmektedir[239]. Ayrıca bahsedilen bu nüshanın da müstensihinin Yakub Semerkandi olması bu karışıklığın meydana gelmiş olma ihtimalini güçlendirmektedir. Bu nüshanın, Dirayeti tarafından biri 'Divan-ı Said' diğeri de 'Divan-ı Saida-yı Yezdi' şeklinde farklı iki nüsha gibi mükerrer tanıtılmış olduğu söylenebilir.

Nüshanın 116[a] sayfasının derkenarında Farsça ve Türkçe birkaç beyit yer almaktadır. Bunlardan biri Fuzuli'ye, biri Şehri'ye aittir. Yine sayfa 131[a]'da 'Kelim'

---

[237] Muhammed Taki Danişpejuh, İrec Efşar, **Nüshaha-yı Hatti,** 7. cilt, İntişarat-ı Danişgah-ı Tahran, Tahran 1353 h.ş. (1974 m.), s. 159.

[238] Dirayeti, **Ferhengistan-ı Nüshaha-yı Hatti-yi İran (FENHA),** s. 351; Dirayeti, **Fihristvare-i Destnivisha-yı İran (DENA),** s. 193.

[239] Danişpejuh, Efşar, **a.g.e.,** s. 800.

başlıklı bir beyit yer almaktadır. Saib Tebrizi'nin Saida'yı andığı gazel sayfa 115[b]'de Saida'nın şiirleri arasında yer almaktadır.

S nüshasının yapraklarında kopmalar mevcuttur. Ayrıca, yapraklar birkaç yerde toplu halde yer değiştirmiştir. Nüshanın 101[b] sayfasında geçen تمت القصايد ibaresinden bazı kasidelerin gazellerden ayrılmış olduğu anlaşılmaktadır. Gazeller alfabetik sıra ile tertip edilmiştir.

Nüshanın 4-19. yaprakları arasında, dibacesi olmayan diğer nüshalarda yer almayan, ancak dibacesi olan nüshalarda bulunan 67 gazel bulunmakta olup (bunların 62 tanesi N nüshasında da mevcut değildir); bu gazeller de -bir divançe gibi- ayrıca alfabetik harf sırasına göre dizilmişlerdir.

Nüshadaki toplam gazel ve kaside sayısı 572'dir.

Bu nüshanın bazı kısımları silinme, karalanma, bantlanma gibi nedenlerden dolayı okunamamaktadır.

3.1.7. H Nüshası (Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami 14089):

Sayfa sayısı: 460 (Nüsha sayfa numarası ile numaralandırılmıştır. 324-333 arası numaralar yanlışlıkla iki defa yazılmıştır. 267. ve 268. sayfaların dijital görüntüsü yoktur.)

Yazı tipi: Talik

Satır sayısı: 17

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

İçerik: Dibace, Kaside, Mesnevi, Tahmis, Gazel, Rubai, Müfred

Bu nüsha yazma kataloglarında **Divan-ı Saida-yı Hindustani** olarak geçmektedir[240]. Nüsha Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı İslami'nin internet sayfasında Divan-ı Saida-yı Tefrişi/Saida-yı Hindustani olarak kaydedilmiştir[241]. Nüshanın başında, divandan yola çıkılarak Saida ve eseri hakkında bilgiler veren birkaç sayfalık değerlendirme yazısı mevcuttur. Nüshanın Rıza Kuli Han Hidayet tarafından 1282 senesinde Tebriz'de satın alındığı belirtilmiştir. Rıza Kuli Han müellifi *'Saida-yı Hindustani sakin-i İslambul'* olarak tarif etmiştir. Kataloglarda Saida'nın Saida-yı Hindustani olarak kayıtlara geçmesinin sebebi de muhtemelen Rıza Kuli Han'ın bu notudur. İnternet ortamında yer alan Saida-yı Tefrişi ibaresinin kaynağını tespit edemedik. Nüsha sırasıyla şu kısımlardan oluşmaktadır:

- Dibace
- Kasideler (21 adet)
- Mesneviler (14 adet)
- Gazeller (708 adet)
- Rubailer
- Müfredler

Bu nüshada da **N** nüshası gibi mesnevler birer beyit ile başlıklandırılmış; ayrıca kasidelerin kime yazıldığı da bir başlıkla belirtilmiştir. Gazeller alfabetik harf sırasına göre dizilmiştir. Nüshanın yapraklarında herhangi bir kopma, yırtılma, silinme, karalanma veya yer değiştirme yoktur.

---

[240] Dirayeti, **Ferhengistan-ı Nüshaha-yı Hatti-yi İran (FENHA),** s. 351; Dirayeti, **Fihristvare-i Destnivisha-yı İran (DENA),** s. 193.

[241] https://dlib.ical.ir/site/catalogue/483567, (08.03.2020).

3.1.8. Ml Nüshası (Kitabhane-i Milli-yi Melik, 5289)

Sayfa sayısı: 163 (Bu nüsha da sayfa numarası ile numaralandırılmıştır.)

Yazı tipi: Talik

Satır sayısı: 15

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

İçerik: Mesnevi, Gazel, Kaside, Rubai

Yaprakları oldukça yer değiştirmiş olan bu nüshanın hacmi de yaprak kopmaları nedeniyle azalmıştır. Nüsha toplam 254 adet gazel ve kaside içermektedir. Sadece dibacesi olan nüshalarda yer alan mesnevilerin tahmidiye ve naat bölümünün bir kısmı bu nüshada yer almaktadır. Nüshadaki bazı beyitler itikadi sebeplerden dolayı (vahdet-i vücud vb.) silinmeye çalışılmıştır. Saib Tebrizi'nin Saida'yı andığı gazel sayfa 109-110'da derkenarda yer almakta ve buraya ... این غزل را صایب برای şeklinde başlayan ve devamı okunmayan bir not düşülmüştür. Nüshanın son yaprağında yer alan nota bakılırsa, şairin İmadiye emiri 'Keykubad-ı Sani' ile de irtibatlı olduğu anlaşılıyor. Notta bu sayfada yer alan gazelin matla'ının, emirin ölümünden üç gün önce yazıldığı belirtilmiştir. Tahminimizce bu emir, 1090 yılında vefat etmiş olan İmadiye emirlerinden Kubad-ı Salis'tir[242]. 1048-1050 yıllarında hüküm sürmüş olan Kubad-ı Sani bazı rivayetlere göre emirlik silsilesinde yer almamaktadır[243]. Bu nedenle 1090 yılında vefat etmiş olan Kubad'ın o dönemlerde, üçüncü değil ikinci Kubad olarak anılmış olması daha muhtemeldir. Ayrıca 1090 tarihi şairin yaşadığı yıllarla da daha uyumludur.

---

[242] Mahfuz El-Abbasi, İmaretu Bahdinan El-Abbasiye, Matbaat'ül-Cumhuriyye, Musul, h. 1388 (m. 1968), s. 70-72.

[243] İmad Abdusselam Ruuf, Tarihi Ümeraı Bahdinan, s. 39-40 (https://archive.org/details/khalidalabbass_gmail_201810/page/n37/mode/2up , 4.7.2020).

3.2. Nüshaların Birbiri İle İlişkisi ve Nüsha Şeceresi

Nüshaların birbirleri ile ilişkisini gösteren şu durumlar tespit edilmiştir.

1. Nüshaların şekil özellikleri
   a. Nüshalar şekil bakımından incelendiğinde; başında dibace bulunan nüshalar (L, B, N, H) ve dibace bulunmayan nüshalar (A, M, S, Ml) olarak iki ayrı kolun olabileceği akla geliyor.
   b. Dibacesi olan nüshaların kasideleri ayrılmış iken, diğer nüshalarda kasideler gazellerle karışık haldedir. Ancak N nüshasının ayrılmış kasideleri (21 adet) ile L, B ve H nüshalarının ayrılmış kasidelerinin (22 adet) sadece 11 tanesi ortaktır. Diğerleri birbirlerinden farklıdır. N nüshasındaki ayrılmış bazı kasideler L, B ve H nüshalarında gazeller içinde yer almakta; L, B ve H nüshalarındaki ayrılmış bazı kasideler de N nüshasında gazeller içinde yer almaktadır. Ayrıca N nüshasındaki ayrılmış bütün kasideler L, B ve H nüshalarında mevcut iken; L, B ve H nüshalarındaki ayrılmış bazı kasideler N nüshasında yer almamaktadır.
   c. B ve H nüshasındaki bir kaside ve N nüshasındaki iki kaside hem kasideler bölümünde hem de gazellerin içinde mükerrer olarak yer almaktadır.
   d. Dibacesi olmayan nüshalardan S nüshasında geçen تمت القصايد ibaresinden bazı kasidelerin gazellerden ayrılmış olduğu anlaşılmaktadır. Nüshada yaprak yer değiştimeleri ve kopmaları çok olduğundan bu kasidelerin sayısı tam olarak belli değildir (en az 2 adettir). Ancak L, B, H ve N nüshalarında ayrılmış olan kasidelerin çoğu bu nüshada -dibacesi olmayan diğer nüshalar gibi- gazeller ile karışık halde bulunmaktadır.
   e. Dibacesi olan nüshaların mesnevi bölümü mevcuttur. Ancak dibacesi olmayan Ml nüshasında da ilk iki mesnevi yer almaktadır.
2. Gazellerin sayısı ve sıralaması

Nüshalardaki gazelleri her nüsha için numaralandırarak, nüshaları gazel sayısı ve sıralaması bakımından karşılaştırdık; bu karşılaştırma sonucunda aşağıdaki hususlar tespit ettik.

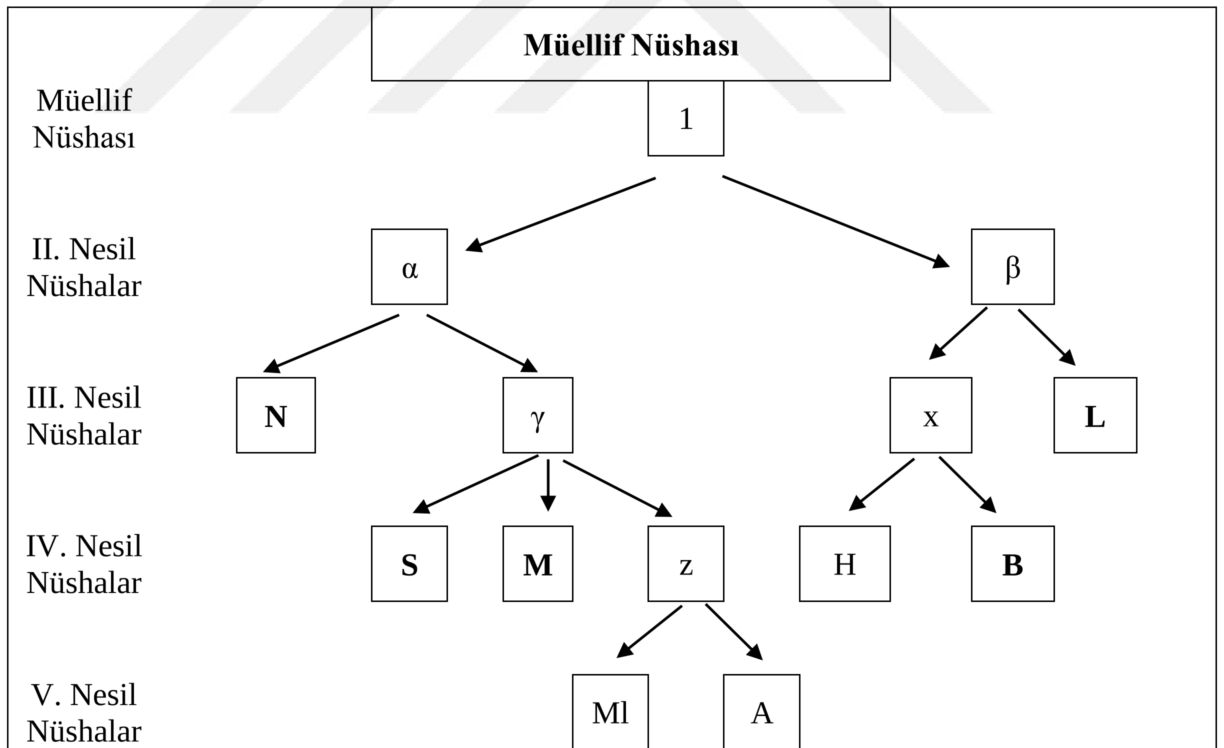
a. Dibacesi olan N nüshasında, aynı koldan olabileceğini düşündüğümüz diğer üç nüshadan (L, B, H) farklı olarak gazel sayısının daha az olduğunu ve bu sayının dibacesi olmayan diğer nüshalara (A,M, S, Ml) yakın olduğunu fark ettik.
b. N, A, M, S ve Ml nüshalarında eksik olan gazellerin çoğu (%90 civarı) L, B ve H nüshalarında ait oldukları harfin başındaki veya sonundaki gazellerdir.
c. Ayrıca, daha önce nüshaları tanıtırken değindiğimiz gibi, S nüshasında bulunan bazı gazellerin dibace içermeyen A, M, ve Ml nüshalarında yer almadığını ve aynı zamanda N nüshasında da yer almadığını gördük. S nüshasındaki bu müstesna 67 gazel, kendi içinde ayrıca alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu gazeller de L, B ve H nüshalarında ait oldukları harflerin başında veya sonunda yer almaktadırlar.
d. N nüshasında bulunan 20 gazel diğer hiçbir nüshada yoktur.
e. N nüshasının gazel sıralaması diğer bütün nüshalardan farklıdır.
f. A ve Ml nüshaları gazel sıralaması bakımından M ve S nüshalarında çok benzemesine rağmen, bazı yerlerde diğer iki nüshadan ayrılmaktadırlar. Ayrıca M ve S nüshalarında yer alan bazı gazeller, bu iki nüshada yer almamaktadırlar.
g. Sonuç olarak gazel sayıları ve sıralaması bakımından L, B ve H nüshaları ile N, A, M, S ve Ml nüshalarının iki ayrı kol oluşturduğu kanaatine vardık.

3. Nüshaların ibare farklılıkları

Nüshaları kelime ve ibare farklılıkları açısından karşılaştırdık; bu karşılaştırma sonucunda da aşağıdaki hususları tespit ettik.

a. Nüshaların ikili karşılaştırmalarında; L, B ve H nüshaları ile N, A, M, S ve Ml nüshalarının kendi aralarındaki ikili benzerlikleri yüksek iken, karşı tarafla benzerlikleri oldukça azdır.
b. Bu durumda da L, B ve H nüshaları ile N, A, M, S, Ml nüshalarının iki ayrı kol oluşturması gerektiğini düşündük.
c. Ancak N nüshasının kendi kolundaki diğer nüshalara benzerliği biraz daha azdır. Ayrıca A ve Ml nüshaları ile B ve H nüshalarının kendi kollarındaki diğer nüshalara göre ortak benzerlikleri daha fazladır.

Bu bulgular sonucunda ulaşılan, bir müellif nüshasından çoğaltılan muhtemel şecere şu şekildedir.

Yukarıda verilen muhtemel şecere, bütün nüshaların tek müellif nüshasından çoğaltıldığı varsayımı ile oluşturulmuştur. Ancak birden fazla müellif nüshası olması ihtimalini de destekleyen nüsha/nüsha grubu farklılıkları bulunmaktadır.

1. L, B ve H nüshalarının diğer nüshalardan ayrı bir kaynak müellif nüshası olabilir. Çünkü:
    a. Bu nüshalarla diğer nüshalar arasında, müstensih hatası ile açıklanamayacak, belirgin ibare/beyit farklılıkları mevcuttur.
    b. Tüm nüshalarda gazeller kafiye/redif son harfine göre afabetik sıralanmışlardır. L, B ve H nüshalarında bulunup diğer nüshalarda yer almayan birçok gazel mevcuttur. Fazla olan gazeller çoğunlukla (%90) ait oldukları harflerin başındaki veya sonundaki gazellerdir. Örneğin L, B, H nüshalarında bulunup diğer nüshalarda bulunmayan د harfli gazeller, bu nüshalarda د harfli gazellerin sonunda yer almaktadırlar; م harfli gazeller ise, bu harfe ait ilk gazellerdir. Bu bulgular, söz konusu gazellerin divana müellif tarafından sonradan ilave edilmiş olduğuna kuvvetli birer karinedir.
    c. L, B, H nüshalarında yer alıp diğer nüshalarda bulunmayan bazı kasideler ile medhiye şeklinde birer gazel ve kıta mevcuttur. Bu manzumeler Osmanlı devlet adamlarına ithafen yazılmışlardır. Eserin dibacesinden ve tezkirelerden şairin son dönemlerini Osmanlı ülkesinde geçirdiği anlaşılmaktadır. Bu manzumelerin diğer nüshalarda olmaması, esere daha sonra eklendiklerini düşündürmektedir. Ayrıca N nüshası hariç, diğer koldaki nüshalarda, Osmanlı devlet adamlarına yazılmış -bir kaside ve bir rubai dışında- manzume bulunmaması da müellifin eserine daha sonra eklentiler yaptığını teyit etmektedir. Bu konuda N nüshasının durumu aşağıda tartışılacaktır.

Bütün bu bulgular müellifin, eserine birçok yeni manzume ekleyerek ve mevcut bazı manzumelerinde değişiklikler yaparak; eserini yeniden telif ettiğini göstermektedir.

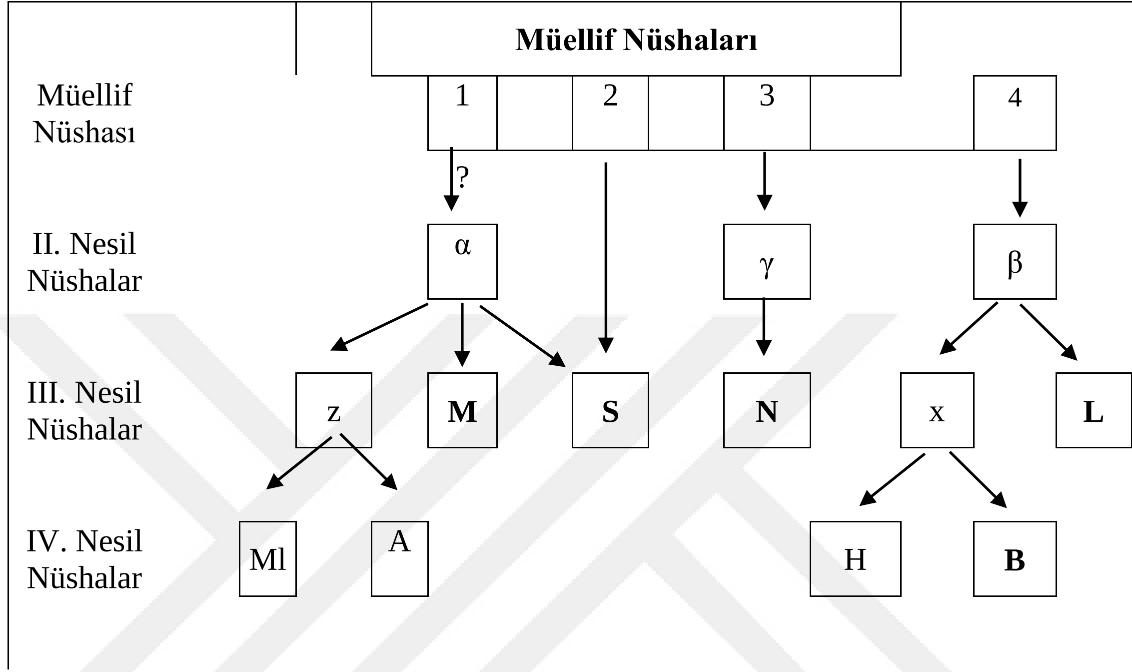
2. S nüshasında ana metinden ayrı olarak kafiye son harfine göre alfabetik sıralanmış 67 adet gazel yer almaktadır (4-19. yapraklar). Bu gazellerin ayrı bir müellif nüshası olması muhtemeldir. Çünkü;
   a. Bu gazellerin 62 tanesi S nüshası ile aynı koldaki hiçbir nüshada (N, M, Ml, A) yer almamaktadır. N nüshasında ise bu gazellerin sadece ilk 5'i yer almaktadır. N nüshasının durumu daha sonra tartışılacağından, bu 5 gazeli dikkate almazsak, söz konusu gazellerin hiçbirinin bu nüshalarda yer almaması; bu gazellerin S müstensihince sehven unutulduğu için sonradan eklenmediği; ayrı bir yerden –belki müellifçe daha sonra yazılmış ayrı bir divançe şeklindeki bir nüshadan- alındığını düşündürüyor.
   b. S nüshasındaki bu 67 gazel; L, B ve H nüshalarında -yukarıda bahsi geçen diğer gazeller gibi- ait oldukları harflerin başında veya sonunda bulunmaktadırlar. Bu bulgu da söz konusu gazellerin daha önce bir arada olduklarına işarettir. Hatta bu gazellerin çoğu L, B ve H nüshalarında bulunup diğer nüshalarda bulunmayan öbür gazellerden daha önce gelmektedirler. Örneğin L, B ve H nüshalarında ت harfi ile biten gazeller sıralamasında, tüm ortak gazellerden sonra S nüshasındaki bu gazeller gelmekte; daha sonra ise sadece bu nüshalarda bulunan gazeller gelmektedir. Yani S nüshasındaki bu gazeller, sadece L, B ve H nüshalarında bulunan diğer gazellerden daha önce yazılmış gibi görünmektedirler.

Hem S nüshasındaki bu gazellerin hiç birinin kendisi ile akraba diğer nüshalarda bulunmaması hem de L, B ve H nüshalarında belli bir düzene göre yer almaları, bunların başka bir yerde bir arada bulunmuş olduğunu düşündürmektedir. L, B ve H nüshalarının ayrı bir müellif nüshasından geldiği düşünüldüğünde bu gazellerin kaynağının da başka bir müellif nüshası olması gerekir.

3. N nüshası her ne kadar ibare benzerliği ve gazel sayısı bakımından S, M, Ml ve A nüshalarına yakın gibi görünse de; gerek divanın tertibi gerekse de içerdiği kasideler bakımından bu nüshalardan oldukça farklı görünmektedir. Ayrıca S, M, Ml ve A nüshasında bulunmayıp N nüshası ile L, B ve H nüshalarında yer alan ortak bazı gazeller de bulunmaktadır. N nüshasının farklılıklarını incelemek gerekirse;
    a. N nüshası dibace, kaside ve mesnevi kısımlarının bulunması ile daha çok diğer koldaki L, B ve H nüshalarına benzemektedir. Burada müstensihçe yapılmış olması pek mümkün görünmeyen bir şekil değişikliği ve kısmi içerik artışı göze çarpmaktadır. Ayrıca ibare farklılıklarında S, M, A ve Ml nüshalarına benzemesi de nüshanın kaynağının L, B ve H nüshalarından farklı olmasını gerektirmektedir. Yani burada hem S, M, A ve Ml hem de L, B ve H nüshalarının kaynağından ayrı üçüncü bir müellif nüshası olması gerekir.
    b. N nüshasını S, M, A, Ml nüshalarından ayıran en önemli farklardan biri, bu nüshanın, şairin İstanbul'da yaşayıp Osmanlı devlet adamlarına mehdiye yazdığı manzumeleri barındırmasıdır. S, M, A, Ml nüshalarının hiçbirinde şairin İstanbul'da yaşayan Osmanlı devlet erkanı ile irtibatlı olduğuna dair bir bulgu yoktur. Bu nüshalarda Naima ve Yusuf isimli, dönemin Halep yöneticileri olması muhtemel iki kişiyi anması haricinde herhangi bir Osmanlı idarecisi anılmamıştır. N nüshasında ise dibace kısmında şairin İstanbul'a geldiği, divanını Mustafa Paşa'ya ithaf ettiği; mesnevi kısmında dönemin Osmanlı padişahı Sultan Mehmet ve oğlu Şehzade Mustafa'yı övdüğü; kaside kısmında ise Musahip Mustafa Paşa'yı övdüğü görülmektedir. Burada kronolojik olarak S, M, A ve Ml nüshalarının kaynağından daha sonra yazılmış bir müellif nüshası olması gerektiği akla gelmektedir. L, B ve H nüshalarında N nüshalarındaki bu kasidelere ilaveten Basra Valisi Abdi Abdurrahman Paşa, Sadrazam Sarı Süleyman Paşa ve Musahip Mustafa Paşa'ya birer kaside ile Musahip

Mustafa Paşaya birer gazel ve kıta yazılmıştır. Yani bu nüshaların kaynağının da N nüshasının kaynağından daha sonra yazılmış bir müellif nüshası olması gerekir. Bu durumda da N nüshasının kaynağının hem S, M, A ve Ml hem de L, B ve H nüshalarının kaynağından ayrı bir müellif nüshası olması gerekir.

4. Bütün bu bulgular bir arada değerlendirildiğinde kronolojik olarak sırası belli 4 adet müellif nüshası olması gerekir.
    a. S, M, A ve Ml nüshalarının atası olan nüsha;
    b. S nüshasında 4-19. yapraklar arasında yer alan, şairin belki ayrı bir divan olarak değil daha sonra asıl divanına katmak niyetiyle yazdığı, L, B ve H nüshalarında asıl divana katılan şiirlerden oluşan divançe şeklindeki nüsha;
    c. Şairin dibace yazdığı ve kasidelerini ayırdığı, mesnevi bölümü eklediği, ayrıca birkaç ve gazel ilave ettiği N nüshasının atası olan nüsha;
    d. Mevcut bazı manzumelerinde şairin değişiklikler yaptığı, ilave kaside, gazel ve rubailer eklediği, ayrıca S nüshasında divançe şeklinde yer alan gazelleri ilgili harflere dağıtarak eklediği, L, B ve H nüshalarının atası olan divanın son hali olan nüshadır.

M, S, N, L ve B nüshalarını kullanarak Saida Divanının tenkitli metni oluşturduk. Ancak seçilen bu nüshalarda yer almayıp diğer nüshalarda yer alan birkaç manzume de metne dahil ettik.

Ayrıca bu nüshaların sadece birinde yer alan bir manzume, kullanılmayan nüshaların birinde de mevcut ise o nüshadaki söz konusu manzume, karşılaştırma maksadıyla kullanıldı. Örneğin جز ما سخن کسی مگویید دگر mısrasıyla başlayan rubai, tercih edilen nüshalardan sadece B nüshasında yer almaktadır. Bu rubai aynı zamanda metin tenkidinde kullanılmayan H nüshasında da mevcuttur. Bu durumda bu rubai için H nüshası da metin tenkidinde kullanıldı.

3.3.**Metni Tenkidinde Dikkat Edilen Hususlar**

1. Metinde günümüz Farsça imlası kullanıldı.

2. Divanın tertibi ve manzume sıralaması, en kapsamlı nüshalar olan B ve L nüshalarına göre yapıldı. Divan tertibinde dibace, kaside, mesnevi, tahmis, gazel, kıta, rubai, müfred sıralaması gözetildi. Gazeller kafiye/redif son harfine göre sıralanmış olup; diğer manzumelerde böyle bir sıralama söz konusu değildir.
3. Bütün manzume ve beyitlere numara verildi.
4. Her manzumenin başında manzumenin mevcut olduğu nüshadaki sayfa numarasına yer verildi. Önce nüsha kısaltması ve ardından sayfa numarası belirtildi. Örneğin **L 101^{b}**…

   Ayrıca nüsha sayfasının değiştiği beyitlerde de; söz konusu nüsha için geçilen sayfa numarası, yine aynı şekilde gösterildi.
5. Nüshalardaki mükerrer manzumeler nüsha kısaltmasının ardına ‘m’ harfi eklenerek gösterildi. Örneğin **Lm** …
6. Nüsha farkları dipnotlarla gösterildi. Nüshadaki metin içi ibare farklılıkları metin içine dipnot numarası konularak; beyit/mısra yeri gibi farklılıklar ise beyit numarasına dipnot konularak gösterildi.
   a. Metin içi ibare farklılığı gösterilirken müellifin kaleminden çıktığını düşündüğümüz varyantı ana metne alıp; ibarenin sonuna dipnot numarası ekledik. Dipnotta ise dipnot numarasının ardından; öncelikle tercih ettiğimiz ibareyi yazıp, yer aldığı nüshaların kısaltmalarını aralarına ‘،’ işareti koyarak yazdık. Daha sonra bedel işareti olarak ‘**:**’ işaretini ekledik. Ardından tercih ettiğimiz ibarenin yerine diğer nüshalarda yer alan ibareyi ve nüshaların kısaltmalarını yazdık. İkiden fazla varyant var ise yine aralarına ‘**:**’ işareti koyarak farklılıkları göstermeye devam ettik. Örneğin;

      [2731] ماه تو L، M: ماهى تو S، N: ماه نو B

   b. Eğer bir nüshada tercih ettiğimiz ibarenin yerine geçecek herhangi ibare yok ise o nüsha için dipnotta ‘–’ işareti kullanıldı. Örneğin;

[2891] و L، S، M، B: – N

c. Hiçbir nüshada yer almayan ekleme, çıkarma ve düzeltme gibi müdahalelerle metin tenkidi yapmış isek bu durumu da tercih ettiğimiz ibarenin arkasına herhangi bir nüsha kısaltması eklemeden, ‘:’ işareti ile devam ederek gösterdik.
   Örneğin:

[4493] اعضای : اعضایی B، H

d. Nüshalarda çeşitli nedenlerle okunmayan ya da anlaşılmayan yerler dipnota nüsha görüntüsü alınarak gösterildi. Örneğin;

[8511] چه سینه‌ها که M: چه سینه‌ای که L، B: S

[641] چون آید Lm، S، N، B: چون آرد L: M

e. Bazı nüshalarda müstensihçe bazı düzeltmeler yapıldığı görüldü. Bu düzeltmeler ya düzeltilen kelimenin/ibarenin hemen üzerinde ya da derkenarda bulunmaktaydı. Bu düzeltmeler de, nüsha kısaltmasının ardına ‘**t**’ harfi getirilerek, dipnotta nüsha farkı olarak gösterildi. Örneğin;

[2195] کجدستی L، S، M، **Nt**، B: کجبختی N

f. Nüshalarda bir manzumedeki bazı beyit veya mısraların yerlerinin farklı olduğu veya bazen mevcut olmadığı görüldü. Bu beyit/mısra farklılıklarını, ana metinle karışmaması için, beyit numaralarına dipnot ekleyerek gösterdik. Burada, beyitlerin birbirlerinin bedeli olmadığına,

sadece nüshalarda manzume içindeki yerlerinin belirtilmesi için bu dipnotların kullanıldığına dikkat çekmek için, '**:**' işareti yerine '**<:**' işareti kullanıldı.

g. Beyit yeri farklılığında, farklılığın başladığı ilk beyite dipnot numarası eklendi. Dipnotta öncelikle beyit/beyitlerin olması gerektiğini düşündüğümüz yerin beyit numarasını/numaralarını ve nüsha kısaltmalarını, ibare farklılıklarında olduğu gibi, yazdık. Ardından '**<:**' işaretini koyarak, bu beyit/beyitler diğer nüsha/nüshalarda **hangi beyitten önce geliyorsa** o beyitin numarasını yazıp o nüsha kısaltmalarını yazarak gösterdik. Örneğin bir beyitin yeri farklı ise;

L 6401 <:B ،N ،M 6399 [4774]

Burada 6399. beyit M, N ve B nüshalarında bu konumda iken; L nüshasında, 6401. beyitten hemen önce gelmektedir. Yani 6399. beyit, S nüshasında 6400. ve 6401. beyitlerin arasında yer almaktadırlar.

Ardışık birden fazla beyit blok halinde yer değiştirmişse ilk ve son beyit numarasının arasına '-' işareti konularak beyitler gösterildi. Örneğin;

L 4913 <:B ،N ،M ،S 4909−4910 [3656]

Burada 4910. ve 4911. beyitler; L nüshasında 4913. beyitten hemen önce gelmektedirler. Yani bu iki beyit L nüshasında, 4912. ve 4913. beyitlerin arasında yer almaktadırlar.

h. Bazı nüshalarda bazı beyitlerin yer almaması durumunda ise söz konusu beyit numarasına veya beyit grubu ise ilk beyit numarasına dipnot verilerek dipnotta beyitin/beyitlerin yer almadığı nüshalar için '–' işareti kullanıldı. Bu durumda bedel işareti olarak '**:**' işareti kullanıldı. Örneğin;

B − :N ،M ،S ،L 4912 [3662]

Metne 4912. beyit olarak eklenen beyitin B nüshasında olmaması durumu bu şekilde gösterildi.

i. Mısralarda yer değişikliği olması durumunda da beyit numarası üzerinden bu farklılık gösterildi. Bu durumda dipnotta beyit numarasından sonra () işareti içinde, farklılık birinci mısrada ise 1, ikinci mısrada ise 2 yazılarak gösterildi. Yine bedel işareti için '**:**' işareti kullanıldı. Ayrıca burada iki ayrı beyit arasında mısra değişimi olduğu için iki defa dipnot kullanmak gerekti. Örneğin;

B (2)6428 :N ،M ،S ،L (2)6427 [4800]

B (2)6427 :N ،M ،S ،L (2)6428 [4802]

Burada metnimizdeki 6427. beyitin 2. mısrasının yerinde B nüshasında, metnimizin 6428. beyitinin 2. mısrası yer almaktadır. Bu farklılığı bir alt beyitte de belirtmek gerekti. Burada da metnimizdeki 6428. beyitin 2. mısrasının yerinde B nüshasında, metnimizin 6427. beyitinin 2. mısrası yer almaktadır.

Bir beytin iki mısrasının yer değişimi şu şekilde gösterildi:

N (1/2)651 :B ،L (2/1)651 [408]

Metindeki 954. beyitin 1. ve 2. mısrası N nüshasında ters yer almaktadır.

3.4. **Tenkitli Metin**

1 حمد بی‌حد و ثنای بی‌عد مالک الملکی را که هیچ دیده‌ای جمال ذات او را بی [B 1b N 1b L 1b]
2 پردهٔ صفات ندیده، و هیچ آفریده‌ای کمانِ شناخت او را جز به قوّتِ علمِ او نکشیده، و عجب صانعی که نه فلک در
3 قبضهٔ قدرتش چون کمانِ خم راست گشته و زهی توانایی که تیر دعای هر ناتوان شکسته‌کمانی را به هدف اجابت
4 مقرون گردانیده[244]. و هزار آفرین بر آفریننده‌ای که مشت خاکی[245] به این پستی را رتبه‌ای داده که به هزار هزار
5 دیدهٔ سپهر مینافامِ انجم‌احتشام صبح و شام حیران و سرگردان آغاز و انجام اوست. آری چرا قدر [N 2a] نباشد
6 عنصری را که چون آدمِ یگانه‌ای به او تخمیر یافته و از او[246] تنومند شده، زیرا آدم ذرّه‌ای است از انوار ذات و
7 گوهری است از بحر صفات، که در بوتهٔ طبیعت این[247] افسرده‌خاطر تن گداخته و فلک‌زدهٔ رنگ‌باخته پنهان
8 بوده، چون مناسبت[248] ذاتی داشت به تشریف «وَنَفختُ فِیهِ [L 2a] مِن رُوحِی» مشرّف گشته[249] و به اصل خود
9 رجوع نموده، مستعد به جمیع صفات شد که آیهٔ کریمه از آن خبر می‌دهد «وعَلَّم آدَمَ الأَسمَاءَ كُلَّهَا»[250]. طالعش
10 چون آفتاب جهان‌تاب طلوع کرد و از شرق تا غرب[251] رسید که خلیفهٔ دودمانِ خلقت امروز آدم است. الحق چرا
11 خلعتِ خلافت به قامتِ آن مظهرِ کرامت راست نیاید که آسمان به[252] این همه اعیان که در او[253] ثابت است، پشتِ
12 خم داشت، اما بار امانت بر نداشت[254]. و آدم با این سر و سامان که آن را هم به امانت داشت، قد بر افراشت و بارِ
13 امانت بر داشت. اگرچه عتاب[255] «ظَلُوماً جَهُولاً» رسید، لکن خطاب «إنَّا عَرَضنَا الأَمَانَةَ» را هم شنید[256] و به
14 زبان حال می‌گفت که «كُلُّ مَا[257] يَفعَلُ المَحبُوبُ مَحبُوبُ» و دیگر چه غم از امانت و خیانت کسی را که چون

---

[244] گردانیده N، B: گردانید L
[245] خاکی L، B: خاک N
[246] او N، B: آن L
[247] این L، B: آن N
[248] مناسبت N، B: مناسب L
[249] گشته L: گشت N، B
[250] که آیهٔ کریمه از آن خبر می‌دهد <وعَلَّم آدَمَ الأسماء كلّها> L، B: - N
[251] از شرق تا غرب L: از شرق به غرب N: از مشرق تا به مغرب B
[252] به N، B: با L
[253] او N، B: آن L
[254] بر نداشت L، N: نداشت B
[255] عتاب L، N: خطاب B
[256] هم شنید B: هم شنیده L: شنید N
[257] ما N، B: من L

15 محمد آفتابِ عالم‌تابی از مشرق ذات به مغرب صفات[258] نزول کرده و شامِ فراقش را صبحِ وصال و پایِ ادبارش
16 را پایهٔ اقبال و جبینِ مبینش را لوحِ [N 2b] سیمین نموده، نور محمدی بر آن تمکین فرموده، سفیدبختیِ آدم این
17 قدر بس[259] صلوات الله علی نبینا و علیه. نعت[260]:

معجز رایی[261] ز عقل بیرون	لیلی صفتی به شکل مجنون
در صورتِ وامقش تجلی	در چشم حقیقت است عذرا
پوشیده اگرچه دلق آدم	لیکن شده پادشاه عالم
[B 2b] نامش به زبان ما محمد	وِرد ملکوت گشته احمد

18

19 میم محمد زبانی است به حمد گویا، و دالش دهنی است [L 2b] از دامن حم بوسه ربا، و آن میم است
20 که به حمد زبان و در احمد عین گشته، چشم بر سرِ احد بسته‌است. برای تعلیم موسی را به خضر حواله فرمود،
21 و برای تعظیم محمد را به عرش حواله نمود. این چه تکریم است که عالم را برای او آفرید[262] و او را برای
22 خود[263]، آدم را به خود آفرید[264] و او را بی خود. نعت[265]:

23

به صورت نه کس داده او را سبق	به معنی نه او را کسی هم سبق
هما سایه‌وش در پی قدر اوست	سعادت عیان در پی[266] قدر اوست

---

[258] صفات L: صفات او N، B
[259] پس L: بس N، B
[260] نعت L: شعر N: - B
[261] رایی L، N: راهی B
[262] آفرید L، N: آفریده B
[263] خود L، N: خود و B
[264] آفرید L، N: آفریده B
[265] نعت L: بیت N: - B
[266] پی L، B: شب N

چو لولاک شد از خدا تاج او گذشت از بیان وصف معراج او

24

25 صَلَّی اللهُ عَلَی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلَی آلِهِ وَ اَصحَابِهِ اَجمَعِین وَ عَلَی سَایِرِ الاَنبِیَاءِ وَالمُرسَلِین

26 و بعده[267]، [N 3ª] مکشوف ضمیرِ منیر نکته‌سنجانِ جهان و سخن‌فهمانِ دوران باشد که چون این فقیرِ

27 حقیرِ خاکپای درویشان و این ذره‌پروردهٔ مهر ایشان را[268] از هندوستان[269] ذوق سفر بر[270] سر افتاد و هوای

28 سیاحت و سباحت، گاه چون پرِ کاه به همراهیِ سیلاب می‌فرمود و گاه چون برگِ سموم دیده را به موج سراب

29 می‌نمود. و هر گاه در این بی‌تابی تصورِ آرامِ راه بر دل پراضطراب می‌کرد، بر روی دل آتشی به نام آب و بر

30 مردم دیده راه خواب می‌زد، و[271]. چون این سودازده فی الجمله از راه و رسمِ جمعِ پریشان‌دماغ و وحشی‌طبعان

31 گرم‌سیر سواد[272] داغ[273] سراغ یافت، دل از پریشانی جمع کرد، گاه با مسافران زاویهٔ خیال نرد ملال[274] می-

32 باخت[275]، و گاه رخ بر افروخته فرس[276] همت بر فرزینِ بندِ [L 3ª] خیال می‌تاخت، و پیادگان رکابش را یک

33 یک از پا می‌انداخت، و فیل وهم را به سهمِ جزات بی‌جا[277] می‌ساخت، و نمی‌گذاشت تا شاه دل بر روی بساط

34 حیرت رخ مات گردد. و[278] لیل و نهار چون ابر بعد از قطره زدن بیشمار و چون آب بعد از تکاپوی بسیار در

35 این تنگنای آسیای گردونِ چرخِ سرگردان چون دانه از قسمتِ [N 3ᵇ] پریشان به زمین قسطنطنیه افکند. بیت[279]:

36

[267] و بعده L، B: اما بعد N

[268] را L، B: - N

[269] هندوستان L، B: هندستان N

[270] بر L، N: در B

[271] می‌زد و N: بسته L: می‌زد B

[272] سواد L، N: سودا B

[273] داغ L، N: داغ سودا B

[274] ملال N، B: محال L

[275] می‌باخت N، B: باخت L:

[276] فرس L، N: فرخ B

[277] بیجا L، N: بجا B

[278] و L: - N، B

[279] بیت L: شعر N: - B

بختم ز هند آمد و اینجا پناه کرد		خاک سیاه روی به آب سیاه کرد

بار ثواب داشت سعیدا در این سفر		از کعبه گشت و آمد بار گناه کرد

37

38 باری[280] به هر حال روزی چند چون شمع در شبستان خیال به سوز و گدازِ طبع خود روشن
39 داشت[281]، از هر باد مخالف دیدهٔ اشکبار و در هر محفلی[282] راز خود آشکار نمی کرد. اگرچه در معمورەها
40 منزل می‌ساخت، حلقهٔ باب توکل می‌نواخت. هرچند چون گل خرقه پاره پاره در بر داشت، منت آب و رنگ بر
41 نمی‌داشت. و به آهنگی که قانون صبر است مترنم بود و چون نی از بی‌نوایی به هر کس دمساز و از تهی‌دستی به
42 هر خس مانند باد نغمه‌پرداز نمی‌شد. مراد در نامرادی می‌دید و غم در شادی، و[283] جمعیت در پریشانی می‌یافت
43 و در بندگی آزادی خود را تسلیم رضا نموده‌بود. و به آنچه مشغول می‌داشتند، مصلحت وقت در آن بود که[284] مرا
44 به گوشهٔ اندیشه[285] راه نمودند. کار از جهان صورت به عالم معنی افتاد. حسب حال حضرت مولانا فرماید .
45 بیت[286]:

46

«آن خیالاتی [L 3^b] که دام اولیاست		عکس مه‌رویان بستان خداست

از کرامات بلند اولیا		اولش شعر است و آخر کیمیا»

47

48 چون گرفتارِ آن خیال و صید آن دام بودم، آیینه‌مثال کار به عکس افتاده بود. اما به عکس آیینه عشق
49 می‌باختم و شعر روی می‌نمود. آخر از کیمیا[287] نظر بر داشته، به صفت اول مشاهد شدم. [B 2^b] و هر مه‌رویی
50 که از بستان خدا چهرهٔ زیبا می‌نمود، عکس آن بر آیینهٔ خیال جلوه‌نما می‌بود، و آن معنی را به قلم تفکر در پردهٔ

---

[280] باری L، B: طبع باری N

[281] داشت L، N: داشت و B

[282] محفلی L، Nt، B: محلی N.

[283] و L: - N، B

[284] که L، B: - N

[285] گوشهٔ اندیشه N، B: گوشه L

[286] بیت L: مثنوی N: - B

[287] کیمیا Lt، B: آیینه L

51 تصوّر مصوّر می‌کردم، و فرد فرد به عالم صور می‌آوردم. چون غنچهٔ دیوانچه‌ای فراهم آورده و در گلستان
52 سخن[288] چمنی و در شبستان حرف انجمنی آراسته شد، مانند گل اوراق پریشان شده‌ای که داشتم، جمع می‌نمودم.
53 بنا بر تبعیّت آن باریافتگانِ بارگاهِ معانی و کاشفان رازهای نهانی[289] که هر یک[290] از ایشان آثارها به انتظامی[291]
54 انصرام[292] داده و از معنی لطیف و مضمون نظیف چنان معمور و مضبوط و[293] مربوط شده که صد سدّ اسکندر
55 پیش ثبات یک بیتش پا در گل مانده و چهار طاق کسری از مصراع بلند[294] رباعیش خجل گردیده[295] و در عصر
56 خود از صاحب سعادتی که روی مردمی دیده‌اند چون مردم در عین آن معمورها جا نموده، دیباجهٔ دیوان[296] را و
57 عنوان بیان را به نام و نشان آن عالی‌شأن مستحسن جهان کرده‌اند که تا قیام قیامت به آن نام و نشان زنده و پاینده
58 خواهد بود. خواستم که این اثر حالی[297] [L 4a] از ذکر خیرمآلی خالی نباشد. در این ولاوجودِ شریف و عنصر
59 لطیفِ آن شاه‌بیتِ دیوانِ شجاعت و سخا و آن نکته‌سنجِ قصیدهٔ مهر و وفا مصطفی پاشا بر مسند دولت به
60 سعادت[298] متمکن[299]، و به تاج اجلال به اقبال[300] سرافراز و از همگنان به هر حیثیت ممتاز است. خلق در ظل
61 سایبان همت او در رفاهیت و جهان ذیل[301] سراپردهٔ حمایت او امنیت پذیرفته، به غور حال هر غریق و به سرّ
62 معنیِ هر دقیق به تحقیق رسیده، فقرا را چون فقرا شفیق و غربا را چون غربا خلیق است. این فقیر غریب چشم
63 احسان دیدهٔ او بود، و از او احسان چشم داشت. وجود پرجود او را غنیمت دانست[302]، در این مجموعهٔ شوق
64 منتظم گردیده، چند قصیدهٔ حمیدهٔ سنجیده و غزل بی‌بدل چند پسندیده به نام آن حمیده‌خصال و در مدح آن نیکوفال

---

[288] سخن B: - L

[289] نهانی B: معانی L

[290] یک B: یک از آن نهانی L

[291] انتظامی B: انتظام L

[292] انصرام: انسرام L، B

[293] و B: - L

[294] مصراع بلند L: مصرع B

[295] گردیده B: کرده L

[296] دیوان L: عنوان B

[297] حالی B: خالی L

[298] به سعادت B: - L

[299] متمکن B: متمکن گشته L

[300] اجلال به اقبال B: اقبال و اجلال L

[301] ذیل L: ظل B

[302] دانست B: دانسته L

ترتیب داده، و طراز دیباجۀ را به نشان[303] [N 4a] او عنوان نموده شد[304]. از همت صاحب‌نظران دوربین و 65
مروتِ[305] نکته‌سنجانِ سخن‌آفرین رجا واثق است که در این اجزای چون زلف پریشان و افراد بر هم خورده مانند 66
خطّ مهوشان که سراپا شکسته و نقصان است، اگر مضمون را موزون و قافیه[306] و ردیف را نحیف و ضعیف 67
ببینند، شفقت مرعی داشته صریرِ[307] قلم را چون دم مسیحا واسطه نموده تصحیح نمایند. و به دعای دوام دولت و 68
بقای سعادت مشار الیه نیز توجه فرمایند[308]. مصراع[309]: 69

«نیکی به جای یاران فرصت شمار یارا» 70

---

[303] از کرامات بلند اولیا ... نشان L، B: - N

[304] عنوان نموده شد L، N: نمودەشده B

[305] مروت L، N: - B

[306] قافیه N: قافیه صافیه L، B

[307] صریر L، B: سریر N

[308] فرمایند L، N: نمایند B

[309] مصراع L: - N، B

- 1 -

[قصیده]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

1[310] بنهاد چو بر دوش قضا طبل و علم را | فرمود نویسندهٔ تقدیر قلم را | L 4b S 101a

2 طغراکشِ فرمانِ قضا و قدرِ[311] خویش | بی دست و قلم کرد همان امر قِدم را | B 2b

3 لازم که قضا طبل‌زنان می‌رود آخر | تقدیر به هر سو که نهاده است قَدم را

4 از روز ازل تا به ابد دفتر خود کرد | بنوشت به عنوان قلمش «نَحنُ قَسَم» را

5 بر صنعت صانع نگر و[312] دفتر تقدیر | کز[313] روز ورق کرده و شب حبر رقم را | B 3a

6 شیرازهٔ مجموعه زمین است به تحقیق | افلاک مجلّد شده این دفتر غم را

7 راضی به قضا کرد و به تن روح در آورد | از پشت به تقدیر بر آورد شکم را

8 از لطف عیان کرد به ما شهر وجودی | وز قهر نشان داد به ما راه[314] عدم را

9 گر جرم نمی‌بود و[315] معاصی صفتِ جود | می‌ریخت به شمشیر کرم خون کرم را

10 غازی به غزا چون نرسد دست ز غیرت | بر خویش کشد خنجر غم تیغ الم را

11 هر ذره به خورشید حقیقی است دلیلی | نگذاشته بی‌جا به سخن کسره[316] و ضم را | L 5a

12 بی فرع کجا راه توان برد به اصلی | داری نظری[317] خوب ببین سایهٔ هم را

---

[310] 1-14 L، S، B: - N

[311] قدر L، B: قدری S

[312] نگر و S، B: نکرد L

[313] کز S، B: که L

[314] راه L، S: شهر B

[315] و L، B: - S

[316] کسره S: فتحه L، B

[317] نظری S، B: نظر L

13	گر مظهر خود کرد جهان را چه عجایب	سر پیش کند چون به ره افتاد قدم را	
14	تا راه برَد بنده به شکرانهٔ صحت	ایجاد نمودند در اجسام سقم را	
15	گر طعنه زند ناقص و[318] با سنگ کم خویش	خاطر شکند چون منِ محزونِ دژم را	S 101[b] N 12[a]
16	من رنجه نکردم[319] که ندانست و[320] خطا کرد	جاهل که نداند نه صمد را نه صنم را	
17	با اهل دل ای جان به ادب باش که جهّال	از جهل صنمخانه شمردند حرم را	
18	با بدگهران پند و نصیحت نکند سود	بی‌فایده افسون نتوان کرد اصم را	
19	قدر نفَس پاک چه دانند خسیسان	ایشان که همه عمر ندیدند ندم را	
20	عیب است ستایش به هنر بی‌هنران[321] را	قابل نبوَد میکده قندیل حرم را	
21	از فربه و آماس چو تفریق ندارند	ارباب دول عدل شناسند ستم را	
22	زنهار که گر محنت از ایام ببینی	در صورت اظهار مکش معنیِ غم را	
23	از هم به کسی[322] شکوه مکن خود غم هم خور	بر هم نتوانند زد از هم غم و هم را	
24	بر خیز سعیدا پی تقدیر[323] قضا رو	کاین هر دو بر آرند دمار غم و هم[324] را	
25	دل خوش به معانی کن و در فکر سخن کوش[325]	از یاد بر اندیشهٔ افزونی و کم را	
26	خون دل خود ریز و بیفشان به رخ خویش	تا چند بمالی[326] تو بر او رنگ بقم را	

---

[318] و N، B: - L، S

[319] نکردم L، N، B: بکردم S

[320] و L، S، B: - N

[321] بی‌هنران L، N، B: بی‌هنری S

[322] کسی L، N، B: کس S

[323] تقدیر L، N، B: تقدیر و S

[324] غم و هم L، N: هم و غم S: غم هم B

[325] کوش S، N: باش L، B

[326] بمالی S، N، B: نمانی L

27 [327]	بر توسن اندیشه بنه زین حقیقت	بر مرکز تحقیق رسان جلوهٔ دم[328] را	
28 [329]	بی واسطه فریاد کن و خواه نگاهی		L 5b
	ز آن گوشهٔ چشمی که اخص کرده اعم را		

- 2 -

[قصیده]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 5b

N 6b

B 3a

29 [330]	در این چمن به گلی می کنم نگهبانی	که وا نکرده چو گل دفتر پریشانی
30	لبش به سوی تبسم نظر نکرده ز شرم	نظر در آینه خود را ندیده عریانی
31	سخن به گوشهٔ ابرو بر آفتاب کند	به روی روز دو زلفش کند شبستانی
32	به روز حشر چو از رو نقاب بر دارد	قیامت از نظر خلق می‌شود فانی
33	چو بحر جود وی از گرمی کرم جوشد	ز موج کار محیط و به کف کند کانی
34	اگر موازنه سازند حسن خلقش را	به حسن[331] خلق خدا حسن کرده[332] ارزانی
35	ز اضطراب کجا روح در بدن می‌بود	هزار نفخه اگر می‌دمید روحانی
36	میان جان الف‌قامتش چو کرد وطن	گرفت جای در ابدان و کرد جان جانی
37	به هر طرف که روی آخرش پشیمانی است	چه کاروانیِ مصر و چه شام و[333] کنعانی

---

[327] L، S، N:> B 25

[328] دم L، N، B: هم S

[329] L 28، N، B: - S

[330] L 29-40، N، B: - S

[331] حسن B: حسن و L، N

[332] کرده L، B: گردد N

[333] و L، B: - N

38	به غیر راه توکّل ز خویش تا در او	که کس ندیده رهی خالی از پشیمانی	B 3[b]
39	گشاده است ز دین[334] سفره‌ای[335] به روی زمین	پر از طعام ثواب است و فیض ربّانی	
40	گرفته شهپر جبریل را مسیح به دست	ز آسمان چهارم کند مگس‌رانی	N 7[a]
41	به چشم خلق شود تا عزیز گرد رهش	کشد به دیدهٔ خود سرمهٔ سلیمانی	S 100[a]
42	چه‌ها گذشته به دور خطش به[336] دل‌ها زلف	مگر کند به صبا شرح این پریشانی	
43	و گرنه[337] کیست که با صد زبان ادا[338] سازد	بیان[339] به غیر سخن رمزهای پنهانی	
44	زمین فلک شد و گردون گشود[340] دامن خویش	چو کرد کوکب بختش ستاره‌افشانی	L 6[a]
45	چه عقده‌اش ز خم[341] پیچ و تاب بگشاید	کسی که بسته بر آن زلف دل به آسانی	
46	چو خار می‌خلدم گل در این چمن بی او	که می‌کند به دلم برگ غنچه پیکانی	
47	گذشته ناوک اعجاز او ز چشم عدو[342]	نشسته در دل دشمن به قصد ویرانی	
48	که بیخ کفر کند از زمین سینهٔ او[343]	عمارتی[344] دگر انگیزد از مسلمانی	

---

[334] ز دین L، B: زمین N

[335] سفره‌ای L، B: سفره N

[336] به L، N، B: ز S

[337] وگرنه L، S، N: اگرنه B

[338] ادا L، S، N: بیان B

[339] بیان L، S، N: ادا B

[340] گشود S، N: کشید L، B

[341] خم L، N، B: خم و S

[342] عدو L، S: حسود N، B

[343] او L، N، B: آن S

[344] عمارتی L، B: عمارت S، N

49	به بوی زلف[345] تو سنبل گرفت جمعیت[346]	به یاد حسن تو گل می‌کند گلستانی
50	به دوستان تو جنّت گشاده دکان[347] را	به اُمتان تو بازار حسن ارزانی
51	چه احتیاج به روی کتاب علم ترا	که خوانده‌ای[348] تو به اعجاز خطِ پیشانی
52	برای آنکه کند بحر ذکر خیر ترا	گرفته است به کف سبحه‌های مرجانی
53	هزار و هفت[349] کم از صد گذشته در[350] عهدت	هنوز در همه آفاق حُکم می‌رانی
54	چه[351] الف و صد که هزاران هزار سال دگر	گذر کند که نگردد شریعتت فانی
55	به حشر هم ره و[352] رسم تو برقرار بود	ز روی شرع کند کار حُکم یزدانی
56	تو بر[353] سریر سعادت بخسب با صد ناز	که چاکران تو هر سو کنند سلطانی
57	حجازیان همه اهل صفا شدند و سُرور	که شد مقام ظهور تو بیت ربّانی
58	به سوی کعبه از آن پنج وقت خلق خدا	ز شش جهت به زمین می‌نهند پیشانی
59	به یک گرفتنِ نام تو پاکباز شدند	که عمرها به بتی کرده‌اند رهبانی

7b

100b

[345] زلف L، B: جغد S، N

[346] گرفت جمعیت L، B: گشوده کاکل خویش S: گرفته جمعیت N

[347] دکان L، N، B: دوکان S

[348] خوانده‌ای L، S، B: خوانده N

[349] هفت L، N، B: هشت S

[350] در L، N، B: از S

[351] چه S، N، B: چو L

[352] و L، S، B: - N

[353] بر S: با L: در N، B

60	کند به روز جزا[354] دامنِ شفاعت تو	به سر کشیدنِ عفو و[355] کرم گریبانی[356]
61	کند تلاطم عشق تو هر زمان از دل	به سوی دیده عروج و به دیده[357] عمانی	L 6[b]
62	به ذوق آنکه نثارت کند جواهر اشک	دو دیده‌ام شده سرگرمِ قطره‌افشانی
63	به آن امید که روز جزا تویی[358] نوحم	کند دو دیدهٔ من تا به حشر طوفانی
64	به کیش من ز سرانجام هر دو کون اولی	تو گر پسند کنی بی‌سری و سامانی
65	از آن جهت که به ایتام رحم فرمودی	کند سحاب به اطفال[359] خاک پستانی
66	از آنکه رؤیت تو نقد نیست امروزم	فتاده جان به تنم همچو جسم تاوانی
67	ولیک بلبل طبعم به یاد آن گل‌روی	همیشه فکر سخن دارد و غزل‌خوانی
68	پیام گوش ترا هر زمان به دل آرم[360]	که تا ز بحر سخن دُر کشم به آسانی
69	به این تسلّی خاطر قبول جان کردم	که در خیال تویی نیست جز تو[361] می‌دانی
70	اگرچه نام تو بردن ز من روا نبوَد	که کفر را نرسد حرف[362] از مسلمانی	N 8[a]
71	تو صبح عالم قدسی و آفتاب دو کون	منِ[363] فقیر[364] شب تار و[365] شام ظلمانی

---

[354] جزا L، S، N: جفا B

[355] و S، N، B: - L

[356] گریبانی L، S، B: به آسانی N

[357] دیده S، N: سینه L، B

[358] تویی L، N، B: توی S

[359] اطفال L، N، B: اولاد S

[360] آرم L، S، N: دارم B

[361] نیست جر تو L، S، N: جز تو نیست B

[362] حرف L، S، N: لاف B

[363] من L، N، B: منی S

[364] فقیر S، N، B:فقیر و L

[365] و L، S، B: - N

72	ز فیض صبح تو شامم امید آن دارم	که بگذرد شب و گردم چو روز نورانی	B 4[a]
73	نظر به حال سعیدا کن و دریغ مدار	چو سفرۀ کرم خویش را بیفشانی	S 101[a]

74 [366] به خوی و بوی و به افعال من مگیر و ببخش
که لازم است سگی[367] خانه را به دربانی

- 3 -
[قصیده]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

75	نقاش قضا نسخۀ ابروی بتان را	گویا که به تصویر کشیده است کمان را	L 36[b] S i[b]
76	هرگز نگشوده است و[368] نبسته است مه من	از ناز میان[369] را و ز انداز دهان را	N 5[b]
77	عمری‌است که در دامن زلف تو زدم دست	شاید که به چنگ آورم آن موی میان را	M 1[b] B 17[a]
78	ای بی‌خبران از غم او مرده‌دلانید	جز مرگ چه تعبیر بود خواب گران را	
79	در دورِ رخت روی[370] نداده دلِ جمعی	زلف تو و بخت من و چشم نگران را	
80	تا جوهرِ معنی نزند جوش به خاطر	زنهار مده آبِ سخن تیغِ زبان را	
81	روی تو ندیدیم و به کویت نرسیدیم	هر چند دویدیم سراسر دو جهان را	
82	مه[371] از خط[372] فرمان تو بیرون نه بر آمد	خورشید در این دایره پیچید[373] عنان را	

---

[366] S 74، N: - L، B
[367] سگی S: سگ N
[368] و L، S، M، B: - N
[369] میان S، M، N، B: کمان L
[370] روی L، S، M، N: دست B
[371] مه L، N، M، B: نه S
[372] خط S، N، M، B: خطه L
[373] پیچید L، M، N: پیچیده S، B

83 [374]	تا زلف تو زنجیر عدالت به میان[375] بست	فرقی نتوان کرد ز[376] هم پیر و جوان را	
84	گر از لب شیرین تو یک نکته بگویند	از یاد رود کندن کان کوه‌کنان را	
85	گردون اثر[377] مهر تو آورد[378] و مه نو	شد مشتری و برد به هم سود و زیان را	L 37[a]
86	عشقت که دو عالم به دو انگشت فنا کرد	اثبات یکی کرد خدای دو جهان را	S 1[a] M 1[b]
87	بحر از نظر جاذبه یک قطرهٔ اشک[379] است	گردی است که افشانده ز[380] پا ریگ روان را	
88	گردون چه خبر دارد و دوران چه شناسد	حقّ نظر و دود دل سوختگان را	
89	چشم[381] تو مگر نشئه دهد باده‌کشان را	تیغ تو مگر آب دهد تشنه‌لبان را	
90	از بسکه به جان آمده‌ایم[382] از غم آن شوخ	ما دوست نداریم به جز دشمن جان را	
91	طالع شده تا مهر تو از مشرق امید	شد روز و[383] شب تیرهٔ دین مغربیان را	
92	هر حکم که رانده قلم معجزهٔ تو	در ضبط در آورده زمین را و زمان را	
93	دادی تو منادی که در این موسم دلکش	دارند گلو را و ببندند دهان را	
94	تا شام به روی همه از مشرق و مغرب	بستند درِ قلعهٔ ماه[384] رمضان را	

---

[374] L 83-96، S، M، B: - N

[375] میان S، M، B: میان عدالت L

[376] ز S، M، B: به L

[377] اثر S، M، B: اثری L

[378] آورد L، M، B: آور S

[379] اشک L، B: اشکی S، M

[380] ز S، M، B: به L

[381] چشم S، M، B: حشم L

[382] آمده‌ایم L، S، M: آمده‌ام B

[383] و L، S، B: - M

[384] ماه L، B: شهر S، M

95 کردند برای تبع و آل تو پیدا — آراسته با زینت و فر خلد[385] جنان[386] را

96 بر بست لب از وصف کمال تو سعیدا

حاجت نبود مدح[387] صفات تو بیان را

- 4 -

[قصیده]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

97 ای عرش در حریم تو یک رُکن استوار — وی چرخ آستان ترا یک حواله‌دار (L 6[b])

98 ای آفتاب در قدمت سرنهاده‌ای[388] — وی[389] ماه نو به لشکر حسنت رکابدار (N 13[b], B 4[a])

99 ای سرو در هوای قدت سرکشیده‌ای — وی گل به یاد روی تو گردیده یادگار

100 دریا ز کوهسار غمت چشمهٔ روان — صحرا ز ترکتاز جفا سینهٔ فکار (L 7[a])

101 جان‌ها مقیم کوی تو تنها غبار راه — دین را مدار از تو جهان از تو بر قرار

102 عکس خطت در آینهٔ جان نموده[390] روی — در باغ جان ز حسن خطت گشته نوبهار

103 شیرین حکایتی است تویی در ضمیر عشق — فرهاد در هوای ظهور تو شد ز کار

104 خاک درِ تو کحل بصیرت قرار یافت — در دیدهٔ زمانه و در چشم اعتبار

105 خطّت به روی آینهٔ جان نوشته‌است — کز هیچ وجه بر تو مبادا رسد غبار

106[391] افتاده‌است در بغل دایه همچو طفل — مجنون خاکسار به دامان کوهسار

107 فخر جهان تویی و جهان راست از تو فخر — فخر تو فقر و فقر تو را کرده اختیار (N 14[a])

---

[385] خلد S، M: خلق L: باغ B

[386] جنان S، M، B: جهان L

[387] مدح L، S، M: وصف B

[388] نهاده‌ای L، B:نهاده N

[389] وی N: وین L، B

[390] نموده N، B: نمود L

[391] 106-107 N:- L، B

108 افتاده[392] همچو چشم گنه‌کار پیش پا — دستِ نگه ز دامنِ لطف تو شرمسار

109 در حشر تا شفاعت تو جلوه‌گر شود — خواهد کشید عفو خداوند انتظار

110 باطل ز حق به عهد تو تفریق گشته‌است — در امر حق کلام تو شمشیر آبدار

111 ای کاش من مگس شدم آن عنکبوت را — کش بر دهان غار تو گردید[393] پرده‌دار

112 منت کشم ز خواب و[394] شب خویش گر به خواب — بیند جمال پاک ترا چشم اشکبار[395]

113 آن گنج مخفی‌ای که دو عالم ظهور اوست — صدرت خزینه گشته و قلبت خزینه‌دار

114 گردیده است دین ترا عرش گردوا — باشد بنای شرع تو اسلام را حصار

115 بی وقر بود دفتر ایام پیش از این — از جلوهٔ خرام تو موجود شد وقار

116 خورشید عکس عکس مثال جمال توست[396] — کردیم وصف روی تو بر وجه اختصار

117 گشتم ز شوق خاک رهت گرچه می‌کشم — خجلت که پا گُذاری و زحمت دهد غبار

118 محض ظهور قدرت حق است پیکرت — ای قامت تو سرو گلستان اقتدار[397]

119 سیمرغ قاف قدرت بی‌منتها کند — صیدی که باز همت[398] او را شود شکار — L 7b

120 هر سو کشی سمند قضا را عنان رود — در دست توست ناقهٔ تقدیر را مهار

121 ای پرتو جمال تو غالب به مهر و ماه — ز آن تافتی تو روی از این دار بی‌مدار

---

[392] افتاده N، B: افتاد L

[393] گردید L، B: گردیده N

[394] و L، N: - B

[395] اشکبار N، B: اعتبار L

[396] توست N، B: تو L

[397] اقتدار N، B: اعتبار L

[398] همت N: حکمت L، B

122	نقش عمل[399] به قول تو مقبول گشته‌است[400]	آن را که کرده‌است به قانون شرع کار	14b
123	در حشر چون کنند ز من خلق اجتناب	در ذیل به یکسان سگ اصحاب خود شمار	
124	اول ربیع چون تو تولّد نموده‌ای	ز آن نسبت است بالش و سرسبزی[401] بهار	
125	از خجلتی که یک حجری خسته گوهرش[402]	افتاده‌است در دل هر سنگ صد شرار	
126 [403]	جوشد[404] عرق ز خجلتِ کردار سنگ را	تا مومیا جریمه دهد خلق را به کار	
127	یا رب مباد آنکه شود خاطرت ملول	پنهانِ امتان تو چون گردد آشکار	
128	هر یک ز امت تو چو بر طور دل شود	انوار حق مشاهده سازد کلیم‌وار	
129	در هر دلی که یک سر مو هست مهر غیر[405]	بی‌قدر همچو کاسهٔ چینی است مویه‌دار[406]	
130	از شش جهت به سوی تو در عزم رفتن است	هر صبح بوی گل به نسیم صبا سوار	B 4b
131	جسم تو در مدینهٔ دنیا مقام طوف	روح تو در مدینهٔ فردوس شهریار	
132	در زیر پا و در نظر دوست دشمنت[407]	در عالم فنا و بقا گشته خار و زار	
133	ای در نظر هر آنکه ندارد محبتت	چون روی مرده صورتِ ننگ است و نقشِ عار	
134	ای از قبای نعت تو کوتاه دستِ غیر	دوزد مگر موافق قد تو کردگار	

---

[399] عمل N، B: امل L

[400] گشته‌است N: بسته‌است L، B

[401] و سرسبزی N، B: هر سیزی L

[402] گوهرش N: گوهرت L، B

[403] 126 N، B: - L

[404] جوشد B: چون شد N

[405] مهر غیر N: فکر غیر L: غیر تو B

[406] چینی است مویه دار N: چینی است مویدار B: چینی مویدار L

[407] دشمنت N، B: دشمن است L

135 عمر تو بیشتر ز جهان بود لیک زود — کردی از این جهان به جهان دگر گذار[408]

136[409] از بسکه اشتیاق ترا داشت لامکان — نگذاشت بیشتر که کنی در مکان قرار

137 امروز شان و شوکت فردات ظاهر است — از پشت کار فرق توان کرد روی کار

L 8[a]

138[410] تا شاهدی دهد که رسول خدا تویی — ز آن داده است حق دو زبان را به سوسمار

139 یا مصطفی حبیب خدا شافع جزا — یا خاتم نبوت و منظور کردگار

140 مقدور طبع ناقص من[411] بیش از این نبود — تا آوردم هدیّه به آن شاه کامگار

141 چون آن[412] عجوزه‌ای که خریدار یوسف است — با ریسمان چند تنیده به وقت کار

142 من هم به آن امید که در سلک آن گروه — باشم چو مادحان تو آیند در شمار

143 الفاظ چند کرده به هم جمع خاطرم — آن را به سلک نظم درآورده در قطار

144 نامش قصیدهٔ نعت رسول است گفته‌ام — از کرده در حجابم و از گفته شرمسار

145 یا کان علم و معدن حلم و محیط فضل — یا کوه[413] نورپیکر و بارانِ فیض‌بار

146 شعر مرا چه حد که ز مدح تو دم زند — نسبت به خاک پای تو کی دارد این غبار

147 جرم مرا ببخش و خطای مرا بپوش — با همت علیّه و با دامن وقار

148 بادا هزار صَلِّ عَلی بر تو از خدا — بر آل و اهل بیت و به اصحاب نامدار

149 یک مصرعی به سمع شریفت قبول کن
در این قصیده شرم سعیدا نگاهدار

---

[408] گذار L، B: قرار N

[409] 136 L، B: - N

[410] 138-149 L، B: - N

[411] من B: ما L

[412] آن B: او L

[413] کوه B: کان L

- 5 -

[قصیده]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

150 [414]	حق آفریده هر دو جهان را به روی تو	تخمیر بوالبشر شده از خاک کوی تو	L 8a, B 4b
151	دوزخ به دشمنان تو شد مظهرِ غضب	فردوس آفریده شد از رنگ و بوی تو	
152	از بهر کام تشنه‌لبانِ محبّتت	جاری است تا ابد می شوق از کدوی تو	L 8b
153	از حق هر آنچه خواسته‌ای داده است حق	از بحر پر بر آمده دایم به سوی تو	
154	تا آنکه کعبه گشت مشرف به مولدت	می‌برد آسمان و زمین آرزوی تو	
155	امید بی‌نهایت و غفران بی‌حساب	پیچیده است در خم هر تار موی تو	
156	از بخت تیره رخت به ظلمت کشیده‌است	حیوان نشد چو لایق آب وضوی تو	
157	هر ماه نو به پای سمند زمانه مهر	بست از هلال نعل پَی جستجوی تو	
158	ز آن ابر سایبان سرت شد که آفتاب	بی آن نداشت تاب تماشای روی تو	
159 [415]	از شش جهت سلام و تحیات مرحبا	دارد چو فضل و رحمت حق رو به سوی تو	
160	تا حشر می‌کنند به نوبت ملائکه	گاهی طواف کعبه و گه طوف کوی تو	
161	انگشت معجز تو چو شق کرد ماه را	کردیم سیر بازیِ چوگان و گوی تو	
162	آب از محیط فضل خدا کس نمی‌خورد	الا به در فشانیِ امواج جوی تو	
163	ای خاک جلوه‌گاه تو کردم که می‌شود	آب از خرام ظاهر و آتش ز خوی تو	N 6a
164	آدم چه[416] نوح کیست که نسبت دهم ترا	پیوند جز به دوست ندارد رفوی تو	B 5a

---

[414] 150-162 L، B: - N

[415] 159 B: - L

[416] چه N، B: چو L

165 پروردهای به ناز و نعیمِ وصال دوست[417] — جز نور لقمهای نرود در گلوی تو

166 از مدت عروج تو کرّوبیان دهر — دارند تا به حشر به هم گفتگوی تو

167 هر کس رود به عمره ز حج بیشتر زند — صد سنگ طعنه بر سر خصم و عدوی تو

168 بیند شکسته کاسهٔ خود را به دست خود — هر جاهلی که سنگ زند بر سبوی تو[418]

169 عمر خضر ز زلف تو موی گسستهای است[419] — ته جرعهای است آب حیات از سبوی تو

170 ایجاد گشت عنبر و عطر و عبیر و مشک — آورده چون نسیم غباری ز کوی تو

L 9[a]

171 شد آبروی هر دو جهان بر در تو جمع — چون داد جبرئیل امین پشت سوی تو

172 باشد قیام دهر و رکوع فلک به جا — تا هست کرم معرکهٔ های و هوی تو

173 پابوسیِ تو کرد مسیحا بر آسمان — در زیر خاک بُرد گلیم آرزوی تو

174 طوطی شود به حمد و ثنایت به نطق حال — آیینه را کنند اگر رو بهروی تو

175[420] تا دست کوته است ز ذیل متابعت — فکر دراز و دور بود جستجوی تو

176 گل میکند عرق به سر و دست مردمان — آرد نسیم چون اثر رنگ و بوی تو

177 از بس رقیب بر سر هم جمع گشتهاست — سرها شکسته بر سر هر تار موی تو

178 سرمشقِ عقل گشت و شبتارِ عاشقان — گیسوی عنبرین و[421] خط مشکبوی تو

N 6[b]

179 در حشر جز شفاعت امت نخواستی — کار نکو[422] کند همه فکر نکوی تو

180 ای جان جان مکن هدف تیر دور باش

---

[417] دوست L، B: توست N

[418] سبوی تو N، B: کدوی تو L

[419] گسستهای است B: گسسته است L، N

[420] 175 N: > 180 L، B

[421] و N، B: - L

[422] نکو L، B: نیکو N

آید چو روز حشر سعیدا به سوی تو

- 6 -
[قصیده]
[فعولن فعولن فعولن فعول]

181	ز شوخی خطش غوطه زد در نگاه	که شد دیده را نور بینش سیاه	L 9a B 5a
182	ز عکس هلال سر انگشت او	بر اوج فلک شد نمایان دو ماه	S 144b
183	به ردّ کلام عدو از قضا	دو گیسوی او بر شرافت گواه	M 133b N 161b
184	خدا خواست کز آستان زمین	بیاید چنین منظری[423] پیشگاه	N 162a
185	بفرمود تا جبرئیل امین	برد مرکبی چون نگه سر به راه	
186	همان دم کمند محبت گرفت	بینداخت بر گردن ماه آه[424]	L 9b
187	براقی چو آدم به رنگ و به بوی	که در جنتش بود آرامگاه	M 134a
188	به مژگان دُم و یال او شانه کرد	ز خورشید زین بست و نعلش ز[425] ماه	
189	شتابنده چون برق آمد به زیر	زمین بوسه داد و بگفتا اله	
190	سلامت فرستاد[426] یا مصطفی	به خود خواند و بر عرش زد بارگاه	
191	سواری فرستاده و شاطری	که بی‌خود به خود آید[427] این شاهراه	
192	چو جان با الف تن به قد راست کرد	چو بشنید این مژده از[428] دوستخواه	

[423] منظری L، B: مظهر S، M: مظهری N

[424] آه L، S، M، B: ماه N

[425] ز S، M، N، B: چو L

[426] فرستاد S، M، N، B: فرستاد و L

[427] آید S، M، N، B: آمد L

[428] از L، N، B: آن S، M

193	به اول چو زد دست بر زین گذاشت	نظر بر[429] خدا پای بر ماسواه
194	ندانم چسان رفت این راه را	که عاجز بود در تصوّر نگاه
195	برای سر و پای‌انداز او	جهان سر نهاد و جهانبان کلاه
196[430]	به جایی تقرب رسانیده‌بود	که در سایه‌اش بود طوبی گیاه
197	ورا[431] در نظر هر[432] دو عالم یکی است	مساوی به چشمش سفید و سیاه
198	نباشد به جز همتش روز حشر	به افتادگان و غریبان پناه

199 سعیدا بدی نی[433] چو نیکی کم است N 162[b]

جهان پر گناه است و[434] او عذرخواه

- 7 -
[قصیده]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 9[b]
B 5[b]
N 174[b]

200	شبی که پایهٔ قدرش ز عرش[435] بالا بود	شب تولد آن ماه عالم‌آرا بود
201	چه شب به بادده[436] از سوادِ اعظم قدس	چه شب لفافهٔ انوار عرش اعلی بود
202	چه نور بود که شد جلوه‌گر در آن شب قدر	که هر چه بود همه[437] دیدهٔ تماشا بود

L 10[a]

---

[429] بر S، M، N: با L، B
[430] 196-199 L، M، N، B: - S
[431] ورا M، N، B: در آن L
[432] هر L، N، B: هم M
[433] بدی نی L، B: بدمی N، M
[434] و N، B: - L، M
[435] عرش N: قدر L، B
[436] بادده L، N: یاد ده B
[437] همه N، B: در آن L

203	طلوع ماه رخش بود در شب تاری	که همچو زلف نهادش ز[438] روی زیبا بود
204	به دیدنش نه همین سایه[439] دست و پا می‌کرد	که صبح منتظر و روز در تمنا بود
205	همین نه زهره به قانون عشق او زد چنگ	که در خیال رخش مشتری زلیخا بود
206	برای چشم بدان در شب تولّد او[440]	سپند مجمره‌اش اختر مسیحا بود
207	در آن شبی که به تشریف او زمین شد سبز	ز یکدگر[441] همه درهای آسمان وا بود[442]
208	به پای‌بوسیِ او اهل عرش و کرسی را	ز شام تا به سحر رفت و آمد اجرا بود
209	چه نسبت است به لیل و نهار آن شب را	که در وجود جهان نقطهٔ سویدا بود
210	در آن شبی است که نقاش را به خامهٔ خویش	چو زلف بر سر هر مو هزار سودا بود
211	ز درج معدن شرم[443] و حیا چو رخ بنمود	نخست معجزه‌اش کسر طاق کسرا بود
212	نبود پیشتر از نور احمدی چیزی	در آن صحیفه که لولاک رسم طغرا بود
213	به نام حضرت آدم چو نامه آمد[444] دید	ازل در آن رقم اسم محمد امضا بود
214	از او[445] نبود نهان هیچ نکته‌ای[446] اَلحق	حقیقت همه اشیا از او[447] هویدا بود
215	هنوز آدم بی‌چاره بود در گل و آب	که او به چارهٔ[448] کار دو کون استا بود

N 175[a]

[438] ز N، B: به L

[439] سایه L: دایه N، B

[440] او N، B: آن L

[441] یکدگر N، B: یکدیگر L

[442] وا بود L، B: بگشود N

[443] شرم L، B: علم N

[444] آمد L، N: آمد و B

[445] او N، B: آن L

[446] نکته‌ای N، B: نقطه‌ای L

[447] از او N: در آن L، B

[448] چارهٔ N، B: جادهٔ L

216	به نفی غیر خدا لا کشیده پیش از آن	که پیکر دو جهان جوهر[449] و هیولا بود
217	چگونه سازم از اوصاف خلق[450] او ظاهر	که درد او ز همه صاف‌ها گوارا بود
218	به هر صفی که نبودش به جز صفا[451] پس و پیش	چو نیک می‌نگری در صف او صف‌آرا بود
219	هر آنکه در پی او رفت بار یافت به حق	دلیل راه بقا نقش آن کفِ پا بود
220	هر آنکه دید و ندانست قدر پاکش را	هزار دیده اگر داشت باز اعمی بود
221	نه هر که دید ورا گشت محرم رازش	نه هر که رفت به بالای طور موسی بود
222	برای آنکه شود نسل او ز امت تو	ظهور آدم از این رهگذار[452] دنیا بود
223	ز کعبه بود رهی تا به مقصدش لیکن	گذر ز مسجد اقصی مراد اقصی بود
224	نداشت همچو سلیمان نظر به نقش نگین	که مهر سلطنتش از جبین[453] هویدا بود
225	وفاپرست و صفاطینت و ملَک‌سیرت	هلال‌ابرو و[454] مه‌روی و مهرسیما بود
226	نبود غیر خیال تو بر سر مداح	اگر به پای خم و با سر مصلّا بود

L 10b

227 به یاد شمع تو پروانه‌ای[455] که دی[456] می‌سوخت

درون پردهٔ فانوس دل سعیدا بود

- 8 -

[قصیده]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

---

[449] جوهر N، B: پیکر L

[450] خلق L، B: صاف N

[451] به جز صفا L، N: صفا به جز B

[452] رهگذار L، B: رهگذر به N

[453] جبین L، B: چمن N

[454] و L، B: - N

[455] پروانه‌ای L، B: پروانه N

[456] دی N، B: دین L

228	دانی که چیست بار ترازوی این دو دم	این پلّه‌اش حدیث و[457] حدوث است[458] آن[459] قدم	L 10[b] N 17[b]
229	آباد باد ملک عدم ز آنکه در وجود	آمد جهان و هر چه در او هست از عدم	B 5[b]
230	با آنکه پَیْ به[460] پَیْ زِ[461] پَیِ عمر می‌دوم[462]	تند است آنچنان که به گردش نمی‌رسم	S 88[b] M 119[b]
231	پرواز دل همیشه به گرد حریم اوست	هرگز به بام کس ننشسته کبوترم	
232	در صیدگاه حادثه مرغ دل[463] کسی	هرگز نخسته چنگل شهباز همتم	
233	من بر امید لطف تو آخر گدا شدم	ای پادشاه حسن کرم کن به من کرم	B 6[a]
234	با مادر[464] زمانه چه[465] نسبت بود مرا	او چپ خروج کرده و من راست آمدم[466]	
235	تا آمدم به چشم سفید و سیاه دهر	دستم نکرده نیز[467] نظر بر رخ دِرم	L 11[a] N 18[a]
236	در کام روزگار که همشیرهٔ من است	خونم حلال‌تر بود از شیر مادرم	
237	طاوُس می‌کند بَه دُمِ خود مفاخرت	تا داغ‌های عشق تو شد زیب پیکرم	
238	دایم گل مراد من از خاک می‌دمد	خاری[468] نمی‌فروشم و عزّت نمی‌خرم	
239	از بسکه برده‌است خیالت مرا ز هوش	دل رفته جای دیگر و من جای دیگرم	

---

[457] و L، N، B: - S، M

[458] است S، M، N، B: است و L

[459] آن L، S، M، B: این N

[460] به S، M، N، B: ز L

[461] ز L، S، M، B: به N

[462] می‌دوم L، S، M، B: می‌روم N

[463] دل L، M، N، B: دلی S

[464] مادر L، S، N، B: ما M

[465] چه L، S، B: چو N: در چه M

[466] آمدم S، M، N: مادرم L، B

[467] نیز L، B: تیز S، M، N

[468] خاری S، M، B: خواری L، N

240 هرگز دلم ز مزرع کس خوشه‌چین نشد — دایم ز خاکروبهٔ فقر است دانه‌ام — S 89a

241[469] هرگز نظر به طعمه نکردم ز حرص و آز — با آنکه نیست بال و پر[470] صید لاغرم

242 همچون دو زلف از[471] دو طرف نسبتم بود — با آفتاب گرچه[472] پریشان و ابترم

243 تعیین این دو نسبت مذکور را کنم — من پَیْرَوِ محمّد و آل محمّدم

244 بوبکر پیشوای طریق شریعت[473] است — من در طریق اویم و هم اوست[474] مرشدم

245 خواهد عمر[475] شفاعت من پیش مصطفی — در نامه گرچه هست گناهان بی‌حدم

246 نامت نگویم[476] از ادب ای صاحب دو نور — خاک ره تو بِه ز صفای زبرجدم[477]

247 یا مرتضی علیِ ولی شاه باوقار — من هر چه هستم از تو اگر نیک اگر بدم — M 120a

248 بعد از علی امام مشخص حسن بود — بعد از حسن حسین بود در جهان علم

249 زینِ جهان و زینت عقبی است عابدین — باقر امام بر حق و[478] من خاک آن درم

---

[469] 241 L، S، M، N: - B

[470] پر N: پری L: پر و S، M

[471] از S، M، N، B: او L

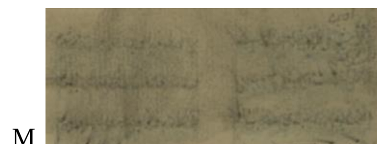
[472] گرچه L، S، M، N: اگرچه B

[473] شریعت L، S، N: شفاعت B

[474] هم اوست S، N: او هست L، B

[475] خواهد عمر L، B: عمر کند S، N

[476] نگویم L، B: نگیرم S، N

[477] بوبکر پیشوای طریق ... ز صفای زبرجدم L، S، N: M

[478] و L، S، N: - M، B

250 گر آب لطف جعفر صادق به من رسد[479] — شاید که از نهال صداقت ثمر خورم[480]

251 سبّاب خارجی شنوند این و غم خورند — موسيِ کاظم است امام مقررم — N18[b]

252 تقوی ز ما برای تقی حق قبول کرد — باشد نقی امام زمین و زمانه‌ام — L 11[b]

253 دادم رضای خود به رضای تو یا علی — موسی اگر رضاست ز من[481] تاج بر سرم

254 یا رب به حرمت حسن عسکری که زود — مهدی کند خروج و[482] شود یار و یاورم[483]

255 صبحی که آفتاب سعادت[484] طلوع کرد — من در نهاد بیضه همین بانگ می‌زدم[485]

256 دارم هزار شکر سعیدا که در جهان — S 89[b]

در مذهب حنیفه و دین محمدم

- 9 -

[قصیده]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 12[b]

N 11[b]

B 7[a]

257 گشتم ز راه فکر شبی میهمان بحر — دیدم به ذکر و فکر تو پیر و جوان بحر

258 شاه سکندر آیینه تقسیم کرده‌است — روی زمین به خود به مصاحب جهانِ بحر — L 13[a]

259 سرسبز شد سواحل دریا ز مقدمت — معمور گشته[486] از کرمت خانمان بحر

---

[479] به من رسد L، B: رسد به من S، M

[480] گر آب لطف جعفر صادق به من رسد/ شاید که از نهال صداقت ثمر خورم L، S، M، B: در ششدر است هر که برون است از این دو شش / راه نجات داده نشان دین جعفرم N

[481] ز من L، S، N، B: زین M

[482] و L، M، N، B: - S

[483] یاورم L، S، M، B: همدمم N

[484] سعادت L، B: نبوت S، M، N

[485] می‌زدم L، S، N، B: خیردم M

[486] گشته L، B: گشت N

260 تا قطره‌ای ز فیض تو یابند چون صدف ... ز آن کرده باز لب همه لب‌تشنگان[487] بحر

261[488] از بس خمار بادهٔ لطفت کشیده‌اند ... پیداست رعشه در تن دریا و کان بحر

262 شد مرغ خانگی همه چون بط روان آب ... تا دست حکم عدل تو شد پاسبان بحر

263 هر جا که سر کشیده به خون غرق[489] کرده است ... گویاست خنجر تو به اعدا زبان بحر

264 حفظت رسیده‌است به جایی که روز و شب ... حکمت بس است بدرقهٔ کاروان بحر

265 کام نهنگ را ز کمال عدالتت ... کردند آشیانهٔ خود ماهیان بحر

266 با تیغ آبدار تو سازند روبه‌رو ... چون خصم سرکش تو کند امتحان بحر

267 با ارّهٔ نهنگ بریدند بیخ ظلم ... گشتند با خبر ز تو تا ساکنان بحر

268 از بسکه سوخت آتش قهر تو تخم ظلم[490] ... دودش رسید بر فلک از دودمان بحر

269 از لنگرِ سفینه و کشتی و چکتری ... صد جا شکسته سینهٔ بحر و میان بحر

270 از عرض و طول[491] کشتی و قلیان چه گویمت ... کردی به روی آب بنا خاندان بحر

271 از بس[492] تفنگ و توب زد و بُرد و خورد کرد ... شد توتیا به دیدهٔ موج استخوان بحر

272 دریای لشکر تو چو بگرفت روی آب ... کردند تیز نیزه نهنگان به جان بحر

273 گوید که همچو آب گهر بسته شو شود ... گر حکم جاری تو به آب روان بحر

274 چون ماهتاب حسن تو شد روبه‌رو به آب ... صد پاره گشت بر رخ[493] دریا کتان بحر

---

[487] همه لبتشنگان N، B: همهٔ تشنگان L

[488] 261-290 L، B: - N

[489] غرق B: غرقه L

[490] آتش قهر تو تخم ظلم B: آتش ظلم تو بیخ ظلم L

[491] طول B: طول و L

[492] بس B: پس L

[493] بر رخ B: مزرع L

275	داند ز عرض لشکرت آن کس که واقف است	از دور چرخ و طول محیط و میان بحر	L 13b
276 [494]	آورده‌اند مردم آبی خراج تو	بر دست سینهٔ صدف و روی خان بحر	
277	ای نایب خلیفهٔ عالم پناه دین	احکام شرع از تو روان در میان بحر	
278	عمرت دراز باد و فلک یار و حق معین	بادا به دست امر تو دایم عنان بحر	
279	مهر تو سکّه بر ورق روز و شب زند	تا هست دور چرخ[495] زمین و زمان بحر	
280	غواص بحر مدح تو گشتیم سال‌هاست	تا گوهری به دست بیاید[496] ز کان بحر	
281	دریا ز فیض فضل تو آب حیات شد	شد کشتیِ تو صورت روح روان بحر	
282	چون لشکر ظفر اثرت صف کشد بر آب	هر یک سفینه شوکت بحر است و شان بحر	
283	آورده‌ای[497] به قبضهٔ حکمت محیط را	غیر از تو هیچ کس نکشیده کمان بحر	
284	بادا مراد از پی تعظیم خدمتت	صد جا ز موج بسته کمر[498] در میان بحر	
285	مکذار تا دگر به سخن ترزبان شویم	گر هست همچو ما دگری ترجمان بحر	
286	چشم از حباب و[499] دست ز کف باز کرده‌اند	بهر سؤال از کرمت مفلسان بحر	
287	از کثرت دعا و ثنای تو ظاهر است	در جوف لب پیوست رَطبُ اللِّسان بحر	
288	افتاده شود از نمک گفتگوی ما	در گوش چرخ و سینهٔ صحرا[500] و کان بحر	
289	از بس گهر به مدح تو سفتم به هر دیار	پرسند خلق از من بی‌دل نشان بحر	B 7b

[494] L 276-277: B -

[495] چرخ B: چرخ و L

[496] بیاید B: بیامد L

[497] آورده‌ای B: آورده L

[498] کمر B: میان L

[499] و L: - B

[500] صحرا B: دریا L

290 دریادلم اگرچه سعیدا کفم تهی است
امروز در زمانه منم ترجمان بحر

- 10 -
[قصیده]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 14[a]
N 12[b]
B 7[b]

291 فروغ مجلس عزّت انیس بزم وفا — چراغ دولت بیدار مصطفی پاشا

292 زیاده باد ز عمر ابد مه و سالش — زیاده باد ز دوران چرخ نشو و نما

293 نهال قامت سرو تو تازه و تر باد — چو عمر خضر ز آب حیات کام‌روا

294 محبت تو اثر کرده همچو آب روان — به هر گیاه که گردیده روبه‌رو چون[501] ما

295 میان جام جم و خاطر تو فرق این است — که آن جهات‌نما بود و این خدای‌نما

296 بهشت نقد بود اَهل حال را کویت — که هیچ کس ز تو نشنیده وعدهٔ فردا

297 ز خاک کوی[502] تو بویی نبرده بود مگر — که رفته باد[503] صبا از ره خطا[504] به خطا

298 خلوص صورت اعمال در دلت مخفی — فروغ حسن معانی ز جبهه‌ات پیدا

299 بنای خانهٔ حشمت ز همتت محکم — اساس پایهٔ شوکت ز مقدمت اعلا

300 سفر مبارک و فتح از پَیش میسر باد — ترا که طالع کشورگشا[505] است راهنما

301 جهان ندیده و نشنیده و ندارد یاد — زمانه چون تو وجودی به جود و لطف سخا

302 همیشه مجلست از زوق و شوق پر بادا — مباد بزم تو هرگز تهی ز جوش و صفا

303 به آب تیغ تو صد بار شسته دست امید — بریده ز آب طمع حلقِ تشنهٔ اعدا

---

501 چون L، N: با B
502 کوی L، B: راه N
503 رفته باد N: رفته‌بود L: رفت باد B
504 خطا N، B: ختا L
505 کشورگشا L، N: کشورنما B

304	از این قصیده مرادم[506] نه مدح و مداحی است	که هست مقصد اعلای من ادای دعا	
305	اگرچه صورت مدح است شعر من لیکن	دعای خیر تو در ضمن کردهام املا	N 13[a]
306	منم شناور و روم است بحر[507] بیپایان	گهر تویی و صدف عقل کُل در این دریا	
307	خرام قد تو میکرد دی سعیدا فکر	که شد ز اوج فلک طالع تو چهرهگشا	
308[508]	نمود گوشهٔ ابرو ز آسمان مه نو[509]	بشارتم به اشارت نمود کرد ایما	

309[510] بگو که روز نوِ عید و طالع نیکو

به آن یگانهٔ دولت مبارکت بادا

- 11 -

[قصیده]

[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

310	ای ز جبین تو سعادت مبین	بسته سعادت به جبین تو چین	L 14[b] B 7[b]
311	چین جبین تو سعادتنشان	آینه بر دار و سعادت ببین	
312	روی تو فرخندهتر از آفتاب	سلسلهٔ مِهر تو فکر متین	
313	از شرف مقدم فرخندهات	حسن دگر یافته روی زمین	
314	کاشف اسرار حقیقت بود	هر که ترا دیده به عَینَ الیَقین	
315	دستنشانِ کرمت باغ جود	پیرهن شاخ گلت آستین[511]	
316	جام می از حسرت لعل است	گشته پر از خون چو گل آتشین	

[506] مرادم L، B: مراد N

[507] روم است بحر N: بحری است روم L، B

[508] 308 N، B: - L

[509] نو B: عید N

[510] 309 N: - L، B

[511] آستین L: آتشین B

317	تار سلوک تو به این نازکی	در کف گیتی شده حَبلُ المَتین	
318	ملک سلیمان شودش زیر دست	نام ترا هر که کَنَد بر نگین	
319	سرو و گل و لاله ز باد خزان	در کنف سایهٔ باغت امین	
320	تا به ابد تازه و لبریز باد	گلشن جود تو ز ماء معین	
321	باد هزاران مه و سال دگر	بر تو و بر طبع تو صد آفرین	
322	مزرع حسنت چو شود دانه‌پاش	مه شود از کاهکشان خوشه‌چین	B 8[a]
323	طعنهٔ ظلمت زده بر مهر و ماه	از نسقت رونق آیین دین	
324	چون دو غلام پدرت بسته دست	باد به امر تو زمان و زمین	
325	از شرف قدر تو کوی ترا	هشت شمرده فلک هفتمین	
326	در پی تسخیر جهان می‌کشند	روز و شب از قوّت عقل متین	L 15[a]
327	رای تو و دست تو و فکر تو	گاه گُمان و گاه کمان و کمین	
328	باد چو خورشید خیال رخت	از نظر شب‌پره‌طبعان امین	

329
فکر سعیدا که سبک سیر بود
گشت ز مدح تو خیالش[512] متین

- 12 -
[قصیده]
[فعلاتن مفاعلن فعلن]

330 [513]	بس بلند است قصر و خانهٔ یار	در تصور ز سر فتد[514] دستار	L 15[b] Nm 107[b]

---

[512] خیالش L: خیال B

[513] 330-341 L، S، M، Nm، B: - N

[514] ز سر فتد L، S، B: فتد ز سر M، Nm

331	در رهش بسکه دست و پا زده‌ام[515]	پا ز رفتار ماند[516] و دست از کار	B 8ª
332	بعد از اینم غم حساب نماند	راست نآید[517] دگر غمش به شمار	S 52ª M 82ª
333	هر چه بینی به بد حواله مکن	زیر این چرخ کنبد دوّار	
334	کارفرمایشان یکی است یکی	خواه بدکار[518] و خواه نیکو کار	
335	کفر و دین را بهانه نیست جز او	هر دو از اوست خفته و بیدار	
336	در مقامی است فَاتِحُ الأَبواب	در مکانی است حافظ اسرار	
337	بی‌حساب است در صف اسمش	که خدا نیست جز یکی به شمار	
338	دل روان شد به صد زبان در حمد	گر زبانم گرفت از گفتار	
339	نشوی تا در این میانه دو دل	دل به جز دلربای خود مسپار	
340	زاهدا تا خدا چه می‌خواهد	من گنه می‌کنم تو استغفار	B 8ᵇ
341	جز اثر پا به راه نگذارد	هر که خواهد شود[519] صلاح‌آثار	
342	ساقیا پند از سنایی[520] گیر	تا شوی از دو کون بر خوردار	L 16ª N 15ª
343	با اسیران خویشتن مپسند	در قدح جرعه‌ای و ما هشیار	Nm 108ª
344	شد سنایی[521] حکیم حاذق من	دارُوَم[522] در دکانچهٔ عطّار	
345	پای من راه خانه می‌داند	سر من راه خانهٔ خمّار	

---

[515] زده‌ام S، M، Nm: زده‌است L، B

[516] ماند S، M، Nm: رفت L، B

[517] نآید S، M، Nm، B: نیاید L

[518] بدکار S، M، Nm، B: بدخواه L

[519] شود S، M، Nm: شدن L، B

[520] سنایی L، B: ثنایی S، N، M، Nm

[521] سنایی L، B: ثنایی S، M، N، Nm

[522] دارُوَم S، M، Nm: داردم L، N، B

346	چند ای خودپرست خواهی بود	هم خود آزار و هم خدا بیزار	
347	چیست توحید با خدا بودن	بی خود و بی قرار و[523] بی انکار	S 52b M 82a
348	ور نه با خویشتن اگر خواهی	چه یکی گو چه صد بگو چه هزار	
349	اصل توحید نفی غیر خداست	نیست لیکن به جز تویی[524] اغیار	
350	تا حسابی به خویشتن داری	خویش را در حساب هیچ شمار	
351	بی تو در کلبه‌ای که می‌باشم	گشته هر موی بر تنم مسمار	
352	باده در جام و در زبان توبه	دست در کاسه و به لب زنهار	
353	ز این جهان در بساط ما[525] امروز	نیست غیر از جریدهٔ اشعار	
354	هستم امروز از این تجّمل خود[526]	از خدا و رسول منّت‌دار	
355	دید روزی مرا دل آزرده	عشق با این جلال و جاه و[527] وقار	
356	گفت ای عاشق خراباتی	از می وصل ساغرت[528] سرشار	
357	دل حزینی چرا و از چه سبب	گشته‌ای[529] عاجز و مشوش‌کار	
358	گفتم ای پادشاه درویشان	خود سپاهی و خود سپهسالار	N 15b Nm 108b
359	قوت من شعلهٔ دماغ من است	نیستم کم ز مرغ آتشخوار	L 16b

[523] و L، S، N، Nm، B: - M

[524] تویی L، M، N، Nm، N: تو بی S

[525] ما S، M، N، Nm، B: من L

[526] خود S، M، N، Nm، B: خویش L

[527] و L، S، M، N، B: - Nm

[528] ساغرت S، M، N، Nm، B: خاطرت L

[529] گشته‌ای L، S، M، N، B: - Nm

360	گرچه بی‌بالم و پر و[530] پرواز	نشدم جز ترا ولیک[531] شکار	
361	از تو هر گز نکرده‌ام دوری	گرچه دورم ز خویش و یار و دیار	
362	آن قدر جای کرده‌ای در من	که دگر دل برم ندارد بار[532]	
363	به خدایی[533] که غیر او فانی است	دست من گیر و با خدا بسپار	
364	سال‌ها شد که ذکر من عشق است	تو هم ای[534] عشق روی با من آر	S 53[a] M 83[a]
365	چه شود گر به یُمن همت تو	از قضا را شوم به یار دوچار	
366	او کشد تیغ و من کشم آهی	هر چه جز او به او کنم ایثار	
367	پای هجر از میانه بر خیزد	دیگر از ما کند فراق فرار	
368	ما و من هر دو گم شود در او	خود شود عشق و[535] عاشق و دلدار	
369	چند باشم چو صورت درها[536]	چشم در راه و پشت بر دیوار	
370	برسان بر سرم جفاکاری	ای خدایا ز انتظار بر آر	
371	کَشتِیَم اوفتاده در گرداب	نه زمین می‌نماید و نه کنار	
372	مدد از هیچ کس نخواسته‌ام	جز تو یا ربّنا مَعَ الأبرار	
373	همّتم کی ز خاک بر دارد	گر فتد[537] بار سایۀ اشجار[538]	N 16[a] Nm 109[a]

---

[530] پر و L، S، M، B: پر N: پرم Nm

[531] و لیک S، M، N، Nm، B: ولی به L

[532] بار L، N، Nm، B: یار S، M

[533] خدایی L، S، M، N، B: خدای Nm

[534] هم ای S، M، N، Nm، B: همین L

[535] و L، S، N، Nm، B: - M

[536] درها S، M، N، Nm، B: دیوار L

[537] گر فتد M، N، Nm، B: گر فتند L، S

[538] سایۀ اشجار L، S، M، N، B: سایه‌ای ز اشجار Nm

374	آنچه جز حمد[539] حضرت باری است	نیست جز نعت احمد مختار	B 9a
375	در خیالم نه زید و[540] نه عمر است	شعر من خالی است از اسرار	

376 ای سعیدا کباب کرد مرا — L 17a

گریهٔ خون‌فشان و نالهٔ زار

- 13 -

[قصیده]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

377 کی ز کوی تو سعیدا[541] نفسی می‌شد دور — L 17a, N 16a, B 9a, S 53a, M 83a

گر خیال تو نمی‌داد دلش را دستور

378 گرچه در صورت ظاهر ز تو دور افتادم

نیست منظور خیالم به جز ایّام حضور

379 پرتو شعلهٔ دیدار منور دارد

کلبه‌ام را مه و خورشید چه نزدیک و[542] چه دور

380 صبر مفتاح فرج گفته رسول عربی — S 53b, M 83b

به امید سخن اوست که گشتیم صبور

381 تا جدا کرده نظرهای رقیبان از یار

چشم زخمی است که افتاده به رویم ناسور[543]

---

[539] حمد L، M، S، Nm، B: مدح N

[540] و L، S، M، N، Nm: - B

[541] ز کوی تو سعیدا L، M، N، B: تو سعیدا ز کوی S

[542] و L، B: - S، M، N

[543] ناسور L، N، B: ناصور S، M

382 در حلاوت چو عسل گشته کلامم که فراق

بسکه بر شان دلم نیش زده چون زنبور[544]

383 مطلب از سیر جنان[545] دیدن هم‌عصران[546] است

ور نه بالله که خواهش نبود حُور و قصور

384 مثنوی تا به جهان شرح جدایی را کرد

گشت[547] در عالم تنهاییِ ما نَی مشهور

385 منتظر باش مگر یوسفی از غیب رسد

که کند کلبۀ احزان تو بَیتُ المَعمور

386 دوش در کوی خرابات گذارم افتاد

مطربی ساغر می در کف و[548] می‌زد طنبور[549]

387 معنیِ مصرع ثانی به ترنّم می‌گفت[550] N 16b

وای بر حال کسی کو ز تو باشد مهجور

388 شام شهر رمضانم شب هجران گشته[551]

می‌برد رشک ز شام تو مرا وقت سحور

---

[544] زنبور L، S، M، B: طنبور N

[545] جنان L، S، M، N: جهان B

[546] هم‌عصران L، S، M، B: هم غفران N

[547] گشت S، M، N، B: ماند L

[548] و L، S، M: - N، B

[549] طنبور L، N، B: تنبور S، M

[550] می‌گفت L، S، N، B: می‌زد M

[551] گشته L، S، M، B: هشته N

389 دید از دیدهٔ من سیل روانی ز آن رو[552]

چرخ افکند در این گوشه به امداد بحور

390 وقت مهر است خدایا ز سحاب کرمت

چند در ابر جدایی بود این خور مستور

391 روز هجران مرا هم شب وصلی بفرست

که به این روز شدم[553] چون شب یلدا مشهور

392 به خیال تو نسازم چه کنم مسئله را

L 17b

آب چون نیست به خاک است طهارت به[554] ضرور

393 طرفه سخت است به مطلوب رسیدن در هجر

این کمان را نکشیده‌است کسی با[555] زر و زور

394 بی تو در دیدهٔ من دهر چنان تنگ فضاست[556]

که برم رشک چو آید به نظر دیدهٔ مور

395 خار[557] صحرای فنا سایل دامن‌گیری[558] است

پوست بر دوش در این راه به از کرک سمور

396 ز اتحادم سخنی چند بیان می‌کردم

[552] ز آن رو S، M، N، B: هر روز L

[553] شدم L، M، N، B: شوم S

[554] به S، M، N، B: ز L

[555] با S، M، N، B: بی L

[556] فضاست L، B، N: فزاست S، M

[557] خار L، S، N، B: خاری M

[558] سایل دامن‌گیری S، M، N، B: دامن سایل گیری L

لیک ترسم که به دارم نکنی چون منصور

397	ذکر مهجور به جز وصل نباشد چیزی غیر می سر نزند حرف دگر از مخمور	S 54[a] M 84[a]
398	می‌برد یاد تو از هوش و خیالت از خویش رفت بی‌جا سخنی گر ز سعیدا معذور	

- 14 -
[قصیده]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

399	ز دست این فلک اژدرِ[559] تمام دهن	بیا ز حق مگذر مشکل است جان بردن	L 17[b] S 92[a]
400	ز بیم نیش حوادث چنان گداخته‌ام	روم به تاب گر[560] آیم به دیدهٔ سوزن	M 123[a] N 18[b]
401	به چاه غم چه فرو کرده‌ای مرا ای چرخ	نه یوسفم که ترا کینه است و نی[561] بیجن	B 9[a]
402	حیا ز چشم جهان بسکه رفته بگریزم	ز خانه‌ای که به دیوار او بود روزن	
403	ز بس به مردم بیگانه خو گرفته دلم	چو چشم آینه از یاد رفته فکر وطن	
404	مدوز دیده به بند قبای تنگ کسی	که هست نام کفن در لباس پیراهن	
405 [562]	لباس عافیت از کارخانهٔ گردون	ندیده‌ایم به دوش کسی به غیر کفن	
406	جهان به گوشهٔ سلّاخ‌خانه می‌ماند	یکی گرفته زر و دیگری گرفته رسن	N 19[a]
407	یکی به بیع مقیّد یکی به دلّالی	یکی گرفته[563] سر و دست و[564] دیگری گردن	M 123[b]

---

[559] اژدر L، M، N، B: اژدها S
[560] گر L، B: اگر S، M، N
[561] و نی N، B: یا L: نی S، M
[562] 405 S، M، N: - L، B
[563] گرفته L، B: بریده S، M، N
[564] و L، S، N، B: - M

408	نمی‌شود ز شکرخواب خود دگر بیدار	اگر به خواب ببیند کسی ترا به سخن	B 9b
409	به معنیت نرسم لیکن این قدر دانم	که جان پاک تو او گشته‌است[565] روح بدن	L 18a
410	سماع پاک تو از لطف خویش اگر خواهد	دهد به صورت دیوار ذوق حرف زدن	
411	به غیر دست تو از دست کس دگر[566] ناید[567]	ز انبیا قلم رفته را دگر کردن[568]	
412	به داد ما نرسیدی مگر به مذهب تو	درست نیست ز حال شکسته پرسیدن	
413	من از حیات جهان این دو مدعا دارم	نظر به روی تو کردن ز عمر بر خوردن	
414	به سیر عالم معنی شراب زاد ره است	که اوّلِ سفرِ ما بوَد ز خود رفتن	
415	نظر به بد مگشا دیده پاک کن از عیب	که هیچ معصیتی نیست بد ز بد دیدن	S 92b
416	هوای راحت جسمت در[569] آتش[570] اندازد	که شمع سوخته‌است از برای رشتۀ تن	
417	ز بحر فکر میا چون صدف برون هرگز	اگرچه معنیِ بکرت بود چو درّ عدن	
418	هزار دیده به الماس تیز کرده فلک	کجا ز دست جهان می‌شود نهان معدن	
419	عقیق سکۀ خود باخت به هر نام و نشان	ولی چه سود که مشهور گشت[571] نام یمن	
420	چو مو به لقمه میاویز در گلوی کسی	اگر گره خورد از لاغریت رشتۀ تن	
421	کمم ز پشّه و نمرود نیستم ای چرخ	که می‌کشی به[572] رَوش انتقام او از من	

---

[565] گشته‌است L، S، M، N: گشته‌است او B

[566] کس دگر L، B: هیچ کس S، M، N

[567] ناید S، M، N: نیاید L: نامد B

[568] کردن L، S، M، B: بردن N

[569] در S، M، N: به L، B

[570] آتش L، S، M، N: دجله B

[571] گشت L، B: گشته S، M، N

[572] به S، M، N: ز L، B

422	ز نقش‌های جهان دلنشین نشد نقشی	به غیر نقش خودی[573] از خیال دل‌کندن	N 19[b]
423	به مذهب فقرا کم ز خودفروشی نیست	به روی نقره و[574] زر نام خویشتن بردن	
424	چنان بد است به بردن طمع ز کس که بوَد	اگر حکایت بیرون به خانه آوردن	M 124[a]
425	ز تاب یک سر آن موی بر نمی‌آید	کسی که تاب نمی‌داد حلقهٔ آهن	

426 سخن مگوی که عین خطاست غیر از شکر — L 18[b]

اگرچه هست سعیدا ترا زبان الکن

- 15 -

[قصیده]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

427 قرآن چو به حرف آمد و مخلوق شد انسان — L 18[b] S 94[b] M 125[b] B 9[b]

آن سورهٔ رحمن شد و این صورت رحمن[575]

428 در عالم ایجاد به اوصاف حقیقت

موصوف نگردید به جز حضرت انسان

429 چشمم به رخش شیفته و دل به خم زلف

بیدار پری بینم و در خواب پریشان

430 زلف تو و رخسار تو معدوم شمارند

غیر از دل آشفته و جز دیدهٔ حیران

431 در چارسوی حسن چو بازار شود گرم — M 126[a]

نقصان همه سود آید و سودا همه تاوان

---

[573] خودی S، M، N: خوشی L، B

[574] و S، B: - L، M، N

[575] رحمن L، B: رحمان S، M

432 جایی[576] که کند عشق خریدی و فروشی

صد جان به نگاهی نخرد چشم ادادان

433 هر کس دل و دین کرد بها می‌خورد[577] آخر

افسوس ز ناکرده و از کرده پشیمان

434[578] از اول و آخر همه را سیر نمودیم

حق بود اگر انس نمودند و اگر جان

435[579] ما جمله خداییم که در دهر نمودیم

هر قطره که بینی ز محیط است و ز عمّان

436 از معرفت خویش چه گوییم که مستیم

نی عارف و معروف شناسیم و[580] نه عرفان

437 هم دلبر ما باید و هم دلبریِ خویش

آسان نشماریم گرفتاریِ خوبان

438 درد سر ایشان ز تو دانی که زیاد است

ای خسته اگر راه بری حال طبیبان

439 از ما چه طمع چرخ فلک را که خراجی S 95a

هرگز طلبیده‌است کس از خانهٔ ویران[581]

---

[576] جایی L، M، B: جای S

[577] می‌خورد S، M، B: می‌خرد L

[578] 434(2) L، S، M: 435(2) B

[579] 435(2) L، S، M: 434(2) B

[580] و L، B: - S، M

[581] کس از خانهٔ ویران L، S، M: کسی از ده ویران B

440 در کوچهٔ آن زلف مُنادی است ز هر سو
گویید به اسلام که یک کفر و صد ایمان

441 پا بر سر افتادهٔ دشمن نگذاریم B 10[a]
سر سبز نسازیم به جز خار مغیلان

442 در مزرع دنیا ننشانیم نهالی L 19[a]
از طالع ما گرچه شود سرو خرامان[582]

443 ای طالب دنیا برو و[583] فکر دگر کن
تا چند در این فکر نشد این و چه شد[584] آن

444 ریزد ز شفق خون دم صبح زمانه
ناکرده برون مهر سر از چاک گریبان

445 در هر دل و هر بیشه و هر شهر که رفتیم[585]
دیدیم که غم در پی و شادی است گریزان

446 ما هم ز صف پیش کشیدیم عنان را
ننگ آمد از این بی‌جگری[586] بی‌سر و سامان

447 عمری است که با غم سر و کار است در این دهر
او صاحب امر آمده ما بندهٔ فرمان

448 گر حکم کند از جگر خویش بر آریم M 126[b]

---

[582] سرو خرامان S، M، B: سبز و خرامان L

[583] و L، S، B: - M

[584] چه شد S، M، B: نشد L

[585] رفتیم S، M: رفتم L، B

[586] بی جگری L، M، B: بی جگر S

شوری که به گردش نرسد موجهٔ طوفان

449 از پوست برون آی سعیدا که زمانه
از روی کمان می‌فشرد پنچهٔ مرجان

- 16 -
[قصیده]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 19a
B 10a

450	بستند چو بر ابلق دوران تو زین را	تشریف دگر داد زمان را و زمین را
451	تصویر جلال تو و جاه تو به دل‌ها	اندیشهٔ سیماب کند فکر متین را
452	در دیدهٔ مجنون چو خم طُرهٔ لیلی است	هر حلقهٔ فتراک تو جبریل امین را
453	نا دیده جمال تو مرا دیدهٔ تصدیق	از شقّ قمر دیده عیان شمس یقین را
454	از معجزه‌های تو یک این است که تا حشر	یاد تو صفابخش بود قلب حزین را
455	آیینهٔ انوار الهی شودش روی	هر کس که به درگاه تو ساییده جبین را
456	یک نشأ طفیلی است ز فضل تو که دارد	پرورده به صد ناز جنان را و جنین را
457	در سایهٔ اقبال تو گردید مزیّن	آن دم که نهادند بنا خلد برین را
458	من کیستم و لب به کف پای تو سودن	زنگ است رخ معصیت آیینهٔ دین را (L 19b)
459	از نسبت بویی است که با زلف تو دارد	اقبال نهاده است جهان آهوی چین را
460	هر حلقهٔ گیسوی تو در بردن دل‌ها	بر عارض زیبای تو چشمی است کمین را
461	بس خشم که از خلق تو شد چشم مروت	تبدیل به اخلاص کند مهر تو کین را
462	ز آن روز که دل در گروت شد به تفاخر	مرهون شده‌ام منّت کالای رهین را
463	صیّاد خم زلف تو در کشتن نخچیر	پیچیده به هر موی کمان را و کمین را (B 10b)

464 آن نیک پَیت چون به فلک جلوه نماید[587] — آیینهٔ خورشید کند داغ سرین را

465 چاوش ادب گر سر من پر شود از می — رخصت ندهد بر در تو بوسهٔ جبین را

466[588] گردد چو نمک منجمد از شوریِ بختش — بدخواه تو گر نوش کند ماء معین را

467 در بارگه جاه تو یک نغمه شمارند[589] — آوازهٔ طاس فلک و جوش طنین را

468 داند که یکی بیش نبوده است عددها — گر سرمه کشد خاک درت چشم دوبین را

469 بی تاج و کمر خاک درت تاج سران است — سلطان حقیقت چه کند تاج و نگین را

470 در جمع لغت منشیِ حکم تو ز همّت — بر داشت[590] در اعداد لغت لفظ ضنین را

471 شد کعبه ز تشریف تو مسجود خلایق — تمکین تو بخشید شرف مسند دین را

472 ز آن پیش که تقدیر کشد دایرهٔ چرخ — در مدح تو می‌سود قلم روی جبین را

473 جایی که سماع سخن پاک تو باشد — صد بار به جان منّتِ گوش است لسین را

474 ز آن پیش که راند به یسار و به یمین حکم — مصحف به دو گیسوی تو می‌خورد یمین را

475 فخر است که یک روز تقرب به تو یابند — ز آن روی شمارند ز عهد تو سنین را   L 20[a]

476 جایی که کلام تو کند ریزش معنی — بر گوش بود منت بسیار لسین را

477 هر کس که برد نام تو مغفور نویسند — گو نامهٔ او کرده سیه روی زمین را

478 عاصی چو کند توبه نه عاصیش توان گفت — می عد نتوان کرد شراب نمکین را

479 بر گریهٔ زار من خاکی نظری کن — تخمی بفشان از کرم این آب و زمین را

480 من طالب دیدار توام جلوه به دل مکن — تا سرمه از آن طور کشم چشم یقین را

---

[587] نماید B: نمایدت L

[588] L 466 :> B 470

[589] شمارند B: شناسند L

[590] بر داشت L: ننوشت B

481	شد خاطرم ایمن ز خواطر به پناهت	ره یافته اندیشهٔ من حصن حصین را

482 چون روی به درگاه تو سایید سعیدا

دانست به حق رتبهٔ معراج یقین را

- 17 -

[قصیده]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

483	ای گنج نقد معرفت و معدن کمال	خواهد ستایش تو کند طوطیِ مقال	L 20[a] B 10[b]
484	لیکن ادب گشاده زبان را به منع آن	کاین بی‌خبر ترا نرسد دعویِ محال	
485	طوطی کجا و معرفت شاهباز دهر	خفّاش را به خور نرسد رتبهٔ مقال	
486	طوطی ز راه عذر ادب را جواب داد	کاین بهترین خصلت اهل کمال و حال[591]	
487	من عاشقم تحمّل خاموشیَم کجاست	کس گفته‌است بلبل بی‌چاره را منال	
488	در گلشنی که بویی از آن تندخو رسد	چون گل قبا شکافم و گردم تمام حال	
489	مستی کنم قصیده سرایم طرب کنم	نبوَد عجب که یافته‌ام نشئهٔ وصال	
490	دیدم رخ تو مطلع دیگر کنم خیال	ای چهرهٔ تو مطلع انوار ذوالجلال	
491	دل با وجود عجز و قصورش که ظاهر است	فکر کمال وصف تو دارد زهی خیال	L 20[b]
492	اول دعای دولت عمر تو واجب است	بادا قیام هر دو به عالم هزار سال	
493	بدخواه حضرت تو به هر کیش و مذهبی	خونش چو مال دشمن دین بر همه حلال	
494	از بس منّور است لقایت ز فیض دوست	آیینه محض نور نماید ترا مثال	
495	قلب سلیم و لطف عمیم تو شاهد است	بر آنکه کرده‌اند ترا مظهرِ جمال	
496	بر هرچه دیده‌ای به کمالش رسیده‌ای	هرگز نبرده راه به فکر تو احتمال	B 11[a]

---

[591] کمال و حال B: کمال حال L

497	معنی گُل است و طبع تو آب روان به حکم	هر جا رهین تربیت توست این نهال
498	در نزد رای محکم و فکر متین تو	طفلی است خوردسال فلاطونِ[592] خوردهسال
499	آیند چون دو خصم به دیوان معدلت	خواهی یکی زبانور و خواهی یکی است لال
500	فرقی ز هر دو نیست به نزد وقوف تو	ز آن رو که نیست طبع تو را حاجت سئوال
501	دانای سرّ حال[593] ز کس نشنوَد سخن	سمع خبیر را نرسد زحمت مقال
502	در عدل و جود و علم و عمل گویمت اگر	یکتای روزگاری و نبود ترا مثال
503	حاشا ریا نکردهام و رو ندیدهام	زیرا ندیدهام دیگری را به این خصال
504	حکم تو امر شرع و مرادت رضای حق	علمت چو جود نافع و قال تو حسب[594] قال[595]
505	آن سرکشی که سر ننهد پیش پای تو	چون خار خوار[596] گردد و چون خاک پایمال
506	هر کس که پیروی نکند بر سلوک تو	گم کردهاست راه و فتادهاست در ضلال
507	طبع تو چون هوای بهشت است فیضبخش	چون سلسبیل فیض رساند به اعتدال
508	ای عبد خاص حضرت رحمان که خلقتت	موصوف شد به طینت مولی زهی کمال
509	چون طینتت به خصلت[597] مولی قرار یافت	در حشر میکنند ز رحمانیّت سؤال
510	بخشا ببخش جرم و عطا هر که میرسد	خواهی ز کعبه باشد و خواهی ز پرتکال
511	نوشیروان به عصر تو از یاد خلق رفت	احسان کن آن قدر که شود حاتمت مثال
512	دوران در این زمانه ندیدهاست چون تو کس	گردیدهاست دیده در آیینهٔ مثال

L 21[a]

---

[592] فلاطون Lt، B: فریدون L

[593] حال L: حلال B

[594] حسب B: هست L

[595] قال B: حال L

[596] خوار L: خار B

[597] طینتت به خصلت L: خصلتت به طینت B

513	خوش‌جنتی است بصره در ایام دولتت	پر از سرور و شوق تهی از غم و ملال
514	نخل امید جمله به خاک اوفتادەبود[598]	کردی به تازگی همه را سبز چون نهال
515	درویش را ز جود توانگر کنی چه دور	چینی شود[599] به بزم تو چون جا کند سفال
516	تا در به روی خلق ز احسان گشودەای[600]	بر بسته‌است سایل مسکین در[601] سؤال
517	ذاتی است مهر و لطف و سخایت چو آفتاب	از ذره‌پروری نرسد[602] هرگزت کلال
518	حاصل کنی ز عدل به میزان آخرت	هر روز در حساب ثواب[603] هزار سال
519	مردم به خویش هم نتوانند کرد ظلم	از بسکه خوردەاند ز عدل تو گوشمال
520	عدلت ز بسکه کرده اثر در وجود ملک	گردیده جمع خاطر خلق از ره خیال
521	در کوه و دشت عدل ترا بردەاند پی	با شیر بچه شیر دهد بچهٔ غزال
522	هر کس شنودەاست صفات تو ز این نمط	واجب شمردەاست به امر تو امتثال
523	منظور من ز آمدن اجرای حکم توست	ور نه در این دیار مرا نیست عمّ و خال
524	بربسته بال سوی تو پرواز کردەام	تا در ریاض حکم تو پایم فراغ بال
525	منظور هر که مهر تو باشد بعید نیست	پیش از دو هفته بدر شود هست اگر هلال

L 21b

526 هر چند بی ریاست سعیدا کلام تو

در دل دعای خیر کن و این قدر منال

- 18 -

[قصیده]

---

[598] اوفتادەبود L: افتادەبود B

[599] شود L: کند B

[600] گشودەای L: گشادەای B

[601] در L: ره B

[602] نرسد Lt: نشود L، B

[603] حساب ثواب B: ثواب حساب L

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

527	چو بو دهد دم صبحم به دست باد صبا	به گردن نفس افتاده می‌روم از جا	L 21[b]
528	قسم به قبضهٔ قدرت که بر سر مردان	شکوه سایهٔ شمشیر به ز بال هما	B 11[a]
529	ز خاک تربت من بوی عشق می‌آید	برند گرد مزار مرا عبیر آسا	
530	هدایت عجبی یافت[604] عارف سالک	طریق فقر که منزل بقا و راه فنا	
531	مرا ز آتش عشقت جلای خاطر بس	بسان شمع بسوزم برای نشو و نما	B 11[b]
532	ز غیب مژده رسیدم به مطلع دیگر	که مدح آصف دوران کنم به خیر ادا	
533	هر آنچه مبدأ فیاض گفت می‌گویم	در این سخن نبود مدخلی سعیدا را	
534	ز بس به عهد تو گشتند خلق کام‌روا	مسلم است برایت وزارت دو سرا	L 21[b]
535	نگین به دست سلیمان رسد و شاد شدم	که حق به مرکز خود یافت جا به امر خدا	
536	ز فیض جود و عطایت عجب نمی‌دانم	اگر رسد ز تو تصویر گل به برگ نوا	
537	چنان به[605] عدل تو شد نام ظلم و ظالم محو	که در قلمرو جود تو لفظ چون و چرا	
538	برای آنکه شوی جامع صفات[606] کمال	ظهور کرد به یک جا حقیقت اشیا	
539	دعای دولت اقبال توست وِرد جهان	تو از جهان و جهان از تو باد کام‌روا	
540	اگرچه بود از این پیشتر سلیمانی	که ساخت قبلهٔ اولی و مسجد اقصی	
541	ولی ز فضل محمد تو آن سلیمانی	که کرده سعی تمام تو کعبه را احیا	L 22[a]
542	زمانه شاد شد از مژدهٔ وزارت تو	جهان ز شوق نگنجد در این گشاده‌قبا	
543	ز بسکه فیض تو تأثیر کرده در عالم	قلم به مدح تو از خویش می‌کند املا	

---

[604] یافت L: کرده B

[605] به L: ز B

[606] صفات B: صفات و L

544	چنان به عهد تو شد سرکشی ز عالم محو	که کوه گشته نهان زیر سبزهٔ صحرا
545	ز بیم عدل تو تا از کسی دلی نبرد	به پای حسن چو زنجیر گشته زلف دو تا
546	ز فیض خویش مسافر نواز باش که صبح	نسیم می‌برد از باغ بوی گل هر جا
547	به عدل و خلق و سخا شهره شو که در عالم	ز هر که خلق خدا شد رضا خداست رضا
548	ز خیمهٔ تو جهان بعد از این نوا خواهد	که آسمان دگر گشت از زمین بر پا
549	گرفته پیر فلک از ستون بارگهت	که تا بلند کند قامتی به زور عصا
550	به زیر دست تو گر آسمان رود چه عجب	همیشه بر سر امساک بوده پای سخا
551	تو آن دلاور مردافکنی که چون به غضب	سحاب تیغ تو خونبار گردد از بالا
552	ز بس تموّج خون و[607] حباب سرها روز	سیاهتر شود از شب به دیدهٔ اعدا
553	ز چاکران تو بر هم زنند اگر مژگان	به چشم خصم نمودار گردد اژدرها
554	به روز رزم ز طوفان تیر باران است	عجب نباشد اگر بر هوا رود دریا
555	به گردن نفس خصم گشته سلسله‌بند	ز بس به سینهٔ دشمن خلیده پیکان‌ها
556	برای نصرت و فتح تو عاصفات زمان	به هر کرانه ز بَیرق گشوده دست دعا
557	چو برق تیغ تو بیرون جهد ز ابر نیام	حباب‌وار به خاک اوفتد سرِ اعدا
558	به سر روان شود و پاسخش به لب ماند	ز بانگ قهر تو چون کوه بشنود که بیا
559	زمین به لرزه در آید تو چون[608] سوار شوی	که کوه را ز شکوه تو دل رود از جا
560	اگر تقلب دوران به خاطرت گذرد	زمین به سر رود و آسمان فتد از پا
561	جدا شود سر ایّام از تن عالم	اگر کنی به سر انگشت خویشتن ایما
562	دبیر دفتر ایام و کدخدای سپهر	چو جمع و خرج جهان را کنند جای به‌جا

L 22[b]

[607] و B: - L

[608] تو چون B: چو تو L

563	زمانه نسخهٔ آن مهر و ماه نام کند	برد به موقف عرض تو هر صباح و مسا	
564	از آن زمان که قضا جامهٔ حکومت دوخت	قبای عدل به قد تو آمده است رسا	B 12a
565	قصیده‌ای[609] به درازی چو طُول زلف بتان	پر از فصاحت و[610] مضمون بکر و حسن ادا	
566	به روی صفحه به کافور عنبر آکنده	مرصّعی است توان گفت از دعا و ثنا	
567	ز فیض مطلق اِمداد صانع بی‌چون	به مدح آصف دوران نموده‌ام انشا	
568	چو آصفی که سلیمان وقت[611] خویشتن است	ز مه خراج ستاند ز چرخ نعل‌بها	
569	بس است مدح سعیدا به حمد حق پرداز	که هر دو بندهٔ اویند پادشاه و گدا	
570	اگر بآصف دوران دل تو می‌سوزد	بر آر دست نیاز و زبان گشا به دعا	
571	رسول مشفق و توفیق باد همراهش	چهار یار گزین کند دست‌گیر روز جزا	
572	به او مدار جهان باد تا جهان باشد	همیشه مُظهر حق باد و مَظهر اسما	
573	چو مِهر دایرهٔ کون زیر مهرش باد	بر آسمان چو زمین حکم نافذش اجرا	

574 زمانه با تو ببیند همیشه روی جهان

که باد سال و مهت چون ستارگان سما

- 19 -

[قصیده]

[مفاعیلن مفاعیلن فعولن]

575	حلب شهر و نعیما شهریار است	سعادت پیشکار[612] و بخت یار است	S 138b M 23a
576	سپاهش قدسیان اقبال شاطر	هما فخرد که او را سایه‌دار است	N 11a B 30a

---

[609] قصیده‌ای B: قصیده L

[610] و B: - L

[611] وقت B: ملک L

[612] پیشکار S، M، N: پیشگاه B

577	به تصویرش فرنگستان گرفتار	در این حیرت حلب آیینه‌دار است	
578	سلحدار است چشم می‌پرستش	نگاه تیز تیغ آبدار است	N 11b
579	به گاه[613] جلوه در میدان همت	جهان[614] اسب و[615] نعیما شهسوار است	
580	چه سلطان ملک معنی در نگینش	ز تحسینش سخن را اعتبار است	
581	نعیما آسمان[616] ماه معنی است	که این معنی به ما ز او[617] یادگار است	M 23b
582	ترا جان گویم و ترسم که رنجی	که از جانم ترا ننگ است و عار است	
583	ولیکن بیش از این قالب چه گوید	که قالب را نه ز این بیش اقتدار[618] است	S 139a
584	چو خس از آشیانش دور افکند	مرا فریاد و داد از روزگار است	
585	ز بس بر ذرّه‌ها لطفش قرین است	نعیما آفتاب این دیار است	
586	نعیما گرچه سلطان جهانی[619]	خبر دار این جهان بس بی‌مدار است	

587 سعیدا در حلب آوازه افتاد

که سلطان با گدا امروز یار است

- 20 -

[قصیده]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

588	آن قادر مطلق که حفیظ است جهان را	تحریک و سکون داده زمین را و زمان را	N 179b
589	تا تنگ نگردد چو شود پر ز خیالات	بگشاده به روی دل ما راه زبان را	

---

[613] به گاه S، N، B: نگاه M

[614] جهان S، B: شهان M، N

[615] و S، M، B: - N

[616] آسمان M، N، B: آسمان و S

[617] ز او S، M، N: ز آن B

[618] اقتدار S، M، N: اختیار B

[619] جهانی S، M، N: جهان است B

590	آرام ندارد به دل از کشمکش آه	تیری است به خمیازه در آورده کمان را	
591	حرفی دو سه[620] از تفرقه در خاطرم آمد	کز ما دوی آرام رود هر دو جهان را	
592	در شب الم هجر و به روزم غم فرقت	دور از تو به پیش که برم شور و فغان را	N 180[a]
593	گردون چه تواند که بلند است زمین سخت	ایام به بیداد جفا بسته میان را	
594	قربان تو و چشم تو کردم که به جانم	چون چله ز هر سوی کشیده است کمان را	
595	کردند بس آنکه هدف تیر تغافل	برباد ز بیداد سپردند نشان را	
596	از وصل تو دور آنچه مرا آمده در پیش	گر عرض کنم باعث پیری است جوان را	
597	دیوانه و مشتاق تو کرده ز من افزون	فریاد و فغانم ز فراق تو جهان را	
598	صبحم به دعای تو و شامم به ثنایت	شغلم همه این است جهان گذران را	
599	در دیدهٔ من بود جمال تو منقّش	می‌خواستم از آینه پرتو آن را	
600	باشد که از آن عکس رسد نشئهٔ وصلت	آرام شود چند زمانی دل و جان را	
601	ناگاه چو ماه از نتق عیب بر آمد	آیینه‌ضمیری به صفا بسته میان را	
602	شخص ثمر نخل گلستان سیادت	حجّت شده در وضع صَحیحُ النَسَبان را	
603	علم و عملش چون رگ و بی جمع به یک جا	گردیده ممد در ره حق قالب آن را	
604	در سیر و تماشاست به هر لحظه و هر دم	بی پرده نهان گشته‌ای در پرده عیان را	
605	اصل و نسبش ظاهر و پیدا ز جبینش	حاجت نبود آنچه عیان است بیان را	
606	آورده حسب را چو نسب تنگ در آغوش	تا گوش کشیده‌است سر این دو کمان را	
607	خود پاک و نظر پاک و دلش پاکتر از پاک	شد آینه آن دل نظر پاک روان را	N 180[b]
608	از صدق چو شد روی به رویم ز دل و جان	بنمود به من آنچه طلب داشتم آن را	

---

[620] دو سه: دوشه N

609 یک چند در آن آینه در سیر تو بودم / مشهود تو بودی دل و جان نگران را

610 آن آینه هم گشت گرفتار جمالت / بر بست به احرام وصال تو میان را

611 خورشیدوشا قسمت اگر راه نماید / در بزم تو آن مخلص یکتای زمان را

612 خواهی که نبی از تو رضا گردد و مولی / زنهار که از دست مده فرصت آن را

613 با ماه چه باید که کند مهر تو آن کن / تا سید ما از تو کند سود و زیان را

614 دارم ز تو آن چشم که امروز تو دانی / قدر سخن و قیمت صاحب‌نظران را

615 یا رب که محبان تو در سایهٔ لطفت / بینند امان را و نبینند[621] عمان را

616 خواهم که محبان چو دعای تو نمایند / آن ؟ و چشم نگران را[622]

617 مقصود من آن است که از روی صداقت
چون خویش دعاگوی تو سازم دگران را

- 21 -
[مثنوی]
[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

N 170[b]

[623] 618 شد اوّل شوق‌نامه مرسوم
در حمد و ثنای حیّ قیوم

L 23[a]
B 12[a]

619 بندهٔ رحمن و[624] رحیمیم ما / بر در الله مقیمیم ما

---

[621] نبینند: نبینند ز N

[622] آن ؟ و چشم نگران را: N

[623] 618 N: - L، B

[624] و N، B: - L

620 حمد به جز لطف خدا ناسزاست[625]   مدح به غیر از صفتش نارواست[626]

621 وادی خلقت همه ز آن[627] سرحد است   طرفه که او را نه جهت نی حد است

622 حق نبود هر چه تصور کنی   گرچه تو این شیشه ز دُر پر کنی[628]

623 شیشه شکن گوهر خود ده به آب   این[629] همه خورشید چو جویی سحاب

624 لیک نه آن خور که نمایان تراست   درخور این چشم سفید و سیاست

625 هر دو جهان نشأ[630] از آن خور است   عقل تو کی فهم ترا[631] در خور است

626 آنچه تو از عقل بسنجی نخست   دان که[632] بتی ساخته‌ای تو درست

627 بت شکن و شو علی مرتضی   تا که دهد جا به کتف مصطفی

628 بت چه بود هستی حس‌های دون   حق چه بود رفتن از خود برون

629 هر که نخست این[633] بت تن[634] را شناخت[635]   اسب ز میدان خودی[636] پیش تاخت

N 171[a]

630 سعی کن این رهرو صاحب کمال   تا که شود هستی تو پایمال

---

[625] ناسزاست L، B: نارواست N

[626] نارواست L، B: ناسزاست N

[627] آن L، B: این N

[628] ز در پر کنی L، N: پر از در کنی B

[629] این L، B: ای N

[630] نشأ L، B: تشنه N

[631] ترا L، B: ورا N

[632] دان که N، B: وانکه L

[633] این N، B: آن L

[634] تن N، B: خود L

[635] شناخت L، B: شکست N

[636] خودی N، B: هوس L

631[637]	صورت اگر ذهنی و ور خارجی است	هر که خدا گفت به آن خارجی است	
632	ای[638] که ترا دید حق اندیشه است	خاربن کفر تو پر ریشه‌است	
633	زود گن این خار ز بیخ و ز بن	یاد مکن از نو و نی از کهُن	
634	یاد زیادت ببر ای[639] نکته‌دان	هر چه به یاد تو بُود خورده دان	
635	خورده گرفتن به زبان جاهلی است	هست قبیح و اثر غافلی است	L 23b
636	ای که ترا دید خدا بایدت	هر دو جهان روی‌نما بایدت	
637	گر خبرت نیست از این دو سرا	من[640] به تو پیدا کنم این هر دو را	
638	مالک این هر دو[641] شوی مشکل است	این همه املاک کِرا حاصل[642] است	
639	تا که دهد روی نما با[643] خدا	تا که بگوید به خدا رو نما	
640	این دو جهان مقصد و مقصود توست	این همه غوغا به سر جود[644] توست	
641	خاک بزن بر سر میل و غرض	روی بگردان ز حدوث و عرض	
642[645]	آنکه احد گفته آن خود تویی	کرده‌ای تفریق یکی از دویی	
643	پس تو یکی خویشتن اول شناس	هر دو جهان را تو از این کن قیاس	
644	چون بشناسی که دو عالم تویی	کرده‌ای تفریق یکی از دویی	N 171b B 12b

[637] 631 N: - L، B
[638] ای N، B: این L
[639] ای N، B: این L
[640] من L، B: کس N
[641] هر دو N: دو تو L، B
[642] حاصل N، B: مالک L
[643] با N: یا L، B
[644] جود L، B: بود N
[645] 642-643 N: - L، B

645	چون به سَر خویش قدم در[646] زدی	دامن همت به کمر در[647] زدی
646	نیستی و هستی خود را ز یاد	جمله رها کردی و گشتی جماد
647	وانکه تو کونین فدا ساختی	اسب به میدان رخش تاختی
648	خالق بنیاد اساسم تویی	آنکه ندانم نشناسم تویی
649	گرچه ترا چون تو ندانسته‌ام	بسکه ندانستگی دانسته‌ام
650	ذات تو بحری است منزه ز آب	ساحل آن[648] بحر خیال است[649] و خواب[650]
[651] 651	در ته این پرده که خم در خم است	غیر تو کس با تو کجا محرم است
[652] 652	هر که به عرفان تو تا لب گشود	تار هوا بافته چون عنکبوت
653	بیش نگویم ز جهان یا کم است	رشتهٔ کار همه سر در کم است
654	کیست که باشد به[653] تواش معرفت	این دو جهان شد صفتت را صفت
655	ای تو برون از خرد و فهمها[654]	ای[655] تو درون دل و جان‌های ما
656	لیک من از جان و دل آگه نیم	تا که شناسم تو که و من کیم
657	ذات تو پاکیزه ز نفع[656] و گزند	اصل دو عالم به صفات تو بند

L 24ª

[646] در N، B: بر L

[647] در N، B: بر L

[648] آن L، B: این N

[649] خیال است L، B: خیالی N

[650] خواب L، B: خواب // در ره گنه تو به هر مذهبی N

[651] 651(2/1) L، B: 651(1/2) N

[652] 652 N: - L، B

[653] به N، B: ز L

[654] فهمها L، N: فهم ما B

[655] ای N، B: این L

[656] نفع N، B: دفع L

658	ای[657] همه معنی و ز صورت بری	چین ز تو آموخته[658] صورتگری	N 172[a]
659	وصف تو هر چند که بی‌رنگ شد	رنگ دو عالم ز تو بی‌رنگ شد	
660	وصف[659] صفات تو ز ما کی رواست	مدح و ثنای[660] تو ز تو خوش‌نماست	
661	گشت چو خورشید سوار فرس	شب‌پره چه بود که بر آرد نفس	
662	مور ضعیفم تو سُلیمان من	من تن افسرده‌ام ای جان من	
663[661]	این[662] تن و جان هر دو فدای تو باد	وین تن و جان هر دو به پیش تو باد	
664	ای ز ترقی و[663] تنزّل بری	جرم جهان را کرمت مشتری	
665	نغمهٔ عشقت چو به[664] آهنگ زد	بر دل هر سنگدلی چنگ زد	
666	شعبه‌ای از زمزمهٔ ساز تو	شمّه‌ای از عشوه و از ناز تو	
667	زُهره چه باشد که به چنگ آورد	زَهره که دارد که به رنگ آورد	
668	ای کرمت شامل هر خاص و عام	مؤمن و کافر ز تو یابند کام	
669	ذات تو پاک است ز عیب و ز ریب	غیر تو واقف نبوَد کس به[665] غیب[666]	
670	سلسله‌جنبان دو عالم تویی	باعث شادی سبب غم تویی	

---

[657] ای N، B: این L

[658] آموخته L، N: یافته B

[659] وصف L، B: مدح N

[660] مدح و ثنای N: وصف صفات L، B

[661] 663 L، B: - N

[662] این L: ای B

[663] و N، B: ز L

[664] به L، B: بر N

[665] غیر تو واقف نبود کس به L، B: آمده معدوم به پیش تو N

[666] غیب N: عیب L، B

671	بی تو سکون وحرکت ناروا	ای[667] همه غیر تو فنا در فنا	
672	هر که به غیر تو قلم در کشید	آنچه ندیده‌است کسی او بدید	L 24[b]
673	نیست ز تو خلعت[668] هستی گرفت	هست فرود آمد و پستی گرفت	
674	آنکه به پست آمده[669] او هست بود	هست نگوییم که او مست بود	N 172[b]
675	غیر ترا نسبت هستی خطا	نیست ز ما باشد و هستی ترا	
676	نیستی و هستی ما دو گوا	داده شهادت به خدایی ترا	
677	من که[670] و[671] اثبات وجود تو کی	کافر بت‌نفس و سجود تو کی	
678	روی نمودی و ترا یافتم	روی ز غیر تو دگر تافتم	
679	لطف به قدر[672] کرم خویش کن	بر کمی من نگر و بیش کن	
680	آنچه ترا بیش پرسته‌ام	خشت خطا بر سر هم چیده‌ام	
681	همچو خران بندهٔ جو بوده‌ام	من به عبادات گرو بوده‌ام	
682	طاعت صاحب‌غرضان بندگی است	حاش[673] و لله همه شرمندگی است	
683	کار نکویم همه رد بوده‌است	وای بر این[674] کار که بد بوده‌است	
684	از سر نو باز مسلمان شدم	آنچه گذشت است پشیمان شدم	B 13[a]
685	توبه ز نیک و بد خود ساختم	دل دگر از غیر تو پرداختم	

---

[667] ای N، B: این L

[668] خلعت L، B: خلفت N

[669] آمده N: آمد و L، B

[670] که N: کی L، B

[671] و L، B: و و N

[672] قدر N، B: عذر L

[673] حاش L، N: حاشا B

[674] این L، B: آن N

686	عهد به احسان تو بر بسته‌ام	لطف بفرما که کمر بسته‌ام	
687	از شجر توبه عصایم بده	وز بُن توفیق تو پایم بده	
688	دست مرا گیر که در مانده‌ام	دست به این حلقهٔ در مانده‌ام	
689	از عمل و از حرکاتم مپرس	از حج و از صوم و زکاتم مپرس	L 25[a] N 173[a]
690	هرچه رضای تو در آن بوده‌است	از منِ بدکیش نهان بوده‌است	
691	گرچه صفات تو ز حد برتر است	از همه لیکن کرمت برتر است	
692	نیست مرا با تو مجال سخن	قاعدهٔ رحمت خود پیشه کن	
[675] 693	لطف به قدر کرم خویش کن	بر کمی من نگر و بیش کن	
694	از تو قبول وز سعیدا دعا	از تو بقا وز سعیدا فنا	
695	آنچه جلال تو فنا می‌کند	باز جمال تو بقا می‌کند	
[676] 696	قهر تو هر جا که نظر کرد سخت	تختهٔ بازیچه شود تخت و بخت	
697	گر صفت لطف تو باشد قرین	به ز دو و[677] پنج نماید زمین	
698	ز امر تو امروز قیامت شود	هرچه تو خواهی به ارادت شود	
699	ای کرمت قبلهٔ حاجات ما	کارگر جمله مهمّات ما	
700	رحم بفرمای که سر گشته‌ام	از ره فرمان تو بر گشته‌ام	
701	حاصل عمرم همه بی‌حاصلی	غافلی و غافلی و غافلی	
702	روی سیه موی سیه دل سیه	جامه سیه خانه سیه گل سیه	
703	این همه ظلمت به من آورده روی	غیر تو کس نیست مرا چاره جوی	N 173[b]

---

[675] 693 L، N: - B

[676] 696 N: - L، B

[677] و L، B: - N

704	گرچه به درگاه تو شرمنده‌ام	با همه شرمندگیَم بنده‌ام
705	بنده اگرچه به خصایص بد[678] است	باز نشان مهر تو دارد به دست
706	پیش تو ای خالق ماهی و ماه	عذر سعیداست بتر از گناه
707	سوخته‌ام[679] آب بزن بر دلم[680]	غیر تو کس حل نکند مشکلم
708	داروی این علّت ناسور ده	داغ مرا مرهم کافور ده
709	ای تو طبیب مرض عاصیان	وی[681] تو حکیم[682] دل هر ناتوان
710	میوهٔ تر می‌دهی از چوب خشک	ساخته‌ای نافهٔ خون حبیب مشک
711	هر چه در این هر دو جهان ساختی	این همه نعمت که بپرداختی[683]
712	چرخ ضیا ارض کدورت گرفت	جملهٔ تدبیر تو صورت گرفت

L 25b

713 خلقت شادی و الم کرده‌ای
بی‌مدد محنت و غم کرده‌ای

- 22 -
[مثنوی]
[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

714	بعد مناجات و ثنای خدا	نعت رسول است سعیدا سزا[684]
715	خواجهٔ کونین و حبیب اله	پاک ز هر پاک طبیب گناه
716	رحمت حق در دو جهان تاج او	عقل فروماندهٔ معراج او

L 25b
B 13a
N 173b

---

678 بد L، N: در B

679 سوخته‌ام L، N: سوخته‌است B

680 دلم L، N: دلتن B

681 وی N: وین L، B

682 حکیم N، B: طبیب L

683 بپرداختی L، B: تو پرداختی N

684 سزا L، B: ترا N

717 قرب ورا بس به خدا این دلیل — مانده ز[685] همراهی او جبرئیل — N 174[a]

718 گرچه از او غیر خطرناک بود — لیک ز اغیار دلش پاک بود

719 حلّ مشاکل شده اقوال او — راه نجات آمده احوال[686] او

720[687] هر که ز تبعیّت او سر کشید — آخرِ دم جامه به حسرت درید[688]

721 آنچه[689] خدا راضی از آن بوده‌است — آن همه در قول نشان داده‌است[690]

722 روی به حق از همه سو روی او — بسته شب قدر به هر موی او

723 گرچه به تعلیمش آب وجود نبود — لیک وَ را حاجت ابجد نبود — L 26[a]

724 او نه ز نقّال سبق می‌گرفت — او سبق حال ز حق می‌گرفت

725 گرچه به صورت پسر آدم است — لیک به معنی پدر آدم است

726 ماهی دریای قِدم بود او — پاک ز آلایش غم بود او

727 امر ز هست آمد و در هست رفت — ماهی حق بود که در شصت رفت

728 نور محمد چو تجلّی نمود — روح صفا آمده ز آن در وجود

729 مبدأ اظهار کمالات حق — غیر خدا ز او نبود سبق

730 بیش ز حیوان و جماد و نبات — باد به آن نور سلام و صلوة

731 من سگکی سوخته‌پای رهت — جان و دلم باد فدای رهت

732 گرچه پدر اسم سعیدم نمود — N 174[b]

---

[685] ز N، B: به L

[686] احوال L، B: اقوال N: افعال Nt

[687] L 720، N: < 725 B

[688] درید N: کشید L، B

[689] آنچه L، N: آنکه B

[690] نشان داده‌است L، N: بفرموده‌است B

لیک ز کوی تو بعیدم چه سود

- 23 -

[مثنوی]

[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

N 175b

733 [691] در این منقبت رسم تحقیق دان

صفات ابو بکر صدیق دان

L 26a
B 13b

734	هر که به دل حُبّ نبی نقش بست	حبّ ابوبکر بود پیش دست
735 [692]	ز آنکه ابوبکر محبّ نبی است	رابطه‌اش پیش ز شیخ و وصی است
736	صدق ز صدیق عیان چهره داشت	ور نه کس از صدق کجا بهره[693] داشت
737	هر که به دل ذرّهٔ صدقیش داشت[694]	عهد به تبعیّت صدیق داشت
738	اوّلَ نامش به همه پیروان	داده صفا بر دل و جان روان
739	دال که درج است در اسم خلیل[695]	دال دلیل[696] است به سوی جلیل[697]
740	یا که در آن اسم مبارک در است	بهر اتبّاع نبی یاور است
741	قاف که در نام خوشش منزوی است	نسبت آن قاف به قربت قوی است
742	هر که در این خانه به صدق اندر است	از همه صدیقِ نبی اکبر است

L 26b

743 هر می وحدت که نبی کرده صاف

---

[691] 733 N: - L، B

[692] 735 L، N: > 737 B

[693] بهره N، B: پرده L

[694] داشت L، B: هست N

[695] خلیل L، N: جلیل B

[696] دلیل L، B: دلیلی N

[697] به سوی جلیل L، N: بر اسم خلیل B

قحف نموده دل ابن قحاف

- 24 -

[مثنوی]

[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

744 [698] سر شیعه زیر و زبر می‌کنم N 175b

بیان صفات عمر می‌کنم

745 بعد ابوبکر عمر پیشواست بهتر[699] اتباع نبی رهنماست L 26b B 13b

746 هر که قدم در پی او کج نهاد راستی‌ای[700] نیست ورا در نهاد N 176a

747 آنکه بود مادح این پادشاه روضهٔ جنّت بودش جایگاه

748 عین عمر عین عدالت بود میم وی اظهار مهارت بود

749 ریش رموزی است برای صواب رای وی آن بود که وحی کتاب

750 هر که به دل بغض[701] عمر جای کرد خیمهٔ کفر است[702] که بر پای کرد

751 کینهٔ اصحاب نبی دین[703] اوست کینهٔ او بس به یقین کین اوست

752 هر که چنین بغض بود در دلش هیچ زمان حل نشود مشکلش

753 توبهٔ او هم نکند حق[704] قبول

ز آنکه ملول است از آن کس رسول

---

[698] 744 N: - L، B

[699] بهتر N: بهر L، B

[700] راستی‌ای: راستی L، N، B

[701] بغض N، B: فیض L

[702] خیمهٔ کفر است N، B: حنجر کفری است L

[703] دین L، B: کین N

[704] هم نکند حق N: کس نکند هم L: هم نکند کس B

- 25 -
[مثنوی]
[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

N 176[a] | 754 [705] آنکه باعث به جمع قرآن است
وصف عثمان ابن عفان است

L 26[b]
B 13[b]

755 چون عُمَر از دار فنا رخت بست — حضرت عثمان به خلافت نشست

756 غیر حیا پیشه و کسبش نبود — کار خلافت به حیا می‌نمود

757 اوست نویسندۀ اظهار سر — ز او شده قرآن به جهان منتشر — L 27[a]

758 صاحب دو نور نبی بود او — کام‌ده شیخ وصی بود او

759 مردم چشمش ز بس آزرم[706] داشت — با خود و از دیدن خود شرم داشت

760 شرم کتابی است که تصنیف اوست — حلم نظامی است که تألیف اوست — N 176[b]

761 هست امیدم ز عنایات[707] حق
نطق مرا تازه کند ز این نطق[708]

- 26 -
[مثنوی]
[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

N 176[b] | 762 [709] آنکه او خاص حضرت مولی است
مظهر قدرت علیِ علی است

---

[705] N 754: - L، B
[706] آزرم N، B: آذرم L
[707] عنایات L، Nt، B: کرامات N
[708] نطق L، B: نشق N
[709] N 762: - L، B

L 27[a]
B 13[b]

763 راه طریقی که نبی هشته‌است / ختم خلافت به علی گشته‌است

764 همت او عالی و او خود علی[710] / ز این سبب او گشته علی ولی[711]

765 بود[712] دعاگوی همه روز و شب / با همه اصحاب به از جد و اب

766 گر به جهاد از یکی می‌رفت سر / زود همی‌کرد به خون دیده تر

767 گریه کنان درّ و گهر می‌شکافت / نزد رسول عربی می‌شتافت

768 خاکره دوست به جان رفتمی / کاش که من پیشترک رفتمی

769 شیر خدا اوست لقب غالبش[713] / چه بد و چه نیک همه طالبش

770 غیر محبت چه بود در دلش / آنکه کند تربیت قاتلش

771 باد به اصحاب رسول خدا / هر نفس از حضرت مولای ما

772 صد رضی الله به ارواحشان / نشئهٔ سرشار دهد راحشان

773 جملهٔ اولاد علی شد شهید / تا که شقی فرق شود از سعید

L 27[b]
N 177[a]

774 فقر علی بود که او شد تمام / رفت علی ماند خدا والسلام

775 مادح ایشان نبود جز سعید
ز آنکه شقی هست از ایشان بعید

- 27 -
[مثنوی]
[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

---

[710] علی N: علی است L، B

[711] ولی L، N: ولی است B

[712] بود N، B: بوده L

[713] غالبش N، B: غالیش L

N 177[a]

776 [714] گر سخن را کمال و اعجازی است
مدح سلطان محمد غازی است

L 27[b]
B 13[b]

777 ای شرف دولت و اقبال و جاه — بر شرفت اسم محمد گواه

778 شد ز تو معموره دین سرمدی — یافته رونق نسق احمدی

779 دوش فلک بارکش مال تو — روی زمین سبز ز پامال تو

780 پایهٔ اقبال تو تاج جهان — ظل تو خورشید زمین و زمان

B 14[a]

781 ای خجل از دست و کفت بحر و کان — مانده به حیرت ز تو گنج روان

782 طالع و اقبال ثناخوان تو — حشمت و اجلال به فرمان[715] تو

783 از همه سو سایر[716] ناس و ملوک — عاشق حسن تو و حسن سلوک

784 شاه جهانی و شهنشاه جان — پیر جهان گشته به دورت جوان

785 کوکب بخت تو مسیحا چو دید — فاتحه از چرخ چهارم دمید

786 چرخ فلک را به درت التجا — کون و مکان را ز بیت اقتدا

787 حکم تو جاری است به بالا و پست — امر تو بر آب روان نقش بست

N 177[b]

788 لؤلؤ و مرجان رسد از بحر باج — می‌دهدت[717] مردم آبی خراج

789 مشرق و مغرب ز تو پر آب و تاب[718] — سگه زده حکم تو بر آفتاب

---

[714] N 776: - L، B

[715] به فرمان L، N: ثناخوان B

[716] سایر N، B: سایر و L

[717] می‌دهدت N، B: می‌رسد از L

[718] پر آب و تاب N، B: بی آب تاب L

790	نعل ستوران تو تاج کیان	گربهٔ درگاه تو شیر ژیان[719]	
791	خسرو خاقان مگس خوان تو	شور دو عالم نمک نان[720] تو	L 28[a]
792	خوان نعیمت ز کرم ناشکیب	در عدم است آنکه ندارد نصیب	
793	باد که جاروبکش راه توست	کی به صفت محرم درگاه توست	
794	ابر که سقای سر کوی[721] توست	گریه‌کنان در طلب روی[722] توست	
795	ای ز تو خورشید دل و جان کباب	صف زده بر گرد تو صد آفتاب	
796	قصر و سرای تو ز بس شد بلند	فکر به برجش نرسد بی کمند	
797	رفعتش از قدرت بی‌چون شده	سنگ‌کشی منصب گردون شده	
798	پشت به دیوار سرای تو عقل	مانده و از دانش خود کرده نقل	
799	نیست کمی[723] بر درت از هیچ باب	خاک نشین در تو آفتاب	
800	مطلع امید[724] جهان منظرت	مقطع[725] دیوان عدالت درت	
801	دست و زبانت پی عدل است و داد	همت عالیت به فکر جهاد	
802[726]	پنچهٔ عدل تو به هر جا که یافت[727]	حنجرهٔ ظلم به خنجر شکافت	
803	از دم شمشیر عدالت پناه	شد دم ظالم چو دم خون تباه	N 178[a]

---

[719] شیر ژیان N، B: نوشیروان L

[720] نان L، B: خان N

[721] کوی L، B: کویی N

[722] روی N، B: کوی L

[723] کمی N، B: یکی L

[724] امید N، B: انوار L

[725] مقطع N، B: مطلع L

[726] 802 L، N: - B

[727] یافت N: تافت L

804 بسته به درگاه تو صد جا میان   سلسلهٔ عدل انوشیروان

805 لشکر اسلام ز تو با شکُوه   پیکر اسلام ز تو همچو کوه

806 رشته ازل تار و[728] قضا بافته   جامهٔ فتح[729] تو قدر بافته

807 نصرت و فتح[730] تو عنان بر عنان   شد به یسار و به یمینت روان

808 رعد فلک معرکه‌آرای تو   کوس‌نوازِ[731] صف هیجای تو   L 28^b

809 روز و شب از بیم تو دارد عدو   راه عدم را ز خدا آرزو

810 در دل دشمن چو شود[732] جای‌گیر   یاد خدنگ تو کند کار تیر

811 خشم تو چون چین به جبین افکند   لرزه به اعضای زمین افکند

812 آب دم تیغ جگرگاه تو   شسته حیات از دل بدخواه تو

813 از نفس عشق جنون می‌چکد[733]   از[734] دم شمشیر تو[735] خون می‌چکد[736]

814 بارکش دبدبه‌ات آسمان   مرکب توفیق ترا زیر ران

815 خنگ فلک بهر تو آماده ساز   بسته ز خورشید بر او[737] طبل باز

816 رشک پری پیکر گلگون تو   خسرو شیرین شده مجنون تو

---

[728] و L، B: - N

[729] فتح N، B: قدر L

[730] فتح N، B: عدل L

[731] کوس‌نواز L، B: کوس نوازی N

[732] شود L، N: بود B

[733] می‌چکد N، B: می‌چکید L

[734] از L، B: در N

[735] شمشیر تو N، B: عشق تو چو L

[736] می‌چکد N، B: می‌چکید L

[737] او N، B: آن L

817 ابرش گردون به صفت پیش‌رو | نعل‌نما می‌رود[738] از ماه نو

818 دوش چو گفتی که مراد تو چیست | مطلب من غیر جمال تو نیست[739] N 178[b]

819 در طلب مال نه کد می‌کنم | آنچه[740] خدا داد نه رد می‌کنم

820 [741] بنده سعیدا که ثناخوان توست | بندهٔ فرمان و دعاخوان توست

821 باد ز دور فلکت نیلگون | دولت و عمر تو فزون در فزون

822 یار تو حق باد و معاون حبیب

باد مبارک لک فتحا قریب

- 28 -
[مثنوی]
[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

823 [742] گوش کن ای فلک از حلقهٔ ماه N 178[b]

وصف شهزادهٔ اقبال پناه

L 28[b]
B 14[a]

824 ای فلک از پایهٔ خود برتر آ | تا شنوی معنی معجزنما

825 مدح و ثنای[743] گل باغ صفا | این شهنشاه جهان مصطفی L 29[a]

826 زادهٔ سلطان زمین و زمان | دیدهٔ جان است و چراغ جهان

827 گشته هلال ابروی او را غلام | عارض او صاحب ماه تمام

828 گر به سرش سایه نسازد سحاب | نیزه زند بر جگر آفتاب

---

[738] می‌رود N، B: می‌برد L

[739] نیست N، B: چیست L

[740] آنچه L، B: وانچه N

[741] N 820 ،B: > 818 L

[742] N 823: - L، B

[743] ثنای L، B: ثنایی N

829	زهره به بزمش پی خنیاگری[744] است[745]	مشعله افروز شبش مشتری است[746]	
830	گنجفه‌اش راست بساط از سحاب	یک ورق بازی او آفتاب	
831	نیست جز او وارث سلطان بخت[747]	نیست جدا دست وی از پای تخت	B 14[b]
832	در قدمش پایهٔ خورشید پست	ماه چو ماهی شده او را به شصت	N 179[a]
833	حرف به جز شرم نگفته هنوز	یک گلش از صد نشکفته هنوز	
834	گوهر یکدانهٔ بحر[748] سخا	لعل گرانمایهٔ کان[749] عطا	
835	چاره‌گر چارسوی مسکنت	سرو روان چمن سلطنت	
836	فکر هوا و سَرِ پندار نیست	غیر[750] رضای پدرش کار نیست	
837	مردمک دیدهٔ شاهی است او	مظهر الطاف الهی[751] است او	
838	چرخ به گرد سر او دورگر	روز و[752] شبش بسته[753] به خدمت کمر	
839	گر کند ابروش اشارت به تیغ	خون چکد از دیدهٔ افلاک و[754] میغ	
840	نسبت اُم و اَبِ عالی جناب	یک طرفش[755] ماه و دگر آفتاب	

---

[744] خنیاگری B: حنیاگری L: خونباگری N

[745] است L، N: - B

[746] ست L، N: - B

[747] سلطان بخت L، B: سلطان و تخت N

[748] یکدانهٔ بحر N، B: یکدانه و بحر L

[749] گرانمایهٔ کان B: گرانمایه و کان L: گران قیمت کان N

[750] غیر L، B: جز به N

[751] الهی N، B: اللهی L

[752] و L، B: - N

[753] بسته L، B: بست N

[754] و N، B: - L

[755] طرفش L، B: طرف N

841	باد جهان زیر نگینش تمام	طالع اقبال پناهش به کام	
842	دیدهٔ ایام منوّر به او	دولت بیدار مقرّر به او	L 29b
843	توسنش از باد بسی داشت عار[756]	بوقلمون‌رنگ بسان[757] بهار	
844	همچو[758] نگه تندرو و[759] خوش‌عنان	همچو نفس مرکب روح[760] روان	
845	گر به تصور بکشد پیکرش	می‌جهد از فکر تصورگرش	
846	نعل در آتش که[761] مه از شرم اوست	صبح نهان در[762] نفس گرم اوست	
847	گاه چو آهنگ شکار آورد	آنچه جهان راست نثار[763] آورد	N 179b
848	از پی نخجیر چو یا هو[764] زند	ناوک تقدیر بر آهو زند	
849	میم که ماهیتش از نام اوست[765]	میم مرادی است که در کام[766] اوست	
850	صاد که از صدق نشان کرده[767] باز[768]	چشم امیدی است که گردیده باز	
851	طا که بر آن صاد شده نامزد	سکّهٔ طه[769] است بر آن نام زد	

---

[756] داشت عار N، B: عار داشت L

[757] بسان L، N: به رنگ B

[758] همچو N، B: همچون L

[759] و L، B: - N

[760] روح L، B: روح و N

[761] که L، N: چو B

[762] در N، B: از L

[763] نثار N، B: به کار L

[764] یا هو N، B: آهو L

[765] ماهیتش از نام اوست L: ماهیت نامش به اوست N: ماهیت نامش از اوست B

[766] کام L، B: کار N

[767] کرده L، N: داده B

[768] باز L، B: ساز N

[769] طه L، B: طاها N

852 فی[770] که به تبعیت طا آمده‌است / فی فلاح است به جا آمده‌است

853 گشته به نام تو جهان پر اثر[771] / حرف نداده خبری[772] ز آن اثر

854 از تو جهان اهل جهان را صفاست / باعث احیای جهان مصطفی است

855 کون و مکان را به تو بادا نیاز / باد پدر راضی و عمرت دراز

856 لیک بدان کیست دعاگوی تو

بنده سعیداست وفاجوی تو

- 29 -
[مثنوی]
[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

857 [773] تا شود لطف بیان تازه و تر (N 180b)

سخن چند ز عشق اولی‌تر

858 عشق نوازندهٔ ساز دل است / عشق گشایندهٔ هر مشکل است (L 29b, B 14b)

859 عشق بود حامل عرش وفا / عشق بود شان کلام خدا (L 30a)

860 کار کی از کثرت طاعت شود / عارف کامل ز[774] محبت شود (N 181a)

861 عشق دلی را که به خون تر کند / صاف‌تر از ماه و ز اختر کند

862 غیر خودش آنچه ببیند در او / زود شود گرم به های و به هو

863 آتشی[775] در دل بزند آنچنان / نه از دل و نه از غیر بیابی نشان

---

[770] فی L، B: ف N

[771] اثر L، B: اسر N

[772] خبری L: خبر N، B

[773] N 857: - L، B

[774] ز N، B: به L

[775] آتش L: آتشی N، B

864 عشق چه چیز است یکی سرکشی است — کار وی از دهر همین سرکشی[776] است

865 هر که سری دید ز پا او فکند — پای ورا بر سر او کرد بند

866 گفت رضا باش به زشت و به خوب — تن بده[777] و پا مزن و سر مکوب

867 لوح و قلم آنچه بر او محضر است — سبقت عشق از همه[778] سابق‌تر است

868 آنچه اگر ظاهر اگر مختفی است — این همه غیر از سخن عشق چیست

869 عشق سخن گر تو[779] نورزی به اوست — گر سخن عشق بگویی نکوست[780]

870 عشق سخن بر سر منبر برد — خوش سخن عشق که از من برد

871 می‌رسد از غیب به گوشم خطاب — یک سخن عشق به از صد کتاب

872 عشق کتب را فکند اندر آب — عشق نماید به تو راه صواب

873 سالک بی عشق بود چوب خشک — هر دو جهان نافه بود عشق مشک

874 مشک بوَد حاصل هر نافه‌ای — نافهٔ بی مشک بود یافه‌ای

875 باش ز عشقت به تو بویی[781] رسید — بلکه ز زلفش به تو مویی[782] رسید — N 181b

876 بی‌خود و واله بکشد سوی خویش — گرچه بسی از همه کردی تو پیش — L 30b

877 عشق کلامی است ولی حرف نی — عشق شرابی است ولی ظرف نی

878 در دو جهان عشق نگنجد درست — ز آنکه نه آخر بودش[783] نی نخست

---

[776] همین سر کشی B: همی سر کشی L: کشی N

[777] بده N، B: مده L

[778] از همه N، B: است که L

[779] گر تو L، N: لیک B

[780] نکوست N، B: به اوست L

[781] بویی L، B: بوی N

[782] به تو مویی N: به تو بویی L: سر مویی B

[783] بودش N، B: بود و L

879	عشق یکی بحر و همه موج او[784]	نیست کسی را خبر از اوج او	
880	گر طلب حق بوَدت آرزو	عشق بگو عشق بگو عشق گو	
881	غیر محبت به خدا راه نیست	هر کس از این رابطه آگاه نیست	B 15[a]
882	هر که وی آگاه دل از حق بود	فهم کند کاین سخن از حق بود	
883	عشق بود جدول آب حیات		
	عشق دلیل است به راه نجات		

- 30 -
[مثنوی]
[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

884[785]	رفتن برِ شیخ کاردیده		N 181[b]
	دانستن سر کم شنیده		
885	در دلت ار نیست از آن عشق بهر[786]	چند روی بر در شیخان شهر	L 30[b] B 15[a]
886	معنی این‌ها به جز از حرف نیست	بادهٔ این‌ها به جز از ظرف نیست	
887	پیش کسی رو که وی افسون کند	هر نفست قصهٔ مجنون کند	
888	از سخن عشق دلت خون کند	میل ترا جانب بی‌چون کند	
889	بر تو نماید ره آوارگی	حلقه زنی بر در بی‌چارگی	N 182[a]
890	سنگ ترا موم شبستان کند	آهن تو آینهٔ جان کند	
891	آنچه بود مانع راه خدا	و آنچه بود از تو خدا نارضا	

---

[784] او N، B: اوست L

[785] 884 N: - L، B

[786] بهر L، B: مهر N

892	جمله به تدبیر کند[787] از تو دور	و از همگی طبع تو[788] سازد نفور	
893	نخل تو هم رو[789] به بهار آورد	میوهٔ توفیق به بار آورد	L 31[a]
894	باغ دلت سبز و[790] منوّر شود	سینه‌ات از آب بقا تر شود	
895	چشم ترا کحل بصیرت کشند	جملهٔ حجابات ز پشت برند	
896	آنچه بود ثبت در این کهنه‌دیر	بر تو نمایند ز شرّ و ز خیر	
897	دل بکنی از همه بی گفتگو	روی بیاری ز همه سو به او	
898	دل شود[791] آیینهٔ دیدار حق	شاهد و مشهود شود[792] حق به حق	
899	از تو نماند اثری در جهان	گر بود از دوست بود ترجمان	
900	ما و منی گر به زبان بگذرد	قصد تو[793] از ما و من آن جان بود[794]	
901	جملهٔ حس‌های تو[795] یک سو شود	هر سر موی تو خداگو شود	
902	پاک شوی از بشریت تمام	باطن مولی و به ظاهر غلام	
903	گرچه شوی عین وجود وجود	باز به خود آی و ورا کن سجود	
904	تا که رهینی تو در این زندگی	خواجگی نیست به از بندگی	N 182[b]

---

[787] کند N، B: بود L

[788] تو L، N: او B

[789] هم رو N، B: رو را L

[790] و L، B: - N

[791] شود N، B: شودش L

[792] شود L، N: بود B

[793] تو N، B: من L

[794] بود L، B: برد N

[795] حس‌های تو L، N: حواس تو B

905[796]	هر که به معراج غلامی رسید	هر دم از آن دوست پیامی رسید
906	گرچه سعیدا نه غلام نکوست	باز غلامی ز غلامان اوست
907	گرچه ز خدمت برهانیده‌اند	لیک نه آزاد پسندیده‌اند

908 شکر که در دایرهٔ بندگی است

گرچه فعالش همه شرمندگی است

- 31 -

[مثنوی]

[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

H 62
N 182b

909[797] سلسلهٔ خواجه عیان می‌کنم

پنج و دو و چار[798] بیان می‌کنم

L 31b
B 15a

910	و آنکه ورا نقش نباشد پسند	بر دل بی‌کینهٔ خود نقش بند
911	نقش دو عالم ز ضمیرت بشو	از دل و جان نام[799] خدا را بگو
912	مرشد خود کن دل آگاه را	هوش به دم باش و[800] برو راه را
913	هر که ورا میل بدین درگه است	حبس نفس لازمهٔ این ره است
914	خلوت این سلسله صحبت بود	ز آنکه به خلوت همه آفت بود
915	هر که در این سلسله گردن[801] ببست	دان که[802] سفر در وطنش واجب است

---

[796] 905 L، N: - B

[797] 909 N، H: - L، B

[798] پنج و دو و چار H : پیچ و دوچار N

[799] نام N، B: ذکر L

[800] و N، B: - L

[801] گردن N، B: صحبت L

[802] دان که N، B: وانکه L

916	چشم به هر سوی مکن تیزرو	پیش رهت بین و به ره تیز رو	
917	سیر کند انفس و[803] آفاق خویش	آینۀ عقل گذارد به پیش	
918	آنچه ببیند که خلاف ره است	کوه بود گرچه به ظاهر گه است	N 183[a]
919	سعی نماید که کند ظاهرش	پاکتر از هر چه بود طاهرش	
920	خوب در آفاق کند جستجوی	تا که نماند ز خودی هیچ خوی	
921	باز در انفاس[804] مسافر شود	تا که نفس هست مجاور شود	
922	آینه‌ای هست در انفس وَرا	سعی نماید که کند با صفا	
[805] 923	آینه‌اش از چه شود با جلا	بخل و حسد را کند از وی جدا	
924	خلق نکو پیشه[806] کند بعد از آن	باز بماند به سگان استخوان	
925	فعل بد از هر که بود بد به جاست	باز خطا هم ز نکویان خطاست	
926	بعد بیاید به سر یاد کرد	آنچه ورا شیخ وی ارشاد کرد	
927	مقصد از این یاد بود ذکر حق	بی‌خطر و بی کسل و بی‌قلق	L 32[a]
928	هر نفسی کان نفس از ذکر گشت	لازم و واجب بودش بازگشت	
929	روی به درگاه خدا آورد	لایق از او چیست به جا آورد	
[807] 930	مقصد و مقصود تویی غیر نیست	مقصد اگر غیر بود خیر نیست	L 32[a]
931	مطلب و مطلوب رضای تو است	جان و دلم هر دو فدای تو است	
932	بعد وقوف عددی پیشه است	ذکر خفی بستۀ اندیشه است	

---

803 و N، B: - L

804 انفاس N، B: انصاف L

805 923 L، B: - N

806 پیشه L، B: پیش N

807 930-931 N، B: < 927 L

933	چون بود اندیشهٔ ذکر اله	دار عدد[808] را به دل خود نگاه	
934	ذکر و عدد[809] هر دو در این سلسله	کار دل آمد مکن از من گله	N 183[b]
935	بعد نگهداشت بود در طریق	به ز خدا نیست به عالم رفیق	
936	در نفس چند عدد[810] ذکر را	بی خطره می‌کندت دل روا[811]	
937	چند توانی خطر از قلب خویش	دور نگهداشتن ای اهل کیش	
938	معنیِ این لفظ نگهداشت را	گفته‌شد ای اهل دلِ پارسا	
939	بر تو زمانی به حضور و به فکر	به ز همه عمر گذشته به ذکر	
940	ذکر نه آنکو به تکلّف بود	گفتن آن از تو تصرف بود	
941	آنکه در این راه قدم پیش داشت	نام مقامی است از او یادداشت	
942	بر تو مقامی که بیان کردمت	ذکر قلوب است عیان کردمت	
943	نام خدا را چو کنی رو به دل	نقش ببینی ز همه سوی دل	
944	مقصدم این است از این یادداشت	کرد بیان آنچه به دل یاد داشت	L 32[b]
945	باز وقوفی است که حق می‌دهد	قلب ترا خواه ز نیک و ز بد	
946	آنچه بیاید به دل از خیر و شر	نزد وقوف تو بود آن خطر	
947	دل که به دست آورد او این وقوف	دست نیابد دگر او را کسوف	
948	بی تو دلت کار خدا می‌کند	خود خطر از خویش جدا می‌کند	
949	حاجتی سوی تو نماند ورا	خود شود او آینهٔ رونما	N 184[a]

[808] عدد L، B: عدو N

[809] عدد L: عدو N، B

[810] عدد L، B: عدو N

[811] روا L، B: هوا N

950	بلکه چو[812] آیینۀ جام[813] جم است	لیک چنین دل که بگفتم کم است
951	هر که ز خود رفت به جایی[814] رسید	نی که تهی شد به نوایی رسید
952	یافتن این[815] کلمات شگرف	نی به خرد[816] نی به دلیل است[817] حرف
953	تا نکنی نفی وجود سِوا	کی خبرت گردد از این ماجرا

954 سعی کن اوّل ز خودی وا رهی

تا ز خودت وا نرهی گمرهی

- 32 -

[مثنوی]

[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

955[818] با قناعت صبر چون شد یار من — N 184a

بعد از این از فقر می‌گویم سخن

L 32b
B 15b

956	فقر که اول قدمش بر[819] فناست	یک قدم دیگر او در[820] بقاست
957	هر که در اینجا به فنا ره نبرد	ره به بقای ابدی چون سپرد
958	سرور عالم که به او یافت بار	کرد در این راه به فقر[821] افتخار

---

[812] چو L، N: چه B

[813] آیینۀ جام L، B: آیینه که جام N

[814] جایی L، B: جای N

[815] این N، B: ای L

[816] خرد L، B: خبر N

[817] است N، B: است و L

[818] 955 N: - L، B

[819] بر N، B: در L

[820] در L، N: بر B

[821] فقر L، B: فخر N

959 بود مع الله ورا وقت خویش — لیک زمانی که نبودیش هوش

960 آنکه محمد صفتش را ستود — وقت[822] خوشی بود که کس را نبود

961 گفت ملک راه ندارد در آن — نی نبی مرسل و نی غیر آن — L 33[a]

962 بود در آن وقت نبی فقر[823] بس — فقر تمامی که هوالله بس

963 چیست تمام آنکه فنا خوانیش — حجّت اثبات اگر دانیش — N 184[b]

964[824] نی فنا بر سر فقر آمده — فقر از آن تاج به سر آمده[825]

965 فقر شد آگاه ز سرّ فنا — فقر خبردار شد از مدعا

966 هر که فنا را نشناسد که چیست — نیست خبردار که اثبات کیست

967 فقر محمد که دَرِ او گرفت — قاف قناعت کمر او گرفت

968 فقر که با صبر دو همپا شدند — معرکه‌آرا و خودآرا شدند

969 نیست کسی را که قناعت تمام — سوخته و پختهٔ او هست خام

970 چیست قناعت به جوی سرخوشی — وز پی گندم نکند سرکشی

971 گنج قناعت چو ترا در بر است — کنج قناعت ز جهان خوش‌تر است — B 16[a]

972 فقر که با صبر به یکپای خواست — فقر چو بی صبر بود فقر لاست

973 اصل مطالب که رضای خداست — بندهٔ بی صبر از آن بی‌نواست

974 عشق که تعلیم بلا می‌دهد — صبر به تسلیم[826] رضا می‌دهد

---

[822] وقت N، B: وقتی L

[823] فقر L، B: فقر و N

[824] 964 N، L: - B

[825] فقر از آن تاج به سر آمده Lt: فقر تمامی که هوالله بس L: تاج از آن بر سر فقر آمده N

[826] تسلیم N، B: تعلیم L

975 صبر ز محبوب مجازی به جاست / صبر چه جایی[827] که خدا دلرباست

976 در الم و درد و بلا صبر به / صبر که در هجر بود جبر به

977 صبر در[828] آیین توگّل خوش است / هر چه رسد بر تو تحمل خوش است

978 لیک چو اغیار نه من صابرم / مانده ز حق دور که من جابرم

L 33[b]
N 185[a]

979 در طلب یار چو سیماب شو / صبر مکن خاک مشو آب شو

980 صبر ز بیداد و[829] جفا شد وفا / شاهد آن شکر بود در بلا

981 شکر ز نعمت نه غنیمت بود / شکر نعم بذل غنیمت بود

982 شکر به هنگام بلا شاکری است / شکر در آن حین اثر صابری است

983 شاکر[830] انعام حق اظهار کن / شکر چو نعمت رسد ایثار کن

984 باز در آن شکر دگر واجب است / طبع که بر بذل[831] کرم راغب است

985 معنی آن شکر بگویم[832] که چیست
طاعت و فرمان‌بری و[833] بندگی است

- 33 -
[مثنوی]
[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

---

[827] جایی L، B: جای N

[828] در N، B: ز L

[829] و N: - L، B

[830] شاکر N: شاکری L، B

[831] بذل L، N: بزم B

[832] بگویم N، B: نگویم L

[833] و N، B: - L

986 [834]	در بیان عدالت شاهان		N 185[a]
	صفت داد و همت ایشان		
987 [835]	داد خدا حشمت و ملک و سپاه	ای که ترا تخت شد آرامگاه	L 33[b] B 16[a]
988	روی تو چون مهر فر و زنده کرد	خلق جهان را به درت بنده کرد	
989	گنج و خزاین به تو تسلیم کرد	فرق تو را لایق دیهیم کرد	
990	جز در تو نیست دگر مرجعی[836]	نیست کرم را به جز این منبعی	
991	گرچه گرفتی تو ز عالم خراج[837]	باز جهان را به تو شد احتیاج	
992	گرچه نگهبان تو شد بس کسان	باز تو باشی به جهان پاسبان	N 185[b]
993	شحنه که شد خواب تبه گشت ده	شاه خبردار و جهان خواب به	
994	خلق چه در شهر و چه در بحر و بر	جمله به فرمان تو بسته کمر	
995	کار ترا از دل و جان می‌کنند	هر چه تو گویی همه آن می‌کنند	L 34[a]
996	لیک تو بشناس که ایزد چرا	کرده ترا بر همه فرمان‌روا	
997	باش خبردار ز عالم بسی	تا نکند زور کسی بر کسی	
998	گیر به علمت خبر از هر دیار	مغز سرِ ظالم ناکس بر آر	
999	در خور قوت به شتر بار نه	لایق هر سر سر و دستار ده[838]	
1000	حق که تو را نایب خود کرده‌است	این همه عالم به تو بسپرده‌است	

---

[834] 986 N: - L، B

[835] 987(2/1) L، B: 987(1/2) N

[836] مرجعی L، N: مجمعی B

[837] تو ز عالم خراج N، B: ز تو عالم رواج L

[838] ده L، N: نه B

1001	پس تو هم از دهر خبردار باش	با صفت خاص خدا یار باش	
1002	داد فقیران و غریبان[839] بده	کار به میزان عدالت بنه	
1003	دور مکن شحنهٔ ظالم روان	گرگ مکن بر رمهٔ خود شبان	
1004	شحنه که بر[840] ظلم بود دست‌یاب	ملک خراب است و رعیت کباب	
1005	هر که رعایای تو کم می‌کند	با تو یقین جور و ستم می‌کند	
1006	قلعهٔ سلطان که بود سربلند	هست بنایش به رعیت پسند	
1007	عدل سر خصم کند پایمال	عدل دهد[841] دین مبین را کمال	N 186[a]
1008	عدل و سخا جسم تو جان می‌کنند[842]	پادشه هر دو جهان می‌کنند[843]	
[844] 1009	شاه که با عدل و[845] سخا یار شد	دشنهٔ او ابر ظفربار شد	
1010	عدل که در پادشهی خوی اوست	خلق[846] جهان جمله دعاگوی اوست	B 16[b]
1011	شاه که عدلش نبود با کرم	رستم زال است که از زال[847] کم	
1012	تیزگر تیغ گر آلت بود	سنگ ترازوی عدالت بود	L 34[b]
[848] 1013	آنکه سخا پیشهٔ آن می‌شود	خار عزیز دو جهان می‌شود	

---

[839] فقیران و غریبان L، B: غریبان و فقیران N

[840] بر L، B: در N

[841] دهد N: بود L، B

[842] می‌کنند N: می‌کند L، B

[843] می‌کنند N: می‌کند L، B

[844] 1009-1010 L، B: < 1015 N

[845] و N، B: - L

[846] خلق N، B: اهل L

[847] زال L، B: دال N

[848] 1013-1014 N: - L، B

1014	کافر اگر گشت سخی حاتم است	دیو سلیمان چه در این خاتم است
1015[849]	می‌طلبند از کرم بی نیاز	دولتش افزون و حیاتش دراز
1016	روز عدالت چو قیامت شود	پرسش شاهان ز عدالت شود
1017	چون شود آراسته روز مآل	نیست به جز عدل ز شاهان سئوال
1018	ای خنک آن شاه که عادل بود	وی[850] خنگ آن[851] شحنه که جاهل بود
1019	باد قوی شاه عدالت‌پناه	بسته مبادا[852] شود این شاه‌راه

1020 کار شهانی که به عدل است و داد[853]

سایهٔ ایشان ز جهان کم مباد

- 34 -
[مثنوی]
[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

1021 [854] یا الهی به خیر باد انجام N 186b

در مناجات ختم یافت کلام

1022	ای ازلی ذات ابد اجتهاد	هیچ کس از ذکر تو غافل مباد	L 34b B 16b

[849] 1015-1016 L، N: - B
[850] وی L، N: وین B
[851] آن L، N: او B
[852] مبادا L، B: مبا N
[853] به عدل است و داد N، B: بود عدل و داد L
[854] 1021 N: - L، B

1023	شسته تویی روی سفیدی که هست	بر کرم توست امیدی که هست
1024	توشه اگر نفع و[855] ضرر بسته‌اند[856]	هر دو جهان بر تو نظر بسته‌اند[857]
1025	خلق دو عالم به جزا چون روند	کار به علت چو شود مفلسند
1026	بی گنهی نیست ترا بنده‌ای	نیست به جز فضل تو بخشنده‌ای
1027	محو چو خورشید کند شبنمی	ذرّهٔ فضلت گنه عالمی
1028	آنچه من از فایده بر بسته‌ام	دست و سر و پا و کمر بسته‌ام
1029	پر شده بس نامهٔ من از عذاب	نیست در آن جا که نویسی ثواب
1030	روزِ زَد و بُرد[858] پناهم تویی	یادده عذر گناهم تویی
1031	مظهر فضل[859] تو شوم نیست باک	جامهٔ من شسته و دریاست پاک
1032	بندهٔ خود کن ز غم آزاد کن	نامهٔ جرمم ورق باد کن
1033	حسن اجابت به مناجات ده	دست قضا بر سر حاجات نه[860]

L 35[a]

1034 جسم که با روح کند خیر باد

خاتمه چون ختم سخن خیر باد

- 35 -

[**مخمس**]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 35[a]
B 16[b]

1035	تا به کی منت توان از چرخ دون پرور کشید	خاک این بتخانه را بر دیده چون آزر کشید

855 و L، B: - N

856 ضرر بسته‌اند L، N: اگر ضر بود B

857 نظر بسته‌اند L، N: چه منظر بود B

858 روز زد و برد L، B: روز ده برّ و N

859 فضل N، B: لطف L

860 نه L، B: ده N

1036 چند خواهی بر سر این انبار خاکستر کشید — از شب هستی توانی صبح آسا سر کشید

1037 گر توانی خط بطلانی به این دفتر کشید

1038 روزگار از پا و گردون دون نواز افتاده است — هر که از امداد کس بر خاست باز افتاده‌است

1039 قلب ما از آتش خود در گداز افتاده است — بزم ما از عود و عنبر بی نیاز افتاده است

1040 آتش ما دود از مغز سر مجمز[861] کشید

1041 همچو گردون هر زمان گردم به گرد پیکرت — باد صد گردون چو من هر لحظه قربان[862] سرت

1042 ای که می‌بینم به هر دم در لباس دیگرت — من نه آن رندم که رو تابم به ناکام از درت

1043 می‌توانم داد دل را از تو در محشر کشید

1044 هر کرا باشد خیال شعر رنگین گفتنش — عقده‌های اشک را باید به مژکان سفتنش

1045 در میان خون گرم خویش باید خفتنش — اژدهای گنج معنی می‌توانم گفتنش

1046 می‌تواند هر که خشم خویش را[863] در بر کشید — L 35[b]

1047 چهره‌ات از بسکه چون گل آتشین افتاده‌است — آتش عشق تو بر روی زمین افتاده‌است

1048 نی همین زلف تو در سودای چین افتاده‌است — خط رخسار تو از بس دلنشین افتاده‌است

1049 از طراوت صفحهٔ آیینه را مسطر کشید

1050 غفلت سرشار مَردُم از شراب زندگی است — مرگ در چشم قیامت دیده خواب زندگی است — B 17[a]

1051 طبع نازک را کجا چون خضر تاب زندگی است — آبرو بهتر سعیدا را ز آب زندگی است

1052 تا نهال بی نیازی را چو جان در بر کشید

- 36 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

---

[861] مجمر B: عنبر L

[862] قربان B: بر گرد L

[863] خویش را B: خویشتن L

B 17[a]
H 74

1053 چه غم گر پر شود حشر از گناه ما بیابان‌ها — به چوگان شفاعت می‌رباید گوی عصیان‌ها

1054 گنه را امتانش کی عبث بر خاک می‌ریزند — نگردد مغفرت پر تا کنار حسب و دامان‌ها

1055 شَفیعُ المُذنِبین چون گرم سازد توسن همت — به اذن حق بر آرد گرد از دریای عصیان‌ها

1056 چو وا شد پیچ و تاب رشتهٔ طول امل از هم — ز هم بگسست چون تسبیح تار و عهد پیمان‌ها

H 75
1057 چمن از تیر بارانِ غمِ عشق تو سرسبز است — که بیرون می‌دمد از شاخ گل‌ها غنچه پیکان‌ها

B 17[b]
1058 پر از فیض تجلی داشت طورآسا به چشم من — به هر وادی که رفتم کوه و صحرا حسب و دامان‌ها

1059 سعیدا گنج مضمون است آن گیسوی مهرآور
توان در فکر هر یک تار زلفش گفت دیوان‌ها

- 37 -
[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 37[a]
1060 انگشت تعرّض نرسیده سخنم را — آسیب خزان راه ندیده چمنم را

M 2[a]
S 1[a]
1061 از بسکه لطیف است مرا ذایقه در کام — چون زهر کند حرف مکرّر دهنم را

B 17[b]
1062 ای شیخ نگهدار ز همصحبتیم[864] دل — چون خلوت خود شهره مکن انجمنم را

1063 دانی که چو من کور به آتش‌زده‌ای[865] نیست — گر باز کنی و بشکافی کفنم[866] را

L 37[b]
S 1[a]
[867]1064 حرف[868] می و معشوق ز من عقل رباید — زنار بوَد هر خم مو برهمنم را

---

864 همصحبتیم S، M، B: هم صحبتم L

865 آتش‌زده‌ای S، M، B: آتش‌زده L

866 کفنم L، S، M: دهنم B

867 1064(2) L، S، B: 1065(2) M

868 حرف L، M، B: حرفی S

1065[869]	از بسکه چو گل چاک زدم خرقهٔ تجرید	دامان و[870] گریبان نبوَد پیرهنم را	M 2b
1066	عضوم همه پر خار چو ماهی بوَد امّا	هر گز نخلد خار تعلق[871] بدنم را	
1067 [872]	بیگانه ندارد خبر از رجعت عشاق	جز اهل وطن راه نداند[873] وطنم را	

1068 شیرینیِ حرف است سعیدا که زبانم

بیرون نگذارد که بر آید سخنم را

- 38 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 37b
M 2b
S 1b
B 17b

1069 نمی‌دانم چرا کج بسته‌اند[874] آیین ابرو را

که می‌دارند با شمشیر قایم دین ابرو را

1070 ز صد ملک سکندر می‌کریزم همچو افلاطون

اگر[875] در چهرهٔ آیینه بینم چین ابرو را

L 38a

1071 ز دیوان خط و خالش نظر بر داشتم یکسر

ز چشمش تا شنیدم مصرع رنگین ابرو را

1072 خدنگ تیر مژگانش جزاها می‌دهد آخر

اگر یک موی در دل هر که دارد کین ابرو را

---

[869] 1065(2) L، S، B: 1064(2) M

[870] و M، S، B: - L

[871] تعلق S، M، B: محبت L

[872] 1067 S، M، B: - L

[873] نداند M، B: ندیده S

[874] بسته‌اند L، S، M: بسته‌ای B

[875] اگر S، M، B: مگر L

1073 ندارد گرچه مانندی صف مژگان به خون‌ریزی
ولیکن از کجا آرد به کف تمکین ابرو را

1074 نگفته هیچ کس بر وزن ابروی تو مصراعی
مگر خطّت کند بر پشت لب تضمین ابرو را

1075 سعیدا مه به زلف او[876] برابر کی تواند بود[877]
که او پیوسته با خورشید دارد چین ابرو را

- 39 -
[غزل]
[فعلاتن مفاعلن فعلن]

1076	دست گیرید ساغر غم را	پاس دارید خاطر هم را	L 38[a] Lm 49[a]
1077	تا ز خورشید گل عرق نکند	کور سازید چشم شبنم را	S 125[a] M 11[a]
1078	قبلهٔ من شراب تلخ بیار	چه کنم آب شور زمزم را	N 9[b] B 22[b]
1079	با چنین وحشی‌ای[878] چه سازد کس	که به رم یاد می‌دهد رم را	
1080	زخم ما کی به خویش می‌گیرد	منّت چرب و[879] نرم مرهم را	N 10[a]
1081	تا به ما[880] روی دست خویش نمود	پشت‌پایی[881] زدیم عالم را	
1082	شوکت خم نیایدم به نظر	منمایید بادهٔ کم را	

---

[876] به زلف او L، S، M: بر ابرویش B
[877] بود L، B: زد S، M
[878] وحشی‌ای B: وحشتی L: وحشی Lm، S، M، N
[879] و Lm، S، M، N، B: - L
[880] ما Lm، S، M، N، B: جا L
[881] پایی L، Lm، S، M، B: پای N

1083 با هزاران نشاط و ذوق[882] و سرور — صبح سازید شام ماتم را

1084 همت[883] خم به جوش چون آید[884] — نتوان برد نام حاتم را

1085 معنیِ شعر ما بیان مکنید — مگشایید زلف در هم را (L 38b, S 125b)

1086 هیچ فتح از کتاب روی نداد — چند بینیم کسره و ضم را

1087 چشم گریان ما اگر این است — می‌نشاند به خاک و خون یم را (Lm 49b)

1088 ساقیا جام از آن[885] میم پر کن — که به چرخ آورد سر جم را

1089 دل دیوانه‌ام به صحرا رفت — تا دهد یاد آهوان رم را (M 9b)

1090 او[886] کجا تاب زلف می‌آرد[887] — می‌تراشد ز ناز[888] پرچم را

1091 یک نفس پاس دم[889] سعیدا دار
چند نوشی تو ساغر دم[890] را

- 40 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

1092 نتوان یافت به خود منزل و[891] مأوای ترا (L 38b, Lm 49b)

---

[882] ذوق Lm، S، M، N، B: عیش L

[883] همت Lm، S، M، N، B: همتت L

[884] چون آید Lm، S، N، B: چون آرد L: M

[885] از آن S، M، N، B: از L: ازا Lm

[886] او L، S، M، N: آن Lm، B

[887] می‌آرد L، S، M، N، B: می‌آورد Lm

[888] ز ناز S، M، N، B: به ناز L: ز نار Lm

[889] دم Lm، S، M، N، B: دل L

[890] ساغر دم L، S، M، N، B: ساغم Lm

[891] و Lm، S، M، B: - L

M 9[b] | که ندیده‌است به غیر از تو کسی جای ترا
S 125[b]
B 22[b]

1093 عمرها شد که حنا کرده به خوبان بیعت
که به کام دل خود بوسه زند پای ترا

1094 فرق ننهادم و تغییر[892] ندیدم دیدم
مسجد و سبحه و زنار و[893] کلیسا ی ترا

1095 همه جا جای دل و جان عزیز است عزیز
خوب گردیدم و دیدم همه اعضای ترا

1096 منّت از دیده کشم گر تو نهی پا بر[894] چشم
گرد خود گردم و کردم[895] سر سودای ترا

1097 می‌تواند به نفس گرم کند عالم را
کیست گوید سخن سرد سعیدای ترا

- 41 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 38[b]
M 2[b]
1098 به آب دیده کنم سبز خط ریحان را | غبار کفر لباس[896] است حسن ایمان را

S 1[b]
B 17[b]
1099 ز خط و زلف چه فرق است روی جانان را | ز هم جدا نتوان کرد کفر و ایمان را

L 39[a]
1100 صفات ذات[897] جمالی به غیر رخ منمای | که کافران نشناسند قدر قرآن را

---

[892] تغییر Lm، S، M: تغیر L، B

[893] و L، Lm، S، M: - B

[894] بر S، M: در L، Lm، B

[895] کردم L، Lm، S، M: دارم B

[896] لباس L، S، M: لباسی B

[897] ذات S، M، B: ذاتی L

S 2[a]

1101 ز اشک مردم چشم مرا زبانی نیست   چه غم ز حادثه این خانمان به‌دوشان را

M 3[a]

1102 جهانیان صفت اهل دل نمی‌دانند[898]   چه نسبت است به آیینه شهر کوران را

1103 فقیه طعنهٔ می می‌کند خدایا زود   به آب تلخ سپار این حکیم یونان را

1104 کجا توان به نگاه تو آشنا گردید   نکرده رام کسی آهوی گریزان را

1105 رقیب را به خدا منع صحبت خود کن   به باغ خود مگذار این هزار دستان را

1106 از آن گذاشته‌ام تا نگه به غیر نیفتد   به گرد دیدهٔ خود خاربستِ مژگان را

1107 نگاه دار به حق چهارده معصوم   ز شرّ حادثه مداح شاه کرمان را[899]

1108 ز کثرت غم دوران[900] چه غم سعیدا[901] را
کمند وحدت غم کرده رشتهٔ جان را

- 42 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 39[a]
M 3[a]
S 2[a]
B 17[b]

1109 ز مجنون پرس اگر خواهی سراغ چشم آهو را
دل دیوانه می‌داند نگاه طفل بد خو[902] را

1110 ز فکر روز[903] محشر صبحدم آسوده بر خیزد

---

[898] نمی‌دانند L، M، B: S

[899] شاه کرمان را M، B: شاه مردان را L: S

[900] دوران S، M، B: دنیا L

[901] سعیدا S، M، B: سعید L

[902] خو S، M، B: خور L

[903] روز S، M، B: صبح L

اگر بیند کسی در خواب آن چشم سخن‌گو را

1111 سری در پیش افکن یک نفس[904] پاس دل[905] خود دار

که اهل دل کنند آیینهٔ خود چشم زانو را

B 18[a]

1112 جهان دیوانه می‌گردد چو از رخ پرده بر دارد[906]

که من خود دیده می‌گویم صفات آن پری‌رو را

1113 اگر خواهی که یک دم در حریم وصل ره یابی[907]

شعار خویشتن کن چون کبوتر ذکر یا هو را

1114 پی تسخیر ملک دل به شمشیر احتیاجش نیست

برای حرمت خورشید خم[908] کرده است ابرو را

1115 بسا اعجاز خوبان را درون پرده می‌باشد

که یوسف بیشتر دارد درون[909] پیرهن بو را

L 39[b]

1116 ترا سرو قدش در بر چرا زاهد فغان داری

چو قُمری برده‌ای[910] بر آسمان آهنگ کوکو را

S 2[b]

1117 نهان کردی به زیر زلف خال عنبرافشان را

---

[904] نفس L، S، M: زمان B

[905] دل L، B: دم S، M

[906] بر دارد S، M، B: بر داری L

[907] وصل ره یابی L، M، B: S

[908] خم L، S، M: کم B

[909] درون L، S، B: به زیر M

[910] برده‌ای S، M، B: برده L

چه[911] بهتر ز آن که در زنجیر داری پای هندو را

1118 ندارد غنچهٔ دل بیش از این تاب گرفتاری M 3b

صبا را گو که بگشاید ز هم آن جعد گیسو را

1119 سعیدا در حریم وصل با او صحبتی[912] داری

نمی‌ترسی که غمازی خبر سازد سگ کو را

- 43 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

1120 راه رفتن کس نفرماید ز پا افتاده را

L 39b
M 3b
S 2b
B 18a

نیست تکلیفی ز[913] عالم مردم آزاده[914] را

1121 گر ز ملک بی‌خودی زاهد خبر یابد شبی

صبح ناگردیده با می می‌دهد[915] سجاده را

1122 چشم پوشیدن ز عالم عالم امن[916] است و[917] بس

کس برون از تن نمی‌آرد لباس مرده را

1123 در لباس شعر معنی لطف دیگر می‌دهد

جلوه رنگین‌تر بود حسن درون پرده را

---

[911] چه S، M، B: چو L

[912] صحبتی L، M، B: خلوتی S

[913] ز L، S، M: به B

[914] آزاده S، M، B: افتاده L

[915] با می می‌دهد L، S، M: رهن می‌کند B

[916] امن L، S، M: آب B

[917] و S، M، B: - :L

سینه‌صافان را سعیدا جای در دل می‌دهد[918] 1124

دوست دارد بیشتر استاد[919] لوح ساده را

- 44 -
[غزل]
[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

1125 سودم به خاک پایش روی نیاز خود را / فارغ شدم ز دنیا[920] کردم[921] نماز خود را — L 39b, Lm 49b, M 10a

1126 هر گز نمی‌کند شمع دیگر چراغ روشن / پروانه گر نماید سوز و گداز[922] خود را — S 126a, N 27b, B 22b

1127 سرچشمۀ بقا[923] را با زلف او چه نسبت / کی می‌دهم به حیوان عُمر دراز خود[924] را — M 10b

1128 رفتیم تا سرِ[925] خُم لبریز شکوه دیدیم / کردیم با صراحی افشای راز خود را

1129 پوشیده چون سعیدا معنی لباسِ صورت — Lm 50a

سِرّ[926] حقیقت خود کردم مجاز خود را

- 45 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

1130 نگاهی جانب ما کن که قربانت شود جان‌ها — L 11b

---

[918] می‌دهد S، M، B: می‌دهند L

[919] استاد L، S، M: نقاش B

[920] دنیا Lm، S، M، N، B: عالم L

[921] کردم Lm، S، M، N، B: کرده L

[922] گداز L، Lm، M، N، B: گداز و S

[923] بقا Lm، S، N، B: بلا L

[924] خود L، S، M، N، B: خویش Lm

[925] سر L، Lm، N، B: سری S، M

[926] سر L، Lm، N، B: سری S، M

M 9[b]
N 20[b]
B 6[a]

از آن چشمی که مجنون گشته آهو در بیابان‌ها[927]

1131 [928] کمان ابروانت بسته زه گویا که پی در پی
گذر دارد ز هر سو بر دل من تیر مژگان‌ها

1132 ز مشتاقان چرا پوشیده‌ای عارض به رنگ گل
نوای بلبل شیداست ز آن رو در گلستان‌ها

1133 نمود از عارضش[929] خالی سواد فقر پیدا شد
که عقل کل از آن سوداست سر زد در بیابان‌ها

1134 غبار خط چو پیدا گشت بر گرد رخش ز آن رو[930]
پی اثبات دین هر سو روان کردند فرمان‌ها

1135 به نامش گشت فخر هر دو عالم صورت آدم
که بی اسمش ندارد رونقی[931] عنوان دیوان‌ها

M 10[a]

1136 ز یک موجی که زد بحرش دو عالم را به جوش آورد[932]
صفاتش کی رقم گردد به امداد شبستان‌ها

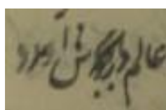
[927] بیابان‌ها N، B: بیان‌ها L، M

[928] 1131 L، B: < 1133 M، N

[929] عارضش L، N، B: عارض M

[930] ز آن رو N، B: یا رب L، M

[931] رونقی L، N، B: رونق M

[932] عالم را به جوش آورد L، B: عالم زان به جوش آمد N: M

1137 ز مجنون پرس پیر عقل نادان است در این ره[933]

که طفل عشق استاد جهان شد در دبستان‌ها

B 6[b]

1138 ز نقش پای مشتاقان فلک تسبیح‌گردان شد

که گردیدند چون پرکار بر[934] این نقطه دوران‌ها

1139 نمی‌آیند با[935] خود جرعه‌نوشان ازل هرگز

که با مستی از آن پیمانه بر بستند پیمان‌ها

1140 کسی فیض از شمیم طرهٔ دلدار می‌یابد

که چون گل در بر[936] خود چاک زد از تن گریبان‌ها

L 12[a]

1141 ز ناهمواریِ جسمی که داری پیشتر پا نه

به مطلب کی رسی حاجی تو در قطع بیابان‌ها

1142 نه[937] مژگان است گرد چشم آن بدخو که از غیرت

نگاهش تیز می‌سازد به جانم[938] نیش پیکان‌ها[939]

1143 سعیدا چون به سرّ[940] خود رسیدم شد مرا ظاهر

که بر هر یک سر از گنج کرم[941] دادند سامان‌ها

- 46 -

---

933 ره M، B: راه L، N

934 بر M، N: در L، B

935 با L، M، B: بر N

936 در بر M، N، B: بر تن L

937 نه M، N، B: نه از L

938 جانم M، N، B: جانش L

939 پیکان‌ها M، N: مژگان‌ها L، B

940 سر L، N، B: سری M

941 کرم M، N، B: گهر L

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 40[a]
M 10[a]
S 125[b]
N 27[b]

1144 شور عشق است جنون حاصل[942] سرمایهٔ ما

سنگ طفلان بوَد از خوان[943] غمش وایهٔ ما

1145 منزل ما و فنا در ته یک دیوار است[944]

سایهٔ ماست در این بادیه همسایهٔ ما

S 126[a]

1146 ما در این مهد چه خواهیم به خود بالیدن

که به صد خون جگر شیر دهد دایهٔ ما

1147 هر کرا رغبت بی‌ساخته با جنس خود است

دست در گردن ما چون نکند سایهٔ ما

1148 گر ز دست[945] فلک افتیم سعیدا غم نیست

بسکه بالا شده در صدر فنا پایهٔ ما

- 47 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 40[a]
M 3[b]
S 2[b]
B 18[a]

1149 بی رمز درد کس نشود آشنای ما — خالی ز ناله نیست نیِ بوریای ما

1150 ماییم هر چه هست نماییم هر چه هست — از ما پُر است عالم و خالی است جای ما

1151[946] با سنگ‌طینتان چه کند نرمیِ زبان — با دل‌شکسته کار کند مومیای ما

---

[942] حاصل S، M، N: حاصل و L

[943] خوان L، N: خان S، M

[944] دیوار است L، M، N: دیواراند S

[945] دست L، S، N: دستی M

[946] 1151 S، M، B: - L

1152 دست طمع ز دامن دوران بریده‌ایم — کفش زمانه راست نیامد[947] به پای ما

1153 خود را به تیر آه غریبان سپر مکن — خم شد کمان چرخ به زور[948] دعای ما

1154 عمری است در مقام رضا ایستاده‌ایم — هر گز ناوفتاده ز دست[949] این عصای ما

1155 ما گردباد وادیِ حیرانیِ خودیم — جز آه ما نگشته[950] کسی گردوای ما

1156 هرگز نداده دولت دیدار رو مگر — از پا فتاده سایهٔ بال همای ما — S 3[a]

1157 بلبل به باد داد هر آن برگ گل که داشت — بشنود تا[951] نوای دل بینوای ما — M 4[a]

1158 گر شمع من تو باشی و پروانه‌ات منم — روز جزا وصال تو باشد جزای ما

1159 انگشت خود گزید[952] سعیدا چو ماه نو
تا دید[953] ضعف طالع نشو و[954] نمای ما

- 48 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

1160 مردمی فهم ادا ترس خدا رحم به جا — نازم آن چشم سیاه تو که دارد همه را[955] — L 40[b] M 4[a]

---

[947] نیامد S، M: نیاید L، B

[948] زور L، S، M: تیر B

[949] دست L، M، B: پا S

[950] نگشته L، S، M: نگشت B

[951] بشنود تا L، S، M: تا بشنود B

[952] گزید S، M، B: گزیده L

[953] دید S، M، B: دیده L

[954] و L، S، B: - M

[955] چشم سیاه تو که دارد همه را L، M، N، B: [image] S

S 3[a]
1161 عشقبازی و فقیری و جنون و غم یار — دارم این‌ها همه را شکر خدا نام خدا[956]

N 9[a]
B 18[a]
1162 نیست باکی ز حوادث چو تو یاور باشی — چه غم از ظلمت عصیان چو تویی راهنما

N 9[b]
1163 اثر پیر شدن قطع هوا و هوس است — کار شمشیر در این باب کند پشت دو تا

1164 نصرت از هر طرفی روی دهد بُرد من است — جذبهٔ زلف دو تا یا کشش آه رسا

1165 هر کرا دید طمع بر دل و دینش بر بست[957] — چشم او هم به صفت نیست کم از دست[958] گدا

1166 دور بینند و ز[959] نزدیک نظر[960] می‌پوشند — همه را چشم به هم دوخته چون بند قبا

1167 عیب پوشیدن این طایفه عیبی[961] است بزرگ — همچو آیینه از این روی نمایند صفا[962]

B 18[b]
1168 همچو جغدی به خرابی بنشینی بهتر — نزد همت که روی در کنف بال هما

1169 در مهمّات جهان از که توان خواست مدد — موسی‌ای[963] را که بود حاجت کارش به عصا

1170 می‌سپارم به تو جان و دل خود را امّا — هر چه از دست تو آید نکنی باز خطا

1171 بسکه در غیبت هم[964] ریخته‌اند آب از رو — نیست چون مردمک دیده در این قوم حیا

S 3[b]
1172 دلبرم قصد به جان کرده[965] سعیدا بر خیز

---

[956] نام خدا L، M، N، B: S

[957] بر بست L، S، M، N: در بست B

[958] دست M، N، B: چشم L، S

[959] و ز L، S، M، B: از N

[960] نظر L، S، M، N: - B

[961] عیبی L، S، N، B: عیب M

[962] نمایند صفا L، N، M، B: S

[963] موسی‌ای S، M: موسی L، N، B

[964] هم L، M، N، B: خود S

[965] کرده S، M، N: کرد L، B

گر ترا هست دلی جوهر[966] خود را بنما

- 49 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 40[b]
M 4[b]
S 3[b]
B 18[b]

1173 رو به هر کوهی نماید طور می‌دانیم ما
هر که گوید حرف حق منصور می‌دانیم ما

1174 غایبان گر در حضور ما سخن‌ها می کنند[967]
نیست ز ایشان رنجشی معذور می‌دانیم ما

1175 قرب دلبر جز فنای عاشق بی‌چاره نیست
هر که نزدیک است او را دور می‌دانیم ما

L 41[a]

1176 کام از انگشت حلوای جهان شیرین مکن
این بنا را خانهٔ زنبور می‌دانیم ما

1177[968] یار اگر آن است ای زاهد که ماش دیده‌ایم
از من و تو دیدِ او مستور می‌دانیم ما

1178 هر سری کان از خیال او ندارد شورشی
خشگتر از کاسهٔ طنبور می‌دانیم ما

1179 در تماشای گل[969] روی تو چشم غیر را

---

[966] جوهر S، M، N: صورت L، B

[967] می کنند L، St، M، B: گفته اند S

[968] 1177 S، M: - L، B

[969] گل L، M، B: گلی S

همچو نرگس در گلستان کور[970] می‌دانیم ما

1180 مردمان دیده را ورد است دایم «اِن یَکاد»

چشم بد را از جمالش دور می‌دانیم ما

1181 ما معانی در نظر داریم نی[971] ریش و سبیل

کاسهٔ می گِل بود فغفور می‌دانیم ما

1182 صحتی کان از طعام و می کند حاصل کسی

در طریقت خسته و رنجور می‌دانیم ما

1183[972] دل اگر بی‌طاقتی در هجر دارد عیب نیست

اندر این معنی ورا مجبور می‌دانیم ما

1184 ای سعیدا می‌روی بر دار چون خود گفته‌ای

هر که گوید حرف حق منصور می‌دانیم ما

- 50 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 41[a]
M 4[b]
S 3[b]
B 18[b]

1185 راه در معموره‌ها گر نیست این دیوانه را

راه می‌دانیم[973] ای دل گوشهٔ ویرانه را

1186 می‌کند خالی دل ما را ز غم‌های جهان

از کرم هر کس که پر می می‌کند پیمانه را

---

[970] کور S، M، B: دور L

[971] نی S، M: نه L، B

[972] 1183 S، M: - L، B

[973] می‌دانیم L، S، M: می‌دانم B

1187 [974] از تجلی با صفا دارد جهان را روی او

می‌کند روشن ز پرتو شمع ما این خانه را

1188 خوش نمی‌آید به گوش خلق جز بانگ تهی

ز آن سبب واعظ همین گوید بلند افسانه را

1189 حق به دست طالب دنیاست گر کافر شود — M 5[a]

برهمن بسیار زینت داده این بتخانه را

1190 گر در مسجد نگردد باز جز وقت نماز

دایما باز است در بر روی ما میخانه[975] را

1191 ای که می‌خواهی ز راه دیده آید او[976] به دل

آب و[977] جارویی بزن اول درِ کاشانه را

1192 من نمی‌بینم سعیدا در جهان بیگانه‌ای

با وجود[978] آنکه کس محرم نشد جانانه را

- 51 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

1193 چون تیر پیچ و تاب ندارد کمان ما — پاک است از ریا و حسد خاندان[979] ما — L 41[b] M 5[a]

1194 غیر از هدف شدن نزند فال دیگری — گر مهره‌های قرعه شود استخوان ما — B 18[b]

---

[974] 1187-1192 L، M، B: - S

975 میخانه M، B: بتخانه L

[976] آید او L، M: بآراید B

[977] و L، B: - M

[978] وجود L، B: وجودی M

[979] خاندان L، M: خانمان B

1195	در خاطرش سخن سر مویی اثر نکرد	هر چند مو کشید زبان در دهان ما
1196	جایی که غیر عجز دگر[980] هیچ نیست کم	جز بار نیستی چه برد کاروان ما
1197	موی سیاه گشت سفید از فراق یار	شد زعفران ز محنتِ[981] غمِ ارغوان ما
1198	در انتظار شعلهٔ آواز خشک شد	ای عندلیب خار و خس آشیان ما
1199	گوش فلک چو دیدهٔ حیران نرگس است	در انتظار تا شنود داستان ما
1200	منت‌کش بهار و خزان نیست باغ دل	داغ است لاله از هوس بوستان ما
1201	گر ذرّه‌ای[982] ز نور حقیقت به ما رسد	خورشید همچو سایه رود در عنان ما
1202	در نیک و بد حقیقت ما می‌کند ظهور	در مسجد و کنشت بوَد داستان ما

1203 اخوان صفات گرگ سعیدا گرفته‌اند
گویا که یوسفی است در این کاروان ما

- 52 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 41[b]
M 5[b]
B 19[a]

1204	بیرون ز سینه طرح مینداز داغ را	چشم[983] بد است رخنهٔ دیوار باغ را
1205	در موسمی که لاله قدح پر ز خون کند	حیف است بی شراب گذاری ایاغ را
1206	بس جستجوی یار که کردم ز هر طرف[984]	دانسته کس نداد ز جانان سراغ را

---

980 دگر B: دیگر L، M
981 محنت L، M: محنت و B
982 ذره‌ای L، M: ذره B
983 چشم L، B: چشمی M
984 طرف L، B: دیار M

روغن کشم ز نرگس[985] بادام شام هجر روشن کنم به یاد نگاهی چراغ را 1207

از یار اهل جذبه سعیدا صفا برند 1208

خود گو چه سود نکهت گل بی‌دماغ را

- 53 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

به رخ مهر جهان‌آرا به گیسو چون شب یلدا 1209 L 42[a] M 5[b]

به لب شیرین‌تر از حلوا به قد موزون‌تر از طوبا B 19[a]

فلک چترش کشد بر سر ملایک پیش او چاکر 1210

کَلَامُ الله شد پیدا شهادت می‌دهد لَولا[986]

بهشت و حور و رضوانش همه در امر[987] و فرمانش 1211

شده در عصر او رسوا چه مذهب‌ها چه ملت‌ها

در آن ساعت که او با[988] حق ثناخوان بود و[989] مستغرق 1212

نه دنیا بود و نی عقبا نه آدم بود و نی حوّا

ز شرعش عقل‌ها عاجز ولایت‌ها از او معجز 1213

همه اقوال او رعنا همه افعال او زیبا

شکسته قیمتش را کم کشیده پنجه‌اش از هم 1214

---

[985] نرگس M، B: روغن و L

[986] لولا M، B: مولا L

[987] امر M، B: عمر L

[988] او با M، B: با آن L

[989] و L، M: - B

نگه کیفیت صهبا کف دستش ید[990] بیضا

1215 جهان جویای آن گوهر چه در بحر و چه اندر بر

همه لفظند و[991] او معنی همه جویند و[992] او دریا

1216 رسول حق تعالایی سپهسالار مولایی

شفاعت کن سعیدا را به حق فاطمه زهرا

- 54 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

1217 برتر از عرش است ای عشاق سیران[993] شما

L 42[a]
M 5[b]

دور گردون[994] هست تقلیدی ز دوران شما

S 122[a]

1218 تا قیامت باد با هم[995] روبروی مه‌وشان

B 19[a]

سینهٔ صافی‌دلان و تیغ عریان شما

1219 گر نه‌اِید ای دوستان[996] از اهل عزت پس چراست[997]

M 6[a]

---

[990] ید M، B: ید و L

[991] و L، B: - M

[992] و L، B: - M

[993] سیران S، M: حیران L، B

[994] گردون L، S، B: گردن M

[995] تا قیامت باد با هم L، M، B: S

[996] گر نه‌اید ای دوستان L، M، B: S

[997] پس چراست B: پس چرا L: خود چراست S، M

آسمان کرسی به‌دوش[998] سفره و[999] خوان شما

1220 چند می‌پرسی که مجنون کرد و عقلت را که برد

مستیِ چشم سیه سرو[1000] خرامان شما

1221 سبحه و[1001] زنّار یک روزی به هم خواهند زد

می‌شود معلوم کفر ما و ایمان شما

1222 دیو سیرت ای[1002] ملایک‌صورتانِ ملک روم

خنده می‌آید مرا بر چشم گریان شما

1223 آفتاب حسن بی اندازه[1003] گرمی می‌کند

می‌مکد یاقوت تر لعل بدخشان شما

1224 پنچهٔ خورشید و صبحِ مطلعِ شمس یقین

نیست ای خوبان به جز دست و[1004] گریبان شما

1225 جنگ‌ها مخفی است در صلح شما ای دوستان L 42b

برتر[1005] از درد است بر این خسته درمان شما

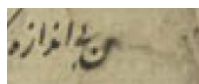
[998] به دوش: به دوش و M: به بوش L، B: به دوشی S

[999] سفره و L، B: صفرهٔ S، M

[1000] سرو S، M: مست L، B

[1001] و L، M، B: - M

[1002] دیو سیرت ای L، M، B: S

[1003] آفتاب حسن بی اندازه L، M، B: S

[1004] و L، S، B: - M

[1005] برتر L، S، M: بدتر B

1226	رونق بازار خوبان چهره‌های گندمی است
	صد هزاران[1006] جان به یک جَو پیش دگّان شما
1227	صرفه‌ای در کشتن ما ای جوانان خوب نیست
	صد هزاران چون سعیدا باد قربان شما[1007]

- 55 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

1228	چو بو دهد دم صبحم به دست باد صبا	به گردن نفس افتاده می‌روم از جا	
1229	قسم به قبضهٔ قدرت که بر سر مردان	شکوه سایهٔ شمشیر به ز بال هما	S 122a M 6a
1230	ز خاک تربت من بوی عشق می‌آید	برند خاک مزار مرا عبیرآسا	B 19a
1231	بیا به کنج خرابات و فارغ از همه شو	خوشا عبادت مخفی که نیست بوی ریا	
1232	هدایت عجبی کرده عارف سالک	طریق فقر که منزل بقا و راه فنا	
1233	بگو به یوسف دوران که از جفای رقیب[1008]	گدای کوی شما شد گدای راه شما	S 122b
1234	مرا قسم به وفای تو ای ستیزه‌مزاج	که بی جفای تو هرگز ندیده‌ایم صفا	
1235	مرا ز آتش عشقش جلای خاطر بس	بسان شمع نسوزم برای نشو و نما	M 6b
1236	حدیث عشق[1009] بود زاهدا[1010] دلیل فراق	سخن مگو ز خدا پیش من برای خدا	B 19b
1237	نمی‌زنم مژه بر هم گشاده می‌دارم	برای دیدن او منظر تماشا را	

[1006] هزاران S، M، B: هزار L

[1007] صد هزاران چون سعیدا باد قربان شما S، M، B: صد هزاران جان به یک جو پیش دکان شما L

[1008] رقیب M: رقیبان S، B

[1009] عشق B: دوست S، M

[1010] زاهدا S، B: زهدا M

1238 هر آنچه مبدأ فیاض گفت[1011] می‌گوید[1012]
در این غزل نبود مدخلی سعیدا را

- 56 -
[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 42b
M 6b
S 122b
B 19b

1239 رفتار محال است ز کوی تو کسی را | نبود گذر از یک سر موی تو کسی را

1240 از عکس تو عکسی است در آیینهٔ اوهام | ور نه خبری نیست ز روی تو[1013] کسی را

1241 مشکل که ترا بیند و از جا نرود کس[1014] | چون باد[1015] کند شیفته‌بوی تو کسی را

1242 در هر صفت از خویش برون رفتم و دیدم | جز ذات تو ره نیست به سوی تو[1016] کسی را

1243 فریاد و فغان کار سعیداست به کویت[1017]
ور نه سخنی نیست ز خوی تو[1018] کسی را

- 57 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 42b
M 6b

1244 در فصل غیر یافته‌ام من وصال را | یا رب مباد فاصله این اتصال را

[1011] گفت M، B: گفت و S
[1012] می گوید S، M: می‌گویم B
[1013] روی تو S، M: خوی تو L، B
[1014] کس L، S، B: گر M
[1015] باد L، B: یاد S، M
[1016] به سوی تو S، M، B: ز کوی تو L
[1017] به کویت S، M، B: در آن کوی L
[1018] خوی تو S، M: کوی تو L، B

1245 [1019]	در خلوتی که بار نداری تو هم در آن[1020]	اول ببند با مژه راه خیال را	S 122[b] B 19[b]
1246	منمای چین جبهه به روی چو آفتاب	بر هم مزن صفات جمال و جلال[1021] را	
1247	ای بی‌مثال آینه‌ها ساختی ز نور	در قلب آدمی و نمودی مثال را	
1248	بی شبهه باده نوش[1022] که قاضی همی‌برد	ز آب حرام قیمت نان حلال را	S 123[a]
1249	سرخوش بر آ ز[1023] خانه و مستانه زن قدم[1024]	تا خلق بنگرند صفات جلال را	
1250	در گوش غنچه نالهٔ بلبل اثر کند	فهمند اهل دل سخن اهل حال را	M 7[a]
1251	یا رب نگاه دار زوال کسی که او	دارد به دل زیارت اهل کمال را	L 43[a]

1252
با سوسن است کار سعیدا در این چمن
جز لال فهم کس نکند حرف[1025] لال را

- 58 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعسل فاعلن]

1253	بُرد آرزو ز خرمن ما خوشه‌چین ما	از دست نارسا ننمود آستین ما	L 43[a] M 7[a]
1254	آیینهٔ نمونهٔ تمثال حیرتیم	چون آب موجخیز نباشد جبین ما	S 123[a] B 19[b]
1255	از شکر و صبر ذایقهٔ ما گرفته حظ	تلخ است در مذاق کسان انگبین ما	

[1019] 1245 L، S، M: - B

[1020] آن L: او S، M

[1021] جمال و جلال L، M: جمال جلال S: جلال و جمال B

[1022] باده نوش L، S، M: نوش باده B

[1023] ز S، M، B: و L

[1024] مستانه زن قدم L، M، B: S

[1025] حرف L، B: نطق S، M

1256	داغ است همچو لالهٔ بی‌دل در این چمن	از باغ روزگار گل[1026] دست‌چین ما	
1257	آمد اجل به دیدن ما گریه کرد و رفت	دارد مگر اثر نفس واپسین ما	
1258 [1027]	هر دم در این چمن دل ما داغ می‌شود	هرگز به غیر لاله نرست از زمین ما	
1259	هرگز نمی‌شود ز دلم صورت تو محو	خوش کنده‌اند نام ترا در نگین ما	
1260	از هر طرف حوادث دنیای بی‌مدار	صف بسته می‌رود ز[1028] یسار و[1029] یمین ما	
1261	چون ماه در خیال رخ آفتاب او	ما را گداخت هیبت فکر متین ما[1030]	
1262	دیگر به سیر باغ جهان بر نخاستیم	تا شد[1031] نهال قامت او دلنشین ما	
1263 [1032]	ما ز آن سبب طریق ملامت گرفته‌ایم	ظاهر شود مگر هنر عیب‌بین ما	
1264	گر رشتهٔ حیات کند نیست غم که شد	هر تار موی زلف تو حَبلُ المَتین ما	S 123[b]

1265 ز آیین ما هر آنکه سعیدا کند سؤال
فقر است کیش و[1033] مذهب و ترک است دین ما

- 59 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

1266	جامع رشک جنان فیض اثر دیدیم ما	گوییا در شام دنیای دگر[1034] دیدیم ما	L 43[a] M 7[b]

[1026] گل L، B: گلی S، M

[1027] 1258 S، M: - L، B

[1028] ز L، S، M: به B

[1029] و L، S، B: - M

[1030] متین ما L، M، B: - S

[1031] تا شد S، M، B: باشد L

[1032] 1263 L، S، M: - B

[1033] و S، B: - L، M

[1034] دگر L، S، B: دیگر M

S 123b

B 19b

1267	سقف جامع با سراجات منیرش بی‌گمان	آسمان و[1035] کوکب و شمس و قمر دیدیم ما	L 43b
1268	واعظان در[1036] هر طرف سرگرم وعظ خویشتن	سرخوش از ذکر خدا دیوار و[1037] در دیدیم ما	
1269	باخبر یا[1038] بی‌خبر را اندر این دارُ الآمان	بی‌خبر از خویش و از حق باخبر دیدیم ما	
1270	وعدهٔ فردا مهیا در دمشق امروز بود	فیض شامش را فزون‌تر از سحر دیدیم ما	
1271[1039]	اندر این معبد ره فیض است باب و روزنش[1040]	در دل هر بی‌دلی از حق نظر دیدیم ما	
1272	نور احمد از مزار حضرت یحیی مبین	همچو بینایی[1041] ز مردم در بصر دیدیم ما	B 20a

[1042] 1273 قاپیِ جنت[1043] سعیدا نیست جز بابُ البَرید

اهل غفران را از این در درگذر دیدیم ما

- 60 -

[غزل]

[مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن]

1274	از کرده پشیمانم ناکرده هراسانم	از خویش گریزانم راهیم به خود بنما	L 43b M 7b

---

[1035] و L، S، B: - M

[1036] در S، M: از L، B

[1037] و L، M، B: - S

[1038] یا M، B: با L، S

[1039] 1271(2) L، S، M: 1273(2) B

[1040] باب و روزنش S، B: باب و روشنش L: باب روزنش M

[1041] بینایی M، B: بینای L، S

[1042] 1273(2) L، S، M: 1271(2) B

[1043] قاپیِ جنت L، B: قاپوی جنت S، M

1275	سرگشته[1044] و حیرانم چون باد پریشانم	ای سرو خرامانم راهیم به خود بنما	S 123[b] B 20[a]
1276	در کعبه ثناخوانم در صومعه رهبانم	در مدرسه مولانا در میکده دربانم	
1277	فرعونم و هامانم گه حیّه و ثعبانم	گه موسیِ[1045] عمرانم راهیم به خود بنما	
1278	گه دیدهٔ گریانم پوشیده و عریانم	چون زلف سیه‌بختم گه موی[1046] پریشانم	
1279	گه نادر دورانم گه خار مغیلانم	گاهی گل و ریحانم راهیم به خود بنما	S 124[a]
1280	گه لعل بدخشانم گه سنگ درخشانم	گه کوه‌کنم گویند گه خسرو خاقانم	
1281	گه شیخم و رهبانم گه صاحب عرفانم	دانم که نمی‌دانم راهیم به خود بنما	
1282	گه بندهٔ سبحانم گه نوکر سلطانم	گه فقر فقیرانم[1047] گه عاشق خوبانم[1048]	M 8[a]
1283[1049]	گه صاحب ایمانم گه تابع شیطانم	گه عارف یزدانم راهیم به خود بنما	L 44[a]
1284[1050]	گه رند غزل‌خوانم گه دیو گه انسانم	موسیِ کلیم الله یا آزر و[1051] رهبانم	
1285	من هیچ نمی‌دانم ای اصل تن و جانم	یا اینم و یا آنم راهیم به خود بنما	
1286	گه در بر جانانم گه منتظر آنم	گاهی هدف تیری گه در خم چوگانم	
1287	چون بید به ایمانم از خوف تو لرزانم	من بندهٔ فرمانم راهیم به خود بنما	

[1044] سرگشته L، S، B: برگشته M

[1045] موسی L، M، B: موسی و S

[1046] موی S، M، B: مویی L

[1047] فقیرانم L، S، M: فقیرانه B

[1048] گه عاشق خوبانم S، M، B: راهیم بخود بنما L

[1049] 1283(1) S، M: 1284(1) L، B

[1050] 1284(1) S، M: 1283(1) L، B

[1051] آزر و B: آذر L: آذر و S، M:

1288	مشکل شده آسانم هر شی شده برهانم	موسی شده هامانم جهل آمده عرفانم[1052]
1289	گه عاشق جانانم گاهی ز رقیبانم	نی رنجم و رنجانم راهیم به خود بنما
1290	از دشنهٔ خوبانم صد زخم نمایانم	هر لحظه به دل آید من روی نگردانم
1291	من بی‌سر و سامانم از خانه‌خرابانم	می‌دانی و می‌دانم[1053] راهیم به خود بنما
1292	تن گفت سرابانم جان گفت که مهمانم	خود گوی به جانانم[1054] ناسوخته بریانم

1293 دل گفت سعیدا را ای عارف حق دانم

هم‌صحبت خامانم[1055] راهیم به خود بنما

- 61 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 44[a]
M 8[a]
S 124[b]
B 20[a]

1294 مرا دردی است بی درمان که نی سر دارد و[1056] نی پا

نه عرضش طول را ماند نه طولش عرض را همتا

1295 کسی از درد من واقف تواند شد سر مویی

که چون مویی[1057] شود در فکر درد بی سر و بی پا

[1052] موسی شده هامانم جهل آمده عرفانم L، S، M: جهل آمده عرفانم موسی شده هامانم B

[1053] می‌دانم L، M، B: می‌دانی S

[1054] جانانم S، M، B: جانم L

[1055] خامانم M، B: جانانم L، S

[1056] و L، S، B: - M

[1057] مویی S، M، B موسی L

1296 [1058] دوای درد من درد است در دستی است[1059] درمانش

که هر گز دست کس نگرفته الّا همچو بودردا

1297 نه جورش ظاهر و نی لطف پیدا نی[1060] غرض ظاهر

نمی‌دانم چه در دل دارد این معشوق بی‌پروا

1298 فریب جنت از تعریف زاهد کی خورد عاشق M 8b

که از جا کی توان بردن به هر افسون[1061] دل ما را

1299 خطا ره رفتگان را نقش پا آسیب جان باشد L 44b

که رسوایی است گر گل می‌کند امروز ما فردا

1300 ز بس با بی قراری کرده خو آرام جان من

خیالش هم نماند[1062] نیم ساعت خوب در دل‌ها

1301 به کفر زلف او ایمان به دل کردم صفا کردم

که بوی مشک می‌آید سعیدا از چنین سودا

- 62 -

[غزل]

[مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن]

1302 تا شد حکیمم عشق او با درد شد الفت مرا L 44b M 8b

تا شد رفیقم درد او رفت از سرم گرد هوا S 124b

[1058] 1296 S، M:> 1299 L، B

[1059] دوای درد من درد است در دستی است L، M: S: دوای درد من درد است و در دستی است B

[1060] نی L، B: نه S، M

[1061] به هر افسون S، M، B: به افسونی L

[1062] نماند S، M، B: نماید L

B 20[a]

1303 عمری است تا کار دلم خون خوردن و جان کندن است
نی در غمت حالا مرا افتاده بر سر این بلا[1063]

1304 از بخت می‌خواهم مدد جذبی ز زلف یار هم
تا باز خاک راه او در[1064] دیده سازم توتیا

1305 در کوی جانان می‌روی با کاروان عشق رو B 20[b]
تا هر قدم در گوش جان از او رسد بانگ درا

1306 نی چون برید از[1065] برگ خود با هر لبی[1066] دمساز شد
با هر نوا شد آشنا شد سعیدا بینوا

- 63 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

1307 ما را اگرچه خار نمود افتقار ما | آن است بیشتر سبب افتخار ما L 44[b] M 8[b]

1308 داریم اشک سرخ و[1067] رخ زرد از غمش | در یک چمن نشسته خزان و بهار ما S 124[b] B 20[b]

1309 از هر دو کون مهر تو کردیم اختیار | ز این بیشتر چه کار کند اختیار ما S 125[a]

1310 داریم غربت و الم و[1068] هجر و شکر و صبر | درمان درد یار بود در دیار ما

1063 بلا L، S، M: هوا B
1064 در S، M، B: بر L
1065 برید از S، M، B: بریده L
1066 با هر لبی S، M، B: بر هر گلی L
1067 و L، S، B: - M
1068 و L، B: - S، M

1311	دریای اضطراب اگر نیستیم چون[1069]	ننشست هیچ سرو قدی در کنار ما	
1312	در[1070] عالم مثال چو ماه است و آفتاب	با قدرتش معاملهٔ اقتدار ما	
1313	دست طلب به مذهب ما بسکه نارواست[1071]	دایم کج است پنچهٔ برگ چنار ما	M 9a
1314	شهباز اوج همت ما زاغگیر نیست	دنیا به خط و خال نگردد شکار ما	L 45a

1315 پروانه سر به زانوی حیرت نهد سعید

روشن اگر کنند چراغ مزار ما

- 64 -

[غزل]

[مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن]

L 45a M 10b S 126b N 29a B 20b

1316 تا شانه شد مشّاطه گر آن زلف عنبربیز[1072] را

پامال شد مشک خطا[1073] در زیر پا شبدیز را

1317 با زاهد بیمار دل بر گوی ز[1074] افلاطون[1075] خم

صحت شود[1076] گر بشکند با جام می پرهیز را

1318 گردون اگر بر هم خورد خورشید دیگرگون شود

مگذار تا پیچد[1077] به هم آن زلف پر انگیز را

1069 چون S، M، B: چرا L

1070 در L، M، B: دو S

1071 نارواست L، S، B: تا وفاست M

1072 عنبر بیز L، S، N، B: عنبر ریز M

1073 خطا L، S، M، N: ختا B

1074 بر گوی ز S، M، N: بر گوی L: بر گو ز B

1075 افلاطون L، S، M، B: افلاطون و N

1076 شود L، S، M، B: بود N

1077 پیچد L، S، N، B: پیچید M

1319 در صحبت چون و چرا کم گوی سرّ عشق را
زنهار با خامان مده جام می لبریز را

1320 شام سعیدا صبح شد از پرتو یک جام می
روزش[1078] نکو هرگز نشد آن زاهد شب‌خیز را

- 65 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 45a
M 11a
S 126b
N 29a
B 20b

1321 زمین شوره[1079] ای جان کی شناسد قدر باران را
دل[1080] اندوهگین داند صفای چشم گریان را

1322 نزاعی نیست با شیطان فقیری را که قلاش است
ز عیاران ره خوفی نباشد مرد عریان را

1323 چه خرمن‌ها که خاکستر نشد از تابش برقی[1081]
کند یک جرعه می افشا هزاران راز پنهان را

1324 نگردد نکته‌دان طفلی نباشد عیب استاذش
چو[1082] بی‌جوهر بود تیغی چه نقصان است سوهان را

[1083] 1325 سخن از شاهد و می گو رقیبان را مگو از حق

[1078] روزش S، M، N، B: روشن L
[1079] شوره L، S، M، B: شور N
[1080] دل L، M، N، B: دلی S
[1081] تابش برقی S، M، N، B: بالش نرمی L
[1082] چو L، S، M: چه N، B
[1083] 1325 L، S، M، N: > 1322 B

نصیحت به[1084] ز شیرینی نباشد طفل نادان[1085] را

1326 وفا مشّاطهٔ حسن است[1086] لیکن کس نمی‌داند

نگه دارید ای[1087] خوبان به عاشق عهد و[1088] پیمان را

1327 از این عالم که یک ساعت به حال خود نمی‌ماند

چه جمعیت به دست آید سعیدای[1089] پریشان را

- 66 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 45[b]
M 11[a]
S 126[b]
N 25[a]
B 20[b]

1328 نه همین طوق گلو حلقهٔ جام است اینجا

گر همه موج سراب است که دام است اینجا

1329 زلّه[1090] از خوان لئیمان چه بری بهر عیال

جز ندامت که کشی بر تو حرام است اینجا

1330 بندهٔ پیر خرابات شوم کز ره لطف

کرمش بیشتر از خاص به عام است اینجا

[1084] به S، M، N، B: نه L

[1085] نادان L، S، M، N: بد خو B

[1086] حسن است L، S، M، B: N

[1087] ای S، M، N، B: این L

[1088] عاشق عهد و S، N، B: عهد عهد L: عاشق عهد M

[1089] سعیدای L، M: سعیدایی S، B: سعیدا این N

[1090] زله L، S، M، N: ذله B

1331 مژه بر هم زدن و[1091] گریه و خون خوردن و[1092] آه — S 127[a]
سجده و قعده و تسبیح و قیام است اینجا

1332 دایما در خم زلف است رخش نورفشان[1093]
طرفه صبحی است که پیوسته به شام[1094] است اینجا

1333 گفت در میکده آداب ندانم پیری
این هم از پختگیِ اوست که خام است اینجا

1334 چون سعیدا نشود حلقه‌به‌گوش درِ او
خواجهٔ جای دگر[1095] بین که غلام است اینجا

- 67 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعلن فعلن]

1335	چین فدا باد زلف پرچین را	مدد از کفر می‌رسد دین را	L 45[b] M 11[b]
1336	همچو دل دین به باد می‌دادم	چه کنم چشم عاقبت‌بین را	S 127[a]
1337	می‌توان کرد[1096] جای در دل سنگ	چه توان کرد قلب سنگین را	N 25[a] B 20[b]
1338	تا نمودی جمال[1097] گم کرده	همچو عنقا[1098] وجود تسکین را	B 21[a]

[1091] و L، S، M، B: - N

[1092] خوردن و S، M، B: خوردن L، N

[1093] نورفشان L، S، M، B: نورافشان N

[1094] به شام S، M، N، B: مشام L

[1095] دگر S، M، B: دیگر L، N

[1096] می‌توان کرد L، M، N، B: S

[1097] جمال L، M، N، B: جمال و S

[1098] همچو عنقا L، M N: S

1339	بی می صاف شاد نتوان کرد	دل اندیشه‌ناک غمگین را	
1340	گر توانی به بوریا سازی	نتوان دید نقش قالین را	S 127[b]
1341	ترسم از عصر شام هجرانت[1099]	گر نخوانم نماز پیشین را	N 25[b]
1342	چند باشی سوار ای واعظ	همچو اطفال اسب چوبین را	
1343	بر چنین اسب بسته‌ای[1100] خوش تنگ	از کتب زیر ران[1101] خود زین را	

1344 هر که ز اخلاص خواند الحمدی — L 46[a]

تو سعیدا بگوی آمین[1102] را

- 68 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 46[a]
M 12[a]
S 127[b]
N 25[b]
B 21[a]

1345 خط یاقوت لعلش تا نمود آن مصحفِ رو را

نگاهش می‌کند تفسیر بِسمِ الله ابرو را

1346 به پا می‌پیچدش سنبل پی بوسیدن پایش

به هر وادی که آن بدخو پریشان می‌کند مو را

1347 زبان تیغ می‌بندد نگاه تیز جادویش

کرا دستی که گیرد نکته آن چشم سخن‌گو را

1348 [1103] نه تنها دل سیاهی می‌کند بی او در این صحرا

سیه کرد انتظار جلوهٔ او چشم آهو را

[1099] عصر شام هجرانت L، B: شام و عصر هجران است S: عصر شام هجران است M، N

[1100] بسته‌ای S، M، N، B: بسته L

[1101] ران S، M، N، B: پای L

[1102] آمین L، S، M، B: آمیّن N

[1103] 1348 L، S، M، B: - N

1349 سعیدا جوی خون گردد روان از چشم حیرانم

اگر یک دم نبینم در کنار آن سرو[1104] دلجو را

- 69 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

1350 به طفلی پیر گشتم من نمی‌دانم جوانی را | چو گل برباد کردم صرف نقد زندگانی را N 25[b]

1351 کجا پنهان بماند راز اندر سینهٔ عاشق | ز آهش می‌توان دانست اسرار نهانی را

1352 نمی‌نوشم قدح ترسم مبادا غم برد از دل | به دل کی می‌کنم من با ملولی شادمانی را

1353 گدای کوی عشقم پادشاهی را نمی‌خواهم | اگرچه موسی‌ام اما نمی‌خواهم شبابی را

1354 سپاه خط چو دیدم در شکست لشکر حسنش | به زیر تیغ ابرویش نکردم جان‌فشانی را

1355 سعیدا کام کی خواهد ز دنیا ز آنکه می‌داند N 26[a]

که کام از چرخ جستن تلخ دارد زندگانی را

- 70 -

[غزل]

[فاعلن مفاعیلن فاعلن مفاعیلن]

L 46[a] M 12[a] S 128[a] N 13[a] B 21[a]

1356 نیّت قران بستم طوف کوی جانان را | هدیه می‌برم دل را نذر کرده‌ام جان را

1357 در شب غریبی‌ها[1105] حلقه‌های زلف او | طرفه منزل امنی است خاطر پریشان را

1358[1106] در ثبوت ذات او نفی جمله واجب بود | بی حجاب گردیدم ز آن سراسر[1107] امکان را M 12[b]

1359 دل به هر چه بر بستم باز خود به خود وا شد | بسته بر هوا دیدم رنگ و بوی دوران را

[1104] سرو L، S، N، B: سر M

[1105] غریبی‌ها S، M، B: غریب‌ها L، N

[1106] 1358 L، S، M، N: - B

[1107] سراسر L، S، M: سرای N

1360 صورت نکو ای دل مظهر جمال آمد — پس بر این[1108] صفت دایم تازه دار ایمان را

1361 شیخ کاملت گویم ای مرید جام می — بسکه پخته می‌سازد صحبت تو خامان را

1362 عقل گشت سودایی در هوای آن[1109] معنی — آب تلخ می‌باید این حکیم یونان را

1363[1110] قیمت شب وصلش زاهدا کجا دانی — گر کشی به چشم خود سرمهٔ صفاهان را

1364 عیب خود چه می‌پوشی هر زمان به یکـرنگی[1111] — تا به کی کنی تعمیر این سرای ویران را

1365 پیش اهل حق ای دل عقل را به دور افکن — به ز بی‌خودی نبود باده بزم[1112] عرفان را — N 13b

1366 در محبت جانان لاف و[1113] زندگی بی او[1114] — خاک بر سرت افکن چاک زن گریبان را — L 46b

1367 عشق شعبه‌ها دارد عقل می‌شود عاجز — نوح مضطرب گردد موج‌های طوفان را

1368 در دل[1115] سعیدا خون موج می‌زند هر سو — از پی مدد آمد[1116] بحر چشم گریان را

- 71 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

1369 عشق عالم‌سوز ما بر هم زند تدبیر را — L 46b, M 12b

[1108] بر این L، S، M، B: بدین N

[1109] آن S، M، N: این L، B

[1110] 1363 S، M، N، B: - L

[1111] زمان به یک رنگی L، M، N، B: S

[1112] بزم L، S، M، B: اهل N

[1113] و L، S، M، B: - N

[1114] بی او S، N، M، B: تا کی L

[1115] دل L، N، B: دلی S، M

[1116] آمد S، M، N، B: آمده L

جذبهٔ سرشار ما از هم کند[1117] زنجیر را — S 128[b]

1370 بسکه شورش در دماغ طفل[1118] ما جا کرده‌است — B 21[a]

باز در پستان مادر می‌کند خون شیر را

1371 گاه در عین جلا بر شعله می‌پیچد چو دود[1119]

می‌برد از نالهٔ ما آه ما تأثیر را

1372 نیست بی‌جا در شکنج زلف دل را جستجو[1120]

کعبه‌رو بیهوده کی سر می‌کند شب‌گیر را

1373 کرد چاک سینهٔ ما قدر ابرو را بلند

می‌دهد زخم نمایان آبرو شمشیر را

1374 سیر گلشن با می و شاهد کند کس را جوان — M 13[a]

ور نه هر یک غنچه پیکانی است در دل پیر را

1375 می‌شود دل خون ز فکر خنجر مژگان او

سایهٔ آن زلف می‌پیچد به پا نخجیر[1121] را

1376 چون رسد مژگان خون ریزش مصور را به یاد

می‌کند بیدار از خواب عدم تصویر را

1377 در خیال کعبهٔ دیدار و راه مشکلش — B 21[b]

می‌کند یک رفتن از خود کار صد شب‌گیر را

[1117] کند S، M، B: کشد L

[1118] طفل S، M: عجز L، B

[1119] بر شعله می‌پیچد چو دود L، S، M: چون شعله می‌پیچد به دود B

[1120] جستجو L، S، M: گفتگو B

[1121] نخجیر St، M، B: زنجیر L، S

1378 بند نتوان کرد ای ناصح سعیدا را به پند[1122]
بارها دیوانهٔ ما کنده[1123] این زنجیر را

- 72 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

1379 شد عمرها که از نظر افتاده خواب ما — رنگ پریده می‌شکند آب و[1124] تاب ما[1125] — L 46b M 13b

1380 پیچیده‌است حلقهٔ زلفش بر آن میان — گویا ز ماه[1126] بسته کمر آفتاب ما[1127] — S 129a B 21b

1381 آمد رقیب[1128] باده کشید و خبر گرفت[1129] — خوش توبه‌ها شکست ز بوی شراب ما — L 47a

1382 پیوسته سر دهد به هوای نگاه او — با بحر اتحاد ندارد حباب ما

1383 حشر از میانه نامهٔ ما را برون فکند[1130] — شد جمع خاطر از گنه بی‌حساب ما

1384 ما عاشقیم هر که به تقلید دم زند — باشد گناه در پی امر صواب[1131] ما

1385 آن شعله‌خو مزاج ندانم چه می‌کند — آتش فکنده در جگر دل کباب ما

1386 از خط دور عارض و از حلقه‌های زلف — بر ماه بسته‌است کمر آفتاب ما — S 129b

---

[1122] پند S، M، B: بند L

[1123] کنده L، S، M: کنده‌ای B

[1124] و L، S، B: - M

[1125] ما L، S، B: را M

[1126] ز ماه L، S، B: M

[1127] ما S، B: را L، M

[1128] رقیب L، M، B: رقیب و S

[1129] گرفت L، B: کشید S، M

[1130] فکند S، M، B: گرفت L

[1131] صواب S، M: ثواب L، B

کوتاه سیر[1132] عمر[1133] سعیدا و راه دور
بیهوده نیست در پی جانان شتاب ما
1387

- 73 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

1388 جز لاله نیست چشم سیاهی به راه ما / غیر از دل[1134] شکسته نباشد پناه ما — L 47[a] M 13[b]

1389 در انتظار پنبهٔ راحت سفید شد / چشم کشیده سرمهٔ داغ سیاه ما — S 129[b] B 21[b]

1390 از موجخیز جوهر شمشیر آبدار / دایم رسیده آب به حلق گیاه ما — M 14[a]

1391 از بهر چشم زخم حوادث به خط صنع / حرزی نوشته هاله به اطراف ماه ما

1392 تا شد نشان عمر در این خاک توده گم / هر دم کمان یأس کشد تیر آه ما

1393 افتادهام به[1135] چشم و نه افتادم از نظر / بر دیده کرده جا همه جا[1136] برگ کاه[1137] ما

1394 بر جان و دل از[1138] آنچه تو دیروز کردهای[1139]
گر نیست باور[1140] تو سعیدا گواه ما

[1132] سیر S، M، B: سر L
[1133] عمر L، S، M: عمر و B
[1134] دل L، B: دلی S، M
[1135] به L، M، B: ز S
[1136] جا همه جا S، M: جامه جا L: جا همه B
[1137] کاه L، S، M: گیاه B
[1138] از S، M: هر L، B
[1139] کردهای S، B: کرده L، M
[1140] باور L، B: باوری S، M

- 74 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 47a
M 14a
S 129b
B 21b

1395 هر که دارد دل چون آینه سیمای ترا — می‌کند خوب ز چشم تو تماشای ترا

L 47b

1396 رم نکردی ز من و[1141] رام کسی هم نشدی — آفرین باد دل و دیهٔ بینای ترا

1397 دایما چشم تو انداز رمیدن دارد — هیچ کس رام نکرد آهوی صحرای ترا

1398 نشود تیره دل پاک تو از چین جبین — موج بر هم نزند صافیِ دریای ترا

1399 امشب از داغ جگر لاله[1142] چراغان دارد — به هواداریِ[1143] گل دامن صحرای ترا

1400 ز آب حیوان شده[1144] سرسبز خط پشت لبت — خضر امّت شده ز اعجاز مسیحای ترا

S 130a

1401 از حلاوت لب ساغر ز لبت وا نشود — باده چون تلخ کند لعل شکرخای ترا

1402 نفس از نازکی طبع تو نتوانم زد[1145] — آه و[1146] صد آه دل آینه سیمای ترا

1403 همچو خورشید کشد باز[1147] به عریانی سر
جامه گر اطلس چرخ است سعیدای ترا

- 75 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

[1141] و S، M، B: - L

[1142] لاله S، M، B: سینه L

[1143] هواداری L، M، B: هواداریی S

[1144] شده L، M، B: شد S

[1145] نتوانم زد S، M، B: نتوان دم زد L

[1146] و L، B: - S، M

[1147] باز S، M، B: بار L

L 47[b]
M 14[a]
S 130[a]
B 21[b]

1404 لب وا نشد به ذکر ز بیم ریا مرا — بر سینه[1148] بسته دست طلب در دعا مرا

M 14[b]

1405 تا همچو موج نقش خودی را زدم بر آب[1149] — در سینه داده همچو گهر بحر جا مرا

1406 عشق تو روشناس نعیم و جحیم کرد — بیگانه کرد از دو جهان[1150] آشنا مرا

1407 در عالم شمار منم کم ز هر چه هست — گردون به دیده چون نکند توتیا مرا

1408 یک گندم درست سعیدا برون نشد
بی آبروی قسمت از این آسیا مرا

- 76 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 47[b]
M 14[b]
S 130[a]
B 21[b]

1409 تا کمند وحدت دل کرده‌ام موی[1151] ترا — تکیه‌گاه خویش کردم طاق ابروی ترا

B 22[a]

1410 گر به صد پیراهن یوسف بپیچی باز هم — با دماغ آشفتگی‌ها[1152] می‌برم بوی ترا

L 48[a]

1411 بی‌نیازی‌ها ترا از ناز[1153] هم بیگانه کرد — خوب می‌دانم ترا طبع ترا خوی ترا

1412 وحشیِ چشم تو الفت با کسی نگرفته‌است — رام کی کس[1154] می‌تواند کرد آهوی ترا

[1148] بر سینه S، M: پیوسته L، B

[1149] زدم بر آب S، M، B: بر آب زد L

[1150] بیگانه کرد از دو جهان L، M، B: S

[1151] موی L، S، B: مویی M

[1152] آشفتگی‌ها S، M، B: افسردگی‌ها L

[1153] بی‌نیازی‌ها ترا از ناز S، M، B: بی‌نیازی‌های ا از ما ز L

[1154] کی کس L، S، M: کس کی B

1413	راستی بِالذّات یک مو نیست در زلف کجت	کس مسلمان کی تواند کرد هندوی ترا
1414	جویبار دیدهٔ خود را اگر دریا کنم	کی توان در بر کشیدن سرو دلجوی ترا

1415 از ازل[1155] با غم سعیدا استخوان[1156] پرورده‌است

کی شود خون شیر مادر طفل بدخوی ترا

- 77 -

[غزل]

[فعولن فعولن فعولن فعولن]

1416	جلا می‌دهد سینه را اخگر ما	ز دل می‌برد[1157] زنگ خاکستر ما	L 48[a] M 15[a]
1417	به خون لاله‌سان بارها شسته‌ایم	سیاهی نشد پاک از دفتر ما	S 130[b] B 22[a]
1418	نخواهیم سر در کشیدن به عجز	اگر تیر باران شود بر[1158] سر ما	
1419	دلیل حوادث توانیم گشتن	که هر داغ شمعی است بر پیکر ما	
1420	چو آیینه در پیش روشن‌ضمیران	عیان است از داغ ما جوهر ما	
1421	چو مژگان نظر بند کردیم اگر	نیفتد[1159] ز پرواز بال و پر ما	S 131[a]
1422	نپوشد ز ما آنچه پوشیدنی است	شود خرقه گر آسمان در بر[1160] ما	
1423	چو داریم با ماهرویان سری	نباشد به جز مهر در کشور[1161] ما	
1424	مگر صحبت داغ گرم است امشب	که پروانهٔ ماست بال و پر ما	

[1155] از ازل S، M، B: ازال L

[1156] ایتخوان S، M، B: استخوا L

[1157] می‌برد S، M، B: می‌رود L

[1158] بر S، M، B: در L

[1159] نیفتد S، M: نگردد L، B

[1160] در بر S، M: پیکر L، B

[1161] کشور S، M، B: پیکر L

1425 سعیدا چو دل دادهای[1162] دل به دست آر M 15[b]

که دل میبرد هر زمان دلبر ما

- 78 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

1426 اِلهی حل مگردان تا قیامت مشکل ما را L 48[b] M 15[b]

مکن چون لاله پیدا در جهان داغ دل ما را S 131[a]

1427 خیالی ساز یا رب هر که جا در بزم ما سازد[1163] B 22[a]

بپرداز از حکایتهای عالم محفل ما را

1428 به شادی بگذران از نتگنای زندگی[1164] یا رب

مبادا غم در این وادی زند ره محمل ما را[1165]

1429 نمیخواهیم در محشر بهای خون خود از کس

همان کن رو بهرو یک بار با ما قاتل ما را

1430 به آب روی[1166] خشک خویشتن سازیم چون گوهر

مبادا تر کنی با[1167] آب حیوان ساحل مارا

1431 ز بیدردان عالم درد ما را کس چرا پرسد

که غیر از صاحب دل کس نمیداند دل ما را

[1162] دادهای S، M، B: داده L

[1163] سازد S، M، B: دارد L

[1164] زندگی L، S، M: دلبری B

[1165] مبادا غم در این وادی زند ره محمل ما را S، M، B: مباد L

[1166] آب روی S، M، B: آب و روی L

[1167] با S، M، B: به L

1432	چو گردد استخوانم نرم ای[1168] پیر مغان بشنو	
	که گر افتد نه برداری ز پای خم گل ما را	
1433	دل ما را همین سرگرم[1169] دارد در خرابی‌ها	
	که کس جز ما نمی‌داند سعیدا منزل ما را	

- 79 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

1434	بی‌جا نمی‌خلد به دلی[1170] تیر آه ما	مژگان چشم آبله شد خار راه ما	L 48b M 15b
1435	از عجز ما همیشه قوی رشک می‌برد	با برق می‌زند دو برابر گیاه ما	S 131a B 22a
1436	یک نکته‌ای است در نظر اهل معرفت	از خط سرنوشت شکست[1171] کلاه ما	S 131b
1437	از چشم چرخ و کش‌مکش دست[1172] روزگار	شد چون کمان شکستگیِ ما پناه ما	
1438	جایی[1173] که چشم عفو تو مژگان به هم زند	در دیدهٔ ثواب نشیند گناه ما	
1439	چون خط و خال زینت روی دو عالم است	سودای مفلسانه و فقر سیاه ما	
1440	تا بوسه دست داده سعیدا به پای او[1174]		M 16a
	ساییده‌است سر[1175] به ثریا[1176] کلاه ما		

[1168] ای S، M، B: این L

[1169] سرگرم S، M، B: سرم گرم L

[1170] دلی L، M، B: دلی ما S

[1171] شکست S، M، B: شکسته L

[1172] دست L، M، B: - S

[1173] جایی L، M، B: حای S

[1174] او S، M، B: ما L

[1175] سر S، M، B: شر L

[1176] ثریا L، B: سریا S، M

- 80 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 49[a]
M 16[a]
S 131[b]
B 22[a]

1441 بشکند آن تندخو چون[1177] آستین جامه را
می‌کند خون شهیدان زینت هنگامه را

1442 در بیان آن کمر از مو قلم کردم نشد
از خیال خود تراشیدم بنان خامه را

1443 می‌تواند زاهد بی‌چاره از سر بگذرد
لیک نتواند که بکذارد ز سر عمامه را

B 22[b]

1444 غنچهٔ مکتوب گل وا گشت در صحن چمن
می‌روم از خویش[1178] می‌گویم جواب نامه را

1445 گر نسیم فیض او بر ما اسیران بگذرد
می‌توان صد چاک زد چون گل[1179] سعیدا جامه را

- 81 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 50[a]
M 10[b]
S 126[a]
N 24[a]
B 22[b]

1446 مصور چون به تصویر آورد موی میانش را
چسان خواهد کشیدن با قلم مدّ بیانش را

1447 دلم پیوسته از چین دو ابرویش حذر دارد
که نتواند کشیدن غیر صانع کس کمانش را

[1177] چون S، M: تا L، B

[1178] خویش L، S، M: خویش و B

[1179] زد چون گل L، S، M: چون گل زد B

1448 کلالت نیست در نطقش سخن لیکن ز بی‌تابی

چو بیرون می‌رود[1180] بوسیده می‌آید دهانش را

1449 ز عین علم ناگردیده واقف حق نمی‌داند

که کور از بی‌وقوفی‌ها یقین داند[1181] گمانش را

1450 خیالم را ظهور مهر فیضش[1182] کرده پیراهن

که شمع از پردهٔ فانوس سازد دودمانش را

1451 نه با اغیار نی با من سعیدا الفتی دارد

که از آن دوست می‌دارم دل نامهربانش را

- 82 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 50[a] M 11[a] S 127[a] N 29[a] B 23[a]

1452 همچو ساغر تا به لب همدم نمی‌سازد مرا

از شراب تلخ غم بی‌غم نمی‌سازد مرا

N 29[b] M 11[b]

1453 باده ده[1183] ای خضر آب زندگی در کار نیست

اخگر افسرده‌ام شبنم نمی‌سازد مرا

1454 از بهشتم کرد بیرون عشق و[1184] در خاکم فکند

[1180] می‌رود L، B: می‌شود S، M، N

[1181] داند L، S، M، B: دارد N

[1182] مهر فیضش L، S، M، N: فیض مهرش B

[1183] ده L، S، M، B: - N

[1184] و L، B: - S، M، N

حیرتی دارم که چون[1185] آدم نمی‌سازد مرا

1455 ساقیا خشت از سر خم گیر و[1186] پر کن هر چه هست
امتحان دارم که از می کم نمی‌سازد مرا

1456 زخم شمشیر نگاه است این جراحت ای حکیم
ریزهٔ الماس نه مرهم نمی‌سازد مرا

1457 برّه‌پرورد[1187] خراباتم سعیدا چون کنم
خاک پاک مکّه و زمزم نمی‌سازد مرا

- 83 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 50[a]
M 12[a]
S 127[b]
B 23[a]

1458 مکن سؤال ز هر بی‌وفا[1188] وفای مرا — که غیر وقت چه داند کسی صفای مرا

1459 چه نسبت است دلم را به جسم زار و نزار — که استخوان نکند صید خود همای مرا (L 50[b])

1460 غمی ز مرگ چو آتش نداشتم دیشب — که کرد اخگر من[1189] گرم داشت جای مرا

1461 چو اهل زرق[1190] و ریا دلق من به نیل مزن — بزن به بادهٔ رنگین خم ردای مرا[1191]

1462 اگرچه کشت مرا ناوک نگاه تو لیک — ستان ز لعل لب خویش خون‌بهای مرا

[1185] چون S، M، N، B: چون که چون L

[1186] و L، N، B: - S، M

[1187] پرورد L، N، B: پروردی S، M

[1188] بی‌وفا S، M، B: بیوو L

[1189] من S، M، B: امن L

[1190] زرق L، M، B: رزق S

[1191] خم ردای مرا S، M: غمگذار مرا L: غمزدای مرا B

1463	به زور باده گشا[1192] هر گره که در دل هست[1193]	به روی آب بزن نقش بوریای مرا	S 128[a]
1464	زیاده ده دو سه ساغر ز غم[1194] خلاصم کن	به آب و خاک خرابات کن[1195] بنای مرا	

[1196] 1465 به آن امید سعیدا شبی به روز آورد
که این غزل برساند به او[1197] دعای مرا

- 84 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 50[b]
M 13[a]

1466	ظهور نعمت منعم بود گداییِ ما	نوای عالم معنی است بینواییِ ما	S 128[b] H 101 B 23[a]
1467	زمانه افسر شاهی به روی خاک انداخت	چو دید شوکت و[1198] شان برهنه‌پاییِ ما	L 51[a]
1468	بیار باده و با ما مصاحبت انگیز[1199]	که بی‌خودی است ره و[1200] رسم آشناییِ[1201] ما	
1469	نه زهد خشک فروشیم آبرو خواهیم	که[1202] ترک دنییِ دون است پارساییِ ما	

[1192] گشا L، S، M: کشان B

[1193] در دل هست L، B: هست مرا S، M

[1194] غم L، B: خود S، M

[1195] کن L، B: زن S، M

[1196] 1465 L، S، M: < 1462 B

[1197] به او S، M: شبی L، B

[1198] و L، S، B: - M

[1199] انگیز L، S، B: انگیزه M

[1200] و S، M، B: - L

[1201] آشنایی S، M، B: بـنوایی L

[1202] که L، M، B: نه S

1470	چو بحر عشق[1203] شود چار موجه می‌دانی	که در سفینهٔ دل چیست ناخداییِ ما	
1471	نه گل نه بلبل و نی سرو در نظر داریم	به یاد روی تو باشد غزل‌سراییِ ما	
1472	همین بس است که افشانده دست از دو جهان	دگر[1204] چه کار کند دست نارساییِ ما	S 129[a]
1473	به حق دوست که اظهار خودنمایی[1205] نیست	اگرچه نیست پسندیده خودستاییِ ما	
1474	نسیم را[1206] نفس صبحدم دهد تعلیم	ز دود مجمرهٔ سینه[1207] عطرساییِ ما	
1475	زمانه داند اگر باشدش تمیز سخن	که کس نگفته سخن را[1208] به خوش‌اداییِ ما	L 51[a]
1476	دلیل عالم معنی است عالم صورت	که مثبت است به یکتاییش دوتاییِ ما	
1477	تو گر ز سایهٔ نابود بگذری یابی	سعادتی که نهان است در هماییِ ما	M 13[b]
1478	به ره نرفته دو گامی برهنه‌پا کردند[1209]	نصیب نیست به هرکس برهنه‌پاییِ ما	
1479	جفا مکش پی آرایش خود ای طنّاز	ندارد این همه در کار دلرباییِ ما	
1480	حکایتی[1210] است سعیدا که بشنوند[1211] از نی	شکایتی[1212] است که اظهار کرده ناییِ ما	

- 85 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

[1203] عشق S، M، B: موج L

[1204] دگر S، M، B: و گر L

[1205] خود نمایی L، M، B: خود نمای S

[1206] را S، M: از L، B

[1207] سینه S، M، B: - L

[1208] را S، M، B: - L

[1209] کردند L، B: شده‌اند S، M

[1210] حکایتی L، B: حکایت S، M

[1211] بشنوند L، B: بشنوید S، M

[1212] شکایتی L، M، B: شکایت S

1481	ای خیره چو نرگس ز جمال تو نظرها	چون غنچه پر از خون ز خیال تو جگرها	L 51[a] M 14[b]
1482	بس سنگدلانی که در این راه ز دوری	چون کوه گرفتند به هر گوشه کمرها	S 130[b]
1483	ایام جوانی است مرادی طلب از حق	در نالهٔ پیش از دم صبح است[1213] اثرها	N 21[a] B 23[a]
1484	نی حرف زدی با کس و نی حرف شنیدی	ای از تو به هر کوچه و بازار خبرها	
1485	تا آب رخی[1214] گوهر مقصود نریزد	کردند بسان[1215] صدف از سینه سپرها	M 15[a]
1486	از بسکه ز هر سو به رهت منتظرانند	راهی[1216] نظری نیست در این راهگذرها[1217]	
1487	هشدار[1218] زبان را سخن[1219] عشق نسوزد	در باطن این نکته نهان است شررها	
1488	تاب سخن[1220] سخت ندارد دل عاشق[1221]	بر شیشهٔ نازک بود از باد خطرها	
1489	آن را که خدا خواست[1222] به دنیا ندهد دل	بر گردن خر بسته نمودند گهرها	N 21[b]
1490	کس نیست که داغی ز تو بر سینه ندارد	دادند ز خورشید به هر ذرّه شررها	
1491	هر چیز سعیدا که در او فایده‌ای[1223] بود		L 51[b]
	داديم به اغيار و[1224] گرفتيم ضررها		

[1213] صبح است L، S، N، B: صحبت M

[1214] رخی S، M: رخ L، N، B

[1215] بسان L، N، B: بسانی S، M

[1216] راهی L، S، M، N: راه B

[1217] راهگذرها S، M، N، B: راه نظرها L

[1218] هشدار N، B: هوشدار L، S، M

[1219] سخن N: سخنی L، S، M: سخن از B

[1220] تاب سخن L، N، B: تابی سخنی S، M

[1221] عاشق L، N، B: نازک S، M

[1222] خواست L، S، N، B: خاست M

[1223] فایده‌ای S، M، N: فایده L، B

[1224] و L، B: - S، M، N

- 86 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 51b

1492 از بسکه چون فلک زده دست دعا مرا نیلی شود به تن چه عجب گر قبا مرا

N 21b

B 23b

1493 چون سرو سرفراز ز بی‌برگیم ولی[1225] کم بار نیست منّت نشو و[1226] نما مرا

1494 هرگز شکستگی نرود از مذاق دل سازد حکیم گر[1227] به مثل مومیا[1228] مرا

1495 پاشید نام دانهٔ اقبال[1229] و جاه را در دام کرد سایهٔ بال هما مرا

1496 در چشم عارفان ز ره جوشن دل است نقشی که بسته‌است به تن بوریا مرا

1497 گفتم که گم کنم پی خود را ز چشم خلق افتاده‌است ره به سر از نقش پا مرا

1498 از بسکه دل گزیده شد از نکته‌ای[1230] به غیر شد اژدهای دوسره چوب عصا مرا

1499 صید غریب شهرت صیّاد می‌شود چشمش ز دام زلف نسازد رها مرا

1500 من تاب موج چین جبینش نمی‌کشم[1231] گر آب آبروی دهد ناخدا مرا

1501 چون من جفای یار سعیدا که می‌کشد

داده است جای با سگ خود از وفا مرا

- 87 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 51b

1502 از زهد خشک کرد پری‌چشم تر مرا مس بودم آه گرم سحر کرد زر مرا

[1225] ولی L، B: ولیک N

[1226] و N، B: - L

[1227] گر L، B: اگر N

[1228] مومیا L، N: توتیا B

[1229] دانهٔ اقبال N، B: دانه و اقبال L

[1230] تکیه‌ای N، B: نکته L

[1231] نمی‌کشم L، N: نمی‌کنم B

1503	تا دست و پا نداشتم آسوده[1232] بوده‌ام	شد باعث شکنج قفس[1233] بال و پر مرا	N 22[a] B 23[b]
1504	جایی که کینه پیشرو کار مردم است	تعوید[1234] چشم زخم بود درد سر مرا	
1505	تا خواست طبع[1235] روشن من جلوه‌گر شود	چون آفتاب کرد فلک در به‌در مرا	
1506	بودم[1236] خراب‌تر ز مکان در مکان خود	تعمیر کرد عشق ز گرد سفر[1237] مرا	L 52[a]
1507	نی ز این فراغ دیدم و نی ز آن کشایشی	یکسان بود زمین و زمان در نظر مرا	
1508	چون شمع بزم می‌کشد و داغ می‌کند[1238]	هر روز گریهٔ شب و آه سحر مرا	

1509 تقصیر من چه بود سعیدا که صبحدم

رفتی به کوی یار و نکردی خبر مرا

- 88 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

1510	پروردهٔ غم دل[1239] نزند از سر تنها	ای طفل مرا مهد طرب دامن صحرا	L 52[a] N 22[a]
1511	حق نمک گریهٔ خود خوب شناسیم	هرگز نشده محو ز پیش نظر ما	Nm 28[a] B 23[b]
1512	امروز نه دل خون‌شده و همره اشک است	عمری است که چون[1240] سیل روان است به دریا	

[1232] آسوده L، B: آزاده N

[1233] قفس N، B: قفص L

[1234] تعوید L، B: تعویذ N

[1235] طبع N: چشم L، B

[1236] بودم N، B: بود L

[1237] سفر N، B: فلک L

[1238] داغ می‌کند N، B: آه می‌کشد L

[1239] دل N، Nm، B: دم L

[1240] چون L، B: با N، Nm

1513 افتاده‌ام از بس ز نظرهای عزیزان تحریک محال است چو نقش قدم از پا[1241]

1514 زیر و زبر دهر کتابی است سعیدا

لیکن همه تجنیس[1242] و رموز است و[1243] معمّا

- 89 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 52a

1515 نی چو موی دیده[1244] بر چشم کسی باریم ما

همچو مژگان در نظرها گرچه بسیاریم ما

N 22b
Nm 28a
B 23b

1516 بادپیمایان غفلت از سر نخوت مدام

طعنه‌ها دارند با مستان که هشیاریم ما

1517 از غبار غم دل ما همچو جام می تهی است

دایم از کیفیت عشق تو سرشاریم ما

1518 در تحیر مانده چشم و خواب غفلت برده دل

خواجه چون خرگوش پندارد که بیداریم ما

B 24a

1519 رمز کفر و معنی اسلام را از ما مپرس

چون هنوز آلودهٔ تسبیح و زنّاریم ما

1520 گر ز بی‌کاری کند انکار ما عیبش مکن

زاهد خودبین چه می‌داند که در کاریم ما

L 52b

1521 پیچ و تاب دل سعیدا نیست از روی هوس

[1241] پا L، B: جا N، Nm

[1242] تجنیس L، N، B: تحسین Nm

[1243] و N، B: - L، Nm

[1244] دیده L، N، B: - Nm

بر سر هر موی[1245] زلف او گرفتاریم ما

- 90 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 52[b] N 22[b] Nm 28[b] B 24[a]

1522[1246] با خزان شد رو به‌رو امروز رنگ زرد ما — شد خزان آشفته و رنگش پرید از درد[1247] ما

1523 پای در زنجیر گردیدیم خاک راه دوست — ورنه بالی بود هر بادی برای گرد ما

S 4[a]

1524 نیست دل مأیوس و[1248] دارد در[1249] پی خود روز و شب — صبح نومیدی دمد هر چند آه[1250] سرد ما

1525 چنگ خود ای[1251] زهره با[1252] خورشید بر دار و برو — دوست کی دارد طرب را جان[1253] غم‌پرورد ما

1526 از خیال ما سعیدا فیض می‌بارد به خاک

کم نمی‌گردد به ریزش[1254] گنج بادآورد ما

- 91 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

L 52[b] S 4[a] N 22[b] B 24[a]

1527 حکم سخن ندادم هر دم زبان خود را

بیهوده وا نکردم قفل دهان خود را

[1245] موی N، Nm، B: مو گری L

[1246] 1522-1523 L، N، Nm، B: - S

[1247] درد L، B: رنگ N، Nm

[1248] و L، N، Nm، B: - S

[1249] در S، N، Nm: از L، B

[1250] آه L، N، Nm، B: آهی S

[1251] ای S، N، Nm، B: با L

[1252] با S، N، Nm، B: ای L

[1253] جان S، N، Nm، B: جا L

[1254] به ریزش S، N، Nm، B: به زیرش L

1528 در این چمن چو بلبل صد نیش خار خوردم[1255] N 23[a]

چون غنچه وا نکردم[1256] راز نهان خود را

1529 هر کس قدم بیارد این خانه خانهٔ اوست

دایم چو خود شمردم من میهمان خود را

1530 یکسان حساب کردم آینده را به ماضی

نگذاشتم تفاوت هرگز زمان خود را

1531 قد خمیدهٔ ما کاری نکرد آخر

بسیار آزمودیم زور کمان خود را

1532 هر چند خاکساریم عالی است همت ما

بر صدر کس ندادیم ز آن آستان خود را

1533 بر داشتم سعیدا دل را ز دین و دنیا

کردم به عشق سودا سود و[1257] زیان خود را

- 92 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 52[b]
S 4[a]
N 23[a]
B 24[a]

1534 بی‌غم نفسی نیست دل بی‌خبر ما رحم است که سوزد به دل ما جگر ما

1535 دیدیم که این[1258] چشم به آن روی سزا نیست بر خاسته منظور ز پیش نظر ما L 53[a]

[1255] خوردم S، N: خوردیم L، B

[1256] غنچه وا نکردم S: غنچه گل نکردم L، B: گل عیان نکردم N

[1257] و S، N، B: - L

[1258] این L، S، N: آن B

1536 ما شعله‌نماییم ولی تشنه‌نوازیم — چون ابر چکد آب ز برق[1259] شرر ما

1537 شمشیر خجالت[1260] کشد از صاف‌درونان[1261] — بی‌رنگ بر آید ز جگر نیشتر ما

1538[1262] می‌گفت به جان دوش سعیدا دل محزون

زنهار که از خود نروی بی‌خبر ما

- 93 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 53a
S 4b
N 23a
B 24a

1539 پاس گر[1263] می‌داشتم شب‌های تار خویش را

صید می‌کردم دل معنی شکار خویش را

1540 از خیال موی او کردم قلم و آن گه به چشم

نقش بر بستم به خون دل نگار خویش را

N 23b

1541 مشرق خورشید می‌شد چون دهان شیشه‌ام

مغرب مینا نکردم جز کنار خویش را

1542 در خیالش رفتم از خود خاطرم شد بی‌رقیب

می‌کشم دزدیده از دل[1264] انتظار خویش را

1543 از سبک‌روحی به خاکم بال و پر بخشیده‌اند[1265]

[1259] آب ز برق L، S، N: برق ز آب B

[1260] خجالت L، N، B: خجالت که S

[1261] صاف‌درونان N، B: صاف درانان L: لاف درونان S

[1262] 1538 L، S، N:< 1537 B

[1263] گر S، N، B: اگر L

[1264] دل L، N، B: خود S

[1265] بخشیده‌اند S، N، B: بخشیده‌است L

با صبا همدوش[1266] می‌سازم غبار خویش را

1544 معنی بیگانه خواهد آشنا شد ز آب چشم

سبز خواهم[1267] کرد آخر خار خار خویش را

1545 در سواد زلف مشکین چند پنهان داشتن

از نگاه آشنا خط غبار خویش را

1546 طوطیِ ما بسکه حرف از شکرلب می‌زند

کام شیرین می‌کند آیینه‌دار خویش را

1547 نسبت آزادگی با[1268] سرو دور است از شعور

سرو در کار دل خود کرده بار خویش را

1548 با وجود آنکه[1269] بر[1270] رویت غبار خط نشست

رو به‌رو هرگز نگشتی خاکسار خویش را

1549[1271] چون چمن هرگز نشد عیشم به ناکامی تمام

طرح دادم با خزان دایم[1272] بهار خویش را

1550 تا نماند از دل سختت[1273] سعیدا یادگار

[1266] همدوش L، S، B: همراه N

[1267] سبز خواهم L، N، B: S

[1268] با S، N: از L، B

[1269] آنکه S، N، B: خود L

[1270] بر L، N، B: در S

[1271] 1549 S، N، B: - L

[1272] دایم N، B: آخر S

[1273] سختت L، S، B: سخت N

همچو تن[1274] در خاک بر سنگ مزار خویش را

- 94 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 53[b]
S 4[b]
N 23[b]
B 24[a]

1551 گداخت سیموش آن شوخ سیمبر ما را — به پیچ و تاب در آورد آن کمر ما را

B 24[b]

1552 چو جام گردش آن چشم پر خمار امروز — ز حادثات جهان کرد بی‌خبر ما را

1553 چو گردباد به خود ای نفس[1275] چه می‌پیچی — چو آب برد لب خشک و[1276] چشم تر ما را

S 5[a]

1554 چه طالعی است[1277] که هر گاه چون نگاه به غیر — فکنده[1278] تا نظر افکند[1279] از نظر ما را

N 24[a]

1555 کمال بی‌هنری انتهای بی‌غیبی است — که خلق عیب نسازند جز هنر ما را

1556 علاج غفلت ما را می‌تواند[1280] کرد — که مونس رگ خواب است نیشتر ما را

1557 چه غوطه‌ها که به یک قطره خون دل نزدیم[1281] — که تا گمان نکند غیر بی‌جگر ما را

1558 حرارت دل بی‌تاب و آتش شوقش — فکنده‌است چو خورشید در به‌در ما را

1559 ز خط و خال گناه است حسن روی ثواب — که نفع نیست ز سودای بی‌ضرر ما را

[1274] تن L، N، B: خود S

[1275] ای نفس S، N، B: باد بخود L

[1276] و L، S، B: - N

[1277] طالعی L، N، B: طالع S

[1278] فکنده L، N، B: فکند S

[1279] افکند L، S، N: افکنده B

[1280] می‌تواند S، N، B: علاند L

[1281] نزدیم S، N، B: بزدیم L

1560 چه زندگی است سعیدا که از نظر امروز[1282]

گذشت یار و نیاورد در نظر ما را

- 95 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

1561 دست آویزی که در روز جزا داریم ما L 53b N 24a

چشم و دست و دل پر از جرم و خطا داریم ما B 24b

1562 انتخابی کز جهان بی‌وفا داریم ما N 24b

چشم حیران و دل بی‌مدعا داریم ما

1563 تا کی آن بدخو بیاید بر سر خون ریختن

نقد جان در دست بهر مزد[1283] پا داریم ما

1564 بسکه نومیدیم از حسن[1284] قبول مدعا

اجتناب از قصد نصرت[1285] از دعا داریم ما

1565 نیستند آگاه خلق از حال تا لب‌تشنگان

زیر هر مو ورنه دشت کربلا داریم ما

1566 بسکه همپایان در این ره در[1286] پی یک دیگرند[1287]

در پی خود صد خطر از نقش پا داریم ما

[1282] امروز L، N، B: چون عمر L

[1283] مزد N، B: مرد L

[1284] حسن L، B: حسن و N

[1285] قصد نصرت L: قصد نفرت N: قصد و نصرت B

[1286] در L، N: از B

[1287] یک دیگرند N، B: هم دیگرند L

1567 گرچه نتوانیم در بزم حریفان شد سفید L 54[a]

چون سیاهی در دل و در دیده[1288] جا داریم ما

1568 خاطر گل را پریشان کرد ما را بید باغ

شکوه‌ها امروز از باد صبا داریم ما

1569 گوهر مقصود از بحر فنا آمد به کف

کی نظر بر چشمۀ آب بقا داریم ما

1570 در هوای زلف آن بد-خو سعیدا چون نسیم

اشتیاقی[1289] بر سر هر مو[1290] جدا داریم ما

- 96 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

1571	گل چند کج نهد کلهِ چارترک را	آخر خزان به خاک زند شاخ و برگ را	L 54[a] N 24[b]
1572	افتاده‌است کار به حشرت[1291] ز غافلی	صبح قیامت[1292] است ز پی شام مرگ را	B 24[b]
1573	چون گل چسان به مسند شاهی دهند جای	تا زینت کله نکنی چار ترک را	
1574	از پاره‌های دل کن و از خون منجمد	داری چو غنچه گر جگری[1293] ساز و[1294] برگ را	

1575 در چشم آنکه فرق ز یاقوت و[1295] سنگ نیست

[1288] دیده N، B: دید L

[1289] اشتیاقی N، B: اشتیاق L

[1290] هر مو N، B: موی L

[1291] حشرت L، B: حسرت N

[1292] قیامت است L، B: قیامتی است N

[1293] جگری L، B: جگر N

[1294] و N: - L، B

[1295] و N، B: - L

گوهر کند حساب سعیدا تگرگ را

- 97 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

1576 فشردم با دو دست خود لب دریای امکان را — L 54[a]

زدم چاکِ نمایان دامن صحرای امکان را — B 24[b]

1577[1296] نه ز این آبی بر آمد نی از آن گردی پریشان شد

شکستم چون طلسم خویش سر تا پای امکان را

1578 ندارد غیر انسان این صدف یک گوهر پاکی

جز آدم[1297] نیست مردم دیده بینای امکان را

1579 از این ماتمسرا[1298] بیرون بر آرد[1299] عالم جان شو

به گوش دل شنو بی پرده‌ها[1300] پاهای امکان را

1580 به هر سو می‌پرم[1301] هر دم خیال عقل فکرت را

علاجی نیست جز دیوانگی سودای امکان را

1581 ندیدم غیر خون فاسد اینجا[1302] معنیِ دیگر

هوآسا چو دیدم رگ به رگ اعضای امکان را

1582 سعیدا «کُلُّ شَيءٍ هالِک اِلّا وَجه» می‌گوید

[1296] 1577 B: - L

[1297] آدم B: ام L

[1298] ماتمسرا B: تابم سرا L

[1299] بر آرد B: بر آدر L

[1300] پرده‌ها B: پرده‌های L

[1301] می‌پرم B: می‌رود L

[1302] اینجا B: آنجا L

چرا باید کشیدن[1303] منت بی‌جای امکان را

- 98 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 54b
B 24b

1583 نسبت به غیر تنگ شود جا زمانه را — گر در خیال خویش کشم طرح خانه را

N 187a

1584 چون عندلیب رایحه نی رنگم[1304] آرزوست — ز آن در چمن نهم به خزان آشیانه را

B 25a

1585 تا آشنای محتسب شهر گشته‌ایم — در روز می‌خوریم شراب شبانه را

1586 بر گنج معرفت چو[1305] طلسمی است نفس ما — چون مار گشته حلقه در این خزانه را

1587 گردد به دام بسته و از دانه ناامید — مرغی که دید پیشتر از دام دانه را

1588 چون عندلیب نالهٔ ما بی‌اثر نبود — آتش زدیم اوّل دم آشیانه را

1589 سوزد اگر به شعر سعیدا دلی چه دور[1306]

کرده است همچو شمع ز آتش زبانه را

- 99 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 54b
B 25a
N 187b

1590 می‌کند دست اجل ویران تن آباد ما

هر نفس خشتی است بر می‌دارد از بنیاد ما

1591 در خیال ما خیال اوست[1307] دایم جلوه‌گر

[1303] کشیدن B: کشید L

[1304] نی رنگم L، N: بی رنگم B

[1305] چه N، B: چو L

[1306] دور N، B: سود L

[1307] در خیال ما خیال اوست N: در خیال او خیاماست L: در خیال او خیال ماست B

هست تا در یاد ما کی می‌رود از یاد ما

1592 کوه‌کن از تیشه بر خارا بت شیرین کشید
گند در دل نقش او اندیشهٔ فرهاد ما

1593 کلک تقدیر و زبان مرشد کامل یکی است
سرنوشت ماست مضمون خط ارشاد ما

1594 تا شود نخجیر دامش صید بسمل می‌شود
نیست خون‌ریزی سعیدا شیوهٔ صیاد ما

- 100 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 54b
B 25a

1595 خامیم و سوخت عشق سراپا وجود ما | صاحب نظر سرشک فشاند به دود ما

N 187b

1596 گشتیم پیر و لذت پیری نیافتیم | خامی گرفته جا چو ثمر در وجود ما

1597 بنگر مگو فسانه و خواب است این سخن | در کاینات نسخهٔ بود و نبود ما

L 55a

1598 سنت ز خویش رفتن و فرض است بی‌خودی | در قعده و قیام و رکوع و[1308] سجود ما

1599 چون آب و تاب در گل و[1309] مل جلوه می‌کند | بود حقیقت تو به رنگ نمود ما

1600 خاریم[1310] بسکه در نظر مدعی مدام | گویا که موی رسته ز چشم حسود ما

1601 گشتیم پیر از هوس طول عمر خویش | از بسکه خورده‌است گره تار و پود ما

1602 ما را به دام فرصت یک ناله آرزوست | صیاد را به گریه در آرد سرود ما

[1308] قیام و رکوع و L، B: قیام رکوع N

[1309] و L، B: - N

[1310] خاریم N، B: خواریم L

1603 دولاب آب را برساند به کام آب بیهوده نیست[1311] گردش چرخ[1312] کبود ما

1604 چون سایه‌ای[1313] که بر سر دیوار رفته‌است N 188[a]

بر عکس بوده‌است سعیدا صعود ما

- 101 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

1605 «لَن تَرانی» بشنود موسی ز کوه طور ما L 55[a]

دار گردد پست در پای سر منصور ما B 25[a]

N 187[a]

1606 دست ما را گر بجنباند دم باد غرور

رعشه افتد در کمان از بازوی پرزور ما

1607 چون غذای روح می‌خواهیم با آن دلنواز

پر کند[1314] از نغمه هر دم کاسهٔ طنبور ما

1608 شد ز زحمت بی‌نصیب و از تکبّر ماند منع[1315]

سر کشید و تافت رو چون زاهد مغرور ما

1609 در کمال خویش چون دید آفت می را ز پی[1316]

خشک شد در خامیِ خود دانهٔ انگور ما

1610 از وفای درد ما درمان خجالت می‌کشد

[1311] نیست N، B: گشت L

[1312] چرخ N: چشم L، B

[1313] سایه‌ای N، B: سایه L

[1314] پر کند N، B: بر کند L

[1315] ماند منع L، N: ناامید B

[1316] می را ز پی B: می زاری L: می را ز می N

مومیا را[1317] آب سازد خاطر مکسور ما

1611 ما به امید سعیدا زندگانی می‌کنیم
ور نه لطفی نیست از این زندگی منظور ما

- 102 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 37[b]
Lm 55[a]
B 25[a]

1612 نگفتمت که مده[1318] باده همچو آب مرا / خراب می‌کند این خانمان خراب مرا

L 55[b]

1613 ز باده گشته[1319] از آنم به خون دل قانع / که بوی داغ دهد لذت کباب مرا

1614 ز بس مراد مرا داد نامراد شدم[1320] / فریب داد دعاهای مستجاب[1321] مرا

1615 ز غافلی است که پی می‌بری به آگاهی / ز صبح مرگ خبر کرد شام خواب مرا

B 25[b]

1616 از آنچه صورت خودبینی است[1322] بیزارم / اگرچه آینه باشد شود حجاب مرا

1617 طلسم گنج معانی شکن پیاله بده / به زور[1323] سلسلهٔ تاک کن خراب مرا

1618 چه غم ز شب‌پره‌طبعان کینه‌جو[1324] دارم / که کرد جلوهٔ ماه تو آفتاب مرا

[1317] را N، B: از L
[1318] مده Lm، B: بده L
[1319] گشته L، B: گشت Lm
[1320] شدم L، B: شدیم Lm
[1321] مستجاب L، B: نامرا Lm
[1322] خودبینی است L، B: Lm
[1323] به زور B: L: به روز Lm
[1324] کینه‌جو L، B: کینه خو Lm

1619 به در نمی‌روم از خود نه از کران جا نیست[1325] ز پا فکنده[1326] چو سیماب اضطراب مرا

1620 چه آتشی است سعیدا خیال جانانم

که تا گذشت ز دل می‌کند کباب مرا

- 103 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 55b

B 25b

1621 بحر عشق آمد و هر موج نهنگ[1327] است اینجا

کوه عاشق شد و هر داغ پلنگ[1328] است اینجا

1622 از فضای چمن است این که دل غنچه گرفت

وسعت روی زمین در دل تنگ است اینجا

1623 شیوهٔ فقر کم از معجزهٔ موسی نیست

هر عصا نیزه و شمشیر و خدنگ است اینجا

1624 نیست جز جوف صدف جای[1329] دگر گوهر را

مهر رخسار[1330] تو در سینهٔ تنگ است اینجا

1625 گفتگو مشت و درفش است به زاهد لیکن

توبه و ساغر می شیشه و سنگ است اینجا

1626 کردم از عمر سؤالی ز شتابش گفتا

[1325] جا نیست L، B: جان است Lm

[1326] فکنده L، Lm: فکند B

[1327] نهنگ B: نهنگی L

[1328] پلنگ B: پلنگی L

[1329] جای B: جایی L

[1330] رخسار B: دیدار L

من نگویم تو بگو جای درنگ است اینجا

1627 نفس در شهر وجود تو سعیدا تا هست

دین خود را مکن اظهار فرنگ است اینجا

- 104 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 56a B 25b N 28b

1628 هر چند کرد عقل ضعیف انتخاب‌ها — در دیده‌ای شناخت قوی شد حجاب‌ها

1629 عریان‌ترند اهل حق از مهر در جهان — پوشیده‌اند گرچه لباس قباب‌ها

1630 تا نقد عمر در کف اهل زمانه است — بر قلب می‌زنند نقوش[1331] حساب‌ها

1631 دارند جمله فضل ترا در نظر مدام — بر بسته‌اند چشم به دریا حباب‌ها

1632 آگاه نیست غیر که ما را به آن جناب — در هر اشارتی است سؤال و جواب‌ها

1633 تا هست حکم هستی این دودمان به جا — در پردهٔ خیال نهان است خواب‌ها

1634 از لاله‌زار شمع تجلّی گذشته‌است — از داغ اوفتاده در آتش کباب‌ها

1635 علم دو کون در دل داناست نقطه‌ای[1332]

از جهل کرده‌اند سعیدا کتاب‌ها

- 105 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 56a

1636 تا با دل شکسته فتاده‌است کار ما — شد آه گرم نیمشبی ذوالفقار ما

[1331] نقوش L، B: نغوث N

[1332] نقطه‌ای L: نقطه N: نقطه‌ای است B

B 25[b]
N 26[a]

1637 تا از وفا به کوی تو گشتیم خاک راه — شد توتیا به دیدهٔ بینا غبار ما

1638 تا خون دل ز دیده به مژگان دویده‌است — گل‌ها شکفته[1333] از بن هر نیش خار ما

1639 داریم اشک سرخ و رخ زرد از غمش — در یک چمن نشسته خزان و بهار ما

1640 اندر دل خراب سعیدا ز عشق او
گنج محبت[1334] است غم بی‌شمار ما

- 106 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 56[a]
B 25[b]

1641 بر عمر خویش تکیه حرام است نزد ما — طول امل چو رشتهٔ خام است نزد ما

N 26[a]

1642 ساقی بده پیاله که از عمر بر خوریم[1335] — آب حیات در لب جام است نزد ما

L 56[b]

1643 از پردهٔ حجاب برون شو چو آفتاب — هر صبح بی‌وصال تو شام است نزد ما

1644 تنها به بند یک شکن زلف نیست دل — هر حلقه‌ای ز زلف تو دام است نزد ما

1645 تا آخرت سعید رهِ دور نیست نیست
این زندگی و مرگ دو گام است نزد ما

- 107 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

N 26[a]

1646 فشاندم در چمن از گرد کلفت دامن خود را — زدم از شوق چون گل چاک‌ها پیراهن خود را

[1333] شکفته L، B: شکفت N

[1334] محبت N: محبتی L، B

[1335] خوریم N: خوری L، B

1647	مصفّا شد دل من در محبّت همچو آیینه	در آتشخانه‌ها بگداختم تا آهن خود را	N 26b
1648	خدنگ آه من آن چرخ دارد آتشی با خود	نشان چون می‌دهی با من کمان صد منِ خود را	
1649	کسی هرگز در این عالم نشد از من دل‌آزرده	به دست کس ندادم در قیامت دامن خود را	
1650	سعیدا همچو گردون نیست دون همت در این مزرع به دست خوشه‌چین افکنده دایم دامن خود را		

- 108 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

1651	اگر خواهی تو همچو من شوی ای شمع محفل‌ها	تماشا ساز عکس خویش در آیینهٔ دل‌ها	N 26b
1652	چه در بند هوا و حرص خود را مبتلا کردی	چرا بر خویشتن آسان نمی‌سازی تو مشکل‌ها	
1653	سخی خالی نمی‌ماند گدا را از حریم خود	چرا محروم بر گردند از کوی تو سایل‌ها	
1654	به بحر معصیت تا چند دامن تر کنی ای دل	چو طفلان خویش را چون می‌کنی آلوده در گل‌ها	
1655	به عیب خود سعیدا هیچ گه وارس نگردیدیم در این دیر کهن هر چند طی کردیم منزل‌ها		

- 109 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

1656	مصفا کن ز نور خود دل ویرانهٔ خود[1336] را	توانی کعبه‌ای سازی تو این بتخانهٔ خود را	N 26b
1657	گرفتم من به گردن خونِ مینا ریز در ساغر	چنین مگذار از می خشک لب پیمانهٔ خود را	
1658	دلم دیوانه شد زنجیر از زلف بتانش کَن	به زناری بدل سبحهٔ صد دانهٔ خود را	
1659	غم خود در دلم جا کن نه شوق زال دنیا را	مده ره در حریم آشنا بیگانهٔ خود را	

[1336] خود: ما N

1660 نمی‌خواهیم آب زندگی از چشمهٔ حیوان N 27[a]

ز آب تیغ خود سرشار کن پیمانهٔ خود را

- 110 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

1661 مرشد ما شیخ جام و مرشد زاهد ردا — فرق بسیار است پیر زاهدان تا پیر ما N 27[a]

1662 با خدا شو آشنا صد ناخدا را وا گذار — می‌توان از بحرها بگذشت با یک آشنا

1663 ز آن سبب فردند از دنیا و صافی‌طینتند — گشته لبریز از[1337] میِ وحدت سبوی اولیا

1664 ای بلند اقبال چون نسبت به قدت می‌دهند — خاک پای سرو شد در چشم نرگس توتیا

1665 آتشی زن در کلاه و خرقه گر وارسته‌ای[1338] — جز تعلق نیست بر آزاده نقش بوریا

1666 تا به کوی دوست می‌باید به روی آب رفت

نیست محرم در ره جانان سعیدا نقش ما

- 111 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

1667 به بزم می‌کشان هر گاه ساغر می‌شود پیدا — صراحی از پیش با دیدهٔ تر می‌شود پیدا N 27[a]

1668 اگر یک بار لعلش با تبسم آشنا گردد — در این بازار آخر قدر شگر می‌شود پیدا

1669 برای امتحان چون عود گر سوزد دل ما را — به جای دود خون از چشم مجمر می‌شود پیدا

1670 بکش سر از محیط عشق عاشق را حباب‌آسا — ز پا می‌افکند این بحر تا سر می‌شود پیدا

1671 تعجب نیست از او ناز و از عاشق نیاز ای دل — ز دریا گوهر از آتش سمندر می‌شود پیدا

1672 به خود چون نامه می‌پیچم ز بس بی‌تاب می‌گردم — ز گرد راه هر گه چون کبوتر می‌شود پیدا

[1337] از: ار N

[1338] وارسته‌ای: وارسته N

N 27[b]

1673 خضر گردد کسی گر چشم تر حاصل شود با او / که این سرچشمه کی بهر سکندر می‌شود پیدا

1674 به گلشن گر در آیی ای پری بهر تماشایت / به هر گل دیده‌ای چون چشم عنبر می‌شود پیدا

1675 سعیدا چون پریشان‌وش نباشد همچو زلف او

جنون هر کسی از وضع ابتر می‌شود پیدا

- 112 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 56[b]

B 25[b]

1676 بند بند من گرفتار است زنجیر ترا

حلقه‌های چشم باشد دام نخجیر ترا

1677 تا نبینم غیر یک معنی به عالم جلوه‌گر

می‌کشم تا زنده‌ام بر دیدهٔ تصویر ترا

1678 قادر اندازی ندارد یاد مثلث روزگار

می‌کند جبریل از بالش پر تیر ترا

B 26[a]

1679 روح شد جسم مسیحا چون ز مهرت یافت کام

خاک خود زر کرد هر کس یافت اکسیر ترا

1680 نور مطلق شیرهٔ جان را به هم آمیختند

آن زمان کز رنگ و بو کردند تخمیر ترا

1681 نیست دیوار وجودت را غم از باران اشک

عشق تا از رنگ کاهی کرد تعمیر ترا

1682 جذبهٔ شوق سعیدا در گرفتاری بسی است

نیست حاجت با کمد و دام تسخیر ترا

- 113 -

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 56[b]

B 26[a]

1683 ای ز رخسار تو گل آشفته در بازارها
یوسفان خود را به یادت برده در بازارها

1684 پاک از زنگ جفا آیینهٔ بحر دلت
مخزن سّر ترا گنج[1339] گهر اسرارها

1685 مردم صاحب‌نظر بی آفتاب روی تو
بسته از مژگان به گرد چشم خود دیوارها

1686 بوسه چون بر آستانِ قرب زد ادراک را
از لب اندیشه بر گردید[1340] استفسارها

1687 نیست ملحوظ دلم بیجا خط آن پشت لب
ز این جواهر سرمه حاصل کرده استبصارها

L 57[a]

1688 نیست از خود منقلب گردیدنِ اوضاع خلق
بستهٔ ادوار باشد رشتهٔ اطوارها

1689 شعر رنگین سعیدا را ز بس دی خوانده‌اند
بلبلان کردند رنگین در چمن منقارها

- 114 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 57[a]

B 26[a]

N 188[a]

1690 از بسکه سوده روی به راه تو آب‌ها — بر روی آب آبله باشد حباب‌ها

1691 تا فتنه راست کرده به چشم تو جای خواب — از چشم روزگار پریده است خواب‌ها

[1339] گنج B: گنج و L

[1340] بر گردید L: بر گردیده B

1692	صحّاف روزگار ز یک تار دوستی است	شیرازه‌ای که بسته به چندین کتاب‌ها	
1693	هر گز مخالفت نشنیدم ز هیچ کس	در گوش یک صداست نوای رباب‌ها	N 188[b]
1694	تا می ز چشم فتنه‌نوازت فتاده‌است	جوش خمار چشم تو دارد[1341] شراب‌ها	
1695	از رفت و آمدِ[1342] نفَس آگه اگر شوند	آباد می‌شود به دو خشت این خراب‌ها	
1696	مجموعه‌ای است عالم و هر کس برای خود	کرد از سرِ هوا و هوس انتخاب‌ها	
1697	از آتشِ تجلّیِ او در گرفته‌است	بر[1343] روی بحر نیلفری[1344] این حباب‌ها	
1698	در عالم تصوّر ذهنی و خارجی	دارد جمال شاهد معنی نقاب‌ها	
1699	تب‌لرزه‌ای است بحر ز امواج مختلف	تب‌خال‌هاست بر لب دریا حباب‌ها	

1700 آن گرم‌رو کجاست سعیدا که از پیَش
گردید آب از تب صحرا سراب‌ها

- 115 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 57[a] B 26[a] N 188[a]

1701 مرا بیگانه کرد از خویش با آن[1345] آشنایی‌ها[1346]
به حمد الله که دیدم ز آشنایی روشنایی‌ها[1347]

1702 ز دام زلف او وحشت نبیند رستکاری را

[1341] دارد L، B: آرد N

[1342] آمد L، B: آمدی N

[1343] بر L، N: در B

[1344] نیلفری L: نیلوفری N، B

[1345] آن L: او N، B

[1346] آشنایی‌ها L، B: آشنای ما N

[1347] روشنایی‌ها L، B: روشنای ما N

که از هر حلقهٔ وا کرده چشم دلربایی‌ها[1348]

L 57b

1703 طلب هر چند بسیار است عرفان بیشتر باشد

گدا را روشناس مرد و زن سازد گدایی‌ها[1349]

1704 ز بلبل گوشهٔ چشمی که بیند غنچه در گلشن

زبانی[1350] می‌شود هر برگ گل در خودستایی‌ها[1351]

1705 اگر پروانه‌آسا خویش را سوزند جا دارد

ز بس دیدند از گل عندلیبانبی‌وفایی‌ها[1352]

1706 قبول هر که مقدار صفای باطنش باشد

که ظاهر می‌شود غش نقد را از بی‌صفایی‌ها[1353]

1707 پریشان‌تر کند تدبیر جمعیت پریشان را

دو چندان کرد بر من درد را فکر دوایی‌ها[1354]

1708 نه دل جا کرد بر زلفش نه دامانش به چنگ آمد

رسید آخر به لب جانم ز دست نارسایی‌ها[1355]

1709 ز خود چون نی تهی گشتم به او دمساز گردیدم

سعیدا با نوا گرداند ما را بی‌نوایی‌ها[1356]

[1348] دلربایی‌ها L، B: دلربای ما N

[1349] گدایی‌ها L، B: گدای ما N

[1350] زبانی L، B: زبان N

[1351]خودستایی‌ها L، B: خودسنای N

[1352] بی‌وفایی‌ها: خود نمایی‌ها L: بیوفای ما N: خود ستایی‌ها B

[1353] بی‌صفایی‌ها L، B: ماروای ما N

[1354] دوایی‌ها L، B: دوای N

[1355] نارسایی‌ها L، B: نارسای ما N

[1356] بی‌نوایی‌ها L، B: بی نوای ما N

- 116 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 57b
B 26a

1710 از گریه سبز و تازه و تر می‌کنیم ما گر بر درخت خشک نظر می‌کنیم ما

B 26b

1711 تا بر خورند خلق ز انگار خشک خویش سر را به چوب دار ثمر می‌کنیم ما

1712 باری به جز خجالت محشر نمانده‌است سود ندیده بسکه ضرر می‌کنیم ما

1713 از کرده‌های خود متنبّه نمی‌شویم بر عیب خود اگرچه نظر می‌کنیم ما

1714 تیر نگاه او به جز از دل نمی‌رسد هر چند دست و سینه سپر می‌کنیم ما

1715 از یک دو قطره‌ای که به نام است آبرو هر دم هزار بار گذر می‌کنیم ما

1716 تا کیمیای فقر سعیدا به ما رسید
ترجیح خاک تیره به زر می‌کنیم ما

- 117 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 57b
B 26b

1717 نیست کار زلف جز ذکر دوام آفتاب
شد معمّر آخر این هندو ز نام آفتاب

L 58a

1718 نیست جز طاق دو ابرو حُسن را سرمایه‌ای[1357]
سورهٔ نور است ورد صبح و شام آفتاب

1719 منّتی بر گردن هر ذره دارد فیض دوست
دایما از روی ماه اوست دام آفتاب

[1357] سرمایه‌ای B: سرمایه L

1720 بدر دانی چیست در دست فلک وقت غروب
کاسۀ دریوزه باشد بهر شام آفتاب

1721 در خم زلف است هر مضمون که می‌جویند خلق
حلقه در گوش است با معنی غلام آفتاب

1722 آمد و بگذشت گرم از پیش چشم مردمان
سوخت عالم را به یک جولان خرام آفتاب

1723 احتیاجی نیست با مشّاطه آن رخساره را
ز[1358] آتش خود پخته می‌گردد طعام آفتاب

1724 نشئه می‌ریزد سعیدا صبحدم از آسمان
سرنگون بیرون شد از خمخانه جام آفتاب

- 118 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

B 26b
H 116

1725 بسکه می‌سوزد زمین را دل به حسن آفتاب — اشک می‌ریزد به حال خاکیان چشم سحاب

1726 کی تواند همچو چشم یار شد نرگس سیاه — رنگ زردی خاصۀ بیمار بی خورد است و خواب

1727 فیض یک ذات است عالم را منوّر کرده‌است — می‌خورد این باغ سر تا پای از یک جوی آب

1728 عاشقان را جز گیاه مهر در دل هیچ نیست — تاک می‌کارند رندان در زمین انتخاب[1359]

1729 از پدر وز جد و آبایش سعیدا را مپرس

[1358] ز L: - B
[1359] انتخاب H: آفتاب B

می‌رساند عاشق صادق به معشوق انتساب[1360]

- 119 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

1730	سر گشتهٔ تو خم نکند سر به هیچ باب	از آسمان فتد نفتد قدر آفتاب[1361]	L 58[a] M 16[a]
1731	دیروز طرفه صحبت گرمی نداشتیم	ما و خدنگ غمزهٔ او[1362] زلف پیچ و تاب[1363]	S 131[b]
1732	واعظ بیا ز حق مگذر خوب قسمت ایست	ما و شراب ناب[1364] تو و مست[1365] احتساب	B 26[b] N 31[b]
1733	پستان داغ سینه به طفلی مکیده‌ام	کی می‌رود ز ذایقه‌ام لذّت کباب	
1734	امروز زلف طرهٔ شب را گشوده‌است	در آسمان آینه کن سیر ماهتاب	
1735	بی او مدان که باده‌کشان باده می‌کشند	چشمی است پر ز گریهٔ خم[1366] ساغر شراب	S 132[a]
1736	بالله از عمارت کونین بهتر است	تعمیر سایهٔ در و بام دل خراب	

1737 خواهی شوی نهان ز اجل پیشتر ز موت
زودی بپوش چشم سعیدا برو به خواب

- 120 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

[1360] انتساب B: انتحاب H

[1361] سر گشتهٔ تو خم نکند سر به هیچ باب/ از آسمان فتد نفتد قدر آفتاب L، S، M، N: روشنگر زمان و زمین است آفتاب/ یک صفحه از کتاب مبین است آفتاب B

[1362] غمزهٔ او S، M، N، B: غمزه و او L

[1363] زلف پیچ و تاب L: زلف و پیچ تاب S، M: زلف و پیچ و تاب N، B

[1364] ناب S، M، N، B: ناب و L

[1365] مست L، S، M، B: مست و N

[1366] خم S، M، N، B: می L

1738		روشنگر زمان و زمین[1367] است آفتاب	یک صفحه از کتاب مبین است آفتاب[1368]	L 58b M 16b
1739		تا جوهر وجود تو آمد به روی کار	ماه است آسمان و[1369] زمین است آفتاب	S 132a
1740		در پاکیِ وجود تو حرفی نماندهاست	گوید چرا[1370] چنان و چنین است آفتاب	B 26b N 32a
1741	1371	چون گوی در سراسر[1372] میدان آسمان	پهلو نبرد گوشهنشین است آفتاب	
1742		خوش گو سخن به پستیِ قدرت نظر مکن	دل آسمان و[1373] فکر زمین است آفتاب	S 132b
1743	1374	سالک خیال و راه خدا آسمان دل	شک و گمان ستاره یقین است آفتاب	32b
1744		یک دلبری[1375] است لیک به هنگام مهر و[1376] قهر	آن است گاه ماه گه این است آفتاب	

1745 دور از حقیقت است سعیدا مجاز بین
چون بگذرد ز ماه قرین است آفتاب — M 17a

- 121 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

[1367] زمان و زمین L، M: زمین و زمان S، N: زمان زمین Nt

[1368] روشنگر زمان و زمین است آفتاب/ یک صفحه از کتاب مبین است آفتاب L، S، M، N: سر گشتهٔ تو خم نکند سر به هیچ باب/ از آسمان فتد نفتد قدر آفتابB

[1369] و L، S، N، B: - M

[1370] چرا L، N، B: کسی S، M

[1371] 1742-1741 S، M، N: - L، B

[1372] سراسر S، M: برابر N

[1373] و M، B: - S

[1374] 1743 L، S، M، B:< 1745 N

[1375] دلبری L، S، M، B: دلبر N

[1376] و L، S، N، B: - M

1746	کاکل کمند[1377] زلف تو شد دام آفتاب	تا شد غزال چشم سیه رام آفتاب	L 58b M 16b
1747	ز آن دم که ماه روی ترا دیده‌ام به خواب	هرگز نبرده‌ام به غلط نام آفتاب	S 132a
[1378] 1748	ز آن رو که ناز گوشهٔ ابرو بود بلند	مه می‌شود هلال به پیغام آفتاب	B 27a N 32a
1749	لعل لبش به چشم سیاهش نمی‌رسد	نسبت به جام می نکنم جام آفتاب	
1750	آغاز مهر نیم دمی[1379] صبح صادق[1380] است	یک شام بیش نیست سرانجام آفتاب	
1751	هر شب برای داشتن پاس[1381] خاطر است[1382]	مشعل فروزِ فلک و بام آفتاب	
1752	هرگز نیافت روزیِ خود غیر قرص نور	تا لقمه‌خوار خوان[1383] تو شد کام آفتاب	

1753 هرگز ندیده‌ایم سعیدا ز مفلسی

یک خرقهٔ درست[1384] بر[1385] اندام آفتاب

- 122 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

1754 در خم هر حلقهٔ زلفش رهین است آفتاب — L 58b M 17a

سایه‌سان پیش قد او بر زمین است آفتاب — S 132b B 27a

[1377] کمند S، M، N: کمند و L، B

[1378] 1748 L، S، M، B: < 1783 N

[1379] دمی S، M، N: دم L، B

[1380] صادق L، S، M، N: غافل B

[1381] پاس L، N، B: یأس S، M

[1382] خاطر است L، S، M، N: خاطرت B

[1383] خوان S، M، B: خان L، N

[1384] درست L، S، N، B: دورست M

[1385] بر S، M، N: در L، B

N 32[b]

L 59[a]

1755 [1386] مزرع حسنی که گردون است خاک ریشه‌اش

از برای روزیِ خود خوشه‌چین است آفتاب

1756 نور چشم از مهر افزون‌تر نماید[1387] در نظر

از برای دیدهٔ ما[1388] دوربین است آفتاب

1757 کیست یا رب آن سواری کز غرور حسن او

آسمان با[1389] این بزرگی اسب و[1390] زین است آفتاب

1758 عرش باشد حلقهٔ مهری به انگشت صفات

آسمان فیروزه و نقش نگین است آفتاب

1759 گه پریشان می‌کند گه غنچه می‌سازد چو زلف

با سیه‌بختان سعیدا این چنین[1391] است آفتاب

- 123 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 59[a]
M 17[a]

1760 از پیر همّت و کرمی ای[1392] جوان طلب — چون تیر[1393] قوت و[1394] مددی از کمان طلب

S 132[b]

1761 ای دادخواه دست به دامان عشق زن — هر حاجتی که هست از این خاندان طلب

[1386] 1755 L، S، M، N: > 1757 B

[1387] افزونتر نماید S، M، N: افزون می‌نماید L، B

[1388] دیدهٔ ما L، S، M، N: دیدن ما B

[1389] با L، M، N، B: ما S

[1390] و L، N، B: - S، M

[1391] این چنین L، S، N، B: آن چنین M

[1392] ای L، M، N، B: از S

[1393] تیر L، S، M، B: به تیر N

[1394] و S، M: - L، N، B

B 27[a]

N 30[a]

1762 کس بی‌نصیب روزیِ خود را نمی‌خورد — اول بیار قسمت و آنگاه نان طلب

1763 موقوف امر توست دل و جان و[1395] هرچه هست — بیرون شو از نقاب حجاب و[1396] روان طلب

1764 دیگر نماند تاب نگاه پری‌وشان
ز این مردمان بیا و[1397] سعیدا امان طلب

- 124 -
[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 59[a]
M 18[a]

1765 دیوانه شدم باز جنون می‌کنم امشب — ای[1398] عشق مدد ساز که خون می‌کنم امشب

S 133[b]

1766 تا عشق بنا گشته[1399] جهان یاد ندارد — عیشی که به این بخت زبون می‌کنم امشب

N 33[b]

B 27[a]

1767 غم[1400] نخل و ثمر آه و[1401] نفَس سوخته آخر — خود گوی که بی روی تو چون می‌کنم امشب

1768 سیلی که بَرد زنگ ز آیینهٔ عالم — از دیدهٔ خونبار برون[1402] می‌کنم امشب

1769 چون شمع به خود گریهٔ جان‌سوز سعیدا
تا کوی فنا راه نمون می‌کنم امشب

- 125 -

[1395] و L، S، B: - M، N

[1396] نقاب حجاب و N، M: نقاب و حجاب و S: نقاب حجاب L: نقاب و حجاب B

[1397] و S، M، N، B: تو L

[1398] ای S، M، N، B: این L

[1399] گشته S، M، N، B: گشت L

[1400] غم S، M، N: خم L، B

[1401] و L، S، N، B: - M

[1402] برون L، S، M، N: روان B

[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

1770	قناعتم قدح خون دل کند می ناب	به دست مشت گهر می‌شود مرا کف آب	H 119
1771	به روی آب کند پرده‌داریِ دریا	ندیده‌ایم نظر پاکـتر ز چشم حباب	
1772	دلم کباب شرابم ز خون دل باشد	مرا به دور تو غم نیست از شراب و کباب	
1773	خوشم به نشئهٔ سرشار آن سرافکنده	که خورده از عرق انفعال بادهٔ ناب	
1774	بود همیشه لگدکوب آنکه چون محمل	فتاده‌است ز تن‌پروری به بستر خواب	

1775 به حال خویش سعیدا از آن خوشم کامروز

امید شام ندارم چه غم ز روز حساب

- 126 -

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

1776	عشق پر شور است و[1403] ما پر اضطراب	یار بی‌رحم است و[1404] ما بی آب و تاب	L 59b M 17a
1777	دوش زلفش در خیال ما گذشت	تا سحر شب مار[1405] می‌دیدم به خواب	S 133a
1778	چشم او را در نظر آورده‌ام	می‌توانم کرد عالم را خراب	B 27a N 30a
1779	می‌روم از هوش و می‌گوید[1406] دلم[1407]	یا شراب و یا شراب و یا شراب	
1780	قصد جان دارد بت عیّار من	کافری را می‌کُشد بهر ثواب[1408]	

[1403] و L، S، B: - M، N

[1404] و L، S، N، B: - M

[1405] مار L، S، M، B: یار N

[1406] می‌گوید L، S، M، N: می‌گویم B

[1407] دلم S، M، N: مرا L: به دل B

[1408] ثواب L، S، M، B: صواب N

1781	شام گفتا صبح می‌آیم برون[1409]	ای خدایا کی بر آید آفتاب	
1782	مَی‌پرستی از جوانان عیب نیست	طرفه ایّامی است ایام شباب	
1783	جملهٔ آیات قرآن نازل است	از برای مدح آن عالی‌جناب	
1784	از می عشق آنچه می‌خواهی بنوش	هیچ کس را نیست دست احتساب	N 30[b]
1785	این غزل[1410] بر وزن بیت مثنوی است	«خشم مردان خشک گرداند سحاب»	

1786 خود دعای خود سعیدا می‌کند B 27[b]

شاه ما بادا ز جانان کامیاب

- 127 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 59[b]
M 17[b]
S 133[a]
B 27[b]
N 30[b]

1787 در میان ما و او شد حُسن بی‌پروا نقاب

تابش خورشید بر خورشید شد پیدا[1411] نقاب

1788 روز محشر روی او از[1412] هیچ کس پوشیده نیست

می‌شود خجلت به چشم عاصیان فردا نقاب[1413]

1789 آسمان در فکر دیدارش سراپا دیده‌شد

تا مبادا افکند از روی مه سیما نقاب

[1409] برون L، S، N، B: بیرون M

[1410] غزل L، S، M، N: همه B

[1411] پیدا L، S، M، N: نید B

[1412] از L، S، M، N: بر B

[1413] نقاب L، S، M، N: حجاب B

1790 خوشتر از دل نیست جای[1414] ذکر جانان هوشدار

دختر رز را نباشد بهتر از مینا نقاب

L 60a

1791 تا نپوشی چشم از جان گوهرت ناید به دست

دیدن او را به ما شد دیدۀ بینا[1415] نقاب

S 133b

1792 وسمه ننگ[1416] ابروانش[1417] سرمه عار دیده‌اش[1418]

دلبری را بسته از رنگ حنا بر پا نقاب

1793 اشک ما اکثر حجاب دیدۀ ما می‌شود

همچو موج بحر گاهی بر رخ دریا نقاب

1794 مبداءِ درمان[1419] درد[1420] خویش می‌دانم ز[1421] کیست

حکمت حق را نباشد بو علی سینا نقاب

1795 عارف از آگاهیِ دایم سعیدا عارف است

یاد غیر[1422] دوست باشد بر دل دانا نقاب

- 128 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

[1414] جای L، S، M، N: جایی B

[1415] بینا S، M، N، B: مینا L

[1416] ننگ L، B: ننگ است S، M، N

[1417] ابروانش L، B: ابروانش را S: ابرووش را M: ابروش را N

[1418] دیده‌اش S، M، N، B: دیده‌است L

[1419] درمان L، N، B: درمان و S، M

[1420] درد L، N، B: دردی S، M

[1421] می‌دانم ز L، N، B: می‌دانیم S، M

[1422] غیر L، M، N، B: غیری S

1796	مرا در کویِ خود آن شوخ خود شد رهنما امشب	به هر نقشی ز پایش می‌کنم صد جان فدا امشب	N 30[b]
1797	چنان محو جمالت گشته ای بدخو چه حسن است این	ندارد الفتی مژگان به مژگان چشم ما امشب	N 31[a]
1798	بیا ساقی و لطفی کن که دل افسرده می‌بینم	به جامی می‌توان درد مرا کردن دوا امشب	
1799	ز بس[1423] کامیده‌ام از درد جذب عشق او پیکر	که کاه روی دیوارش به من شد کهربا امشب	
1800	به کویش رفتم و دیدم که در خواب است آن بدخو	به وفق مدعای خویشتن کردم دعا امشب	
1801	به من چون مژده دادی خواهم آمد مست در کویت	ز خود می‌رفتم ای بدخو به هر آواز پا امشب	
1802	مگر چینی ز زلف خویش آن طنّاز بگشاده	که دارد مشک‌بیزی هر طرف باد صبا امشب	

1803
سعیدا باده و معشوق آمد هر دو در بزمم
هزاران لطف دارد بر من مسکین خدا امشب

- 129 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

1804	صد حرف گر بود به لبت بهترین رطب	تا ممکن است مُهر خموشی بزن به لب	N 31[a]
1805	آخر ملول می‌شوی ای دل در این جهان	صد عید بگذرد تو ز شوقش مکن طرب	
1806	وارسته باش خون جگر قوت خویش کن	از خوان چرخ برّهٔ بریان مکن طلب	
1807	معزور اصل خود مشو و کار حق مکن	در روز حشر هیچ نپرسند از نسب	

1808
در شب سعید وصل رخش کی میسّر است
خورشید را که دیده که بیرون شود به شب

- 130 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

1809	شبی که مست بیاید به خواب من مطلوب	دهد به غمزه شراب و کباب من مطلوب	L 60[a] M 18[a]

[1423] ز بس Nt: چنان N

S 133[b]
B 27[b]
N 31[a]

1810 از آن دو لعل شکرخا چو[1424] مدّعا پرسم — به غیر بوسه چه گوید جواب من مطلوب — N 31[b]

1811 حوالهام به دو زلف سیاه خواهد کرد — چو بیند از غم خود پیچ و تاب من مطلوب

1812 ز پرتو رخ او نور دیده بوده[1425] و دل — نمی‌نمود[1426] به من از حجاب من مطلوب

1813 چو دید از همه سو روی من به خود گفتا — صد آفرین به خیال صواب من مطلوب

1814[1427] چه سینه‌ها که[1428] نشد داغ و خانه‌ها[1429] که نسوخت — چو پا گذاشت به بَیتُ الخَراب من مطلوب

1815 چه احتیاج سعیدا مرا به صرف و به نحو[1430] — S 134[a]
نوشته[1431] صورت خود در کتاب من مطلوب

- 131 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

1816 چو دامن بر زند بر قتل من آن نازنین یا رب — L 60[a]
مبادا دست استغنا بگیرد آستین یا رب — B 27[b]

1817 نگیرد هر خسی تا نام مِهر و عشقبازی را

1424 چو L، S، M، N: چه B
1425 نور دیده بوده L، S، M، N: بوده نور دیده B
1426 نمی‌نمود L، B: نمی‌نموده S، M، N
1427 1814 L، S، M، B: - N
1428 چه سینه‌ها که M: چه سینه‌ای که L، B: [image] S
1429 خانه‌ها S، M: جان‌ها L، B
1430 به صرف و به نحو L، S، M، N: به خود و به صرف B
1431 نوشته S، M، N: نوشت L، B

نما یک بار چون خورشید روی آتشین یا رب

1818 ندانم مستحقّ مهر یا قهرم عیانم کن

به چینِ زلف گر قابل نیم چین جبین یا رب

L 60b

1819 نماند از جرم من روی زمین خالی الفـواری

ندانم با چه رو خواهم شدن زیر زمین یا رب

1820 سعیدا را به چشم اهل دل حُسن قبولی ده

کلامش را چو ناز دلبران کن دلنشین یا رب

- 132 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن فعولن]

L 60b
M 18a
S 134a
B 27b
N 33a

1821 تو جان و من به جانت گشته طالب — تو نور دیده و از دیده غایب

M 18b

1822 چنان قانون شرعت زد بر[1432] آهنگ — که از می شد لب پیمانه تایب

1823 جهان بس[1433] خورده بر[1434] هم فرق نتوان — در این دوران غرایب از عجایب[1435]

1824 ز دست خویش در آتش فتادی — که در معنی اقارب شد عقارب

1825 مکن در کار[1436] او عیبی که پیداست[1437]

[1432] بر S، M، N، B: به L

[1433] بس L، M، N، B: پس S

[1434] بر L، B: با S، M، N

[1435] غرایب از عجایب S، M، N، B: عجایب در غرایب L

[1436] کار L، M، N، B: کام S

[1437] پیداست S، M، N: بند است L، B

سعیدا چون قلم در دست کاتب

- 133 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

1826	ساقی مکن دریغ ز پیر و جوان شراب	فرصت غنیمت است بده رایگان شراب	L 60[b] M 18[b]
1827	ای خضر تن‌پرست چه[1438] تن می‌زنی بس است	آب حیات مجلس روحانیان شراب	S 134[a]
1828	در پای گل پیاله‌کشان بس گریستند	جاری است همچو آب در این بوستان شراب	B 27[b] N 32[b]
1829	تنگ است بسکه چشم جهان و[1439] جهانیان	ای دل نمی‌رسد به تو یک سرمه‌دان شراب	
1830	گر می نمی‌دهند برای خدا مرا	باری بیاورید پی امتحان شراب	
1831	با مفلسان رند[1440] روادار نیست دهر	بارد به جای آب گر از[1441] آسمان شراب	N 33[a]
1832	از عشق و عاشقی به سعیدا چه گفتن است	کس کی برد[1442] برای مغان ارمغان شراب	B 28[a]

- 134 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

1833	با تهی‌دستی علوّ همت است این از حباب کاسه‌اش بر[1443] آب و هرگز نم نمی‌گیرد[1444] ز آب	L 61[a] M 18[b] S 134[a]

[1438] چه L، S، M، N: چو B

[1439] و L، M، N، B: - S

[1440] رند L، S، M، N: دهر B

[1441] گر از L، S، M: اگر از N: اگر ز B

[1442] کی برد L، B: می‌برد S، M، N

[1443] بر S، M، N، B: پر L

[1444] نم نمی‌گیرد St، N، B: نم نمی‌کرد L، M: تر نمی‌گردد S

B 28[a]

N 33[a]

S 134[b] — 1834 جوهر خود را نهان در طبع[1445] روشن کرده‌ام
با وجود[1446] آنکه عریانم چو تیغ آفتاب

1835 جوش مستی‌های باطن را چه داند[1447] محتسب
کی برد بو تا نریزد در[1448] کنار خم[1449] شراب

1836 در شکست دل از آن شادم که استاد ازل
کرده از[1450] مجموعهٔ تن این ورق را انتخاب

M 19[a] — 1837 نشئهٔ بخت من و چشم سیاه او یکی است
هر دو همرنگند[1451] وحشی طبع و[1452] دایم مست خواب

1838 ما نهال خود سعیدا ز آبرو پرورده‌ایم
خوش‌تر از چینِ جبین باشد به ما موج شراب

- 135 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[1445] طبع S، M، N: چشم L، B

[1446] وجود L، N، B: وجودی S، M

[1447] داند S، M، N، B: می‌داند L

[1448] در L، B: بر S، M، N

[1449] خم L، M، N، B: خم و S

[1450] از L، B: در S، M، N

[1451] همرنگند L، S، M، N: همرنگند و B

[1452] و S، M، N، B: - L

L 61[a]
M 19[a]
S 134[b]
N 33[b]

1839 [1453] غنچه کی وا می‌کند چشم و[1454] دل خود را ز خواب
تا نیفشاند سحر بر روی گل شبنم گلاب

B 28[a]

1840 شورش دیوانه از زنجیر کی گم[1455] می‌شود
می‌تواند منع جوش بحر سازد[1456] موج آب

1841 در ترقی می‌شود حرص از هجوم مال و جاه
تشنگی افزون شود نزدیک چون گردد سراب[1457]

1842 دعویِ میخانه در میخانه گردد باز صاف
کی نشیند بر زمین موجی که بر خیزد ز آب

1843 رفته از خود خویش را بیند سعیدا بر درت
کی شود[1458] یا رب که گردد این دعایش مستجاب

- 136 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 61[a]

1844 شدم ز طالع میمون[1459] خود سعید امشب　　به روی ماه تو دیدم هلال عید امشب

[1453] 1839 L، S، M، N: - B
[1454] و L، N: - S، M
[1455] کی گم S، M، N، B: گم کی L
[1456] سازد S، M، N، B: ساز L
[1457] سراب S، M، N: شراب L: به آب B
[1458] شود L، B: بود S، M، N
[1459] میمون L: مسعود B

B 28[a]

1845	هزار شکر که میخانه‌های عالم را	ز اوج چرخ نمودار شد کلید امشب
1846	ز پای دختر رز ساقیا حنا بر دار	که بزم باده‌پرستان به سر رسید امشب
1847	ز وصف حسن تو عَینُ الیَقین شدم حاصل	که هر چه دل ز تو می‌گفت دیده دید امشب
1848	نهال دل به هوای تو بید مجنون بود	سواد حسن خطت کرد مشک بید امشب

1849 گشوده دیدهٔ باطن ز فیض فقر سعیدا L 61[b]

که بوی پیرهن از خرقه‌ام وزید امشب

- 137 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 61[b]
B 28[a]
S 5[a]

1850 تا کجا رفتار دلجوی ترا دیده‌است آب

کز هوای جلوه‌ات بی‌خویش[1460] گردیده‌است آب

1851 می‌کند هر لحظه پیراهن قبا چرخ کبود

پس چرا[1461] بیهوده بر گرداب پیچیده‌است آب

1852 از دو جانب بسته دامن[1462] را به زنجیر کمر

از شتاب عمر بس دل سرد گردیده‌است آب

[1463] 1853 دایما در بحث کج با بحر میدان می‌کشد

راستی را از زبان موج نشنیده‌است آب

[1460] بیخویش L، B: بر خویش S

[1461] پس چرا L، B: این قدر S

[1462] دامن L، S: داماN B

[1463] 1853 S، B: <1851 L

مشرب دریا سعیدا بسکه[1464] پاک افتاده‌است 1854

همچو صوفی جامهٔ بی‌رنگ پوشیده‌است آب[1465]

- 138 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 61b M 19b S 135a B 28b N 50a

جفاهای نگاهش ظاهر از لب‌های خندان است 1855

جهان را دوستی امروز از صبحش نمایان است

ز عریانی نباشد دست من[1466] زیر بغل دایم[1467] 1856

که دست نارسا شرمنده از چاک گریبان است

به شاهد نیست حاجت روز محشر کشتگانت[1468] را 1857

که شمشیر تو خون‌آلود و زخم ما نمایان است

دم عیسی است طالب را سموم وادیِ ایمن 1858

که جنت کعبه‌رَو را سایهٔ خار مغیلان است

چه حرف است این سعیدا می‌توان دل کند از آن لب‌ها[1470] 1859 [1469]

که هم مرجان و هم یاقوت و[1471] هم لعل بدخشان است

[1464] بسکه B: - L

[1465] مشرب دریا سعیدا بسکه پاک افتاده است/ همچو صوفی جامهٔ بی‌رنگ پوشیده‌است آب L، B: جلوهٔ مستانه دریا را سعیدا شد نصیب/در پی آن نازنین از بسکه گردیده‌است آب S

[1466] من S، M، N، B: در L

[1467] دایم S، M، N، B: دارم L

[1468] کشتگانت L، S، M، N: کشتگانش B

[1469] 1859 L، S، M، B: - N

[1470] آن لب‌ها S، M، B: آن L

[1471] و L، S، M: - B

- 139 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 61[b]
M 19[b]
S 135[a]
B 28[b]
N 50[a]

1860 به سوی کوی تو راه نگاه خالی نیست — چگونه با تو رسد کس که راه خالی نیست

S 135[b]
1861 چنان پر است ز آیینه‌طلعتان دل ما — که جای آه در این کارگاه خالی نیست

1862 به هر طرف که روی می‌برند خوبان دل — جهان ز ابرو و چشم[1472] سیاه خالی نیست

L 62[a]
M 20[a]
[1473] 1863 از آن زمان که فلک حقّه‌باز شد گاهی — ز شرّ حادثه این خیره‌گاه خالی نیست

1864 چه آب و خون[1474] و[1475] چه یوسف همان تو دلو امید — فکن که ز این دو سه یک هیچ چاه خالی نیست

[1476] 1865 تویی[1477] به دل نه خیال دگر که بر گردون — چو آفتاب بود جای ماه خالی نیست

1866 چگونه یاد تمنّای وصل او نکنم[1478] — که نامهٔ مَلَک از این گناه خالی نیست

1867 گهی به گل نگرم گه به پای سرو افتم — که عالم مثل از اشتباه خالی نیست

1868 ز وادیِ عدم و منزلش مترس[1479] که هیچ — ز رفت و آمدن[1480] این شاهراه خالی نیست

1869 همین نه لاله سعیدا به سینه دارد داغ

[1472] ابرو و چشم L، S، M، B: ابروی چشم N

[1473] 1863 L، S، M، N: - B

[1474] خون S، M، N، B: جون L

[1475] و L، S، N، B: - M

[1476] 1865 S، M، N: - L، B

[1477] تویی M، N: توی S

[1478] نکنم L، B: نکنیم S، M، N

[1479] مترس L، S، M، N: میرس B

[1480] رفت و آمدن L، M، N، B: رفت آمد S

زمینِ هیچ دل از این گیاه[1481] خالی نیست

- 140 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 62[a]
M 20[a]
S 135[b]
B 28[b]

1870 به آن خدا که جهان را جز او خدایی[1482] نیست — جهان و هرچه در او[1483] هست ماسوایی[1484] نیست

1871 از آن به خانهٔ تن الفتی گرفته تنم[1485] — که غیر پهلوی خود نقش بوریایی[1486] نیست

1872 [1487] شکن سر دل و ای عقل هرچه خواهی کن — که بهتر از تو در این خانه کدخدایی[1488] نیست

1873 به ذوق می‌روم از خویشتن که در این راه — نشان چین جبینی و نقش پایی[1489] نیست

1874 [1490] به غیر چین جبین و اشارت ابرو[1491] — مرا به کعبهٔ دیدار رهنمایی[1492] نیست

1875 [1493] ز درد خویش نگویم جز آن طبیب به کس — که رحم در دل و در خانه‌اش دوایی[1494] نیست

1876 قسم به حلقهٔ آن زلف تابدار سعیدا

[1481] گیاه L، S، M، B: گناه N

[1482] خدایی L، M، B: خدای S

[1483] او S، M، B: آن L

[1484] ماسوایی L، M، B: ماسوای S

[1485] تنم L، S، M: دلم B

[1486] بوریایی M، B: دلربایی L: بوریای S

[1487] 1872 S، M: - L، B

[1488] کدخدایی M: کدخدای S

[1489] پایی L، M، B: پای S

[1490] 1874 L، B: > 1871 S، M

[1491] اشارت ابرو M، B: نشانهٔ ابرو L: اشارتی ابرو S

[1492] رهنمایی L، M، B: رهنمای S

[1493] 1875 S، M: - L، B

[1494] دوایی M: دوای S

که خال گوشهٔ آن چشم بی بلایی[1495] نیست

- 141 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 62[a]
M 20[a]
S 136[a]

1877 عندلیبِ روح را تن آشیان گردیده‌است — یوسفی را چاه و[1496] زندان خانمان گردیده‌است

B 28[b]
N 64[b]

1878 عمرها شد جان به گرد کوی او دارد طواف — تن به عزم دیدن آن رو روان گردیده‌است
M 20[b]

1879 گر سرم گردد[1497] به گرد دل عجایب نیست این[1498] — بر سر[1499] یک نقطه‌ای[1500] نه آسمان گردیده‌است

1880 ناتوانی بسکه ما را بر[1501] زمین افکنده‌است — آسمان در خانهٔ ما آستان گردیده‌است

1881 بیشتر عرفان سعیدا جهل آمد بر درش
L 62[b]
بس یقین‌ها بر سر آن کو گمان گردیده‌است[1502]

- 142 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 62[b]
M 20[b]

1882 صافی دلی چو آینه در این زمان کم است — ور هست همچو آب روان در پی هم است

[1495] بی‌بلایی L، M، B: بی‌بلای S

[1496] و L، B: - S، M، N

[1497] گردد S، M، N، B: گرد L

[1498] این S، M، N، B: آن L

[1499] سر L، N، B: سری S، M

[1500] نقطه‌ای S، M، N، B: نقطه L

[1501] بر S، M، N: در L، B

[1502] گردیده‌است S، M، N، B: گردید است L

1883	نبود عجب که منّت آسودگی کشم	زخم صحیح‌ناشده در زیر مرهم[1503] است	S 136[a]
1884	آیینه از تراش و خراش است پر ضیا	روشنگر طبیعت ما خلق عالم است	B 28[b] N 38[b]
1885	آب از دهان ساغر جمشید می‌رود	صبح دمی[1504] که غنچهٔ گل پر ز شبنم است	
1886	پیچد به آن کمر ز کمان شانه زلف را	یک موی در حساب ز کاکل اگر کم است	
1887	تا حشر بر نخیزد اگر بر فلک نهند[1505]	سرباری‌ای[1506] که بر سر فرزند آدم است	B 29[a]
1888	در زیر خاک همت می جوش می‌زند	این طفل نارسیده مگر نسل حاتم[1507] است	
1889	دایم طناب طول امل در گلوی توست	تا میخ آز در گل حرص تو محکم است	

1890
بتخانه‌ای[1508] است دهر و سعیداست بتپرست
آنکو مرید خال و[1509] خط و زلف و پرچم[1510] است

- 143 -
[غزل]
[فاعلن مفاعیلن فاعلن مفاعیلن]

L 62[b]
M 20[b]
S 136[a]
B 29[a]

1891	در مبند بر رویم سجده‌گاه من این است	ابروی ترا نازم قبله‌گاه من این است

[1503] مرهم L، S، M، N: هم B
[1504] صبح دمی L، N، B: صبحی دمی S، M
[1505] تا حشر بر نخیزد اگر بر فلک نهند L، S، M، B: دوش دو کون طاقت حملش نمی‌کند N
[1506] سرباری‌ای L، S، B: سر بازی‌ای M: سرباری N
[1507] حاتم N، M: آدم L، S، B
[1508] بتخانه‌ای L، N: بتخانه S، M، B
[1509] و L، S، M، B: - N
[1510] زلف و پرچم S، M: زلف پر خم L، B: زلف پرچم N

N 38[b]

1892	یاد می‌کنم او را می‌روم ز یاد خود	سخت تیزگامم من جلوه‌گاه من این است	S 136[b] M 21[a]
1893[1511]	گفتگوی بدگو را کی قبول می‌سازد	با گدا سری دارد طرز شاه من این است	N 39[a]
1894	وقت عرض حال خود مطلب از دلم تا لب[1512]	نارسیده می‌سوزد کار آه من این است	
1895	گوشهٔ خراباتی یا بنای ویرانی[1513]	گاه خلوت آن خلوت خانقاه[1514] من این است	
1896	زخم تیغ ابرویت از دلم نگردد به	دیده‌ام ترا روزی ز آن گواه من این است	
1897	در گل و ملی[1515] پیدا آفتاب و ماه تو[1516]	با چه نام خوانندت[1517] اشتباه من این است	L 63[a]
1898[1518]	یاد دوست می‌سازم ذوق و نشئه[1519] می‌یابم[1520]	می‌روم ز خود هر دم شاه‌راه من این است	
1899	از رخ بتان دیدن وز می نهان خوردن	توبه کی کنم هرگز گر گناه من این است	

1900 در جزا سعیدا را آرزوی دیگر[1521] نیست
بس بود اگر گویی دادخواه[1522] من این است

- 144 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

[1511] 1893 S، M، N، B: - L

[1512] وقت عرض حال خود مطلب از دلم تا لب L، M، S، B: هر دعا که می‌سازم از برای مقصودی N

[1513] ویرانی S، M، N، B: ویرانه L

[1514] خانقاه S، M، N، B: خانگاه L

[1515] ملی L، S، N، B: مل M

[1516] ماه تو L، M: ماهی تو S، N: ماه نو B

[1517] خوانندت L، S، N، B: خوانندست M

[1518] 1898-1900 L، S، M، B: - N

[1519] نشئه L، S، B: تشنه‌ای M

[1520] می‌یابم S، M، B: می‌سازم L

[1521] دیگر S، M، B: دگر L

[1522] دادخواه S، M، B: داده خواه L

1901	گرچه زلفت به میان بسته به یک زنجیری است	در میان من و دیدار تو یک شب‌گیری است	L 63[a] M 21[a]
1902	این نه شمس است که هر روز تکاپو[1523] دارد	بلکه بگریخته از شصت[1524] فنا نخجیری است	S 136[b]
1903	نقش دیبا نه پی زیب قبا بافته‌اند	بلکه هر نقش در او[1525] پنچهٔ دامن‌گیری است	B 29[a] N 39[a]
1904	طرفه جایی است جهان هر که در او[1526] می‌آید	تا در او[1527] هست پی کار و پی تدبیری است[1528]	
1905	چنگ در دامن شام و سحر و[1529] صبح بزن	منتظر باش که در هر نفسی تأثیری است	
1906	هر چه در مدح قدش گفته‌شود کوتاه است	سرو از ترکش آن سخت‌کمان یک تیری است	
1907	دو قدم در پی یک مرد خدا راست نرفت	نفس اماره سعیدا چه عجب بی‌پیری است	M 21[b]

- 145 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

1908	چاک پیراهن یار و نظر پاک یکی است	گوشهٔ دامن پاک و دل غمناک یکی است	L 63[a] M 21[b]
1909	بعد مردن نکشم منّت آرایش قبر	چون برد خواب گران تخت زر و خاک یکی است	S 137[a]
1910	مطلب از سیر چمن روی تو باشد ما را	چون تو منظور نباشی گل و[1530] خاشاک یکی است	B 29[a] N 38[a]
1911	دست بر دار ز جان چون اجلت کرد اسیر	صید را گوشهٔ دام و سر فتراک یکی است	L 63[b]

[1523] تکاپو L، S، M، B: تکادو N

[1524] شصت L، B: دست S، M، N

[1525] او S، M، N، B: آن L

[1526] او S، M، N، B: این L

[1527] او S، M، N: آن L، B

[1528] پی کار و پی تدبیری است L، S، N، B: پی و کار پی تدبیری است M

[1529] و L، S، M، N: - B

[1530] و L، S، N، B: - M

1912 بحر و بر هر دو سعیدا ز ازل یارانند

دل حسرت‌زده و دیدهٔ نمناک یکی است

- 146 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 63b
M 21b
S 137a
B 29a
N 50b

1913 باده‌نوشی و غزل‌خوانیِ دیوانه بجاست

خنده گر نیست به جا گریهٔ مستانه بجاست

1914 آدمی را به جهان کلبهٔ تن معمور است

تا ستون نفس و[1531] آه در این خانه بجاست

1915 آسمان در حرکت از اثر یک جام است

دور بر پاست اگر شیشه و[1532] پیمانه بجاست[1533]

1916 بسته در هر خم مویش دل و[1534] جانی است به زور

هر شکنجی که بر آن[1535] زلف دهد شانه بجاست

1917 شاهباز از پرش افتاد و[1536] نشیمن شد خاک

جغد پر ریخته را گوشهٔ ویرانه بجاست

B 29b

1918 [1537] یار آن است که با غیر نگیرد آرام

[1531] و S، M، N: - L، B

[1532] و L، S، M، B: - N

[1533] بجاست L، S، M، N: یکی است B

[1534] و L، S، M، B: - N

[1535] بر آن L، S، M، B: بدان N

[1536] افتاد و S، M، N، B: افتاده L

[1537] 1918 S، M، N، B: - L

تکیهٔ شمع به[1538] بال و پر پروانه بجاست

1919 شیشهٔ توبه ز یک قطرهٔ می آب شود
عهدها می‌شکند تا می و میخانه بجاست

1920 سنبلت گشت سمن سیر گل از یاد برفت[1539]
عقلت آمد به سر و غفلت طفلانه بجاست

1921 همه اعضای سعیدا هدف این معنی است[1540]
سنگ طفلان نه همین بر سر دیوانه بجاست

- 147 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن فعولن]

1922	طواف کعبه دل‌های خراب است	به دست آوردن خاطر صواب است	N 51[a]
1923	ز بس بیدار بوده تا دم صبح	سیه‌بادام او در عین خواب است	
1924	بده ساقی می بی‌غش در این باغ	که خورشید جهان جام شراب است	
1925	نه تاب دوری و نه طاقت وصل	چو سیمابی دلم در اضطراب است	
1926	شدم بی‌تاب چون موی میانت	که زلف عنبرین در پیچ و تاب است	
1927	گشا این مشکلم را ای ستمگر	گره وا کردن از کس فتح باب است	
1928	سخاوت‌های مردم را به نازم	که چیزی با گدا دادن جواب است	
1929	چه هر دم می‌دهد می با رقیبان	به بزم او دل آتش کباب است	
1930	در آسایش فلک کی می‌گذارد		

[1538] به M، N، B: نه S

[1539] برفت L، N، B: نرفت S، M

[1540] معنی است L، S، M، B: بلاست N

سعیدا مرگ هم یک چشم خواب است

- 148 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 63[b]
M 22[a]
S 137[a]
B 29[b]
N 37[b]

1931 کرم[1541] عام تو با محرم و بیگانه یک ایست

همچو خورشید که در کعبه و بتخانه یکی است

S 137[b]

1932 رنجش عاشق و معشوق به[1542] هم ساختگی است

در حقیقت سخن شمع به پروانه یکی است

1933 باده طفل است که با پیر و جوان می‌بازد[1543]

می چو آمد[1544] به میان عاقل[1545] و دیوانه یکی است

N 38[a]

1934 واحد است اصل همه[1546] لیک دویی[1547] در عدد است

گرچه صد دانه بود سبحه ولی دانه یکی است

1935 ای سعیدا مکن اندیشه که در گوش کریم

ذکر توحید تو و نعرهٔ مستانه یکی است

- 149 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[1541] کرم L، S، M، B: کرمی N

[1542] به L، S، M، N: ز B

[1543] می‌بازد S، M، N: می‌سازد L، B

[1544] آمد L، S، M، N: آید B

[1545] عاقل S، M، N، B: غافل L

[1546] همه L، S، M، N: دویی B

[1547] دویی L، N، B: دوی S، M

L 64[a]
M 22[a]
S 137[b]
B 29[b]

1936 در پی آن زلف ای دل چون تو بس افتاده است

این عنان بگسسته کی در دست کس افتاده است

1937 کی تمنّا می بر آید از دهان تنگ او

آرزو مرغی است در دام هوس افتاده است

1938 شورش دل باعث حبس نفس گردیده است

ناله زنجیری است در پای نفس افتاده است

1939 مرغ روحم قوت پرواز[1548] چون در خود ندید[1549]

از شکست بال و پر در این قفس افتاده است

1940 این رسن‌تابی سعیدا چند با طول امل

پیش می‌خواهی روی کار تو پس افتاده است

- 150 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 64[a]
M 22[a]
S 137[b]
B 29[b]

1941 جامه جز گردون اطلس در بر آزاده نیست

غیر موی سر کلاهی بر سر آزاده نیست

1942 مفلسی ما را نگهبان[1550] است هر جا می‌رویم

پاسبان غیر از خرابی[1551] بر در آزاده[1552] نیست

[1548] پرواز L، S، B: پروانه ز M

[1549] ندید L، B: بدید S، M

[1550] نگهبان L، B: نگهبانی S، M

[1551] غیر از خرابی L، S، B: از بی خرابی M

[1552] بر در آزاده L، S، M: در در دروازه B

1943 بوی عود و صندل از ابنای[1553] دنیا بشنوید

غیر دود آه دل در مجمر آزاده نیست

[1554] 1944 نی جهنم را سزا نی[1555] مستحقّ جنت است

رسم و[1556] آیین جزا در محشر آزاده نیست

1945 خاربستی[1557] دور مژگان را گلستان می‌کند

هیچ کم ز ابرِ[1558] کرم چشمِ ترِ آزاده نیست

1946 غیر پوشیدن سعیدا خویشتن را از نظر M 22[b]

جامه‌ای بر قد موافق در بر[1559] آزاده نیست

- 151 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 64
M 22[b]
S 138[a]
N 64[b]
B 29[b]

1947 جوهر تیغی که من بر آن کمر می‌بینمت

سبزهٔ خاک شهیدان تا[1560] کمر می‌بینمت

1948 خنده کردی و تبسم آن دهان تنگ را

حقهٔ لعلی[1561] پر از درّ و گهر[1562] می‌بینمت

[1553] ابنای L، S، B: بنای M

[1554] 1944 L، B: < 1946 S، M

[1555] نی L، S، M: نه B

[1556] رسم و S، M، B: رسم L

[1557] خاربستی S، M: خاربست B: خاری است L

[1558] ابر L، B: ابری S، M

[1559] در بر S، M: در خور L، B

[1560] تا L، S، M، B: ما N

[1561] لعلی L، M، N، B: لعل S

[1562] گهر L، S، N، B: گوهر M

1949 تا کجا پا را حنایی کرده بیرون آمدی

باز از خون شهیدان دست تر می‌بینمت

1950 جزو[1563] کلّی را که گنجد در خیال آدمی

خود تو می‌دانی که از آن بیشتر می‌بینمت

1951 همچو عمر عاشقان بی‌قرار و[1564] بی‌شکیب

گاه از نزدیک و[1565] دوری در گذر می‌بینمت

1952 از محالات است دیدن با نظر[1566] روی ترا

خوش محال است اینکه من عین نظر می‌بینمت

1953 دید جانان بی سر و پایم به کوی خویش گفت

چون نگاه[1567] حیرتی بی بال و پر می‌بینمت

1954 باز ای کاکل مگر گرد سرش گردیده‌ای[1568]

در نزاکت خوبتر از مشک تر می‌بینمت

[1569] 1955 می‌روم گاهی ز خود گه باز می‌آیم به خود

گاه در خود گاه در جایی[1570] دگر می‌بینمت

1956 در خراباتم سعیدا دید هشیاری و گفت N 41[a]

[1563] جزو L، S، M، B: جزو و N

[1564] و L، S، M، N: - B

[1565] و L، M، N، B: - S

[1566] دیدن با نظر S، M، N، B: نادیدن نظر L

[1567] نگاه L، M، N، B: نگاهی S

[1568] گردیده‌ای S، M، N: گردیده L، B

[1569] 1955 S، M، N: - L، B

[1570] جایی N: جای S، M

با وجود مفلسی‌ها معتبر می‌بینمت

- 152 -
[غزل]
[فعلاتن مفاعلن فعلن]

1957	حرف هر کس ز فکر خام خود است	جنبش هر که از مقام خود است	L 64[b] M 22[b]
1958	آسمان با وجود این همه شان	متفکر به صبح و شام خود است	S 138[a]
1959	دیده‌ام شیخ و پیر[1571] ترسا را	هر که در فکر کام و[1572] جام خود است	B 29[b] N 38[a]
1960	واعظی را که زیر پا کرسی است	عاشق صنعت کلام خود است	
1961	آنکه بر منبرش تو می‌بینی	پی سیر جهان به بام خود است	M 23[a] B 30[a]
1962	غافلانش نماز می‌خوانند	آنکه در قعده و قیام خود است	
1963	راستی کم[1573] ز مدّ کاف مباش	دایما بر سر کلام خود است	S 138[b]
1964	خواجهٔ خویش دان سعیدا را	نه چو خر بندگان غلام خود است	

- 153 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

1965	در خرابات مغانم جا بس است	از دو عالم ساغر و مینا بس است	L 64[b] M 23[b]
1966	کیست آرد طاقت نظّاره‌اش	یک نگاه او به عالم‌ها بس است	S 139[a]
1967	شاهد همت بلندی‌های ما[1574]	در نظر آن قامت بالا بس است	B 30[a] N 41[a] L 65[a]

[1571] پیر L، N، B: پیر و S، M
[1572] و L، S، B: - M، N
[1573] کم L، S، N، B: کم زند M
[1574] ما S، M، N، B: او L

1968 چون دهم فردا جواب نامه را — بی‌زبانی‌های ما گویا بس است

1969 نیست مأوایی[1575] مرا جز بحر دل — جای گوهر در دل دریا بس است

1970 قامت او عرش را پامال کرد — عشق را معراج آن بالا بس است

1971[1576] از جنونم گون بر هم می‌خورد — عالمی را این دل شیدا بس است

1972 در نظر داریم دایم لعل یار — شاهد ما چشم خون‌پالا بس است

1973 در مذاق ما سعیدا تا ابد

ذوق آن یکتای بی‌همتا بس است

M 24[a]

- 154 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 65[a]
M 23[a]
S 138[b]
B 30[a]
N 41[a]

1974 دیده‌ای کان صبح را در خواب یافت — تا به گردن خویش را در آب یافت

1975 از درِ میخانه روگردان مشو — هر که چیزی یافت[1577] از این باب یافت

1976 عمرها باید که دل پیچد به زلف — شانه کی یک موی را بی‌تاب یافت

1977 هر که شد بیدار از خواب گران — ماسوای خویش را در خواب یافت

1978 عاقبت[1578] خواهی سعیدا حق بخواه[1579]

بی مسبّب کی کسی اسباب یافت

- 155 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[1575] مأوایی L، B: مأوای S، M، N

[1576] 1971 L، S، M، N: > 1968 B

[1577] یافت L، S، N، B: - M

[1578] عاقبت L، S، M، N: عافیت B

[1579] حق بخواه S، M، N، B: رو متاب L

L 65[a]
M 24[a]
S 139[a]
B 30[a]

1979 صبحدم شیری که مهر دایه‌ام در کام ریخت

خون دل شد شامِ غم از دیدهٔ ایام[1580] ریخت

S 139[b]

1980 سرخ ناگردیده ریزد خون دل را دل به زور

حیف این می را که از خم ساقیِ ما خام ریخت

[1581] 1981 ساقیِ بزم طرب تا عقل دوراندیش شد

رنگ مینا را شکست و آبروی جام ریخت

1982 آسمان سرمایهٔ[1582] نازی که پیدا کرده‌بود

جمله را یکبارگی در پای این اندام ریخت

L 65[b]
B 30[b]

1983 آسمان کوکب‌نما کی بود دست قدرتش

دامنی[1583] از داغ ما پر کرد و بر این بام ریخت

1984 دوش بر حال شهیدان گریه‌اش دانی چه بود

بر دماغ آشفتگانش روغن بادام ریخت

1985 دیدن ذاتش سعیدا در خور این دیده نیست

در خیال او پَر[1584] اندیشه از اوهام ریخت

- 156 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

[1580] دیدهٔ ایام L، B: دیده‌ام ایام S، M

[1581] 1981-1982 S، M، B: - L

[1582] سرمایه B: هر مایه S، M

[1583] دامنی L، M، B: دامن S

[1584] پر L، S، M: چرا B

1986	شراب‌خانهٔ معنی دل به هوش من است[1585]	پیالهٔ می وحدت لب خموش[1586] من است	L 65[b] M 24[a]
1987	برای ناقص چندی دلم نمی‌سوزد	جهان پر ز هوس دیگ خام جوش من است	S 139[b]
1988	تنم به خواهش دل جامه‌ای[1587] نپوشیده است	سری که بار تعلّق ندیده دوش من است	B 30[b]
1989	به هر قدم دل من همچو[1588] بید می‌لرزد	که بار خاطر نازکدلان به دوش من است	
1990	چه نسبت است سعیدا مرا به اهل جهان	که چرخ کوچک[1589] ابدال خرقه‌پوش من است	

- 157 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

1991	در گلستانی که مینا جرعه‌پاش جام نیست	چشم نرگس را ضیا و سرو را اندام نیست	B 30[b] H 133
1992	حلقه‌های دام باش و[1590] صید را چشم امید	ور نه در زیر فلک افتاده را آرام نیست	
1993	هر صفت را مظهر خاص‌اند ابنای ظهور	هیچ کس در دفتر اهل حقیقت عام نیست	
1994	چون کنم با وحشی چشمی که از رشک‌آوری	روز و شب یک جا ولی مژگان به مژگان رام نیست	
1995	راست می‌گویی از آن کو می‌رسی قاصد ولیک	چون کنم چون بوسه‌ای با[1591] وعده هم پیغام نیست	
1996	پختگی در نشئه باید خامیِ می نیست عیب	گرچه خود خامم سعیدا لیک فکرم خام نیست	H 134

[1585] شراب‌خانه معنی دل به هوش من است L، S، M، Bt: صبحدم شیری که مهر دایه‌ام در کام ریخت B

[1586] خموش L، M، B: خاموش S

[1587] جامه‌ای S، B: جامه L، M

[1588] دل من همچو L، B: دل مسکین چو S، M

[1589] کوچک L، S، M: کوچک و B

[1590] و: - B، H

[1591] با B: ا H

- 158 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

1997	آن آفرین جهان که نگهدار عالم است	هم دلبر زمانه هم اغیار عالم است	L 65[b] M 24[b]
1998	چشمی که وا ز کثرت غفلت[1592] نمی‌شود	تا روز حشر دیدۀ پندار عالم است	S 140[a] B 30[b]
1999	نازم به آن بتی که به هر پا گذاشتن	صد گام پیش از[1593] پی آزار[1594] عالم است	
2000	در قید ماست عالم و ما حظ نمی‌کنیم	ای وای بر کسی که گرفتار عالم است	
2001	هر ذرّه‌ای[1595] ز مهر رخش رقص می‌کند	کافر بود کسی که در انکار عالم است	
2002	گردون متاع کینه فروشد به مشتری	روزی که مهر بر سر بازار عالم است	
2003	چشم گدا به این همه تنگی و خیرگی	سیری ندیده سیر ز دیدار عالم است	
2004 [1596]	منت ز آب و گِل نکشد دل چو شد خراب	کین خانۀ بی‌نیاز معمار عالم است	
2005	در آفتاب حشر سعیدا چه می‌کند آن کس که سایه‌پرور دیوار عالم است		

- 159 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

2006	خاطر جمع به جز عالم یکتایی[1597] نیست	عالم امن به از گوشۀ تنهایی[1598] نیست	L 66[a] M 24[a]

[1592] کثرت غفلت L، S، M: غفلت کثرت B

[1593] از L، S، M: در B

[1594] آزار S، M، B: آرام L

[1595] ذرّه‌ای L، S، M: ذرّه B

[1596] 2004-2005 S، M: - L، B

[1597] عالم یکتایی S، M، N: گوشۀ تنهایی L: عالم تنهایی B

[1598] گوشۀ تنهایی S، N: گوشۀ یکتایی L، B: گوشۀ تنهای M

S 139[b]
N 41[b]
B 30[b]

2007 از ازل تا به ابد منتظر جانان است — دل شیداییِ ما[1599] چشم تماشایی نیست[1600]

M 24[b]

2008 از لب لعل و خم زلف و خدنگ مژگان — چه خیال[1601] است که آن در سر سودایی نیست

2009 هیچ کس طاقت نظّاره ندارد او را — دلبر ماست که در قید خود آرایی نیست

S 140[a]

2010 ز خدنگ غم جانان نکند رم دل ما — که غزال حرم است آهوی صحرایی نیست

2011 سیر در ملک وجود است سعیدا ما را
راه و[1602] رسم فقرا بادیه‌پیمایی نیست

- 160 -
[غزل]
[فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 66[a]
M 24[b]

2012 شوخ ما رسم قیل و قال گرفت — عاشقان را زبان حال[1603] گرفت

S 140[a]
B 30[b]

2013 هر که دیوان خط و خال تو دید — شادمان گشت و حسب حال[1604] گرفت

M 25[a]

2014 سرو قد تو در کنار دلم[1605] — جای تا کرد خوش کمال گرفت

2015 از کریمان روزگار امروز — ای خوشا آنکه انفعال[1606] گرفت

S 140[b]

2016 خاطرم از خیال چون و چرا — در سخن چون زبان لال گرفت

[1599] ما L، S، M، B: - N

[1600] چشم تماشایی نیست L، N: چشم تماشای نیست S، M: - B

[1601] خیال S، M، N: خیالی L، B

[1602] راه و L، N، B: راه S: آه و M

[1603] حال S، M، B: قال L

[1604] حسب حال L، S، B: حسب و حال M

[1605] کنار دلم S، M، B: هوای دلم L

[1606] انفعال L، S، M: انتقال B

یاد نخل غمت سعیدا کرد 2017
ریشه‌ها در دل این نهال گرفت

- 161 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 66[a] M 25[a] S 140[b] B 31[a] N 41[b]

2018 آنکه نامش جان جانان است آن جانان ماست
آنکه قربان می‌شود هر دم به جانان جان ماست

2019 مشرب[1607] ما ترک دنیا مذهب[1608] ما نفی غیر
دین ما اثبات حق و کفر ما ایمان ماست

2020 ما به دست بی‌غمی و بی‌خودی[1609] خو[1610] کرده‌ایم
صحبت اهل تکلّف قید ما زندان ماست

L 66[b]

2021 خلعت ما خرقه و تاج کیانی ترک سر
مفلسی‌ها دستگاه افتادگی‌ها شان ماست

2022 زنده می‌گردد دل افسرده از فریاد و آه
هر کجا چشمی است گریان چشمهٔ حیوان ماست

N 42[a]

2023 زاد ما افلاس و راه ما طریق فقر و عشق[1611]
در جگر هر کس ندارد آه[1612] از یاران ماست

[1607] مشرب L، S، M، N: مذهب B

[1608] مذهب L، S، M، N: مشرب B

[1609] بی‌غمی و بی‌خودی L، B: بی‌خودی و بی‌غمی S، M، N

[1610] خو L، S، N، B: خود M

[1611] فقر و عشق L: فقر عشق S، M، N: عشق و فقر B

[1612] آه S، M، N: یار L: راه B

2024 حیله‌های نفس دون ما را سعیدا خوار[1613] کرد

گر بمیرد نفس روبه شیر در فرمان ماست

- 162 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

2025 ز من جان خواست جانان گفتمش از جان به جان منّت L 66[b] M 25[a]

به جان و دل کشیدن می‌توان از جان جان منّت S 140[b]

B 31[a]

2026 میان ما و او راه سخن از دل به دل باشد

که نتواند گذارد با ادافهمان زبان منّت

2027 قبول شیب و بالا کی کند طبع بلند ما

ز پستی همّت عیسی کشید از آسمان منّت

2028 هما را آشیان می‌بود اگر در طور همّت جا

به سنگ سرمه‌ای کی می‌کشید[1614] از استخوان منّت

2029 از آن یکـدم که بر گردون قدم در رفت و آمد زد M 25[b]

کشید[1615] از پای او تا روز محشر آسمان منّت

2030 به زردی روی تا بنهاد خورشید جمال گل

به جای توتیا نرگس کشید[1616] از زعفران منّت

2031 به سخت و نرم گردون چون کنم سر خم که از عالم S 141[a]

[1613] خوار: خار L، S، M، N، B

[1614] می‌کشید L، S، B: می‌کشیدن M

[1615] کشید L، B: کشد S، M

[1616] کشید L، B: کشد S، M

برون می‌آید و کی می‌کشد تیر از کمان منّت

2032 نظر از پشت پای خویش هر گز بر نمی‌دارد
ز بس آن چشم شهلا می‌کشد ز آن ابروان منّت

2033 متاع نازنینان نیست غیر از ناز در عالم
که یوسف کرد بار خویشتن بر[1617] کاروان منّت

2034 به امیدی که از یک کس گشاید این گره شاید
سعیدا می‌کشد تا حشر از پیر و جوان منّت

- 163 -
[غزل]
[فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 66b
M 25b
S 141a
B 31a

2035 عقل هندوی می فروش من است — گل و مل پیشکار هوش من است

2036 داغ گُل دل کباب و[1618] صهبا خون — موسم برگ عیش[1619] نوش من است

L 67a

2037 سخنِ راست همچو تیر خدنگ — از بر سینه تا به گوش من است

2038 لحن داود و صور اسرافیل — هر دو در اصل یک خروش من است

2039 در بلی متفق ز روز ازل — دل و[1620] چشم و زبان و گوش من است

2040 صبح ناگشته مرغ عرش دلم — پرزنان از خروش و جوش من است

[1617] بر S، M: از L، B

[1618] و L، B: - S، M

[1619] عیش L، S، M: عیش و B

[1620] و L، M، B: - S

2041[1621] سخن تلخ بادهٔ ناب است همچو زنبور نیش و نوش من است

2042 سخن حق ز عرش می‌شنوم آسمان حلقه‌ای ز گوش من است

2043 صوفیم این وقت می‌خوانند روز آینده فکر دوش من است

2044 صدف گوهر سخن امروز
ای سعیدا لب خموش من است

M 26[a]

- 164 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 67[a]
M 26[a]
S 141[a]
B 31[a]
N 42[a]

2045 هر زمان بر سر پرشور[1622] هوای دگر است هر نفس از دل غمدیده نوای[1623] دگر است

S 141[b]

2046 گاه پیچد به خم زلف و گهی بر کاکل آه دلسوز مرا مدِّ رسای[1624] دگر[1625] است

2047 بیشه‌ای را که منم شیر نیستانش را هر دم از نالهٔ من برگ و نوای[1626] دگر است

2048 ای خوشا عالم معنی که به هر چشم زدن بهر دل بردن ما[1627] ماه‌لقای[1628] دگر است

[1621] 2087 S، M، N، B: - L

[1622] بر سر پر شور L، S، N، B: پر بر سر شور M

[1623] نوای S، M، N، B: نوایی L

[1624] رسای S، N: رسایی L، M، B

[1625] دگر S، M، N، B: دیگر L

[1626] نوای L، S، N: نوایی M، B

[1627] ما L، S، N، B: با M

[1628] ماه‌لقای S، N: ماه‌لقایی L، M، B

2049 درد در سینه‌ام از نعمت[1629] او می‌بالد سینه را از غم او باز صفای[1630] دگر[1631] است

2050 هر کرا عشق ره و رسم ملامت[1632] آموخت دل به جای دگر[1633] و چشم به جای[1634] دگر[1635] است

2051 از دعای شب و آه سحر و گریهٔ صبح

شکر لِله سعیدا که صفای دگر است

- 165 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 67b
M 26a
S 141b
B 31b
N 42a

2052 آسمانم تکیه‌گاه من بدن گردیده‌است

داغها بر تن چو گردون پیرهن گردیده است

2053 [1636] سیل اشکم برده از بس بارهای دل مرا

هر سری خاری در این وادی وطن گردیده است

2054 دل به ذوق نوش آن لب‌های می‌گون عمرهاست[1637]

همچو جام باده سر تا پا دهن گردیده‌است

2055 گر کلامم سبز گردد در ضمایرها چه سود[1638]

[1629] نعمت L، S، M، N: دولت B

[1630] صفای L، S: نوای N:صفایی M، B

[1631] دگر S، M، N، B: دیگر L

[1632] ملامت L، S، N، B: ملالت M

[1633] دگر S، M، N، B: دیگر L

[1634] جای L، S، N: جایی M، B

[1635] دگر S، M، N، B: دیگر L

[1636] 2053 L، S، M، N: - B

[1637] عمرهاست S، M، N، B: سال‌هاست L

[1638] دور S، M، N، B: سود L

دشت‌ها از گریهٔ مجنون چمن گردیده‌است

2056 همچو اخگر تن به آتش‌دادگان فارغ‌دلند N 42b
پیشتر از مرگ خاکستر کفن گردیده‌است

2057 تا کشد افتاده‌دل‌ها را از آن چاه زنخ
ناز دست قدرت و کاکل رسن گردیده است

2058 قدردانان سخن رفتند یک یک از میان
تا سعیدا در جهان صاحب‌سخن گردیده‌است

- 166 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2059 غم دماغم را پریشان کرده‌است — ناله جسمم را نیستان کرده‌است — L 67b M 26b S 141b

2060 هر گدایی[1639] را که از خود چون[1640] گذشت — فقر را نازم که سلطان کرده‌است — B 31b N 42b

2061 هر که آسان دید دور چرخ را[1641] — مشکلی را بر خود آسان کرده‌است — S 142a

2062 می‌تواند جسم ما را جان کند — جان خود را آنکه جانان کرده‌است

2063 معنيِ آدم ز هر نقشی مخواه — صورتش را گرچه انسان[1642] کرده‌است

2064 دایه‌اش بس مهربان است و لطیف — طفل ما خود را گریزان کرده‌است

2065 از تبسم دوش در بازار عشق — دلبر ما شگّر ارزان کرده‌است

[1639] گدایی L، M، N، B: گدای S

[1640] از خود چون B: از خون چون L: چون از خود S، M، N

[1641] را L، S، N، B: راه M

[1642] انسان S، M، N: آسان L، B

2066 کعبهٔ دل را نمی‌داند چه سود شیخ کو قطع بیابان کرده‌است

2067 سر به جیب فکر صوفی ز آن برد سیر جنت در گریبان کرده‌است

2068 تا به جوش آمد سعیدا بحر دل L 68[a]

نطق ما را گوهرافشان کرده‌است

- 167 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2069 آنچه می‌دانی تو در باطن[1643] نهان اظهار ماست L 68[a] M 26[b]

هر که می‌خواهد ببیند روی حق دیدار ماست S 142[a]

B 31[b]

2070 [1644] پیش رندان باده چون از جوش افتد کامل است N 34[a]

با ادافهمان عالم خامشی[1645] گفتار ماست

2071 چشم ما هرگز نشد سیر از تماشای رخش

آنکه هر گز به نمی‌گردد دل بیمار ماست

2072 [1646] بر نمی‌دارد ز پایش دست[1647] هر جا می‌رود

سایهٔ آن دلبربا هم[1648] در پی[1649] آزار ماست

[1643] می‌دانی تو در باطن L، S، M، N: در باطن تو می‌دانی B

[1644] 2070 L، S، M، N: - B

[1645] خامشی S، N: خاموشی L، M

[1646] 2072(2) L، S، M، N: 2073(2) B

[1647] دست S، M، N، B: چشم L

[1648] دلربا هم S، M، N، B: دلبر ما هم L

[1649] در پی S، M، N، B: پی L

2073 [1650] با دل سنگین خود با ما نخواهی شد قرین
شیشه و پیمانهٔ می[1651] زاهدا دربار ماست

2074 از دکان خود فروشان جنس استغنا مجوی
این متاع بی‌نیازی خاصهٔ بازار[1652] ماست

2075 ای مفسّر سیر دیوان سعیدا را بکن M 27[a]
آنچه در قرآن نشد معلوم در اشعار ماست

- 168 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

2076 نگاه شوخ و[1653] دل ساده رو به‌رو شده‌است ترا کباب و مرا باده آرزو شده‌است L 68[a] M 27[a]

2077 خبر نشد سر مویی[1654] ز صبح روز فنا اگرچه ظاهر من چون[1655] جهان دو مو شده‌است S 142[b]

B 31[b]

2078 نه عاقلی است دلا کام جستن از آن لب بر[1656] این دقیقه بسی حرف[1657] گفتگو شده‌است N 34[b]

2079 نمانده در جگرم قوت کشیدن آه گمان برند که داغ دلم نکو شده‌است

2080 دم از محبت جانان نمی‌توانم زد که تار دوستیم بارها رفو شده‌است

[1650] 2073(2) L، S، M، N: 2072(2) B
[1651] پیمانهٔ می L، M، N، B: پیمانه و می S
[1652] خاصهٔ بازار L، M، N، B: خاصه و بازار S
[1653] و L، B: - S، M، N
[1654] مویی L، M، B: موی S، N
[1655] چون S، M، N، B: در L
[1656] بر L، N، B: در S، M
[1657] حرف L، N، B: حرف و S، M

2081 ندیده‌ایم سعیدا ز[1658] غیر نیک و بدی

که هرچه دیده‌شد[1659] اندر جهان از او[1660] شده‌است

- 169 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2082 عالم ز دستگاه کمالش[1661] نمونه‌ای است — عقبی ز گفتگوی وصالش نمونه‌ای است — L 68[b] M 27[a]

S 142[b]

2083 ماه از صفای چهرهٔ او فیض دیده‌ای است — خورشید از شعاع جمالش نمونه‌ای است — B 31[b]

N 34[b]

2084 از دوست صوت و حرف[1662] کجا کس شنیده‌است[1663] — قرآن ز فیض[1664] معنیِ قالش نمونه‌ای است — N 35[a]

2085 جنت ز حسن خلق خدا آفریده‌ای[1665] است — دوزخ ز های و هوی جلالش نمونه‌ای است

2086 با مدعی بگوی که آب حرام ما — بی‌ریب و شک ز نان حلالش نمونه‌ای است

2087 رسم جنون طریق سعیدای بی‌نواست — B 32[a]

دیوانگی ز شورش حالش نمونه‌ای است

- 170 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

[1658] از L، S، M، N: به B

[1659] دیده‌شد S، M، N، B: دیده‌شده L

[1660] از او L، S، M، N: بدو B

[1661] کمالش L، S، M، N: جمالش B

[1662] صوت و حرف L، M، B: حرف و صوت S: صوت حرف N

[1663] شنیده‌است L، S، M، B: نهان کند N

[1664] فیض L، B: لطف S، M، N

[1665] آفریده‌ای L، M، B: آفریده S، N

L 68[b]
M 27[a]

S 142[b]

2088 نازکـدلی که آینه‌دار نزاکت است — دایم به فکر نقش و نگار نزاکت است

B 32[a]

2089 آرامگاه آن[1666] قد و بالین ناز او — دوش نزاکت است و کنار نزاکت است

M 27[b]

2090 آن حسن نازپرور و خط بنفشه‌فام — باغ نزاکت است و بهار نزاکت است

2091[1667] آنکو سبوی دختر رز می‌کشد به دوش — منت کشد که حامل بار نزاکت‌است

2092 افتاده‌است کار سعیدا به نازکی — هر جا رود غریب دیار نزاکت است

- 171 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 68[b]
M 27[b]

2093 جنت ز سر کوی تو یک صحن خرابی است — دوزخ ز غم عشق تو یک سینه‌کبابی است

B 32[a]

2094 آن کس که گلو را به دم تیغ تو تر کرد — او را به نظر چشمهٔ حیوان دم آبی است

N 35[a]

2095 در چشم خرد کوه تنی بی‌سر وپایی است — دریا لب خشکی و گهر قطرهٔ آبی است

2096 عالم دو زمان بر صفت خویش نباشند — ای بی‌خبران چتر فلک قصر حبابی است

2097 ما را گله از قاضی عنتاب نباشد — فتوی‌ده این شهر شما طرفه جنابی است

L 69[a]

2098 ای چرخ به رندان جهان این همه مستی — با آنکه به مینای تو یک جرعه شرابی است

2099 افتاده به گردن گذران است شب و روز — آخر به کجا تا کشد این طرفه طنابی است

2100[1668] مشکل همه بر روی زمین است مترسید — در زیر زمین یک دو سؤالی[1669] و جوابی است

[1666] آن S، M، B: او L

[1667] 2091-2092 L، M، B: - S

[1668] 2100 L، M، N: - B

[1669] سؤالی L، N: سؤال M

2101	اوقات حیات و نفس بازپسین است	در رهگذر مرگ درنگی و شتابی است	
2102	صحرا چه کند گر نکند خاک به فرقش	کوه از غم او خون دل و چشم پرآبی است	
2103	دست از همه بر دار و سبکبار شو امروز	فردای قیامت به میان پای حسابی است	N 35[b]

2104 بشنو صفت لیلی و مجنون ز سعیدا

آن خانه براندازی و[1670] این خانه‌خرابی است M 28[a]

- 172 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

2105	با خبر باش که از حال خبرداری هست	خواب منع است در آن خانه که بیداری[1671] هست	L 69[a] M 28[a]
2106	سخن دوست به بیگانه نباید[1672] گفتن	می ننوشیم[1673] در آن خانه که هشیاری هست	B 32[a]
2107	گرچه گل ناز به همراهی[1674] بلبل دارد	لاله را همچو من[1675] سوخته‌دل یاری هست	
2108	عهد کردم به کسی خواجگی‌ای[1676] نفروشم	در جهان تا به غلامیم خریداری هست	
2109	یک به یک تیر قضا می‌رسد و می‌افتد	غایب از دیدهٔ ما و تو کمان‌داری هست	

2110 نیستی بُلّه سعیدا ز دو عالم بگذر

دل به جنت چه دهی وعدهٔ دیداری هست

- 173 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[1670] و M، N، B: - L

[1671] بیداری L، B: پنداری M

[1672] نباید M، B: نشاید L

[1673] ننوشیم M، B: ننوشم L

[1674] همراهی L، B: همی آهی M

[1675] من B: منی L، M

[1676] خواجگی‌ای B: خواجگی L، M

L 69[a]
M 28[a]

2111 کار اهل الله را طعن از کسی زیبنده نیست

B 32[a]

هر چه خواهد می‌کند عارف کسی را بنده نیست

N 35[b]

2112 درد بی‌دردی عجب دردی است ضعف طرفه‌ای است

L 69[b]

صاحب این درد گویا در حساب زنده نیست

2113 طفل چون آید[1677] به دنیا[1678] گریه‌اش دانی چراست

وسعت این دور می‌بیند که جای خنده نیست

2114 از پی هر صید لاغر عمر خود ضایع مکن

ز این کمان چون تیر بیرون جست باز آینده نیست

2115 بسکه مردم را خیال ماسوا[1679] دل برده‌است

هیچ کس از فعل زشت خویشتن شرمنده نیست

2116 آسمان غربال پر آبی است اما قطره‌ای

تا نخواهد صاحب غربال از آن[1680] ریزنده نیست

2117 سر فرو کش در مرقّع سیر را پوشیده کن

چیست در عالم سعیدا کان درونِ زنده[1681] نیست

- 174 -
[غزل]
[فعلاتن مفاعلن فعلن]

[1677] آید L، M، B: آمد N

[1678] دنیا L، B: عالم M، N

[1679] ماسوا M، N، B: ما سوی L

[1680] از آن L، N، B: ز آن M

[1681] زنده L: جنده M: چیده N: ژنده B

L 69[b]

M 28[a]

B 32[a]

2118 [1682] جامه از رنگ و از گلش[1683] بدن است — آفتابی به زیر پیرهن است

M 28[b]

B 32[b]

2119 دل عاشق تمام آینه است — جام می پای تا به سر دهن است

2120 عالم از خاک سر بر آوردند — مردهٔ ما هنوز بی‌کفن است

S 112[a]

2121 در کلیسای عشق و آیینش — هر که زنار بست برهمن[1684] است

2122 هر چه دل خواست من به جان کردم — صاحب خانه آشنای من است

2123 [1685] صبحدم ورد[1686] عندلیب چمن — با گل و یاسمین و یاسمن است

2124 [1687] با چنین اشک و[1688] پاره‌های جگر — هر کجا گریه می‌کنم چمن است

2125 هر که از پا و سر خبر دارد — پای تا سر به قید خویشتن است

2126 هر که پرورده شد در این مسلخ[1689] — عاقبت سر به پای خویشتن است

2127 با سعیداست یار هر جا هست
ویس با ماست گرچه در یمن است

- 175 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

[1682] 2118-2120 L، M، B: - S

[1683] گلش L، B: گلشن M

[1684] برهمن S، M: پیرهن L، B

[1685] 2123 S، M، B: - L

[1686] ورد S، B: دزد M

[1687] 2124 S، M، B:> 2122 L

[1688] و S، M: - L، B

[1689] در این مسلخ L، S، B: در بن ملخ M

2128	آن خانه بر انداز که خود راهبر ماست	همخانهٔ ما همره ما همسفر ماست	L 70a S 112a
2129	آن یار مبرّا ز خیالات عیان[1690] است	سرّی که نهان است ز دل در نظر ماست	M 28b B 32b
2130	دارد سر منصور در این باغ مکافات	این[1691] نخل به بار آمده و این ثمر ماست	
2131	آن صید ضعیفیم که سرپنچهٔ باز است	دستِ[1692] تهیِ بهله اگر در کمر ماست	
2132	از پای رفیقان سبکبار سعیدا	هر خار نشانی است[1693] که در رهگذر ماست	

- 176 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن فعولن]

2133	می از انگور شد میخانه از کیست	بت از کافر بود بتخانه از کیست	L 70a S 112a M 28b B 32b N 35b
2134	روی از جا به هر آواز پایی	اگر دانی که این افسانه از کیست	M 29a
2135	ز مجنون کی گریزد طفل وحشی	اگر داند که این دیوانه از کیست	
2136	نبیند چشم او ناآشنایی[1694]	اگر داند کسی بیگانه از کیست	S 112b
2137	در این مهمان‌سرا کس را مکن عیب	گشا چشمی[1695] ببین کاشانه از کیست	N 36a

---

[1690] عیان S، M: محال L، B

[1691] این L، B: آن S، M

[1692] دست L، M، B: دستی S

[1693] نشانی است S، M، B: نشان نیست L

[1694] او ناآشنایی N، B: آن ناآشنایی L: او را آشنایی S، M

[1695] چشمی L، S، M، B: چشم و N

2138 [1696]	حقیقت را تماشا کن در این بزم	مبین دست و ببین پیمانه از کیست
2139	تو خود را صاحب خرمن چه سازی	تفگّر کن که اصل دانه از کیست[1697]
2140	در این ماتم‌سرای عقل‌آباد	به جز دل شیوهٔ مستانه از کیست
2141	ترا با صاحب کاشانه راهی[1698] است	
	چه می‌پرسی[1699] سعیدا خانه از کیست	

- 177 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 70a
S 112b
M 29a
B 32b
N 36a

2142	مدح رخ زیبای تو عنوان سعیداست	تعریف قدت مطلع دیوان سعیداست
2143	آن چشمه که نامش به جهان آب حیات است	یک قطره‌ای از دیدهٔ گریان سعیداست
2144	لخت جگر سوخته و[1700] سینهٔ بریان[1701]	پیوسته کباب و مزهٔ خوان[1702] سعیداست
2145	با غیر نبستیم درِ[1703] دل ننشستیم	
	اندوه و[1704] غم و درد تو مهمان سعیداست	

L 70b

[1696] 2138 L، S، M، B: > 2140 N

[1697] تفکر کن که اصل دانه از کیست L، S، M، N: چه می‌پرسی سعیدا دانه از کیست B

[1698] راهی L، S، M، N: راه B

[1699] می‌پرسی S، M، N، B: می‌ترسی L

[1700] و L، S، M، B: - N

[1701] سینهٔ بریان S، M، N، B: دیدهٔ گریان L

[1702] خوان S، M، N، B: خون L

[1703] در L، N، B: و دری S: دری M

[1704] و L، S، B: - M، N

- 178 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 70b
S 112b

2146	یار ما خوب است اما خوب نیست	با رقیبان خوب[1705] با ما خوب نیست
2147	ما کجا و مجلس واعظ کجا[1706]	صحبت خرسنگ و مینا خوب نیست
2148	اندر این بازیگه طفلان راه	از کناری جز تماشا خوب نیست
2149	یار را با ما نخواهد هر که دید	کور بهتر او[1707] که بینا خوب نیست
2150	هر چه باداباد قربان می‌شوم	چند می‌گویی[1708] سعیدا خوب نیست

M 29a
B 32b
N 36a
29b
N 36b

- 179 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 70b
M 29b
B 32b
S 102a
N 36b

2151 از خس و خار حوادث قلب ما را کی[1709] صفاست
عقل تا در خانهٔ ما پیشوا و کدخداست

B 33a

2152 بی فنا کی دیدهٔ باطن شود بینا به حق

[1705] خوب L، S، M، B: خوب و N
[1706] کجا S، M، N، B: کجاست L
[1707] بهتر او S، M، N: بهتر آن L: او بهتر B
[1708] می‌گویی L، M، N، B: می‌گوی S
[1709] کی S، M، N، B: گر L

نیستی[1710] گردی است کان[1711] در چشم هستی توتیاست

2153 هر که در چشم خلایق شد سبک در راه عشق

جذبهٔ مطلوب با او همچو کاه و[1712] کهرباست

2154 خستهٔ ما به ز قند و گل نگردد ای طبیب

ز آن شکرلب حرف تلخی یاد اگر داری رواست

2155 [1713] بر نمی‌گردد کسی محروم از این در تا ابد

صاحب این خانه با بیگانگان هم آشناست

2156 گفت دل گر عاشقی محنت‌سرا را در بکوب

گفتمش طاقت ندارم گفت عشقت پس هواست

2157 شکرها دارد سعیدا از خدا در کارها

گرچه افتاده است دستش نارسا طبعش رساست

- 180 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2158 در شکنج زلف او دل تاب نتواند گرفت

چون کتان کام از شب مهتاب نتواند گرفت

L 71a
M 29b
B 33a

[1710] نیستی L، S، N، B: نینی M

[1711] کان L، S، N، B: کو M

[1712] و S، M، B: - L، N

[1713] 2155 S، M، N، B: - L

S 102[a]

2159 کی لب شیرین کند کار نگاه تلخ را

جای می را گر[1714] دهد جان آب نتواند گرفت

2160 کام از کامل عیاران یافتن آسان مدان

کس دمی[1715] آب از گل سیراب نتواند گرفت

2161 بی ریاضت کی ملایم می‌شود طبع ثقیل

نرم‌خویی را کس از سنجاب نتواند گرفت

2162 بحر همت تا[1716] سعیدا چرخ را آمد[1717] به جوش

کاسه‌ای دارد که یک کف آب نتواند گرفت

- 181 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 71[a]
M 30[a]
B 33[a]
S 102[a]
N 36[b]

2163 مطلب[1718] از گردیدنِ شیب و فرازم سیر نیست

کافرم اما مراد و مقصد من دیر نیست

2164 کشتن خود را روا دارم که در کوی حبیب

غیر من دیگر در این دار الصفا کس غیر نیست

2165 ضدّ هر شی باعث عرفان آن شی می‌شود

[1714] گر S، M، B: کی L

[1715] دمی S، M: دم L، B

[1716] تا L، B: با S، M

[1717] آمد L، S، M: آرد B

[1718] مطلب L، B: مقصد S، M، N

هر کرا از شر وقوفی نیست او را خیر نیست

2166 می‌رساند در نگاهی خویش را بر جان و دل — S 102b

تیزپرتر از خدنگ[1719] ماهرویان طیر نیست

2167 نیست رحمی گفتمش با او به مژگان سیاه

با زبانِ دشنه گفتا با سعیدا خیر نیست

- 182 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 71a, M 30a, B 33a, S 102b, N 37a

2168 هر چیز که رو می‌دهد از ماست که بر ماست — هر چند[1720] که او می‌دهد از ماست که بر ماست

2169 سر چشمه بوَد قسمت ما آب روان را — این آب که جو می‌دهد از ماست که بر ماست

2170 گر غیر از آن کوی شود رد[1721] چه عجایب — ما را که چه[1722] رو می‌دهد از ماست که بر ماست

2171 خویشی[1723] که ز ما تافت[1724] جبین[1725] غیر شناسیم — بیگانه که رو می‌دهد از ماست که بر ماست

2172 هر بت که سخن گفت به ما دلبر ما اوست — آن غنچه که بو می‌دهد از ماست که بر ماست

[1719] خدنگ L، S، M، N: نگاه B

[1720] چند L، M، N، B: چیز S

[1721] رد L، N، B: رو S، M

[1722] چه L، S، B: چو M، N

[1723] خویشی L، S، N، B: خیشی M

[1724] تافت S، M، N: تاخت L، B

[1725] جبین M، B: چنین L: حبین S، N

2173 ما را گله ز او نیست که بد داد جزا[1726] را ور ز آنکه نکو[1727] می‌دهد از ماست که بر ماست L 71b

2174 گر قسمت ما باده سعیداست و گر سنگ

هر چیز که رو می‌دهد از ماست که بر ماست

- 183 -

[غزل]

[فعولن فعولن فعولن فعول]

2175 فلک بر سر[1728] بی‌سران پرچمی است زمین زیر پا نعل مستحکمی است L 71b

M 30a

2176 به غفلت خبر دار دم[1729] نگذرد نگه دار دم را که عالم دمی است

B 33a

S 102b

2177 چسان[1730] سر به شادی بر آریم ما که دوران ما حلقهٔ ماتمی است

N 37a

2178 در این نشئه بر هر چه افتد نظر M 30b

سعیدا نکو بین که خوش عالمی است

- 184 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2179 یار را از ما[1731] چه می‌پرسی بپرس از دل کجاست L 71b

M 30b

محفل لیلی ز مجنون پرس در محمل کجاست

B 33a

S 102b

[1726] جزا S، M، N، B: خبر L

[1727] نکو L، S، M، B: نیکو N

[1728] سر L، S، N، B: - M

[1729] خبردار دم L، S، N، B: خبردارم M

[1730] چسان L، S، N، B: چه آسان M

[1731] ما L، B: من S، M

S 103[a]

2180 عالمی شد کشتهٔ شمشیر غم کو شاهدی

تا بر آید از میان گوید به ما قاتل کجاست

2181 سیر دارم تا سحر امشب کنشت و کعبه را

تا چراغ بی‌ریا روشن در این محفل کجاست

2182 ای که صد گل می‌کنی هر لحظه در این بوستان

جز تو در زیر زمین یک دانه بی‌حاصل کجاست

33[b]

2183 جنگ هفتاد و دو ملت بر سر راه است و بس

ورنه غیریت میان خلق در منزل کجاست

2184 نسبت سرو چمن با قامتش عین خطاست

قامت موزون او چون سر و پا در گل کجاست

2185 طرفه عالم‌هاست در انفس که در آفاق نیست

آنچه پنهان کرده در دل باغبان در گل کجاست

2186 ای که[1732] می‌گویی سعیدا را ز جان و دل گذر

جان فدایت باد لیکن عاشقان را دل کجاست

- 185 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 72[a]

2187 آفتاب از نفس[1733] صبح قیامت اثری است — آتش از گرمیِ روزش خبر معتبری است

M 30[b]

2188 زلف مخصوص رخ موی‌میانان باشد — سنبلی هست در آویخته هر جا کمری است

[1732] ای که S، M، B: آن که L

[1733] نفس S، M، N: اثر L، B

B 33b

S 103a

N 37b

2189 همچو الماس دم تیشهٔ او کارگر[1734] است — تا به فرهاد جگر خسته ز شیرین نظری است

2190 گرچه صوفیه ندارند به کف هیچ هنر — عیب پوشیدن این فرقه عجایب هنری است

2191 خدمت پیر مغان ساز[1735] که بی‌منّت پا — تا به سر منزل مقصود چه خوش راهبری است

2192 توشه خوناب[1736] جگر[1737] یار و مصاحب غم و درد — طرفه راهی است ره عشق[1738] عجایب سفری است

M 31a

2193 گذر از جان تو[1739] سعیدا قدمی پیش گذار[1740]

بی تکلّف که سر کوی بتان خوش گذری است

- 186 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 72a

S 103b

M 31a

N 39a

B 33b

2194 گر برد از هوش ز آن چشم سیه تقصیر نیست

غیر دل دادن به چشم شوخ او تدبیر نیست

N 39b

2195 تیغ ابرو مانع ظلم است چشم شوخ را

پاسبانی بر سر کافر به از شمشیر نیست

[1734] کارگر S، M، N، B: کارگری L

[1735] ساز L، S، M، B: کن N

[1736] خوناب L، S، M، B: خون N

[1737] جگر L، S، M، B: جگر و N

[1738] عشق S، M، N، B: عشق و L

[1739] تو L، B: و S، M، N

[1740] گذار L، S، M، B: بنه N

2196 [1741] گر مریدان را مراد از زهد[1742] شیخی کردن است

هیچ تدبیری برای این به از تزویر[1743] نیست

2197 ای که از خلوت خرابات آمدی خوب آمدی

سر بزن پایی بزن این خانهٔ تصویر[1744] نیست

2198 از جهان بی ظلمتِ عصیان کسی کم رفته‌است

این رهِ[1745] دور و دراز البتّه[1746] بی شبگیر نیست

2199 در دل او نیست از آب ترحم قطره‌ای[1747]

یا در آه و نالهٔ ما قوت تأثیر نیست

2200 ای سعیدا دلبر از عاشق به از او واقف است

حال دل را پیش جانان حاجت[1748] تقریر نیست

- 187 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 72[a]
Lm 93[a]
S 103[a]
M 31[a]

2201 هر که[1749] آمد عمر خود را صرف سامان کرد و رفت

[1741] B 2198 <:N ،M ،S ،L 2196

[1742] زهد S، M، N: شیخ L، B

[1743] تزویر B: تذویر L، S، M، N

[1744] خانهٔ تصویر L، S، B: خانه و تصویر M: خانهٔ تذویر N

[1745] ره L، S، N، B: ده M

[1746] البته L، S، N، B: البتده M

[1747] قطره‌ای S، M، N: قطره L، B

[1748] حاجت S، M، N، B: حالت L

[1749] که L، Lm، S، N، B: - M

N 43[a]

B 33[b]

L 72[b] — شمع را نازم که جسم خویش را جان کرد و رفت

S 103[b] — 2202 تیشه را بر سر نه از بی‌طاقتی فرهاد زد
کوه کندن را برای[1750] خویش آسان کرد و رفت

2203 گریه‌ام کی همچو شبنم منت از گل می‌کشد
اشک من از گریهٔ من گل به دامان[1751] کرد و رفت

2204 داشتم ز آن پیرهن[1752] بویی[1753] چو گل در جیب خویش
سر زد آهی[1754] صبح آن[1755] را در گریبان کرد و رفت

Lm 93[b] — 2205[1756] غنچه را[1757] آمد نسیم آشفت[1758] بگذشت از چمن
نالهٔ بلبل دل گل را پریشان کرد[1759] و رفت

2206 نکهتی[1760] از طرهٔ جانان نسیم آورد دوش
بلبل طبع سعیدا را غزل‌خوان کرد و رفت

[1750] برای L، S، M، N، B: بجای Lm

[1751] دامان L، Lm، S، M، N: دامن B

[1752] ز آن پیرهن L، S، M، N، B: پیراهن Lm

[1753] بویی L، Lm، B: بوی S، M، N

[1754] آهی L، Lm، S، M، B: آه N

[1755] آن L، S، M، N، B: او Lm

[1756] 2205 Lm، S، M، N، B: - L

[1757] را S، M، N، B: وا Lm

[1758] آشفت S، M، N، B: آشفته Lm

[1759] کرد S، M، N، B: کر Lm

[1760] نکهتی L، Lm، S، B: نکهت M، N

- 188 -
[غزل]
[فعلاتن مفاعلن فعلن]

2207	حرف آن لب شنفتنم هوس است	سخن از باده گفتنم هوس است	L 72b M 31b
2208	سر او را که[1761] اظهر[1762] است از شمس	باز در دل نهفتنم هوس است	B 33b S 103b
2209	چون صبا خاک راه جانان را	به دم خویش رفتنم[1763] هوس است	
2210	عمرها غنچه‌خسب باید[1764] بود	نفسی گر شکفتنم هوس است	S 104a
2211	پرده از روی کار من بر دار	گل داغم شکفتنم هوس است	
2212	در شب وصل می به صرفه مده[1765]	مست با یار خفتنم هوس است	
2213	ای سعیدا ز حافظ امدادی	«شعر رندانه گفتنم هوس است»	

- 189 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2214	عمری است سرو تا به وفا ایستاده‌است	در یاد قامت تو به پا[1766] ایستاده‌است	L 72b M 31b S 104a N 39b

---

[1761] که S، M، B: - L

[1762] اظهر L، S، B: ظهر M

[1763] رفتنم L، S، B: رفتم M

[1764] باید S، M، B: خواهد L

[1765] مده L، S، M: بده B

[1766] پا S، M، N، B: جا L

B 33[b]

2215	شمع است در محبت جانان که شعله را	بر سر گرفته‌است[1767] به جا ایستاده‌است	B 34[a]
2216	اعراف بود جای خوشی[1768] دلنشین چه سود[1769]	آن[1770] هم میان خوف و[1771] رجا ایستاده‌است	
2217	هر گز به عاشقان ستمش کم[1772] نمی‌شود	از جور اگر[1773] نشست[1774] جفا ایستاده‌است	
2218	بی کار کس ندیده کرم را که بر درش[1775]	هر گاه که رفته‌ایم[1776] گدا ایستاده‌است	L 73[a]
2219	بر کوی یار اگر گذری ای صبا بگو	کاین ناتوان برای شما ایستاده‌است	
2220	خاصیتی[1777] است اسم جلال و جمال را	کان در فنا و این به بقا ایستاده‌است	
2221	رمزی به طوطیان ز دل اهل حال گو	آیینهٔ خدای‌نما ایستاده‌است	
2222	ای کم ز چوب خشک به هنگام سعی و[1778] جهد	فارغ نشسته‌ای و عصا ایستاده‌است[1779]	N 40[a]
2223	می‌رفت تا سخن ز لب[1780] لعل او شنید	درد دلم برای دوا ایستاده‌است	M 32[a]
2224	از یک دمی که خواب به راحت کنی چه سود	کاندر کمین هزار بلا ایستاده‌است	

[1767] گرفته‌است S، M، N، B: گرفته‌است و L

[1768] خوشی S، M، N، B: خوش و L

[1769] چه سود S، M، N، B: بود L

[1770] آن S، M، N، B: او L

[1771] و S، M، N، B: - L

[1772] کم L، S، M، B: کی N

[1773] اگر L، B: گر S، M، N

[1774] نشست S، M، N، B: نشسته L

[1775] درش L، S، N، B: دوش M

[1776] هر گاه رفته‌ایم S، M، N، B: هر گه که می‌رویم L

[1777] خاصیتی S، M، N، B: خاصیت L

[1778] و L، M، N، B: - S

[1779] ایستاده‌است L، S، M، B: ایستاده‌ایم N

[1780] لب S، M، N، B: لب و L

2225 یک بار رو نمای[1781] به[1782] افتادگان خود | صد جان برای روی‌نما ایستاده‌است

2226 کس را کجاست بار سعیدا به کوی یار | S 104b

دربان[1783] همیشه شرم و حیا ایستاده‌است

- 190 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2227 لاله داغ عشق را تا افسر خود کرده‌است | گل پریشانی از آن رو بر سر خود کرده‌است | N 40a

2228 جانفشانی می‌کند عاشق چو بیند در عتاب | تیغ ابروی تو چین را جوهر خود کرده‌است

2229 شد روان ز آن سو سواد عندلیبان چمن | غنچه را باد صبا تا دفتر خود کرده‌است

2230 عندلیبان را فغان در باغ می‌دانی ز چیست | ز آنکه شبنم برگ گل را بستر خود کرده‌است

2231 تا بر آید از نقاب شب فضا بخشد به دهر | صبح را خورشید تابان رهبر خود کرده‌است

2232 می‌دهد پیر مغان از خم «شراباً طهوراً»[1784] | ساقیِ ما جام می را کوثر خود کرده‌است

2233 تا سعیدا گشته عاشق با رخت ای نازنین

زردیِ رخ را طلای احمر خود کرده‌است

- 191 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

2234 با جگرسوختگان آه رسا شمشیر است | بلد راه خطرناک قضا شمشیر است | N 40a

2235 کافران را دم شمشیر مسلمان سازد | گمرهان را به جهان راهنما شمشیر است | N 40b

2236 تیغ از هستی ده روزه مرا کرد آزاد | در جهان خضر بیابان فنا شمشیر است

[1781] نمای L، M، N، B: نمایی S

[1782] به L، S، M، B: بر N

[1783] دربان S، M، N، B: درمان L

[1784] شَرابًا طَهورًا: شراب الظهور N: شرابا طهور Nt

2237	خون خود را به دم تیغ توان روشن کرد	بر شب هستیِ ما صبح فنا شمشیر است	

2238 هر طرف گوشهٔ ابرو به سجود است سعیدا

دل و دین‌باخته را قبله‌نما شمشیر است

- 192 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2239	غیر عشاق تو یک افتاده‌ای بر خاک نیست	دستگیری گر کنی افتادگان را باک نیست	N 40[b]
2240	باید از خود رست تا با دوست گردی آشنا	حق شناسی زاهدا عمامه و مسواک نیست	
2241	پنچهٔ خورشید دارد پاره پیراهن به صبح	ورنه از کوتاهیِ عمرش گریبان چاک نیست	
2242	از نگاه عاشقان معلوم مطلب می‌کند	نکته‌دانی همچو او در عالم ادراک نیست	

2243 کوشد از این نکته را در مذهب اهل سخا

هیچ کفری ای سعیدا بدتر از امساک نیست

- 193 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

2244	مرا به خاک برابر که کرده آن یار است	کسی که پای گلی گیرد او یقین خار است	N 40[b]
2245	به دوش بار خودی چند می‌کشی زاهد	که پشت مرکب ما ریش ریش از این بار است	
2246	دلا مخور غم می بعد از این و خوش می‌باش	که پیر جام خرابات ما به ما یار است	
2247	نه‌ایم منکر می ساقیا پیاله بده	که کار زاهد شیخ زمانه انکار است	
2248	چرا ز باده و معشوق می‌کنی منعم	تو زاهدا نشنیدی که دوست ستار است	N 47[a]
2249	درون خانهٔ ما دشمن است ما غافل	که نفس سرکش ما همچو دیو خون‌خوار است	

2250 در این زمانه به جز یاد حق تو دل مگمار

که روز حشر سعیدا نظر به کردار است

- 194 -

[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

2251	کار مشکل به من بی سر و پا در پیش است	بوسه می‌خواهم از آن لعل حیا در پیش است	N 47[a]
2252	دل به سوی خم زلف تو مرا برد ای شوخ	راهرو در عقب و راهنما در پیش است	
2253	زندهٔ شمع دل امروز تو روشن گردان	راه باریک شب تار فنا در پیش است	
2254	آن دو ابرو به نظر دارم و می‌گویم شکر	سجده فرض است کنون قبلهٔ ما در پیش است	
2255	خندهٔ گل گرت از جا نبرد باکی نیست	می‌توان رفت ز خود باد صبا در پیش است	
2256	دل اگر نیست به جا دیدهٔ حیران بر جاست	ور جگر نیست چو خون آه رسا در پیش است	

2257 به من امروز سعیدا اگر آن تندعنان

می‌کند مهر ولی جنگ و جفا در پیش است

- 195 -

[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

2258	سر که چون گوی به میدان نبود قابل نیست	نیست دل آنکه ز شمشیر وفا بسمل نیست	N 47[a]
2259	این معما نگشود است کسی در عالم	نکته‌ای چون دهنِ تنگ بتان مشکل نیست	
2260	کیست ای شوخ که در بزم تو چون پروانه	بهر جان دادن خود گرد سر قاتل نیست	
2261	نیست در دایرهٔ عقل چو او بی‌خبری	هر که در حلقهٔ زنجیر جنون واصل نیست	N 47[b]
2262	نیست زاهد به دلم کینه مرا آینه دان	سینه‌صافان جهان را گرهی در دل نیست	
2263	در شهادتگه عشاق به زیر دم تیغ	تا سر خود ننهد مقصد کس حاصل نیست	

2264 یک سعیدا نبود عاشق آن ماه جبین

کیست آن کس که به رخسارهٔ او مایل نیست

- 196 -

[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

2265 تنها نه لب لعل تو ای جان نمکین است — هر زخم من از ناوک مژگان نمکین است (N 47b)

2266 کردی به تبسم نمک‌آلوده دهان را — ای غنچه‌دهان پستهٔ خندان نمکین است

2267 دیگر به میان قفس آرام ندارم — از هند دلا رفتن ایران نمکین است

2268 زاهد تو مکن منع من از باده در این ماه — در ساغر ما بادهٔ شعبان نمکین است

2269 لطف و کرم و ناز و[1785] ستم شیوهٔ خوبی است — اینها همه ای شوخ ز خوبان نمکین است

2270 آن ناوک دلدوز سعیدا که زد آن شوخ
تا حشر به دل لذّت پیکان نمکین است

- 197 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

2271 چون آفتاب امشب آن ماه من نهان است — اشکم پی سراغش بر هر طرف روان است (N 47b)

2272 گفتی دهان تنگش یک پسته است لیکن — کی می‌توان یقین کرد اینها همه گمان است

2273 بر قصد جان عاشق آن شوخ ناوک‌انداز — دایم خدنگ نازش در خانهٔ کمان است

2274 پوشیده روی او را زلفین تاب‌دارش — در زیر[1786] ابر دایم خورشید ما نهان است (N 48a)

2275 عشرت به وقت پیری با کام دل توان کرد — ایام باده نوشی در موسم خزان است

2276 از حسن او نه تنها پر نور شد دل من — خورشید چون بر آید روشنگر جهان است

2277 کشتی بران به هر سو ای ناخدا که خواهی — هر قطره‌ای ز اشکم دریای[1787] بی‌کران است

2278 گفتم دهان تنگت یک پسته است گفتا

[1785] و: - N

[1786] در زیر: N

[1787] دریای: دریایی N

از هیچ ای سعیدا این شور در جهان است

- 198 -
[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

2279	در فصل خزان شیون بلبل نمکین نیست	در صحن چمن حسن رخ گل نمکین نیست	N 48a
2280	ای شوخ فدای تو شوم یک نگهم کن	با یار وفادار تغافل نمکین نیست	
2281	بر خیز ره هند بگیر ای دل پر خون	در موسم دی بودن کابل نمکین نیست	
2282	ای شوخ بیا مجلس مستان نمکین کن	بی روی تو در ساغر ما مل نمکین نیست	
2283	تا دید سعیدا خط مشکین رخ او	دیگر نظر از شوق به سنبل نمکین نیست	

- 199 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

2284	لامکان[1788] تو و امکان تو بی‌چیزی نیست	نهی در عالم فرمان[1789] تو بی‌چیزی نیست	L 73a
2285	از گریبان جهان سر به در آورده مرا	دست در گوشهٔ دامان[1790] تو بی‌چیزی نیست	M 32a S 104b
2286	صد هزاران به تمنای تو چون اسماعیل	واله و کشته[1791] و حیران[1792] تو بی‌چیزی نیست	N 48a B 34a
2287	رو به‌رو با دل مجروح ستم‌دیدهٔ ما[1793]	حلقهٔ زلف پریشان تو بی‌چیزی نیست	N 48b

[1788] لامکان L، S، B: لامکانی M، N

[1789] فرمان Lt، S، M، B: امکان L، N

[1790] دامان L، S، M، B: فرمان N

[1791] کشته L، S، M، B: خسته N

[1792] حیران L، S، M، N: قربان B

[1793] روبه‌رو با دل مجروح ستم‌دیدهٔ ما L، S، M، B:روبه‌روی تو دل خستهٔ شیدایی ما N

2288 در گلو اشک گره گشته و خون می‌گریم | نالهٔ زار ز هجران تو بی‌چیزی نیست

2289 نمکی[1794] ریخته گویا به دلت[1795] از شورم | گریه‌ام ز آن لب خندان تو بی‌چیزی نیست

2290 خودنمایی است مگر قصد تو با خلق[1796] جهان | که چو[1797] گل چاک[1798] گریبان تو بی‌چیزی نیست

2291 خورده‌ای[1799] تیر[1800] نگاهی مگر از شصت[1801] کسی | که به دل زخم نمایان تو بی‌چیزی نیست L 73b

2292 ای[1802] سعیدا لب شیرین که داری[1803] به خیال
طوطیِ طبع غزل‌خوان تو بی‌چیزی نیست

- 200 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2293 در بزم عشق نشئهٔ تأثیر صحبت است | ساقی است پیر[1804] بیعت و خم پیر صحبت است L 73b M 32a S 104b

2294 خلوت طریق سلسلهٔ نقشبند نیست | پای دلم همیشه به زنجیر صحبت است N 48b B 34a

2295 عشقیّه نشئه از دل هم جذب می‌کنند | طالب همیشه در پی تدبیر صحبت است M 32b

---

[1794] نمکی S، M، N، B: نمکت L

[1795] دلت L، St، M، N، B: گلو S

[1796] خلق L، S، M، N: اهل B

[1797] چو L، S، N، B: چه M

[1798] چاک L، S، N، B: خاک M

[1799] خورده‌ای S، M، N، B: خورده L

[1800] تیر L، B: تیغ S، M، N

[1801] شصت L، B: دست S، M، N

[1802] ای S، M، N، B: این L

[1803] داری L، M، N، B: دادی S

[1804] پیر L، N، B: پیر و S، M

2296	بیرون ز کون مجلس روشن‌دلان بود	گردون بنای خانهٔ تصویر[1805] صحبت است	
2297	اوضاع چرخ را نتوان کرد سرزنش	کو خانمان خراب ز تغییر[1806] صحبت است	
2298 [1807]	امروز سخت گرم‌روی می‌کند مگر	خورشید در تهیهٔ شبگیر صحبت است	
2299	شعرش قبول خاطر از آن شد که با سعید		S 105[a]
	امروز در طریقهٔ ما میر صحبت است		

- 201 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2300	ما را نمود روی و[1808] ز ما رونما گرفت	آخر هر آنچه داشت به دل مدعا گرفت	L 73[b] M 32[b]
2301	گل تا به کی به خاطر جمع است غنچه خسپ	بادام گشت[1809] خسته و نرگس عصا گرفت	S 105[a]
2302	از اهل جود نام و نشانی نمانده‌است	فکری کن ای[1810] کریم که عالم[1811] گدا گرفت	N 49[a] B 34[a]
2303	خورشید رشک گرم‌روی‌های او برد	در هر دلی که ذرهٔ عشق[1812] تو جا گرفت	
2304	از این جهان کسی به سلامت گذر کند	پای[1813] از میان کشید و طریق ملا[1814] گرفت	

[1805] تصویر L، M، N، B: تأثیر S
[1806] تغییر S، M، B: تعمیر L: تاثیر N
[1807] N 2298: - L، S، M، B
[1808] و L، S، M، N: - B
[1809] گشت L، M، B: گشته S، N
[1810] ای S، M، N، B: این L
[1811] که عالم L، B: جهان را S، M، N
[1812] عشق S، M، N، B: مهر L
[1813] پای L، B: پا S، N: یا M
[1814] ملا L، S، M، N: رضا B

2305	گبری که هر زمان به بتی سجده می‌نمود	آیا ز بت چه دید که راه خدا گرفت	B 34b
2306	چشمم به دست[1815] مردمک دیده[1816] در رهش	از گرد و[1817] از غبار بسی توتیا گرفت	
2307	بر مسند خلافت و بر صدر بزم جاه[1818]	زاهد نداشت رتبه به زور ریا گرفت	L 74a
2308	از چاکران حسن تو در خانۀ نگاه	جا بیشتر ز جملۀ مردم حیا گرفت	
2309	ردّ است پیش همت ما آنکه از طمع	دامی نهاد و[1819] سایۀ بال هما گرفت	
[1820] 2310	ما بی‌خبر به[1821] ساحل و دست دراز موج	عنبر فتیله‌ای است که از داغ ما گرفت	
[1822] 2311	خورشید داغ گشت و[1823] مسیحا کباب شد	روزی که بوسه از کف پایت حنا گرفت	

2312 آزاد[1824] شد ز قید سعیدا[1825] به هر دو کون — M 33a

خوشحال بنده‌ای که طریق شما گرفت

- 202 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

2313 به طوف[1826] کوی تو آن شب که دل به[1827] جان بر خاست — L 74a

---

[1815] چشمم به دست L، S، M، N: چشم بد است B

[1816] مردمک دیده L، S، M، B: مردمکی دید N

[1817] گرد و L، S، N، B: دو M

[1818] جاه L، S، M: جا N: جای B

[1819] و L، S، M، B: - N

[1820] 2310 L، S، M، B: - N

[1821] به S، M، B: ز L

[1822] 2311 L، B: > 2309 S، M، N

[1823] و L، B: - S، M، N

[1824] آزاد L، S، M، B: آزاده N

[1825] ز قید سعیدا S، M، N، B: سعیدا ز قیدت L

[1826] طوف S، M، N، B: طواف L

[1827] به L، M، N: ز S، B

به یاد وصل تو از مرد و زن فغان بر خاست

M 33[a]

S 105[b]

N 49[a]

B 34[b]

2314 برای آنکه کند بوسه آستان تو را

زمین نشست به تمکین و آسمان بر خاست

2315 غبار نیست در این راه بلکه این گردی است

N 49[b]

که از فشاندن عصیان عاصیان بر خاست

2316 به ذوق نشئهٔ احرام طوف مرقد تو

عصا فکند ز کف پیر و[1828] چون جوان بر خاست

2317 چو رو به‌روی حریمت شدم به استقبال

یقین ز باب سلام آمد و[1829] گمان بر خاست

2318 شفاعت تو اگر دست ما به حشر نگیرد

ز بار معصیت از خاک کی توان بر خاست

2319 ز بار منت گردون کسی شود[1830] آزاد

که همچو سرو به تعظیم گلرخان بر خاست

2320 به ذوق خویش سعیدا ز کوی یار نرفت

که همچو آه ز دل‌های ناتوان[1831] بر خاست

- 203 -

[1828] پیر و L، B: پیر S، M، N

[1829] و L، S، M، B: - N

[1830] کسی شود S، M، N، B: شود کسی L

[1831] ز دل‌های ناتوان S، M، N، B: به تعظیم صبحدم L

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 74[a]
M 33[a]
S 105[a]
N 43[a]
B 34[b]

2321 هر کجا مینا و جامی[1832] از می گلگون پر است — وای بر پیمانه و مینای ما کز خون پر است

L 74[b]
S 105[b]

2322 شیشهٔ ما را شکستی خوب کردی پر[1833] نبود — خاطر ما را نگهدار ای[1834] ستمگر چون پر است

2323 الفتی دارد به ما اندوه از روز الست — گر درون خالی شد از غم نیست غم بیرون پر است

2324 بسکه دل‌ها آب گشت[1835] از دست چرخ بی‌وفا — از شراب ناب انده[1836] شیشهٔ[1837] گردون پر است

2325 فکر موزون کردن شعرم سعیدا می‌برد — هر زمان دل ور نه جیب[1838] سینه از مضمون پر است

- 204 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

B 34[b]
H 149

2326 عشرت روی زمین امروز چون کی کرد و رفت — هر که جام خویش را از باده پر می کرد و رفت

2327 نیست ممکن تا نگیرد عشق دست ما به زور — یک قدم از جادهٔ هستی توان طی کرد و رفت

[1832] جامی L، N، B: جام S، M
[1833] پر L، S، M، N: بد B
[1834] نگهدار ای L، N، B: نگهداری S، M
[1835] گشت S، M، N، B: شد L
[1836] انده L، N، B: اندوه S، M
[1837] شیشه L، S، M، N: دیده B
[1838] جیب L، S، M، B: جیب و N

2328	نیست فرقی نور و ظلمت عشق را در جستجو	گر شب تار است مجنون ناقه را طی کرد و رفت
2329	در محبت تیشهٔ فرهاد جویی کنده بود	خاندان عشق را مجنون ما حی کرد و رفت
2330	فرصت دم راست کردن نیست فکر راه کن	کاروان عمر تا هی گفته‌ای[1839] هی کرد و رفت
2331	می‌شود دستور آیین سخا در ملک جود	همچو حاتم هر که راه بذل را طی کرد و رفت
2332	در سلاسل زار غم دل را سکونی بود باز	حلقهٔ زنجیر را سر گرم پا حی کرد و رفت
2333	کرد خوان نوش دنیا چند جوشی[1840] چون مگس	خورد هر کس همچو زنبور این عسل قی کرد و رفت
2334	آمدِ مطرب ز بانگ بی‌بدل زد ناخنی	باز از بی‌رحمیش در ناخنم نی کرد و رفت

2335 در نهاد ما سعیدا یاد آن سرکش مزاج
چون زلیخا آتشی در خانهٔ نی کرد و رفت — H 150

- 205 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 74b / M 33b / S 105b / N 49b / B 34b

2336	خم گر ز باده جرعه فشانی کند رواست	این پیر سال‌خورده جوانی کند رواست[1841]
2337	دارد بتی چو شیشهٔ می در بغل کسی	گر سجده‌ها به خویش نهانی کند رواست
2338	این ساحری که مردم چشم تو می‌کند	از بحر و بر خراج‌ستانی کند رواست
2339	زخم خدنگ چشم سیاهی است در دلم	چشمم به گریه سرمه‌فشانی کند رواست

B 35a — S 106a

[1839] گفته‌ای H: کرده‌ای B

[1840] جوشی B: کردی H

[1841] رواست L، S، M، N: بحاست B

2340	ز این[1842] داستان که کام شکر تلخ می‌کند	در چشم بخت خواب گرانی کند رواست
2341	پر در پر است ترکش مژگان ز تیر ناز	ابرو به غمزه سخت‌کمانی کند رواست
2342	آن صورتی که عکس تو با لطف خویشتن	گر طعنه‌ها به صورتِ مانی کند رواست
2343	جان را به یاد لعل لبی کنده‌ای اگر	لوح[1843] سر مزار[1844] تو کانی کند رواست
2344	در شهر و در دیار ز فرعونیان پرند	موسی اگر به دشت شبانی کند رواست
2345	تا داغ‌های ما نکند گل به چشم غیر	گر موسم بهار خزانی کند رواست
2346	آن را که لطف[1845] زندهٔ دار الابد[1846] کند	قهرش اگر بیاید[1847] و فانی کند رواست

N 50[a]

2347 آن را که خسته[1848] است سعیدا دلش ز غم[1849]

در گفتگو شکسته‌زبانی کند رواست

- 206 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 75[a]

2348 گر ز عالم داد یا بی‌داد یا بر باد رفت

M 33[b]

از جهان کی رفت چیزی هر چه رفت از یاد رفت

S 106[a]

2349 هیچ کس از مجلس زاهد نیامد بی غمی

[1842] ز این L، S، M، B: این N

[1843] لوح L، M، N، B: سنگ S

[1844] سر مزار L، S، N، B: سر فراز M

[1845] لطف L، S، M، Nt، B: زلف N

[1846] دار الابد L، S، M، B: دار الامان N

[1847] بیاید L، S، N، B: بپاید M

[1848] خسته S ، M، N: زنده L ، B

[1849] ز غم L، S، N، M، B: به فکر N

N 51[a]

هر که رفت از صحبت دُردی‌کشان[1850] دلشاد رفت

B 35[a]

2350 هیچ گل بی‌رنگ و بو و میوه در این باغ نیست

سرو را نازم که آزاد آمد و آزاد رفت

2351 هیچ منزل همچو دار الآخرت[1851] نزدیک نیست

بر زمین هر کس که از پای نفس افتاد رفت

I

34[a]

2352 در نمی‌ماند دگر از[1852] هیچ علمی در جهان

N 51[b]

در ره معلوم هر کس بر در استاد[1853] رفت

2353 هر که پرسد از سعیدا تا کجا رفت از دمشق

در جواب او بگوییدش جهان‌آباد رفت

- 207 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 75[a]

2354 به جز از بخل در این دور[1854] زمان چیزی نیست — جز حسد پیشهٔ این آدمیان چیزی نیست

M 34[a]

2355 [1855] بی نهال قد و سیب ذقن و نرگس چشم — سیر باغ و چمن و آب روان چیزی نیست

[1850] دردی‌کشان L، S، M، B: دردکشان N

[1851] دار الاخرت L، S، M، N: دار آخرت B

[1852] از L، B: در S، M، N

[1853] استاد L، M، N، B: اوستاد S

[1854] دور S، M، N، B: دور و L

[1855] 2355 L، S، M، N: - B

S 106[b]

N 51[b]

B 35[a]

2356 قامتت خم شد و از ناوک دم هیچ نماند — گوشه‌ای[1856] گیر که بی تیر[1857] کمان چیزی نیست

2357 گر شود چشم دل از خواب گران وا دانی — مال و جاه و حشم[1858] و[1859] گنج روان چیزی نیست

2358 [1860] اعتمادی نبود بر کرم و لطف جهان — تکیه بر سایهٔ این سرو روان چیزی نیست

2359 چه کشی منت گردون[1861] که ورا در ترکش[1862] — غیر تیر نفس سوختگان چیزی نیست

2360 از رفیقان مطلب مرهم زخم دل ریش — که در این طایفه جز لطف زبان چیزی نیست

2361 بر[1863] همان چیز که داری تو[1864] سعیدا رغبت

بیشتر از همه بنگر که چیزی نیست

- 208 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 75[a]

M 34[a]

S 106[b]

N 43[a]

2362 همین نه شیوهٔ خوبان طریق خودرایی است — که گاه خشم و گهی رحم و گه خودآرایی[1865] است

[1856] گوشه‌ای L، S، M، B: گوشه N

[1857] تیر S، M، N، B: تیر و L

[1858] و حشم L، S، N، B: چشم M

[1859] و L، S، M، B: - N

[1860] 2358 S، M، N: > 2360 L، B

[1861] گردون L، S، M، B: دوران N

[1862] که ورا در ترکش S، M، N: کده را از جورش L: که در آ در ترکش B

[1863] بر S، M، N، B: در L

[1864] تو L، S، N، B: - M

[1865] خودآرایی L، S، N، B: خوارایی M

B 35[a]

2363	گهی رود به حبش گه به چین کند مسکن	ز خال عارض او چشم عقل سودایی[1866] است	L 75[b]
2364 [1867]	طریق معرفت دوست زهد و تقوی نیست	که تیزگامی و ناکامی است و بینایی است	N 43[b]
2365	چو آفتاب کسی روی دوست می‌بیند	که چشم حیرت او در به‌در تماشایی است	
2366 [1868]	زن است طالب دنیا و مرد عاشق دوست	برای[1869] آخرت امروز کار خنثایی[1870] است	
2367	ز موج‌خیز حوادث در اضطراب نیم	که کشتیِ دل ما مدتی است دریایی است	M 34[b]
2368	به پای خویش کسی کی رسد[1871] به کعبهٔ وصل	که قطع راه بیابان او جبین‌سایی[1872] است	
2369 [1873]	فقیه مدرسه و لاف[1874] فقر این نه رواست	که گام اول این راه ترک دانایی است	
2370	نظر ز دیدن خوبان نمی‌توانم[1875] بست	که چشم مردم بی دین و[1876] دل تماشایی است	S 107[a]

2371 ظهور شعر سعیدا ز شورش عشق است
که نغمه‌سنجیِ هر نای از دل[1877] نایی است

- 209 -
[غزل]

[1866] سودایی S، M، N: رسوایی L، B
[1867] 2364-2365 S، M، N، B: - L
[1868] 2366 L، S، M، N:> 2364 B
[1869] برای S، M، N، B: ز بهر L
[1870] خنثایی B: خونثایی L، S، M، N
[1871] کی رسد S، M، N، B: می‌رسد L
[1872] جبین‌سایی L، S، M، N: زمین‌سایی B
[1873] 2369 L، S، M، N: - B
[1874] لاف S، M، N: بیم L
[1875] نمی‌توانم L، S، N، B: نمی‌توانم زد M
[1876] و L، N، B: - S، M
[1877] دل L، B: دم S، M، N

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2372	چشمم ز گریهٔ دل ناکام روشن است	تا می‌چکد ز شیشه میم جام روشن است	L 75b
2373	بر تربت گرفته دماغان هجر او	دایم چراغ روغن بادام روشن است	M 34b S 107a
2374	شمع حیات[1878] صبحدم از هر که شد فنا	دیدم به جای او دگری شام روشن است	N 51b B 35a
2375	سر تا به پا لطافت[1879] معنی است قامتش	آری که شعله را همه اندام روشن است	N 52a B 35b
2376	اظهار سوز دل به زبان احتیاج نیست	در خانه آتشی است که تا بام روشن است	
2377	فیضش به خاص و عام رسد هر کجا که هست	آن را که همچو شمع سرانجام روشن است	

2378 نوبت رسد شبی به سعیدای بینوا

امروز اگرچه شمع نکونام روشن است

- 210 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 75b, M 34b, B 35b, S 107a, N 52a

2379	دلم به تیر محبت[1880] نشانهٔ عجبی است	تنم برای حوادث بهانهٔ[1881] عجبی است	
2380	خبر ز آمدن او به گوش می‌آید	مگر رسید قیامت نشانهٔ عجبی است	L 76a

---

[1878] حیات S، M، N، B: چراغ L

[1879] لطافت L، S، M، B: لطافت و N

[1880] محبت L، B: ملامت S، M، N

[1881] بهانه L، S، M، N: نشانه B

2381 اگر رسم به وصال تو عمر[1882] هجران را | چها گذشت[1883] بگویم فسانهٔ عجبی است

2382 بسی[1884] سفر به جهان کرده‌ایم و حیرانیم | که هیچ اهل ندیدیم خانهٔ عجبی است — M 35a

2383 شراب نوش و[1885] به قاضی و[1886] محتسب هم ده | که واجب است رعایت زمانهٔ عجبی است

2384 طلب ز غیب[1887] سعیدا هر آنچه می‌خواهی
که می‌رسد به تو آخر خزانهٔ[1888] عجبی است

- 211 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعلن فعلن]

2385 گریه در بزم یار بی‌ادبی است | خنده هم ز این قرار بی‌ادبی است — L 76a, S 107b

2386 اتحادم به امر مطلوب است | ورنه بوس و کنار بی‌ادبی است — M 35a, N 52a

2387 ستم و جور درد[1889] عشقش را | باز با او شمار بی‌ادبی است — B 35b

2388 در جهانی که افتقار سزاست | از جهان افتخار بی‌ادبی است — N 52b

2389 حاکم امر و نهی چون حق است | گله از روزگار بی‌ادبی است

2390 هر کجا پابرهنگان باشند | سر کشی‌های خار بی‌ادبی است

2391 هر کجا آن نگار بی نقش است | باز نقش و نگار بی‌ادبی است

2392 از خیالی که آه نتوان کرد | نالهٔ زار زار بی‌ادبی است

[1882] عمر S، M، N، B: شام L

[1883] گذشت L، B: گذشته S، M، N

[1884] بسی S، M، N، B: بسا L

[1885] و L، N: - S، M، B

[1886] و L، S، M، B: - N

[1887] غیب L، S، B: عیب M، N

[1888] خزانه S، M، N: زمانه L، B

[1889] جور درد L، M، N، B: درد جور S

2393 عاشقی مفلسی و جانبازی است   تن‌زنی در قمار بی‌ادبی است

2394 ای سعیدا محبتی[1890] در دل

غیر حب نگار بی‌ادبی است

- 212 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 76b
S 107b
M 35a

2395 فتادگی چو نگین نقش دلنشین من است   شکستگی[1891] رقم[1892] صفحهٔ جبین من است

N 52b

2396 نمی‌رود ز دلم لذّت فراموشی   همیشه حرف الف درس[1893] اولین من است

B 35b

2397 در[1894] آن جهان که خزان و بهار را ره[1895] نیست   بهشت یک چمن ساحت زمین من است

M 35b

2398 ز بسکه دست ندامت به یکدگر زده‌ام   غبار دور[1896] زمان گرد آستین من است

2399 ز دست خویش سعیدا[1897] کجا گریز کنم

همیشه نقش قدم در پی کمین من است

- 213 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 76b
S 108b
M 36a

2400 نگشت کار ز بخت سیاه تاب درست   چو زلف شد همه کارم به پیچ و تاب درست

1890 محبتی L، S، M، B: محبت N

1891 شکستگی L، M، N: شکستگی چو S، B

1892 رقم L، S، M، N: نگین B

1893 حرف الف درس S، M، N، B: درس الف حرف L

1894 در L، S، M، N: از B

1895 را ره L، S، M، N: راه B

1896 دور L، S، N، B: دو M

1897 سعیدا L، S، M، N، Bt: ندانم B

N 52[b]

B 35[b]

2401	ز گریه مردم چشم مرا زبانی نیست	ز دست موج نشد خانهٔ حباب درست	N 53[a]
2402	چرا به سلسلهٔ زلف خود ننازد او[1898]	که کرده نسبت خود را به آفتاب درست	
2403	به ناز و غمزه کند کار صد خمارشکن[1899]	نگاه صبحدم از چشم نیمخواب درست	
2404	به غیر پیر مغان دیده‌است کس که کسی	به زور آب کند خانهٔ خراب درست	
2405	به قصد کشتن من آمدی دمی بنشین	که من ببینم[1900] و هم نیست اضطراب[1901] درست	
2406	به فکر کار نیفتاده کار رفت از دست	گذشت عمر و نیامد مرا حساب درست	
2407	کند ز راه نیاز آفتاب پابوسش	که پا هنوز نکرده‌است در رکاب درست	

2408 شکسته رونق ابیات را سعیدا ز آن — B 36[a]

که کرده این غزل خود به انتخاب درست

- 214 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 76[b]
S 108[b]
M 36[a]
N 53[a]
B 36[a]

2409	کسی که چشم ترا شوخ و دلربا گفته‌است	خداش خیر دهد هر دو را بجا گفته‌است	
2410	غبار خاطر آیینه شد دمیدن خط	به سنگ کار کند حرف حق خدا گفته‌است	L 77[a]

[1898] او S، M، N، B: دوست L

[1899] صد خمار شکن L، S، N، B: خمار صد شکن M

[1900] ببینم L، M، N، B: نبینم S

[1901] نیست اضطراب L، S، M، N: اضطراب نیست B

2411 [1902]	فلک سجود و ملایک درود و[1903] عیسی عشق	کلیم مطلب و جبریل این ندا گفته‌است	M 36b
2412	قدم به دیدهٔ آدم نه وز[1904] عرش[1905] گذر	شبی که دلبر من با خدا ثنا[1906] گفته‌است	
2413	سلام من برسان ای صبا به شاه نجف	بگو سگ[1907] تو عجب نکته‌ای[1908] بجا گفته‌است	
2414	برای شاهد اخلاص اعتقاد ضمیرش	دو قطعه در غزل راه کربلا گفته‌است	
2415	هر آن کسی که بگوید[1909] که گفته این ابیات	روان بگو که سعیدای بینوا گفته‌است	N 53b

- 215 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2416	دل بسکه چشم شوخ ترا نام می‌گرفت	چشمم به گریه روغن بادام می‌گرفت	L 77a S 109a M 36b
2417	می‌کرد جا به خانهٔ سیماب انتخاب	هر گاه بی‌قرار تو آرام می‌گرفت	N 53b
2418	انگشت رد به باده که می‌کرد فی المَثَل	گر از لب تو بوسه به پیغام می‌گرفت	B 36a
2419	اندام سرو و[1910] بوی گل و رنگ لاله را	قدرت ز پیکر[1911] تو سرانجام می‌گرفت	
2420	در راه شوق چون گلِ صد برگ می‌شکفت	هر خار چون ز پای طلب کام می‌گرفت	

[1902] 2411 L، S، M، N: - B

[1903] و L، N: - S، M

[1904] وز L، S، M، B: ز N

[1905] عرش Lt، S، M، N، B : عشق L

[1906] با خدا ثنا L، S، M، N: راز با خدا B

[1907] سگ L، B: سگی S، M، N

[1908] نکته‌ای S، B: نکته L، M، N

[1909] بگوید S، M، N، B: بپرسد L

[1910] و L، B: - S، M، N

[1911] پیکر L، M، N، B: پیکری S

2421 آن صید لاغرم که اگر با خبر شدی | صیاد گر به[1912] پیش ره[1913] دام می‌گرفت

2422 می‌شد قبول شاه سعیدای بینوا

گر همتی ز شحنهٔ بسطام می‌گرفت

- 216 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2423 منظور من جز او چه بود در نظر که نیست | از حال دل چه شکوه کنم بی‌خبر که نیست L 77[a]

N 43[b]

S 108[a]

2424 حرف از دهان او چه زنم راه حرف کو | بر آن میان چه دست توان زد کمر که نیست M 35[b]

Nm 53[b]

B 36[a]

2425 افتاده‌ام چو مرغ کبابی در این دیار | عزم کدام شهر کنم بال و پر که نیست L 77[b]

2426 شادی روا نداشت ولی چون کند فلک | در کارخانه‌اش غم از این بیشتر که نیست

2427 یک تیر آه خسته‌دلان کارگر نشد | بر جان کاسه پشت فلک بی‌سپر که نیست

2428 گردون کجا قبول کند حرف مفلسان | در خانهٔ بخیل گدا معتبر که نیست Nm 54[a]

2429 شیرین کند کلام سعیدا مذاق دل N 44[a]

چون خامهٔ نی قلمش بی‌شکر[1914] که نیست

- 217 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2430 گردون مروتی به فقیران نداشته‌است | این تیره‌کاسه طاقت مهمان نداشته‌است L 77[b]

[1912] به S، M، N، B: نه L

[1913] ره L، S، M، N: رهم B

[1914] بی‌شکر L، S، M، N، Nm: نی‌شکر B

2431	شوری که در محیط دلم موج می‌زند	نوح نبی ندیده و طوفان نداشته‌است	N 44a S 108a M 35b Nm 54a B 36a
2432	بوی گلاب شرم نمی‌آید از خُویَش	این شاخ گل[1915] نگر[1916] که نگهبان نداشته‌است	
2433	ای فخر کاینات بهشتی به این کمال	چون قامت[1917] تو سرو خرامان نداشته‌است	
2434	در جستجوی دل نرسیدم به منزلی	این کعبه هیچ غیر بیابان[1918] نداشته‌است	
2435	هر سینه‌ای[1919] که همچو فلک داغ‌دار نیست	در فکر خویش سر به گریبان نداشته‌است	M 36a
2436	این خانمان خراب فلک زیر سفره‌اش[1920]	جز دل کباب و[1921] سینهٔ بریان نداشته‌است	
2437	از داغ مهر او چه خبر دارد آنکه او	چون آفتاب سینهٔ عریان[1922] نداشته‌است	

2438 چون فکر پخته رای سعیدا ز نازکی
هرگز سری به صحبت خامان[1923] نداشته‌است

- 218 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2439 بی‌ظرف را شراب شرربار مشکل است — L 77b, S 109a

[1915] گل L، S، M، N، B: - Nm
[1916] نگر L، N، B: مگر S، M، Nm
[1917] قامت L، N، Nm، B: قامتی S، M
[1918] بیابان L، S، M، Nm، B: مغیلان N
[1919] سینه‌ای L، S، N، Nm، B: سینه M
[1920] سفره‌اش L، N، Nm، B: صفره‌اش S، M
[1921] و L، S، M، N، Nm: - B
[1922] عریان S، M، N، Nm، B: بریان L
[1923] خامان L، S، M، N، B: جانان Nm

M 36b پای برهنه سیر گل و[1924] خار مشکل است
N 54a
B 36a

2440	گفتم به چشم او که چرا دلبر است گفت	پرهیز پیش مردم بیمار مشکل است	L 78a
2441	موسی ز ضعف دل به عصا تکیه کرد و[1925] رفت	تا کوه طور دید که دیدار مشکل است	N 54b
2442	الحق به غیر حق نتوان گفت حق منم	رفتن به پای خود به سرِ دار مشکل است	M 37a
2443 [1926]	دل را به چشم او ز نگه بیشتر سپار	سودای خام ناز خریدار مشکل است	B 36b
2444 [1927]	در این سرای دودرهٔ چارطاق دهر	زنهار فکر کار مکن کار مشکل است	
2445	تا غنچهٔ لبت به سخن وا نمی‌شود	دانستن حقیقت اسرار مشکل است	

2446 می‌گفتمش قصیده سعیدا در این زمین
لیکن ردیف و[1928] قافیه بسیار مشکل است

- 219 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

2447	شادیِ هر دو جهان از دل غمگین من است	صافـتر ز آینهٔ مهر فلک کین من است	L 78a S 109b M 37a
2448	برهمن صورت آن بت که تواش می‌جویی	معنیش نقش خیال دل سنگین من است	N 54b
2449	دو جهان یک قدح آب نماید به نظر	جام جم نشئه‌ای از کاسهٔ چوبین من است	B 36b
2450	سرو در مانده به گل از هوس مصراعم	گل پریشان‌شدهٔ معنی رنگین من است	

[1924] و L، B: - S، M، N
[1925] و L، S، N، B: - M
[1926] 2443(2) L، S، M، N: - B
[1927] 2444(1) L، S، M، N: - B
[1928] و L، S، B: - M، N

2451 [1929]	نه همین اهل جهان مدح و[1930] ثناخوان من‌اند	که ملک با فلکش جمله به[1931] تحسین من است	
2452 [1932]	گریه و سوز و گداز و دل خرم چون شمع	مذهب و ملت و کیش من و آیین من است	
2453	کوه شد ریگ روان تا به کنارم آمد	بحر سیماب نمِ موجهٔ تسکین من است	
2454	خاطری[1933] کز دو جهان کام و[1934] امیدش نبود		

نیست گر هست سعیدا دل مسکین من است

- 220 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن فعولن]

2455	به پیش چشم من[1935] دریا چه چیز است	به ذوق خاطرم صحرا چه چیز است	L 78b
2456	اگر امروز چیزی نیست حاصل	بگو ای زاهد از[1936] فردا چه چیز است	S 109b M 37a N 55a
2457	صفات آن لب شیرین ز من پرس	مگس داند که در حلوا چه چیز است	B 36b
2458	تماشای تو باشد حاصل چشم	و گر نه دیدهٔ بینا چه چیز است	M 37b
2459	در اول داو عقبی را ببازند	قمار عشق را دنیا چه چیز است	
2460	به غیر از شهرت از خلوت چه باشد	که جز آوازه از عنقا چه چیز است	
2461	سعیدا کام خواهی یافت از او		

[1929] 2451 L، S، M، N: < 2453 B

[1930] و L، S، N، B: - M

[1931] جمله به L، B: در پی S، M، N

[1932] 2452 L، S، N، B: - M

[1933] خاطری L، S، N، B: خاطرین M

[1934] و L، B: - S، M، N

[1935] من S، M، N: او L، B

[1936] زاهد از L، B: زاهدا S، M، N

به کویش این همه غوغا چه چیز است

- 221 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 78b
S 110a
M 37b
N 55a
B 36b

2462 عاشقان را در[1937] جهان فکر و خیال[1938] دیگر است
غیر تکمیل خود ایشان را کمال دیگر است

2463 ماهرویان جهان مانند یارم نیستند
دلبر ما را جمال و[1939] خط و خال دیگر است

2464 فتویِ پیر خرابات است باید گوش کرد[1940]
هر که ریزد آبرو خم را وبال دیگر است

2465 بار هستی بر درخت نیستی بر بسته‌ای[1941]
گشته‌ای مغرور فرع و اصل مال دیگر است

2466 پیر گشتی و جوانی می‌کنی با زور حرص
با خود آی ای[1942] بی‌خبر امسال سال دیگر است

2467 زاهدان از راه غفلت در ندامت می‌روند
عارفان را از عبادت[1943] انفعال دیگر است

N 55b

2468 بر حضیضش جبرئیل از قوّت پرواز ماند

[1937] در S، M، N، B: دو L

[1938] خیال L، S، M، B: خیالی N

[1939] و S، M، N، B: - S

[1940] گوش کرد L، M، N، B: کرد گوش S

[1941] بر بسته‌ای L، S، B: بر بسته M، N

[1942] آی ای B: آ ای S، N: آی این L: ای M

[1943] عبادت S، M، N، B: ندامت L

طایر اوج وفا[1944] را پر و بال دیگر است

2469 زاهدا در بزم ما دانسته خواهی آمدن

راه و رسم دیگر است و[1945] قیل و قال دیگر است

2470 نکهت عشق از گلستان جهان هرگز مبوی

ز آنکه این گل ای سعیدا از[1946] نهال دیگر است

- 222 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 79[a]
S 110[a]
M 37[b]
N 55[b]
B 36[b]

2471 وعظ ما ناگفتن است و درس ما ناخواندن است

راه ما نارفتن و بنیاد ما افتادن است

2472 در به‌در چند از پی روزی روی ای بی‌خبر

پیش همّت سنگ خوردن بهتر از نان خوردن است

M 38[a]

2473 از بخیلان دور شو هر چند تعظیمت کنند

مار را نرمی به پهلو سختیِ جان کندن است

2474 نفس را تابع شدن چون پادشاه بی‌خرد

اختیار خود به دست[1947] مرد ظالم دادن است

2475 هر که از عالم رود بی‌زحمت حرص و ریا

ظاهرش مرگ است[1948] در باطن ز مادر زادن است

[1944] وفا L، S، M، N: فنا B

[1945] و L، S، M، N: - B

[1946] از S، M، N، B: ز L

[1947] خود به دست L، S، M، N: ملک خود بر دست B

[1948] است L، S، M، B: است و N

2476 چیست می‌دانی سعیدا رمز معراج نبی[1949]

دامن از این خاکـدان بی‌مصلحت افشاندن است

- 223 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 79[a]
S 110[b]
M 38[a]
N 55[b]
B 37[a]

2477 کلیم الله زد فریاد چون بر طور سینا رفت

چه حسن است این بت ما را که کوهش دید و[1950] از جا رفت

2478 از آن روزی که تلقین شهادت کرد شمشیرش

مسیحادم فرو برد و عصا از دست موسی رفت

2479 نمایان گشت ای ساقی ز در عمّامۀ زاهد

بپوشان ساغر می را که آب از روی مینا رفت

2480 مگر باز آید آن بدخو که گویم از نیاز خود

از آن روزی که او می‌رفت با ناز آنچه با ما رفت

N 56[a]

2481 گشود از زلف سرکش حلقه‌ای وحشی‌مزاج من

صبا بر داشت[1951] بوی عنبر و صحرا به صحرا رفت

2482 زراعتگاه هستی روی در افسردگی دارد

که این آب حیات از جوی ما یکسر به دریا رفت

2483 [1952] من از آن روز گشتم[1953] پشت بر روی زمین چون گل

[1949] نبی L، S، M، B: رسول N

[1950] و L، B: - S، M، N

[1951] بر داشت S، M، N، B: برد است L

[1952] 2483 S، M، N، B: - L

[1953] گشتم S، M، B: - N

که از دست وصال افتادم و آن سرو بالا رفت

2484 چه غم داری تو ای بدخو اگر دل رفت اگر جان رفت
که در سودای عشقت هر چه رفت از کیسهٔ ما رفت

2485 به قتل عاشقان از خانه بیرون آمده‌است آن مه
بیا ای دل اگر داری تو هم[1954] جانی سعیدا رفت

- 224 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 79[a] S 110[b] M 38[a] N 56[a] B 37[a]

2486 باعث آمدن روح به ابدان عشق است — سبب معرفت حضرت انسان عشق است

L 79[b]

2487 آفتاب از نفس صبح محبت شد گرم — مرشد و پیش‌روِ[1955] صاف‌ضمیران عشق است

M 38[b]

2488 مصر را یوسف ما کرد به عالم مشهور — سبب گرمیِ بازار عزیزان عشق است

2489 ناشناسیم و در این خانه به عجز آمده‌ایم — منعمان راست سلام و به فقیران عشق است

2490 یار بگشود سر[1956] زلف شب یلدا را — ای جگرسوختگان شام غریبان عشق است

2491 هر که مرده است به جز عشق ندارد کاری[1957] — کسوت و[1958] کاسبی و پیشهٔ مردان عشق است

2492 کی گرفتار به زلف و خم کاکل می‌شد — چه کند کس به میان سلسله‌جنبان[1959] عشق است

S 111[a]

2493 چه کنی گر نگذارند سعیدا آنجا

[1954] اگر داری تو هم S، M، N، L: تو هم داری اگر B
[1955] پیشرو L، B: پیشروی S، M، N
[1956] سر S، M، N، B: سر و L
[1957] کاری L، S، M، B: کاردی N
[1958] و S، M، N: - L، B
[1959] جنبان L، S، N، B: چنان M

یار بی‌رحم و[1960] تو سودایی و[1961] دربان عشق است

- 225 -
[غزل]
[فعلاتن مفاعلن فعلن]

2494	آنچه در شش جهات گردون است	بهر اثبات ذات بی‌چون است	L 79b
2495	آنچه آورده از عدم به وجود	به حقیقت نگر که موزون است	S 111a M 38b N 56b
2496	لیلی‌ای را که نیستش طرفی	هر طرف صد هزار مجنون است	B 37a
2497	عارفان ز آن شدند دیوانه	که شناسش ز عقل بیرون است	
2498[1962]	هر نشانی کز او شود پیدا	مرو[1963] از جا که نعل وارون است	
2499	پیش علمش جهان و هر چه در اوست	به مثل همچو نقطه در نون است	
2500	هر چه در خانهٔ قدم[1964] ره یافت	از بلای حدوث مأمون است	
2501[1965]	نیست از معنیت خبر ور نه	نیک و بد آنچه هست مضمون است	
2502	نیست حد قیاس ذاتش را	او مبرّا ز کم ز افزون است	
2503	عمر در چون و[1966] چرا کنی ضایع	بازگشتت که[1967] سوی بی‌چون است	L 80a
2504	تو مگو وقت رفت از دستم	آنچه آن وقت بود اکنون است	M 39a
2505	شاد کن خاطر سعیدا را		

[1960] و L، B: - S، M، N
[1961] و L، S، B: - M، N
[1962] 2498 L، S، M، N: - B
[1963] مرو L، S، N: برو M
[1964] قدم L، N، B، M: عدم S
[1965] 2501 L، S، M، N: - B
[1966] و S، B: - L، M، N
[1967] که S، M، N: به L: چو B

در فراق رخ تو محزون است

- 226 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 80[a] S 111[a] M 39[a] N 56[b] B 37[a]

2506 هر شیوه‌ای که هست در این جا به جا خوش است

از گل صفا و رنگ[1968] ز بلبل نوا خوش است

N 57[a]

2507 یک دم حضور را به جهانی نمی‌دهیم[1969]

عالم به کام ماست اگر وقت[1970] ما[1971] خوش است

S 111[b]

2508 دلبر که یار شد مزه از عشق می‌رود

معشوق پر[1972] ستیزه و ناآشنا خوش است

2509 دل موجخیز گریه و چشمم ز خون پر است

ساقی بیار باده صفا و هوا خوش است

2510 مجنون من زیاده جنون می‌کند[1973] ز پند[1974]

بی‌درد را گمان که به دردم دوا خوش است

2511 خوش دولتی است خدمت مردان راه عشق

نشنیده‌ای که سایهٔ بال هما خوش است

2512 بگذر ز کار عالم و بگذار با فلک

[1968] رنگ L، S، M، N: رنگ و B

[1969] نمی‌دهیم L، S، M، B: نمی‌دهم N

[1970] وقت S، M، N: کام L، B

[1971] ما L، S، M، N: نا B

[1972] پر S، M، N، B: با L

[1973] می‌کند L، S، N، B: می‌کنند M

[1974] پند S، M، N، B: عشق L

کاین خانۀ نفاق به این کدخدا خوش است

2513 سلطان به جاه[1975] خویش سعیدا اگر خوش است
غمگین مشو که نیز[1976] به حالش گدا خوش است

- 227 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

2514 ز عالمش چه خبر آنکه او پریشان نیست / ندیده لذّت سرما تنی که عریان نیست
L 80[a]
S 111[b]
M 39[a]
N 57[a]
B 37[b]

2515 سفال‌خانۀ ما بشکند سر فغفور / که مور کلبۀ ما کمتر از سلیمان نیست

2516 چو باده خون جگر نوش و ذوق را در یاب / چه نشئه‌ها که در این آب صاف پنهان نیست

2517 مرا در آینۀ دل نمود جانان عکس / که هیچ آینه را تاب و[1977] طاقت آن نیست

2518 به خاک پای تو در دل چه گوشه‌ها خالی است / گمان مبر که در این خانه جای مهمان نیست
L 80[b]

[1978] 2519 به هر خیال چو معنی سراسری رفتم[1979] / کدام سینه که از داغ او[1980] گلستان نیست
M 39[b]

2520 به غیر یار سعیدا در این سرای خیال
همیشه کیست که از کرده‌ها پشیمان نیست

- 228 -
[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

[1975] جاه L، B: حال S: جان M، N
[1976] نیز L، S، N، B: تیز M
[1977] و L، S، N، B: - M
[1978] 2519 S، M، N: - L، B
[1979] رفتم S، N: رفتیم M
[1980] او S، N: - M

2521	صاحب‌نفسی[1981] را که اثر در نفسش نیست	نخلی است که جز غم ثمری[1982] پیش‌رسش[1983] نیست	L 80b S 111b M 39b N 57b B 37b
2522	شوخی که طلبکار و هواخواه ندارد	نار است ولیکن مدد از خار و خسش نیست	
2523	آن کس که مقید به لباس است چه چیز است	مرغی است گرفتار و به ظاهر قفسش نیست	S 113a
2524	از بسکه سبک می‌گذرد قافلهٔ عمر	ما گوش به آواز و[1984] صدا در جرسش[1985] نیست	
2525	در خانه کسی هست مرا لیک چه سازم	دل سخت چنان است که صد حرف بسش نیست	

2526 در غمکدهٔ عشق خوشا حال سعیدا
امروز که جز درد و الم همنفسش نیست

- 229 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعلن فعلن]

2527	نیست روزی که این منادی نیست	نیست غم در دلی که شادی نیست	L 80b S 113a M 39b N 57b B 37b
2528	آدمی را ز حالت بشری	صفتی به ز نامرادی نیست	
2529	راز دل را به اشک می‌گفتم	لیک طفل است[1986] اعتمادی نیست	
2530	از پی هیچ کس به جا[1987] نرسی	مر ترا گر خدای هادی نیست	

2531 جز بیابانِ اشتیاق سعید[1988]
ره به کویش ز هیچ وادی نیست

[1981] نصاحب‌فسی S، M، N، B: صاحب‌نظری L

[1982] ثمری S، M، N: ثمر L، B

[1983] پیش‌رسش L، S، M، B: پیش رسی N

[1984] و L، S، B: - M، N

[1985] جرسش S، M، N، B: خبرش L

[1986] طفل است S، M، B: طفلی است L: طفل است و N

[1987] به جا S، M، N، B: ز پی L

[1988] سعید L، B: سعیدا S، M، N

- 230 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 80b
S 113a
M 39b
N 57b
B 37b
L 81a
M 40a
N 58a

2532 هر زمان دل را هوای کوی جانان بر سر است

ذوق جان‌بازی است دل را[1989] تا مرا جان در بر[1990] است

2533 کوه را خون جگر شد آب در راه فنا

شاهد این رمز اندوه دل و چشم تر است

2534 ای جمالت جنت و سرو قدت طوبای او

وی[1991] زنخدان تو زمزم ای[1992] دهانت کوثر است

2535 گر از آن مژگان و[1993] آن رخساره می‌خواهی مراد

نقد جانی هست اینک سنجر است و[1994] خنجر است

2536 عقبۀ هستی چو طی خواهی[1995] کنی میخانه رو

تا به ملک نیستی یک ساغر می رهبر است

2537 عشق‌بازی گر نه آیین مسلمانی بود

اندر این بت‌خانه پس اول سعیدا کافر است

- 231 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

[1989] دل را S، M، N، B: در دل L

[1990] در بر L، S، N، B: در بر در M

[1991] وی S، M، N، B: وین L

[1992] ای S، M، N، B: وین L

[1993] و L، N، B: - S، M

[1994] است و L، S، N: است M: اینک B

[1995] طی خواهی L، S، M، N: خواهی طی B

2538	هر آن دلی که به زلف بتی گرفتار است	ز دام جستهٔ[1996] تسبیح و قید [1997] زنار است	L 81[a] S 113[b] M 40[a] N 58[a] B 37[b]
2539	چرا به سر نزند لاله را که آن داغی	میان سوختگان عاشق وفادار است	
2540	جهان به خانهٔ تاریک و تنگ می‌ماند	که هر طرف بروی[1998] پیش روی دیوار است	
2541	اگرچه خاتم دل‌ها به نام[1999] اوست چه سازم[2000]	که چون نگین سلیمان به دست اغیار است	
2542	چرا تو سرّ مرا فاش می‌کنی ای شیخ	مگر تو بندهٔ آن[2001] نیستی که ستّار است	
2543	فدای او نکنم روح از آنکه غیر نداند[2002]	وگر نه دادن جان پیش من نه دشوار[2003] است	

2544
هوای داغ سعیدا به سر از آن دارم
که لاله بر سر شوریده زیب دستار است

- 232 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

2545	دلم به گرمیِ عشق تو باغ باغ شکفت	به سینه از هوس آتش تو داغ شکفت	L 81[a] S 113[b] M 40[a] N 58[a] B 37[b]
2546	چرا به سر نزنم شعله را چو پروانه	بدین نشاط که امشب گل چراغ شکفت	N 58[b]
2547	ز بسکه جامه به تن تنگ بود زد صد چاک	گمان مبر که گل از دولت فراغ شکفت	
2548	ز گشت کِشت و تماشای باغ مستغنی است	به یک دو ساغر می هر کرا دماغ شکفت	L 81[b] M 40[b]

[1996] جستهٔ S، M، B: رسته و L: جسته و N

[1997] تسبیح و قید S، B: تسبیح قید و L: تسبیح قید M، N

[1998] بروی S، M، N: که روی L، B

[1999] نام L، S، M، N: دست B

[2000] سازم L، M، N، B: سود S

[2001] آن S، M، N، B: او L

[2002] از آنکه غیر نداند M، N، B:از آنکه غیر ندارد L: را که چیزی نیست S

[2003] دشوار S، M، N: بسیار L

2549 همین نه زنده سعیداست بر امید لبت B 38[a]

که ز این هوا گل تصویر در ایاغ شکفت

- 233 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 81[b]
S 113[b]
M 40[b]
N 58[b]
B 38[a]

2550 هوشیار ای دل که او مست می ناب آمده است

در کنارش گیر زودی وقت دریاب آمده است

2551 هر جواهر را که می‌خواهی ترا آید به دست

گوهر مقصود در این بحر نایاب آمده است

2552 بر صفای روی او منکر چسان گردد کسی

چشم بیت الله ابرو طاق محراب آمده است

[2004]2553 با خیال زلف در[2005] زنجیر کردم پای دل S 114[a]

از تماشای رخش هر گه که بی‌تاب آمده است

2554 در فراقش خوابم آمد[2006] گریه می‌دیدم به خواب

چون شدم بیدار دیدم بر سرم آب آمده است

2555 نیم شب یاد رخش کردم منوّر شد جهان

غیر می‌داند که در این خانه مهتاب آمده است

2556 طفل اشکت گر سعیدا می‌رود عریان چه باک

نیست عیب این بینوا از عالم آب[2007] آمده است

[2004] L 2553، S، M، N: > 2555 B

[2005] در L، S، M، N: او B

[2006] خوابم آمد L، S، M، B: خواب آمدم N

[2007] این بینوا از عالم آب M، N، B: از عالم آب عالم آب L: این بی بینوا از عالم آب S

- 234 -

[غزل]

[مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن]

2557 دارم بتی و سجده‌اش ای[2008] دل نهانی بهتر است
از هر چه گویم خوبتر وز هر چه دانی بهتر است

L 81[b]
S 114[a]
M 40[b]
N 58[b]
B 38[a]

2558 آن قد خرامان گر شود کامم همه حاصل شود[2009]
مشهور باشد[2010] این سخن فتح آسمانی بهتر است

2559 در صحبت اهل سخن چون گل تمامی گوش باش[2011]
گر بلبلی در این چمن سوسن زبانی[2012] بهتر است

N 59[a]

2560 خواهی به کیشی جا کنی چون تیر خود را راست کن
خواهی در[2013] آغوشی روی ای دل کمانی بهتر است

2561 ز آن سال‌ها کاندر ریا بردی به سر در خانقه
گر سر به پای سروری مانی زمانی بهتر است

2562 هر کس به خود محرم مکن با هر که راز خود مگو
حتی عبادت را اگر در شب توانی بهتر است

2563 از حق شنو با حق بگو تا چند گویی با کسان
از آن فلان ابن فلان ابن فلانی بهتر است

L 82[a]
M 41[a]

2564 همراز درویشان کجا همصحبت سلطان کجا

[2008] سجده‌اش ای L، M، N، B: ای سجده‌اش S

[2009] کامم همه حاصل شود L، S، M، N: حاصل شود کامم همه B

[2010] باشد L، S، N، B: ای باش M

[2011] باش L، N، B: شو S، M

[2012] زبانی S، M، N، B: زمانی L

[2013] در S، M، N، B: به L

از مثنوی گوید کسی شهنامه‌خوانی بهتر است

2565 [2014] شعر سعیدا را چه سر با شعر صایب یا دگر
از شعر جامی گفته کس شعر فغانی بهتر است

- 235 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 82[a] S 114[a] M 41[a] N 59[a] B 38[a]

2566 آن را که هوای رخ خوب تو تولّاست
کفر است ورا مذهب و[2015] اسلام تبرّاست[2016]

2567 با آنکه مرا دیدهٔ امید به بالاست
چشمم به امید رخ زیبای تو[2017] بیناست

S 114[b]

2568 بی خواهش ما هر چه رسد از تو حلال است
در مذهب ما آنکه[2018] حرام است تمنّاست[2019]

2569 هر گرد و غباری که به دل بود ز هجرت
از باغ وصال تو نسیم آمد و[2020] بر خاست

2570 چشم[2021] همه آن سو همه را چشم بدان رو
نازم به بت[2022] خویش که در عین تماشاست

2571 در باغ جهان قامت سرو ارچه لطیف است
نازم به قد یار که در لطف دو بالاست

2572 از بحر شنیدم که به امواج همی‌گفت
هر کس که به ما رو کند از ماست که بر ماست

2573 آن روز که جنان ازل طرح چمن بست[2023]
از گلرخ و از سرو سهی قد تو می‌خواست

[2014] 2565 S، M، N، B: - L

[2015] و L، S، N، B: - M

[2016] تبرّاست S، M، N، B: تولاست L

[2017] زیبای تو L، S، M، B: زیبا بی تو N

[2018] آنکه L، S، M، N: آنچه B

[2019] تمناست S، M، N، B: تولاست L

[2020] و L، S، N، B: - M

[2021] چشم L، S، M، N: چشمم B

[2022] بت L، M، N، B: بتی S

[2023] بست L، S، M، Nt، B: ریخت N

2574 هر دم به بتی[2024] تازه کند رسمِ محبت

تا غیر نداند که خدا یار سعیداست

- 236 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 82[a]
S 114[b]
M 41[a]
N 59[b]
B 38[a]

2575 نه همین خندهٔ گل در[2025] پی نشو است و نماست

ای بسا گریه که چون شمع ز باد است و هواست

2576 سر کنم خم به طمع این چه حکایت باشد

دست بالا نکنم گر همه هنگام دعاست

2577 دلنشین شد بد و نیک و اَدب و بی‌ادبی

تا ز پیش نظرم رسم تواضع بر خاست

L 82[b]
M 41[b]

2578 غم خورد طالب[2026] گو شاد نگردد محبوب

گرچه خورشید نبالید[2027] و لیکن مه کاست

2579 پرسش حشر به قانون شریعت باشد

که همین سلسله تا روز قیامت بر جاست[2028]

2580 بی جمال تو مرا شب نشود هر گز روز

از جهان می‌شنوم وعدهٔ[2029] رؤیت[2030] فرداست

[2024] بتی L، S، B: بت M، N

[2025] در L، B: از S، M، N

[2026] طالب L، M، N، B: طالب و S

[2027] نبالید S، M، B: ببالید L، N

[2028] بر جاست L، B: بر پاست S، M، N

[2029] وعده S، M، N: پرده L، B

[2030] رؤیت L، S، N: رویت M، B

گر سخن از قد رعنای تو آید به میان
2581
روز محشر ز همه حرف سعیدا بالاست

- 237 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 82[b]
S 114[b]
M 41[b]
N 59[b]
B 38[a]
S 115[a]
B 38[b]

چشم او در بردن دل بی‌گناه افتاده‌است
2582
دلربایی شیوۀ[2031] چشم سیاه افتاده‌است

با گلت مانند سازد یا به[2032] خورشید و قمر
2583
در میان این سه دل در اشتباه افتاده‌است

می‌شود نیلوفر آن رخساره گاهی از نسیم
2584
از نزاکت[2033] بر رخش تاب از نگاه افتاده‌است

از غبار سینه‌ها پوشیده شد راه امید
2585
بسکه طالع گشته در[2034] این شاهراه افتاده‌است

N 60[a]

خاطر زاهد نشد فارغ ز فکر بوریا
2586
دایما این نقش[2035] در این کارگاه افتاده‌است

قدردان عاشق صادق بوَد آن پر غرور
2587
کز غبار[2036] خط شکستش[2037] در سپاه افتاده‌است

[2031] شیوه L، S، M، N: لازم B

[2032] به L، S، N، B: - M

[2033] نزاکت L، S، N، B: نزکت M

[2034] در S، M، N، B: بر L

[2035] نقش S، M، N: نفس L، B

[2036] غبار L، B: سواد S، M، N

[2037] شکستش L، B: شکست S، M: شکستی N

2588 تیزگامی‌های دولت کن قیاس از آفتاب[2038]

صبح تا بر داشت سر شامش کلاه افتاده‌است

2589 من گدای کوی آن سلطان بختم کز نیاز

چون گدایان بر در او پادشاه افتاده‌است

2590 می‌نوازد رحمتش گویند هر جا عاصیی است

وای بر حال سعیدا بی‌گناه افتاده‌است

- 238 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 82[b]
S 115[a]
M 41[b]
N 60[a]
B 38[b]

2591 در خانه‌ای که[2039] جای کسی نیست جای ماست — بامی که بر[2040] هواست بنایش بنای ماست

2592 لنگر جفا و صبر هوا جذب موج اشک — خون بحر و دل سفینه و غم ناخدای ماست

L 83[a]
M 42[a]

2593 آن را که احتیاج نباشد به بندگی — از بندگان بی سر و سامان خدای ماست

2594 در کارگاه عشق دل سنگ تیره را — آن صیقلی که آینه سازد جلای ماست

2595 ما را نه دوستی است به دشمن گداز ما — بیگانه هر که[2041] شد ز جهان آشنای ماست

2596 مرغی که بال و پر به هوای خدنگ آه[2042]

از استخوان کشیده سعیدا همای ماست

- 239 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

[2038] آفتاب S، M، N، B: روزگار L

[2039] در خانه‌ای که L، M، B: در خانه S: در خانه که N

[2040] بر S، M، N: پر L، B

[2041] هر که L، S، N، B: هر گز M

[2042] خدنگ آه M، N، B: خدنگ و آه L: خدنگ او S

L 83[a] S 115[a] M 42[a] N 60[a] B 38[b]

2597 دل ناخدای بحر تماشای دیکر است | این گوهر یگانه ز دریای دیکر است

S 115[b]

2598 داغ تو کی به هر دل و هر سینه جا کند | این لاله زیب و[2043] زینت صحرای دیکر است

N 60[b]

2599 ز آب عنب کس این همه مستی نمی‌کند | کیفیت من از می و مینای دیکر است

2600 زاهد از این عبادت ظاهر چه فایده | تن در میان مسجد و دل جای دیکر است

2601 در هر طرف که می‌نگری در[2044] میان خلق | فریاد و شور و ناله و غوغای دیکر است

2602 ذکر طریق عشق کریم و رحیم نیست | ورد بلاکشان تو اسمای دیکر است

2603 باور مکن که در دو جهان صاحب سخن
درویش دیکر است و سعیدای دیکر است

- 240 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 83[a] S 115[b] M 42[a] N 60[b] B 38[b]

2604 هر گوهر سخن که به ساحل رسیده‌است | از چشمه‌سار آبلهٔ دل رسیده‌است

2605 آن کو به یاد کوی تو از خود بریده‌است | ناکرده قطع[2045] راه به منزل رسیده‌است

2606 از شوق روی یار ز راه نیاز و عجز | خوشحال آنکه او به در دل رسیده‌است

2607 سروی به غیر قامت دلجوی یار من | هرگز کسی ندیده به حاصل رسیده‌است

L 83[b] M 42[b]

2608 ما را همین[2046] بس است سعیدا که صاایبا
گفتا وجود فقر تو کامل رسیده‌است

- 241 -

[2043] و S، M، N، B: - L

[2044] در L، B: از S، M، N

[2045] ناکرده قطع S، M، N، B: تا قطع کرده L

[2046] همین S، M، N، B: همان L

[غزل]
[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

2609	گل مست و بلبلان شاد امروز روز خوبی است	ساقی بشارتت باد امروز روز خوبی است	L 83b
2610	زنجیرهای فولاد گشت آب از دم گل	سرو سهی شد آزاد امروز روز خوبی است	S 116a M 42b N 60b
2611	خوبان به جان عشاق کردند داد و بی‌داد	ناز و کرشمه بنیاد امروز روز خوبی است	B 38b
2612	ای پادشاه خوبان غم‌های دورگردان[2047]	با جام می بر[2048] از یاد امروز روز خوبی است	N 61a

2613 داری دلی سعیدا دلدار را خبر کن
تا دلبرت کند شاد امروز روز خوبی است

- 242 -

[غزل]
[مفعول مفاعلن فعولن]

2614	امروز که نوبهار معنی است	دل بلبل گل‌عذار معنی است	L 83b S 116a M 42b N 61a B 38b
2615	معنی ز دو عالم است بیرون	خوشحال کسی که یار معنی است	M 43a
2616	در عالم غیب بازِ فکرم	پیوسته پی شکار معنی است	
2617	کبکی است خیال من خرامان	در دامن کوهسار معنی است	
2618	بیگانهٔ آشنا گدازی است	عمری است که این شعار معنی است	
2619	عقل از حرمش خبر ندارد	جز عشق[2049] که یار غار معنی است	B 39a
2620	با سیل سرشک آه همراه	سرو لب جویبار[2050] معنی است	

[2047] دورگردان S، M، N: دور گردون L، B
[2048] بر L، M، N، B: پر S
[2049] جز عشق L، S، M، N: عشق است B
[2050] جویبار L، S، N، B: خوبیار M

2621	کیفی که خمار در پیش[2051] نیست	آن بادهٔ خوش‌گوار معنی است	S 116[b]
2622	بر درگهِ دل نهان سعیدا		
	ز اغیار در انتظار معنی است		

- 243 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

2623	روی تو چو از پیش نظر پرده بر انداخت	آتشکدهٔ مهر به دور قمر انداخت	L 84[a] S 116[b]
2624	بی روی تو هر قطرهٔ اشکی که برون[2052] شد	از دل همه را دیدهٔ من در نظر انداخت	M 43[a] N 61[a]
2625	در عین سخن خندهٔ آن لب نه ز عقل است[2053]	از مستیِ بسیار نمک در شکر انداخت	N 61[b]
2626	از عاشق بی‌چاره چه خواهند که بلبل	یک مشت پری داشت در این رهگذر انداخت	
2627	هر حلقه که کوتاه شد از دام کمندی	وا کرد از آن زلف و[2054] گره[2055] در کمر انداخت	
2628	طبع تو اگر کان نمک نیست سعیدا		
	پس شور چرا شعر تو در بحر و بر انداخت		

- 244 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2629	ترسم ز دیده‌ای که در او هیچ خواب نیست	از چشم[2056] زخم دام چه دل‌ها کباب[2057] نیست	L 84[a] S 116[b]
2630	بی‌فکر نیست صوفیِ پشمینه‌پوش ما	آیینه در لباس نمد بی‌حساب نیست	M 43[b] N 61[b]

[2051] پیش L، M، N، B: پسش S

[2052] برون L، S، N: بدون M

[2053] عقل است S، M، N: غفلت L

[2054] و S، M، N: - L

[2055] گره L، S، N: گر M

[2056] چشم L، S، M: چشم و N

[2057] کباب L، S، N: کتاب M

2631	کی می‌رسد خیال به دامان وصل او	گل نی ستاره نیست مه و آفتاب نیست
2632	ره در حریم باده‌پرستان نمی‌دهند[2058]	آن دل که در محبّت جانان کباب نیست
2633	یک کاسه‌ای[2059] که بر کف دریا نهاده‌اند	ای تشنگان روید که غیر از حباب نیست
2634	در کوی التفات نخواهند دلبرش	آن دلبری که در بر[2060] دل بی‌حجاب نیست

2635 از جا[2061] مرو ز یأس[2062] سعیدا که مهوشان

خواهند زد به تیر نگه اضطراب نیست

- 245 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 84[a]
S 117[a]
M 43[b]
N 61[b]

2636 در محیط دین ز بس کشتی تبه گردیده‌است

کعبه را ز آن[2063] جامه در ماتم سیه گردیده‌است

2637 بسکه در عین گنه از دیده اشکم رفته است

چشم من سرچشمهٔ بحر گنه گردیده‌است[2064]

L 84[b]
N 62[a]

2638 یک سر مو نیست خالی زلف از جان و دلی

چون نگردد سیر آن چشم سیه گردیده‌است

2639 در طریق عشق ای بی‌درد هرگز پا منه

در پی ما سر ز سختی‌های ره گردیده‌است

2058 نمی‌دهند L، S، N: نمی‌دهد M

2059 کاسه‌ای L، S، N: کاسه M

2060 در بر S، M، N: بر در L

2061 جا L، S، N: جان M

2062 یأس L، M، N: یأس که S

2063 ز آن S، M، N: جان L

2064 گردیده‌است S، M، N: افتاده‌است L

2640	از طلوع اختر طالع سعیدا سال‌هاست یار ما در صبح مهر و شام مه گردیده‌است	M 44[a]

- 246 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2641	عاشقان را رخصت[2065] دیدار آن مهپاره نیست همچو خورشیدش کسی را طاقت نظّاره نیست	L 84[b] S 117[a] M 44[a] N 62[a] B 39[a]
2642	در بهای یک نگاهش دین و دل دارد طمع غیر جان دادن در اینجا[2066] مفلسان را چاره نیست	
2643	شیر می‌نوشد ز پستان اجل طفل دلیر در نظر تابوت مردان را به جز گهواره نیست	
2644	کی رسد در دامن مطلب به جز دست خیال ای[2067] زلیخا یوسف معنی گریبان پاره نیست	
2645	دل ز خُویَش گر کنی لیکن به رویش چون کنی می‌توانی کرد این را چاره آن را چاره نیست	
2646	یا ز پا می‌افکند یا دست می‌گیرد جهان دایهٔ این دور خون‌خوار است اگر غم‌خواره نیست	S 117[b]
2647	هر که گم گردد در این صحرا به مطلب می‌رسد خضر این وادی سعیدا جز دل آواره نیست	

- 247 -

[2065] رخصت L، S، M، B: طاقت N

[2066] اینجا L، M، N، B: این ره S

[2067] ای S، M، N، B: این L

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن فعولن]

L 84[b]
S 117[a]
M 43[a]
N 44[a]
B 39[a]

2648 چه شور است اینکه در کاشانهٔ ماست — که عقل ذو فنون دیوانهٔ ماست

2649 فلک صیّاد و ما صید[2068] و جهان دام — نصیب و قسمت آب و دانهٔ ماست

M 43[b]

2650 نمی‌دانم کرا قسمت نمایند — شرابی را که در پیمانهٔ ماست

2651 حکایت‌های آدم تا به این دم — چو نیکو بنگری افسانهٔ ماست

N 44[b]

2652 سعیدا را بس است این گر بگویی[2069] — که این ناآشنا بیگانهٔ ماست

- 248 -

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 85[a]
S 117[b]
M 44[a]
N 62[a]
B 39[a]

2653 گفتگوی حشر راحت از دل دیوانه ریخت — چشم ما خواب گرانی داشت این افسانه ریخت

2654 خون[2070] بلبل را به جوش آورد و[2071] گل را رنگ داد[2072]

[2068] صیّاد و ما صید L، S، N، B: صاد ما صاد M

[2069] بگویی L، M، B: بگوی S، N

[2070] خون L، S، N، B: چون M

[2071] و L، M، B: - S، N

[2072] داد S، M، N، B: ریخت L

در چمن هر قطرهٔ صهبایی[2073] که از پیمانه ریخت

2655 عشق دل‌ها را فشرد و چشم‌ها[2074] را آب داد
گرچه از خم برد[2075] ساقی باده در[2076] پیمانه ریخت

2656 سیل راه خانهٔ ما را نخواهد یافت حیف
پیشتر از او در و دیوار این ویرانه ریخت
N 62[b]

2657 بر سر دامی که زاهد از ردایش کرده پهن
در فریب گول مرغان[2077] سبحهٔ صد دانه ریخت

2658 از ره هوش[2078] و دل و جان ای سعیدا گوش دار
«کاین غزل از خامهٔ صایب عجب مستانه ریخت»

- 249 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 85[a]
S 117[b]
M 44[b]
N 62[b]
B 39[a]

2659 تا با تو از آن گوشهٔ ابرو نظری هست — سوز جگر و چشم تر و درد سری[2079] هست

2660 تا سر ننهی بی‌سر و سامان ننشینی — چون کشتیِ طوفان‌زده هردم خطری هست

2661 تا هست در این جسم ز جان صورت حالی — بر ناصیهٔ من ز مؤثر اثری هست

2662 این هستیِ موهومهٔ ما شاهد بُعد است — پروانه کباب است که تا بال و پری هست[2080]

[2073] صهبایی N، B: صهبا L: صهبای S، M

[2074] چشم‌ها L، M، N، B: چشمه‌ها S

[2075] برد L، S، M، B: بزد N

[2076] در S، M، N، B: از L

[2077] مرغان S، M، N، B: مردم L

[2078] هوش L، M، N، B: گوش S

[2079] چشم تر و درد سری L، S، M: درد سر و چشم تری N، B

[2080] پروانه کباب است که تا بال و پری هست L، S، M، N: چون آینه از سینه سعیدا سپری هست B

2663 از ناوک آن سخت‌کمان روی نتابم
چون آینه از سینه سعیدا سپری هست

- 250 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 85[a] S 117[b] M 44[b] N 62[b] B 39[a]

2664 مرا دمی نفسی لحظه‌ای و آنی نیست — که با جفا و[2081] وفا از تو امتحانی نیست

2665 به جز مشاهدهٔ آن جمال بی کم و کیفیت — در آن جهان که منم ماه و آسمانی[2082] نیست S 118[a]

2666 شهید عشق ترا بهتر از دم شمشیر — میان معرکه امروز ترجمانی نیست

2667 کم است از قدح خشک و[2083] کاسهٔ طنبور — هر آن سری که در آن[2084] شورش و فغانی نیست

2668 همای روح شود صید آنچنان جسمی[2085] — که در شکنجهٔ یک مشت استخوانی نیست L 85[b]

2669[2086] قسم به شیشه و پیمانه بینوایان را — که به ز پیر خرابات مهربانی نیست N 63[a]

2670 من از ته دل و جان عندلیب آن باغم — که در قفای بهاران او خزانی نیست

2671 هر آنکه سر ز دو عالم کشیده می‌بینم[2087] — که جز درِ تو پناهی ز[2088] آستانی نیست

2672 ز گفتگو چه کند غنچه لال اگر نشود — که در ادای سخن‌های[2089] دل زبانی نیست B 39[b]

[2081] و L، B: - S، M، N

[2082] ماه و آسمانی S، M، B: ماه آسمانی L: [illegible] N

[2083] و S، M، N: - L، B

[2084] آن L، B: او S، M، N

[2085] جسمی S، M، N، B: چمنی L

[2086] 2669 S، M، N: - L، B

[2087] می‌بینم L، S، M، N: می‌دانم B

[2088] ز S، M، N: نه L، B

[2089] ادای سخن‌های S، M، B: ادای زبان‌های L: ادایی سخن‌های N

2673 خوش است حال سعیدا به یمن دولت[2090] عشق

که در تدارک برگی و آشیانی نیست

- 251 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 85b
S 118a
M 45a
N 63a
B 39b

2674 از راه دیده دل بر جانان رود رواست[2091] — این قطرهٔ فتاده به عمّان رود رواست

2675 آتش به باغ در زده امروز حسن او — پروانه هم[2092] به سیر گلستان رود رواست

2676 با عاشقان پاک نسبت رقیب را — خود مردهٔ میان شهیدان رود رواست

2677 رفتم ز خویش تا بر جانان و[2093] گفتمش — گر عاشقی[2094] به کوی تو پنهان رود رواست

2678 [2095] نبوَد عجب به گرد لبش خط نمود کرد[2096] — خضری اگر به چشمهٔ حیوان رود رواست

2679 میل نسیم زلف تو دارد دل خراب — این کشتي شکسته به طوفان رود رواست

2680 حُبُّ الوَطَن شرایط ایمان چو گفته‌اند — یوسف اگر به دیدن کنعان رود رواست

S 118b

2681 [2097] از خویش هر کرا سر سودای رفتن است — گر سر به جیب و پای به دامان رود رواست

2682 یوسف اگر ز[2098] دست زلیخای روزگار — پیراهن دریده به زندان رود رواست

N 63b

2683 از دست برد عقل سعیدا در این زمان

[2090] دولت L، B: همت S، M، N

[2091] رواست L، S، M، N: بجاست B

[2092] هم L، S، M، N: گر B

[2093] و L، S، N، B: - M

[2094] عاشقی L، M، N، B: عاشق S

[2095] 2678 S، M، N، B: - L

[2096] کرد S، M، B: اگر N

[2097] 2681 L، S، M، N: - B

[2098] ز S، M، N، B: به L

مجنون اگر به کوه و بیابان رود رواست

- 252 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 85[b]
S 118[b]
M 45[a]
N 63[b]
B 39[b]

2684 رخ نمودی و جهان در نظرم[2099] دیگر گشت | قصد جان کردی و هر مو به تنم خنجر گشت

L 86[a]

2685 داد و فریاد ز دست و دل چون آینه‌ات | هر که از من سخنی گفت ترا باور گشت

2686 تا شود در[2100] هوس عشق تو انگشت‌نما | ماه ابروی ترا دید[2101] از آن لاغر گشت

2687 هر نهالی که به خوناب جگر پروردم | سبز شد برگ بر آورد ولی بی‌بر گشت

2688 دور ما آمد و زاهد به خودش می‌پیچد | دور عمامه به سر آمد و دوران بر گشت

2689 مردهٔ دل درد طلب را نشناسد هرگز | هر که جان داشت کی از راه محبت بر گشت

M 45[b]

2690 ز آتش داغ سعیدا چه خبر عالم را[2102]

که نهان در ته پیراهن[2103] خاکستر گشت

- 253 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 86[a]
S 118[b]
M 45[b]
N 63[b]

2691 چشمش همین نه دین و دل از[2104] ما گرفته‌است

جز خویش هر چه[2105] دیده در اینجا گرفته‌است

[2099] نظرم S، M، N، B: نظر L

[2100] در L، S، M، N: از B

[2101] دید L، N، B: دید و S، M

[2102] عالم را L، M، N، B: در عالم S

[2103] پیراهن L، M، N، B: پیرهن S

[2104] از L، S، M، N: - B

[2105] هر چه L، S، M، N: آنچه B

B 39[b]

2692 دیگر کشد سر از بغل حکم آسمان

دیوانه‌ای[2106] که دامن[2107] صحرا گرفته‌است

[2108] 2693 اکثر ز سیر خویشتنش روی داده‌است

فیضی[2109] که چشم ما ز تماشا گرفته‌است

2694 زاهد اگرچه ترک سرانجام کرده‌است

آوازه‌اش[2110] ولی همه دنیا گرفته‌است

[2111] 2695 گردیده چاک پیرهن یوسفم به خیر

دامان خود ز دست زلیخا گرفته‌است

S 119[a]
N 64[a]

2696 روی ترا به زلف سیاه تو نسبت[2112] است

روزی است دامن شب یلدا گرفته‌است

2697 سر برده‌است و محرم[2113] اسرار کرده‌است

دل داده و زبانِ سعیدا گرفته‌است

- 254 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 86[a]
S 119[a]

2698 از ره عیش و نشاط این چرخ گردیدن[2114] نداشت

[2106] دیوانه‌ای L، S، N، B: دیوانه M

[2107] دامن L، S، M، N: گوشه B

[2108] 2693 L، S، M، N:> 2745 B

[2109] فیضی L، S، N، B: فیض M

[2110] آوازه‌اش S، M، N، B: آوازاش L

[2111] 2695 S، M، N، B: - L

[2112] نسبت L، B: نسبتی S، M، N

[2113] محرم L، S، N، B: محروم M

[2114] گردیدن S، M، N، B: گردن L

M 45[b]
N 64[a]
B 39[b]

در زمان ما بساط خویش بر چیدن[2115] نداشت

2699 دوش بر شوخی نگاه حیرتم افتاده‌است

کز نزاکت جسم او را همچو جان دیدن نداشت

2700 در چمن جز ریختن خون صراحی را به جام

دست بی زنهار او پروای گل‌چیدن[2116] نداشت

L 86[b]

2701 آفتاب از ابر[2117] گرمی بیشتر بخشد[2118] به خلق

روی خود را در نقاب زلف[2119] پیچیدن نداشت

2702 کرده‌بودی در الف بی‌مشق بی‌دادی تمام

خط بر آوردی و باز این مشق ورزیدن[2120] نداشت

2703 حال ما را در ترازوی ریاضت این قدر

ای سرت گردم بده انصاف سنجیدن نداشت

2704 کرده‌بودی خود قبول آنکه من بی‌حاصلم

باز از بی‌طاقتی چون بید لرزیدن نداشت

M 46[a]

2705 در محیط بی‌خودی نارفته گامی هم ز خویش

گردوای خویش[2121] چون گرداب گردیدن[2122] نداشت

[2115] برچیدن L، S، M، N: پیچیدن B

[2116] بی زنهار او پروای گل‌چیدن L، S، M، N: بی پروای او زنهار گل‌چیدن B

[2117] ابر L، M، N، B: آب S

[2118] بخشد L، M، N، B: دارد S

[2119] زلف S، M، N: ابر L، B

[2120] ورزیدن S، M، N، B: وزیدن L

[2121] گردوای خویش S، M، B: کردوار خویش L: کردوادی حویس N

[2122] گردیدن L، S، M، N: پیچیدن B

2706	دیده و دانسته از حق چشم پوشیدن خطاست		B 40[a]
		آشنا را حال از بیگانه پرسیدن نداشت	
2707	روز محشر هر سر مو شاهد کردار ماست		
		روسیه را این قدر برنامه پیچیدن نداشت	
2708	آسمان کو بر مراد ما سعیدا گر نگشت		
		از چنین بی‌دست و پایی[2123] جای رنجیدن نداشت	

- 255 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2709	در خراباتی که راه هستی و[2124] پندار نیست	بر لب ما جام می کمتر ز استغفار نیست	L 86[b] S 5[a]
2710 [2125]	لازم حسن فراوان است زلف تابدار	گنج بیرون از حساب چون بود بی مار[2126] نیست	B 40[a]
2711	پیچ و تاب زلف باشد بر سر دیوانگان	بر سر مجنون هوای پیچش دستار نیست	
2712	زاهد ما گرچه[2127] از کردار می‌گوید سخن	هیچ در گفتار خود شرمندۀ کردار نیست[2128]	S 5[b]
2713	ای مسلمانان سعیدا را میاموزید دین	نامسلمانی چو او در حلقۀ زنّار نیست	

- 256 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فلعلاتن فعلن]

[2123] بی‌دست و پایی B ،M: بی‌دست و پای N ،S ،L

[2124] و S: - B ،L

[2125] 2710(2) S ،B: - L

[2126] مار S: یار B

[2127] گرچه B ،L: بسکه S

[2128] هیچ در گفتار خود شزمندۀ کردار نیست B ،L: چون زبان تیز هرگز بر سر گفتار نیست S

2714	صورت‌اندیش کی از معنیِ ما باخبر است	پای خوابیده[2129] چه داند که چه در زیر سر است	L 86b S 5b
2715	باخبر بودن از آیین جهان نیست کمال	کامل آن است که از غیر خدا بی‌خبر[2130] است	B 40a
2716	به قدم سیر جهان کار هوسناکان است	سالک آن است که بی‌منّت پا در سفر است	L 87a
2717	غم مخور ای دل اگر بی‌هنرت می‌خوانند	هست جایی[2131] که همه عیب تو آنجا هنر است	
2718	لب خاموش سعیدا سخن[2132] بی‌عیب است	گوشهٔ امن در این دور زمان گوش کر است	

- 257 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

2719	بی‌ساخته در اهل کرم رسم کرم نیست	ورنه سخن اهل کرم لا و نَعَم نیست	L 87a S 5b
2720	غیر از دل بی‌کینهٔ آیینه‌ضمیران	آن[2133] کیست که بر سینهٔ او داغ درم نیست	B 40a
2721	در قید هوا و هوس و لاف[2134] بزرگی	مگشای[2135] نظر مرد خدا شیر علم نیست	
2722	بسیار مگو با فلک از طالع ناساز	ز این دور همین طالع ناساز تو کم نیست	
2723	هر چیز که تقدیر بیان کرد قلم رفت	ورنه رقم صنع به فرمان قلم نیست	
2724	گم کرده پی از غم قدمی پیش نهادیم[2136]	جایی نرسیدیم[2137] که غم بر سر غم نیست	

[2129] خوابیده L، B: خابیده S

[2130] بی‌خبر S، B: باخبر L

[2131] جایی L، B: جای S

[2132] سخن L، B: سخنی S

[2133] آن S، B: از L

[2134] و لاف S، B: قید L

[2135] مگشای L، B: بگشای S

[2136] قدمی پیش نهادیم L: دوم خویش نیاریم S: قدمی پیش نهادم B

[2137] نرسیدیم L، S: نرسیدم B

2725 بی‌جان نتوان سیر جهان کرد سعیدا

آن را که در این بادیه دم نیست قدم نیست

- 258 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2726 جستجوی جان و[2138] جانان کن که جان پیداست کیست L 87a

میزبان را شو شناسا میهمان را پیداست کیست 6a

B 40a

2727 چون شنیدم رمز «اَلرَّحمَن عَلی العَرشِ استَوا»

بر سریر آسمان بنشسته آن پیداست کیست

2728 جز درون دیده‌خوبان راه نتوانند کرد[2139]

آنکه در دل‌ها اثر دارد نهان پیداست کیست

2729 آنکه جا بر صدر این نُه آشیان دارد مدام[2140]

از سکونت کردگانِ آستان پیداست کیست[2141]

2730 معرفت بر ظاهر اشیا سعیدا مشکل است

ور نه در ظاهر[2142] تجلی کرده[2143] آن پیداست کیست

- 259 -

[2138] و L، B: - S

[2139] دیده‌خوبان راه نتوانند کرد L، S: دیده نتوانند خوبان راه کرد B

[2140] دارد مدام L، B: کرده‌است دوش S

[2141] از سکونت کردگان آستان پیداست کیست L، S: از B

[2142] ظاهر L، B: باطن S

[2143] کرده L، S: کرد B

[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2731	چون دل دلیل نیست تن و دل[2144] برابر است	آبی که تشنگی[2145] نبَرَد گِل برابر است	S 6[a] B 40[a]
2732	جایی[2146] که بحر وصل به گرداب بی‌خودی[2147] است	جام شراب و مرشد کامل برابر است	
2733[2148]	مردی که خود به وادی حیرت گرفته‌است	صحرا و باغ و جاده و منزل برابر است	
2734	گر خیر از برای عوض می‌کنند خلق	پس[2149] در طمع کریم به سایل برابر است	
2735	عالم شوی اگر[2150] تو به اَلعِلم نُقطَة	دانی که مرکز حق و باطن برابر است	
2736	شاه و گدا چو مرد مساوی است زیر خاک	بر اسب یا پیاده به منزل برابر است	

با توست یار لیک سعیدا تو غافلی

دریا همیشه با لب ساحل برابر است

- 260 -

غزل][
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

2737	شایستهٔ درگاه تو هر بی‌سر و پا نیست	درگاه تو جایی است که گنجایش جا نیست	S 6[a] B 40[a]
2738	آتش که درون کار کند شعله ندارد	آن را که دلش سوخته انگشت‌نما نیست	B 40[b]

[2144] تن و دل: دل و تن B: تن و جان S

[2145] تشنگی B: تشنه S

[2146] جایی B: جای S

[2147] بی‌خودی B: بی‌خود S

[2148] 2733 S: - B

[2149] پس B: بس S

[2150] شوی اگر B: اگر شوی S

2739	تا یک نظر از رهگذر[2151] دیده در آید[2152]	یک رهگذری نیست که صد دیده ورا نیست
2740	دست کرمت بسته ره و رسم طلب را	در شهر و دیاری که تویی[2153] نام گدا نیست	S 6b
2741	هر سو که دلم رفت رهی بود به کویت	این طرفه که تا[2154] کوی تو یک راهنما نیست
2742	بی‌دود به آخر نرسد مرحلۀ شمع	ماند به ره آن دل که در او[2155] آه رسا نیست
2743	از باطن کس حرف‌زدن شرک خفی دان	کز سرّ دل آگاه کسی غیر خدا نیست
2744	بر عاشق بی‌چاره ستم این همه یا رب	در مذهب معشوق مگر روز جزا نیست

2745 از ماست سعیدا که خطاها شده پیدا
ور نه ز قلم آنچه به ما رفت خطا نیست

- 261 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2746	تنها نه خال عارض آن ماه[2156] دیدنی است[2157]	این دانه را به چشم از آن روی چیدنی است[2158]	L 87b S 6b
2747	اندیشه‌مند کام مکن عقل خویش را	ز این شیر خام طفل خرد را بریدنی است[2159]	B 40b
2748	بر غیر او چرا نکشی خط نیستی	بر روی خاک آخر دم خط کشیدنی است[2160]	

[2151] رهگذر B: رهگذری S
[2152] در آید S: بر آید B
[2153] تویی B: توی S
[2154] تا S: در B
[2155] او S: آن B
[2156] ماه S، B: یار L
[2157] دیدنی است L، B: دیده نیست S
[2158] چیدنی است L، B: چیده نیست S
[2159] بریدنی است L، B: بریده نیست S
[2160] کشیدنی است L، B: کشیده نیست S

2749	ای آنکه سر کشیده و مغرور می‌روی	این قامت بلند تو آخر خمیدنی است[2161]	
2750	دل را مکن اسیر تماشا که عاقبت	پوشیدنی است چشم ترا ز آنچه دیدنی است[2162]	
2751	از چشم او چو سرمه سعیدا دل مرا	تا هست در نظر چه بلاها کشیدنی‌ست	

- 262 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2752	گردون گلیم کهنهٔ غمخانهٔ کسی است	خورشید جام روزن کاشانهٔ کسی است	L 87b S 6b
2753	آن نشئه‌ای که هر دو جهان را حیات از اوست	ته‌جرعه‌ای ز شیشه و پیمانهٔ کسی است	B 40b
2754	زشتی گر[2163] آیدت نظر طعنه‌اش مزن	محبوب جای دیگر و جانانهٔ کسی است	
2755	جز عشق نشنوم سخن[2164] دیگری ز کس	گوشم همیشه گرم به افسانهٔ کسی است	S 7a
2756	یوسف کجا و عشق زلیخا کجا یقین	این ماجرا از همّت مردانهٔ کسی است	
2757	جای گرفت نیست به مجنون که عقل کل	حیران خویش گشته و دیوانهٔ کسی است	
2758	دل از چراغ حسن سعیداست گرم‌سیر[2165]	شب‌گرد زلف و کاکل و[2166] پروانهٔ کسی است	

- 263 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[2161] خمیدنی است L، B: خمیده نیست S

[2162] دیدنی است L، B: دیده نیست S

[2163] گر S: که L، B

[2164] سخن B: سخنن L، S

[2165] گرم‌سیر L، B: گرم سپر S

[2166] و S، B: - L

L 87[b]
S 7[a]
B 40[b]

2759 می‌توان جان باخت اما از وفا نتوان گذشت

مگذر از حق از سر این ماجرا نتوان گذشت

2760 گر نباشد پای همّت لنگ ای موسی چرا

در طریق ترک از چوب[2167] عصا نتوان گذشت

L 88[a]

2761 زلف او زنجیر در پای صبا می‌افکند

ای دل سرگشته ز این دام بلا نتوان گذشت[2168]

2762 کشتیت را بادبان سودی ندارد ز این محیط

لنگری[2169] داری گران چون مدّعا نتوان گذشت

2763 من چسان[2170] از سبز ته گلگون مینا بگذرم

الفتی دارد[2171] که چون رنگ از حنا نتوان گذشت

2764 بر نمی‌آید ز دل بی گریه آهم تا به لب

آب چون نبوَد ز دشت کربلا نتوان گذشت

2765 کشتی و بوسی طمع دارم از آن لب بی‌سخن[2172]

بگذرم از خون ولی از خون‌بها نتوان گذشت

2766 [2173] کشتیِ تن کند چون لنگر از این دریای خشک

[2167] چوب S، B: چوب و L

[2168] ای دل سر گشته ز این دام بلا نتوان گذشت L، B: نازکی هر چند ای دل از صبا نتوان گذشت S

[2169] لنگری L، B: لنگر S

[2170] چسان S، B: چنان L

[2171] دارد L، S: دارم B

[2172] بی‌سخن L، B: تا به حشر S

[2173] 2766 S: - L، B

بی مدد دیگر ز موج بوریا نتوان گذشت

2767 تا سعیدا حرص خسپیده‌است[2174] بر پهلو ترا[2175]

بوریا باری ز نقش بوریا نتوان گذشت

- 264 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2768	دل ز تکرار بهشت و[2176] حور از کوثر گرفت	آن قدر سودم به صندل سر[2177] که درد سر گرفت	L 88[a] S 7[a]
2769	سرنوشتم بود دیدم کفر غالب شد به دین	حسن خط حسن جمال یار را در بر گرفت	B 40[b]
2770	کثرت عاشق به بالا برد کار حسن را	شمع ما از[2178] جوشش پروانه بال و پر گرفت	S 7[b]
2771	لب گزیدن‌های او امروز بی‌جا نیست دوش	بوسه‌ها از لعل می‌گونش لب ساغر گرفت	
2772	ما در آن فکریم تا راهی[2179] به خود پیدا کنیم	نامسلمان برد دین و[2180] کفر را کافر گرفت	B 41[a]
2773	یاد گیر از شمع ای پروانه رسم سوختن	تن به آتش داد[2181] آخر شعله را در بر گرفت	
2774	هر کجا سیمین تنی بینی به سیمش کش کنار	کیست شیرین یوسفی را می‌توان با زر گرفت	
2775[2182]	گرچه آتش کرد تیزی‌ها ولیکن نرم نرم	بر سر این تندمشرب جای خاکستر گرفت	

[2174] خسپیده‌است L، B: چسپیده‌است S

[2175] پهلو ترا L، B: پهلوی کس S

[2176] و L، B: - S

[2177] به صندل سر L: به سندل سر S: به سر صندل B

[2178] از S، B: را L

[2179] راهی L، B: راه S

[2180] و S، B: - L

[2181] ادا L، B: داد و S

[2182] 2775 S، B: - L

سینه عریان کرد و[2183] جان بر کف نهاد و داد سر[2184] 2776

تا سعیدا داد دل از نیش آن خنجر گرفت

- 265 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 88[a]

S 7[b]

2777 آه گرمی که به یاد تو ز دل‌ها بر خاست مرده‌ای[2185] بود به[2186] اعجاز مسیحا بر خاست

B 41[a]

2778 نرگس از مستیِ چشم تو چنین شد بیمار سرو آزاد به تعظیم تو از جا بر خاست

L 88[b]

2779 هر کجا بزم طرب ساز شد از راه ادب زود بنشست ز پا ساغر و مینا بر خاست

2780 به هوای گلِ رخسار تو از پردهٔ غیب غنچه بیرون شد و نرگس به تماشا بر خاست

2781 هر دو جا[2187] رفتم و دیدم که ز بدنامی من مؤمن از کعبه و کافر ز کلیسا بر خاست

2782[2188] وای بر حال کسی کو به جهان دل بر بست ای خوشا آنکه به دل از سر دنیا بر خاست

2783 از سر کون و مکان از ته دل بر سر دل

به امیدی که نشینی تو سعیدا بر خاست

[2183] و L، B: - S

[2184] نهاد و داد سر S، B: نهاد L

[2185] مرده‌ای S، B: مرده L

[2186] به L، B: ز S

[2187] دو جا S، B: کجا L

[2188] 2782 S، B: - L

- 266 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 88b

S 7b

B 41a

2784 آن چشم دل‌سیه که[2189] زبانم گرفته‌است | از دست اختیار عنانم گرفته‌است

S 8a

2785 [2190] من تیغ نیستم که به چرخم فتاده کار | پس از چه رو فلک به فسانم گرفته‌است

2786 شد گرد راه توسن دل بیستون آه[2191] | حق نگاه سرمه‌فشانم گرفته‌است

2787 بالله من نه نیکم و نی ز اهل دانشم | بیهوده آسمان به گمانم[2192] گرفته‌است

2788 در روز بازخاست کجا می‌کند قبول | ترک ستمگر آنچه نهانم گرفته‌است

2789 بر بسته‌است[2193] کثرت خمیازه راه حرف | دست خمار باده دهانم گرفته‌است

2790 محبوب زیر بال و پر[2194] طوق بندگی | حقا که طرز فاخته جانم گرفته‌است

2791 شادی کناره گیر که در بزم روزگار | غم با دو دست خود ز میانم گرفته‌است

2792 [2195] افلاک باز بی سر و پا چرخ می‌زند | آه دلِ[2196] کدام ندانم گرفته‌است

2793 سلطان غم نگر که سعیدا به زور فکر

اقبال[2197] بخت و تخت روانم گرفته‌است

[2189] که L، S: - B

[2190] 2785 S، B: - L

[2191] آه L، B: دل S

[2192] کمانم S، B: میانم L

[2193] بر بسته‌است S، B: بر بسته L

[2194] پر L، B: پر و S

[2195] 2792 S، B: - L

[2196] دل B: دلی S

[2197] اقبال L، S: اقبال و B

- 267 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

B 41[a]

H 181

2794 خاک در دشت فنا در ماندهٔ پای خود است
آسمان گردون[2198] راه آرزوهای خود است

2795 یافت مطلب هر که یکرنگ است با دیر و حرم
قبلهٔ خود کعبهٔ خود جام مینای خود است

2796 از کدورت عاشق غیر است چشم دل سیاه
هر کرا صاف است باطن محو سیمای خود است

2797 هر چه ظاهر می‌شود در عالم کون و فساد
در حقیقت چون ببینی موج دریای خود است

2798 نه همین در دل سعیدا می‌کند سیر تو را
در تماشای تو حیران سراپای خود است

- 268 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 88[b]

S 8[a]

B 41[a]

2799 غافل از دین شیوهٔ خود رسم و آیین کرده‌است
رسم و آیین رخنه‌ها در خانهٔ دین کرده‌است

2800 شهسوار عشق در هنگامهٔ جان باختن
عیش بی‌اندیشه را در خانهٔ زین کرده‌است

L 89[a]

2801 از شفق هر شب مس افلاک ظاهر می‌شود
گرچه گردون از[2199] ریاضت بیضه زرین کرده است

2802[2200] می‌دهد رخ طرح با ما مدعی باز از چه روست

[2198] گردون B: گردان H

[2199] از L، B: با S

[2200] 2802 S، B: - L

بیدق خود را مگر امروز فرزین کرده‌است

2803 گر ببندد چشم خودبینی زمانی[2201] بهتر است
ز آن ریاضت‌ها که زاهد را خدابین کرده‌است

2804 شانه زد[2202] بر آن کمر پنداشت[2203] مو مشّاطه را
دار معذورش که او کاری[2204] به تخمین کرده‌است

2805 شد سعیدا در خیال این غزل همچون هلال
بیت ابروی تو را گویا که تضمین کرده‌است

- 269 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 89[a]
B 41[b]

2806 هر گه به جلوه قد کند آن کج کلاه راست — طاقت کراست تا کشد از سینه آه راست

2807 رسم مخالفت ز قدیم است چرخ را — هرگز کسی ندیده بر این کوه راه راست

[2205] 2808 صد بار دیده چرخ به رویت هلال را — هرگز نگشته پیش تو یک بار ماه راست

[2206] 2809 عصیان ماست مظهر الطاف کردگار — میزان مغفرت نشود بی گناه راست

[2207] 2810 در زیر آسمان طلب عافیت خطاست — کز آه و داغ و ناله شد این پناه راست

[2201] زمانی L، B: زمان S

[2202] زد L، B: رو S

[2203] پنداشت L، S: برداشت B

[2204] کاری S: کار L، B

[2205] 2808 L: - B

[2206] 2809(2) L: 2808(2) B

[2207] 2810(2) L: 2809(2) B

2811 از بار تیر[2208] غم چو کمان گشته پشت خم　　سروی که قد کشیده به صد آه و واه[2209] راست

2812 از نامهٔ سیاه سعیدا مشو ملول
بخت سفید ناصیه زلف سیاه راست

- 270 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2813 خم در خروش و جوش ز خمیازهٔ من است　　این دور را قدح نه به اندازهٔ من است　L 89[a] S 8[b]

2814 مضمون بکر غیر خموشی نیافتم　　بستن لب از سخن سخن تازهٔ من است　B 41[b]

2815 رنگ پریده‌ام پر و بال شکستگی است[2210]　　بوی گلم هوای تو جمّازهٔ من است

2816 آن دفتر درخت خزان دیده‌ام که باد　　دایم به فکر بستن شیرازهٔ من است

2817 در دست داغ حسرت وصل تو هر زمان　　از بوستان یاس گل تازهٔ من است　L 89[b]

2818[2211] برق از شکوه شعلهٔ آهم شراره‌ای است[2212]　　فریاد رعد شعبهٔ آوازهٔ من است

2819[2213] در رزمگاه عشق سعیدا به روی زرد[2214]
مشّاطه تیغ خون جگر[2215] غازهٔ من است

- 271 -

[غزل]

[2208] تیر B: سرّ L

[2209] آه و واه B: آه آه L

[2210] بال شکستگی است L، B: بالم شکستن است S

[2211] 2818(2) L، S: 2819(2) B

[2212] شراره‌ایست L، B: شراره بست S

[2213] 2819(2) L، S: 2818(2) B

[2214] در رزمگاه عشق سعیدا بروی زرد L، S: در رزمگاه عشق B

[2215] خون جگر L، B: S

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 89b

S 8b

B 41b

2820 نشئهٔ آب حیات از لعل شگّر کام[2216] اوست

هر دو عالم را فصاحت بستهٔ دشنام اوست

2821 آفتاب از پرتو عکسش نشانی می‌دهد

ساغر سرشار معنی جرعه سنج[2217] جام اوست

2822 خویش را همرنگ زلفش گفت و[2218] عنبر شد خجل

روسیاهی‌های او[2219] آخر ز فکر خام اوست

2823 باغبان گل را به یاد عارضش جا داده‌است

در چمن مقصود از سرو سهی اندام اوست

2824 آسمانِ جام[2220] از آن روزن جدا گردیده‌است

آفتاب افتاده خشتی از کنار بام اوست

2825 باد سرگردان و بحر آشفته و عالم خراب

ای سرش گردم چه حال است اینکه در ایام اوست

2826 تلخ می‌گوید به گوش نرگس بی‌چاره گل

تا در این گلشن نوای شوخی بادام اوست

2827 لایق حق غیر حق از کس نمی‌آید به جوش[2221]

[2216] کام L، S: فام B

[2217] جرعه‌سنج L، S: نکته‌سنج B

[2218] و S: - L، B

[2219] او L، S: رو B

[2220] جام S: جامی L، B

[2221] جوش L، B: جا S

چشم خاص و عام لیکن بر سر انعام اوست

2828 هست عالم‌ها سعیدا در خم زلفش نهان

صبح امید سعادت در کنار شام اوست

- 272 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2829 کس نیست آنکه در غم آن تندخوی نیست وز خوی او به صد غم و هم رو به‌روی نیست L 89[b] B 41[b]

2830 انصاف ده چسان گذرم چون رسم به تو کاین آب در میانه کم از آبروی نیست

2831 از نقطه دم مزن ز سر مو سخن مگو در آن دهان تنگ ره گفتگوی نیست

2832 یک پرتو است در نظرش عکس کاینات L 90[a]

آیینۀ ضمیر سعیدا دوروی نیست

- 273 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2833 تیغ لا را دم به دم تیز از دم دم کردن است L 90[a] B 41[b]

جوهر شمشیر ما قطع دو عالم کردن است

2834 شرط دل بر داشتن باشد ز غیری یک وجود

نی مراد از سجده ای درویش سر خم کردن است

2835 رشتۀ تدبیر دوران را دو سر باشد چو ماه

چند روز افزونی و چند دگر کم کردن است

2836 تا چو نی دمساز کردی بر لب شگرلبی

ناله را گه زار و گه زیر[2222] و گهی بم کردن است

[2222] گه زار و گه زیر L: گه زیر و گه زار B

2837	سعی مشکوری که می‌گویند در بیت الحرام		
	دلو همت را برون از چاه زمزم کردن است		
2838	ریختن در تیره‌بختی اشک خود را غنچه‌سان		B 42[a]
	شست و شوی دل به آب چشم شبنم کردن است		
2839	فقر می‌خواهد بریدن هر چه غیر مقصد است		
	فقر می‌خواهی نه تنها ترک عالم کردن است		
2840	آدمی خواهی شوی ترکیب آدم شرط نیست		
	خویش را در صورت معنی چو آدم کردن است		
2841	نی خبر[2223] نی بی‌خبر گشتیم لیکن کارها		
	عمرها شد ادهم اشهب ادهم کردن است		

- 274 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2842	در بهشتم غیر او منظور نیست	جنتم را احتیاج حور نیست	L 90[a] N 44[b] B 42[a]
2843	تیغ چون نزدیک شد جان می‌دهیم	اشتیاق ما همان از دور نیست	
2844	تیره گردد دل یقین از فکر رزق	در چراغ آسیا پر نور نیست	
2845	طور از موسی مقام فیض شد	ور نه معراج گلیم از طور نیست	
2846	شمع روشن کرده راه سوختن	سوزش پروانه بی دستور نیست	N 45[a]
2847	دور می‌بینیم[2224] از بس راه تیر	تیغ را گیریم در بر دور نیست	L 90[b]

2223 نی خبر L: بی خبر B

2224 می‌بینیم N، B: می‌بینم L

2848 نیست خالی از ادا و سوز و[2225] درد | خانه‌ای باشد که او[2226] معمور نیست

2849 چون ز خاک‌افتاده‌ای را بر نداشت | بازوی گردون اگر مکسور نیست

2850 دایهٔ شیر آوری از جان و دل | دختر رز را به از انگور نیست

2851 جام را از کف نهادن یک زمان | شیوهٔ آن نرگس مخمور نیست

2852 خط بر آوردی وجودت گم نشد | چون سلیمان را نظر بر مور نیست

2853 عشق را باید سعیدا شاهدی

هیچ موسی بی‌عصا و طور نیست

- 275 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 90[b]
N 46[a]
B 42[a]

2854 در خم آن زلف گر جا کرده دل[2227] مجبور نیست

گر بر[2228] آتش دل رود بر دل کسی را زور نیست

2855 از ضعیفان است هر جا ناله می‌آید به گوش

ورنه فریاد و فغان در کاسهٔ طنبور نیست

N 46[b]

2856 چرب و نرمی در سخن باید و گر نه ای حکیم

مومیایی[2229] را اثر بر[2230] خاطر مکسور نیست

2857 پاک‌طینت نیک و بد یکسان تماشا می‌کند

[2225] و N، B: - L

[2226] او L، B: آن N

[2227] جا کرده دل L، B: دل کرده جا N

[2228] بر L، B: در N

[2229] مومیایی L، B: مومیای N

[2230] بر L، N: در B

خواه زیبا خواه زشت[2231] آیینه را منظور نیست

2858 دختر رز می‌نماید خویش را در هر لباس

باده را در شیشه گر جا می‌کنی مستور نیست

2859 از برای عیب کوران دیده‌ها وا می‌کند

پاره چون باشد لباسی چشم سوزن کور نیست

2860 در خیال زلف او کاکل اجازت داده‌است

پیچ و تاب ما[2232] سعیدا ور نه بی دستور نیست

- 276 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2861 محرم دل شو که دل را از[2233] دو عالم بهره‌هاست

L 90[b]
N 45[a]
B 42[a]

عارف بالله باشد هر که با دل آشناست

2862 طالبی را واصل حق می‌توان گفتن که او

L 91[a]

زخم را مرهم به داغ[2234] پنبه دردی را دواست

2863 تا به گردن رفته در آب و گلِ تعمیر خویش

پای محبوبی که دایم بستهٔ رنگ حناست

2864 نی به ادنی[2235] ناز داریم و نه با اعلی نیاز

[2231] خواه زیبا خواه زشت L، B: خواه زشت زیبا خواه N

[2232] ما L، N: دل B

[2233] از N، B: در L

[2234] داغ L، B: داغی N

[2235] با دنی N، B: با دنا L

فرش ما روی زمین و آسمان ما رداست[2236]

2865 قیمت دل را سعیدا چون ز من پرسید یار[2237]

گفتمش بالله جانا این غلام بی‌بهاست

- 277 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

2866	قسم به راست که چون خُلق کج بلایی نیست	به از طبیعت خوش باغ دلگشایی نیست	L 91[a] B 42[a]
2867	نه از تو رنجد و نی خاطر تو رنجاند	در این زمانه چو بیگانه آشنایی نیست	
2868	مگر نبرده دلی مانده‌است در دنبال	که باز گشت بلای تو بی بلایی نیست	
2869	به جز غبار خط عنبرین رخِ چو[2238] مهت	برای چشم تراویده توتیایی نیست	
2870	به پای شوق سفر می‌کنند اهل فنا	که در طریق عدم رسم نقش‌پایی نیست	
2871	چنان در آتش عشق تو سوختم خود را	که استخوان مرا جذبهٔ همایی نیست	
2872	نوای مرغ چمن فهم اگر کنی دانی	که همچو بلبل بی‌چاره بینوایی نیست	
2873	چو مدعی بشکستت درست سازد حرف	به از ملایمت طبع مومیایی نیست	
2874	چرا به عالم دیوانگی سفر نکنم	از آن دیار که جز عقل کدخدایی نیست	
2875	سخی کسی است که از پیش‌دستیِ جودش	به زیر منّتِ دریوزهٔ گدایی نیست	B 42[b]
2876	تهی و سست بنا کرده‌اند قصر وجود	که چون حباب ز افتادنش صدایی نیست	

2877 به هوش باش سعیدا که در لباس صلاح

ز مکر و حیله تهی گوشهٔ ردایی نیست

- 278 -

[2236] و آسمان ما رداست B: و آسمان ما فناست L: ایمان ما زیر قباست N

[2237] پرسید یار N، B: پرسند باز L

[2238] رخ چو L: روی چون B

[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 91b
B 42b

2878 آن شوخ که دایم خم ابرویش پناه است / چون مردم صحراگذران[2239] خانه‌سیاه است

2879 آن دم که به بیهوده رود باد سموم است / اشکی که نه از درد بوَد اشک گناه است

2880 چون شمع که فردا چه کند بر سر ما گل / شب تا به سحر شیوهٔ[2240] ما گریه و آه است

2881 القاب خم زلف تو بر صفحهٔ خورشید / باآنکه پریشان شده اقبال پناه است

2882 اندیشه نداریم ز خورشید قیامت / چون بر سر ما سایهٔ خورشید پناه است

2883 از خانهٔ خویش است ترا خانه خرابی / هر عضو تو در[2241] روز چرا بر تو گواه است

2884 داغ است سعیدا به کفم شاهد عشقش
بر میوهٔ هر نخل گلِ شاخ گواه است

- 279 -

[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 91b
N 46b
B 42b

2885 بی گفتگوی ما و تو ما را ظهور نیست / ور نه میان ما و تو نزدیک و دور نیست

2886 چون یک به گوش مردم احول دو می‌رسد / گر در جواب چار بگویند دور نیست

2887 باید مرا که رخت به جای دگر[2242] کشید / منت ز کاینات کشیدن ضرور نیست

2888 سود و زیان و مایه[2243] به یک جای می‌برند[2244] / سودای عاشقی است که آن[2245] را عشور نیست

[2239] صحراگذران B: دیده گذران L

[2240] شیوه B: گریه L

[2241] در B: بر L

[2242] دگر N، B: دیگر L

[2243] و مایه L، B: خرقه N

[2244] می‌برند L، B: می‌برد N

[2245] آن L، N: او B

2889	در بحر هستی‌ای[2246] که خودی موج[2247] می‌زند	گر سر همه حباب بوَد بی‌غرور نیست
2890	طوفان غم ز هر دل بی‌درد سر نزد	جوشی است جوش عشق که در هر تنور[2248] نیست
2891	هر صبح سر کشید ز گور بدن[2249] حواس	روزی ندیده‌ایم که یَومُ النُّشور نیست
[2250]2892	جنت چو شد نصیب قصور از گناه نیست	هر کس که در بهشت رود بی‌قصور نیست
2893	هر گز چراغ زنده‌دلان گل نمی‌شود	آری که کُشتهٔ تو ز اهل قبور نیست

[2251] 2894 صبر از جهان خوش است نه از یار خویشتن

خوشحال عاشقی که سعیدا صبور نیست

- 280 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 92[a]
N 44[b]
B 42[b]

2895	معنیِ خوب زینت سخن است	بوی گل آبروی این چمن است
2896	آشنایی[2252] ز بسکه نایاب است	هر کجا سیر می‌کنم وطن است
2897	همچو شمعی که سوخت فانوسش	دل یعقوب داغ پیرهن است
2898	شعله می‌ریزد از دم تیغش	خون گرمم شرارهٔ بدن است
2899	برده دل مهوشی که یوسف را	گر در آهش عبیر پیرهن است
2900	هر نفس مظهر ظهور وی است	دل بیچاره صد هزار فن است

[2246] هستی‌ای B: هستی L، N

[2247] موج L، B: جوش N

[2248] تنور L، B: طنور N

[2249] بدن N: هوس L، B

[2250] 2892 N، B: - L

[2251] 2894 L، B: - N

[2252] آشنایی L، B: آشنای N

2901 دل چه[2253] خون‌ها نخورد تا شد داغ

گل سعیدا نتیجهٔ چمن است

- 281 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 92[a]
N 46[a]
B 42[b]

2902 طبع ما را زحمت بام و در و دیوار نیست

خانهٔ بهتر ز زیر کنبد دوار نیست

2903 فرق در دیر و حرم تحصیل مطلب کردن است

ور نه فرقی[2254] در میان سبحه و زنّار نیست

2904 آشیان ماست هر جا خرقه[2255] بر سر می‌کشیم

خانهٔ ما بستهٔ قید و[2256] در و دیوار نیست

2905 حسن مستغنی کند نظّاره را از غیر خود

هیچ دولت در جهان بالاتر از دیدار نیست

2906 [2257] دیدن سایل گزد ارباب دنیا را ز دور

طبع دون را چشم دون کم از دهان مار نیست

2907 [2258] تا ملایم نیستی باید جفا دیدن ز چرخ

تیغ چون هموار[2259] شد او را به سوهان کار نیست

[2253] چه N، B: چو L

[2254] فرقی N، B: فرق L

[2255] خرقه N، B: خیمه L

[2256] و N: - L، B

[2257] 2906 L، B: - N

[2258] 2907 N، B: > 2910 L

[2259] هموار N، B: هموا L

2908 صد هزاران نقطه در هر روز بر هم می‌خورد
گردش چرخ است این گردیدن پرکار نیست

2909 بار[2260] خاطر می‌شود دل را خیال ماسوا
عکس ما[2261] آیینه را بر[2262] رو کم از زنگار نیست

2910 با عمل کی قول در میزان برابر می‌شود B 43a
هیچ گفتاری[2263] سعیدا بهتر از کردار نیست

- 282 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلاتن(فعلن)]

L 92b
N 45b
B 43a

2911 کلیسیا و حرم هر دو خانه[2264] خانهٔ عشق است
به هر زمین که کنی سجده آستانهٔ عشق است

2912 کرشمه ناز و[2265] جفا جور چین پیشانی
برای سوختن جان و دل بهانهٔ[2266] عشق است

2913 دل کباب و لب خشک و[2267] چشم تر اینجا

[2260] بار N، B: باز L
[2261] ما L، B: زشت N
[2262] بر N، B: با L
[2263] گفتاری N، B: گفتار L
[2264] خانه L، S: - B
[2265] و L، S: - B
[2266] بهانه N، B: کرشمه L
[2267] و L، B: - N

ظهور جذبه و ذوق[2268] غم و[2269] نشانهٔ عشق است

2914 ز هر چه خلق گریزند[2270] در وجودم هست

عجب مدان که وجود[2271] من آشیانهٔ عشق است

2915 لبا لب است ز جوش نشاط این نه خم

به دور چشم تو عالم شرابخانهٔ عشق است

2916 هر آنچه کرده ظهور و هر آنچه خواهد کرد — N 46a

به نزد اهل حقیقت همه فسانهٔ عشق است

2917 خیال نازک ما و جواهر معنی

چه احتمال کمی دارد از خزانهٔ عشق است

2918 در این جهان که بنایش به غفلت است سعیدا

به هوش هر که بیاید ز تازیانهٔ عشق است

- 283 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

2919 ز بس به راه تو دل بر سر دل افتاده است — گذشتن از سر کوی تو مشکل افتاده است — L 92b, M 19a

2920[2272] به یک کرشمه رساند به پیشگاه امید — چه شد که مرکب توفیق در گِل افتاده است — S 134b

N 33b

2921 به یک دو ساغر می هر که آمد از جا رفت — به غیر خم که در این بزم کامل افتاده است — B 43a

---

[2268] ذوق N، B: ذق L

[2269] و L، B: - N

[2270] گریزند N، B: گزیدند L

[2271] وجود L، B: وجودی N

[2272] L 2920، S، M، N:> B 2923

2922	دلم به عالم تسکین گرفته‌است مقام	چو کشتی‌ای[2273] که ز دریا به ساحل افتاده است	N 34[a]

2923 زبونيِ تو سعيدا ز دست پيری نيست
که نخل عمر تو از بار و حاصل افتاده است

- 284 -

[غزل]

[مفعول مفاعيل مفاعيل فعولن]

2924	جولانگهِ معنی دلِ هشيار نعيم است	فيض سحر از ديدهٔ بيدار نعيم است	S 135[a] M 19[a]
2925	بسته است بلاغت کمر و دست[2274] فصاحت	در بندگيِ نطق گُهربار نعيم است	N 34[a] B 28[a]
2926	جنت ز تجلّای جمال است منوّر	فيض نظر پاک ز ديدار نعيم است	M 19[b]
2927	بر روی زمين نقش حصير است اگر فرش	آن مسند زرباف و[2275] قلمکار نعيم است	
2928	امروز صفابخش دل و ورد زبان‌هاست	گر دست دهد صحبت اشعار نعيم است	
2929	چشمش چو[2276] فلک رنگ نمايی است عجايب	خود می‌کش و خود ساغر سرشار نعيم است	
2930	اقرار به باطل بوَد و منکرِ حقّ است	امروز هر آن کس که در انکار نعيم است	
2931	جولانگه معشوق و[2277] شهادتگه عشاق	صحن چمن و[2278] جنّتِ[2279] گلزارِ[2280] نعيم است	

2932 گر با تو سعيدا نکند لطف چه سازد

[2273] کشتی‌ای S، M، B: کشتی L، N

[2274] کمر و دست S، N، B: مگر دوست M

[2275] و S، M: - N، B

[2276] چو S، M، N: ز B

[2277] و S، M، B: - N

[2278] و N، B: - S، M

[2279] جنت S، N، B: جنت و M

[2280] گلزار S، M: گلذار N: سرشار B

خلق و کرم و مهر و وفا کار نعیم است

- 285 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 92b
B 43a

2933 هر که جسم خویشتن را روح‌آسا کرد و رفت

چون حباب[2281] و موج خود را عین دریا کرد و رفت

2934 پا به گِل در مانده‌ام از رشک تعجیل خیال

چشم تا بگشوده عالم را تماشا کرد و رفت

L 93a

2935 همّت عالی است روشن کرده شمع مهر را

روز را آورد تا شب ترک دنیا کرد و رفت

2936 وقت آن کس خوش که در عین سماع چون گردباد[2282]

دست‌افشان پای‌کوبان سر به صحرا کرد و رفت

2937 بود رمزی در وجود[2283] خاص مخفی از عوام

آمد و این رمز را منصور افشا[2284] کرد و رفت

2938 کم کسی دیدیم در سر داشت سودای کمی

هر کرا دیدیم نرخ خویش بالا کرد و رفت

2939 نشئۀ سرشار خواهد یافت تا روز جزا

دانۀ انگور خود را هر که صهبا کرد و رفت

[2281] حباب B: جباب L

[2282] گردباد B: - L

[2283] وجود L: میان B

[2284] افشا B: مخفی L

از طریق صلح آمد باز[2285] و با یاران نشست
2940
با[2286] سعیدا باز راه جنگ را وا کرد و رفت

- 286 -
[غزل]
[فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 93a
B 43a

2941 عاشق چشم مست تو ناز است | محو روی تو دیدهٔ باز است

2942 صبحدم هر که خواب کرد حرام | درِ رحمت به روی او باز است

2943 سرخرو شد صبوح از می ناب | بادهٔ صبح چهره‌پرداز است

2944 ثمری را به خود نکرده قبول
سرو از آن در چمن سرافراز است

- 287 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

H 191

2945 مقصد شیخ و برهمن هر دو در عالم یکی است | هر که دارد جام بر کف لیک جام جم یکی است

2946 تا ترا جان هست در دل رنج می‌باید کشید | دور گردون نزد ما و حلقهٔ ما هم یکی است

2947 ذات والای احد از شک نمی‌گردد دو تا | سبحه و زنّار را سررشته در عالم یکی است

- 288 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 93b
B 43a

2948 درد را در جسم ما پا در گِل است | درد سر سرباریِ درد[2287] دل است

2949 سر به صحرا هر که زد چون گردباد | بی‌قراری بیشتر در منزل است

[2285] باز L: یار B
[2286] با B: بار L
[2287] درد B: بار L

2950 زندگانی عقدهٔ سختی است لیک — این گره چون وا شود بس[2288] مشکل است

2951 بگذری گر از سر دنیای دون — دین و دنیا بعد از آنت حاصل است

2952 هستیِ ما مانع راه خداست — گر روی از خود رسیدن قابل است

2953 گر سعیدا دل طلب داری بیا
منزل جانان ما کان[2289] دل است

- 289 -
[غزل]
[فعلاتن مفاعلن فعلن]

2954 این چه چشم است و این چه مژگان است — این چه حسن است و این چه رخسار است — L 12a N 10a

2955 این چه خط است و این چه نقطهٔ خال — این چه ابرو و این چه دیدار است — B 6b

2956 این چه لعل لب است و[2290] آب حیات — لبِ لعل است[2291] یا می ناب است — N 10b

2957 تنگ آوردهام دهانش را — که بگو این چه سِرّ و اسرار است

2958 این چه کاکلسیاه کجبختی — اژدها پیکری[2292] رسنباز است[2293]

2959 این چه زلف است و[2294] این چه دام بلاست — که دو عالم به این گرفتار است

2960 این چه بیدادی است و بیباکی است[2295] — این چه مستی و این چه هشیار[2296] است

[2288] بس L: هم B
[2289] کان L: کان در B
[2290] و L، N: - B
[2291] است L، B: است و N
[2292] پیکری L، B: پیکر N
[2293] رسنباز است N، B: رسنبازی L
[2294] و L، N: - B
[2295] است L، B: - N
[2296] هشیار N، B: هوشیاری L

2961	این چه قد است و قامت است[2297] و خرام	این چه طرز است و[2298] این چه رفتار است	
2962	این چه بازی[2299] است این چه طنازی است	این چه رمز است و این چه غمازی[2300] است	
2963	این چه پیدا و این چه پنهان است	این چه یار است و این چه اغیار است	
2964	این چه لب بستن است و خاموشی است	این چه بی لب فغان و فریاد است	
2965	این چه لب این چه خنده این چه دهان	این چه صوت است و این چه گفتار است	
2966 [2301]	این چه دلداری است و این چه جفاست	این چه کین است و این چه مهر و[2302] وفاست	L 12[b]
2967	این چه چشم سیاه و این چه بلاست	این چه جادوست این چه عیّار است	
2968	این چه شان است و[2303] این چه شوکت و جاه	این چه اقبال و این چه اجلال است	
2969	این چه رحم است و این چه علم و چه حلم[2304]	این چه قهار[2305] و این چه جبار[2306] است	
2970	این چه خورشید و این چه ماه و سهاست	این چه ارض و ستاره این چه سماست	
2971	این چه شادی[2307] چه غمخوری چه غم است	هم نگاه است و هم نگهدار است	N 11[a]
2972 [2308]	این چه سرّ است و این چه عرفان است	این چه بازار و این چه دکان است	

[2297] چه قد است و قامت است N، B: چه قد و چه قامت است L

[2298] و L، N: - B

[2299] بازی L: باز N: تاز B

[2300] غمازی L، B: غماز N

[2301] 2966 L، N: >2968 B

[2302] و L، B: - N

[2303] و L، B: - N

[2304] چه علم و چه حلم N، B: چه حلم و چه علم L

[2305] قهار N، B: جبار L

[2306] جبار N، B: قهار L

[2307] شادی N، B: شادی و L

[2308] 2972(2) L، B: 2974(2) N

2973	این چه روم است و این چه مولانا	این چه شمس است[2309] و این چه عطار است	
2974 [2310]	این چه دل مست بادهٔ عرفان	این چه دل دُردنوش بادهٔ جان	
2975	این چه چشم آبروی خود ریزان	نیست جعفر اگرچه طیّار است	
2976	این چه دوران و این چه ایام است	این چه عهد است و این چه پیمان است	
2977	این چه میخانه این چه مستانند	این چه شهر است و این چه بازار است	
2978	شیخ و ملا و پادشاه و وزیر	سایر ناس دردمند و فقیر	
2979	بار عالم که خویشتن‌داری است	همه را تن به زیر این بار است	
2980	این چه وزن غریب و این چه ردیف[2311]	که سعیدا کسی نگفته چنین	B 7a
2981 [2312]	به کرامت مناسبت دارد	معجزش ظن مکن افکار است	

- 290 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

2982	به بستن کمرش نیست آن میان باعث	که فکرها شده چون موی در میان باعث	L 93b S 119a M 46a N 65a B 43a
2983	هر آنکه هر چه به ما کرد[2313] از تو دانستیم[2314]	چرا که غیر تو کس نیست در میان باعث	
2984	اثر به نالهٔ چنک از قد[2315] خمیدهٔ اوست	که تیر را به پریدن بود کمان[2316] باعث	S 119b

---

[2309] شمس است N، B: شمس L

[2310] 2974(2) L، B: 2972(2) N

[2311] ردیف N: روی است L، B

[2312] 2981 N: - L، B

[2313] کرد L، B: کرده S، M، N

[2314] دانستیم S، B: دانستم L، M، N

[2315] قد L، S، N، B: قدر M

[2316] بود کمان L، S، M، N: کمان بود B

2985	کشیدن این همه منّت ز خار و خس بلبل	سبب نظّارهٔ گل بود آشیان باعث
2986	ظهور مبدأ هر گل که بود دانستیم[2317]	سبب نزول تو بودی و باغبان باعث	B 43b
2987	کسی به رزق سعیدا چرا غمین باشد که شد زمین سبب او را و آسمان[2318] باعث	

- 291 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 94a S 119b M 46a N 65a B 43b

2988	چند ای عمامه‌داران بر سر دستار بحث	بر سر سجاده و تسبیح و[2319] بر زنار بحث
2989	با رقیبان جنگ ما در کوی او[2320] نبود عجب	از خمارآلودگان در خانهٔ خمار بحث
2990	نیست ما را گفتگو ما بندهٔ امریم و[2321] بس	هر کرا[2322] باشد جوابی می‌کند بسیار بحث
[2323] 2991	کار عاقل نیست با[2324] ابنای عالم گفتگو	جهل باشد گر کند گلدسته‌ای با خار بحث
2992	عاقلان را از چه رو کین است با اهل حضور	بس عجیب است اینکه دارد خواب با بیدار بحث
[2325] 2993	زینهار ای دل به دونان نرد یکـرنگی مباز	می‌کنند این قوم ظالم بر سر دینار بچث
2994	هر که دارد در جهان از رتبهٔ خود گفتگو	

M 46b

[2317] دانستیم S، M، B: دانستم L، N

[2318] آسمان L، S، M، N: باغبان B

[2319] و S، M، N، B: - L

[2320] جنگ ما در کوی او L، S، M، N: جنگ او در کوی ما B

[2321] و L، M، N، B: - S

[2322] کرا L، S، N، B: گر M

[2323] 2991 S، M، N: > 2990 L، B

[2324] با S، M، N، B: بر L

[2325] 2993 S، M، N، B: - L

شیخ بر منبر سعیدا راست بر[2326] اشعار بحث

- 292 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 94[a]
S 119[b]
M 46[b]
N 65[b]
B 43[b]

2995 خلقی که می‌کنند به آب مدام بحث — هر گز نمی‌کنند به نان حرام[2327] بحث

2996 بر لب نهند مهر خموشی هزار بار — بهتر که می‌کنند پی ننگ و[2328] نام بحث

2997 یا رب نگاه دار ز شر معاندان — کردند این گروه به خَیرُ الأَنام بحث

2998 با رند می کشی چه عجب گر کنند جبر — قومی که می‌کنند به پیران جام بحث

S 120[a]

2999 دل زود شد ز هوش تهی[2329] پیش چشم تو — یک شیشه می چگونه کند با دو جام بحث

3000 هرگز نشد نزول جواب منقحی — هر چند کرده‌اند به علم کلام بحث

3001 آهسته‌ای ز باب وداعش بر آمدیم — از بسکه بود در ره بابُ السَّلام[2330] بحث

3002 گوش و لب از شنیدن و[2331] گفتن گرفته به — فانی است چون جهان چه جواب و کدام بحث

3003[2332] افطار را به باده کن ای دل که می‌کنند[2333] — امروز روز[2334] عید به ماه[2335] صیام بحث

3004 حیف است می‌کنی به سعیدا تو گفتگو

[2326] بر S، M، N : با L، B

[2327] حرام L، M، N، B: مدام S

[2328] و L، M، N، B: - S

[2329] تهی L، S، N، B: نهی M

[2330] باب السلام L، S، M، B: دارالسلام N

[2331] و L، M، N، B: - S

[2332] 3003 S، M، N، B: - L

[2333] می‌کنند M، N: می‌کند S، B

[2334] روز S: ماه M، N: شهر B

[2335] ماه B: شهر S، M، N

کس دیده خواجه‌ای که[2336] کند با غلام بحث

- 293 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

3005	مگذار در حریم خرابات پای بحث	جایی[2337] که جام باده بوَد نیست جای بحث	L 94b S 9a
3006	بیگانه گشته‌ایم ز معنی به چشم خلق	هرگز نکرده‌ایم زبان آشنای بحث	B 43b
3007	واغظ به زور شانه محاسن دراز[2338] کرد	افکنده‌است تا سر زانو ردای بحث	
3008	سر رشتهٔ سلوک به دست آر تا به جهد	با سوزن جواب بدوزی قبای بحث	
3009	صد گونه بحث هست سعیدا جواب گو	زنهار با کسی نکنی ماجرای بحث	

- 294 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

3010	خوشم به این مرض و انحراف طبع و مزاج	که جز تو کس نتواند مرا دوا و علاج	L 94b
3011	بیا به مذهب عشاق فارغ از همه شو	که در ولایت ما نیست دین کفر رواج	S 120a M 46b
3012	یکی است دنیی و عقبی چو نیک در نگری	اگرچه عکس به گفتن بوَد[2339] مجاز و[2340] مزاج	N 65b B 43b
3013	مرید جام شو ای دل که عبد مؤمن را	فتادگی فلک و بی‌خودی بوَد معراج	N 66a M 47a
[2341] 3014	فلک به مهرهٔ من نرد مهر کج بازد	شود اگرچه مرا استخوان تن چون عاج	

[2336] دیده خواجه‌ای که L، S، M، N: دیده‌است خواجه B

[2337] جایی L، B: جای S

[2338] دراز L، S: سفید B

[2339] بود L، S، M، N: بود بود B

[2340] و L، B: - S، M، N

[2341] 3014 S، M، N، B: - L

3015	تویی که سبز کنی خشک[2342] و[2343] خشک سبز کنی[2344]	ز زنده باج ستانی دهی به مرده خراج	
3016	ز فیض عشق از آن روز شعر می‌یافم	که تا شدم ز مریدان خواجهٔ نساج	
3017 [2345]	تو آن شهی که بوَد عار و ننگ ذات ترا	مدوز عسکر و عزت ز تخت و خیمه و تاج	
3018	به غیر سینهٔ عشّاق تیر نازش[2346] را	کراست زهره که تا دل کند در[2347] آن آماج	
3019 [2348]	میا برون به تماشای عالم ای درویش	که می‌برد ز ره این بت به زور استدراج	
3020	چه ساحری است که دارد نگاه چشم سیاه	همیشه خانهٔ در بسته می‌کند تاراج	S 120b B 44a
3021 [2349]	نمود هر دو جهان غیر یک حقیقت نیست	یکی است بحر ولی مختلف بود امواج	
3022	اگرچه نیست مرا پنبه‌دانه‌ای در کف	ولیک دست نهادم به دامن حلاج	

3023 مکن مصاحبت اهل حرص و آز سعیدا

که آبرو برد از مرد صحبتِ ازواج

- 295 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

3024	تا کرد آن پری‌رخ[2350] نامهربان خروج	جان رخت بست و کرد ز تنها روان خروج	L 95a S 120b
3025	پیری فکنده طرفه فتوری[2351] حواس را	گویا که کرده یوسف از این کاروان خروج	M 47a N 66a

---

[2342] سبز کنی خشک L، S، M، Nt: خشک کنی سبز N، B

[2343] و L، M، B: - S، N، Nt

[2344] خشک سبز کنی L، S، M، Nt: سبز خشک کنی N: سبز سازی خشک B

[2345] 3017 S، M، N، B: - L

[2346] نازش S، N، B: نارش L، M

[2347] در L، B: بر S، M، N

[2348] 3019 S، M، N، B: - L

[2349] 3021 S، M، N، B: - L

[2350] پری‌رخ L، B: پری‌رخ و S، M، N

[2351] فتوری S، M، N، B: فطوری L

3026	ایمان به فکر زلف بتی تازه می‌کنند	شاید که کرده مهديِ آخر زمان خروج	B 44[a]
[2352] 3027	در خم نشست دختر رز با هزار ناز	از شیشه کرد آفت پیر و جوان خروج	N 66[b]
3028	دارم به دل ملاحظه دایم که بی محل	تا نکته‌ای مباد کند از زبان خروج	
3029	ای نازنین چرا نشوی مهديِ زمان	هرگز نکرده مثل تویی[2353] در جهان خروج	M 47[b]
[2354] 3030	تا قامتش بدیدم[2355] و رخسار ماه او	در حیرتم که کرده ز[2356] سرو ارغوان خروج	
3031	ای لعل‌پاره گوهر یک دانه‌ای چو تو	تا این زمان نکرده ز بحر و ز کان خروج	

3032 ز آن خاکسار گشته سعیدا که کرده‌است

آدم به[2357] این کمال[2358] از[2359] این خاکدان خروج

- 296 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

3033	دور است و همین[2360] باغ و بهاری و دگر هیچ	ماییم و[2361] کف دست نگاری و دگر[2362] هیچ	L 95[a] S 120[b]

[2352] 3027 S، M، N، B: - L

[2353] تویی S، M، N، B: توتی L

[2354] 3030-3031 S، M، N، B: - L

[2355] بدیدم S، N، B: بدیدیم M

[2356] ز S، N، B: - M

[2357] به S، M، N، B: از L

[2358] کمال L، M، N، B: کمال کرده S

[2359] از S، M، N، B: به L

[2360] همین L، S، N، B: عین M

[2361] و L، B: - S، M، N

[2362] دگر S، M، N، B: دیگر L

3034	زهّاد ندارند جز این نقد و قماشی[2363]	صد دانهٔ تسبیح و[2364] شماری و دگر[2365] هیچ	M 47[b] N 66[b] B 44[a]
3035[2366]	ز اسباب جهان دوست نداریم جز این سه	جام می و یاری و کناری و دگر هیچ	S 121[a]
3036	همچون جرس ای کعبهٔ مقصود در این راه	داریم همین نالهٔ[2367] زاری و دگر هیچ	
3037	می‌گفت به گل بلبل مسکین که در این باغ	ماییم و همین زحمت خاری و دگر[2368] هیچ	
3038	معذور که چون روی نمایی[2369] به خلایق	ماییم و همین جان‌نثاری[2370] و دگر[2371] هیچ	
3039	غیر از تن افسرده نداریم پناهی	ماییم و همین[2372] کهنه حصاری و دگر[2373] هیچ	
3040	بر عمر مکن تکیه بزن نقش بر آبی	دَور است و شش و[2374] پنچ[2375] قماری و دگر[2376] هیچ	
3041	ز آن عمر گرانمایه به اینیم تسلی	گاهی نظر از راه گذاری و دگر[2377] هیچ	N 67[a]
3042	ز این راه رسیدند به مردی همه لیکن	ماییم و[2378] همین گرد[2379] و غباری و دگر هیچ	

[2363] قماشی L، S، N، B: قماش M

[2364] تسبیح و M، N، B: تسبیح L، S

[2365] دگر S، M، N، B: دیگر L

[2366] 3035-3036 S، M، N، B: - L

[2367] ناله M، N، B: ناله و S

[2368] دگر S، M، N، B: دیگر L

[2369] نمایی L، S، N، B: نمای M

[2370] جان‌نثاری S، M، B: جای نثاری L: جاری نثاری N

[2371] دگر S، M، N، B: دیگر L

[2372] همین S، M، N، B: چنین L

[2373] دگر S، M، N، B: دیگر L

[2374] و S، M، N، B: - L

[2375] پنج L، S، M: پنج و N، B

[2376] دگر S، M، N، B: دیگر L

[2377] دگر S، M، N، B: دیگر L

[2378] و L، S، N، B: - M

[2379] گرد L، S، N، B: گردی M

3043 صد شکر که داریم چو سیماب سعیدا

در چاه غمش صبر و قراری و دگر هیچ

- 297 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 95b
S 9a

3044 رفتم حباب‌وار ز خود در هوای موج — افتاده‌ام چو آب روان در قفای[2380] موج

B 44a

3045 در دجلهٔ خیال به آب‌اوفتادگان[2381] — دارند زیر پهلوی خود بوریای موج

3046 آب روان به یاد خرام تو هر زمان — صد چاک[2382] می‌زند به بر[2383] خود قبای موج

3047 [2384] ز ابروی ناز ماهوشی یاد می‌دهد — هر لحظه این کمان‌کشیِ دلگشای موج

3048 دیگر چه غم ز شورش و آشوب این محیط — گردیده‌است کشتیِ ما آشنای موج

3049 چشمم به بحر قطره زدن یاد می‌دهد — اشکم ناوفتاده عبث پیشوای موج[2385]

3050 تا گردد از ملامت تردامنی خلاص — افکنده‌است بحر به گردن ردای موج

3051 از اصل غیر فرع نشانی پدید نیست

ز این بحر کس ندیده سعیدا سوای موج

- 298 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 95b
S 9a

3052 چو دید جسم مرا جای آرمیدن روح — نیارمید در این جسم از طپیدن روح

[2380] قفای S: هوای L، B

[2381] در دجله خیال به آب‌اوفتادگان L، B: [illegible] S

[2382] چاک S، B: موج L

[2383] بر S، B: پر L

[2384] 3047 S، B: - L

[2385] اشکم ناوفتاده عبث پیشوای موج S، B: هر لحظ این کمان کشی دلگشای موج L

B 44[a]

3053	غبار کوی تو دانست جسم را ور نه	نداشت طاقت این مشت گل کشیدن روح	S 9[b]
3054	قبول جسم نمی‌کرد اگر که می‌دانست	شراب موت در آخر نفس چشیدن روح	B 44[b]
3055	هزار مرتبه در گوش من گرفته قرار	برای یک سخن از لعل او شنیدن روح	
3056 [2386]	به هیچ باب دگر رام کس نمی‌گردد	نهاد چون دل خود بر سر رمیدن روح	
3057	چه‌ها که دیده نگردیده‌است[2387] در چشمم	برای یک نظر از دور بر تو دیدن روح	
3058	علاج نیست که تن پا دراز خواهد کرد	ز جسم چون کند آهنگ سر کشیدن روح	

3059 دمید خط چو سعیدا بکرد عارض یار

ز جسم کرد خیال برون دمیدن روح

- 299 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

3060	به گوش عرش ز حق می‌رسد کلام[2388] فصیح	که به ز روی صبیح است حسن خط ملیح	L 95[b]
3061	هر آنچه در نظر آید به گوش آنچه رسد[2389]	دلیل وحدت ذات است و[2390] آیتی است صریح	S 121[a] M 48[a] N 67[a]
3062 [2391]	ز عالمان طریقی اگر ملاحظه سازی	به قلب نام کتابی که کرده حق[2392] توضیح	B 44[b]
3063	بسی ملاحظه کردیم در جهان حقیقت	حقیقت همه اشیا ملیح بود ملیح	L 96[a]
3064	فلک ز سبحه‌شمارانِ مهرهٔ خاک است	برای آدم خاکی است بر ملک تسبیح	

[2386] 3056-3057 S، B: - L

[2387] نگردیده‌است B: مگر دیده‌است S

[2388] کلام L، B: به لفظ S، M، N

[2389] هر آنچه در نظر آید بگوش آنچه رسد L، N، B: به گوش هرچه رسد در نظر هر آنچه در آید S، M

[2390] و L، S، M، B: - N

[2391] 3062 S، M، N، B: - L

[2392] حق M، N، B: حق در او S

3065 بگیر ساغر خورشید با ید[2393] بیضا — رسان به لب که شود کامیاب خضر و مسیح[2394]

3066 [2395] صفای دل مده از کف برای راحت تن — نه زیرکی است که این را بر آن کنی ترجیح

3067 حجاب راه سعیدا دو چیز بود که دادم S 121[b]

شبی به میکده سجاده و شبی تسبیح[2396]

- 300 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 96[a] S 121[b] M 48[a] N 67[a] B 44[b]

3068 هرگز ندیده‌ام گرهی بر جبین صبح — دارم نیازها به رخ[2397] نازنین صبح[2398]

3069 شد آفتاب داغ نمایان به هر دو کون — دست نسیم شب چو شکست آستین صبح[2399]

3070 نبود عجب چو غنچه اگر باشم[2400] از نسیم — دارم دمی چو بوی گل آن هم رهین صبح N 67[b]

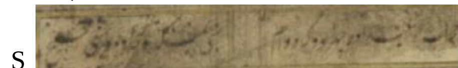
3071 [2401] بر آفتاب روی تو از حلقه‌های زلف — گویا که می‌چکد عرق یاسمین صبح

3072 تا دید خویش را ز خجالت به باد رفت — آیینه‌ای است زنگیِ شب را جبین صبح

[2393] ید S، M، B: ید و L، N

[2394] خضر و مسیح S، M، B: خضر و L: خضر مسیح N

[2395] 3066 S، M، N، B: - L

[2396] حجاب راه سعیدا دو چیز بود که دادم / شبی به میکده سجاده و شبی تسبیح L، M، N، B: S

[2397] رخ L، M، N، B: رح M

[2398] دارم نیازها به رخ نازنین صبح L، M، N، B: S

[2399] دست نسیم شب چو شکست آستین صبح L، M، N، B: S

[2400] باشم L، N، B: پاشم S، M

[2401] 3071-3072 S، M، N، B: - L

3073 آیین صبح مشرب او روز روشن است — کافر مگر[2402] نیاورد ایمان به دین صبح

3074 تا شد عیان گشادگیِ جبهه‌ات به خلق — در دور حسن روی تو مهر است کین صبح

3075 بر دار آستین بنما داغ خویش را — روشن شود جهان ز گلِ آتشین صبح

3076 حرف درست گویمت ای دل ز طول عمر — از کوتهی نخورده شکست آستین صبح — M 48b

3077 چون شیشهٔ می است ظهور و بطون ما — نبود جدا ز هم دل صبح و جبین صبح

3078 [2403] از فکر آب‌دار سعیدا چو آفتاب

گل‌ها شکفته از غزلم در زمین صبح

- 301 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن(فعلاتن)]

L 96a
S 121b
M 48b
N 67b
B 44b

3079 شکست رونق آیینه را[2404] صفای قدح — گشود چهره ز اسرار دل هوای قدح

3080 ز دیو غم چو[2405] گزندی رسد به کس زنهار — به کوی ورد کند صبحدم دعای قدح — L 96b

3081 ز هر شکستهٔ او صوت حمد و نعت بر آید — چو شیشه از کف[2406] مستان فتد[2407] به پای قدح

3082 [2408] به هیچ باب نیم سایل از کسی لیکن — همیشه بر در میخانه‌ام گدای قدح

[2402] مگر L، M، N، B: اگر S

[2403] 3078 S، M، N، B: <3076 L

[2404] را S، M، N، B: از L

[2405] چو S، M، N، B: چه L

[2406] کف L، S، N، B: لف M

[2407] فتد L، S، M، N: رود B

[2408] 3082-3085 L، M، N، B: - S

3083	شکست ساغر می زاهدا[2409] مجو زنهار	که از تو باز[2410] ستانند خون‌بهای قدح	
3084	به دور عارض ساقی و چرخ و[2411] عمر دراز	مباد قسمت ما[2412] بی‌دلان سوای قدح	N 68[a]

3085 ز پیر جام سعیدا مراد می‌طلبم

که رنگ زرد بمالم به خاکپای قدح

- 302 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

3086	زنهار چون حباب مپرس از نشان صبح	بر هم زده‌است موج هوا خاندان صبح	L 96[b] M 48[b]
3087	شادی مکن که بخت سیاهم سفید شد	پوشیده‌شد ز خندهٔ بیجا دهان صبح	N 68[a] B 44[b]
3088	از جیب خویش می‌کشد این قرص گرم را	هر کس که می شود نفسی میهمان صبح	
[2413] 3089	بی امر روز قسمت روزی نمی‌کنند	دیوانیان[2414] مطبخ الوان خان صبح	B 45[a]
3090	چون شب مزن به بی‌ادبی دم که آفتاب	از آتش آب داده به تیغ زبان صبح	
3091	از جبهه حال اهل سعادت توان شناخت	پوشیده کی شود ز تو راز نهان صبح	M 49[a]
[2415] 3092	گفتا ردیف و قافیهٔ این غزل بفکر	تا حال کس نکرده چنین امتحان صبح	

3093 بی آه سرد دل نتواند کشیدنش

خمیازهٔ شب است سعیدا کمان صبح

- 303 -

[2409] زاهدا L، N، B: زاهد M

[2410] باز M، N، B: بار L

[2411] و L، M، B: - N

[2412] ما L، M، N: این B

[2413] 3089-3090 M، N، B:- L

[2414] دیوانیان N، B: دیوانه‌یان M

[2415] 3092 M، N، B:- L

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 96[b] M 49[a] N 68[a] B 45[a]

3094 دیدهٔ غفلت[2416] گشا در یاب فیض نور صبح
می‌شوی خورشید[2417] عالم چون شوی[2418] منظور صبح

3095 خفته در آغوش مطلوبی ز رویش بی‌نصیب
گشته‌ای[2419] از تیره‌بختی همچو شب مهجور صبح

3096 پاک می‌سازد کسی را از هوس موی سفید
مشک شب بر هم خورد هر گه دمد کافور صبح

N 68[b]

3097 در جوانی خدمت پیری کز این چون شب شود
کس نمی‌آید برون[2420] از خانه بی دستور صبح

L 97[a]

3098 هست تأثیری عجب صافی‌ضمیران را به دم[2421]
چون شبی را روز می‌سازد دم مأمور صبح

[2422] 3099 با وجود[2423] ضعف پیری بر جوانی غالب است
نیست شب را طاقت سر پنچه‌ای با زور صبح

3100 کعبه از عصمت محلِّ سجده‌گاه خلق شد

[2416] غفلت M، N، B: غلفت L

[2417] خوشید M، N، B: منظور L

[2418] چون شوی M، N: چون سو L: گر شوی B

[2419] گشته‌ای B: گشته L، M، N

[2420] برون L، N، B: بیرون M

[2421] صافی ضمیران را به دم M، N، B: روشن ضمیران در وجود L

[2422] 3099 M، N، B: - L

[2423] وجود N، B: وجودی M

شد خراب از بی‌حجابی خانهٔ معمور صبح

3101 پاس وقت سینه‌صافان بر سعیدا واجب است[2424]

شمع می‌گرید برای خاطر مکسور صبح

- 304 -

[غزل]

[مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن]

L 97a M 49a N 68b B 45a

3102 از دم تیغ قضا شیر مکیده‌است صبح / از شب و از روز خود مهر بریده‌است صبح

3103 بلبلِ شب زنده‌دار خونِ جگر می‌خورد / پنبهٔ غفلت ز گوش تا نکشیده‌است صبح

3104 فرق ندارد ز هم روز و[2425] شب وصل من / شام قضا ناشده باز دمیده‌است صبح

3105[2426] از حرکات فلک وز سکنات زمین / صورتِ چشم است مهر طبعِ رمیده است صبح

M 49b

3106 خنجرِ عریانِ کیست بر جگر آسمان / شام فرو رفته‌بود باز کشیده‌است صبح

3107 چشم سفیدی است روز آه کشیده است شام / روی سیاه[2427] است شب[2428] دستِ گزیده است صبح

3108 قدر شب وصل ما هیچ نداند که چیست / نیم شب از دست او می نکشیده‌است صبح

3109 بر ورق روزگار نیست جز این سرنوشت / خواب گران است شب بختِ رمیده است صبح

3110 ساده جوانی است شب بی‌خبر از عمر خویش / خط بیاضش به روی تا ندمیده‌است صبح

N 69a

3111 این همه فیض از کجا یافت[2429] سعیدا از او

گر ز دم صادقی سر نکشیده‌است صبح

- 305 -

[2424] بر سعیدا واجب است L، M، N: از سعیدا دور نیست B

[2425] و L، N، B: - M

[2426] 3105 M، N، B: - L

[2427] سیاه L، M، N: سیاهی B

[2428] شب M، N، B: شام L

[2429] یافت L، N: تافت B، M

[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

3112	بندی چرا میان عداوت به کین چرخ	از دست ما درازتر است آستین چرخ	L 97a S 20a M 49b N 69a B 45a
3113	نبود عجب که تیز شود تیغ آفتاب	هر روز می‌کشد دم خود بر جبین چرخ	
[2430] 3114	جز نام بی‌وفایی دوران بی‌مدار	نقشی نکنده‌اند دگر بر نگین چرخ	
3115	یخ بست عالم از خنکی‌های روزگار	یک موی کم نمی‌شود از پوستین چرخ	
3116	آخر چو آفتاب فرو می‌روی به خاک		L 97b
	گر می‌شوی[2431] به جهد سعیدا قرین چرخ		

- 306 -

[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

3117	تنی[2432] به غیر عمل شد برای جان دوزخ	به مرغ بی‌پر و بال است آشیان دوزخ	L 97b S 20a M 49b N 69a B 45a
3118	حضور عاشق مسکین حضور دلدار[2433] است	که بی وصال تو باشد مرا جنان دوزخ	
3119	بلاکشان غمت را نمی‌تواند کرد	بهشت منّت آسایش و زیان دوزخ	
3120	دل[2434] بخیل و جبین گشادهٔ درویش	بهشت روی زمین است و[2435] این و آن دوزخ	
[2436] 3121	نه لایقم به جنان وز جحیم حیرانم[2437]	که می‌کشد الم از جسم ناتوان دوزخ	M 50a
3122	دمی به مردم نادان به سیر هشت بهشت	هزار مرتبه به عمر جاودان دوزخ	

[2430] 3114 S، M، N، B: - L

[2431] می‌شوی S، M، N: می‌روی L، B

[2432] تنی L، S، M، N: تن B

[2433] دلدار L، S، M، Nt، B: معشوق N

[2434] دل L، M، N، B: دلی S

[2435] و L، N: - S، M، B

[2436] 3121 S، M، N، B: - L

[2437] حیرانم S، M، B: بیزارم N

3123 چه باک ار نشود جنّتم حلال امّا

حرام باد سعیدا به دوستان دوزخ

- 307 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 97[b]

3124 مکن به روی دل‌آرام من نظر گستاخ — مرو چو خس به دم اژدرِ شرر گستاخ — S 20[a] M 50[a]

3125 به در کند ز جهانت فلک به رخ‌زردی — چو آفتاب روی گرچه در به‌در گستاخ — N 69[b] B 45[a]

3126 چو زلف یار مبادا سیاه کج‌دستی[2438] — به زور شانه به[2439] آن مو شود کمر[2440] گستاخ — B 45[b]

3127 به موج چین جبین بتان مشو حیران — مرو به[2441] جهل به دریای پرخطر گستاخ — S 20[b]

3128 نظر به ابروی او می‌کنی ز جان بگذر — مشو[2442] مقابل شمشیر بی سپر گستاخ

3129 من فقیر چه سازم به آنچنان یاری[2443] — که کس به او نشود جز به سیم و زر گستاخ

3130 به جان خویش سعیدا تو خود زدی آتش

نگفتمت[2444] که به آن رو مکن نظر[2445] گستاخ

- 308 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

3131 ای خضر خو گرفته مذاقم به آب تلخ — بهتر بوَد ز آب حیاتم شراب تلخ — S 9[b]

[2438] کج‌دستی L، S، M، Nt، B: کج‌بختی N

[2439] به S، M، N، B: - L

[2440] مو شود کمر: موکمر شود L، S، M، N، B

[2441] به L، B: ز S، M، N

[2442] مشو S، M، N، B: مکن L

[2443] یاری L، S، M، Nt، B: شوخی N

[2444] نگفتمت L، M، N، B: بگفتمت S

[2445] مکن نظر L، S، M، N: نظر مکن B

3132	زاهد چنین سر که فشان تو رو بهرو است	انصاف نیست باز بگویی جواب تلخ
3133	دلبر تراست لذت غفلت ز آگهی	شیرین‌تر است از همه بر نفس خواب تلخ
3134	بستی ز خشم باز میان را به قتل من	شیرین نمود از کمرت پیچ و تاب تلخ
3135	یک کس نماند عاقل و می آب شد ز شرم	چشمت چو کرد بر سر مردم عتاب تلخ
3136	دانند چیست لذّت عیش مدامشان	فردا چو سر نهند به پای حساب تلخ

3137 دلگیر گشته‌ایم سعیدا دگر ز دل

آشفته کرده رایحهٔ این کباب تلخ

- 309 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 98[a]
S 20[b]
M 50[a]
N 69[b]
B 45[b]

3138 داغ را چون لاله اجزای بدن خواهیم[2446] کرد

بعد از این مانند گل جا در چمن خواهیم[2447] کرد

[2448]3139 قوّتی گر مانده‌باشد بعد از این در پای فکر

چشم را پوشیده سیر انجمن خواهیم[2449] کرد

3140 گفتگو با خلق تشویش دل آزاده[2450] است

خامشی[2451] را قفل وسواس سخن خواهیم[2452] کرد

[2446] خواهیم L، S، N، B: خواهم M

[2447] خواهیم L، S ، N، B: خواهم M

[2448] 3139 L، S، M، N:> 3141 B

[2449] خواهیم L، S ، N، B: خواهم M

[2450] آزاده M، N، B: آزرده L، S

[2451] خامشی L، N، B: خاموشی S، M

[2452] خواهیم L، S ، N، B: خواهم M

3141 جسم خاکی را زراعتگاه حسرت می‌کنیم

گریه را آب روان این[2453] چمن خواهیم[2454] کرد

3142 مهرهٔ مهر سلیمانی به دست آورده‌ایم

خاک بر فرق سر دیو محن خواهیم[2455] کرد

3143 چون زلیخا صاحب مقصد[2456] سعیدا نیستم M 50[b]

دیده را بینا به[2457] بوی پیرهن خواهیم[2458] کرد

- 310 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 98[a]
S 20[b]
M 50[b]
N 70[a]
B 45[b]

3144 من از تخمین خاطر گفتمش چون موکمر دارد

خیال دل خطا باشد که تا مو در نظر دارد

3145 کمانت گوش گردون را به زیر[2459] چلّه می‌آرد

کرا دستی که دل از نیش[2460] مژگان[2461] تو بر دارد

3146 چه[2462] خون‌ها ریخت مژگان بلندش از رگ جان‌ها

هنوز از دل سیاهی خون مردم در نظر دارد

[2453] این L، B: آن S، M، N

[2454] خواهیم L، S، N، B: خواهم M

[2455] خواهیم L، S ، N، B: خواهم M

[2456] مقصد S، M، N، B: مطلب L

[2457] به L، S، M، N: ز B

[2458] خواهیم L، S ، N، B: خواهم M

[2459] زیر L، M، N، B: زور S

[2460] نیش L، S، M، B: پیش N

[2461] مژگان L، B: پیکان S، M، N

[2462] چه L، S، M، B: چو N

3147 ربایند از سر هم تاجداران تاج اما کو
جوانمردی که یک افتاده‌ای از خاک بر دارد

3148 سعیدا هر چه غیر[2463] حق بپوشان دیدهٔ خود را[2464]
هر آن نفعی که داری در نظر آخر ضرر گردد[2465]

- 311 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 98[a] S 21[a] M 50[b] N 70[a] B 45[b]

3149 دیدم به چشم سر که سکندر نشسته‌بود — در چنگ[2466] انفعال دلش ریش و خسته‌بود
3150 آیینه‌اش ز پای ستوران نموده[2467] روی — او دل مثال[2468] آینه ز آیینه شسته‌بود[2469]
3151 احوال ملک[2470] حشمت[2471] دارا ز من بپرس[2472] — جم بر زمین فتاده و جامش شکسته‌بود
3152 دیدم به نقش ساده بتی سجده می‌نمود — دی زاهدی که نقش به دیوار بسته‌بود

L 98[b]

3153 آخر به زلف یار سعیدا اسیر شد
با آنکه صید زیرک از دام جسته بود

- 312 -
[غزل]
[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

[2463] غیر L، B: غیر از S، M، N
[2464] دیدهٔ خود را L، B: چشم و دل ور نی S: چشم دل ور نی M، N
[2465] گردد N: دارد L، S، M: کرد B
[2466] چنگ S، M، N، B: جنگ و L
[2467] نموده L، M، N، B: نمود S
[2468] مثال L، M، N، B: میان S
[2469] شسته‌بود L، S، N، B: ششته‌بود M
[2470] ملک L، S، M، B: ملک و N
[2471] حشمت L، S، N: چشمت M: چشمت و B
[2472] بپرس L، S، M: مپرس N، B

3154	مانند کوی جانان کوی دگر[2473] نباشد	جنت اگرچه خوب است ز این[2474] خوبتر نباشد	L 98b
3155	دیدم به چشم حیرت در چشمهٔ تحیّر	آن گوهری که مثلش در بحر و بر نباشد	S 21a M 50b
3156	اشعار خواجهٔ ما یک دست می‌نماید	آری کلام حق را زیر و زبر نباشد	N 71a B 45b
3157 [2475]	امروز دفتر خود از معصیت سیه کن	تا نامهٔ تو فردا[2476] ننگ بشر نباشد	M 59a

3158 چون توتیا سعیدا شد خاکـراه جانان

در خاطرش غباری ز این رهگذر نباشد

- 313 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

3159	فیض از کوچهٔ معشوق[2477] هوا می‌گیرد	نکهت از طرهٔ او باد صبا می‌گیرد	L 98b
3160	به دم صبح فنا هر که شبِ[2478] هستی داد	فیض‌ها از نفس صبح بقا می‌گیرد	S 21a M 59a
3161	جای در دیدهٔ افتادهٔ خود ساز[2479] که سرو	در کنار لب جو[2480] نشو و[2481] نما می‌گیرد	N 71a B 45b
3162	نشود گُم پَیَش از دیدهٔ عاشق که ز لطف	هر کجا پای نهد رنگ حنا می‌گیرد	
3163	خرمنِ سوخته طالع دلِ بی‌صبر و سکون	آتش از سنگ اثر از فرّ[2482] هما می‌گیرد	
3164	خط مشکین تو هر چند که آمد ز خطا	نکته بر روی تو از روی خطا می‌گیرد	S 21b

---

[2473] دگر L، N، B: دیگر S، M

[2474] ز این L، S، N، B: از این B

[2475] 3157 L، S، M، N: - B

[2476] فردا L، S، N: فرد M

[2477] معشوق L، B: معشوقه S، M، N

[2478] شب L، B: شبی S، M، N

[2479] ساز S، M، N، B: گیر L

[2480] جو L، M، N، B: جو لب S

[2481] و L، S، N، B: - M

[2482] فرّ S، M، N، B: بال L

3165	دشمن از دست سعیدا نتواند که رود		N 71[b]
	گر رود از ره تقدیر قضا می‌گیرد		

- 314 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

3166	رمزی است این که شمع فروزنده می‌کند	بر حال خویش گریه به ما خنده[2483] می‌کند	L 98[b] S 22[b]
3167	نازم به فکر شمع و صفای ضمیر او	روشن چراغ مردهٔ خود زنده می‌کند	M 59[b] N 72[b]
3168	آزاد[2484] می‌کند ز دو کونش نگاه عشق	آن را که در محبت خود بنده می‌کند	B 45[b] S 23[a] M 51[a] B 46[a]
3169	مانی تصوّر[2485] تو چو خواهد کشد به دل	او را خیال[2486] عکس تو شرمنده[2487] می‌کند	L 99[a]
3170	در چشم جود خرمن طاعت به نیم جو	زاهد چرا ذخیرهٔ آینده می‌کند	
3171	در دل هوای زلف سعیدا گرفته جا		
	ز آن رو خیال‌های پراکنده می‌کند		

- 315 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

3172	هر که دارد صنمی جور و جفایی دارد	دلبر ماست که مهری و وفایی[2488] دارد	L 99[a] Lm 115[b] S 23[a] Sm 45[a]
3173	در چمن تا به هوای تو روان کردم اشک	سرو تشریفی و گل نشو و[2489] نمایی دارد	M 51[a] Mm 75[a] N 72[b] Nm 97[b]

[2483] گریه به ما خنده L، M، N، B: خنده به ما گریه S

[2484] آزاد L، S، M، B: آزاده N

[2485] تصور L، N، B: تصوری S، M

[2486] خیال L، S، N، B: خیال خیال M

[2487] شرمنده L، S، N، B: شرمند M

[2488] وفایی L، Lm، Sm، M، Mm، N، Nm، B، Bm: وفای S

[2489] و L، Lm، S، Sm، M، N، Nm، B، Bm: - Mm

3174	عاشقی را چه غم از جور و جفای ایام	که به هر حال بت ماهلقایی دارد[2490]	B 46a Bm 53b
3175	در خرابات بکش باده بگو یا شافی	که از او[2491] هر الم و درد[2492] دوایی[2493] دارد[2494]	N 73a
3176	هیچ کافر نفتد همچو سعیدا در هجر[2495]		
	که عجب بادیه و طرفه هوایی دارد		

- 316 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

3177	از خود گذشته منت دوران نمی‌کشد	از پا فتاده تنگیِ دامان نمی‌کشد	L 99a
[2496] 3178	آن کس که یافت لذت فکر تمام را	هرگز سری ز[2497] چاک گریبان نمی‌کشد	S 23a M 51b N 73a B 46a
3179	در فکر روزی تو فلک کرده پشت[2498] خم	این فیل مست بار تو آسان نمی‌کشد	
3180	آن کو متاع خویش به یغمای عشق داد	در چارسوی حادثه نقصان نمی‌کشد	
3181	غیر از خیال خنجر مژگان ناز او	کس خون به نیشتر ز رگ جان نمی‌کشد	
3182	هر مو جدا به خویش گرفتار می‌کند	این دل چها ز زلف پریشان نمی‌کشد	M 52a
3183	جوهرنمای ذاتیِ خود هر که می‌شود	انگاره‌اش مشقّت سوهان نمی‌کشد	S 23b

---

[2490] که به هر حال بت ماه لقایی دارد Lt، Lm، Sm، Mm Nm، Bm: دلبر ماست که مهری و وفایی دار L: که به هر حال شبی ماه لقایی دارد S، M، N: - B

[2491] او S، Sm، M، Mm، N، Nm: آن L، Lm، B

[2492] درد L، Lm، M، Mm، N، Nm، B: درد و S، Sm

[2493] دوایی L، Lm، S، M، Mm، N، Nm، B: دوای Sm

[2494] که از او هر الم و درد دوایی دارد L، Lm، S، Sm، M، Mm، N، Nm، B: که عجب بادیه و طرفه هوایی دارد Bm

[2495] هجر S، Sm، M، Mm، N، Nm، B، Bm: فکر L، Lm

[2496] 3178 L، S، M، N: - B

[2497] ز S، M، N: به L

[2498] کرده پشت L، S، B: پشت کرده M، N

3184	کی می‌کشد به گوشهٔ ما منت از قدم	شوخی که پا به گوشهٔ دامان نمی‌کشد	L 99b
3185	تا داده‌اند در چمن بی‌خودی رهم	دیگر دلم به سیر گلستان نمی‌کشد	
3186	روشن‌دلان ز منّت آیینه فارغند	بیمار عشق ناز طبیبان نمی‌کشد[2499]	
3187 [2500]	قانع به نیم نان گدایی کسی که شد	ذلت ز خوان و سفرهٔ دونان نمی‌کشد	

3188 کسی کی رسد[2501] به وصل سعیدا به جد و جهد[2502]

تا محنت و مشقّت هجران نمی‌کشد

- 317 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 99b
S 23b
M 52b
N 73b
B 46a

3189 نگریم بعد از این ترسم که دل خون جگر گردد

نسوزم سینه[2503] را[2504] داغش مبادا چشم تر گردد

3190 ز خورشید جمالش نیست باکم[2505] بیم از[2506] آن دارم

که خط پیدا شود بر آن رخ و دور قمر گردد

3191 به خاک آن کف پا روی خود می‌مالم و[2507] شادم

[2499] نمی‌کشد L، S، M، N: نمی‌کند B

[2500] 3187 L، S، M، B: - N

[2501] کسی کی رسد B: کسی که رسد L: کی می‌رسد S، M، N

[2502] به جد و جهد B: به جهد و جد L: کسی به جهد S، M، N

[2503] سینه S، M، N، B: سینه‌ای L

[2504] را L، S، M، N: از B

[2505] باکم S، M، N، B: پاکم L

[2506] بیم از L، S، M، N: چشم B

[2507] و L، M، N، B: - S

که مس بر کیمیا چون بر خورد البته زر گردد

3192 چه کم دارد[2508] که دارد خانه‌زادی[2509] همچو زلف خود
که گه در[2510] پاش افتد گه به قربانِ[2511] کمر گردد

3193 به این قدر گران ای[2512] ناز با کاکل چه می‌پیچی
گذار این سر به پا افکنده را بر گرد سر گردد

3194 هوا خاکسترش را باز در پرواز می‌آرد
مدان پروانه بعد از سوختن بی[2513] بال و پر گردد

3195 کمال خود سعیدا دیدنِ نقصان خود باشد
اگر بینا شوی بر عیب خود عیبت هنر گردد

- 318 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 99b S 23b M 52b

3196 هر بتی قبله‌نمای دل دانا نشود — طوطیِ عقل ز هر آینه گویا نشود

N 73b B 46a

3197 عاشق از جلوۀ[2514] معشوق نمایان گردد — سرو تا سر[2515] نکشد فاخته پیدا نشود

S 24a

3198 بر درِ دل چه زنی حلقه که این قفل گران — بی مددکاری مفتاح دعا وا نشود

[2508] دارد S، M، N، B: گردد L

[2509] خانه‌زادی L، B: خانزاد S: خانه‌زاد M، N

[2510] در L، M، N، B: بر S

[2511] گه به قربان S، M، N، B: گاه بر گرد L

[2512] ای S، M، N، B: این L

[2513] بی S، M، N، B: از L

[2514] جلوه S، M، N، B: چهره L

[2515] سر S، M، N، B: قد L

3199	راه در زیر پر[2516] فاخته پنهان گردد	سرو اگر پیشرو آن قد و بالا نشود	L 100[a] M 53[a]
3200	با چنین سنگـدلی زاهد اگر خاک شود	گل شود کوزه شود ساغر و مینا نشود	
3201	به یقین دیدهٔ یعقوب نخواهد بودن	که رسد پیرهن یوسف و[2517] بینا نشود	

3202 به غلط راه در آن کوی نمی‌یابد کس
هر گدایی به در دوست سعیدا نشود

- 319 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

3203	مروت‌های گردون جور و احسانش ستم باشد	غم اوّل لقمهٔ این [خوان][2518] الوانش الم باشد	S 24[a] M 59[a] N 70[b]
3204	حصیر کهنه را قیمت دل درویش می‌داند	سفالِ باده در دستِ سبوکش جامِ جم[2519] باشد	
3205	خیالم[2520] را ز عالم برده بیرون سرمه‌سا چشمی	که تعلیم غزال اوّل به طفل خویش رم باشد	
3206	چو نیّت ناقص آمد[2521] خیر هم کی در حساب آید	هزار افتد ز اعدادش اگر یک نقطه کم باشد	N 71[a]

3207 مکن حرف[2522] چه و چون خدمت بی‌چون غنیمت دان
سعیدا از حیات باقیت گر نیم دم باشد

- 320 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

[2516] پر L، M، N، B: لب S

[2517] و L، N: - S، M، B

[2518] خوان: خان M

[2519] جم S، N: خم M

[2520] خیالم S، N: خیال M

[2521] آمد M، N: آید S

[2522] حرف S، M: صرف N

3208	صبحدم از شب[2523] وصل تو اثر می‌آرد	آفتاب از سر کوی تو خبر می‌آرد	L 100[a] S 24[a] M 53[a] N 74[a] B 46[b]
3209	دیگر از روز قیامت نهراسد هر گز	هر که با من شب هجری به سحر می‌آرد	
3210	می‌توان گفت دلِ آینه را از سنگ است	که به روی تو چنین تاب نظر می‌آرد	
3211	مزۀ[2524] چاشنیِ لعل تو در کام خیال	داند آن کس که به صد خون جگر می‌آرد	
3212	مفلسی باعث تکمیل کسی می‌گردد	هر[2525] که بی زر چو شود رو به هنر می‌آرد	
3213	آسمان بوقلمون‌ساز اگر نیست چرا	هر زمان در نظرم رنگ دگر[2526] می‌آرد	S 24[b]
3214	فکر پاپوش چها گردن مردم خم کرد	چه بلاها به سر کوه کمر می‌آرد	

3215 بینوایی است نوابخش سعیدا که درخت
برگ می‌ریزد و آنگاه ثمر می‌آرد

- 321 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

3216	در نظربازیِ من یار نهان می‌گردد	از میان چون بروم یار عیان می‌گردد	L 100[a] S 24[b] M 53[a] N 74[a] B 46[b]
3217	نشئۀ می به جوانان[2527] صفت پیر دهد	طرفه سرّی است کز آن[2528] پیر[2529] جوان می‌گردد	
3218	پشت من از اثر فکر محبت خم شد[2530]	تیر از بار غم[2531] عشق کمان می‌گردد	

[2523] شب S، M، N، B: دم L
[2524] مزه L، S، N، B: مژه M
[2525] هر S، M، N، B: آن L
[2526] دگر L، S، N، B: دیگر M
[2527] جوانان L، S، N، B: خوانان M
[2528] آن L، B: این S، M، N
[2529] پیر L، S، N، B: پیر و M
[2530] خم شد L، B: شد خم S، M، N
[2531] غم S، M، N، B: خم L

3219	بوسه‌ها داد لبش وعده و با من نرسید	چه کنم دور زمان است از آن می‌گردد	L 100b M 53b
3220	در بیابان طلب بسکه نظر گرم‌رو است[2532]	سرمه در دیدهٔ من ریگ روان می‌گردد	
3221	نگران چند روی از پی گردیدن دل[2533]	ز آن خبر گیر که گرد سر آن می‌گردد	N 74b

3222 عالم غیب سعیدا سفری آسان نیست

که در این راه نظر بار[2534] گران می‌گردد

- 322 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 100b
S 24b
M 54a
N 74b
B 46b

3223 مکن باور که نفس از جا ز[2535] سستی بر نمی‌خیزد

صدای پای این سرکش ز چستی بر نمی‌خیزد

3224 دل اهل فنا جز خویشتن غیری نمی‌داند

که از آیینه نقش خودپرستی[2536] بر نمی‌خیزد

3225 مدان آشفتگان خاک لب از خامشی[2537] بستند

فغان در کنبد گردون ز پستی بر نمی‌خیزد

3226 [2538] شکست دل برد بر اوج گردون نالهٔ دردت

که این جسم لطیف از تندرستی بر نمی‌خیزد

[2532] گرمرو است L، S، M، N: کردم راست B

[2533] دل S، M، N: گل L، B

[2534] بار S، M، N، B: باز L

[2535] ز L، S، N، B: - M

[2536] خودپرستی L، S، M، Nt B: بتپرستی N

[2537] خامشی S، N، B: خاموشی L، M

[2538] 3226(2) S، M، N، B: - L

3227 [2539] غبار جسم خاکی را به آب چشم خود بنشان
که گر طوفان شود این گرد هستی بر نمی‌خیزد

3228 سعیدا را مگو دیگر برون[2540] شو از حریم دل S 25a
که این افتاده ز این در تا تو هستی بر نمی‌خیزد

- 323 -

[غزل]

[مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن]

L 100b S 25a M 54a N 74b B 46b

3229 کی دیدهٔ تر دارد سوزی که جگر دارد ما در دل شب داریم فیضی که سحر دارد

3230 حسن کرمش ظاهر در صورت عصیان شد از ابر عیان دیدیم فیضی[2541] که قمر دارد

3231 جز بخل و حسد چیزی سرمایهٔ مردم نیست عیب است در این عالم آن[2542] کس که هنر دارد

3232 هستی به چه می‌ماند در نشئهٔ این عالم بحری است حبابی را پوشیده به بر دارد

3233 لخت جگری ای دل با اشک روان می‌کن زادی به رهش باید چون رو به سفر دارد

3234 بر دیدهٔ مهرویان ای[2543] دل چه شوی حیران دزدیده ز هر چشمی او با تو نظر دارد N 75a

3235 حق را به لباس حق دیدن نبود کاری در صورت باطل‌ها[2544] سیران دگر[2545] دارد L 101a M 54b

3236 جز حق سخنی[2546] دیگر بالا[2547] نکنی ای دل حق چون سر منصورت بر دار اگر دارد

2539 3227(1) S، M، N، B: - L

2540 برون L، S، B: بیرون M، N

2541 فیضی S، M، N، B: نوری L

2542 آن S، M، N، B: هر L

2543 ای S، M، N، B: این L

2544 باطل‌ها S، M، N: باطن‌ها L: معنی‌ها B

2545 دگر L، M، N، B: دیگر S

2546 سخنی S، M، B: سخن L، N

2547 بالا L، S، M، N، B: باور Lt

3237 عمری است روان دارد خونابه به[2548] راه چشم — تا سرو قد او را دل تازه و تر دارد

3238 فردا که خرام آرد آن قامت سرو ای دل — از خاک سعیدا[2549] را آن روز که بر دارد

- 324 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 101[a] S 25[a] M 54[b] N 76[a] B 46[b]

3239 دار نی در[2550] کشتن منصور بر پا کرده‌اند — حرف حق را در میان خلق بالا کرده‌اند

3240 اهل عقبی در تلاش جاه و حب آرزو — تهمت بیهوده بر ارباب دنیا کرده‌اند

3241 قطرهٔ چندی که از چشم فلک افتاده‌است — بحر را نادیدگان[2551] نسبت به دریا کرده‌اند

3242 مهوشان چون زنگیان[2552] آیینه‌ها اشکسته‌اند — در نظرها تا ترا آیینه‌سیما کرده‌اند

3243 [2553] در گلستان جهان بر هر گلی اهل نظر — جز به عبرت ننگرد چشمی که بینا کرده‌اند S 25[b]

3244 بر جبین خویش از چین صد گره بر بسته‌اند — اهل دنیا گر ز کاری عقده‌ای وا کرده‌اند M 55[a]

3245 اهل همّت را نوازش سخت رنجانیدنی[2554] است — دوستان بیهوده نی در ناخن ما کرده‌اند B 47[a]

3246 سرو را در[2555] وجد آوردند و گل را در سماع — در چمن هر جا که ذکر جام و[2556] صهبا کرده‌اند

3247 سالکانی را که در قید سلوک افتاده‌اند — سوزن عیسی است هر خاری که در پا کرده‌اند N 76[b]

[2548] به L، B: ز S، M، N

[2549] سعیدا L، M، N، B: سعید S

[2550] در S، M، N، B: کز L

[2551] نادیدگان S، M، N، B: با دیدگان L

[2552] زنگیان S، M، N، B: رنگیان L

[2553] 3243-3244 L، S، M، N: - B

[2554] رنجانیدنی M، N، B: رنجانیدن L: رنجانیده S

[2555] در L، S، N، B: - M

[2556] و L، S، N، B: - M

3248 رنج‌ها بردند استادان به[2557] تبدیل صفات
تا در این عالم وجودی را سعیدا[2558] کرده‌اند

- 325 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 101[a] S 25[b] M 55[a] N 76[b] B 47[a]

3249 گدا که بر سر راه بخیل می‌آید چو پشه‌ای است که در چشم پیل می‌آید

L 101[b]

3250 هر آنکه عاقبت کار این جهان را دید عزیز مصر به چشمش ذلیل می‌آید

3251 خطا مکن نظر از مطلبی که داری پیش به پیشواز تو گر جبرئیل می‌آید

M 55[b]

3252 بنای کلبهٔ ویرانه‌ام چنان شد محو که سیل غم به هزاران دلیل می‌آید

3253 برای رزق سعیدا مرو ز جا هرگز
که قسمت تو کثیر و قلیل می‌آید

- 326 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 101[b] S 25[b] M 55[b] N 76[b] B 47[a]

3254 دل‌ها به یاد صحبت مستان کباب شد معموره‌ها ز دولت خوبان خراب شد

3255[2559] شب بود[2560] شمع مجلس ما صبحدم چو شد بیرون شد از خرابهٔ ما آفتاب شد

3256 دل پیش از این نداشت رواجی به پیش[2561] عشق این شیشه تا شکست به سنگ انتخاب شد

[2557] به L، S، N، B: - M
[2558] سعیدا L، S، M، N: سعید B
[2559] 3255 L، S، M، N: - B
[2560] بود S، M، N: بود و L
[2561] پیش L، M، B: چشم S، N

3257	هر قطرهٔ عرق که چکید[2562] از رخش به ناز	پیمانه گشت[2563] جام[2564] شکست[2565] گلاب شد	
3258	تخمیر ما ز بادهٔ گل‌رنگ کرده‌اند	افتاده[2566] هر چه در قدح ما شراب شد	S 26[a]
3259	آمد چو برف زاهد[2567] و[2568] بنشست همچو یخ	از همّت صراحی می[2569] رفت[2570] آب شد	
3260	صبح دمی[2571] جمال تو می‌خواستم ز حق	بر داشتی نقاب[2572] دعا مستجاب شد	N 77[a]

3261 می‌کرد عرض حال سعیدا به پیش او
لیکن زبان‌گرفتِ وی از اضطراب شد

- 327 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

3262	دلبران چون به هوس رشتهٔ جان[2573] می‌سوزند	بیشتر از همه کس سوختگان می‌سوزند	L 101[b] S 26[a] M 55[b]
3263	اتفاقی ز ازل نیست به هم خوبان را	ور نه گر جمع بیایند[2574] جهان می‌سوزند	N 77[a] B 47[a]

[2562] چکید S، M، N، B: شکست L

[2563] گشت L، M، N، B: گشت و S

[2564] جام S، M، N، B: جام و L

[2565] شکست L، M، N، B: شگست و S

[2566] افتاده L، S، M، N: افتاد B

[2567] زاهد S، M، N، B: بر سر L

[2568] و L، S، N، B: - M

[2569] صراحی می L، B: صراحی و می S، N: صراحی دمی M

[2570] رفت S، M، N، B: رفت و L

[2571] صبح دمی L، B: صبحدم S: صبحی دمی M، N

[2572] نقاب L، M، N، B: نقاب و S

[2573] رشتهٔ جان L، S، N، B: رستهٔ جان M

[2574] بیایند L، M، N، B: نیایند S

3264	همه خوبان جهان سوز چراغ خوبی[2575]	طرفه شمعی است که از پرتو آن می‌سوزند	
3265	شعله چون تیز[2576] شود خشک ز تر فرقی نیست	عشق چون گرم شود پیر و جوان می‌سوزند	L 102[a]
3266	در دل سنگ بتان آتش پنهانی هست	که از آن[2577] پنبهٔ هر داغ نهان می‌سوزند	
3267	سوزش مشعل خود جوهر مردی نبوَد	این چراغی است که خود پیزه‌زنان[2578] می-سوزند	M 56[a]

3268 سوز اغیار نه از راه کمال شوق[2579] است
تا بسوزی تو سعیدا دگران[2580] می‌سوزند

- 328 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

3269	کسان که سود و زیان را در این جهان دانند	یقین قماش کفن به ز نقد جان دانند	S 26[a] M 56[a]
3270	ببر ز غیر[2581] توانی دگر به خویش مدوز	که سود خویش در این باب در زیان دانند	N 77[a]

3271 گذشگی است سعیدا متاع بالادست
که قدر و قیمت آن را گذشتگان دانند
M 56[b]

- 329 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

3272	نی چو پروانه همه ز آتش نسبت[2582] سوزند	عاشقان بیشتر از گرمی صحبت سوزند	L 102[a] S 26[b]
3273	شمع مومی چه کنی[2583] با دل سنگی[2584] که تراست	ندهد نور چراغی که به تربت سوزند	M 56[b]

[2575] چراغ خوبی L، S، N: چراغ خونی M: چراغند ولی B
[2576] تیز L، S، M، N: تند B
[2577] آن L، M، N، B: این S
[2578] خود پیره‌زنان S: پر پیره‌زنان L: پیره‌زنان M، N: پر پره زنان B
[2579] شوق L، S، N، B: سوق M
[2580] دگران L، S، N، B: دیگران M
[2581] غیر M، N: غیر و S
[2582] نسبت S، M، N: غیرت L، B

N 77[b]
B 47[a] حسن یوسف چو شود روی بروی رخ یار — چون چراغی است غریبان که به غربت[2585] سوزند 3274

N 78[a] دل به جان سوخت چو هندو که پس از سوختنش — ای بسا دوست که خود را به محبت سوزند 3275

هیچ گه باغ شهیدان نبود بی گل داغ 3276

این چراغی است سعیدا که به نوبت سوزند

- 330 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعن]

L 102[a]
S 28[a]
M 56[b]
N 78[a]
B 47[a]

صدای خستگان جان و دل اندوهگین سوزد 3277

که نی را خانهٔ خالی ز آواز حزین سوزد

چو شمعم پردهٔ[2586] فانوس پیراهن کجا گردد[2587] 3278

که گر[2588] تصویر دست[2589] من کشی در آستین سوزد

M 57[a]

غبار جسم سوزانم اگر بر روی بحر آید 3279

هر آن موجی که آید از پی گردم جبین سوزد

چسان تا[2590] وادی ایمن توانم رفت با موسی 3280

که گر بر طور مانم پای کوه آتشین سوزد

[2583] چه کنی L، S، M، N: چه کند B

[2584] سنگی S، M، N، B: سنگین L

[2585] غربت L، S، N، B: عریب M

[2586] پرده S، M، N: خانه L، B

[2587] گردد S، M، N، B: آرد L

[2588] گر L، S، N، B: کز M

[2589] دست L، N، B: دستی S، M

[2590] تا S، M، N، B: با L

3281 مرا چون بخت با جانان کند نزدیک می‌میرم
که خس را باد با آتش اگر سازد قرین سوزد

3282 دل مشتاق تیغش بوسه از آن[2591] لب نمی‌خواهد L 102b
که حلق تشنه را البته جوش انگبین سوزد

3283 سعیدا زیر خاک اندیشه دارد لالهٔ داغش S 28b B 47b
مبادا سر کشد یکبارگی روی زمین سوزد

- 331 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

3284 به من نه نامه از آن شوخ دلنواز آمد همای رفته ز بخت بلند باز آمد L 102b

3285 فکنده سر به زمین قاصدم به سوی تو رفت چو دید[2592] قامت سرو تو سرفراز آمد S 28b M 57a

3286 به جز ترانهٔ ناقوس[2593] نغمه راست[2594] نکرد[2595] اگرچه مطرب عشق از ره حجاز آمد N 78a B 47b

3287 کسی است عاشق صادق که در شب[2596] هستی چو صبح خوشدل[2597] و چون شمع جانگداز آمد

3288 جهانیان و جهان و جمادیان و[2598] نبات حقیقت[2599] است که در صورت مجاز آمد N 78b

3289 قسم به حضرت عزت که نازنینان را

[2591] بوسه از آن L، M، N: بوسه‌ای ز آن S، B
[2592] دید L، S، M، B: دیده S
[2593] ناقوس L، S، N، B: ناموس M
[2594] راست S، M، N: ساز L، B
[2595] نکرد L، S، M، N: نگردد B
[2596] در شب S، M، N: از ره L: در ره B
[2597] خوشدل S، M، N، B: صادق L
[2598] و L، S، N، B: - M
[2599] حقیقت L، N: حقیقتی S، M، B

خبر دهید سعیدای[2600] بی‌نیاز آمد

- 332 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 102b
S 28b
M 58a
N 79b
B 47b

3290 شیخ گر[2601] از سنت و فرضانه می‌یابد مراد
پیر ما از شیشه و پیمانه می‌یابد مراد

3291 هر کجا حسن گلو سوزی است با کام من است
شمع چون روشن شود پروانه می‌یابد مراد

3292 مفلسان از سایهٔ بال هما مستغنیند
جغد ما از گوشهٔ ویرانه می‌یابد مراد

3293 [2602] زاهدا میخانه چون خلوت‌سرایت خاص نیست
دایم اینجا محرم و بیگانه می‌یابد مراد

3294 بتپرستان کام از بت یافتند ای دلبران
آخر از سنگ شما دیوانه می‌یابد مراد

3295 رند از می عاشق از وی[2603] زاهد از تقوی خشک
از بتی هر کس در این بتخانه می‌یابد مراد

3296 از می بی‌دانه کام خود سعیدا تازه کرد
غیر تا از سبحهٔ صد دانه می‌یابد مراد

[2600] سعیدای L، M، N، B: سعیدایی S

[2601] گر S، M، N، B: اگر L

[2602] 3293 L، S، M، N: - B

[2603] وی L، M، N، B: تقودی S

- 333 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 103[a] S 29[a] M 58[a] N 79[b] B 47[b]

3297 نه جانان کشته‌اش را از پی نظّاره می‌آید
که خورشید قیامت از برای چاره می‌آید

N 80[a]

3298 صدای صاحبِ دل اهل غفلت را کند واقف[2604]
که ز آواز جرس گم‌گشتهٔ آواره می‌آید

3299 مگر در پرده کاری کرده آه و[2605] نالهٔ بلبل
که گل از پرده بیرون با دل صدپاره می‌آید

3300 نگاهش با خبر گرداند از محشر خلایق را
چو از خود بی‌خبر[2606] از خانه آن می‌خواره[2607] می‌آید

M 58[b]

3301 کفن در چشم غافل پیرهن باشد که تابوتش
ز نادانی صبی را در نظر گهواره می‌آید

3302 بَرَد گر بی‌خبر دل را ز دست مردم چشمم[2608]
عجب نبوَد که از این پیش[2609] از آن مکّاره می‌آید

3303 مگر دست تعدّی کرده بالا پنجهٔ خورشید
که صبح از جانب مشرق گریبان پاره می‌آید

[2604] واقف S، M، N، B: غافل L

[2605] و L، N، B: - S، M

[2606] بی‌خبر S، N، B: بی‌خبر L، M

[2607] می‌خواره L، N، B: می‌خاره S، M

[2608] چشمم L، S، M، N: چشمش B

[2609] پیش S، M، N، B: جیش L

3304 شهیدان را دهانِ زخم از خون بسته کی گردد
که سیل خون ز چشم خون‌فشان همواره می‌آید

3305 ز سختی‌های طالع کوهکن دل کند از جانش
که هر دم تیشه را در پیش سنگ خاره می‌آید

3306 مگر سیل حوادث باز رو بر کشتگان دارد
که جای آب خون از دیدهٔ فوّاره می‌آید

3307 مشو ایمن از آن بالا که دارد فتنه‌ها بر سر
بالا از آسمان نازل چو شد یکباره می‌آید

3308 مکن با نفس خود حیلت که او در حیله استاد[2610] است
به جز توفیق کس[2611] کی بس[2612] به این امّاره می‌آید

3309 نمی‌خواهم سعیدا چاره‌ای از کس که می‌دانم
مسیحا از علاج درد من بی‌چاره می‌آید

- 334 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

B 47b
H 214

3310 اگر دلم ز صفا آفتاب می‌گردد | میان ما و تو آن هم حجاب می‌گردد
3311 مرا امید نه از گردش فلک باشد | کجا سفینه به موج سراب می‌گردد
3312 اگر به طالع من زلف بسته بگشاید | ستاره‌ام به دو شب آفتاب می‌گردد
3313 به دست مشت گهر می‌شود مرا کف آب | به چشم طالع من آب خواب می‌گردد

[2610] استاد L، S، M، B: استاده N
[2611] کس L، S، N، B: کسی M
[2612] بس L، S، M، N: پس B

3314 چه شد که رفتم و من ترک عاشقی کردم   همیشه بنده ز راه صواب می‌گردد

3315 قدم دو تا شده و خوشدلم[2613] سعیدا ز آن
که دایما ورق انتخاب می‌گردد

- 335 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

B 48a
H 214

3316 بر خاک چون تجلّیِ لطف آن غیور کرد   هر گل که بود در گل آدم ظهور کرد

3317 از چار عنصر است ظهورات هر چه هست   در این میانه جسم ترا محض نور کرد

3318 از دیر هر که در طلبش کعبه می‌رود   نزدیک را گذاشته و فکر دور کرد

3319 آن کس که یافت ذوق فنای وجود خویش   در بعث صد مناقشه با نفخ صور کرد

3320 آلوده سر ز خاک در آنجا بر آورد   ای وای بر کسی که در اینجا غرور کرد

3321 فرعونِ نفس غرق شد و رازها عیان   موسیِ عشق تا دل ما کوه طور کرد

3322 سابق‌تر است بنده سعیدا به بندگی
بی بنده بندگی نتواند ظهور کرد

- 336 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

B 48a
H 215

3323 گر آفتاب روی تو خود را عیان کند   غیر از تو هر چه هست چو انجم نهان کند

3324 چشمم گشاده روزن خود تا خیال تو   بر صدر دل نشیند و سیر جهان کند

3325 گردد لب خضر لب سرچشمهٔ حیات   شهد شهادت تو اگر در دهان کند

3326 بار گناه پشت تو خم کرد و[2614] باک نیست   قادر بوَد خدای که تیر از کمان کند

[2613] خوشدلم H: دلخوشم B

[2614] کرد و B: کرده H

3327 دانم چها شکایت او را به او کنم | گر دل به کوی دوست مرا ترجمان کند

3328 چشم ترا و زلف ترا داشت در نهان | تا شور حشر و فتنهٔ آخرزمان کند

3329 کم نیست جا به عاشق صادق[2615] در این چمن | بلبل به روی برگ گلی آشیان کند

3330 از آه و درد و ناله و داغ و فغان و غم | دل تا به کوی دوست رسد کاروان کند

3331 یا رب روا مدار که در آخر حساب
ناکرده سود خویش سعیدا زیان[2616] کند

- 337 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلاتن (فعلن)]

L 103a M 58b
3332 ز ما کسی که نهان کرد[2617] روی خویش نماید | هر آنکه بسته در از لطف خویش باز گشاید[2618]

N 80a B 48a
3333 دلم ز عالم و آدم[2619] چنان گرفته دماغ است | که باز غنچه شود گل چو در خیال در آید

N 80b
3334 یقین ز پنچهٔ خورشید دست او بالاست | که با ادا کمر او ببندد و بگشاید

L 103b S 29b
3335 ز دزد باغ به بلبل خبر نشد[2620] ور[2621] نی | به جذبه نکهت[2622] گل را[2623] ز دست باد[2624] رباید

[2615] صادق B: مسکین H

[2616] زیان H: زبان B

[2617] کرد L، M، N، B: کرده S

[2618] گشاید L، S، M، N: نماید B

[2619] عالم و آدم L، B: آدم و عالم S، M، N

[2620] نشد L، M، N، B: نگشته S

[2621] ور L، M، N، B: وگر S

[2622] نکهت L، S، M، N: نگهی B

[2623] را S، M، N: - L، B

[2624] باد L، M، N، B: باده S

3336 هر آنچه روی نماید[2625] ز دست او[2626] خوب است ولی رفیق منافق[2627] خدا به ما ننماید

3337 هر آنکه او نپسندد ز بخل کور شود[2628] ز دیدن رخ خوبان که نور دیده فزاید

3338 به طوف خانهٔ خمار توتیا گویان اگر به دیده کشم خاک راه می‌شاید

3339 ز حلقه‌های خم[2629] زلف ظاهر است رخ او M 60[a]

به دور عشق[2630] سعیدا بگو دگر که چه باید[2631]

- 338 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 103[b]
S 29[b]
M 60[a]
N 80[b]
B 48[a]

3340 دگر ساقی به بزم ما چنان مستانه می‌رقصد

که عاقل وجد می‌آرد از او دیوانه می‌رقصد

3341 به جام باده هر دم دل‌نوازی ساز ای ساقی

که تا مستش کنی دیوانه استادانه می‌رقصد

3342 [2632] چنان مستانه مرغان چمن پرواز می‌آرند

[2625] نماید L، M، N، B: نماید به ما S

[2626] ز دست او L، N، B: ز راه تو S: ز سوی او M

[2627] منافق L، M، N، B: منافق را S

[2628] هر آنکه او نپسندد ز بخل کور شود L، M، N، B: [manuscript image] S

[2629] ز حلقه‌های خم L، M، N، B: [manuscript image] S

[2630] به دور عشق L، M، N، B: [manuscript image] S

[2631] که چه باید S، M، B: چه می‌باید L: چه گشاید N

[2632] 3342 M، N، B: - L

که دام امروز در هر رهگذر با دانه[2633] می‌رقصد

3343 به دور دیگران افلاک دورانِ دگر دارد

همین در دور ما دوران دون طفلانه می‌رقصد

3344 فلک از دور[2634] کی افتد زمین از پای ننشیند

که در بزم زمین[2635] تا[2636] شیشه و پیمانه می‌رقصد

3345 نمی‌دانم که آدم در نهاد خود چه سر دارد

که نه گردون سعیدا بر سر این دانه می‌رقصد[2637]

- 339 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 103b
S 29b
M 60a

3346

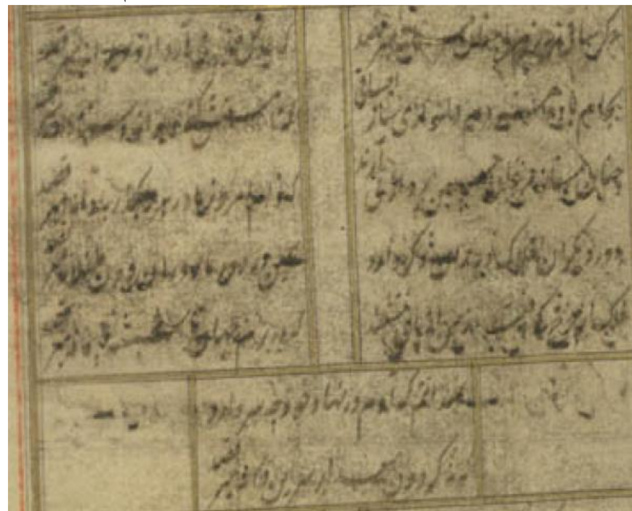
[2633] با دانه L، M، N: مستانه B

[2634] دور L، B: چرخ M، N

[2635] زمین L، B: جهان M، N

[2636] تا L، M، N: با B

[2637] دگر ساقی به بزم... دانه می‌رقصد L، M، N، B:

S

	که طرف از این فلک فتنه‌بار می‌بندد	که یک گره چو گشاید هزار می‌بندد	N 80b B 48a
3347	هوا به روی گل و لاله رنگ[2638] می‌ریزد	بهار پای چمن را نگار می‌بندد	N 81a
3348	چمن شکوفهٔ دستار[2639] بر سر هر شاخ	به دستیاری دست بهار می‌بندد	
3349	عجب ز زلف تو دارم که هر زمان صد چین	چگونه در شب تاریک و[2640] تار می‌بندد[2641]	

3350 فلک اگرچه سعیدا به طور من گردد
چه می‌گشاید از آن و چه کار می‌بندد[2642] — S 30a B 48b

- 340 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعلن فعلاتن]

3351	خرمی ز این دو روزه جان نتوان کرد	خواب در راه کاروان نتوان کرد	L 104a S 30a M 60a

---

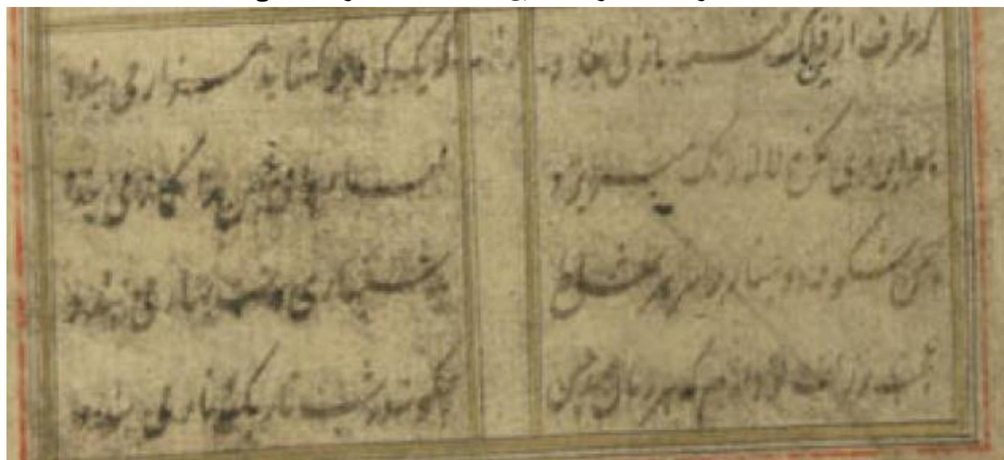
[2638] لاله رنگ L، M، N: رنگ لاله B

[2639] شکوفهٔ دستار M، N: شکوفه و دستار L، B

[2640] و M، N: - L، B

[2641] که طرف از این ... تار می‌بندد L، M، N، B:

S

[2642] فلک اگرچه سعیدا به طور من گردد / چه می‌گشاید از آن و چه کار می‌بندد L، M، N، B:

S

3352	چه بنا ماندهای به جدّ و به اب	تکیه بر تلّ[2643] استخوان نتوان کرد	N 81a B 48b
3353	بسکه نازک فتاده طبع لطیفش	بوسهای[2644] ز آن دهانکمان نتوان کرد	M 60b
3354	نیست جز او کسی و دادم[2645] از اوست	ستم از او به او بیان نتوان کرد	
3355 [2646]	سخن[2647] خلق بر زبان نتوان راند	آتشین لقمه در دهان نتوان کرد	
3356 [2648]	خود چو[2649] کوهی و[2650] حیرتی دارم	کمر از مو ز مومیان نتوان کرد	
3357 [2651]	قشر بیمغز کس ندیده به[2652] عالم	هیچ کس را به بد[2653] گمان نتوان کرد	
3358 [2654]	نفی[2655] خود[2656] کن گرت هوای وجود است	که ثبوتش به غیر آن نتوان کرد	
3359	زاهدا رخت خویش بند ز مسجد	هیچ سودی در این دکان نتوان کرد	
3360	دلبری دارم و چه چاره کنم	که به تدبیر مهربان نتوان کرد	
3361	در جهان طرح عیش نیست سعیدا		N 81b

[2643] تل L، M، N: پل B

[2644] بوسهای M، N، B: بوسه L

[2645] و دادم M، N: و دادهام L: دوام B

[2646] 3355 (2) L، M، N: 3356(2) B

[2647] سخن M، N، B: سخن از L

[2648] 3356 (2) L، M، N: 3355(2) B

[2649] چو M، N، B: چه L

[2650] و L، N، B: - M

[2651] 3357 L، M، N: - B

[2652] به L، M، Nt: در N

[2653] به بد L، N: بدید M

[2654] 3358-3361 M، N، B: - L

[2655] نفی M، Bt: نفسی N: نفس B

[2656] خود B: جود N: حود M

بر هوا رسم خانمان نتوان کرد[2657]

- 341 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

3362 به ذوقی در خیالش خندهٔ کبک دری دارد — که گویا در درون شیشه‌اش پنهان بری[2658] دارد — B 48b H 215

[2657] خرمی ز این دو روزه ... خانمان نتوان کرد L، M، N، B:

S

[2658] پنهان بری B: کبک دری H

3363 نه بیهوده است بر هم خوردن چشمش که می‌دانم صف مژگان او بر قتل من خنجرگری دارد

3364 کواکب نیست بر گردون نشان آتش عشق است که هر جا اخگری در جامهٔ خاکستری دارد

3365 به جز خون جگر در جام ما چیزی نمی‌ریزد تو پنداری که بر ما دایه مهر مادری دارد

3366 کرا یارای دل کندن از آن گیسوی مشک‌افشان که در هر حلق‌ای صد جا خیال دلبری دارد

3367 سعیدا در شبستان خیالش از کمال خود
چو ماه چار ده گردیده ذوق کمتری دارد

- 342 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 104[a]
S 30[a]
M 61[a]
N 81[b]
B 48[b]

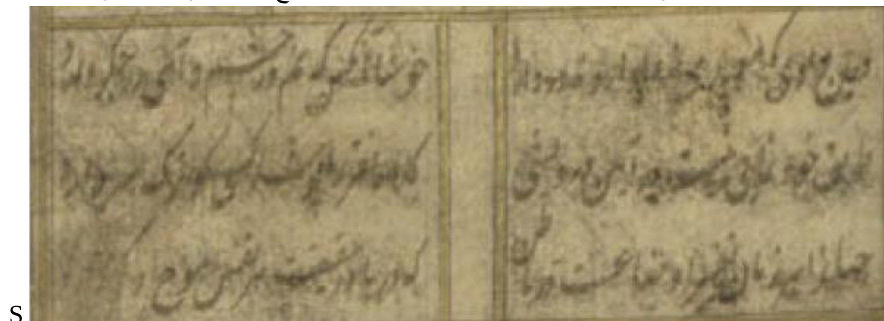
3368 در این وادی که معموری نه دیوار و نه در دارد
خوشا آن کس که نم در چشم و آهی در جگر دارد

3369 طریق خودنمایی نیست در آیین درویشی
کلاه فقر را پوشد کسی کو ترک سر دارد

3370 جهان را هر زمان تغییر اوضاع است در باطن
که دریا در حقیقت هر نفس[2659] موج دگر دارد[2660]

[2659] نفس N، M، B: زمان L

[2660] در این وادی که... موج دگر دارد L، M، N، B:

S

S 30[b]

3371 کسی از چاپلوسی دلنشین ما نمی‌گردد

که در مجلس مگس هم دست بر[2661] بالای[2662] سر دارد

3372 ترا در دل هزار امید و گویی طالب اویم

برو ای مرغ زیرک عاشقی کار دگر[2663] دارد

3373 ز بس اهل جهان فکر حیات خویشتن دارند

غم مردن سعیدا بهر مردم بیشتر[2664] دارد

- 343 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 104[a]
S 30[b]
M 61[a]
N 82[a]
B 48[b]

3374 مگر که بوی گل و لاله و هوا[2665] جوشید — که باز شور[2666] جنون در دماغ ما جوشید

L 104[b]

3375 عنان ز گرد تو شد ابلق نظر را گرم — غبار کوی تو گویا به توتیا جوشید

3376 چه الفتی[2667] است خدایا که او[2668] به ما[2669] دارد — کسی ندیده به بیگانه آشنا جوشید

3377 حنا به آن کف پا رو به‌رو نشد هر گز — بسی به خون شهیدان کربلا جوشید

[2661] بر S، M، N، B: در L

[2662] بالای L، S، N، B: بلای M

[2663] دگر L، S، N، B: دیگر M

[2664] بیشتر L، S، N، B: پیشتر M

[2665] لاله و هوا L، S، M، N: لالهٔ هوا B

[2666] شور L، N، B: شور و S، M

[2667] الفتی L، B: الفت S، M، N

[2668] او S، M، N، B: رو L

[2669] ما L، B: من S، M، N

به روی یار سعیدا سخن به عکس مگو 3378

که خون شرم در آیینهٔ حیا جوشید

- 344 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 104b
S 31a
M 61a
N 82a
B 48b

3379 هر که غافل یک نفس شد صاحب دم کی شود

کج گذارد آنکه پا در راه اقدم کی شود

M 61b

3380 کی به حرف آید اگر داند معلّم در قفاست

طوطی آگه چون بوَد[2670] ز آیینه همدم کی شود

S 31b

3381 کعبه را بگذار و طوف خانهٔ خمّار کن

آنچه[2671] از خم می‌شود پیدا ز زمزم کی شود

3382 سینهٔ ما بی خراش دل نمی‌یابد صفا

زخم ما بی ریزهٔ الماس مرهم کی شود

3383 تا چو بد یابد[2672] بدی نیکی نخواهی دید از او

جز به احسان و مروّت خصم ملزم کی شود

N 82b

3384 گوی از میدان سعیدا نامداران برده‌اند

جان اگر بخشد کسی بر مرده حاتم کی شود

- 345 -

[غزل]

[2670] بود L، S، M، B: بشود N

[2671] آنچه L، S، M، N: آنکه B

[2672] یابد L، B: باید S: با بد M، N

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

3385	کسی ز سرّ میانش کجا خبر دارد	به غیر بهله که دستی در آن کمر دارد	L 104b S 31b M 61a N 82b B 49a
3386	اگرچه تا حرمِ وصل کعبه راه خوشی است	ولی ز میکده عارف رهی[2673] دگر دارد	
3387	مرا به جز می هجران دگر نصیب مباد	که عاقبت قدح وصل درد سر دارد	
3388	شفا مجو ز مطوّل ز علم فقه ملاف	که درس عشق معانیِ[2674] مختصر دارد	
3389	به آب خضر و[2675] به قرص مسیح خنده زند	هر آن کسی که لب خشک و[2676] چشم تر دارد	
3390	حباب خانهٔ خود را به موج می‌سپرد[2677]	گُله[2678] به باد[2679] دهد آنکه ترک سر دارد	L 105a
3391	سکندر آینه دید و ندید عیبش را	که از برای چه اندوه بحر و بر دارد	
3392	ز قبله رو به قفا کرده سجده می‌آرد	کسی که گوشهٔ محراب در نظر دارد	
3393 [2680]	ز بحر و بر گذرد دل ز جام جم[2681] گیرد	کسی که آینهٔ صاف در نظر دارد	

3394 ز دست عقل سعیدا به باده برد پناه

که او به قول نبی از بلا خطر دارد

- 346 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

[2673] رهی M، B: دهی L: ره S، N

[2674] معانی L، M، N، B: معانی و S

[2675] و L، S، M، B: - N

[2676] و L، M، N، B: - S

[2677] می‌سپرد S، M، N، B: بسپارد L

[2678] کله L، S، N، B: گل M

[2679] باد L، S، N: یاد M، B

[2680] 3393 L، S، M، N: - B

[2681] جم S، M: بر L: و جم N

L 105[a]
S 32[a]
M 62[a]
N 83[a]
B 49[a]

3395 ز بس بر سر خیال آن گل رخسار می‌گردد
به سر گر مشت خاری می‌زنم گلزار می‌گردد

3396 مشو غافل ز چرب و نرمی گردون بزم‌آرا
که آخر شمع مومی نخل آتشبار می‌گردد

3397 نمی‌دانم چها دیده‌است دل از گوشهٔ چشمش
که دایم در قفای مردم بیمار[2682] می‌گردد

3398 [2683] به قلب سبحه‌گردان چون نظر کردم خبر گشتم
که در تسبیح ذکر و در دلش[2684] دینار می‌گردد

3399 پریشان ساز اوّل خویش را آنگاه عزّت بین
که گل چون شد پریشان بر سر[2685] دستار می‌گردد

3400 چرا یاد تو در دل‌ها نبخشد جان که تصویرت
اگر در خواب مخمل بگذرد بیدار می‌گردد

3401 چو مرغی[2686] نیم بسمل شد در آن[2687] آرام کی باشد
سر منصور از بی‌طاقتی بر دار می‌گردد

3402 چو نی تا عشق بی برگ و نوایم کرد دانستم
که آخر استخوانم ساز موسیقار می‌گردد

[2682] مردم بیمار S، M، N: دیدهٔ خونبار L: دیدهٔ بیمار B

[2683] 3398-3399 S، M، N: - L، B

[2684] ذکر و در دلش S، N: دکر و دریش M

[2685] سر N: سری S، M

[2686] مرغی L، B: مرغ S، M، N

[2687] آن L، B: او S، M، N

3403 چه غم داری سعیدا گر ز پا افتاده‌ای[2688] امروز
که فردا دست‌گیرت[2689] خواجهٔ احرار می‌گردد

- 347 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 105a
S 32a
M 62b
N 83b
B 49a

3404 دل ز بیداد غم خوبان مصفا می‌شود — از غبار راه یوسف کور بینا می‌شود

3405 از تو زیبا می‌نماید دل[2690] به هر نوعی بری — عشوه گر با ناز همراه[2691] است رعنا می‌شود (S 32b)

3406 آنچه من در[2692] گریهٔ خود دیده‌ام از روی تو[2693] — گر نباشد در میان روی تو دریا می‌شود

3407[2694] صد هزاران جان به قربان تو دارد انتظار — بر سر کوی تو یک روزی تماشا می‌شود

3408 کار من وا بسته چون توام به کار مردم است — کام[2695] شیرین می‌کنم از هر که حلوا می‌شود (L 105b)

3409 هر خدنگی را که می‌اندازد آن ابروکمان — با رقیبان است منجر باز با ما می‌شود

3410 مدعی امروز از[2696] ما گفتگو پوشیده‌است — گر[2697] خدا قاضی است فردا این سخن وا می‌شود

3411 گرد هستی را سعیدا خاک دامن می‌کنم[2698]

2688 افتاده‌ای L، S، M، B: افتاده N
2689 دست‌گیرت L، M، N، B: دست گیرد S
2690 می‌نماید دل S، M، N، B: می‌شود دل را L
2691 همراه S، M، N: همراز L، B
2692 در S، M، N: از L، B
2693 تو S، M، N، B: خود L
2694 3407 S، M، N، B: - L
2695 کام L، M، N، B: کار S
2696 از S، M، B: با L، N
2697 گر L، S، M، N، B: چون Nt
2698 می‌کنم S، M، N، B: می‌کنیم L

آنچه گم کردیم در این خانه پیدا می‌شود

- 348 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

3412 هر گه که دل به یاد لبی جوش می‌زند صد موج بوسه بر لب خاموش می‌زند L 105b

3413 گردم به گرد مست شرابی که بی‌دریغ خود را به زور غمزه در آغوش می‌زند S 33a M 62b

3414 بر هم نمی‌زند[2699] مژه چشم تحیرم گه[2700] در هوای دوش[2701] تو[2702] آغوش می‌زند N 83b B 49a

3415 مینا و جام و دختر رز رقص می‌کنند بوس و کنار و خنده به هم جوش می‌زند

3416 [2703] مینای باده آینه‌گر نیست پس چرا دایم به قلب رند نمدپوش می‌زند

3417 خامش نشد[2704] حکایت خامان روزگار آری همیشه دیگ هوس جوش می‌زند

3418 صهبا نصیب کوزهٔ سر بسته می‌شود معنی همیشه بر لب خاموش می‌زند N 84a

3419 مژگان کلاه عقل سعیدا زند به تیر
ابروش تیغ بر کمر هوش می‌زند M 63a

- 349 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

3420 نی[2705] همین در نی از آن لب ناله[2706] حسرت می‌خورد L 105b S 33a

---

[2699] نمی‌زند S، M، N: نمی‌زنم L، B
[2700] گه L، S، M، B: گر N
[2701] دوش L، S، N، B: روش M
[2702] تو L، M، N، B: در S
[2703] 3416 S، M، N، B: - L
[2704] نشد S، M، N: مشو L، B
[2705] نی L، S، N، B: بی M

M 63[a]
N 84[a]
B 49[a]

شگرستان‌ها از آن تبخاله حسرت می‌خورد

3421 طرفه تسخیری[2707] است در پیری و ایّام شباب
آرزو دارد جوان صدساله حسرت می‌خورد

3422 جام زر[2708] بی می اگر خوش بود پس نرگس چرا
سر نگونش کرده و از لاله حسرت می‌خورد

B 49[b]

3423 بسکه چشمش بر قفاافتادگان دارد نگاه
خال پشت چشم بر دنباله حسرت می‌خورد

L 106[a]

3424 همچو عنبر گرچه سودایم سعیدا خام[2709] شد
برده‌ام بویی[2710] کز آن دلّاله حسرت می‌خورد

- 350 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 106[a]
S 33[a]
M 63[b]
N 84[b]
B 49[b]

3425 اگر ترا هوس آیینه‌دار بر خیزد — غبار از[2711] آینه تا زنگبار بر خیزد

3426 اگر به قلب نظرهای آشنا تازی — هزار ساله ز دل‌ها غبار بر خیزد

S 33[b]

3427 شبی که بر[2712] کف پایت شود حنا بندان — نگار بسته ز دست بهار بر خیزد

3428 یکی شود به نظر دیگر آسمان و زمین — وگر[2713] ز سینه ترا خار خار بر خیزد

[2706] ناله S، M، N: باده L، B
[2707] تسخیری L، N، B: تسخیر S، M
[2708] زر L، S، M، B: رز N
[2709] خام L، M، N، B: خاک S
[2710] بویی L، M، N، B: بوی S
[2711] از S، M، N: - L، B
[2712] بر S، M، N: در L، B
[2713] وگر S، M، N، B: اگر L

3429	به حیرتم که مبادا میان دیده و دل	ز ترکتازیِ جانان غبار بر خیزد
3430	چو جام باده در آید نمی‌دهد دستور	که کس ز[2714] بزم به غیر از[2715] خمار بر خیزد
3431	چو مو ندیده اگر آتشی ز رخسارش	به پیچ و تاب چرا زلف یار بر خیزد
3432	دلِ شکستهٔ زلف ترا اگر بیند	فغان و درد ز دندان مار بر خیزد
3433	به[2716] پایداریِ یک حرف حق سر منصور	ز پا اگر فتد از پای دار بر خیزد

3434 دلِ شکسته سعیدا درست کی گردد
اگر برای مدد روزگار بر خیزد

- 351 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

3435	هر که یاد قامت آن سرو بالا می‌کند	بهر مطلع مصرع[2717] برجسته پیدا می‌کند	L 106[a] S 33[b] M 63[b] N 85[a] B 49[b]
3436	نیست در[2718] خاطر غباری از کسی آیینه‌ام	هر که می‌بیند مرا خود را تماشا می‌کند	
3437	نیست یک حاکم به ملک حسن شهر طرفه‌ای است	خط اگر آزاد سازد زلف دعوا می‌کند[2719]	
3438	چون نگردم امت لعل لبش کان می‌پرست[2720]	گاه کار خضر و[2721] گه کار مسیحا می‌کند[2722]	
3439	دیدهٔ خودبین چو عکس افتاده[2723] در آیینه‌ها	هر که دارد چشم عبرت‌بین تماشا می‌کند	L 106[b]

[2714] ز S، M، N: به L، B
[2715] به غیر از S، M، N: به غیر L، B
[2716] به L، S، M، N: ز B
[2717] مصرع S، M، N: مصرعی L، B
[2718] در L، M، N، B: از S
[2719] می‌کند S، M، N، B: کند L
[2720] می‌پرست L، M، N، B: می پر است S
[2721] و L، S، B: - M، N
[2722] می‌کند S، M، N، B: کند L
[2723] افتاده S، M، N، افتاد L، B

بی حجابش کس چسان بیند سعیدا دیده‌ام 3440
از حیا در چشم مردم خویش را جا می‌کند

- 352 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 106b
S 33b
M 64a
N 85a
B 49b

3441 زبان بستهٔ ما صوت بی صدا دارد | لب خموش به دل حرف آشنا دارد

S 34a

3442 به سعی هر که ابو جهلِ نفس کرد[2724] به چاه | قسم به عُمرهٔ[2725] او کعبه‌اش صفا دارد

3443 مه و[2726] ستاره و خورشید[2727] این غلط حرف[2728] است | فلک ز گردش ایّام[2729] داغ‌ها دارد

3444 چرا چو چرخ فلک زلف سر کشی نکند | که آفتاب و مه و زهره و سها دارد

3445 اگر به کعبه رود دل اگر به قدس خلیل | محبت نجف و شوق کربلا دارد

3446 نشان قامت آن شوخ می‌دهد دل را | از آن به مصرع بر جسته سرو جا دارد

3447 در انتظار خدنگ تو صید رم کرده | دویده می‌رود و چشم بر قفا دارد

3448 دلی که یافت سعیدا پناه در خم زلف
چه غم ز سایهٔ بال و[2730] پر هما دارد

- 353 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[2724] کرد M، N، B: کرده L، S
[2725] عمره L، S، M، B: غمزه N
[2726] مه و S، M، N: در او L، B
[2727] ستاره و خورشید L، S، M، N: ستارهٔ خورشید B
[2728] حرف L، M، B: حرفی S، N
[2729] ایام S، M، N: افلاک L، B
[2730] و L، N، B: - S، M

3449	تیر[2731] ماهت فضل نوروزی کند	بوریاباف تو زردوزی کند	L 106[b]
3450	روز مهرت عالم‌آرا می‌شود	شب نجومت مشعل‌افروزی[2732] کند	S 34[a] M 64[a] N 85[b]
3451	گر بگیری دست هر گم‌گشته‌ای	گمرهان را او قلاووزی[2733] کند	B 49[b]
3452	گر سگی را بر در خود ره دهی	او ز یمن همّتت یوزی کند	
3453	عشق را با عقل[2734] در یک دل مکن	شیر را روبه بدآموزی کند	
3454	درد می‌خواهد که پرسد خاطرم	داغ می‌خواهد که دل‌سوزی کند	L 107[a]

3455 ای سعیدا هر چه می‌خواهی از او[2735]

او[2736] ز خوان[2737] همتش روزی کند — M 64[b]

- 354 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 107[a] S 34[a] M 64[b] N 85[b] B 49[b]

3456	هر ساغری که آن لب می‌نوش می‌کشد	دل را ز[2738] قید سلسله هوش می‌کشد	
3457	در هر چمن که سرو کند یاد قامتش	بلبل زبان[2739] ناله و گل گوش می‌کشد	S 34[b] B 50[a]

[2731] تیر L، N، B: تیره S، M

[2732] مشعل‌فروزی L، S، N، B: مشغل افروزی M

[2733] قلاووزی L، M، N، B: قلاوزی S

[2734] عشق را با عقل L، S، M، N: عقل را با عشق B

[2735] از او S، M، N، B: بخواه L

[2736] او S، M، N، B: گر L

[2737] خوان L، S، M، N: خون B

[2738] ز S، M، N، B: از L

[2739] زبان S، M، N، B: زبان و L

3458 زاهد که دی گناه به گردن نمی‌گرفت   بار[2740] خودی ببین که چه بر دوش می‌کشد

3459 ابروی او که[2741] پنجهٔ خورشید تاب داد   ناز این کمان به قوت بازوش می‌کشد

3460 تا حرف می بلند نگردد میان خلق   دل بادهٔ سخن ز ره گوش می‌کشد

3461 جا در دهان[2742] شیشهٔ می می‌کند به ذوق   هر زاهدی که پنبه‌ای[2743] از گوش می‌کشد

3462 کیفیت شراب دهد چشم مست او   رندی که بی قدح می سر جوش می‌کشد

3463 [2744] ترسم گمان نشان ملامت کند ترا   این گوشه‌گیر سخت در آغوش می‌کشد

N 86[a]

3464 حرف نکوی عشق سعیدا چو بوی گل

خود را به غنچهٔ لب خاموش می‌کشد

- 355 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 107[a]
S 34[b]
M 64[b]
N 86[a]
B 50[a]

3465 همین نه نرگس تنها گشاده چشم سفید   که در فراق تو شد جام باده چشم سفید

3466 به گوش نرگس از اخلاص یاسمن[2745] می‌گفت   که نور می‌برد از روی ساده چشم سفید

3467 زمان زمان رود از خود به سیر گل نرگس[2746]   عصا گرفته و بر کف نهاده چشم سفید

3468 از این چمن دل نرگس از آن[2747] جهت بر خاست   که هیچ مادر مشفق نزاده چشم سفید

[2740] بار L، M، N، B: باری S

[2741] که S، M، N، B: به L

[2742] دهان S، M، N: درون L، B

[2743] پنبه‌ای S، M، N، B: پنبه L

[2744] 3463 L، S، M، N: - B

[2745] یاسمن L، B: یاسمین S، M، N

[2746] گل نرگس L، S، M، N: نرگس گل B

[2747] آن L، M، N، B: این S

3469 ز هجز یار سعیدا مگو که چون یعقوب L 107[b]

هزار یوسف مصری فتاده[2748] چشم سفید

- 356 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 107[b] S 34[b] M 65[a] N 86[a] B 50[a]

3470 مرا ز حلقۀ آن در به‌در پسند مباد چو آفتاب خلاصم از آن کمند مباد

3471 هر آن سری که بر[2749] آن آستان نگردد خم چو حلقۀ درِ آن کوی سربلند مباد

3472 رقیب اگر شکر از باده خورد[2750] نوشش باد مرا به جز می وصل تو[2751] سودمند مباد S 35[a]

3473 ز فکر ماضی و مستقبل است ظلمت عقل که هیچ دل به خیالات چون و چند[2752] مباد

3474 هیمشه ورد سعیداست حافظا این قول

«که جسم نازکت آزردۀ گزند[2753] مباد»

- 357 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 107[b] S 35[a] M 65[a] N 86[b] B 50[a]

3475 کی فرنگی با مسلمانی نهانی می‌کند آنچه با ما آشکارا یارِ جانی[2754] می‌کند

3476 از خدنگ حادثات چرخ ای دل گوشه گیر چون کمان با پشت خم آن هم جوانی[2755] می‌کند

3477 فتح مُلک دل به نام عشق ثبت است از ازل اندر این اقلیم او صاحب‌قرانی می‌کند

[2748] فتاده S، M، N، B: گشاده L

[2749] بر S، M، N، B: در L

[2750] از باده خورد L، N، B: ار خورد باده S: ار باده خورد M

[2751] به جر می وصل تو S، M، N: به خرمی وصل L، B

[2752] چون و چند S، M، N، B: مستمند L

[2753] گزند L، S، M، B: از گزند N

[2754] یار جانی S، M، N: و نهانی L، B

[2755] جوانی L، S، M، B: نهانی N

3478 ای بسا دل‌داده را جان داده او[2756] بی گفتگو — کار صد خضر و مسیحا را زبانی می‌کند

3479 نیست بی‌شوری خیالم سیر دیوانم بکن — شعر من هم کار اشعار فغانی می‌کند

3480 جان‌فشانی کن سعیدا گر نداری جان دریغ

از غبار خط رخش عنبرفشانی[2757] می کند

- 358 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 107b
S 35a
M 65b
N 86b
B 50a

3481 بی‌برگ شو چو نی به نوا می‌توان رسید — از راه نیستی به خدا می‌توان رسید

M 66a

3482 وا مانده از وصول اصول ای[2758] فروعجوی — از سایه گر پری[2759] به هما می‌توان رسید

L 108a

3483 ای دل به کوی یار اگر درد همره است — مردانه زن قدم به دوا می‌توان رسید

3484 چون سرو با کجی مکن الفت در این چمن — از راستی به نشو و نما می‌توان رسید

3485 او خود مگر به جذبه سعیدا کشد ترا[2760]

ورنه به جد و جهد کجا می‌توان رسید

- 359 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 108a
S 35b
M 66a

3486 هر آنکه روی ترا رنگ ارغوانی داد — مرا ز عشق تو رخسار زعفرانی داد

[2756] دل‌داده را جان داده او S، M، N: دل‌داده را جان داده L: دل‌دادهٔ جان داده کو B

[2757] رخش عنبرفشانی S، M، N: سعیدا جان‌فشانی L، B

[2758] ای S، M، N، B: این L

[2759] گر پری L، B: گر بری S، M: N

[2760] کشد ترا S، M، N، B: ترا کشد L

N 86[b] B 50[a]	به حسن و[2762] خلق و وفا داد دلستانی داد	نه رخ نمود نه آراست قد نه زلف گشود[2761]	3487
N 87[a]	به خاک پای تو از دست ناتوانی داد	ز ضعف ماندهام از راه جستجوی وصال[2763]	3488
	سبق ز مصحف رویش مرا روانی داد	ز درس عشق تمنای علم محو نمودم	3489

3490 شنو ز شعر سعیدا نوای درد و الم

اگرچه داد مذاق سخن فغانی داد

- 360 -

[غزل]

] مفاعیلن فعول [مفاعیلن

L 108[a] S 36[a] M 66[a] N 87[a] B 50[a]	سرشکم در کنار آمد نیامد	ز هجرش جان به کار آمد نیامد	3491
B 50[b]	خزان رفت و بهار آمد نیامد	خمارآلوده و در کف صراحی[2764]	3492
	به دولت آن نگار آمد نیامد	رقیب دیو سیرت شکر ایزد	3493
	فلک هم دستیار آمد نیامد	ز من کاری که مقبول تو باشد	3494

3495 سعیدا از تماشای خیالش

مگر جانت به کار آمد نیامد

- 361 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 108[a] S 36[a] M 66[b] N 87[b]	آن دسترس کجاست که کس نقش جان کشد	نقاش طرح صورت آن را چسان کشد[2765]	3496

[2761] گشود S، M، N، B: گشاد L

[2762] و L، S، N، B: - M

[2763] وصال L، B: وصالت S، M، N

[2764] صراحی S، M، N: مرامی L، B

B 50[b]

3497	خال و خطش کشد به یقین هر مصوّری	اما کمانِ ابروی او[2766] را چسان کشد	L 108[b] N 88[a]
3498	نتوان کشید گفت مَلک بار عشق را	اما چه چاره گفت که این ناتوان کشد	S 36[b]
3499	عالم وقوع صورت این کارخانه نیست	صانع قلم نخست پی امتحان کشد	
3500	دنیا و آخرت به طفیل نیاز اوست	هر عاشقی که ناز تو نامهربان کشد	
3501	سودا به غیر عشق تو هر کس[2767] که نقش بست	گر سودهاست در نظر آخر زیان[2768] کشد	
3502	خواهد که تا سبک نشود گفتگوی عشق	خود را بگو به[2769] گوشهٔ گوش گران کشد	
3503	خوش عاشقی که از دم تیغ شهادتش	بی‌زحمت خمار می ارغوان کشد	
3504	یا رب چه دلبری تو که ننموده[2770] روی خویش	تا حشر انتظار تو پیر و جوان کشد	

3505 در این زمانه یک جهتی در نهاد نیست
از بیضه مرغ اگر به مثل تو امان کشد

- 362 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 108[b] S 37[a] M 66[b] N 88[b] B 50[b]

3506 باز تا در چمن آن سرو خرامان آمد — رنگ بر روی[2771] گل و فاخته را جان آمد

[2765] کشد L، S، M، N: کشید B

[2766] او L، B: آن S، M، N

[2767] تو هرکس S، M، N، B: هر آن کس L

[2768] زیان L، S، M، N: زمان M

[2769] بگو به S، M، N، B: بگوش L

[2770] ننموده L، M، N، B: نموده S

[2771] بر روی S، M، N، B: به روی L

3507	راست گویم که ورا سرو خطا گفتم[2772] کج	نخل عمری است که در صورت انسان آمد	M 67[a]
3508	هر که از اصل خود آگاه بود دم نزند	که کمال همه از غایت نقصان آمد	
3509	بسکه خون جگر از مادر گیتی خورده است[2773]	طفل از آن است که با دیدۀ گریان آمد	

3510 دوش بر خاک سعیدا قدم خویش نهاد

به نظر نور و به دل صبر و به تن جان آمد

- 363 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 108[b] S 37[a] M 67[a] N 88[b] B 50[b]

3511	ذکر تو هوش و[2774] فکر تو از خویش می‌برد	بار خودی خیال تو از پیش می‌برد	
3512	هر خار کان کشیده به مژگان ز پای گل	بلبل به یادگار دل ریش می‌برد	L 109[a]
3513	تنها نه فارغ از غم دنیاش می‌کند	غم‌ها ز دل برون دل درویش می‌برد	
3514	هر گه[2775] که دل به خنجر نازی شود دوچار[2776]	خود را قفا کشیده مرا پیش می‌برد	

3515 اندوه کرده جمع[2777] سعیدا برای دل

دریوزه‌ای[2778] به خدمت درویش می‌برد

- 364 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[2772] گفتم S، M، N، B: گفتم و L

[2773] خورده است L، S، M، N: خورده B

[2774] و L، B: - S، M، N

[2775] گه S، M، N، B: جا L

[2776] دوچار L، S، M، B: دچار N

[2777] کرده جمع S، M، N، B: جمع کرده L

[2778] دریوزه‌ای S، M، B: دریوزه L، N

L 109[a] S 37[a] M 67[a] N 88[b]	خار ماهی کی به چشم موج دریا می‌خلد	خار خار دل کجا در دیدهٔ ما می‌خلد	3516
S 37[b]	خار چون از دست افتد باز در پا می‌خلد	دستگاه صنع را انگشت رد هم نیست رد	[2779]3517
N 89[a]	رشتهٔ گوهر به چشم سوزن[2781] ما می‌خلد	بسکه یاران ملایم‌طبع سنگین طینت‌اند	[2780]3518
	خار خار اکثر به جان اهل[2782] دنیا می‌خلد	در دل مفلس نباشد آرزوی هیچ چیز	3519
	پنبه دارد نرمی و در چشم مینا می‌خلد	از ملایم‌ظاهران زنهار در اندیشه باش	[2783] 3520

[2784] 3521 گفتگوی مدعی در بزم ما کردن خطاست

حرف بدگو هم سعیدا بد به دل‌ها می‌خلد

- 365 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 109[a]
S 37[b]
M 67[b]
N 89[a]
B 50[b]

3522 چون[2785] ز خون عاشق آن رخساره گل مل می‌خورد

صد گره بالای هم از ناز کاکل می‌خورد

3523 می‌کند از عاشقان معشوق جذب رنگ را

دایما در این چمن گل خون بلبل می‌خورد

[2779] 3517(2) L، S، M، N: 3518(2) B

[2780] 3518(2) L، S، M، N: 3517(2) B

[2781] سوزن L، S، M، B: گوهر N

[2782] به جان اهل S، M: به جان مرد L، B: به چشم اهل N

[2783] 3520 S، M، N، B: - L

[2784] 3521 S: >3520 M، N، B

[2785] چون S، M، N، B: خون L

وحشیِ[2786] دل تازه دارد کام از زلف بتان 3524

آهوی این دشت دایم برگ سنبل می‌خورد

گرچه مدحم پیش قدر مرتضی برگ گه است[2787] 3525

نیست ضایع خاطرم جمع است دُلدل می‌خورد

B 51[a]

می‌برد چون خس سعیدا آخرش سیل فنا 3526

با وجود می کسی غم زیر این پل می‌خورد

- 366 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 109[b]
S 38[a]
M 67[b]
N 89[b]
B 51[a]

در سواد خطِّ خوبان بسکه دل شبگیر کرد [2788] 3527

همچو صبح صادقم در این سیاحت پیر کرد

زلف خوبان بسکه در این گوشه وا گردیده‌است 3528

جذبه را در[2789] خلوت ما عشق در زنجیر کرد

M 68[a]

خواب دیدم زلف معشوقی[2791] به دست آورده‌ام [2790] 3529

هر کرا گفتم پریشانی مرا تعبیر کرد

چون صبا با ناتوانی عقده‌ها وا کرده‌ایم [2792] 3530

[2786] وحشی L، S، M، N: هر شبی B

[2787] که است S، M، N: کهی استL: گداست B

[2788] 3527 (2)L، S، M، N: 3529 (2)B

[2789] در L، S، N، B: - M

[2790] 3529 L، S، M، N: - B

[2791] معشوقی S، M، N: معشوقم L

[2792] 3530 S، M، N، B: - L

شیر چشمان را نگاه عجز ما نخجیر کرد

3531 [2793] در خم زلفش ز بس دل بر سر دل[2794] کرده جا

دلبری[2795] از دلبری آن شوخ را دلگیر کرد

3532 تا کمان ابرُوَش[2796] دیدیم و[2797] مژگان سیاه

رو به‌رو ما را قضا با ناوک تقدیر کرد

3533 می‌نماید صورت و معنی سعیدا هرچه[2798] هست

تا به دل کلک خیالم نقش او تصویر کرد

- 367 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 109b S 38b M 68a N 90a B 51a

3534 رود یوسف دگر در چَه گر آن مشکین‌رسن آید

تکلّم می‌کند با[2799] مرده گر او در سخن آید

3535 ید[2800] بیضای او ز اعجاز خود مه را قلم کرده[2801]

مرکّب می‌کند خطّش اگر مشک ختن آید

[2793] 3531 L، S، M، N: <3533 B

[2794] دل S، M، N، B: هم L

[2795] دلبری L، S، M، N: دل پُری B

[2796] ابروش S، M، N: ابرویش L، B

[2797] و L، S، M، B: - N

[2798] هرچه L، S، M، N: آنچه B

[2799] با L، B: بر S، M، N

[2800] ید S، M، B: ید و L، N

[2801] کرده S، M، N، B: دارد L

3536 نسیم باغ شرعش[2802] جان و دل را تازه می‌دارد[2803]

شود به خستهٔ زهری اگر در این چمن آید

3537 مسیحا انتظار حکم او بر[2804] آسمان دارد

سلیمان می‌شود در دین او گر اهرمن آید

3538 هر آنکو دید اوّل روی او صدّیق اکبر شد

که تا ترکیب صدق غیر با وجه حسن آید

3539 عمر ترباک[2805] فاروق است زهر مار نفست را

ز نامش می‌کریزد گر به خواب آن راهزن آید

3540 چه آزرم است عثمان را که از خود چشم می‌پوشد

نبیند از حیا گر در برش سرو سمن آید

3541 ز ماهی تا به مه از مرد و زن فریاد بر خیزد[2806]

در آن روزی که حیدر با حسین و با حسن آید

3542 سعیدا هر چه می‌گوید[2807] ز جانان است[2808] یا از جان

که کافر باد آن قلبی که جز این در سخن آید

- 368 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

[2802] شرعش L، St، M، N، B: عشقش S

[2803] می‌دارد L، S، N: دارد M: می‌سازد B

[2804] بر S، M، N: در L، B

[2805] ترباک M، N، B: تریاق L، S

[2806] بر خیزد S، M، N، B: زن کرد L

[2807] می‌گوید S، M، N، B: می‌گویی L

[2808] جانان است L، S، N، B: جاه توست M

3543	خوش آن کسان که به فکر دلِ فگار خودند	چو داغ لاله چراغ سر مزار[2809] خودند	L 110a S 39a M 68b N 90a B 51a
3544	چو گل شکفته‌دماغند در پریشانی	چو ابر تازه‌دل از چشم اشکبار خودند	N 90b
3545	چو سرو سر به تماشا[2810] کشیده‌اند از باغ	چو سبزه در قدم یار گل‌عذار خودند	
3546	چو زخم لب ز شکایت دوباره دوخته‌اند	چو داغ تازه شب و روز در فشار خودند	M 69a

3547 ز غفلت است سعیدا که غیر می‌بینند[2811]

ز خواب ناز[2812] چو خیزند در کنار خودند

- 369 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

3548	کار کی از آتش رخسارهٔ گل می‌شود	لاله داغ از شعلهٔ آواز بلبل می‌شود	L 110a S 39a M 69a N 90b B 51a
3549	می‌توان کردن به نازش صبر اما غمزه‌اش	فتنهٔ دل آفت راه تحمل می‌شود	
3550	از پی آزادگان رو دل که در راه طلب	این گُرُه[2813] را خار در پا غنچهٔ گل می‌شود	
3551	دل چسان بگریزد از قیدش که از[2814] زنجیر زلف	تارهایی[2815] یافت بند جعد کاکل می‌شود	
3552	چرخ را نوبت به ما بر عکس باید کار کرد	دایما دوران ما دور تسلسل می‌شود	
3553	نرگس از چشمت خجل شد گل ز رویت آب شد	زلف را آهسته بگشا کار سنبل می‌شود	

[2809] سر مزار S، N، B: دل فگار L: سر فراز M

[2810] تماشا S، M، N، B: تماشای L

[2811] می‌بینند S، B: می‌بیند L، N: می‌بینید M

[2812] ناز L، M، N، B: تازه S

[2813] گره L، B: گروه S، M، N

[2814] از L، S، M، N: در B

[2815] تارهایی L، M، B: تارهای S، N

3554 با سعیدا گر شود همراه هر بی‌طاقتی

چند روزی بگذرد ز[2816] اهل توکّل می‌شود

- 370 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

3555 نزدیک شد که خاک به باد آشنا شود — آتش ز آب و آب ز آتش جدا شود A56[b]

3556 بر دار پرده از رخ مقصود[2817] کاینات — بگذار تا زمین و زمانش فنا شود

3557 در دهر سبزه‌ای نشود خشک بعد از آن — سنگی اگر به طالع ما کهربا شود

3558 طالع بَرد بلندتر از[2818] شخص سایرا — از مهر سایه‌بان سرم گر به جا شود

3559 شوخی که ننگ می‌کند از بینواییم — آن هم خدا کند که چو او بینوا شود

3560 بگذار کار خویش سعیدا به کارساز

خوش آنکه او رضا[2819] به رضای خدا شود

- 371 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

L 110[a] S 39[b] M 69[a] N 91[a] B 51[a]

3561 طفل است یار و چشمش بر[2820] ما نظر ندارد — تا باده خام باشد بر[2821] کس اثر ندارد

3562 عمری است درد عشقش بیگانه گشته از ما — آن آشنای دیرین از ما خبر ندارد N 91[b]

[2816] ز L، S، M، B: - N

[2817] مقصود: مقصو A

[2818] از: ار A

[2819] رضا: رضای A

[2820] بر L، B: با S، M، N

[2821] بر L، B: با S، M، N

3563	تلخ است صبر لیکن نفعش به از زیان است	زهر است خشم لیکن بر ما[2822] ضرر ندارد	
3564	دایم خرابهٔ ما چون زیر آسمان است	ز آن روی کلبهٔ ما دیوار و در ندارد	L 110b
3565	خط قدیم اگر نیست[2823] بر صفحهٔ رخ او	پس از چه روی قرآن زیر و زبر ندارد	
3566	پیغام دل به جانان می‌بُرد تیر آهم	اما چه چاره سازم این مرغ پر ندارد	
3567	از عشق ماهرویان زاهد نمی‌کند ننگ	می‌داد دل به چشمش اما جگر ندارد	M 69b
3568	گر نیست مردم چشم پس از چه روی آن مه	از سایلان کویش تاب نظر ندارد	B 51b
3569	شد از کمال ظاهر نقصان اهل عالم	از عیب پاک باشد آنکو هنر ندارد	
3570	بر[2824] اشک من ترحّم باید[2825] که آن[2826] یتیم است	رو در سفر نهاده طفل و پدر ندارد	
3571	در راه استقامت آنکو که سر از آن[2827] گو	بنهاده پای بر عرش تا حشر بر ندارد	S 40a
3572	غرق محیط وحدت از کثرت است دل جمع	در زیر بحر کشتی هرگز خطر ندارد	
3573	زلفت[2828] شبی است بس خوش روی تو روز روشن	این روز شب ندیده آن شب سحر ندارد	

3574 از غم خوشم سعیدا ز[2829] آن رو که دور گردون

در کارخانه چیزی ز این[2830] خوبتر ندارد

- 372 -

[غزل]

[2822] بر ما L، B: اما S، M: خوردن N

[2823] نیست S، M، N، B: نی L

[2824] بر L، M، N، B: از S

[2825] باید L، M، N، B: باشد S

[2826] آن L، B: او S، M، N

[2827] از آن S، M، B: در آن L: از این N

[2828] زلفت L، M، N، B: زلف S

[2829] ز S، M، N، B: - L

[2830] این L، M، N، B: آن S

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 110b S 40a M 70a N 91b B 51b

3575 دوستان از سر این تودهٔ غم بر خیزید زود باشید چه بیش است و چه کم بر خیزید

N 92a

3576 گرچه بر ساحل این دجله نشستید[2831] بسی[2832] وقت آن است که با دیدهٔ نم بر خیزید

3577 هر دلی را که غباری ز شما بنشیند زود سازید دوا و چو[2833] الم بر خیزید

3578 چند جامی بکشید و سر دارا شکنید در خرابات نشینید[2834] و چو[2835] جم بر خیزد

3579 از کسی تا به شما وز شما تا به کسی پیش از آن دم که رسد جور و ستم بر خیزید

L 111a

3580 تا توانید به آیین عرب ننشینید همچو صوت از سر قانون عجم بر خیزید

3581 مدعی تا نشود کافر و مؤمن فردا

چون سعیدا ز در دیر[2836] و حرم بر خیزید

- 373 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 111a S 40b M 70a N 92b B 51b

3582 شوم دیوانه‌اش مجنون به من گر همسفر باشد

در آتش می‌روم پروانه‌ام گر راهبر باشد

3583 توانم شد به عیسی همنفس گر خشک‌لب باشم

[2831] نشستید S، M، B: نشستند L، N

[2832] بسی S، M، N: بس است L: بسی است B

[2833] و چو S، M، N، B: وجه L

[2834] نشینید S، M، N، B: شنید L

[2835] چو S، M، N، B: چه L

[2836] دیر S، M، N، B: صید L

روم بر آسمان گر همچو ابرم چشم تر باشد

3584 شود آن وقت عیب کج‌روان راست‌رو ظاهر

که آدم را قبول عالم از راه هنر باشد

3585 چسان آتش کند منع طپش مرغ کبابی را

که با هر شعله پرواز آورد گر بال و پر باشد

3586 سخن باریک‌تر از موی خواهد در میان آمد

در آن بزمی که حرف پیچ و تاب آن کمر باشد

3587 به تکلیف نماز و روزه چون هشیار می‌گیرند

نخواهم رفت از میخانه تا عقلم به سر باشد

3588 چسان دل را توان بر داشت از مژگان خون‌ریزی[2837]

که کار سینه‌ریشان دایما با نیشتر باشد

3589 ز بی‌برگی[2838] توانی[2839] همچو سرو آزاد گردیدن[2840] M 70[b]

که در بار است هر نخلی که آن را برگ و بر باشد

3590 توان در گلشن عالم سعیدا یک دمی وا شد

به شرط آنکه در دستت چو گل یک مشت زر باشد

- 374 -

[غزل]

[فعلات فاعلاتن فعلات فاعلاتن]

3591 رخ زرد عشقبازان چمن و بهار باشد   دل پر ز داغ ایشان همه لاله‌زار باشد   L 111[a] S 40[b]

[2837] خون‌ریزی S، M، N، B: چون تیری L

[2838] بی‌برگی L، M، N، B: بی برگ S

[2839] توانی S، M، N، B: نوایی L

[2840] گردیدن L، M، N، B: گردیدم S

3592		بفکن به عین دریا خود را[2841] و امن بنشین	که بلای موج طوفان همه در کنار باشد	M 70b N 92b B 51b
3593	[2842]	دل غافل آن زمان سرد چو شود[2843] ز دار فانی	سر خویش را ببیند که به پای دار باشد	
3594		خبری ز کوی جانان دهد آن کسی که دایم	قطرات اشک خونین به رخش قطار باشد	S 41a
3595		ز جمال گل کسی فیض برد چو چشم نرگس	که تمام دیده گردد همه انتظار باشد	
3596		سخن رقیب بدگو[2844] نه پسند خاطر اوست	که به حرف بادآورده چه[2845] اعتبار باشد	L 111b N 93a

3597 ز حساب روز محشر نبود غمی سعیدا M 71a

که ندیده هیچ کس[2846] هیچ که در شمار باشد

- 375 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

3598		عاشق از خود چو رود عزت[2847] دیگر دارد	عشق بیرون ز[2848] جهان دولت دیگر دارد	L 111b S 41a M 71a N 93a B 51b
3599	[2849]	عالمی در طلب[2850] کعبه و ز این بی‌خبرند	یار ما غیر حرم خلوت دیگر دارد	
3600		غیر هفتاد و سه ملت[2851] که در این عالم نیست	عشق راه دگر[2852] و ملت دیگر دارد	

[2841] خود را L، S، M، N: تن خویش B
[2842] 3593 S، M، N: - L، B
[2843] زمان سرد چو شود S: زمانی گیرد M، N
[2844] بدگو S، M، N: بدخو L، B
[2845] بادآورده چه L، M، N، B: باد داده به چه S
[2846] کس S، M، N، B: کسی L
[2847] عزت S، M، N، B: غیرت L
[2848] بیرون ز S، M، N، B: بی‌زور L
[2849] 3599 S، M، N، B: > 3601 L
[2850] طلب S، M، N: خبر L، B
[2851] ملت L، B: مذهب S، M، N
[2852] دگر S، B: دیگر L، M، N

3601 آبرو بر سر شیرینیِ دوران مفشان — کاین نمک چاشنی شربت دیگر دارد

3602 گرچه[2853] حسن تو و[2854] ما هر دو غریبیم غریب — لیک تنهاییِ ما غربت دیگر دارد B 52a

3603 کشتگان را قدمش گرچه کند منّت‌دار — سایهٔ او به زمین منّت دیگر دارد

3604 خار[2855] گل گرچه به قدر از رخ گل کمتر نیست — خار خار غم او قیمت دیگر دارد

3605 گرچه عمری است سعیدا که به شادی شادیم

لیک غم با دل ما سبقت دیگر دارد

- 376 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

3606 گرچه دورم ز نظر کی نظر از من دارد — نی من از او خبر و او خبر از من دارد L 111b

3607 جدول مظهر سر چشمهٔ هستی شده‌ام[2856] — گرچه بحر است ولیکن کذر از من دارد S 41a M 71a N 93a

3608 هیچ بر مزرع[2857] اوقات نمی‌پردازم — داد و فریاد از آن بحر و بر از من دارد B 52a

3609 خون خود وقف به مژگان سیاهی کردم — گله دیگر ز چه رو نیشتر[2858] از من دارد S 41b N 93b

3610 نفَسِ سوخته‌ام تحفهٔ باد سحر است — نافه خون در دل و چین مشک تر از من دارد

3611 رسم و آیین بد و نیک ز من پیدا شد — روزگار این همه عیب و هنر از من دارد L 112a

3612 شب نکردم خبر از[2859] آمدن یار به کس — آفتاب این گله را در به‌در از من دارد M 71b

---

[2853] گرچه S، M، N، B: گر L

[2854] و L، M، N، B: - S

[2855] خار L، S، M: خار و N، B

[2856] شده‌ام M، N: شده‌ایم L، S، B

[2857] مزرع S، M، N، B: مظهر L

[2858] نیشتر S، M، N، B: بیشتر L

[2859] از S، M، N: - L، B

3613	دمِ سردم اثر از کاهربا می‌گیرد	نفس گرم مسیحا خبر[2860] از من دارد
3614	چرخ یک حلقه به‌گوشی ز اسیران من است	گرچه در قید خود او بیشتر از من دارد
3615	برد پی بر سر خم محتسب از مستی من	شیشهٔ می[2861] دل پر چشم تر از من دارد
3616	بسکه بر درگه او جبههٔ خود مالیدم	سر آن کوی دگر[2862] درد سر از من دارد
3617	گفتگوی غم او من بمیان آوردم	کوه این بار گران در کمر از من دارد

3618 پای بر ماه قدم بر سر خورشید نهد

هر که یک ذرّه سعیدا خبر از من دارد

- 377 -

[غزل]

[مفتعلن فاعلات مفتعلن فع]

L 112[a]
S 41[b]
M 71[b]
N 93[b]
B 52[a]

3619	هر که در این در ز راه صدق در آید	بایدش اول ز خویشتن به در آید
3620	خانهٔ فقر است جای ما و منی نیست	شاه جهان است یا گدا اگر آید
3621	آن ز عمل‌های باطل است مشو خوش	آنچه ز اعمال نیک در نظر آید
3622	از ره عبرت[2863] ز خویش هر که سفر کرد	گر به خود آید عزیز و معتبر آید
3623	جشم گِل‌آلوده‌ات[2864] نه کاسهٔ چینی است	چون شکند باز از آن[2865] صدا به در آید
3624	این دل دیوانه را[2866] به زلف ببندید	گر به دو زنجیر او ز عهده بر آید

N 94[a]

2860 خطر S، M، N: خبر L، B

2861 می L، M، N، B: می پر S

2862 دگر S، B: دیگر L، M، N

2863 عبرت L، S، M، N: حیرت B

2864 جسم گل‌آلوده‌ات M، N، B: چشم گل‌آلوده‌ات L: جسم آلوده‌ات S

2865 آن L، B: او S، M، N

2866 را L، M، N، B: را باز S

3625 دوری خویش آن[2867] زمان ملاحظه افتد[2868] هر که ز خود یک دو گام پیشتر آید S 42[a]

3626 من ز سر خود گذشته می‌روم این راه

یار سعیدا مگر که سر به سر آید

- 378 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 112[b]
S 42[a]
M 72[a]
N 94[a]
B 52[a]

3627 سعیدا از شکست سنگ اثر در مومیا افتد

خشوعی نیست در دل چون[2869] اجابت از[2870] دعا افتد

3628 نرفته ذی حیاتی بی شکست خاطر از عالم

مسلّم کی[2871] بر آید دانه چون[2872] در آسیا افتد

3629 چه غم در این چمن گر از نوای عیش بی‌برگم

مبادا هیچ کس در کشور دل بینوا افتد

3630 اگرچه شام جنت لیک اهلش طرفه نااهلند

همان بهتر حسینی‌وار کس در کربلا افتد

3631 اگر در صحبت بیگانگان بیگانه آید[2873] کس چه غم اما

مبادا هیچ کس یا رب به چشم آشنا ناآشنا[2874] افتد

[2867] آن S، M، N، B: ای L

[2868] افتد S، M، N، B: دارد L

[2869] در دل چون L، B: چون در دل S، M، N

[2870] از S، M، N، B: در L

[2871] کی S، M، N: چون L، B

[2872] چون S، M، N، B: گر L

[2873] آید S، M، N، B: آمد L

[2874] ناآشنا S L، M، N: - B

3632 سعیدا هوش در دم باش تا باشی که از غفلت

شود عاصی اگر از دست موسی چون عصا افتد

- 379 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

3633 سرمه کی طاقت آن چشم پر از ناز آرد تا دل خستهٔ[2875] صاحب‌نظری نآزارد[2876]

S 42a

M 72a

3634 به دلم تخم وفا پاش و[2877] ببین دهقان را هر چه انداخته در خاک همان بر دارد[2878]

N 94a

B 52a

3635 آه من حلقه به گوش تو مگر اندازد که به امید همان دیده گهر می‌بارد

N 94b

B 52b

3636 هر که بی عشق قدم در ره دل[2879] بگذارد می‌رود بر غلط این راه[2880] سری می‌خارد

3637 خبر از حاصل عشقت نبود دل را لیک چند روزی است که تخم هوسی می‌کارد

3638 همچو آن بندهٔ خرکار به دنبال خود است هر که نارفته ز[2881] خود راه خدا بسپارد

3639 عمرها رفت[2882] سعیدا و نشد از پی دل

دلبرش رام که او را به وفا باز آرد

- 380 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

[2875] دل خسته L، S، N، B: [illegible] M

[2876] نآزارد S، M، N، B: باز آرد L

[2877] و L، B: - S، M، N

[2878] بر دارد L، S، M، N: باز آرد B

[2879] دل L، B: حق S، M، N

[2880] راه L، S، M، N: راه و B

[2881] ز S، M، N: به L، B

[2882] رفت L، M، N، B: رفت و S

3640	اگر خواهد کسی تا روز محشر با شرف آید ز جان و دل به طوف مرقد شاه نجف آید	L 112b S 42b M 72a N 94b B 52b
3641	ز دریای سخایش گرچه بسیار است امیدم قناعت می‌کنم ز این بحر اگر سنگی به کف آید	
3642	شهیدش بر لب کوثر چو خواهد گشت بزم‌آرا به رقّاصی مسیحا مهر و مه با چنگ و[2883] دف آید	L 113a M 72b
3643	چه سازم مدح آل او که در مداحیِ ایشان[2884] ز جوش عقده‌های[2885] دُر لب دریا به کف آید	
3644	سعیدا گر نبودی بنده‌ای از بندگان او چرا از هند مهر افزا چو خورشید این طرف آید	

- 381 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

3645	آن ماهوش که در همه جا جلوه می‌کند	خورشید در خرابهٔ ما جلوه می‌کند	L 113a S 42b M 72b N 94b B 52b
3646	در سینه‌های روشن و در دیده‌های پاک	دایم ز[2886] فیض صلح و صفا جلوه می‌کند	
3647	از موج‌خیز حادثه بی‌طاقتی چرا	ای ناخدا مگر دو خدا جلوه می‌کند	
3648	خورشیدوش بر آمده[2887] از خوابگاه ناز	امروز باز تا به کجا جلوه می‌کند	
3649	آن سالکی که باخبر است از مقام خویش	دایم میان خوف و رجا جلوه می‌کند	N 95a

---

[2883] و L، S، M، B: - N

[2884] مداحی ایشان L، S، M، N: مدح حسین شاهی B

[2885] عقده‌های L، S، N، B: عقده‌ها M

[2886] دایم ز L، S، M، N: داریم B

[2887] بر آمده L، M، N، B: بر آمده و S

3650 ای دلبران برای خدا جلوه‌گر شوید — نور خدا ز روی شما جلوه می‌کند

3651 اقبال در عنان تو عالم گرفته‌است — در سایهٔ تو بال هما جلوه می‌کند

3652 بر مدعی ز نکهت اخلاص بهره نیست — با او همیشه بوی ریا جلوه می‌کند

3653 بنشین به کوی یار سعیدا که بی حجاب
در خانهٔ کریم گدا جلوه می‌کند

- 382 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 113[a] S 42[b] M 72[b] N 95[a] B 52[b]

3654 دلا گنج روانی سوی این ویرانه می‌آید
نمی‌دانم چه در دل دارد[2888] آن مستانه می‌آید

S 43[a]

3655 دو عالم مدعی در پیش و پس جانانه می‌آید
نمی‌دانم چرا آن آشنا بیگانه می‌آید

3656 تجلّی طور را از رفتن موسی نمایان شد
فزون گردد جلای شمع چون پروانه می‌آید

L 113[b] M 73[a]

3657 [2889] مرا غفلت دوبالا می‌شود از وعظ بی‌معنی
که خواب اکثر گران از گفتن افسانه می‌آید

3658 اگر در فکر توحیدی به دریای محبّت شو
که از این بحر دایم گوهر یک دانه می‌آید

3659 رجوع اهل عالم[2890] با سعیدا نیست از دانش

[2888] دارد L، S، N، B: داراد M

[2889] 3657 L، S، M، B: - N

[2890] اهل عالم L، S، N، B: عالم اهل M

که طفلان جمع می‌آیند[2891] چون دیوانه می‌آید

- 383 -
[غزل]
[فعولن فعولن فعولن فعولن]

L 113b S 43a M 73a N 95a B 52b

3660 هر آن صید کز دام[2892] غافل نشیند گرفتار در دست قاتل نشیند

3661 کریم از ره لطف بر خیزد از جای بر آن در که از عجز سایل نشیند

3662 بود بادهٔ صاف و[2893] بی‌غش نصیبش[2894] چو خم هر که در[2895] بزم کامل نشیند

N 95b

3663 نصیحت بود گرچه[2896] شیرین چو شکر ولی بدتر از تیر در دل نشیند

3664 پریشان شدم در میان و ندیدم کسی کو به جمعیت دل نشیند

3665 سعیدا خوشا حال آن فقر خواهش
که بر خیزد از تخت و در گِل نشیند

- 384 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 113b S 43a M 73a N 95b B 52b

3666 روشن‌دلان که آخر[2897] دم از جهان روند کردند خود دلیل و چو شمع از میان روند

3667 هرچند مفلسان سبک آیند[2898] در نظر لیکن ز سنگ تفرقه از جا گران روند

3668 وقتی شوند تشنهٔ دیدار هم که خلق از جوی روزگار چو آب روان روند

[2891] می‌آیند L، S، M، N: می‌کردند B
[2892] دام L، M، N، B: دلم S
[2893] و S، M، N: - L، B
[2894] نصیبش L، S، M، N: نفیس B
[2895] در S، M، N، B: بر L
[2896] بود گرچه S، M، N، B: ما گر بود L
[2897] آخر L، M، N، B: آفر S
[2898] آیند L، S، N، B: آیینه M

3669	جوشند و می‌کشند و بر آیند[2899] از چمن	مستان چو باده تا[2900] سر خم کفـزنان روند	
3670	آن غنچه‌مشربان که به سامان نشسته‌اند	روزی شود چو گل که به باد خزان روند	S 43b
3671	در عالم فنا چه گدا و چه پادشاه	آخر از این دیار چنین و چنان[2901] روند	B 53a

3672 مردان راه عشق سعیدا ز خویشتن L114a M 73b

از خویش هست تا اثری از میان روند

- 385 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

3673	آن نگاه آشنای مشکل آسانت چه شد	با اسیران سر آن کوی احسانت چه شد	L114a S 43b M 73b N 95b B 53a
3674	نی ترحم با فقیران نی کرم با بندگان	ای سرت کردم دل و جانم به قربانت چه شد	
3675	سوختی از گرمیِ خوی ای سراپا آفتاب	عالمی را آن سحاب لطف بارانت چه شد	
3676	از دل پر خون و چشم اشکـبارم غافلی	با صراحی عهد و با پیمانه پیمانت چه شد	N 96a

3677 با لب خشک و دل پرخون مراد خویش را

گر نمی‌یابی سعیدا چشم گریانت چه شد

- 386 -

[غزل]

[مفعول مفلعیل مفاعیل فعولن]

3678	از یک نظر لطف که آن مهرلقا کرد	چون صبحدم هستی من رو به فنا[2902] کرد	L114a S 43b M 73b N 96a B 53a
3679	در صومعه بودم همهٔ عمر مقیّد	نازم به خرابات که از قید رها کرد	
3680	تفریق مزاج دل ما را نتوانست	مردی که به حکمت شکر از شیر جدا کرد	

[2899] آیند L، S، N، B: آیینه M

[2900] تا L، S، M، Nt: بر N، B

[2901] چنین و چنان L، S، M، N: چه این و چه آن B

[2902] فنا L، S، M: قفا N، B

3681	هر غنچه مرا شد به نظر صورت پیکان	تا در دل من تیر غم عشق تو جا کرد	
3682 [2903]	تا عشق تو از هر دو جهان کرد خلاصم[2904]	هر کس که مرا دید ترا خیر دعا کرد	
3683	هر رنج و جفایی[2905] که رسد از دل داناست	از حق مگذر آنکه ندانست صفا کرد	
3684	جز پیر مغان کس هنر خویش نپوشید	هرگز به کسی گفت فلان عیب چرا کرد	
3685	نی دوش که گل‌بانگ مرا راست نمی‌گفت	آوازهٔ عشّاق تو بی‌برگ و نوا کرد	S 44a

3686 در خدمت میخانه به سر برد سعیدا

کس را خبری نیست که او کار خدا کرد — M 74a

- 387 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 114b, S 44a, M 74a, N 96a, B 53a

3687 دلم را همنشین یار[2906] جهان گردیده می‌باید

رفیق نوح ای جان مرد طوفان دیده می‌باید

3688 به خال و[2907] خط و ابرو کی توان بردن مرا از جا

که در تاراج دل چشم[2908] نگه دزدیده می‌باید

N 96b

3689 به جانان خوش نباشد نامه را خالی[2909] فرستادن

در این مکتوب با خط جان و دل پیچیده می‌باید

[2903] 3682 S، M، N، B: - L

[2904] کرد خلاصم S، N، B: خلاصم کرد M

[2905] جفایی L، M، B: جفای S، N

[2906] یار L، M، N: یاری S: مرد B

[2907] به خال و L، S، M، B: به جانان N

[2908] چشم S، M، N، B: مرد L

[2909] نامه را خالی L، S، M، N: نامه از جانی B

3690 به آن بالا نظر کردن به آن مه رو به‌رو گشتن[2910]

بلاها دیده می‌باید ستم ورزیده می‌باید

3691 سعیدا کار خامان[2911] نیست[2912] در آتش وطن کردن

که عاشق چون سپند از دانه‌ها بر چیده می‌باید

- 388 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 114b
S 44a
M 74a
N 96b
B 53a

3692 چو من بلندنظر گاه گاه می‌افتد — نظر به همّتم از سر کلاه می‌افتد

3693 چه[2913] رمزهای نهانی نمی‌کنند به هم — به هم چو شاه و گدا را نگاه می‌افتد

3694 [2914] خوشم ز[2915] گریه ولی قطره‌ها چو آبله‌ای — قدم نمانده به پای نگاه می‌افتد

3695 خوشم به سرو روانی که با دو دست به گردن — شراب خورده و خواه[2916] و نخواه می‌افتد

3696 مدار آینه را رو به‌روی[2917] شاهسواری — عنان هوش ز[2918] دست نگاه می‌افتد

3697 ز دستگیری یاران چه خوش‌دلی[2919] است که یوسف — چو[2920] شد خلاص ز گرگان به چاه می‌افتد

3698 چو جوز[2921] خام سعیدا نشان بی‌مغزی است

[2910] مه روبرو گشتن L، S، M، N: مه‌رو نظر کردن B

[2911] خامان S، M، N، B: جانان L

[2912] نیست L، S، M، N: است B

[2913] چه S، M، N، B: چو L

[2914] 3694 S، M، N، B: - L

[2915] ز M، N، B: به S

[2916] و خواه L، M، B: بخواه S: خواه N

[2917] را رو به‌روی L، S، M، N: دارد به روی B

[2918] ز L، S، M، N: به B

[2919] خوش‌دلی L، M، N، B: خوش‌دل S

[2920] چو S، M، B: چه L، N

[2921] جوز S، M، N، B: جور L

هر آن سری که به قید کلاه می‌افتد

- 389 -
[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 114b S 44b M 74a N 96b B 53a

3699 عالم ز خرابی سرِ تدبیر[2922] ندارد — این حرف پریشان‌شده تعبیر ندارد

3700 از بسکه اساسش ز تهِ کار خراب است — ویرانهٔ ما طاقت تعمیر ندارد

M 74b

3701 ابروی تو خوش سخت کمانی است که چون[2923] او — در معرکهٔ حادثه تقدیر ندارد

N 97a

3702 شب روز چسان کرد به این سردمی صبح — این تازه‌جوان گر نفس پیر ندارد

L 115a

3703 آهی به کف آرید که کاری نتوان کرد[2924] — مردی که در این معرکه شمشیر ندارد

3704 ای آینه خوش باش که چون عکس جمالش — مانی به طربخانهٔ تصویر ندارد

B 53b

3705 رندی که کشد باده و مستی کند افشا — از پیر مغان رخصت تکبیر ندارد

3706[2925] در شرع جنون هرچه دلت خواست میندیش — کاین قاضی ما حکم به تکفیر ندارد

3707 مست است ز بس[2926] محتسب از دیدن چشمت — مستان ترا طاقت تعذیر[2927] ندارد

3708 احوال جهان را[2928] ز سعیدا تو چه پرسی
این خواب گران حاجت تعبیر ندارد

- 390 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[2922] تدبیر L، S، M، N: تعمیر B
[2923] چون L، S، M، N: بی B
[2924] نتوان کرد L، B: نتواند S، M، N
[2925] 3706 L، S، M، N: - B
[2926] ز بس S، M، N، B: بسی L
[2927] تعذیر L، S، M، N: تعزیر B
[2928] جهان را L، M، S، B: جهانی N

L 115[a]
S 44[b]
M 74[b]
N 97[a]
B 53[b]

3709 موجخیز گریهٔ ما چشم تر بار آورد   صندل پیشانیِ ما درد سر بار آورد

3710 نخل[2929] حرص و[2930] بی‌وفایی و طمع در این چمن   جز پشیمانی چه باشد چون ثمر بار آورد

3711 بر نمی‌آید به جز معنی ز نطق اهل دل   بار جانان ناز باشد گرچه هر بار آورد

3712 گر ثمر بخشد[2931] نیِ ما ناله خواهد سر زدن[2932]   ز آن نیستان نیست این نی کان[2933] شکربار آورد

3713 نخل عمرت را سعیدا پروری چون ز آبرو
بی‌نیازی این نهال از بحر و بر بار آورد

- 391 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 115[a]
S 45[a]
M 74[b]
N 97[a]
B 53[b]

3714 هر کرا راه سخن وا شده موسی گردد   هر که پاس دم خود داشت مسیحا گردد

N 97[b]

3715 هر که او پاک درون‌تر گرهش مشکل‌تر   که گهر وا نشود بحر اگر وا گردد

M 75[a]

3716 اطلس کار جهان را نه چنان بافته‌اند   که سر رشته به تدبیر تو پیدا گردد

3717 گر دلت یک سر مویی[2934] خبر از حق یابد[2935]   هر سر موی ترا دیدهٔ بینا گردد

L 115[b]

3718[2936] سخن عشق مگویید به هر بی‌دردی   راز ما را مگذارید[2937] که افشا گردد

[2929] نخل L، M، S، B: بخل N

[2930] و S، M، N، B: - L

[2931] بخشد L، S، N، B: بخش M

[2932] خواهد سر زدن L، S، M، N: سر خواهد زدن B

[2933] کان L، S، N، B: کار M

[2934] مویی L، S، M، B: موی N

[2935] یابد S، M، N، B: دارد L

[2936] 3718 L، S، M، B: - N

[2937] مگذارید S، M، B: بگذارید L

هر که دل بست نه[2938] آیین محبت داند

3719 هر سعیدی نتواند که سعیدا گردد

- 392 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 115b
S 45b
M 75b
N 98a
B 53b

3720 از نگاه غیر جانان چهره[2939] در هم می‌کشد

روی گل شرمندگی از چشم شبنم می‌کشد

3721 آه یعقوبی رسن‌بازی اگر خواهد نمود

یوسف ما خویش را از چاه زمزم[2940] می‌کشد

3722 گر سلیمان است انگشت ندامت می‌گزد

آخر دم چون ز دست خویش خاتم می‌کشد

3723 بر در واعظ نماند احتیاجش[2941] هر که او

حلقه در گوش از فغان اهل ماتم می‌کشد

3724 دوستی هرچند افزون دشمنی افزون‌تر است

بیشتر آزار زخم ما ز مرهم می‌کشد

3725 کی نماید ای سکندر با تو از آیینه‌ات

آنچه از جام لبالب‌گشته‌اش جم می‌کشد

3726 اژدهایِ لا دهانِ خویش را وا کرده‌است

[2938] نه L، S، M، N: به B

[2939] چهره L، M، N، B: جهر M

[2940] چاه زمزم S، M، N، B: چشم شبنم L

[2941] احتیاجش S، M، N، B: احتیاطش L

ترک این دم کن دو عالم را به یکـدم می‌کشد

3727 من کباب بزم آن رندم که در کوی حبیب

خون دل ز هر تغافل باده[2942] با هم می‌کشد

L 116[a]

3728 از نگاه حسرت سوزن مسیحا کی کشید[2943]

آنچه از طعن[2944] زبان خلق مریم می‌کشد

3729 کی سعیدا هر گدایی آشنا گردد به حق

سوزن از این بحر ابراهیم ادهم می‌کشد

- 393 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 116[a]
S 45[b]
M 75[b]
N 98[a]
B 53[b]

3730 اگر آن مه بر آید صبح صادق شام من باشد

چو خورشیدم[2945] دگر آغاز من انجام من باشد

N 98[b]

3731 نخواهم رفت چون خضر از پی آب بقا هرگز

که تا ممکن بود یک قطره می در جام من باشد

3732 سوارم گر کند بر اسب همت عشق بی‌پروا

گذشتن از سر کون و مکان یک کام من باشد

S 46[a]

3733 ندیدم هیچ گه خود را به کام خود گمان دارم

[2942] باده L، S، M، B: هر دو N

[2943] کشید S، M، N، B: کشد L

[2944] طعن S، M، N، B: طن L

[2945] خورشیدم L، M، N، B: خورشید S

که عنقایی که می‌گویند صید دام من باشد

3734 میان بتپرستان رام رامی[2946] می‌توانم گفت

اگر یک لحظه آن کافر سعیدا رام من باشد

- 394 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 116[a]
S 46[a]
M 76[a]
N 98[b]
B 54[a]

3735 پای بر نرگس نهادی چشم بلبل تازه[2947] شد — شاخ سنبل را شکستی خاطر گل تازه[2948] شد

3736 آن قدر در راه فقر و نیستی کردیم صبر — تا قناعت[2949] سبز گردید و توگل تازه شد

3737 شب سخن از[2950] پیچش آن زلف آمد در میان — خاطر مجروح ما را داغ کاکل تازه شد

3738 با هلال عید اشارت کرد سوی جام می — عاشقان را زخم شمشیر تغافل تازه شد

3739 دی جهان‌آرا و شهرآرا به یاد آمد مرا[2951]

دل سعیدا از خیال شهر کابل تازه شد

- 395 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 116[a]
S 46[a]
M 76[a]
N 98[b]
B 54[a]

3740 در خاطری که آن بت عیار بگذرد — تا خود چه‌ها ز سینهٔ افکار بگذرد

3741 دیگر سرشک من پی او[2952] گم نمی‌کند — یک بار گر به چشم کهربار بگذرد

[2946] رامی S، M، N، B: رام L

[2947] تازه S، M، N، B: باز L

[2948] تازه S، M، N، B: باز L

[2949] قناعت S، M، N، B: قیامت L

[2950] از S، M، N، B: در L

[2951] به یاد آمد مرا L، S، M، N: مرا آمد به یاد B

[2952] من پی او L، S، M، N: او پی من B

3742	اشک مرا به کشت رسان و روا مدار	این بحر موج‌خیز که بی‌کار[2953] بگذرد	L 116b
3743	غافل مشو ز دل که مبادا از این طریق	آن شوخ بی‌قرار به یک بار بگذرد	
3744	پاکم کن از ریا و خدایا روا مدار	تسبیح من ز رشتهٔ زنّار بگذرد	N 99a
3745	آخر شود چو شمع دلیل شب وصال	در سینه‌ای[2954] که آه شرربار[2955] بگذرد	
3746	اهل کرم کسی[2956] است که در رهگذار دوست	چون چشم اشکبار ز ایثار بگذرد	
3747	گیرایی عجوزهٔ دنیا ز ابلهی است	بر دار دست خواهش و بگذار بگذرد	
3748	باور مکن که مالک دینار اگر[2957] بود	در این زمانه از سر دینار بگذرد	S 46b

3749 خوش آمده‌است مصرع صایب سعید را

«کو سرگذشته‌ای[2958] که ز[2959] دستار بگذرد»

- 396 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

3750	کس به دور نرگس مست تو هشیاری[2960] ندید	آسمان جز فتنهٔ چشم تو بیداری ندید	L 116b S 46b M 76b N 99a B 54a
3751	او چه داند حال ظلمت‌دیدگان عشق را	در جهان غیر از نگاه[2961] خود ستمکاری ندید	
3752	تا به لب آمد غم دل از برای غم‌خوری	لیک غیر از خویشتن بر خویش غمخواری ندید	

[2953] موج خیز که بی‌کار L، S، M، N: [illegible] B

[2954] سینه‌ای L، S، M، N: سینه B

[2955] آه شرربار S، M، N: آه شررروار L: شمع شرربار B

[2956] کسی S، M، N، B: کی L

[2957] دینار اگر S، M، N، B: دنیا اگر L

[2958] سرگذشته‌ای S، M، B: سرگذشته L، N

[2959] ز S، M، N، B: از سر L

[2960] هشیاری L، M، N، B: هشیاری که S

[2961] نگاه S، M، N، B: نگار L

3753 گاه در پایت فتد گه در کمر پیچد ترا — کس به دور عارضت چون زلف عیّاری ندید

3754 [2962] از برای امتحان هر سو که دل گردیده‌است[2963] — جز اجل در پیش روی خویش دیواری ندید

3755 می‌کشد شرمندگی آخر سعیدا هر که او
غیر گفتار عبث از خویش کرداری ندید

- 397 -
[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 116b S 46b M 76b N 99a B 54a
3756 مردی که در این ره دل آگاه ندارد — در منزل صاحب‌نظران راه ندارد

N 99b
3757 چون لاله به داغ تو کسی را که جگر سوخت — دیگر سر و برگ نفس و آه ندارد

L 117a
3758 آیین گدا را به توانگر چه مناسب — کیفیت بی‌قیدیِ ما شاه ندارد

3759 سهل است گذشتن ز دو عالم که بگویند — این مفلس ما جز دل آگاه ندارد

3760 بس سعی که دل کرد به سوی تو شتابد — لیکن چه کند همره و همراه ندارد

3761 سر خم نکند[2964] پیش کریمی که سعیدا
گه داشته‌باشد کرم و گاه ندارد

- 398 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 117a S 47a
3762 ز آن زمانی که تن و روح و[2965] روانم دادند — دل سرگشته و چشم نگرانم دادند

[2962] 3754 S، M، N، B: - L

[2963] گردیده‌است S، N، B: دیده‌است M

[2964] نکند L، S، B: نکنم M، N

[2965] و L، B: - S، M، N

3763	پشت خم گشتهٔ من گوشه‌نشین کرد مرا	تیر همت بشکستند و کمانم دادند	M 76[b] N 99[b] B 54[a]
3764	مقصدم را ز دو عالم به کناری بردند	وانگهان خانهٔ مقصود نشانم دادند	M 77[a]
3765	فکر آن تنگ‌دهان کرد چو مویم باریک	تا بتان همچو کمر جا به میانم دادند	
3766	فکر روشن‌تر از آیینهٔ جان بخشیدند	غزل صاف‌تر از آب روانم دادند	

3767 قسمت هر که سعیدا به رضایش کردند

آنچه[2966] از روز ازل خواستم آنم دادند

- 399 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

3768	موج دریای جنون کی دست بر دل می‌زند	می‌کشد میدان و هر دم سر به ساحل می‌زند	L 117[a] S 47[a] M 77[a] N 99[b] B 54[a]
3769	پاسبان ماست چون افلاس هر جا می‌رویم	نیست عاقل آنکه با ما می‌رود دل می‌زند	
3770	بی‌قرار عشق را آرام در فردوس نیست	سالک این راه پشت پا به منزل می‌زند	N 100[a]
3771	از[2967] رباط کهنهٔ خود ای فلک غافل مباش	دایما درویش بر دیوار خود گِل می‌زند	B 54[b]

3772 دل سعیدا طرفه بی‌باکی است در میدان عشق

همچو جوهر خویش را بر تیغ قاتل می‌زند

- 400 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

3773 ز راه عشق‌بازی این دل شیدا نمی‌گردد

که هرگز از طریق خویشتن دریا نمی‌گردد

L 117[b] S 47[a] M 77[a] N 100[a]

[2966] آنچه S، M، N: هرچه L، B

[2967] از L، S، M، N: در B

3774	تواند آدمی شد اولیا[2968] عارف شدن مشکل شود خون[2969] شیر در پستان ولی صهبا نمی‌گردد	B 54b
3775	به خوش‌چشمی کسی صاحب‌نظر کی می‌تواند شد که نرگس سرمه‌سا گردد ولی بینا نمی‌گردد	
3776	سراغ چشم لیلی از غزالان گردنی دارد که مجنون نیست آن دیوانه چون[2970] صحرا[2971] نمی‌گردد	
3777	مبادا پای رنجیدن مکرّر در میان آید گره چون بر گره افتاد دیگر وا نمی‌گردد	S 47b
3778	سلامت را نمی‌خواهند رندان ملامت‌کش به کوی نیک‌نامی عشق بی‌پروا نمی‌گردد	
3779	زمان تندرستی و جوانی بی‌بدل باشد که این بَیتُ الحَزَن چون شد خراب احیا نمی‌گردد	M 77b
3780	ز بازار دلم با خال آن رو زلف می‌داند که چون شب در میان آمد دگر سودا نمی‌گردد	
3781	سعیدا عندلیب باغ آن رعناست کز[2972] لطفش گلی[2973] مانند خارش در جهان پیدا نمی‌گردد	

[2968] آدمی شد اولیا L، S، M، N: اولیا شد آدمی B

[2969] خون L، M، N، B: چون S

[2970] چون L، M، N، B: در S

[2971] صحرا L، S، M، N: صهبا B

[2972] کز L، S، N، B: گر M

[2973] گلی L، B: گل S، M، N

- 401 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 117[b] S 47[b] M 77[b] N 100[a] B 54[b]

3782 رفت از حریم دیده و دل را کباب کرد — این کعبه را به سنگ جدایی[2974] خراب کرد

N 100[b]

3783 نگذاشت تا نمود کند رنگ عیش ما — از بسکه نوبهار جوانی شتاب کرد

3784 ما را مراد او ز میان سوزش است و بس — با ما اگرچه ناز و[2975] به دشمن عتاب کرد

3785 غیر از دل شکستهٔ ما و خیال دوست — کس دیده‌است بحر که جا در حباب کرد

3786 با آنکه می‌فروش فلاطون شعار ما — در باده آب کرد و[2976] جهان را خراب کرد

3787 تا دید اعتبار ورق در شکستن است — دوران صحیفهٔ دل[2977] ما انتخاب کرد

3788 آیندهٔ حیات[2978] به چشمم گذشته‌است[2979]

از بسکه عمر رفته سعیدا شتاب کرد

- 402 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 118[a] S 47[b]

3789 آنکه پشت دست رد بر نقره و زر می‌زند — سکهٔ همت به روی مهر و اختر می‌زند

2974 جدایی S، N، B: جهانی L: حبابی M

2975 و S، M، N، B: - L

2976 و L، B: - S، M، N

2977 صحیفهٔ دل L، S، N، B: صحیفه و دل M

2978 حیات L، S، N، B: حباب M

2979 به چشمم گذشته‌است L، S، B: به جسمم گرسنه‌است N: M

3790 می‌شود یا زلف و[2980] خط یا کاکل[2981] سرگشته‌ای[2982] — از چراغ بخت ما دودی که سر بر می‌زند[2983] (M 77b, N 100b, B 54b)

3791 بر رخ دریا نه موج است اینکه از تعجیل عمر — می‌کشد از آستین دستی و[2984] بر سر می‌زند

3792 هر که آمد چند روزی جا در این کاشانه کرد — آخر از این شش درِ بر بسته بر در می‌زند (S 48a)

3793 کمتر از تاج کیانی نیست مجنون ترا — طفل شوخی گر ز کویت سنگ بر سر[2985] می‌زند

3794 آمد و سنگ به جایی[2986] زد به جان باطلان — طعنهٔ بی‌جا به ابراهیم آزر[2987] می‌زند (M 78a)

3795 آهن سردی است می‌کوبد سعیدا هر که او
بهر تحصیل مرادش حلقه بر در می‌زند

- 403 -
[غزل]
[فعلاتن مفاعلن فعلن]

(L 118a, S 48b, M 78b, N 101a, B 54b)

3796 خانهٔ نفس من خراب شود — یا خدا آتش من آب شود

3797 باده با غیر خود منوش و[2988] مگو — گو دل عاشقان کباب شود

3798 ساغر می به دست جانان ده — جام می جام آفتاب شود

3799 خون دل را عبث ز دیده مریز — کهنه چون شد شراب ناب شود

3800 جز ندامت ثمر نخواهد داد — کارها چون به اضطراب شود

[2980] و L، N: - S، M، B

[2981] خط یا کاکل L، S، M، N: یا خط کاکل B

[2982] سرگشته‌ای S، M، N، B: سرگشته L

[2983] سر بر می‌زند S، M، N، B: بر سر می‌زند L

[2984] و L، S، M، N: که B

[2985] سر L، M، N، B: سیر M

[2986] جایی L، M، N، B: جای S

[2987] آزر B: آذر L، S، N: آدر M

[2988] و L، S، B: - M، N

3801	من از این باب رو نخواهم تافت	به امیدی که فتح باب شود	
3802	عمرها شد که در خیال توام	فکر من هم مگر صواب شود	
3803	گریه چندان کنم که در آن بحر	کاسهٔ چشم من حباب شود	
3804	کی بود کی بگو سعیدا را	که دعای تو مستجاب شود	N 101b

- 404 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

3805	چه حرص است اینکه در طبع جوان و پیر پیدا شد	که هر کس آمد امروز از عدم در فکر فردا شد	B 54b H 247
3806	در این گلشن نه گل را قدر می‌بینم نه بلبل را	چو[2989] نرگس شش درم هر کس که پیدا کرد بینا شد	
3807	تماشا بین بحری بود دل آخر حباب‌آسا	ره نظّاره را گم کرد و خود عین تماشا شد	
3808	خرابم کرد ذوق مستیِ چشمش ندانستم[2990]	که هر کس باده‌پیما گشت آخر بادپیما شد	B 55a
3809	نمی‌گردد دگر سرگشتگی هر گز ز سر بیرون[2991]	چو[2992] گردون هر که بر گرد سر آن ماه سیما شد	
3810	دلی می‌باید و صبری که ایّوب زمان باشم	نه هر کس را که نام او سعید آمد سعیدا شد	

- 405 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

3811	به ناز دل ز تو بردن خوش است[2993] خوش باشد	L 118b S 48b

[2989] چو H: چه B

[2990] ندانستم H: نمی‌دانم B

[2991] هرگز ز سر بیرون B: بیرون ز سر هرگز H

[2992] چو H: چه B

[2993] است S، M، N، B: و L

M 78b
N 101b
B 55a

ز ما نیاز سپردن خوش است[2994] خوش باشد

3812 شراب صبح که خورشید داغ نشئهٔ اوست

قسم به روی تو خوردن خوش است[2995] خوش باشد

3813 چنانچه[2996] با تو مرا زندگی خوش‌آینده است

به یاد وصل تو مردن خوش است[2997] خوش باشد

3814 [2998] گذشتم از سر دنیا و آخرت هر دو

که ترک غیر تو[2999] کردن خوش است[3000] خوش باشد

3815 رقیب گرچه ضعیف است[3001] در نظر مگذار

که مو ز دیده ستردن خوش است[3002] خوش باشد

3816 به هر بهانه سعیدا در این فراق‌آباد

S 49a

نفَس به ذکر شمردن خوش است[3003] خوش باشد

- 406 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

[2994] است S، M، N، B: و L

[2995] است S، M، N، B: و L

[2996] چنانچه L، S، M، N: چنانکه B

[2997] است S، M، N، B: و L

[2998] 3814 S، M، N، B: <3816 L

[2999] تو L، S، N، B: - M

[3000] است S، M، N، B: و L

[3001] است L، S، N، B: - M

[3002] است S، M، N، B: و L

[3003] است S، M، N، B: و L

L 118[b]
S 49[a]
M 79[a]
N 102[a]
B 55[a]

3817 رخش روزی که طعن رنگ با لعل بدخشان زد
لبش هم حرف‌های سخت با یاقوت و مرجان[3004] زد

3818 چه بد مستی[3005] است چشم او در این میخانهٔ عالم
که یک یک دوستان خویش را با تیر مژگان زد

3819 از آن[3006] روزی که قسام ازل قسمت ادا می‌کرد
صلا رندان عالم را به حسن ماهرویان زد

3820 ز فکر و ذکر شیطان کرد غافل اهل عالم را
چه شد یا رب که این گم کرده طالع راه مایان زد

3821 ز تشریفی که نامش نسبتی با زلف او دارد
سلیمان تخت و[3007] بخت خویشتن بر کوه ماران زد

3822 گرفت آوازهٔ کوس مخالف‌طینتان دیکر
از آن روزی که گیتی نوبت شاه خراسان زد

3823 گلستان را[3008] سراسر دید[3009] پیراهن قبا کرده
سعیدا هم به نیش[3010] خار چاکی بر گریبان زد

- 407 -
[غزل]
[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

[3004] یاقوت و مرجان S، M، N، B: لعل بدخشان L
[3005] مستی L، S، N، B: مست M
[3006] آن S، M، N، B: آن ران L
[3007] و S، M، N، B: - L
[3008] را S، M، N، B: - L
[3009] دید L، S، M، N: دیده B
[3010] نیش L، M، N، B: پیش S

3824	گر مطلب تو جنگ است صلح و صفا چه باشد	ور آشتی است در دل جور و جفا چه باشد	L 118b S 49b M 79b N 102b B 55a
3825	پست و بلند دوران در چشم ناقصان است	در عالمی که ماییم ارض و سما چه باشد	
3826	هر دلبری به نوعی دل می‌رباید از ما	بیگانگان چنین‌اند تا آشنا چه باشد	L 119a
3827	آن را که در دل خود مهر حسین دارد	بیم هلاک‌گشتن از[3011] کربلا چه باشد	
3828	غیریتی[3012] به جز ما مابین ما و او نیست	گر ماسوا نباشیم پس ماسوا چه باشد	
3829	با چرخ بی‌مروّت ما سرگران نباشیم	با دانهٔ محبت سنگ آسیا چه باشد	
3830	ای دل مدار کونین از عشق گشته موجود	در کارخانهٔ عشق کار شما چه باشد	

3831 هر کس به خواهش خود دارد حساب و فکری

تا در میان سعیدا امر[3013] خدا چه باشد

- 408 -

[غزل]

[مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن]

3832	می تلخ و چمن پرگل ساقی نمکین باشد	آیا که چنین گفتم در روی زمین باشد	L 119a S 49b M 80a N 102b B 55a
3833	تا اهرمن نفَست زنده[3014] است تو غمگینی	گر[3015] ملک سلیمانت در زیر نگین باشد	
3834	جز فکر خط و خالش باور نکنم هرگز	در کارگه عالم نقشی به از این باشد	N 103a
3835	ایام بهار آمد گل خیمه به صحرا زد	آرام مگر امروز در خانهٔ زین باشد	

3836 بر بازوی پر زورت بر حسن دل‌فروزت[3016]

[3011] از L، S، M، B: در N

[3012] غیریتی L، B: غیریت S، M، N

[3013] امر S، M، N، B: فکر L

[3014] زنده L، M، N: شاد B

[3015] گر L، M، N، B: وگر S

[3016] دل‌فروزت L، S، N، B: دل‌افروزت M

مغرور مشو زنهار نی آن و نه این[3017] باشد

- 409 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلاتن(فعلن)]

L 119[a]
S 50[a]
M 80[a]
N 103[a]
B 55[a]

3837 خوشا دلی که چو آیینه جلوه‌گاه تو گردد

ز سر کذشته و چون زلف گرد ماه تو گردد

3838 ترا ز گرمیِ آه دلم چه غم باشد

که شعله همچو هوا بر سر گیاه[3018] تو گردد

3839 بیاض گردن خورشید خم شود آن سو

به هر طرف که سر کاکل سیاه تو گردد

3840 ز پای افتد و آید به سر سرانجامش

به سرکشی چو سری از خیال راه تو گردد

L 119[b]

3841 بر آستان تو کمتر ز[3019] نقش پا باشد

هر آن سری که به سرگشتگی[3020] ز راه تو گردد

B 55[b]

3842 سلوک فقر سعیدا کن آنچنان که دگر[3021]

زمین بساط شود آسمان کلاه تو گردد

- 410 -

[3017] نی آن و نه این S، M: نه آن و نه این L، B: نه این و نه آن N

[3018] گیاه S، M، N، B: کلاه L

[3019] ز L، S، N، B: - M

[3020] سرگشتگی S، M، N، B: سرگشتی L

[3021] دگر L، S، N، B: ذکر M

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 119[b] S 50[b] M 80[a] N 103[a] B 55[b]

3843 به هنگام دعا زاهد نظر بر آسمان دارد | امید دانهٔ گندم مگر از کهکشان دارد

M 80[b]

3844 چه گویم با چنان شوخی که در نظّارهٔ اوّل | خدنگ ناز و چشم مست و تیغ بی‌امان دارد

3845 به جان طور آتش از تجلّای تو پیدا شد | ز دست توست هر داغی که در دل آسمان دارد

3846 ز بیداد تو در پیشِ که گویم چون تو می‌دانی | دلم از خنجر ناز تو زخم بی‌نشان دارد

N 103[b]

3847 سعیدا هر کمالی را زوالی در کمین باشد
که هر سودی که ماه نو کند آخر زیان[3022] دارد

- 411 -

[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 119[b] S 21[b] M 59[b] N 70[a] B 55[b]

3848 هر کس نظر به سوی[3023] تو از دور می‌کند | هر خانه را خیال تو پر نور می‌کند

3849 بگذر ز چین و[3024] چینی و در ساغر سفال | می نوش ای فقیر که فغفور می‌کند

3850 بر داغ‌های کهنهٔ صد آرزوی خام | پیری علاج مرهم کافور می‌کند

N 70[b]

3851 داری به یادگار اگر زخم تیغ عشق | الماس ریزه پاش که ناسور[3025] می‌کند[3026]

3852 نی می به جام و نی دل جمع و نه سرخوشم | خوش‌حال آنکه کار به دستور می‌کند[3027]

[3022] زیان L، S، N، B: زمان M

[3023] سوی L، S، M، Nt، B: روی N

[3024] و S، M، N، B: - L

[3025] ناسور N، B: ناصور L، S، M

[3026] می‌کند L، S، M، B: می‌کنند N

[3027] می‌کند L، S، M، B: می‌کنند N

3853	هر کس که دلنشین خلایق شود به سعی	جا در میان خانۀ زنبور می‌کند[3028]	
3854 [3029]	شوری که عشق در سر من جای کرده‌است	آخر به زور کاسۀ طنبور می‌کند[3030]	
3855	حقِّ نمک به جای نیارد هر آن که او	حسن نمک‌فشان تواش کور می‌کند	L 120[a]
3856	پوشیدن نظر نه ز[3031] جمعیت دل است	زاهد ریا ز چشم تو مستور می‌کند	
3857	گر نیست هیچ منفعتی در شراب تلخ	نفعش[3032] همین بس است که مسرور می‌کند	
3858	هر جا غمی که راه به جایی[3033] نمی‌برند[3034]	بی دست و پا به سینۀ من زور می‌کند	
3859	صد آفرین به دست و به بازوی آنکه او	در زیر خاک دانۀ انگور می‌کند[3035]	
3860	موسی سیاه کرده نظر می‌رود به طور	دل را نگاه چشم سیه طور می‌کند	

3861 سیلی مگر قفاست سعیدا که روزگار
باز این خرابه را ز چه معمور[3036] می‌کند

- 412 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

3862	صفای وقت جهان چون به ما نمی‌خواهد	که زشت آینه‌ای با صفا نمی‌خواهد	L 120[a] S 22[a]

[3028] می‌کند L، S، M: می‌کنند N
[3029] 3854 L، S، M، N: - B
[3030] می‌کند L، S، M: می‌کنند N
[3031] ز L، S، N، B: - M
[3032] نفعش L، B: مفتی S، M، N
[3033] جایی L، B: جای S، M، N
[3034] نمی‌برند L: نمی‌دهند S، M، N: نمی‌برد B
[3035] می‌کند L، S، M، N: می‌برد B
[3036] معمور L، S، M، B: تعمیر N

3863 [3037]	شکست توبه خوش آمد مرا که روزردی	نمی‌کشد ز کس و مومیا[3038] نمی‌خواهد	M 51ª B 55ᵇ
3864	بیا به کشتیِ بحر فنا نشین و برو	ز خود که کشمکش ناخدا نمی‌خواهد	
3865	چنان سبک شده‌ام[3039] در ره[3040] وفا که چو کاه	کشیدنم[3041] مدد[3042] کهربا نمی‌خواهد	
3866	هر آنچه کس طلبد[3043] از کریم می‌یابد[3044]	خوش آنکه او ز خدا جز خدا نمی‌خواهد	
3867	کسی است نیک که نیکی چو می‌کند امروز	در آن مقابله فردا جزا[3045] نمی‌خواهد	

3868 خوشم به طور سعیدا و بی‌نیازی او — M 51ᵇ

که زخم مرهم و دردش دوا نمی‌خواهد

- 413 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

3869	خوش به آسانی به آخر راه مشکل می‌برند	ره‌نوردانی که اول پی به منزل می‌برند	L 120ª S 22ª M 51ᵇ N 71ᵇ B 55ᵇ
3870	در محبت می‌شوند ایشان شهید بی‌سخن	دست و[3046] گردن بسته[3047] خود را[3048] پیش قاتل می‌برند	L 120ᵇ

[3037] 3863 L، S، M: - B

[3038] مومیا S، M: رونما L

[3039] سبک شده‌ام S، M، B: فشانده‌ای L

[3040] ره L، S، B: رهی M

[3041] کشیدنم L، B: کشیده نم S، M

[3042] مدد L، S، B: مددی M

[3043] طلبد S، M، B: طلبید L

[3044] می‌یابد S، M، B: می‌باید L، B

[3045] جزا S، M، B: چرا L

[3046] دست و S، N، B: دست L: دلت M

[3047] بسته L، S، N، B: نسته M

[3048] را S، M، N، B: ر L

3871	دردنوشان جز به پای خم نمی‌افتند هیچ	خویشتن را در پناه پیر کامل می‌برند
3872	هر متاعی را که از شهر محبت می‌رسد[3049]	پیشتر در کشور[3050] ما جانب دل می‌برند
3873	آنچنان لب‌تشنهٔ حرص‌اند[3051] ابنای زمان	کز[3052] جواب[3053] خشک آب[3054] از روی[3055] سایل می‌برند
3874	خودفروشانی[3056] که در قید زر و مال‌ند و[3057] جاه	نام حق را بر زبان هر دم[3058] به باطل می‌برند
3875[3059]	مزرع دنیا که سبز[3060] از آبرو گردیده‌است	آبرو آنانکه می‌ریزند حاصل می‌برند
3876	همّت دونان عالم هیچ می‌دانی که چیست	می‌کشند[3061] از آب رختِ خویش[3062] در گل می‌برند
3877	وا کذر[3063] از خود سعیدا ز آنکه در هر مسلکی[3064]	هر که از خود می‌رود زودش[3065] به منزل می‌برند

N 72[a]

- 414 -

[غزل]

[3049] می‌رسد S، M، N، B: می‌کشد L

[3050] کشور L، S، N، B: کسوت M

[3051] حرص‌اند L، S، N، B: حرسند M

[3052] کز L، S، N: گر M، B

[3053] جواب L، S، N، B: خواب M

[3054] آب S، M، N، B: رنگ L

[3055] از روی L، S، N، B: آرزوی M

[3056] خودفروشانی L، M، N، B: خودفروشان S

[3057] و S، N، B: - L، M

[3058] بر زبان هر دم S، M، N، B: هر زمان بر لب L

[3059] 3875 S، M، N، B: >3877 L

[3060] سبز L، S، M، B: سیر N

[3061] می‌کشند S، M، N، B: می‌کشد L

[3062] و S، M، N، B: - L

[3063] وا گذر S، M، N: وا گذار L: در گذر B

[3064] مسلکی L، M، N، B: مسکنی S

[3065] زودش L، S، N، B: ز دوش M

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 120[b]
S 22[b]
M 52[a]
N 72[a]
B 55[b]

3878 به هر وادی که آبادی است آن وادی جفا دارد

در آن صحرا[3066] که معموری نمی‌باشد صفا دارد[3067]

3879 تهی چون شد ز خود نی زیر و بم را ساز می‌گردد

نوای[3068] عیش و عشرت را در اینجا بینوا دارد

B 56[a]

3880 تسلّی ناشکیبایی جفا پیمان شکستن عهد بر بستن

چه گویم این جهان بی‌وفا با خود چها دارد

3881 نه شادی دارد از بودن نه غم دارد ز نابودن

که در شهر تعلّق پادشاهی را[3069] گدا دارد

3882 تنِ[3070] لاغر نه بر دارد ز فرش هیچ کس منت

که از پهلوی خود با خویش نقش بوریا دارد

3883 ندیدم همچو دل[3071] کامل‌عیاری[3072] دوربین یاری

که هر چیزی که[3073] می‌پرسم جوابی[3074] آشنا دارد

3884 سعیدا طبع وحشی سایۀ دیوار کی خواهد

[3066] صحرا S، M، N، B: وادی L

[3067] دارد S، M، N، B: باشد L

[3068] نوای L، M، N، B: نوایی S

[3069] را L، S، M، N: چون B

[3070] تن L، N، B: تنی S، M

[3071] دل L، S، M، N: گل B

[3072] عیاری L، M، N، B: عیار S

[3073] که هر چیزی که L، B: که از هر جا چو S، M، N

[3074] جوابی S، M، B: جواب L، N

دلِ[3075] دیوانهٔ ما رم ز نقش بوریا دارد

- 415 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 121a S 22b M 52a N 72a B 56a

3885 ساغر از گردش ادوار چه پروا دارد — از شکستن سر سرشار[3076] چه پروا دارد

M 52b

3886 دور از روی تو دل را ز سیاهی غم نیست — بی تو آیینه[3077] ز زنگار چه پروا دارد

N 72b

3887 [3078] دل خون بستهٔ من عاشق زخم ستم است — عندلیب چمن از خار چه پروا دارد

3888 منع دل کس نتواند کند از روی[3079] حبیب — عندلیب از در و دیوار چه پروا دارد

3889 چین نگیرد به جبین روی زمین از افلاک — کاغذ از گردش پرکار چه پروا دارد

3890 حرف حق گوی سعیدا ز جهان باک مدار
هر که منصور شد از دار چه پروا دارد

- 416 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 121a S 26b M 53b N 75a B 56a

3891 ز عاشق صبر و[3080] تسکین از دل دیوانه می‌خواهد
نمی‌دانم چه‌ها آن آشنا بیگانه می‌خواهد

3892 به استعداد دانش کی توان از خود سفر کردن

[3075] دل L، N، B: دلی S، M

[3076] سرشار S، M، N، B: شرشار L

[3077] آیینه S، M، N، B: آیینه‌ای L

[3078] 3887 L، S، M، N: - B

[3079] روی L، B: کوی S، M، N

[3080] و L، B: - S، M، N

که قطع این بیابان همّت مردانه می‌خواهد

3893 روم از هوش[3081] و سیر بوستان سازم که گل امشب

ز بلبل ناله از من گریهٔ مستانه[3082] می‌خواهد

[3083] 3894 همان کج‌خُلقیِ[3084] اهل جهان را دوست می‌دارم

که سنگ‌اندازیِ طفلان دل دیوانه می‌خواهد

3895 ندانم تخم امیدی[3085] که خواهد سبز شد آخر[3086]

که من یک دانه زاهد سبحهٔ صددانه می‌خواهد

3896 برو ناصح به بزم اهل دنیا گرم کن مجلس

که گوشِ طالبِ خوابِ گران افسانه می‌خواهد

3897 برای ریختن خون دل دیوانه را[3087] هر دم

سعیدا گه سبو گه جام[3088] گه پیمانه می‌خواهد

- 417 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 121[a]
S 26[b]

3898 زمین از اشک سرگردان من گرداب[3089] می‌گردد

[3081] هوش L، M، N، B: خویش S

[3082] مستانه L، S، N، B: مستان M

[3083] 3894 L، S، M، N: <3896 B

[3084] کج‌خلقی L، S، N، B: کنج خلق M

[3085] امیدی L، S، M: امید N، B

[3086] خواهد سبز شد آخر S، M، N، B: آخر سبز خواهد شد L

[3087] را L، S، N، B: زا M

[3088] جام L، S، M، B: جام و N

[3089] گرداب L، S، N، B: گردات M

M 53[b] N 75[a] B 56[a]

زمان از ناله‌های زار من سیماب می‌گردد

N 75[b]

3899 مگر خورشید در این صبح با گل گرم[3090] سر کرده

که از گستاخیَش در چشم شبنم آب می‌گردد

L 121[b]

3900 به چشم طالع ما سودهٔ الماس اگر پاشی

ز چشم ما نهان تا گشته آن هم خواب[3091] می‌گردد

S 27[a]

3901 مرا در فقر حاصل گشته اکسیر قناعت بس

که خاکستر به زیر پهلویم سنجاب می‌گردد

M 54[a]

3902 چسان مشّاطه بر بندد کمر یا رب نمی‌داند

میانی[3092] را که از تشبیه[3093] مو بی‌تاب[3094] می‌گردد

3903 مگر قصد شبی خونی سعیدا آسمان دارد

که امشب بر سر[3095] ویرانه‌ام مهتاب می‌گردد

- 418 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلاتن]

L 121[b] S 27[a]

3904 مگر خبر ز دل خسته آن نگار ندارد چه آتشی[3096] است که امشب دلم قرار ندارد

M 54[b] N 75[b]

3905 درست گویمت از دل مباد رنجه شوی که این شکسته به پیش تو اعتبار ندارد

[3090] گرم S، M، N، B: - L

[3091] خواب S، M، N، B: آب L

[3092] میانی L، S، M، B: میانش N

[3093] تشبیه S، M، N، B: تشبیح L

[3094] مو بی‌تاب S، M، N: مویی تاب L، B

[3095] سر L، S، N، B: سری M

[3096] آتشی L، S، N: آتش M، B

3906 بیا که صحبت رندان مفرّح افتاده‌است — هوای مشرب صافی‌دلان غبار ندارد — B 56[a]

3907 کراست فکر غم خاطر شکسته‌دلان — برای شیشهٔ ما سنگ انتظار ندارد

3908 به روز معرکهٔ عشق کی بود منصور — سری که دست[3097] ارادت به پای دار ندارد

3909 چه لذّت است به آشفتگی نمی‌دانم — کدام غنچه که در سینه خار خار ندارد

3910 بیا و دست[3098] به خون سعید[3099] رنگین کن

که رنگ خون شهید ترا بهار ندارد

- 419 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

3911 چو از خوان[3100] تجلّی ساغری سرشار می‌گردد — L 121[b] S 27[a] M 55[a] N 75[b] B 56[a]

حباب‌آسا تهی از خود[3101] تمامی[3102] یار می‌گردد

3912 به یاد تیغ آن ابرو بلند آوازه شد شعرم — N 76[a]

چو حرف ماه نو در کوچه و بازار می‌گردد

3913 وجودی را که باشد ذره‌ای[3103] از مهر او در بر

چو مهر[3104] عالم‌آرا جمله تن دیدار می‌گردد

[3097] دست L، S، M، B: پای N

[3098] و دست L، S، N، B: دوست M

[3099] سعید L، S، N، B: سعیدا M

[3100] خوان B: خون L: نور S، M: طور N

[3101] تهی از خود L، S، M: ز خود خالی N: تمام از خود B

[3102] تمامی L، S، M، N: تهی پر B

[3103] ذره‌ای L، S، M، N: ذره B

[3104] مهر L، S، N، B: مهری S

3914 مگر خواهد نمودن[3105] تیغ ابرو را نمی‌دانم

خیال جان‌فشانی[3106] بر سرم بسیار می‌گردد

L 122[a]
B 56[b]

3915 نیفتد کار با ابنای[3107] عالم هیچ کافر را

که خضر از عمر جاویدان خود بی‌زار می‌گردد

S 27[b]

3916 کدامین خلوت از عمّامه بهتر ای[3108] ریاپیشه[3109]

که مولانا عزیز از گوشهٔ دستار می‌گردد

3917 شکست[3110] ساغر[3111] ما را سعیدا گر خبر یابد

دهان[3112] شیشهٔ می دیدهٔ خونبار[3113] می‌گردد

- 420 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 122[a]
S 27[b]
M 56[a]
N 77[b]

3918 سفر هوش‌وران[3114] زود تمامی دارد   باده کم‌نشئه چو افتد رگ خامی دارد

3919 بادهٔ عشق بنوشید و مترسید که این   نه شرابی است که تا حشر تمامی دارد

3105 نمودن L، S، N، B: نمون S

3106 جان‌فشانی L، N، B: جان‌فشای S، M

3107 ابنای L، S، M، B: ابنایی N

3108 ای S، M، N، B: این L

3109 ریاپیشه L، S، N، B: ریا نیست S

3110 شکست N، B: شکستی L، S، M

3111 ساغر L، S، N: ساغری S: خاطر B

3112 دهان L، S، N، B: دها M

3113 دیدهٔ خونبار S، M، N، B: ساغر سرشار L

3114 هوش‌وران L، S، M، N: هوش در آن B

3920	زلف چون بند کند پای[3115] دلی در زنجیر	زنهارش که بگویید[3116] گرامی دارد	B 56b
3921	از برای مدد قافیه و حسن ردیف	هر زمان عرض به جامی و نظامی دارد	
3922	چه بلاها که سعیدا نکشیده‌است از او		
	باز در خدمت او قصد غلامی دارد		

- 421 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

3923	شیشه و پیمانه[3117] و دل غم ز هم کم می‌کنند	اهل دل از راه دل دل‌پرسیِ هم می‌کنند	L 122a S 27b M 56a N 77b B 56b
3924	بسکه خود را دوست می‌دارند ابنای زمان	پیشتر از زخم ایشان فکر مرهم می‌کنند	
3925	غنچه را در بزم ما منع شکفتن کرده‌اند	نخل مومی[3118] را در اینجا شمع[3119] ماتم می‌کنند	
3926	نیست غم در کشور وا رستگان روزگار	شادیِ صبح طرب در شام ماتم می‌کنند	
3927	قبضه‌داران قضا آخر سعیدا چون کمان		
	هر کجا سرو قدی[3120] سر می‌کشد خم می‌کنند		

- 422 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

3928	هر نفس در راه جانان کوه غم باید برید	زهر باید نوش کرد از جام جم باید برید	L 122a S 36b M 56b N 78b

---

[3115] پای S، M، N، B: پایی L

[3116] بگویید L، S، N، B: بگوید M

[3117] شیشه و پیمانه L، S، N، B: شیشه‌ای و پیمانه‌ای M

[3118] مومی S، M، N: موسی L، B

[3119] شمع L، S، M، N: نخل B

[3120] سرو قدی L، M، N، B: سروی قدی S

3929	دهر دریایی است بی‌پایان و[3121] ما امواج او	ای[3122] رفیقان همچو موج آخر ز هم باید برید	L 122b B 56b
3930	مهد جنبان درد و انده[3123] دایهٔ غم مشفقش	ناف طفل خویشتن را با الم باید برید	
3931	با دم تیغ فنا هر بند و پیوندی که هست	از نیستان تعلّق چون قلم باید برید	
3932	تا اثر باقی است از هستی گریزانم ز خود	اندر این ره[3124] از نی[3125] خود چون قلم باید برید	

3933 طفل شب را قسمت روزی ز[3126] شیر ماهتاب

سیر ناگردیده شام و صبحدم باید برید

- 423 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

3934	خوبان نه[3127] ناز بیهده[3128] آغاز می‌کنند	ایشان به بردن دل ما ناز می‌کنند	L 122b S 27b M 57a N 78b B 56b
3935	چون سرو هر کسی که ز برگ و ثمر گذشت	آزاد می‌کنند و سرافراز می‌کنند	
3936	در کار می‌کنند دو صد عقدهٔ دگر	هر عقده‌ای[3129] که از دل ما باز می‌کنند	S 28a
3937	آنان که سر به جیب تفکر کشیده‌اند	بر روی خود ز غیب[3130] دری باز می‌کنند	
3938	خاموش نیستند فرورفتگان خاک	از راه دل به همدگر آواز می‌کنند	M 57b

---

[3121] و L، S، N، B: - M

[3122] ای S، M، N، B: این L

[3123] انده L، N، B: اندوه S، M

[3124] ره L، S، M، B: راه N

[3125] نی L، B: پی S، M، N

[3126] ز S، M، N، B: چو L

[3127] نه S، M، N: به L، B

[3128] بیهده L، Nt، B: بیهوده S، M، N

[3129] عقده‌ای L، S، M، B: عقده N

[3130] غیب L، S، N، B: عیب M

3939 هر دم هزار مرغ هوس از سریر[3131] دل — بی‌خویش در هوای تو پرواز می‌کنند — N 79[a]

3940 آیینه می‌شود دل اگر آهنین بود — در آتش غم تو چو پرواز می‌کنند

3941 مرغان بال‌بستهٔ نظّاره هر زمان — در راه انتظار تو پرواز می‌کنند

3942 خشت سرای عدل به صد جور می‌کشند — از[3132] ظلم خانه‌ای دگر آغاز می‌کنند

3943[3133] با نازپرورانِ ستمگر جفاکشان — عرض نیاز خویش[3134] به انداز می‌کنند

3944 کی می‌کنند کار خدایی[3135] جهانیان — گر می‌کنند کار[3136] خداساز می‌کنند[3137]

3945 فیضی[3138] نمی‌برند سعیدا ز اهل دل — L 123[a]

آنان که شرح حال دل آغاز می‌کنند

- 424 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

3946 خوش وقت فقیری که صفا داشته‌باشد — پوشیده ز[3139] خود ره به خدا داشته‌باشد — L 123[a] S 30[b] M 57[b] N 79[a] B 56[b]

3947 کس را گذر از سایهٔ کوی تو محال است — گر بر سر خود بال هما داشته‌باشد

3948 در خاطر من جز غم او هیچ دگر نیست[3140] — تا در دل خود یار چه‌ها داشته‌باشد

3949 معشوقهٔ خوبی است جهان لیک به شرطی — کاین هرزهٔ هر پیشه وفا داشته‌باشد — B 57[a]

[3131] سریر S، M، N: صریر L، B

[3132] از L، S، M، N: ز آن B

[3133] 3943 L، B: 3945< S، M، N

[3134] خویش L، S، N، B: خویشتن M

[3135] خدایی L، M، B: خدای S، N

[3136] کار L: باز S، M، N

[3137] گر می کنند کار خدا ساز می کنند L، S، M، N: آنان که شرح حال دل آغاز می‌کنند B

[3138] فیضی L، S، N، B: فیض M

[3139] ز S، M، N، B: به L

[3140] هیچ دگر نیست S، M، N، B: نیست دگر هیچ L

3950 [3141] خون کرده[3142] و سرمست روان است مه[3143] من — تا باز[3144] دگر عزم کجا داشته‌باشد

3951 بگریزم از آن شهر که دارند خلایق — دردی[3145] که نظر سوی دوا[3146] داشته‌باشد

3952 پوشیده تواند رود از هر دو جهان چشم — از جاذبه آن کس که عصا داشته‌باشد

3953 چون من نشود صبح بدین روز گرفتار — در سینه اگر آه رسا داشته‌باشد (S 31[a] / N 79[b])

3954 بی‌برگیِ من تا به کجای است[3147] که بالله — بی‌زارم از آن نی که نوا داشته‌باشد (M 58[a])

3955 یک دل شود از هر دو جهان آنکه چو خورشید — در دست تهی زلف دو تا داشته‌باشد

3956 جز سیر جمال تو سعیدا نکند هیچ

تا در دل و[3148] در دیده ضیا داشته‌باشد

- 425 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

خوش آن روزی که سر در راه آن[3149] ناآشنا[3150] باشد — غبار جادهٔ کویش به چشمم توتیا[3151] باشد (L 123[a] / S 31[a])

[3141] 3952-3950 S، M، N: - L، B

[3142] کرده S، N: کرده‌ای M

[3143] مه N: مهی M، S

[3144] باز M، N: باز کجا S

[3145] دردی M، N: دزدی S

[3146] دوا M، N: دگر S

[3147] به کجای است L، M، N، B: به کمالی استS

[3148] و L، S، N، B: - M

[3149] آن S، M، N، B: او L

[3150] ناآشنا L، S، N، B: پا آشنا N

[3151] توتیا L، S، M، B: آشنا N

دلا از[3152] ناتوانی دل[3153] مزن در[3154] جادهٔ مقصد	مگر سنگ ره مطلوب سنگ کهربا[3155] باشد	M 60[b] N 81[b] B 57[a]
چه غم از انقلاب دور[3156] عارف را که می‌داند	غبار حادثات چرخ گرد آسیا باشد	
ز عقبی[3157] هم گذشتم بسکه از دنیا جفا دیدم	که عقبی[3158] هم مبادا همچو دنیا بی‌وفا باشد	
توان شد هم‌عنان عشق تا کوی[3159] فنا امشب	اگر چون شمع سیل اشک ما را[3160] رهنما باشد	
نه بر دارند دست از دامن[3161] افتادگی[3162] هرگز	اگر دانند مردم خاکساری[3163] کیمیا باشد	
سرور غافل از الوان نعمت‌هاست در عالم	که ذوق کودکان در عید از رنگ حنا باشد	L 123[b] N 82[a]
نه خوف غرق گشتن دارد و نی[3164] بیم سر گشتن	خوشا آن کس را[3165] که در این بحر خونین با خدا[3166] باشد	M 61[a]

سعیدا آشنای[3167] ما تواند شد کسی یک دم

که چون ما در طریق ما به خود[3168] ناآشنا باشد

[3152] از L، S، M، N: در B

[3153] دل S، M، N، B: دم L

[3154] در S، M، N: از L، B

[3155] کهربا L، S، M، B: آسیا N

[3156] دور S، M، N، B: دهر L

[3157] عقبی L، M، N، B: عقبا S

[3158] عقبی L، M، N، B: عقبا S

[3159] کوی L، S، M، B: کویی N

[3160] اشک ما را B: عشق ما را L: اشک با ما S، M، N

[3161] دامن L، N، B: دامنی S، M

[3162] افتادگی S، M، N: افتادگان L: افتاده کس B

[3163] خاکساری L، M، N، B: خاکسار S

[3164] نی S، M، N، B: نه L

[3165] خوش آن کس را L، B: خوشا آن کس S، M، N

[3166] با خدا S، M، N: ناخدا L، B

[3167] آشنای L، S، M، B: آشنایی N

[3168] به خود S، M، N، B: بسی L

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 123b S 31b M 62a N 82b B 57a

3966 چه شور است اینکه دل از دست آن[3169] نامهربان[3170] دارد
که جای مغز جسم من نمک در استخوان دارد

S 32a

3967 چسان مستور دارم عشق را واعظ[3171] مپوش از من
که حق را در مسلمانی مگر کافر[3172] نهان دارد

N 83a

3968 ز خواب غفلتم بیدار گردانید فریاد درا امشب
صدای اهل دل در گوش اهل ذوق جان[3173] دارد

3969 چه غم دارد ز خیل آهویان لیلی در این صحرا
چو مجنون ناله‌سوز[3174] دردمندی را شبان دارد

3970 چسان نسبت دهم پروانه را ای شمع با سوزت[3175]
تو آتش در[3176] زبان داری و او[3177] آتش به جان دارد

3971 نمی‌دانم سعیدا کین اخوان از چه رو باشد

[3169] آن S، M، N، B: این L

[3170] نامهربان L، S، N، B: مهربان M

[3171] واعظ L، S، M، B: زاهد N

[3172] کافر L، M، N، B: کافر عر S

[3173] جان L، S، M، N: جا B

[3174] ناله‌سوز S، N، B: ناله سوزد L، S

[3175] با سوزت L، M، N، B: با سوزد S

[3176] در L، M، N، B: بر S

[3177] او S، M، N، B: آن L

که گویی[3178] یوسفی[3179] با[3180] خویشتن این کاروان دارد

- 427 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

3972 دی صبا قصهٔ آن کاکل پیچان می‌کرد — جمع می‌کرد دل خلق و پریشان می‌کرد
L 123b
S 32b
M 63a
N 84a
B 57a

3973 نگهش هر دلِ آشفته که می‌برد از راه — می‌گرفتش خم زلف از ره و پنهان می‌کرد

3974 سخت مشکل شده از دست خرد کار مرا — کو می صاف که می‌آمد و آسان می‌کرد

3975 سخن از معجزهٔ آن لبِ خندان چه کنم — سنگ را بی‌سخن آن لعل بدخشان می‌کرد

3976 هر شمیمی که نسیم از ره او[3181] می‌آورد — می‌گرفتش گل و[3182] در چاک گریبان می‌کرد

3977 در خرابات مغان هم دگر آن باده نماند — که دو جامش به صفت جانور[3183] انسان می‌کرد

3978 خم‌نشین گشته[3184] فلاطون ز مسیحا[3185] پرسید — هر کرا درد خودی داشت چه درمان می‌کرد
L 124a
N 84b

3979 موج زد خاطر بحر و به نظر زود آمد — ور نه چشم گهرافشان تو طوفان می‌کرد

3980 قابل فیض نبودیم سعیدا در اصل
لیکن آن مبدأ[3186] فیض از کرم احسان می کرد

- 428 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

3178 گویی L، N، B: گوی S، M
3179 یوسفی N: یوسف L، S، M، B
3180 با S، M، B: ما L، N
3181 او S، M، N: آن L، B
3182 و L، S، N، B: - M
3183 جانور S، M، N: آدمی L، B
3184 گشته L، S، M، N: گشت B
3185 مسیحا L، S، M، N: سکندر B
3186 مبدأ S، N، B: مبدع L: مبدهٔ M

3981 کام تا هست ترا کام‌روا نتوان کرد — تا تو هستی به میان هیچ[3187] صفا نتوان کرد

L 124[a] S 35[b] M 65[a] N 87[b] B 57[a]

3982 جذبهٔ[3188] عشق چنان کرده سبک روح مرا — که تنم را ز پرِ[3189] کاه جدا نتوان کرد

3983 می‌توان از دو جهان بهر خدا بگذشتن — ترک نظّارهٔ خوبان بخدا[3190] نتوان کرد

3984 دایه چون کرد جدا لعل ترا از پستان — که به صنعت شکر از شیر جدا[3191] نتوان کرد

3985 [3192] باغبان گر فلک و اهل جهان سیّارند — می‌توان خاک شد و نشو و[3193] نما نتوان کرد

M 65[b]

3986 از برای دمِ آب و لبِ نان با مردم — می‌توان مُرد و[3194] مدارا به[3195] ریا نتوان کرد

B 57[b]

3987 [3196] وجد و رقص و طرب و سجده و قربان گشتن — گر نمایی[3197] تو مرا روی چها[3198] نتوان کرد

3988 گرچه رفتم به خطا[3199] در طلب مشک خطت — باز گشتم که دگر بار[3200] خطا نتوان کرد

3989 دست می‌باید و طالع که سعیدا برسد — ور نه کار از مددِ آه رسا نتوان کرد

- 429 -

[غزل]

[3187] هیچ S، M، N، B: هست L

[3188] جذبه S، M، N: خبر L، B

[3189] پر L، N، B: پری S، M

[3190] بخدا L، B: جهان S، M، N

[3191] جدا L، S، N، B: خدا M

[3192] 3985 L، S، M، N: - B

[3193] و L، S، N: - M

[3194] و S، M، B: - L، N

[3195] به L، B: و S، M، N

[3196] 3987 L، S، M، B: - N

[3197] نمایی L، B: نمای S، M

[3198] چها L، B: جهان S، M

[3199] خطا S، M، N: ختا L، B

[3200] بار L، B: باره S، M، N

[فعولن فعولن فعولن فعولن(فعل)]

3990	کسی گرد[3201] کوی تو گردیده باشد	که صد بار سر زیر پا دیده باشد	L 124[a] S 35[b] M 65[b] N 87[a] B 57[b]
3991	کسی طاقت آتش حسن دارد	که چون زلف بر خویش پیچیده باشد	S 36[a]
3992 [3202]	کسی را رسد دست[3203] بر دامن[3204] او	که دامن ز کونین[3205] بر چیده باشد	
3993	کسی را ز زلف تو باشد سراغی	که سررشتهٔ خویش گُم دیده باشد	L 124[b]
3994	کسی می‌تواند که بی‌غم نشیند	به شادی غم دوست بگزیده باشد	
3995	تو دانی که خوب است بد هر که را	پسندیده[3206] باشی پسندیده باشد	N 87[b]
3996 [3207]	کسی را رسد گل ز روی[3208] تو چیدن	که داغ[3209] تو ز باغ بگزیده باشد	
3997 [3210]	کسی می‌تواند جمال تو دیدن	که از خویشتن چشم پوشیده باشد	

3998 هر آن کس که گوید ورا دیده‌ام[3211]

ز چشم سعیدا مگر دیده باشد

- 430 -
[غزل]

[3201] گرد L، S، B: گر ز M، N

[3202] 3992 L، M، N، B: <3998 S

[3203] دست L، S، N، B: - M

[3204] دامن L، N، B: دامنی M، S

[3205] کونین L، S، N، B: کوین M

[3206] پسندیده L، S، N، B: پسندید M

[3207] 3996(2) L، S، M، N: - B

[3208] روی L، M، N، B: رویی S

[3209] داغ L، N: داغی S، M

[3210] 3997(1) L، S، M، N: - B

[3211] ورا دیده‌ام L، S، M، N: جمال تو دیدم B

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 124b
S 36b
M 66b
N 88a
B 57b

3999 تا چون نیَم به لب لبِ جانان نمی‌رسد — آوازه‌ای به گوش من از جان نمی‌رسد

S 37a

4000 باری است اوفتاده حمایل به گردنم — این دست تا به دامن خوبان نمی‌رسد

4001 همصحبتانِ پخته طلب کن که چون کباب[3212] — جز سوختن ز صحبت خامان نمی‌رسد[3213]

4002 ما را چه احتیاج به دار الشفای دل — دردی است درد ما که به درمان نمی‌رسد

4003 [3214] از دست کوتهی است سعیدا اشارتی — تا[3215] دامنی که چاک گریبان نمی‌رسد

- 431 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

L 124b
S 37b
M 67b
N 89a
B 57b

4004 همت چو دست گیرد رطل گران توان زد — دامن‌کشان ز عالم سر در جهان توان زد

4005 گر شحنه آشکارا منع مدام کرده — با یار خوش‌عیاری می را نهان توان زد

4006 بر دار دست همت پا بر طلسم خود نه — باشد که پشت[3216] پایی بر این و[3217] آن توان زد

4007 تیری زدی و رفتی باز آمدی در[3218] این راه[3219] — بر گشته باز تیغی بر[3220] امتحان توان زد

[3212] کباب L، S، N، B: کتاب M

[3213] نمی‌رسد L، S، M، N: چه می‌رسد B

[3214] 4003 L، N، B: - S، M

[3215] تا L، N: یا B

[3216] پشت L، S، M، B: پشت و N

[3217] و L، S، N، B: - M

[3218] در L، B: بر S، M، N

[3219] راه L، B: ره S، M، N

[3220] بر L، B: از S، M، N

4008	خون جگر به شادی بی‌غم نمی‌توان خورد	جام نشاط و[3221] عشرت با میهمان توان زد	L 125[a] N 89[b]
4009	خوش گفته این غزل را حافظ به حق قرآن	«باشد که گوی عیشی در[3222] این میان توان زد»	S 38[a]
4010	بگذر ز جان سعیدا در راه فقر پا نه	شاید که پشت پایی[3223] بر این و[3224] آن توان زد	

- 432 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4011	پرده تا یک سو از آن روی ملاحت بار کرد	پرتو حسنش نمک در دیدهٔ خونبار کرد[3225]	L 125[a] S 38[a] M 68[a] N 89[b] B 57[b]
4012	خواب غفلت در شب هستی ز هوشم برده‌بود	یاد او کردم طپیدن‌های دل بیدار کرد	M 68[b]
4013	زردروتر می شود از مهر در چشم کسان	گرمیِ عشق ترا هر کس به غیر اظهار کرد	
4014	در[3226] ریاض[3227] دهر هر کس را که از باد طمع	غنچهٔ امّید تا گل کرد او را خار[3228] کرد	N 90[a]
4015	لذت طعم شراب بی‌خودی را چون برد	هر که راه و رسم اهل ذوق را انکار[3229] کرد	

[3221] و L، B: - S، M، N

[3222] در S، M، N: بر L، B

[3223] پشت پایی L، M، B:پشت پای S: پشت و پای N

[3224] و L، S، N، B: - M

[3225] پرده تا تک سو از آن روی ملاحت بار کرد / پرتو حسنش نمک در دیدهٔ خونبار کرد L، N، B: نشئهٔ سرشار چشم مست ساقی کار کرد / راه ناهموار هستی را به ما هموار کرد S، M

[3226] در S، M، N، B: بر L

[3227] ریاض L، S، N، B: ریاضی M

[3228] خار L، N، B: خوار S، M

[3229] انکار S، M، N، B: اظهار L

4016 [3230] شکر لِلّٰه شد خلاص از حلقهٔ اهل ریا

تا سعیدا رشتهٔ تسبیح را زنار کرد

- 433 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4017 نشئهٔ سرشار چشم مست ساقی کار کرد — راه ناهموار هستی[3231] را به ما هموار کرد — L 125[a] S 38[b] M 68[b] N 90[b] B 57[b]

4018 غنچه شد آشفته و زاری‌کنان از خویش[3232] رفت — بسکه بلبل در گلستان ناله‌های زار کرد

4019 خواب غفلت برده‌بود از هوش ما را لیک دوش — گفتگوی مردم چشم بتان بیدار کرد — N 91[a]

4020 سر دگر بیرون[3233] نیارد[3234] همچون گنج از زیر خاک — هر که عیب مفلسی‌ها را به ما اظهار کرد

4021 بادهٔ شب برده‌بود از کار ما را لیک[3235] صبح[3236] — طرفه جام پر ز آب و آتشی[3237] در کار کرد

4022 همچو خفّاش از رخ خورشید تابان کور باد — عشقبازی‌های ما را آنکه او انکار کرد — B 58[a]

4023 دست بی‌باکان سعیدا کی رسد بر[3238] دامنش — L 125[b]

نازنینی را که عصمت گرد او دیوار کرد[3239]

- 434 -

[3230] S، M، N، B 4016: > L 4015

[3231] هستی S، M، N، B: مستی L

[3232] خویش S، M، N، B: کار L

[3233] سر دگر بیرون L، S، M: سر دیگر بیرون N: سرو بیرون گر B

[3234] نیارد L، S، N، B: نیازد M

[3235] لیک L، S، M، B: وقت N

[3236] صبح L، M، N، B: هیچ S

[3237] آتشی N، B: آتش L، M، S

[3238] بر S، M، N، B: در L

[3239] کرد L، M، S، N: بود B

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

4024 چه[3240] شور است اینکه بر گرد سر مخمور می‌گردد — که جان کندن به تلخی در مذاقم شور می‌گردد — L 125b

4025 ترا کاکل به گرد سر چرا پیچیده[3241] می‌دانی — خیال خودپرستی بر سر مغرور[3242] می‌گردد — S 39a, M 69b, N 91a, B 58a

4026 نمی‌دانم چه خوب است این بت[3243] وحشی مزاجم را — که من نزدیکتر چون می‌شوم او دور می‌گردد

4027 منه سر زیر پای دار دنیا زینهار ای دل — که در این دار هرگز کی[3244] سر[3245] منصور می‌گردد — S 39b

4028[3246] دلا ساغر بکش غم از شکست خود مخور هرگز — که از یک جام این ویرانه‌ها[3247] معمور می‌گردد

4029 خیال روزگار دون مرا در وجد می‌آرد — که چون بر[3248] پای دار آید سری[3249] منصور می‌گردد

4030 جوانی چون به عصیان شد به پیری ناتوان باشد[3250] — که مه از شب‌روی‌ها صبحدم بی‌نور می‌گردد

4031 ز بس در کوی جانان دورباش[3251] شرم می‌باشد — دلم هر دم روان می‌گردد و از دور می‌گردد

4032 نباشد عقل را راهی سعیدا در دل روشن — M 70a
چو موسی گاه گاهی بر سر[3252] این طور می‌گردد

- 435 -

[3240] چه L، S، M، B: چو N
[3241] پیچیده L، M، S، B: گردیده N
[3242] مغرور S، M، N: مخمور L، B
[3243] بت L، M، N، B: بتی S
[3244] هر گز کی L، S، M، N: کی هر گز B
[3245] سر L، S، B: سری M، N
[3246] 4028 L، S، M، B: - N
[3247] ویرانه‌ها S، M، B: ویران سرا L
[3248] بر S، M: در L، B
[3249] سری S، M: سر L، B
[3250] باشد L، M، S، B: گردد N
[3251] دورباش L، M، N، B: دورباشی S
[3252] سر L، S، N، B: سری M

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

4033 چه غم آن مهر پیکر از چنان و از چنین دارد — که در زیر نگینش آسمانی با زمین دارد

L 125[b]
S 40[a]
M 70[b]
N 92[a]
B 58[a]

4034 نمی‌خواهم گهر ز آن بحر اگر[3253] بر روی آب آید — که هر دم از تنک‌ظرفیش چینی بر جبین دارد

4035 مرا از خاک سر بر داشتن ز آن خوش نمی‌آید — که هر چیزی[3254] که بالا می‌رود رو بر زمین دارد

4036 هر آن کو با تو بد گوید تو ز او[3255] امّید نیکی کن — که هر جا نیش زنبوری است با خود انگبین دارد

S 40[b]

4037 دلم از باغبان دهر منت بر نمی‌تابد — که صد خرمن گل حسرت از آن رو دست[3256] چین دارد

L 126[a]

4038 زمین از دست چرخ بی‌مروت داغ‌ها دارد[3257] — که بحر اخضر افلاک موج[3258] آتشین دارد

4039 سعیدا در[3259] خیال آن کمر چون موی می‌پیچد
ندارد گرچه تاب و طاقتی فکر متین دارد

- 436 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 126[a]
S 45[a]
M 75[a]
N 97[b]
B 58[a]

4040 فقر دل‌های سیه را کرده‌است اکثر سفید — می‌کند آیینه را از زنگ خاکستر سفید

4041 آفتاب عالم‌آرا هم ز گردون قطعه‌ای است — صبح می‌سازد به صد خون جگر در بر سفید

4042[3260] برد کار از دست ما رندان به زور[3261] زر رقیب — صاحبش را دستگیری کرد روی زر سفید

[3253] بحر اگر L، S، N، B: بحر را گر M
[3254] چیزی S، M، N: چندی L، B
[3255] تو ز او B: تو ز آن L: از او S، M، N
[3256] دست L، S، N، B: دشت M
[3257] دارد L، B: گشته S، M، N
[3258] موج L، S، N، B: موجی M
[3259] در S، M، N، B: از L
[3260] 4042 S، M، N: - L، B
[3261] زور S، N: زوری M

4043 عشق می‌باید که آرد خون عاشق را به جوش — می بر آید از دل افسردگان خنجر سفید

4044 عندلیب طبع[3262] ما هر جا شود سبز ای رقیب — کی تواند کرد[3263] آنجا[3264] داغ[3265] بال و پر سفید — N 98[a]

4045 نیست جای نقطهٔ خالی سعیدا از گناه[3266]
نامهٔ ما چون[3267] تواند گشت در محشر سفید

- 437 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 126[a]
S 48[a]
M 78[a]
N 101[a]
B 58[a]

4046 سبزه‌ای[3268] جز آه کی از خاک مجنون می‌دمد — از نیستان محبّت ناله بیرون[3269] می‌دمد

4047 بسکه می نوشیده آن بدخو عرق از پیکرش — همچو رنگ باده از مینا به بیرون می‌دمد

4048 در فریب[3270] دل هر افسونی که لیلی خوانده‌است — باز هر گاهی[3271] که می‌خواند به مجنون می‌دمد

[3272] 4049 در بهارستانِ طبعم سبزه‌ای بیگانه نیست — می‌تراشم هر چه اینجا[3273] غیر مضمون می‌دمد

4050 خط رخسار تو بی‌جا نیست حسن ظاهر است — شعر ناموزون کجا از طبع[3274] موزون می‌دمد

4051 دی سعیدا می‌شنید از ساکنان کوی یار

[3262] طبع L، B: نطق S، M، N

[3263] کرد S، M، N، B: ساخت L

[3264] آنجا L، S، N، B: ایجا M

[3265] داغ L، S، B: زاغ N: ذاغ M

[3266] از گناه S، M، N، B: در جهان L

[3267] چون S، M، N، B: کی L

[3268] سبزه‌ای S، M، B: سبزه L، N

[3269] بیرون S، M، N، B: وارون L

[3270] فریب L، N، B: قریب S، M

[3271] گاهی L، M، N، B: باری S

[3272] 4049 L، B: <4051 S، M، N

[3273] اینجا L، N، B: آنجا S، M

[3274] طبع L، S، N، B: طمع M

آه گرم[3275] کیست این هر شب به گردون می‌دمد

- 438 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 126[a]
S 48[a]
M 78[a]
N 101[b]
B 58[a]

4052 ای[3276] خوش آن روز که[3277] دل در خم گیسوی تو بود / در غم[3278] روی تو آشفته‌تر از موی تو بود

L 126[b]

4053 دل به هر تار سر زلف تو می‌زد چنگی / چه کند شاهد عادل به میان روی تو بود

4054 آنکه آتش به جهان در[3279] زد و عالم را سوخت / گفتگوی[3280] رخ زیبای تو و خوی تو بود

4055 بوی تو کردم گل و[3281] از کار شدم صبح‌دمی / ظاهرا[3282] در نفس باد صبا بوی تو بود

4056 کی نظر جانب آهوی حرم تیز کند / هر که یک روز هواخواه سر[3283] کوی تو بود

S 48[b]

4057 یاد[3284] آن روز[3285] که سودای سر[3286] زلف تو[3287] داشت
دل آشفته سعیدا گل شببوی[3288] تو بود

[3275] گرم L، B: گرمی S، M، N

[3276] ای S، M، N، B: این L

[3277] که L، M، N، B: - S

[3278] غم S، M، N: خم L، B

[3279] در L، M، N، B: بر S

[3280] گفتگوی L، M، N، B: گفتگوی تو S

[3281] بوی تو کردم گل و L، S، M، N: رفعت قدر گل B

[3282] ظاهرا L، S، N، B: ظاهر M

[3283] سر N، B: سگ L، M: سگی S

[3284] یاد L، N، B: باد S، M

[3285] روز L، M، N، B: روزی S

[3286] سر S، M، N، B: سر و L

[3287] تو L، S، N، B: - M

[3288] شببوی L، S، M، B: خوشبوی N

- 439 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 126[b] S 49[a] M 79[a] N 102[a] B 58[b]

4058 آشکارا ز نظر یار نهان می‌گذرد[3289] حیف از این عمر که چون آب روان می‌گذرد

4059 کس چسان وصف کند قامت دلجوی ترا سرو قدِّ تو که از مدِّ[3290] بیان می‌گذرد

4060 [3291] رفعت قد ترا هر که تماشا کرده‌است همچو منصور ز دار دو جهان می‌گذرد

4061 نه ز غم باش ملول و نه ز شادی دلخوش[3292] گه چنین است جهان گاه چنان می‌گذرد

4062 دم مزن ای می گلگون ز لطافت زنهار که در اینجا سخن از لعل بتان می‌گذرد

4063 پیشتر ز آنکه از این خانه جدا[3293] سازندش ای خوش آن کو[3294] ز جهان گذران می‌گذرد

4064 چشم حیرت‌زده را محو تماشا می‌دار که چو بر هم زده‌ای چشم[3295] جهان می‌گذرد

4065 در نهاد فلک سفله ندانیم که چیست باز بر[3296] ما غم ایّام جهان[3297] می‌گذرد

4066 پیچ و تابی است سعیدا کمر دل را باز

دست فکری که بر آن[3298] موی میان می‌گذرد

- 440 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

[3289] می‌گذرد L، S، M، N: می‌گردد B

[3290] مد L، S، M: حد N، B

[3291] 4060 L، S، M، N: >4062 B

[3292] دلخوش S، M، N: دلگیر L، B: خوشدل Lt

[3293] جدا L، B: بیرون M: برون S، N

[3294] کو S، M، N، B: کس L

[3295] چشم L، B: دیده S، M، N

[3296] بر L، M، N، B: با S

[3297] گران S، M، N، B: جهان L

[3298] فکری که بر آن S، M، N: فکری است در آن L: فکر که بر آن B

4067	سیلی که در این راهگذر داشته‌باشد	از خانهٔ دیوانه خبر داشته‌باشد	L 126b S 50a M 79b N 103b B 58b
4068	آزردگیِ هیچ دلی را نپسندد	زخمی[3299] به دل خویش اگر[3300] داشته‌باشد	L 127a
4069	درمان دلم هیچ مپرسید ز جانان	فکری به دل خویش مگر داشته‌باشد	
[3301]4070	دل در بر من نیست ز دلدار بپرسید	از گم‌شده شاید که خبر داشته‌باشد	
4071	شخصی به تو بیند که چو آیینهٔ فولاد	آهن‌جگر و سینه‌سپر داشته‌باشد	
4072	ای بهله مزن دست مبادا که میانی	آن بسته کمر زیر کمر داشته‌باشد	
4073	عیب فلک سفله مسازید که معلوم	یک بی‌سر و پایی چه هنر داشته‌باشد	
4074	کی می‌گذرد از[3302] سر قربان شدهٔ خویش[3303]	تا در نفس خویش اثر داشته‌باشد	M 80a

4075 زنهار سعیدا که ز دشمن نهراسی

تا چشم کرم بر[3304] تو نظر داشته‌باشد

- 441 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

4076	چشم او را مگذارید[3305] که هشیار[3306] شود	فتنه را مصلحت آن نیست که بیدار شود	L 127a S 9b

---

[3299] زخمی L، B: رحمی S، M، N

[3300] اگر L، S، M، B: کس ار N

[3301] 4070 L، S، M، N: >4073 B

[3302] از S، M، N: بر L، B

[3303] خویش L، B: خود S، M، N

[3304] بر L، B: با S، M، N

[3305] مگذارید L، B: نگذارید S

[3306] هشیار B: هوشیار L، S

B 58[b]

4077	یار[3307] گیرم که نمودار شود کو چشمی	که به یک مرتبه شایستهٔ دیدار شود	S 10[a]
4078	دل ما رنگ تعلّق نپذیرد هرگز	که ز تمثال کی آیینه گران‌بار شود	
4079	صدف آبلهٔ دل[3308] نشود پر هرگز[3309]	گر همه دیدهٔ ما ابر گهربار شود	

4080 سبحه در دست سعیدا مدهید ای زهاد
که مبادا رود و رشتهٔ زنار شود

- 442 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4081	آنچه قسمت کرده[3310] هر کس روزیِ خود می‌خورد	طعمهٔ خود باز و کرکس روزیِ خود می‌خورد	L 127[a] S 10[a] B 58[b]
4082	از ره نظّاره عاشق کام می‌یابد ز حسن	با دهان دیده نرگس روزیِ خود می‌خورد	
4083	منعم از آن روی گندمگون مکن چون مور خط	خرمن[3311] حسن است هر کس روزیِ خود می‌خورد	L 127[b]
4084	هر کرا قسمت به نوعی کرده رزّاق جهان	آب از کف آتش از خس روزیِ خود می‌خورد	

4085 کس نمی‌ماند سعیدا بی‌نصیب از خوان[3312] او
هر که آمد پیش ما[3313] پس روزیِ خود می‌خورد

- 443 -
[غزل]
[فعلاتن مفاعلن فعلن]

[3307] یار L، S: باد B
[3308] آبلهٔ دل L، B: حوصلهٔ ما S
[3309] پر هرگز S، B: هرگز پر L
[3310] کرده S: کرد L، B
[3311] خرمن L، B: خدمتی S
[3312] خوان S، B: خان L
[3313] ما S، B: یا L

4086	هر که از خود فرود می‌آید	آسمان در سجود می‌آید	L 127b S 10a B 58b
4087	دایم از خانمان سوختگان	نکهت داغ و دود می‌آید [3314]	
4088	به دل بی‌قرار من دیر است	یار هر چند زود می‌آید	
4089	به دکانِ[3315] نظر متاعِ دلم	آنچه بود و نبود می‌آید	
[3316] 4090	به زمین گر برند نام ترا	ز آسمان‌ها درود می‌آید	
4091	طرز اگر این[3317] و وضع[3318] اگر این است	آنچه ز او کس شنود می‌آید	
4092	چرخ با نیک بد کند چه عجب	ز این بلای کبود می‌آید	S 10b
4093	دایم از داغ[3319] کشتگان غمت	شورش زنده‌رود می‌آید	
4094	ای سعیدا یکی است چشمهٔ دل	لیکن[3320] از وی دو رود[3321] می آید	

- 444 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

4095	از دل به دیده گریهٔ ما[3322] موج می‌زند	بر روی بحرِ درد دوا موج می‌زند	L 127b B 59a
4096	تا خط نمود گرد لب می‌پرست او	داند خضر که[3323] آب بقا موج می‌زند	

[3314] می‌آید L، S: سوختگان B

[3315] دکان L، B: دوکان S

[3316] 4090 S: - L، B

[3317] اگر این L، S: این کار B

[3318] وضع B: طور L: ناز S

[3319] داغ L، B: خاک S

[3320] لیکن B: لیک L: لیکین S

[3321] دو رود L، B: درود S

[3322] به دیده گریهٔ ما B: به دیدهٔ گریه ما L

[3323] خضر که L: که خضر B

4097	تا دشمن تو غرق محیط فنا شود	در نطق اهل شوق دعا موج می‌زند	
4098	دارد مگر جمال تو در نظر	آیینه را به چهره صفا موج می‌زند	
4099	چین نیست بر جبین تو کاین را که از ازل	بر چهرۀ[3324] تو فیض خدا موج می‌زند	L 128[a]
4100	تا می‌وزد نسیم نفس در محیط دل	آگاه نیستی که چها موج می‌زند	
4101	لب‌تشنگی ز دل نشود کم که تا ترا	بر سر هوای بال هما موج می‌زند	

4102 در چشم ما محیط سعیدا بود سراب

در جام باده تا ز هوا موج می‌زند

- 445 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

4103	ز دل گذشته خدنگ تو قصد جان دارد	دگر دلم چه غم از جان و از جهان دارد	L 128[a] B 59[a]
4104	به باز همّت او ظاهر است سرّ دلم	که این هما خبر از مغز استخوان دارد	
4105	کشیدن تو در آغوش تن ز بی‌زاری[3325] است	خوش آن کسی که ترا در میان جان دارد	
4106	ز آسمان مکن اندیشه چون ز خود رستی	که بی‌خودی چه غم از چرخ آسمان دارد	
4107	هوای بی‌کلهی کی رود ز سر به کلاه	که صدر رشک در این خانه ز آستان دارد	
4108	چسان به من کند آهنگ مهر و رسم و وفا[3326]	که ناز بر سر هم ناز پاسبان دارد	
4109	اگر ز پستیِ خود باخبر شوی دانی	که فرق از تو زمین تا به آسمان دارد	

4110 به وعده‌اش نشود خاطر سعیدا شاد[3327]

[3324] چهره L: جبهه B

[3325] بی‌زاری L: ناچاری B

[3326] وفا B: هوا L

[3327] شاد B: جمع L

که هم چو غنچه زبان در ته دهان[3328] دارد

- 446 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4111 چند در اندیشهٔ دنیا و دین خواهیم بود — تا به کی در فکر و ذکر[3329] این و آن[3330] خواهیم بود — L 128[a] S 10[b] B 59[a]

4112 گل نخواهد کرد آخر غنچهٔ امید چند — همچو داغ دست ما در آستین خواهیم بود

4113 گرچه خواهیم[3331] از نظرها رفت اما چون خیال — در دل و در سینه‌های فکر متین خواهیم بود

4114 یک شبی آخر در این عالم قران خواهیم کرد — هر چه باداباد با ماهی قرین خواهیم بود — L 128[b]

4115 دوست گر در خاطر خود جا دهد مهریم مهر — در دل دشمن چو نشینیم کین خواهیم بود

4116 زور بازویی بخواه و دست همّت کن دراز

ای سعیدا چند ما در ماء[3332] و طین خواهیم بود

- 447 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

4117 به رو ترا چو خط مشکبار پیدا شد — غبار آینه را اعتبار پیدا شد — L 128[b] S 10[b] B 59[a]

4118 به دور خط رخت کامیاب شد دل‌ها — گل مراد در این روزگار پیدا شد

4119 بر آید از دل مجروح آه و نالهٔ گرم — پلنگ دایم از این کوهسار پیدا شد

4120 هزار نقش به دل‌های عاشقان بر بست — هر آن شکن که به زلف نگار پیدا شد

4121 خیال در نظر آورد رنگ[3333] آن گل‌روی — مرا به سینهٔ دل خار خار پیدا شد

[3328] دهان L: زبان B

[3329] فکر و ذکر L، S: ذکر و فکر B

[3330] این و آن S، B: آن و این L

[3331] خواهیم L، B: خواهم S

[3332] ماء L: ما S، B

[3333] رنگ L، S: فکر B

4122[3334] ز موج‌خیز حوادث اجل خلاصم کرد   که بحر شور فنا را کنار پیدا شد

4123 به دور عارض او فتنه‌های خوابیده   ز سر کشیدن خط آشکار پیدا شد   S 11a

4124 چگونه خوانمش[3335] آدم کسی که آگه[3336] نیست   چه کار دارد و بهر[3337] چه کار پیدا شد

4125 کرم نشست سعیدا ز پا و شد معیوب
رواج بخل در این روزگار پیدا شد

- 448 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

4126 چه دلبر است[3338] که هر گاه ناز می‌آرد[3339]   تمام ناشده نازش نیاز[3340] می‌آرد   L 128b S 11a B 59a

4127 به غیر نخوت حج حاجیِ بیابان‌گرد   دگر چه تحفه ز راه حجاز می‌آرد

4128 در این سراچهٔ بازیچه می‌ندانم کیست   که هر زمان ز خودم برده باز می‌آرد

4129 چو در عرق گل رخسار شعله‌ریز شود   چو شمع جان مرا در گداز می‌آرد

4130 چه[3341] عشوه غمزه چه ناز و کرشمه از هر سو   جدا جدا به دلم ترکتاز می‌آرد   L 129a

4131 نگاه چشم تو ما را به گفتگو آورد   که باده بر سر افشای راز می‌آرد   B 59b

4132 خیال قامت او چون رسید به یاد مرا   پیِ کشیدن آه دراز می‌آرد

[3334] 4122 S: - L، B

[3335] خوانمش L، B: خانمش S

[3336] آگه S: آدم L، B

[3337] بهر: پیری L، B: بهری S

[3338] دلبر است L، B: دیر است S

[3339] هر گاه ناز می‌آرد L: S: هر گاه ناز می‌آید B

[3340] نیاز L، B: بناز S

[3341] چه S، B: چو L

4133 چه همت است سعیدا به عشق بالادست
که جغد می‌برد[3342] و شاهباز[3343] می‌آرد

- 449 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 129a
B 59b

4134 قطع طریق ره به سلامت نمی‌شود — این ره تمام جز به ملامت نمی‌شود

4135 افتاده‌است کار به حشرت ز غافلی — ور نه کدام دم که قیامت نمی‌شود

4136 دنیا نه جای راحت و آرام و مسکن است — در عالم خیال اقامت نمی‌شود

4137 بس فاخر است جامهٔ اقبال و جاه و تخت — لیکن درست با قد و قامت نمی‌شود

4138 کاری به غیر عشق سعیدا ندیده‌ایم
کان عاقبت ادا به ندامت نمی‌شود

- 450 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 129a
B 59b

4139 پاک‌بازانی که راهی در دل هم کرده‌اند — از رهی دیگر گذر[3344] از هر دو عالم کرده‌اند

4140 دردمندان چون هلال از بینوایی گشته‌اند — همچو ماه نو کجا ابرو به کس خم کرده‌اند

4141 کی ملایم می‌شود[3345] دل‌های سنگین‌طینتان[3346] — خویش را گر پرورش با آب زمزم کرده‌اند

4142 چهره را از دیدنِ آیینه[3347] پنهان کرده‌اند[3348] — لاله‌رویانی که شرم از چشم شبنم کرده‌اند

[3342] می برد S، B: می پرد L
[3343] شاهباز S، B: آفتاب L
[3344] گذر B: گذار L
[3345] می‌شود L: طینتان B
[3346] سنگین‌طینتان L: سنگین می‌سود B
[3347] چهره را از دیدن آیینه L: چهرهٔ آیینه را از دیده B
[3348] کرده‌اند: کردن است L، B

4143	دوربینانی که چشم از عالم تن بسته‌اند	بیشتر از زخم ایشان فکر مرهم کرده‌اند	
4144	گرچه عیسی را تجرد ختم گردیده است لیک	پاکبازان بیشتر تحسین مریم کرده‌اند	
4145	دم نزد جز مهر گر بود از حیاتش نیم دم	هر کرا روشن‌دلان چون صبح همدم کرده‌اند	L 129b
4146	پاک کی گردد زبان و دست دل‌افسردگان	گرچه غسل و آب دست از آب زمزم کرده‌اند	

4147 بی‌خودی‌ها دیده‌اند از او وفاداران عشق

تا سعیدا را در این میخانه محرم کرده‌اند

- 451 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4148	جسم ما از ناتوانی جان نمی‌گیرد[3349] به خود	درد ما از نازکی درمان نمی‌گیرد[3350] به خود	L 129b
4149	کاملِ[3351] ذاتی زیاد و کم ندارد در وجود	تیغ ابرو زحمت سوهان نمی‌گیرد[3352] به خود	S 11a B 59b
4150	عارف از تغییر[3353] اوضاع جهان دلگیر نیست	گرد کلفت یوسف از زندان نمی‌گیرد[3354] به خود	
4151	از شمیم مشک[3355] می‌گردد پریشان زلف یار	ساده لوحی کاغذِ افشان نمی‌گیرد به خود	
4152	مردمان را فکر تعمیر جهان از غافلی است	جز خرابی این دهِ[3356] ویران نمی‌گیرد به خود	S 11b
4153	گرد غم چسپیده باشد در گریبان لباس	ور نه انده سینهٔ عریان نمی‌گیرد به خود	

[3349] نمی‌گیرد S، B: نمی‌کرد L

[3350] نمی‌گیرد S، B: نمی‌کرد L

[3351] کامل L، B: کاملی S

[3352] نمی‌گیرد S، B: نمی‌کرد L

[3353] تغییر L، S: تعریف B

[3354] نمی‌گیرد S، B: نمی‌کرد L

[3355] مشک L، S: زلف B

[3356] ده B: دل L: دهی S

4154

بی محبت زندگی باشد سعیدا کفر محض[3357]

ننگ بی‌عشقی تنِ بی‌جان نمی‌گیرد به خود

- 452 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 129b
S 11b
B 59b

4155 لعلش که کار بوسه به انداز می‌کند — دل را کباب شعلهٔ آواز می‌کند

4156 در چشم عاشقانِ حقیقت شعار چرخ — خاکستری[3358] است آینه پرداز می‌کند

4157 از بسکه ناز بر سر هم جمع کرده است — هر عضو او[3359] به عضو دگر ناز می‌کند

4158 پوشیده[3360] هر که چشم[3361] سعیدا ز کاینات

بر روی خود ز غیب دری[3362] باز می کند

- 453 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 130a
S 11b
B 59b

4159 گلرخانی که سراسر رَوِ گلزار خودند — دایما در عرق از گرمیِ بازار خودند

4160 اهل همت ننشینند گران در دل کس — این گُرُه تا رمقی هست به تن بار خودند

4161 گرچه چشمان تو مستند ولی هشیارند — دایما باخبر[3363] از مردم بیمار خودند

4162 بسکه ابنای زمان کینهٔ هم می‌ورزند[3364] — تا رسد با دگری در پی آزار خودند

[3357] کفر محض S، B: محض کفر L

[3358] خاکستری L، B: خاکستر S

[3359] او L، S: را و B

[3360] پوشیده L، B: پوشید S

[3361] هر که چشم L: هر آنکه چشم S: چشم خویش B

[3362] دری L، B: در S

[3363] باخبر S، B: بی‌خبر L

[3364] می‌ورزند L، St، B: می‌دوزند L

4163 ای خوش آن گوشه‌نشینان که به صد ناز و نیاز — در حریم خود و در سایهٔ دیوار خودند

4164 آن گروهی که به کف آینهٔ جان دارند — کی به فکر خود و آرایش دیدار[3365] خودند

4165 کسب جمعیت از آن قوم سعیدا می‌کن — که پریشان شدهٔ نطق گهربار خودند

- 454 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 130[a] S 12[a] B 60[a]

4166 جهان ترا به سر انکسار می‌آرد — که تا بزرگ شوی در فشار[3366] می‌آرد

[3367] 4167 نسیم خط تو گر بگذرد به سوی چمن — هزار طعنه[3368] به باد بهار می‌آرد

4168 اگرچه بحر پر آشوب و مست و بی پرواست — شکسته کشتیِ ما در کنار می‌آرد

4169 هر آن نهال که از آب دیده پروردم — ز شوربختی من شعله‌بار می‌آرد

[3369] 4170 به فکر کرده و ناکرده عمر صرف مکن — که این حساب غم بی‌شمار می‌آرد

4171 تأسفات گذشته امید آینده — نهال عمر تو هر دم دو بار می‌آرد

4172 فریب بادهٔ دنیا مخور به رنگ و به بوی — که ناچشیده سعیدا خمار می‌آرد

- 455 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 130[a] S 12[a]

4173 هر آن تنی که گرفتار پیرهن باشد — چو مرده‌ای است که او زنده در کفن باشد

[3365] دیدار S: اظهار L: دیوار B

[3366] فشار L، S: کنار B

[3367] 4167 S، B: > 4169 L

[3368] طعنه S: دل‌ها L: باده B

[3369] 4170 S: - L: > 4172 B

4174	گل از طراوت آب و هواست خندان‌روی	شگفتگی نه به اندازهٔ چمن باشد	B 60a
4175	میان نفس و[3370] خرد گفتگوی ملک وجود[3371]	همان حدیث سلیمان و اهرمن باشد	L 130b
[3372] 4176	دل مرا سخن عشق زنده ساخته‌است	نمیرد آنکه دلش زندهٔ[3373] سخن باشد	
4177	چو آفتاب سیه قطعه‌ای است از شب تار	هر آن دلی که گرفتار جان و تن باشد	

4178 ز بسکه از دل و[3374] جان دوستم به خلق خدا

محبّت خویش سعیدا رقیب من باشد

- 456 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

4179	نه خوی از جبههٔ آن دلبر مغرور می‌بارد	به چشم من ز روی آفتابش نور می‌بارد	L 130b S 12a B 60a
4180	ندارد‌م در نظر گر بحر شور غم چرا دایم	ز چشم گوهرافشان من آب شور[3375] می‌بارد	
4181	نم[3376] تردامنی سرسبز خواهد کرد خاکم را	چه شد گر ابر رحمت بر سر مغفور می‌بارد	S 12b
[3377] 4182	اگرچه سنگ و چوب از هر طرف بر دار می‌آید	ولی از عشق نصرت بر سر منصور می‌بارد	
4183	ز مستی تاک می‌پیچد به خود سر می‌کشد هر سو	که کیفیت مدام از دانهٔ انگور[3378] می‌بارد	

4184 سعیدا روی خشکی تا ابد زخمی[3379] نمی‌بیند

[3370] و L، B: - S

[3371] ملک وجود S: اهل کمال L: اهل خرد B

[3372] 4176 L، S: - B

[3373] زندهٔ L: عاشق S

[3374] و L، B: - S

[3375] شور L، S: شرم B

[3376] نم L، B: نمی S

[3377] 4182 L، B: <4184 S

[3378] دانهٔ انگور L، S: انگور B

[3379] زخمی L، B: زخمم S

که از هر چشمهٔ داغم نم[3380] ناسور[3381] می‌بارد

- 457 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 130b S 12b B 60a

4185 خط رخسار ترا گرچه زبر باید خواند / صنعت این است که بی زیر و زبر باید خواند

4186 می‌توان گفت ز لب[3382] حرف به هر گوش ولی[3383] / صفتِ چشم به ارباب نظر باید خواند

4187 ز هنر گوی به ما بی‌هنران[3384] عیب مگوی / عیب را رفته به اصحاب[3385] هنر باید خواند

4188 بسکه عالم شده از سنگدلی گوش‌گران / بعد از این وعظ به دیوار و به در باید خواند

4189 یاد مجنون به بیابان جنون باید گفت / نقل فرهاد به هر کوه و کمر باید خواند

L 131a

4190 نی در آغوش کشی نی ز برت دور کنی / نام ترکیب تو بی نفع و ضرر باید خواند

4191 عیب کردن هنری را همه از بی‌هنری است / گر تو داری هنری عیب هنر باید خواند

4192 گر بوَد نغمهٔ عشّاق سعیدا در دل
مست باید شد و هنگام سحر باید خواند

- 458 -
[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 131a S 12b B 60a

4193 عارف چو[3386] جهان سرکش و مغرور نگردد / شور است محیط آبِ گهر شور نگردد

4194 حیف است به آن ظرف تنک باده که می را / در ساغر گل نوشد و فغفور نگردد

[3380] نم L، S: غم B

[3381] ناسور L، B: ناصور S

[3382] لب S، B: هر L

[3383] ولی S: و دلی L: دلی B

[3384] بی‌هنران L، S: بی‌هبران B

[3385] اصحاب L، S: ارباب B

[3386] چو S، B: ز L

4195	خورشید که[3387] و پرتو دیدار تو هیهات	هر بی سر و پا لایق این نور نگردد	
4196	در باغچهٔ صبر گل بی‌جگری‌هاست	زخمی که رسد بر دل و ناسور[3388] نگردد	S 13a
4197	منظور قبول نظر اوست وگر نه	هر کوه ز رفعت جبل طور نگردد	
4198	خم خشت سر خود نکند تا سرمستی	خاک قدمِ ریشهٔ انگور نگردد	
4199	پیوسته چنان دل که به صد آب می ناب	همچون شکر از لعل لبش دور نگردد	
4200	دل چون گزد از باده علاجش می ناب است	بی نشئه غم[3389] غمزده مسرور[3390] نگردد	
4201	دل را صفت کینه میاموز سعیدا کاین شانِ عسل خانهٔ زنبور نگردد		B 60b

- 459 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

4202	به آن بر چیده دامان تهمت خونم کجا افتد	نسازد دست رنگین گر به پای او حنا افتد	L 131a
4203	چه سازم با چنان بالابلندی عشوه‌پردازی	که در دیدن ز کوتاهی نگاهم پیش پا افتد	S 13a B 60b
4204	ز استغنا کشم در زیر دامن پای رغبت را	به پشت پای من گر سایهٔ بال هما افتد	
4205	چسان کس می‌تواند دید آن نازک‌خیالی را	که از خود می‌رود چون در دلش فکر حیا افتد	L 131b
4206	کرا طاقت که گیرد دامن پیراهن نازی	که در هر یک گره صد ناز بر بند قبا افتد	
4207	نهال فقر آنکه می‌شود کامل که چون معنی سعیدا در جهان بالش از نشو و نما افتد		

- 460 -

[3387] که L، B: کی S

[3388] ناسور L، B: ناصور S

[3389] غم S، B: می L

[3390] مسرور S: مستور L، B

[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

4208	مجنون به گرد خیمهٔ لیلی نمی‌رسد	دیوانه را مقام تسلّی نمی‌رسد	L 131b
4209	تا کی به رود نیل زنی خرقه ای عزیز	کس با خدا به جامهٔ نیلی نمی‌رسد	S 13a B 60b
4210	چشمی ز غیر بسته[3391] چو موسی عصا کشی	باید وگر نه کس به تجلی نمی‌رسد	
4211	بر آب اگر روی و در آتش وطن کنی	موسی نمی‌شوی و[3392] خلیلی نمی‌رسد	S 13b

4212 از دست روزگار سعیدا چه[3393] گل چه[3394] خار
آن رو کدام روست که سیلی نمی‌رسد

- 461 -
[غزل]
[فعلاتن مفاعلن فعلن]

4213	مهر گفتم چو تیغ تابان[3395] شد	گفتمش ماه رفت و پنهان شد	L 131b B 60b
4214	غنچه گفتم دلش گرفت از من	چون که گل گفتمش پریشان شد	
4215	شعله‌خو دلبری که دل می‌سوخت	چون به دردم رسید درمان شد	
4216	خضر اول ز آب روی گذشت	تا نصیبش ز آب حیوان شد	
4217	هر که دانست عزت خود را	خاک‌پای ره عزیزان شد	
4218	بر سر و گردن گنه‌کاران	دامن عفو او گریبان شد	
4219	چون گذشتی ز تن همه جانی	هر که از جان گذشت جانان شد	

4220 در هوای رخش سعیدا دوش — L 132a

[3391] بسته L، S: گشته B
[3392] و L: - S: به B
[3393] چه L، S: چو B
[3394] چه L، S: چو B
[3395] تابان B: تا ز آن L

نعره‌ها زد که چرخ حیران[3396] شد

- 462 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 132[a]
B 60[b]

4221 هر آن وادی که در اطراف آب و دانه‌ای دارد | پی صید افکنی صیاد آنجا خانه‌ای دارد

4222 پی گم‌کرده‌ای او را نشان بتخانه‌ای دارد | زمام آشنایی را به کف بیگانه‌ای دارد

4223 نباشد بی نگهبان هیچ محبوبی در این گلشن | که هر گل بلبل و هر شمع را پروانه‌ای دارد

4224 چرا بازی نسازد با نگه مژگان آن[3397] بدخو | چو چشم و ابروی خود گوشهٔ میخانه‌ای[3398] دارد

4225 ندارد گرچه زنّاری به گردن مرد صورت‌بین | و لیکن در درون خویشتن بتخانه‌ای دارد

4226 دلم جمع است از گفت و شنود حلقهٔ زلفش | که این حرف پریشان را زبان شانه‌ای دارد

4227 زلیخا را به فقرش سرزنش کردن خطا باشد | ندارد گرچه چیزی همّت مردانه‌ای دارد

4228 سعیدا تا کند آگه ترا از حال زار خود

بسان ناله در راه تو از نی خانه‌ای[3399] دارد

- 463 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 132[a]
B 60[b]

4229 نه مجنون در هوای فکر آب و دانه می‌گرید | به حال خندهٔ ما عاقلان دیوانه می‌گرید

4230 نمی‌سازیم خود افشای راز خویشتن ور نه | شود گر آشنای حال ما بیگانه[3400] می‌گرید

4231 از این معنی نیند آگه که می‌خندند[3401] می‌خواران | صراحی می‌کند خالی دل پیمانه می‌گرید

[3396] حیران L: حیوان B

[3397] آن B: او L

[3398] میخانه‌ای B: میخانه L

[3399] از نی خانه‌ای B: آتشخانه‌ای L

[3400] بیگانه B: بیگانه‌ای L

[3401] می‌خندند B: می‌خندید L

4232[3402] نداری در حرم راه و کلیسا راست در بسته — چه غم داری به حالت کعبه و بتخانه می‌گرید[3403]

4233 گهی با خود حساب خود کند گه مهرهٔ بازی
ز دست زاهد آخر سبحهٔ[3404] صددانه می‌گرید

- 464 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 132b B 60b

4234 به عالم جز غباری گرد خاطرها چه می‌ماند — که غیر از تودهٔ خاکی در این صحرا چه می‌ماند

4235 نمانده غیر حرف حق ز اهل دل در این عالم — که جز ته‌جرعه‌ای از ساغر و صهبا چه می‌ماند

B 61a

4236 نمانده در جهان غیر از سر بی‌مغز آثاری — که جز تبخالهٔ کف[3405] بر لب دریا چه می‌ماند

4237 ز مشرق تا به مغرب وز ثریا تا ثری آنجا — بیا مگذر ز حق جز یک تن تنها چه می‌ماند

4238 سعیدا نی بدان مانند نه نیکان در این عالم
که غیر از نام نیک و بد در این دنیا چه می‌ماند

- 465 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 132b B 61a

4239 محبت را جگر غم را دل غمخوار می‌باید — نظر آیینه و آیینه را دیدار می‌باید

4240 من مفلس چه سازم با که پردازم نمی‌دانم — که در دین سبحه و در کافری زنّار می‌باید

4241 میاویز ای گران‌طبع سبک‌سر با نظربازان — که دل از کوه سنگین‌تر در این کردار می‌باید

4242 پشیمانی ندارد سود فکر باز گشتن کن — ز عصیان توبه و از توبه استغفار می‌باید

[3402] 4232 B: - L

[3403] می‌گرید: می رقصد B

[3404] سبحه B: مهره L

[3405] تبخالهٔ کف B: تبخاله بر کف L

4243 [3406] تواند کرد عالم را زلیخا عشق سودایی	چو یوسف خانه‌زادی بر سر بازار می‌باید

4244 اگر مقصود شهرت کردن است ای دل به زهّادی	گزی مسواک با سر باد و گر دستار می‌باید

4245 سعیدا سالکان را از طریق عشق رمزی گو
که دایم چشم حیران و دل بیمار می‌باید

- 466 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 132b
B 61a

4246 روی ترا ز نور خدا آفریده‌اند	موی ترا ز طالع ما آفریده‌اند

4247 از یاد آن لبان و ز فکر ضمیر او	جسم لطیف و ذوق و صفا آفریده‌اند

4248 [3407] نام وفا چو پیکر عنقا حکایتی است	این را در این زمانه کجا آفریده‌اند

L 133a

4249 عمری به فکر کاکل و قد تو رفته‌اند	تا اهل درد آه رسا آفریده‌اند

4250 آب حیات از لب او[3408] خلق کرده‌اند	عمر حضر ز زلف دو تا آفریده‌اند[3409]

4251 مستی نشاط نشئه هوا بزم های و هو	از توبهٔ شکستهٔ ما[3410] آفریده‌اند

4252 یک مظهر است معدن سنگ سیاه و لعل	ز این مشت خاک شاه و گدا آفریده‌اند

4253 تسلیم و انقیاد شد از عقل کامیاب	از جهل و بحث چون و چرا آفریده‌اند

4254 هر شی ز ضد خویش در اینجا وجود یافت	از چشمه‌سار درد دوا[3411] آفریده‌اند

4255 غیریتی به جز من و تو[3412] در من و تو نیست	از یک من است ما و شما آفریده‌اند

[3406] L 4243: - B

[3407] L 4248: >4250 B

[3408] او L: آن B

[3409] عمر حضر ز زلف دو تا آفریده‌اند Lt، B: این را در این زمانه کجا آفریده‌اند L

[3410] شکستهٔ ما L: شکسته چها B

[3411] دوا B: دو L

[3412] من و تو L: تو و من B

4256[3413] جز ما هر آنچه هست سعیدا برای ماست
ما را همان برای شما آفریده‌اند

- 467 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

4257 تا کمند دلم آن حلقهٔ گیسو نشود — دل من جمع از آن سلسلهٔ مو نشود — L 133[a] B 61[a]

4258 زردرویی نکشد دل نرود از پی کام — گل این باغچه را رنگ پی بو نشود

4259 شاهدم[3414] بکر معانی ننماید خود را — فکر تا صیقل آیینهٔ زانو نشود

4260 عرق از چهره میفشان مرو در پی[3415] خلق — آبرو ریختنت باز[3416] ترا خو نشود

4261 فکر میزان سخن آمده در دل ور نی[3417] — گوهر پاک سخن سنگ ترازو نشود

4262 غرّهٔ طالعش انگشت‌نما کی گردد
تا سعیدا مه نو چون خم ابرو نشود

- 468 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

4263 تا سبزه گِرد خطّ تو جویبار شد — همچون لب قدح لب جو آبدار شد — L 133[a] B 61[a]

4264 آن سر که شور عشق در او[3418] جا نکرده است — چون جام سرنگون شده بی‌اعتبار شد — L 133[b]

4265 در هر چمن که آن گل‌رو شمع بزم شد — پروانه گشت عالم و بلبل هزار شد

4266 یک ماه بود در نظر خلق جلوه‌گر — آن هم به دور حسن تو بی‌اعتبار شد

[3413] 4256 L: - B
[3414] شاهدم L: شاهد B
[3415] در پی L: بر در B
[3416] باز B: ناز L
[3417] نی B: نه L
[3418] او B: آن L

4267 [3419] بر داشت پرده از رخ و بگشاد لب به حرف — در بزم ما دگر گل و مل خوار و زار شد

4268 [3420] افتاد همچو سایه و بوسید پای او

با یار هر کجا که سعیدا دوچار شد

- 469 -
[غزل]
[مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن]

L 133b B 61a

4269 مست می مغروری هشیار[3421] نمی‌گردد — تصویر به صد محشر بیدار نمی‌گردد

4270 از کار جهان یک دم بی غم[3422] بنشین ای دل — این نه فلکِ گردان پندار نمی‌گردد

4271 گر باده شود باران پیمانهٔ درویشان — بی خون جگر هرگز سرشار نمی‌گردد

4272 یا در پی درویشی است یا در غم بدکیشی است — این چرخ فلک هرگز بیکار نمی‌گردد

B 61b

4273 از شیشهٔ ناموست تا هست خطر ای[3423] دل — این پست و بلند تو هموار نمی‌گردد [3424]

4274 از چهره نیفشاند کس گرد یتیمی را — تا دیدهٔ طفل ما خونبار نمی‌گردد

4275 آرام نمی‌گیرد در سینه سعیدا را

تا گرد خیال او صد بار نمی‌گردد

- 470 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 133b B 61b

4276 لاف درویشی و پندار[3425] تماشا دارد — مفلس و رفتن بازار تماشا دارد

[3419] B (2)4268 :L (2)4267

[3420] B (2)4267 :L (2)4268

[3421] هشیار B: هوشیار L

[3422] یک دم بی غم B: بی غم یک دم L

[3423] ای B: در L

[3424] این پست و بلند تو هموار نمی گردد B ،Lt: تصویر بصد محشر بیدار نمی گردد L

[3425] پندار B: پند او L

4277	آشکارا و نهان هر چه در این عالم هست	چشم خواب و دل بیدار تماشا دارد	
4278	کفرمیراثی و اسلام‌زبان ساخته را	در میان سبحه و زنّار تماشا دارد	
4279	دفتر بی‌گنهان کی به نظر می‌آید	نامه در دست گنه‌کار تماشا دارد	L 134a
4280	بوی صهبای لبش[3426] ناشده[3427] از لب واعظ	غیبت ساغر سرشار تماشا دارد	
4281	باده و دلبر و سیر چمن و سایهٔ بید	گر دهد دست به یک‌بار تماشا دارد	

4282 مطرب و باده سعیدا چمن و روی چو گل[3428]

وصل این چار[3429] به یک‌بار تماشا دارد

- 471 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

4283	خط سایهٔ زلف رخ یار است ببینید	ای اهل نظر روی بهار است ببینید	L 134a B 61b
4284[3430]	بر هر سر مو مهر دگر هست دلش را	یک عاشق و معشوق هزار است ببینید	
4285[3431]	رگ بر تن افسردهٔ عشّاق نباشد	پیچیده به تن زلف نگار است ببینید	
4286	در دل چه خیال است ندانم که مرا سوخت	در جامهٔ فانوس شرار است ببینید	
4287[3432]	او را صفتی نیست که دلخواه نباشد	یک عاشق و معشوق هزار است ببینید	
4288	جز روز و شبی نیست متاعی که جهان راست	تا هست همین لیل و نهار است ببینید	
4289	آه دل این خاک نشین است سعیدا		

[3426] لبش B: شبش L

[3427] ناشده B: ناشد L

[3428] روی چو گل L: سایهٔ بید B

[3429] وصل این چار L: گر دهد دست B

[3430] 4284 L: - B

[3431] 4285(2) L: 4287(2) B

[3432] 4287(2) L: 4285(2) B

خط نیست بر آن چهره غبار[3433] است ببینید

- 472 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

4290 نه آن بدمست گاهی با سعیدا دشمنی دارد | سرش کردم که هر ساعت سر مردافکنی دارد L 134a B 61b

4291 شوم قربان آن شوخی که چشم حیرت ما را | غبار راه او هر دم سر[3434] پیراهنی دارد

4292 گهی گرید گهی نالد[3435] گهی بر روی گل بیند | میان عاشقان بلبل طریق گلشنی دارد

4293 ز بس در سینهٔ خود خار خار عشق دارم دل | به زیر پوست چون ماهی لباس سوزنی دارد

4294 فلک را طاس چون پر زر[3436] نگردد هر شب از انجم | که این حمّام چون خورشید پیر گلخنی دارد L 134b

4295 سعیدا در[3437] چنین شهری مروت از که می‌جویی
که عشرت را یهودی و صفا را ارمنی دارد

- 473 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

4296 هر جا به جلوه آن گل رعنا به هم رسید | چون غنچه دل به تنگیِ آنجا به هم رسید L 134b B 61b

4297 دل بسکه لخت لخت شد از چشم اشکبار | چندان گریستم که جگرها به هم رسید

4298 صد رشته کَندِ موج ز بی‌تابیِ محیط | از هر گره که در دل دریا به هم رسید

4299 لیلی که[3438] از قبیلهٔ نجد آمده به وجد | مجنون ز گرد قافلهٔ ما به هم رسید

[3433] غبار L: غباری B

[3434] هر دم سر L: هم دعوی B

[3435] گرید گهی نالد L: نالد گهی گرید B

[3436] زر L: گل B

[3437] در B: از L

[3438] که L: گر B

4300 رستم نیاز و باز دگر بار[3439] تازه شد هر جا که یار و این دل شیدا به هم رسید

4301 بالید و سبز شد سر و برگش ز بی‌کسی

چندان گداخت غم[3440] که سعیدا به هم رسید

- 474 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 134[b]
B 61[b]

4302 سیل باد[3441] از گوشهٔ ویرانهٔ ما می‌برد شام ظلمت از چراغ خانهٔ ما می‌برد

4303 ای صبا دامن مزن بر ما که شمع بزم دوست ناز بالش از پر و[3442] پروانهٔ ما می‌برد

4304 نور می‌بخشد[3443] به عالم صبحدم خورشید لیک روشنایی از چراغ خانهٔ ما می‌برد

4305 غیر دودش بر نمی‌آید دگر بیرون چو شمع هر که ره بر[3444] خلوت جانانهٔ ما می‌برد

4306[3445] کی غبار غم ز دل بیرون تواند برد می زنگ از دل گریهٔ مستانهٔ ما می‌برد

4307[3446] می‌شود چون تیغ در میدان مردان سرخرو هر که او فیض از دل دیوانهٔ ما می‌برد

4308 پنچهٔ ما صبح امّیدی به چنگ آورده بود ناز کاکل را به زور از شانهٔ ما می‌برد

L 135[a]

4309 رونق دین مبین باشد سعیدا کفر ما

شمع مسجد زاهد از بتخانهٔ ما می‌برد

- 475 -
[غزل]

[3439] بار L: باز B

[3440] گداخت غم B: گریستم L

[3441] باد B: یاد L

[3442] و L: - B

[3443] می‌بخشد B: می‌حسد L:

[3444] بر L: در B

[3445] 4306 L: - B

[3446] 4307 L: >4305 B

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

4310	دلم از زندگانی بسکه هر دم سیر می‌آید	نفس از سینه تا لب چون قیامت دیر می‌آید	L 135a B 62a
4311	چو تیر کار[3447] ناگردیده بر گردد به روی کس	جواب ناله‌ام از کوه بی‌تأثیر می‌آید	
4312	مگر مجنون ز زندان رو به هامون کرده است امشب	که از صحرا به گوشم نالهٔ زنجیر می‌آید	
4313	گذشت از بی‌نیازی یک کمنداناز دور از من	نمایان است فتراکش که از نخجیر می‌آید	
4314	قدش خم چون کمان گردیده و[3448] از حرص دنیاجو	نشان هر جا که از دنیا دهی چون تیر می‌آید	
4315	مگر مجنون به یاد جعد لیلی می‌کشد آهی	که از هامون[3449] صدای حلقهٔ زنجیر می‌آید	
4316	سعیدا شیخ با اصحاب خود عزم کجا دارد		
	که از تلبیس آبادش به صد تزویر[3450] می‌آید		

- 476 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن(فعلاتن)]

4317	دل از محبت دنیا سیاه می‌افتد[3451]	چو نامه‌ای[3452] که به دست گناه می‌افتد	L 135a B 62a
4318	ز موی دیده بسی نازک است موی‌میانش	به گردنِ مژه بی‌جا نگاه می‌افتد	
4319	مزن به شعلهٔ غم قلب زیردستان را	کلف ز آه به رخسار ماه می‌افتد	
4320	به گردن کج نرگس ببین و عیب مکن	که چشم منتظر آن رو به راه می‌افتد	
4321	خیال روی تو هر گه به خاطرم گذرد	چو شعله‌ای که به روی گیاه می‌افتد	
4322	خمیده دوش و رهم دور و بیم آن دارم	که من ضعیفم و بار گناه می‌افتد	

[3447] کار B: کار گر L

[3448] گردیده و L: گردیده‌است B

[3449] هامون B: هامان L

[3450] تزویر B: تذویر L

[3451] می‌افتد L: می‌گردد B

[3452] نامه‌ای B: نامه L

4323	ز بس خیال تو حیرت فزوده گاه مرا	میان دیده و دل اشتباه می‌افتد
4324	بسان بدر سعیدا تمام می‌خواهد چو چشم عفو به روی گناه می‌افتد	L 135[b]

- 477 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4325	در قدر صد ره تمیز بردبارم[3453] کرده‌اند	تا قضا را با خبر از اصل کارم کرده‌اند	L 135[b] B 62[a]
4326	تا نمایان گشت این هنگامه من هستم و لیک	گه میان آورده و گاهی کنارم کرده‌اند	
4327	نشئهٔ ذاتی است چون می در مذاق طینتم	ز آن سبب در بزم عالم غمگسارم کرده‌اند	
4328	نسبتم با این گروه این بسکه در حسن قبول	گل‌عذاران در ره پابوس خارم کرده‌اند	
4329	همچو تصویرم ز من کاری نمی‌آید ولیک	نیستم بیکار خلق از بهر کارم کرده‌اند	
4330 [3454]	سبز گشتم گلرخانم فرش بازی ساختند	خشک گشتم شانهٔ زلف نگارم کرده‌اند	
4331	رفته پروازم ز یاد و گفتگو از خاطرم	در قفس بیهوده با نادان حصارم[3455] کرده‌اند	
4332	چون به کار کس نمی‌آیم ز قید آزاده‌ام	ورنه صیادان ز حد بیرون شکارم کرده‌اند	
4333	آفتابم گاه طالع می‌کنم گاهی غروب	گلشنم گلشن خزان گاهی بهارم کرده‌اند	
4334	جای آن دارم[3456] سعیدا فخر بر عالم کنم با وجود آب[3457] و آتش خاکسارم کرده‌اند		

- 478 -
[غزل]

[3453] بردبار L: برده بار B

[3454] 4330 L: - B

[3455] با نادان حصارم L: نادانان اسیرم B

[3456] دارم L: دارد B

[3457] آب L: باد B

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

4335	در مجلسی که چشم تو نازآوری[3458] کند	ز اعجاز ناز[3459] شیشهٔ می را پری[3460] کند	L 135[b] B 62[a]
4336	هرگز غبار ما نرود از دل سپهر	صد سال آفتاب گر آهنگری کند	
4337	گه گردد از پی سر و گاهی به گرد سر	تا بخت من به کاکل او همسری کند	
4338	گر دل ز سنگ و خشت بود گردد آینه	در مجلسی که طبع تو روشنگری کند	
4339	فرعونیان ز دعویِ خود کم نمی‌کنند	آدم اگر بیاید و پیغمبری کند	L 136[a]
4340	شرط است داشتن به جگر آتشی ز مهر	در بر کسی که جامهٔ خاکستری[3461] کند	
4341	مشکل که تا به لب[3462] سخن از ضعف دل[3463] رسد	گر آه و ناله آید[3464] و بال و پری کند	

4342 می‌گفت دی ملال سعیدا به نطق حال
خواهد کسی زیاده شود کمتری کند

- 479 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4343	عصمت یوسف رواج قدر پیراهن شود	چاک پیراهن رفو از پاکیِ دامن شود	L 136[a] B 62[a]
4344	نیست در دعوی مرا امّید همّت از کسی	طبع من مریم‌صفت از خویش آبستن شود	
4345	از دل بی فکر می‌آید سخن بی آب و تاب	ورنه باران در صدف گوهر ز لب بستن شود	

[3458] نازآوری B: ناز آفرین L
[3459] ناز B: نار L
[3460] پری B: بری L
[3461] خاکستری L: نیلوفری B
[3462] لب L: دل B
[3463] دل L: لب B
[3464] آید B: آمد L

4346 پیرهن‌ها پاره باید کرد چون یوسف[3465] به صدق | تا به بوی پیرهن چشم پدر روشن شود B 62b

4347 آفتابم خاکساری از نهادم کی رود | آسمان از طالعم گر زیر پای من شود

4348 سهل باشد همچو مجنون داغ دل با[3466] داغ دست | داغ آن داغم که چون خورشید ستر تن شود

4349 چشم نابینای ذاتی را دهد نور از صفا | مردمک از عکس او در دیدهٔ روزن شود

4350 زور بر دل نه سعیدا گر صفا می‌بایدت

بی خراش صیقلی آیینه چون آهن شود

- 480 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4351 فکر ادنی در دل خاموش اعلی می‌شود | دانه چون در خاک گردد پست بالا می‌شود L 136a B 62b

4352 نیست خالی نطق صاحبدل ز اعجاز کمال | زادهٔ مریم یقین آخر مسیحا می‌شود

4353 چون ز پا افتاد منعم دست بر حق می‌زند | می‌شود مسجد اگر ویران کلیسا می‌شود

4354 از خیال خام فکر ذو فنون فرزانه است | پخته چون شد فکر در دل عقل سودا می‌شود L 136b

4355 پیش‌رو بودن نه آسان است و کار مشکل است | هر که او سر شد به یک تبدیل رسوا می‌شود

4356 صحبت بد ریشه در دل می‌دواند نیک را | چون به هم پیوست گل را خار اعضا می‌شود

4357[3467] تا تو هستی کی توانی منع من کردن به زور | از شما آن کس بود فارغ که بی ما می‌شود

4358 نیست خالی از تجلی یک نفس این کاینات | لیک حیرانم از این پنهان که[3468] پیدا می‌شود

4359 چشم نرگس از نسیم صبح اگر وا شد چه دور

از دم پیران سعیدا کور بینا می‌شود

[3465] چون یوسف B: یوسف را L

[3466] با B: یا L

[3467] 4357 L: - B

[3468] که B: و L

- 481 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4360	از شب هستی توانی صبح‌آسا سر کشید	گر توانی خط بطلانی به این دفتر کشید	L 136[b] N 103[b] B 62[b]
4361	بزم ما از عود و عنبر بی‌نیاز افتاده‌است	آتش ما دود از مغز سر مجمر کشید	
4362	اژدهای گنج معنی می‌توانم گفتنش	می‌تواند[3469] هر که خشم خویش را در سر[3470] کشید	
4363	من نه آن رندم که رو تابم به ناکام از درت	می‌توانم[3471] داد دل را از تو در محشر کشید	N 104[a]
4364	خطّ رخسار تو از بس دلنشین افتاده‌است	از طراوت صفحهٔ آیینه را مسطر[3472] کشید	
4365	نوبت پرواز[3473] چون بر مرغ[3474] بخت ما رسید	در ربودش خواب و سر در زیر بال و پر کشید	

4366 آبرو بهتر سعیدا را ز آب زندگی است
تا نهال بی‌نیازی[3475] را چو جان در بر کشید

- 482 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

4367	هنوز شیوهٔ دل را زبان نمی‌داند	که چشم بسته ره آشیان نمی‌داند	L 136[b] N 104[b] B 62[b]
4368	هر آنکه عمر به غفلت روانه می‌سازد	یقین که قیمت گنج روان[3476] نمی‌داند	
4369	دلیل دوری منزل بود شتاب حیات	که مکث[3477] یک نفس این کاروان نمی‌داند	L 137[a]

[3469] می‌تواند N، B: می‌توانم L
[3470] خویش را در سر B: خویشتن در بر L: خویشتن را در N
[3471] می‌توانم N، B: می‌تواند L
[3472] مسطر N، B: مستطر L
[3473] پرواز N، B: پروانه L
[3474] مرغ L، N، B: شمع Lt
[3475] بی‌نیازی L، N: زندگانی B
[3476] روان N، B: گران L
[3477] مکث L، B: مگس N

4370 [3478]	هزار شیوه نمودم به من نگاه نکرد	فغان که این حبشی‌دل زبان نمی‌داند
4371	رمید روح ز بس دید جسم لاغر را[3479]	همای ما مزهٔ استخوان نمی‌داند
4372	مقام و[3480] رتبهٔ خود را ندیده آن درویش	که فقر شاهی و صدر آستان نمی‌داند
4373	ریاض اهل محبت همیشه سبز و تر است	که باغ بی‌ثمر و گل خزان نمی‌داند
4374	اسیر غربت و محنت شود یقین آن کس	که قدر عافیت دوستان نمی‌داند

4375 شکایتم نه سعیدا ز جور محبوب است

که جان‌فشانیم آن دل‌ستان نمی‌داند

- 483 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 137[a]
N 104[b]
B 62[b]

4376	مگو دل از نگاهش مست و لا یَعقِل نمی‌گردد	ز بس می خورده از چشمش زبان دل نمی‌گردد
4377	همان پروانه را نبوَد مسلّم گرد سرگشتن	که در جان دادنش گرد سر قاتل نمی‌گردد
4378	حوادث را به خاکی‌مشربان دستی نمی‌باشد	که حکم موج در بحر[3481] است در[3482] ساحل نمی‌گردد
4379	مرا عمری است می‌گویم که گردم از سر کویش	زبانم گرچه می‌گردد و لیکن دل نمی‌گردد
4380	فرو رو زیر دریا گر گهر خواهی به دست آید[3483]	که روی بحر غیر از کف ترا حاصل نمی‌گردد

N 105[a]

[3484]4381 سعیدا پست شو گر رتبهٔ عالی نظر[3485] داری

[3478] 4370 N، B: - L

[3479] لاغر را L، B: را لاغر N

[3480] و B: - L، N

[3481] بحر L، B: بحری N

[3482] در L: بر N: با B

[3483] آید L، N: آری B

[3484] 4381 L، B: >4380 N

[3485] نظر N، B: طمع L

که تا ناقص نگردد ماه نو کامل نمی‌گردد

- 484 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 137a
B 63a

4382 روز پاداش که دیوان جهان خواهد بود / تا بیایی تو شفاعت نگران خواهد بود

4383 چون قدم رنجه نمایی به ره خلد برین / از پیت مجمع خوبان جهان خواهد بود

4384 به شفاعت چو قدم پیش نهی از امّت[3486] / دست فضل و کرمت جرم‌فشان خواهد بود

4385 هر کرا کرده قدت جای به دل قامت تو / تا قیامت چو الف در بر جان خواهد بود

L 137b

4386 غیر تا پی نبرد رفتن مکتوب مرا[3487] / سیل اشکم ز پی نامه روان خواهد بود

4387 یادگاری که سعیدا ز تو ماند یک دم
اندر این کنبد پر فتنه روان خواهد بود

- 485 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 137b
N 104a
B 63a

4388 چرخ با حشمت نمی‌خواهم که تدبیرم[3488] کند / خاکساری‌ها بود آخر که تعمیرم کند

4389 آب خواهم گشت[3489] از شرمندگی‌ها روز حشر / گر به روی تختهٔ فولاد تصویرم کند

4390 از نهادم تا به مردن درد هستی کی رود / از نمد ساقی اگر چون[3490] باده تقطیرم کند

4391 غفلت سرشار امروز است خواب سر به مهر / چون شوم[3491] بیدار فردا نامه تعبیرم کند

4392 بر نمی‌گردم سعیدا از ره معشوق خویش

[3486] از امت L: اندامت B

[3487] مرا L: ترا B

[3488] تدبیرم L، N: تعمیرم B

[3489] گشت L، B: کرد N

[3490] چون N: از L، B

[3491] شوم L، B: نشوم N

گر سراپا همچو بحر از موج زنجیرم کند

- 486 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 137b N 105a B 63a

4393 چو بازی جست از دامی کجا باز از هوا گردد — که دل بیگانه چون شد از تو کی باز آشنا گردد

4394 سرت گردم نگردد از پیت سر از جفا هرگز — من از راه تو[3492] می‌گردم گر از ره[3493] نقش پا گردد

4395 به پهلو سخت فرعونی است ما را حق نگهدارد — نگردد از بدی هر موی من گر اژدها گردد

4396 به دست نفس سرکش اختیار خود مده هرگز — شود طوفان در آن وقتی که با[3494] کس ناخدا گردد

4397 ز هر نقشی که بندد عقل عشقش محو می‌سازد — که آتش کی ز چین جبهۀ این بوریا گردد

4398 سعیدا هر نفس داغی نهد بر دل غم[3495] دردش
که چون بسیار ماند درد آخر کی دوا گردد

- 487 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 137b N 105b B 63a

4399 آن آب و تاب از ید بیضا جدا کنند — مشّاطگان که پنچۀ او در حنا کنند

L 138a

4400 افتد به زیر پای تو هر جا هزار دل — هر یک گره که از خم زلف تو وا کنند[3496]

4401 سنگین‌دلان ز دل‌شکنی[3497] کی شوند صاف — گر خویش را گداخته چون مومیا کنند

[3492] من از راه تو N، B: که من از راه L

[3493] ره L، N: رو B

[3494] با N، B: تا L

[3495] بر دل غم L، N: غم بر دل B

[3496] کنند N، B: کند L

[3497] دل‌شکنی N، B: سنگـدلی L

4402	هر جا که عارفان به هم از یار دم زنند	بی لقلق[3498] زبان سخن خود[3499] ادا کنند
4403	فتوی‌دهان که چشم طمع باز کرده‌اند	تا دیده‌اند کام‌روا ناروا[3500] کنند
4404	کم نیست از گشودن درهای آسمان	خوبان به روی عاشق اگر چهره وا کنند
4405	اوّل نهند مهر به لب بخل‌مشربان	گر زر درون کیسهٔ اندیشه جا کنند
4406	از روی سخت و خشکیِ[3501] اوضاع مردمان[3502]	گاها بهشت را به نظر کربلا کنند
4407	خوبان جواب پاکیِ دامن چه می‌دهند	کاری که بی اجازت شرم و حیا کنند
4408	رندان بسی گذارش و[3503] مشت و لگد خورند	تا همچو باده لب به لبی[3504] آشنا کنند
4409	ای بی‌وقوف شکوه ز دست طبیب[3505] حی است	درد آن قدر کجاست که او را دوا کنند
4410 [3506]	ای باغبان میار قیامت که بلبلان	بگذار تا دو هفتهٔ دیگر صفا کنند
4411	دشمن مبین حقیر که بازی‌گران چرخ[3507]	گاهی[3508] بود پیاده به فیلی رها کنند

4412 [3509]

منعم شود گدا چو به دولت رسیدگان

با حق اگر به وعده سعیدا وفا کنند

[3498] لقلق L: لقلقی N: منت B

[3499] خود N، B: جوز L

[3500] کامروا ناروا L، B: کام ز دانا روا N

[3501] سخت و خشکی L، B: خشک و سختی N

[3502] مردمان L، B: همرهان N

[3503] و N، B: - L

[3504] لبی L، B: لب N

[3505] طبیب L، N: رقیب B

[3506] 4410 N، B: - L

[3507] بازیگران چرخ B: بازی‌کنان چرخ L: بازیگران دهر N

[3508] گاهی L، B: گاها N

[3509] 4412 N: > 4407 L، B

- 488 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

4413	بهار چون گل و گل بوی یار می‌آرد	مرا به وجد نسیم بهار می‌آرد	L 138[a]
4414	بلا و محنت عالم ترا به سر هر روز	هوای جاه و غم اعتبار می‌آرد	N 45[b] B 63[a]
4415	شمیم طرهٔ دلدار را[3510] نسیم مراد	مگر[3511] که بر اثر پای مار می‌آرد	B 63[b]
4416	توانگری که بخیل است[3512] بعد مردن خویش	چها که بر سر سنگ مزار می‌آرد	
4417	دو شاهد است که می می‌دهد نشان از[3513] عیب[3514]	به دست رعشه و بر سر خمار می‌آرد	L 138[b]
4418	درخت غفلت و نخل بلند[3515] طول امل	به غیر بار ندامت چه بار می‌آرد	
4419[3516]	رسد پیاپی هم صد هزار موج شکست[3517]	که تا سفینهٔ ما را[3518] کنار می‌آرد	
4420	صدای راه‌روان[3519] شکسته‌دل چون کوه	مرا به نالهٔ بی‌اختیار می‌آرد	
4421	صفای دل ز سعیدا طلب کنید که چرخ	همیشه آینه از زنگبار می‌آرد	

- 489 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[3510] را N: ای L، B

[3511] مگر N، B: نگر L

[3512] بخیل است N، B: بخلست L

[3513] از B: ار L: ز N

[3514] عیب B، L: عذاب N

[3515] بلند N، B: بلند و L

[3516] 4419 N، B: - L

[3517] شکست N: رسید B

[3518] ما را N: می بر B

[3519] روان L، B: روانی N

4422	یوسفا از بیر[3520] کنعان یاد باد	از جفا و جور اخوان یاد باد	L 138b
4423	از زلیخای تن و مصر وجود	از کشاکش‌های زندان یاد باد	N 104a B 63b
4424	تاج و تخت و های هوی[3521] سلطنت	داد و بی‌داد ضعیفان یاد باد	
4425	ای دلا از کس اگر بینی بدی	در برابر بد مکن هان یاد باد	
4426	چند روزی هر دو بر هم می‌خورند	همچو اوراق پریشان یاد باد	N 104b
4427	طفلی و بیهوده شب‌ها گریه‌ات	نالهٔ شب زنده‌داران یاد باد	

4428 چون سعیدا حاجتی خواهی ز حق

کرده هر کس با تو احسان[3522] یاد باد

- 490 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

4429	نبوده است اینکه[3523] می‌بینی نمودم گردشی دارد	خیال‌آسا به خاطرها وجودم[3524] گردشی دارد	L 138b B 63b
4430	سرم نی همچو سنگ آسیا در آب می‌گردد	اگر در خاک اگر در زنده‌رودم[3525] گردشی دارد	
4431	نه در دست من است این پیچ و تاب من که می‌بینی	بسان کاغذ ابری وجودم گردشی دارد	
4432	به هر رنگی که می‌آیم برون از ناتوان بینی	به هر رنگی دگر چشم حسودم گردشی دارد[3526]	L 139a

---

[3520] بیر L: پیر N، B

[3521] های هوی N، B: های و هوی L

[3522] هر کس با تو احسان L، B: احسان با تو هر کس N

[3523] اینکه B: آنکه L

[3524] وجودم B: نمودم L

[3525] زنده‌رودم B: زنده دودم L

[3526] بهر رنگی که می‌آیم برون از ناتوان بینی/ به هر رنگی دگر چشم حسودم گردشی دارد B: به هر رنگی که می‌آیم L

4433 نه موی است اینکه[3527] بینی بر سر من زیر دستارم چو مو بر فرق شمع جسم دودم گردشی دارد[3528]

4434 مرا سیّار پندارند و جنبش دیگری دارد به چشم خلق چون کوکب نمودم گردشی دارد

4435 سرم چون جام می خالی ز گردش نیست یک ساعت اگر در قعده‌ام گر در سجودم گردشی دارد

4436 به خود چون مار می‌پیچم سعیدا از سیه بختی[3529]

که بر گرد سرش کاکل شنودم گردشی دارد

- 491 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

B 63b
H 289

4437 ز روی لوح عالم نقش هستی را عدم می‌کرد قلم گر می‌گرفت آن دلبر دمشق ستم می‌کرد

4438 اشارت گونه‌ای می‌دید اگر چشمم از آن ابرو چو مژگان در رهش بی پا و سر از سر قدم می‌کرد

4439 چه می‌گفتم سگ کویی[3530] که می‌گشتم چه می‌کردم غزال چشم آن گر از سگ خود قصد رم می‌کرد

4440 اگر بار رضای دوست را می‌داشت بر دوشش نمی بر داشت نعش[3531] پور[3532] رستم پشت خم می‌کرد

4441 اگر اول خبر می‌یافت آخر چیست در شادی به جام خویشتن ساقی به جای باده غم می‌کرد

4442 ز لیلی گر نشان در کعبه می‌دید از صفا مجنون

سعیدا خویش را قربانِ آهوی حرم می‌کرد

- 492 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

[3527] اینکه B: آنکه L

[3528] بینی بر سر من زیر دستارم/ چو مو بر فرق شمع جسم دودم گردشی دارد B: بر سر L

[3529] سعیدا از سیه بختی L: ز گردش نیست یک ساعت B

[3530] کویی B: کوی H

[3531] نعش H: نقش B

[3532] پور B: پور و H

4443	شد زخم تیغ تیز تو در کام جان لذیذ	خون جوشد از دمش چو می ارغوان لذیذ	L 139a
4444	شد آبروی[3533] تیغ تو در کام جان لذیذ	خون از دمش به دل چو می ارغوان لذیذ	S 50b M 80b N 106a B 63b
4445	گردون چو نیشکر به دهان می‌مکد مرا	آری که در مذاق بود استخوان لذیذ	
4446	با آنکه خامش[3534] است دلا راست گو سخن	حلوای قند با[3535] لب آن مهربان لذیذ	

4447 تا قند ذکر را نرسانی به کام دل
کی می‌شود ز نام سعیدا دهان لذیذ

- 493 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 139a S 50b M 80b N 106a B 63b

4448	نامۀ شوق چو[3536] املا کنمش بر کاغذ	چشم بندم که ز اشکم نشود تر کاغذ	
4449	حرفی[3537] از زلف و رخ دوست نمودم املا[3538]	قلمم دستۀ گل گشت و معنبر کاغذ	B 64a
4450	مهر دل[3539] کردم و[3540] با رشتۀ جان[3541] پیچیدم	تا نیفتد به ره از بال کبوتر کاغذ	
4451	یاسمن را نبوَد بار تعلّق بر دوش	به ره آورده[3542] بهارش زده بر سر کاغذ	

[3533] آبروی S، M، N، B: ابروی L
[3534] خامش S، M، N: خواهش L، B
[3535] با L، S، M، N: یا B
[3536] چو L، S، M، B: چه N
[3537] حرفی L، B: حرف S، M، N
[3538] املا L، M، N، B: انشا S
[3539] دل S، M، N، B: ل L
[3540] و L، S، M، N: - B
[3541] جان L، S، M، N: دل B
[3542] آورده L، B: آورد S، M، N

4452 خال و خط کرد نهان زیر نقابی[3543] گفتم — همچو مشکی است که پیچیده‌بود[3544] بر کاغذ

4453 در کتابت[3545] خط خوش باید[3546] و اشعار لطیف — حاجت جدول و مسطر[3547] نبود بر کاغذ — L 139[b] S 51[a]

4454 گر بود پادشه عصر[3548] ز معنی آگاه — M 81[a]

بهر دیوان سعیدا کند از زر کاغذ

- 494 -
[غزل]
[فعلاتن مفاعلن فعلن]

4455 ساقیا ساغر شراب بیار — غم ز دل‌های عاشقان بر دار — L 15[a]

4456 راه عشاق بی‌نوا سر کن — در طریق فنا قدم بر دار — B 8[a] S 51[a]

4457 تشنگانند اوفتاده به خاک — از شراب وصال کن سرشار — M 81[a] N 106[b]

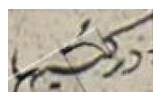
4458 در طریق وفا چو نافهٔ[3549] مشک — همه جان صحّت‌اند و تن بیمار

4459 همگی همچو حلقهٔ زنجیر — در دل یکدگر[3550] گرفته قرار

4460 روی شادی ز چشم ایشان محو — پشت خم[3551] گشته گِردشان دیوار

[3543] نقابی L، S، B: نقاب و M، N

[3544] پیچیده‌بود S، M، N: پیچیده نهان L، B

[3545] در کتابت L، S، M، N: B

[3546] باید S، M، N، B: باشد L

[3547] جدول و مسطر L، M، N، B: مسطر و جدول S

[3548] عصر L، S، M، N: شهر B

[3549] نافه S، M، N، B: نامه L

[3550] یک دگر L، S، N، B: یک دیگر M

[3551] خم N: غم S، M، L، B

4461	بید مجنونِ[3552] باغ و راغ خودند	همه بی‌حاصلند و نیکوکار
4462	در رز و باغ این گروه که نیست	نه خزان راه دارد و نه بهار
4463	ظاهرِ این گروه را منگر	همه سر خفته‌اند و دل بیدار
4464	در مکانی[3553] کم‌اند از کم کم	در زمانی ز بیشتر بسیار
4465	همه هشیار مست‌کرداری	همه مست به کار خود هشیار[3554]
4466	جمله از سر نهاده بار خودی	نه ز سر واقف و نه از دستار
4467	همه را دیده همچو نرگس باز	همه را دل چو گل شکفته عذار (L 15b)
4468	همگی همچو ما به کف دارند	آنچه[3555] دارند از پی ایثار
4469	بوسه زن خاک پای یک یک[3556] را	سرمهٔ دیده‌ای[3557] به دست بیار

4470 [3558] ای[3559] سعیدا تو هم از ایشانی (S 51b, N 107a, M 81b)

گرچه دارند از تو ایشان عار

- 495 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4471 سینهٔ ریش است قانون بانگ نی[3560] معنی است بکر | شیشه مصراعی است موزون جام می معنی است بکر (L 139b, S 51b)

[3552] مجنون L، S، M، N: مجنون و B

[3553] مکانی S، M، N: مکان L، B

[3554] هشیار S، M، N، B: هوشیار L

[3555] آنچه S، M، N، B: هرچه L

[3556] یک یک S، M، N، B: ایشان L

[3557] دیده‌ای L، S، M، B: دیده N

[3558] 4470 S، M، N:> 4469 L، B

[3559] ای S، M، N، B: این L

[3560] نی M، N: پی L: بی S، B

M 81b N 107a B 64a

4472 [3561]	روی او خورشید و خود گردون بناگوش است صبح	قصهٔ عمر است زلفش خطّ وی معنی است بکر
4473	در سراغ ناقهٔ لیلی به هر صحرا و دشت	گفت هر جا دید مجنون نقش پی[3562] معنی است بکر
4474	هر که واقف گشت از اسرار او را در نظر	برگـریزان خزان سرمای دی معنی است بکر
4475	سرّ آن تنگـدهان مضمون آن[3563] موی‌میان	در تصرّف دم مزن زنهار هی معنی است بکر
4476	اهل دولت را اگر واقف شوند از اصل کار	نقل کاووس[3564] و حکایت‌های کی معنی است بکر

4477
آنچه در عالم سعیدا می‌توان دیدن به چشم
گر بود خورشید و مه بالله کی معنی است بکر

- 496 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 139b S 51b M 81b N 107a B 64a

4478	یاد خود سعی کن و از دل آگاه ببر	زندهٔ خویش چو خود مرده از این راه ببر
4479	دست خالی به طلبکاریِ دلدار[3565] مرو	هیچ اگر نیست ز اسباب جهان آه ببر
4480	یا رب افتاده ز پا یوسفِ توفیق به چاه	کاروانی ز کرم بر سر این چاه ببر
4481	دست اگر بر سر آن کاکل مشکین نرسد	پیش زلفش کله طالع کوتاه ببر
4482	به هواداریِ خورشید جمالش ای اشک	هر غباری که بود از دل آن ماه ببر

N 107b

4483
همچو خورشید سعیدا به بد و نیک جهان
جام پرنور به گاه[3566] آور و بی‌گاه ببر

- 497 -

[3561] 4472 L، S، M، N: - B
[3562] پی L، S، M، N: بی B
[3563] آن S، M، N، B: او L
[3564] کاووس S، M، N، B: کاوس L
[3565] دلدار S، M، N، B: معشوق L
[3566] بگاه L، N، B: پگاه S، M

[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

4484 از من مپرس آنچه به ما کرد روزگار / با ما در این دیار چها کرد روزگار — L 140a B 64a

4485[3567] دو لقمه درد و ناله و یک لقمه بود غم / از خوان خویش آنچه عطا کرد روزگار

4486 درویش حال بودم و سلطان وقت خود[3568] / در کسوت زمانه گدا کرد روزگار

4487[3569] گویی چه کرد با تو بگیرم نکرد هیچ / این بسکه آشنای شما کرد روزگار

4488 من کیستم که چرخ ز روی جفا و جور / با هر که صلح کرد جفا کرد روزگار

4489 هر جا که دید جامه موافق به قامتی / آن دم ز چشم زخم قبا[3570] کرد روزگار

4490[3571] ما را ز پا فکند و کله به باد داد / هر گاه سایه بر سر ما کرد روزگار

- 498 -

[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

4491 بی صفت گر شود این جانِ علایق آثار / سایهٔ سر نکنم جز الف قامت یار — L 140a S 13b B 64a

4492 هر نفس دل به تو راه دگری می‌یابد[3572] / جادهٔ[3573] کوی تو بیرون بود از حد شمار

4493 بحر را کشتی ما موج صفت می‌گردد / گه رود تا به میان گاه بیاید به کنار

[3567] L: 4485 > B 4487

[3568] خود B: خویش L

[3569] L: 4487 > B 4489

[3570] قبا B: فنا L

[3571] L: 4490 > B 4489

[3572] می‌یابد B: می‌باید L، S

[3573] جاده L، B: چاره S

4494 دم فرو بند به ما[3574] راه سخن را وا کن — که شود[3575] از نفس آیینۀ طبعم زنگار[3576]

4495 گه خدا دانم و گاهی به خدا نادانم — گاه تسبیح به کف دارم و گاهی زنّار

4496 ترک جان تا نکنی ترک جهان نتوانی — هر که از سر گذرد می‌گذرد از دستار

4497 [3577] غافلان را نتوان کرد سعیدا آگاه
هر که را خواب عدم برد نگردد بیدار

- 499 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 140a S 13b B 64a

4498 چون شود آشفته زلفش از نسیم بی‌خبر — جنبش زلفش کند رخساره‌اش را نیلفر[3578]

L 140b

4499 طوطی ما نطق خود را می‌تواند[3579] سبز کرد[3580] — حرف شیرینش کند چوب قفس را نیشکر

4500 بوی گل از پا نیفتد گر فتد گل پیش پا[3581] — هر نسیمی می‌شود بر[3582] نکهت گل بال و پر

B 64b

4501 چون توان دیدن بلایی[3583] را که از اعجاز لطف — خویش را پنهان تواند کرد در عین نظر

4502 [3584] از چنین بزمی نمی‌دانیم چون خواهیم رفت — یار بی پروا جهان بد مست و یاران بی‌خبر

4503 درد دل زندانیان را چون به تحریک آورد — نالۀ زنجیر هم در گوش ما دارد اثر

[3574] بند به ما L، B: بند و به من S

[3575] شود L، B: کشد S

[3576] زنگار L، B: آزار S

[3577] 4497(2/1) L، B: 4497(1/2) S

[3578] نیلفر : نیلوفر S، B: نیک فر L

[3579] نطق خود را می‌تواند L، S: می‌تواند نطق خود را B

[3580] سبز کرد S، B: کرد سبز L

[3581] پا S، B: ما L

[3582] بر S، B: از L

[3583] بلایی L، B: بلای S

[3584] 4502-4504 S: -L، B

4504	ما نظربازیم از هر جا تماشا می‌کنیم	نیست غم گر افکند آن طاق ابرو از نظر	S 14a
4505	هست تا دل کی ز دست فکر می‌گردد خلاص	می‌کشد هر دم گریبان بحر را موج دگر	
4506	جوهر مردی در آن ساعت نمایان می‌شود	چون کنند آیینه مردان رو به‌رو با هم سپر[3585]	
4507	ننگ و ناموسی نماند حرص چون آید به جوش	آب از رو می‌رود در وقت گرما بیشتر	

4508 نیست تا محشر سعیدا با شهیدانش خمار
خورده‌اند از نیش خنجر بادهٔ بی درد سر[3586]

- 500 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

4509	یار من درد و[3587] کبابم دل و می خون جگر	نیست جز زیر زمینم هوس جای دگر	L 140b S 54a M 84a N 109a B 64b
4510	خاطر خستهٔ من بین و گشا لب به سخن	که به این ضعف دوا نیست به جز گل به‌شکر	
4511	جوهر همّت ذاتیش نمایان گردد	پیش یاران پسری را که برد نام پدر	S 54b M 84b
4512	عقل[3588] را نور نماند چو شود موی سفید	شمع تاریک شود چون برسد[3589] وقت سحر	
4513	می‌رسد گر قدحِ بادهٔ معنی نوشیم	ما که دوران دگر گشت نگشتیم دگر	
4514	حرف آن لعل‌لب و تنگ‌دهان باز بگو	سخن از باده[3590] و جام است مکرّر خوشتر	

4515 رسنی بست سعیدا به میان تا که شنید

[3585] سپر L، B: دگر S
[3586] بادهٔ بی‌درد سر L، B: باده‌های درد سر S
[3587] و L، S، N، B: - M
[3588] عقل L، S، M، N: طفل B
[3589] شود چون برسد L، B: بماند چو شود S، M، N
[3590] باده L، B: بوسه S، M، N

زیر بارند مرصّعکمران تا به کمر

- 501 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 140[b]
S 54[b]
M 84[b]
N 109[a]
B 64[b]

4516 خدا حاضر خدا ناظر چه در باطن چه در ظاهر
نظر در دید او[3591] عاجز زبان در مدح او قاصر

L 141[a]

4517 خبرداران عالم را یکایک با خبر گشتم[3592]
نبود از او کسی آگاه[3593] او از جملگی مخبر

N 109[b]

4518 در این برزخ اسیر ماسوای خود نگردانی
چو اول یاوری کردی تو یاور باش تا[3594] آخر

4519 قسم بر مصحف روی تو دارم راست میگویم
که غیر از سورهٔ اخلاص نبود هیچ در خاطر

4520 رخش را دیده و دانسته میپوشد ز اهل دل
ندارد رحم بر خاطر[3595] چه گوید کس به این کافر

4521 سعیدا از خدا دیگر چه[3596] میخواهی که در عالم
زبان در مدح او گویا به نامش گشته دل ذاکر

- 502 -
[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 141[a]
S 54[b]

4522 در ذکر تو دیدم در و دیوار قلندر
یادم دهد از روی تو دیدار قلندر

[3591] او L، S، N، B: ا M
[3592] گشتم L، S، M، B: گشتیم N
[3593] آگاه L، S، M: آگاه و N، B
[3594] تا L، S، M، N: باز B
[3595] بر خاطر L: در دلها S: بر دلها M، N: در خاطر B
[3596] چه L، S، M، B: چو N

4523	از پردهٔ ناموس برای[3597] چه[3598] بنوشی	یک جرعه از این[3599] ساغر[3600] سرشار قلندر	M 84[b] N 109[b] B 64[b]
4524	در آینه هم عکس جمال تو کند سیر	خودبین نبود دیدهٔ بیدار قلندر	
4525	گه مؤمن و گه ملحد و گه گبر نماید	کس را خبری[3601] نیست ز اسرار قلندر	
4526	این کار نمی‌داند و از بی‌خبران است	هر کس کند اقرار به انکار قلندر	S 55[a] M 85[a]
4527	از مشرق و مغرب ز سعیدا تو چه پرسی	از عرش خبر می‌دهد اشعار قلندر	

- 503 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

4528	شد میسر شب وصلت شب عید آخر کار	ماه را دیده به رخسار تو دید آخر کار	L 141[a]
4529	یاد از پیرهن یوسف مصری می‌داد	هر نسیمی که ز کوی تو وزید آخر کار	S 55[a] M 85[a]
4530	حاصل کار جهان غیر پشیمانی نیست	کیست در دهر که دستی نگزید آخر کار	N 109[b] B 64[b]
4531	بسکه مشق غم بی‌برگ و نوایی کردیم	از نیِ خامهٔ ما ناله دمید آخر کار	N 110[a]
4532	سینه‌ام شد هدف ناوک مژگان دیگر	غم دل باز کمان که کشید آخر کار	L 141[b]
4533	شادیِ وصل به یک غمزه تلافی‌ها کرد	آنچه در دل غم هجر تو کشید آخر کار	
[3602] 4534	فلک از دیدهٔ امید کشید آب حیات	نشود تا که سیه چشم سفید آخر کار	
4535	روز تا روی به زردی ننهد ممکن نیست	رنگ از چهرهٔ ایام[3603] پرید آخر کار	

[3597] برای S، M، N: بر آیی L، B

[3598] چه L، N، B: چو S، M

[3599] این L، B: آن S، M، N

[3600] ساغر S، M، N، B: ساغر سر L

[3601] خبری L، S، M، N: خیری B

[3602] 4534 L، S، M، N: - B

[3603] ایام S، M، N: مقصود L: امید B

[3604] 4536 عمرها گرچه ز ما صرف شقاوت گردید
شکر لله که گشتیم سعید آخر کار

- 504 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

4537 صبحدم تا شده بیرون ز افق خاور مهر | رفت جان بر سر مهر و دل من بر در مهر — S 55[a] M 85[a] N 110[a]

4538 ظاهر و باطن معشوق به هم دارد جنگ | دل او صورت قهر و تن او پیکر مهر

4539 شهر خالی است ز خوبان و دلِ ظالمِ سخت | باشد از غیب[3605] رسد بر سر ما لشکر مهر

4540 صبحدم تَه به تَهِ غنچهٔ گل را دیدم | همه خون بسته ز بی‌مهریِ[3606] او بر سر مهر

4541 جز تجلّی نبود جسم مرا رنگ وجود | نیست جز ذرّه هواخواه به بال و پر مهر — S 55[b] M 85[b]

4542 آذرش[3607] را ز ازل قوت گیرایی نیست | که نشد پخته یکی خام از این اخگر مهر

4543 ز آتش حسن تو خورشید اگر سوخت چه باک | می‌توان ساخت دو صد مهر ز خاکستر مهر

4544 چون صبا زلف شب از چهرهٔ مقصود گشود | بود طغرا خط مشکین تو بر دفتر مهر

4545 فلک از حلقه به‌گوشانِ درِ جانان است | می‌کند سجده به پیش بت ما داور مهر — N 110[b]

4546 کی رسد بادهٔ دیدار سعیدا تا هست
اندر این میکده مینا فلک و[3608] ساغر مهر

- 505 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[3604] 4536 L، S، M، N: - B
[3605] غیب S، N: عیب M
[3606] بی‌مهری S، N: نی مهری M
[3607] آذرش N: آزرش S، M
[3608] و M، N: - S

4547 در به‌در گردیده دشمن رو به‌رو گردیده یار   شکر لِله روی ما را آبرو گردیده یار   S 55[b]

4548 پیش از این از ناز هر چاکی که دل را کرده‌بود   مژده‌ای جان‌باز در فکر رفو گردیده یار   M 86[a] N 110[b]

4549 نی همین از زلف می‌خواهند یا از خط مراد   عاشقان را مطلع صد آرزو گردیده یار   N 111[a]

4550 با نسیمم نیست الفت ز آنکه در این بوستان   چون دلِ اهل هوس با رنگ و[3609] بو گردیده یار

4551 این دل پرشور ما را بیش و کم[3610] منظور نیست   گاه با خم گاه با جام و سبو گردیده یار

4552 هر نهالی را از او نشو و نمایی[3611] دیگر است   در بر ما جان و[3612] در گل رنگ و[3613] بو گردیده یار

4553 مژده باد ای دوستان با دشمنان در به‌در   از برای خاطر ما جنگ‌جو گردیده یار

4554 گو سعیدا گفتگو دارند مردم گر ز ما
شوخ شیرین کار ما بی‌گفتگو گردیده یار

- 506 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

4555 چو آب در دل هر سنگدل برو جا گیر   چو آفتاب در این خانه رنگ مینا گیر   L 141[b]

4556 ز زهد خشک دماغت گرفته می‌بینم   ز راه میکده گردی عبیرآسا گیر   S 56[a] M 86[a] N 111[a]

4557 صفای وقت به امید خم نخواهی یافت   نشین و همچو گهر داد دل ز دریا گیر   B 64[b]

4558 قبای اطلس و دیبا نمی‌شود حایل   همین[3614] تو پردهٔ غفلت ز چشم خود وا گیر   B 65[a]

[3609] و N: - S، M

[3610] بیش و کم S، N: پیش کم M

[3611] نمایی N: نمای S، M

[3612] و N: - S، M

[3613] و S، N: - M

[3614] همین L، S، M، N: همی B

4559	اگر تو[3615] مرد شجاعی و همّتی داری	چه می‌دهی جگر خویش دل ز دنیا گیر	
4560	وفا[3616] چو می‌نتوانی[3617] جفا بکش باری	که دست اگر نتوانی گرفت خود پا گیر	
4561	چو بر کشند ز هر جانبی رقیبان سر تو از میانه بیا جانب سعیدا گیر		

- 507 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

4562	نسخهٔ عکس رخ او مه تابان حاضر	شاهد حرف لبش لعل بدخشان حاضر	L 141[b]
4563	هر که سر از خط فرمان تو بیرون سازد	تیغ ابرو رسنِ زلف پریشان حاضر	S 56[b] M 86[b]
4564	دل به کفر خم[3618] زلفش سر سودا دارد	گر قبولش نشود جان و دل[3619] ایمان حاضر	N 111[b] B 65[a]
4565	گر سواد خط یاقوت نداری ای دل	مصحفی بر ورق گل خط ریحان حاضر	L 142[a]
4566	منکر یوسف ما کیست بگو ای دل زار	قدمی پیش بنه چاه زنخدان حاضر	
4567	منکر چاک دل صبح نگردد خورشید	تیغ آلوده به خون زخم نمایان حاضر	
4568	گر سر[3620] رفتن از خویش سعیدا داری شاهراه نظر و چاک گریبان حاضر		

- 508 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

4569	از غم نمک زدم به دل خود کباب‌وار	خون جگر فشرده و خودم کباب‌وار	L 142[a] B 65[a]

[3615] تو L، B: که S، M، N
[3616] وفا L، S، M، N: وفای B
[3617] می‌نتوانی L، S، M، N: نتوانی B
[3618] خم L، S، M، N: سر B
[3619] دل L، N، B: دل و S، M
[3620] سر S، M، N، B: سر ز L

4570	نبود عجب که کاسهٔ سر بر هوا رود	از بسکه خورده‌ام نفس خود حباب‌وار[3621]
4571	هر گه به یاد روی گل او ز خود روم	من اشک خود به روی فشاندم گلاب‌وار
4572	ای نوبهار گلشن معنی خیال تو	فیض تو سبز کرده[3622] جهان را سحاب‌وار
4573	ای سایهٔ تو نور و وجود تو نور نور	هر ذره‌ای ز فیض تو شد آفتاب‌وار
4574	هوشم پرید[3623] و صبر رمید و دلم گریخت	دی می‌گذشت و کرد نگاهی عتاب‌وار
4575	نتوان به زور شانه جدا کردنم ز هم	پیچیده‌ام به کاکل و زلف تو تاب‌وار
4576	دیگر نماند جای شکفتن به دل ز بس[3624]	هر کس رسید و دید شکست انتخاب‌وار
4577	ای دل مخور فریب صفا زاهدان خشک	از دور موج آب نماید[3625] سراب‌وار
4578	مغرور علم و دانش خود کشتگان دهر	بی بهره‌اند اکثر ایشان کتاب‌وار

4579 کردی خیال یار سعیدا خیال برد

افشان به روی خویش سرشکی گلاب‌وار[3626]

- 509 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 142[b] N 16[b] S 54[a] M 84[a] B 65[a]

4580	در جهانی کو متاع فخر او باشد غرور	اهل او ناچار گردد طالب فسق و فجور
4581	در حقیقت آدمی انسانِ عین واجب است	این دو عالم را دو چشمی دان تو بر وجه ظهور

[3621] حباب‌وار B: حباب را L

[3622] کرده B: کرد L

[3623] پرید B: برید L

[3624] به دل ز بس L: ز بس به دل B

[3625] نماید B: نماند L

[3626] کردی خیال یار سعیدا خیال برد/ افشان به روی خویش سرشکی گلاب‌وار B: کردی خیال یار سعیدا L

4582	رسم و عادت از فقیران خواستن عین[3627] خطاست	کس نمی‌خواهد تواضع را ز اصحاب قبور	N 17[a]
4583	در دو عالم نیست عاشق را به چیزی التفات	از برای همّت قاصر بوَد حور و قصور	
4584	آیتی از مصحف رویش[3628] اگر نازل شود	محو گردد جملهٔ انجیل و تورات و زبور	
4585	ترس از خویش است ما را ورنه از حق خوف[3629] نیست	او خداوند کریم است[3630] و رحیم است و غفور	
4586	وصل ما با او[3631] چسان گردد که چون خفاش و شمس	او تمامی ظلمت و خورشید تابان محض نور	
4587	بی‌حضوری تا حضور دل نیاوردی به دست	حاضران دانند غایب را نمی‌باشد حضور	
4588	با وجود[3632] آنکه دنیا جیفه صبرش مشکل است	چون تواند عاشق از معشوق خود گردد[3633] صبور	
4589	جوهر ما چون شود معلوم و[3634] حرف ما بلند	خاک را گوشِ[3635] کر است و آسمان را چشم کور	

4590 وصل جانان کی به سعی[3636] و جهد می‌آید به دست
دامن دولت سعیدا کس نمی‌گیرد[3637] به زور

- 510 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4591	دلبری دارم که از گردون بود خون‌ریزتر	از دم شمشیر الماس است نازش تیزتر	L 142[b] B 65[a]

[3627] محض S، M، N: عین L، B
[3628] رویش L، S، M، B: حسنش N
[3629] خوف L، S، M، N: ترس B
[3630] کریم است B: کریم L: کریمان S، M، N
[3631] ما با او S، M، N: با ما او L: او با ما B
[3632] وجود L، N، B: وجودی S، M
[3633] گردد L، S، M، N: باشد B
[3634] و L، S، N، B: - M
[3635] گوش L، S، M، B: گوشش N
[3636] سعی L، S، M، N: جد B
[3637] نمی‌گیرد S، M، N، B: نمی‌گردد L

4592	آن سبکسیری که جان ماست گرد راه او	از بهار این گلستان است رنگ‌آمیزتر	
4593	در حلاوت نیست شکّر را سخن با او دهان	باشد از کان نمک این پسته[3638] شورانگیزتر	B 65b
4594	کار بر عکس است در اقلیم حسن و آینه	سایهٔ مژگانش از مژگان بود خون‌ریزتر	
4595	ابلق ایام چون پیر و جوان در رفتن است	گاه شب از روز و گاهی روز[3639] از شب تیزتر	L 143a

4596 شد فرو در گل سعیدا گرچه شبدیز خیال

لیک در رفتن بود از باد خوش‌مهمیزتر

- 511 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 143a
S 55b
M 85b
N 110b
B 65b

4597	در نگاه بت خودکام نمی‌باشد مهر	در[3640] دل سنگ دل‌آرام نمی‌باشد مهر	
[3641] 4598	ماهرویان دمشقی ز وفا بی‌خبرند	راست بوده است که در شام نمی‌باشد مهر	S 56a
4599	رحم در حلقهٔ آن زلف خم اندر خم نیست	از ازل در نگه دام نمی‌باشد مهر	
4600	بسکه سرد است[3642] جهان در نظر گرم‌روان	ز آن سبب بر سر این[3643] بام[3644] نمی‌باشد مهر	
4601	آفتابی است نهان در خم هر حلقهٔ زلف	این غلط بوده[3645] که در شام نمی‌باشد مهر	

[3638] پسته B: بسته L
[3639] و گاهی روز B: - L
[3640] در S، M، N، B: درد L
[3641] 4598 L، S، M، N: 4600< B
[3642] سرد است S، M، N: سر داشت L: پیر است B
[3643] این S، M، N، B: آن L
[3644] بام L، S، M، N: نام B
[3645] بوده S، M، N، B: بود L

4602 همه کس دوست شود با تو[3646] اگر داری دوست | چون بود پایهٔ الزام نمی‌باشد مهر

4603 رحم را جا سر مو نیست در ابروی بتان | تیغ را بر[3647] همه اندام نمی‌باشد مهر

4604 خبر از تشنه‌لبان بحر کجا می‌گیرد | هر کرا کام سرانجام نمی‌باشد مهر

4605 با سعیدا نکند یار جفا خود چه کند
در دل سنگـدلان رام[3648] نمی‌باشد مهر

- 512 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 143a
B 65b

4606 یک تجّلی کرده است آن ذات بیرون از شمار | می‌نماید کثرت آیینه یک را صد هزار

4607 گرچه عالم یک زمان بر یک قرار آسوده[3649] نیست | لیک می‌گردد جهان آخر چو شد بر یک قرار

4608 قطره‌ام واصل به دریا چون شدم[3650] مانند موج | می‌کشم هر لحظه دریا گفته خود را بر کنار

4609 نامه‌ام از شر پر است و دست من خالی ز خیر | پیش خود در انفعالم پیش جانان شرمسار[3651]

L 143b

4610 دست[3652] از ناسور هستی کرده تصحیح[3653] مزاج | چوب چینی بود بر منصور گویا چوب دار

4611 هر که دارد نشئهٔ راه[3654] شهادت آرزو | بر لبش باشد لب پیمانه تیغ آبـدار

4612 نگسلد یک موی پیوند محبت را دلم | چین صد ابرو اگر بینم ز زلف مشکـبار[3655]

[3646] دوست شود با تو L، S، M: با تو دوست شود N: دوست بود با تو B

[3647] بر S، M، N، B: با L

[3648] سنگـدلان رام L، B: سنگ دل‌آرام S، M، N

[3649] آسوده B: آماده L

[3650] چون شدم L: آمدم B

[3651] جانان شرمسار B: خوبان انفعال L

[3652] دست L: رست B

[3653] تصحیح B: تصیح L

[3654] راه L: راح B

[3655] مشکبار B: آبـدار L

| 4613 | مرده‌دل گر بار آرایش کشد[3656] عیبش مکن | زینت گور است منعم را به سر سنگ مزار |
4614 صد گلستان فیض می‌بخشد سعیدا هر زمان
یاد آن رخساره چون در دل[3657] نماید خار خار

- 513 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4615	می‌شود صد پاره دل چون دل برد آن بی‌نظیر	می‌کند هر موی او دل را جدا بر خود اسیر	L 143b B 65b
4616	صافـتر از شیشهٔ می کس نیامد در جهان	می‌نماید تا در آمد آنچه دارد در ضمیر	
4617	حیرتی دارم که دل را چون کنم در کار او	شیوه‌هایش بسکه افتاده است بر من دلپذیر	
4618	بیم فرصت بیشتر دارم که عصیان صید را	می‌کند[3658] آخر تغافل‌های صیّادش دلیر[3659]	
4619	زال رستم را ز تأثیر نفس سازد زبون	در جوانی پیر می‌سازد غم دنیای پیر	
4620	غفلت و[3660] عصیان دوبالا شد شب و روز ترا	با وجود آنکه شد روی تو قیر و مو چو شیر[3661]	

4621 از کمند او سعیدا رستگاری کس ندید
دام زلفش می‌کند هر روز عالم را اسیر

- 514 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

| 4622 | پا مزن بر من که بر خیزد غبار | خاکسارم خاکسارم خاکسار | B 65b H 299 |
| 4623 | بگذر از جان تا عزیز ما شوی | پیش ما خسّت ندارد اعتبار | H 300 |

[3656] کشد B: کند L
[3657] چون در دل B: در دل چون L
[3658] می‌کند B: می L
[3659] دلیر B: اسیر L
[3660] غفلت و B: غفلت L
[3661] مو چو شیر L: موی شیر B

4624	غیر آه دردمندان کس نکرد	کرد بیرون از نهاد روزگار	
4625	هر چه می‌گیرند می‌بخشند باز	برگـریزان است گلشن را بهار	
4626	می‌کند هر پاره از دست تو داد	کاسه‌ای را چون رسانی انکسار	
4627	هر چه واقع شد ز ما راجع به ماست	با بد و نیک جهان ما را چه کار	
4628	جبری‌ای چون تنگ آمد کار گفت	اختیار است اختیار است اختیار	
4629	اختیاری نیست مجنون را به کف	ناقه را داد است بر لیلی مهار	B 66[a]
4630	گورکن[3662] را تیغ حرصش تیزتر	می‌شود هر روز از سنگ مزار	
4631	کرد دل را صید آهو وحشتی	کاکل مشکین و زلف تابدار[3663]	
4632	همت عالی سعیدا کی کشد	منت گردون و ناز اعتبار	

- 515 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4633	هر کجا جزوی است گر با کل[3664] شود یک جا چه دور	قطرهٔ ما هم یکی گردد به این دریا چه دور	B 66[a] H 300
4634	بوی پیراهن سبب شد دیدهٔ یعقوب را	گر شود نرگس به بوی روی گل بینا چه دور	
4635 [3665]	نیست راهی در جهان نزدیکـتر از دشت هجر	در نظرها می‌نماید لیک این صحرا چه دور	
4636	از علامت‌ها قیامت ظاهرا نزدیک شد	گر همه یک بارگی بر هم خورد دنیا چه دور	
4637	قصهٔ خورشید با آب است و با خورشید آب	او به ما نزدیکـتر از ما و از او ما چه دور	
4638	عمر چون گاهی به سختی قطع منزل می‌کند	می‌نماید در نظر این طول بی‌پهنا چه دور	

[3662] گورکن B: کوهکن H

[3663] تابدار B: مشکبار H

[3664] گر با کل B: با کل گر H

[3665] 4635 B: 4637< H

H 301 بوی زلفش در دماغ خوش سعیدا کرده جای[3666] 4639

گر کند دیوانه ما را آخر این سودا چه دور

- 516 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

4640	چون رخ نماید آن بت سیمین بدن به زور	از ناز می‌کند به برش پیرهن به زور	B 66[a] H 299
4641	خسّت ز بسکه جای گرفته‌است در نهاد	از مرده می‌کشند خسیسان کفن به زور	
4642	گل می‌کند هر آنچه ترا در طبیعت است	نشکفته‌است هیچ گلی در چمن به زور	
4643	دل چون اسیر نفس شود کار مشکل است	نتوان گرفت خاتم از این اهرمن به زور	
4644	چون دید هر که جانب خود تیشه می‌زند	زد تیشه را به فرق خودش کوهکن به زور	

4645 ناز و کرشمه شیوه ادا بود ورنه یار

تنها نه دل بود ربود سعیدا ز من به زور

- 517 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

4646	مژده آمد که ترا کامروا شد امروز	مدعاها[3667] هدف تیر دعا شد امروز	L 143[b]
4647	سایه انداخت به سر قامت آن سرو روان	صعوهٔ طالع ما باز هما شد امروز	S 56[b] M 86[b] N111[b]
4648	وقت خوش دولت[3668] جاوید مبارک بادا	تو بقا یاب که غیر از تو فنا شد امروز	B 66[a]
4649	شکر ایزد که به دور تو ز هم بی تصدیع	باطل و حق چو شب و روز جدا شد امروز	L 144[a]
4650	دل شد و صبر شد و جان شد و تن از جا[3669] رفت	تو خبردار نه‌ای بی تو چه‌ها شد امروز	

[3666] جای B: جا H

[3667] مدعاها S، M، N: مدعا با L، B

[3668] دولت S، M، N: طالع L، B

[3669] جا L، S، M، N: جان B

4651 خار و زاری[3670] ز قدوم[3671] فَرَسَت شد گلزار — جنگ و کین از کرمت صلح و صفا شد امروز

4652 به هوایی[3672] که سعیدا به تو[3673] همدم گردد — همچو نی بی دل و بی برگ و نوا شد امروز

- 518 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 144a
S 57a
M 87a
N 112a
B 66a

4653 به هوس باز جوان پیر نگردد هرگز — که کمان گر شکند تیر نگردد هرگز

4654 آنکه[3674] دل بست[3675] به آن حلقهٔ گیسو دیگر[3676] — خون دل نوشد و دلگیر نگردد هرگز

N 112b

4655 شب بی شام[3677] عشا تا سحرش یک سال است — روز روزی به کفان دیر نگردد هرگز[3678]

4656[3679] غافل[3680] از بار گنه روی دگرگون نکند — رنگ بر چهرهٔ تصویر نگردد هرگز

4657 آنکه در فکر خم زلف بود مجنون است — عاقلی از[3681] پی زنجیر نگردد هرگز

4658 به بناگوش تو می بس[3682] نتواند آمد — صبح از خون شفق پیر[3683] نگردد هرگز

[3670] خار و زاری L، B: خار زار S، M، N

[3671] قدوم L، S، N، B: قدم و M

[3672] هوایی L، M، B: هوای S، N

[3673] به تو L، S، N، B: - M

[3674] آنکه S، M، N، B: هر که L

[3675] بست L، S، N، B: پست M

[3676] گیسو دیگر L، M، N، B: گیسوی دگر S

[3677] شام S، M، N، B: شام و L

[3678] روز روزی به کفان دیر نگردد هرگز L، S، M، N: خون دل نوشد و دلگیر نگردد هرگز B

[3679] 4656 L، B: 4658< S، M، N

[3680] غافل S، M، N، B: عاقل L

[3681] از S، M، N، B: در L

[3682] بس L، S، M، N: پس B

[3683] پیر L، S، M، N: سیر B

4659	شام تا صبح به یک آه رسا ساز که ماه	بدر بی محنت[3684] شبگیر نگردد هرگز	S 57b M 87b
4660	شعلهٔ عشق به پیری ننشیند از جا[3685]	کاین حرارت به تباشیر[3686] نگردد هرگز	
4661	زاهدا شیوهٔ گردون به ریا برپا نیست	آسیا آب به تزویر[3687] نگردد هرگز	
4662	رحم بر سینهٔ آن شوخ نمی‌باشد هیچ	آب در جوهر شمشیر نگردد هرگز	
4663	طبعم از فهم سخن عجزپذیرا نشود	از بریدن دم شمشیر نگردد هرگز	B 66b

4664 دست در دامن تقدیر سعیدا زده‌ایم

کار ما راست به تدبیر نگردد هرگز

- 519 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

4665	ز درد ما نه همین آشنا کند پرهیز	ز بی‌دلی اجل از درد ما کند پرهیز	L 144b S 57b M 87b N 113a B 66b
4666	ز تلخ‌کامی ذاتیم بس عجب نبود	که از شکستهٔ عظمم[3688] هما کند پرهیز	
4667	به گاه جلوه چنان نازک است آن کف پا	که همچو چشم ز رنگ حنا کند پرهیز	
4668	غبار راه تو هر دیده را که داد جلا	دگر ز سرمه و از توتیا کند پرهیز	
4669	درون صومعه خود را هلال می‌سازد	ریاگری که ز نشو و نما کند پرهیز	
4670	از آن زمان که ز یاقوتِ لبش خوردم	دل شکسته‌ام از مومیا کند پرهیز	
4671	کسی که خاک شود زر به دست همت او	به خاک افتد و از کیمیا کند پرهیز	

3684 محنت L، S، N، B: محبت M

3685 جا L، S، M، N: پا B

3686 تباشیر L، S، M، N: طباشیر B

3687 تزویر S، M، B: تذویر L، N

3688 عظمم S، M، N، B: عظم L

4672	حکیم خسته‌دلان غیر از این جواب نداد	چو[3689] گفتمش که سعید از چه‌ها کند پرهیز

4673 برای قوت ایمان و ضعف اسلامش

کباب داغ مکد[3690] از هوا کند پرهیز

- 520 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

L 144b
S 58a
M 88a
N 112b
B 66b

4674	خوابیده مست[3691] و بی‌خود امروز در بر ناز	صد منت عظیم است امروز بر سر[3692] ناز
4675	از مهر ناز بالش در زیر سر نهاده	چون گل به زیر پهلو افکنده بستر[3693] ناز
4676	جسم تو از لطافت با ناز ناز می‌کرد	آن دم که آفریدند از ناز پیکر ناز
4677	امروز آن پری‌رخ بسیار نازنین است	تا خود چه لعبت آرد[3694] از ناز[3695] بر سر ناز

N 113a

[3696] 4678 بی ناز دلبران را نبود صفا[3697] سعیدا

پرواز می‌کند حسن[3698] دایم به شهپر ناز

- 521 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

[3689] چو L، M، N، B: که S

[3690] مکد S، M، N، B: مگر L

[3691] مست L، S، M، N: است B

[3692] بر سر L، M، N، B: در بر S

[3693] بستر L، B: بر سر S: بر M: بر پر N

[3694] آرد L، S، N، B: ازد M

[3695] از ناز S، M، N: امروز L، B

[3696] 4678 L، N، B: - S، M

[3697] صفا N: جفا L، B

[3698] حسن L، N: ناز B

L 144[b]
N 17[a]
S 56[b]
M 86[b]
Nm 112[a]
B 66[b]

4679 رسید نامهٔ عنبرفشان[3699] مشک آمیز — به این فقیر دعاگوی بی‌کس ناچیز[3700]

L 145[a] S 57[a] M 87[a]

4680 چو گل گشودم و همچون صبا ز خود رفتم — به آن[3701] امید که بینم مگر جمال تو نیز

4681 رسید دام خط و دانه‌های نقطه در او[3702] — چو زلف و خال محبت‌فزا و مهرانگیز

4682 چه کاغذ و چه مرکب که خط مهر و[3703] وفا — به روی روز[3704] رقم کرده خامهٔ شبدیز

4683 کجا به منع کسان دل ز راه او گردد — که چشم مست ز پرهیز می‌کند پرهیز

N 17[b]

4684 امیدوار چنانم که جام و ساغر تو — همیشه از می صدق و صفا بود[3705] لبریز

4685 ز بسکه واله و حیران کارهای توام — ز شخص و عکس ندارم در آبگینه تمیز

4686 امید هست مرا از خدای دوست‌نواز — که دشمنان تو گردند بر هوا ناچیز

4687[3706] کمند صدق و محبت به گردن دل پاک — ز چشم زخم حوادث ترا بود تعویز

4688 مراد دل به تحمّل بر آید از[3707] لب یار — که صبر لعل کند سنگ را نه آتش تیز

[3699] عنبرفشان L، S، M، Nm، B: عنبرفشان و N

[3700] بی کس ناچیز L، B: بی کس و بی چیز S: بی کس و ناچیز M، N، Nm

[3701] به آن L، S، M، Nm، B: به این N

[3702] او S، M، N، Nm: آن L، B

[3703] و L، S، M، Nm، B: - N

[3704] روز L، S، M، N، Nm: زرد B

[3705] بود L، S، M، Nm، B: شود N

[3706] 4687 N: - L، S، M، Nm، B

[3707] از L، M، N، Nm، B: از او S

4689 چو نیست یوسف کنعان به کام عاشق زار[3708] بیا بگو که زلیخا چه سود عمر عزیز

4690 به یاد وصل تو تنها نه من ز خود رفتم
خیال رفته و دل رفته و سعیدا نیز

- 522 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 145[a]
S 58[a]
M 87[a]
N 113[a]
B 66[b]

4691 نیست راهی خنده را بر آن لب میگون هنوز وا نگردیده‌است از هم غنچهٔ مضمون هنوز

4692 در شب معراج پا بر آسمان بنهاده‌بود بار منّت می‌کشد بر دوش خود[3709] گردون هنوز

4693 تخم حسرت سبز شد بر خاک ما اما نکرد دانهٔ امید ما از خاک سر بیرون هنوز

N 113[b]

4694 آخر منصوبهٔ مهر بتان را کس ندید عشق می‌بازند با هم لیلی و مجنون هنوز

4695 بی‌وفایی از[3710] جهان هرگز سعیدا کم نشد[3711]
بر همان آهنگ اول هست این قانون هنوز[3712]

- 523 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 145[b]
S 58[b]
M 88[b]
N 113[b]
B 66[b]

4696 عهد کردم ز جهان کام نگیرم هرگز جم شود ساقی و من[3713] جام نگیرم هرگز

4697 جای اگر دوزخ اگر جنت[3714] اگر اعراف است تا نبینم رخت آرام نگیرم هرگز

[3708] زار S، M، N، Nm: را L، B
[3709] خود S، M، N، B: - L
[3710] از S، M، N، B: چون L
[3711] کم نشد S، M، N: کس ندید L، B
[3712] بر همان آهنگ اول هست این قانون هنوز L، S، M، N: عشق می‌بازند باهم لیلی و مجنون هنوز B
[3713] و من S، M، N: اگر L، B
[3714] دوزخ اگر جنت L، S، M، N: جنت اگر دوزخ B

4698	بسته‌ام عهد ز آغاز پریشانی را	که چو زلف تو سرانجام نگیرم هرگز	B 67[a]
4699	تا نبینم ز کریمان دل و جان سوخته‌ای	پخته‌ای[3715] از طمع خام نگیرم هرگز	
4700	تن‌پرستان جهان را نشوم همبازی	انس با عام کالأنعام نگیرم هرگز	
4701	هر ستم کز تو رسد داد نخواهم گفتن	هر چه من می‌کنم انعام نگیرم هرگز	
4702	وعده‌ای دادن اگر روز قیامت باشد	عهد کردم که ز کس[3716] وام نگیرم هرگز	

4703 هرگزش با تو سعیدا به زبان می‌گویم
دلبری را[3717] که به دل نام نگیرم هرگز

- 524 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

4704	سخن از میکده و ساقی و[3718] جام است امروز	هر چه جز باده خوری بر تو[3719] حرام است امروز	L 145[b] S 58[b] M 88[b] N 114[a] B 67[a]
4705	خنده زن باده کش و جام بده رقص بکن	کار کونین در این خانه تمام است امروز	
4706	مانع ما نشود حرف کس از شرب مدام	نهراسیم ز فردا که دوام است امروز	
4707	زلف او هیچ دلی نیست که داغی ننهاد	شهر بیدادگران خطهٔ شام است امروز	
4708	خال ابرو به رخت روی توجه دارد[3720]	خواجه و بنده در این شهر غلام است امروز	S 59[a] M 89[a]

[3715] پخته‌ای L، S، N، B: پخته M
[3716] ز کس L، S، M، N: دگر B
[3717] را S، M، N، B: - L
[3718] و L، S، N، B: - M
[3719] بر تو L، S، N، B: بو بر M
[3720] دارد L، B: دارند S، M، N

4709 غم و درد و الم و خون دل و سینهٔ ریش[3721] دور از آن یار[3722] مرا[3723] آب و طعام است امروز

4710 در تجلّی شد و گفتا که سعیدا بر گوی

آنکه انکار تو می‌کرد کدام است امروز

- 525 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 145b
S 59a
M 89a
N 114b
B 67a

4711 بشنوید این نکته را ای[3724] اهل راز شد از این مقبول محمود[3725] ایاز

L 146a

4712 پیشتر ز آن محو گردی در[3726] جهان خویش را از خاطر خود محو ساز

4713 خوب بودی گر سخن از این و آن پس[3727] روا بودی کلام اندر نماز

4714 گر حریفت پر دغا افتاده‌است نقد جان را در دغایش پاک باز

4715 گرچه ناز از یار باشد خوش‌ادا خوش‌نما باشد ز عاشق هم نیاز

4716 فارغ آید از تمیز دیگران هر که خود را کرده باشد امتیاز

4717 چشم دل خواهی سعیدا وا شود

خاک پای نیکوان را سرمه ساز

- 526 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[3721] سینهٔ ریش L، S، N، B: بستهٔ ریش M

[3722] آن یار L، S، M، N: او باز B

[3723] مرا S، M، N، B: مر L

[3724] را ای L، M، S، B: رای N

[3725] محمود M، N، B: محمود و L: محمودی S

[3726] در L، S: از M، N، B

[3727] پس L، S، B: بس M، N

4718	غرق دریای گنه کردند و[3728] مغفورم هنوز	صد شکست از دار خوردم لیک منصورم هنوز	L 146[a]
4719	رفتم از دل‌ها و لیکن در زبان‌ها مانده‌ام	همچو عنقا گم شدم از خلق و مشهورم[3729] هنوز	S 58[a] M 88[a] N 113[b]
4720 [3730]	با وجود[3731] آنکه صبح صادق از من می‌دمد	چون شب قدر از نظرها باز مستورم هنوز	B 67[a]
4721	خورده‌بودم از شراب عشق جامی در الست	محتسب بیرون میا با من که معذورم هنوز	N 114[a]
4722	شادیِ روز وصال او کی از سر می‌رود	هجر شب‌ها با غمم پرورده[3732] مسرورم هنوز	
4723	گفت موسی راز چندی[3733] و مطالب شد تمام	گفتگوی عشق دارد بر سر طورم هنوز	
4724 [3734]	چشم دل هرگز نگردد سیر از چشم[3735] بتان	کاوشی[3736] دارد به مژگان زخم ناسورم[3737] هنوز	S 58[b] M 88[b]
4725	با وجود[3738] آنکه در زنجیر زلفم کرده‌اند	صد بیابان من ز عقل ذو فنون دورم هنوز	

4726 روزگار پر ستم هرگز فراموشم نکرد
هر کجا دردی سعیدا هست منظورم هنوز

- 527 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

4727	نچشیده‌است شراب مزهٔ کام هنوز	نرسیده‌است لب او به لب جام هنوز	L 146[b] S 14[a]

[3728] و L، N، B: - S، M

[3729] خلق و مشهورم L، B: چشم و مذکورم S، M، N

[3730] 4720 L، S، M، N: - B

[3731] وجود L، N: وجودی S، M

[3732] پرورده L، B: پرورد و S، M، N

[3733] چندی S، M، N، B: چندین L

[3734] 4724 L، S، M، N: - B

[3735] چشم L، M، N: خشم S

[3736] کاوشی L، M، N: کاوش S

[3737] ناسورم L، N: ناصورم S، M

[3738] وجود L، S، N، B: وجودی M

B 67[a]

4728 [3739] چشم احسان نتوان داشت از آن بدخویی | که نداند گل چشم از گل بادام هنوز

4729 با وجودی که نیاسوده دمی از گردش | نشده ابلق گردون به کسی رام هنوز

4730 هر کجا بود دلی کرد نظر بستهٔ دام | با وجودی که ندارد خبر از دام هنوز

4731 می‌دهد چشم مرا هر نفسی دلداری | نیست او را خبر از مردم بدنام هنوز

4732 بی‌خبر بود که در حلقهٔ آن زلف[3740] طپید | می‌کند شرم دلم[3741] از نگه دام هنوز

4733 [3742] در گلستان پی آشفتنِ گل[3743] می‌گردد | می‌دهد یاد به سرو چمن اندام هنوز

4734 در طریق ستم از خانه براندازان است | آفتابش نرسیده به لب بام هنوز

B 67[b]

4735 چه شود گر به سعیدا نظر از لطف کنی
نیست این[3744] غمزده شایستهٔ انعام هنوز

- 528 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 146[b]
S 14[a]
B 67[b]

4736 در کفر حقپرست شو آنگه خدا شناس | بیگانه را یگانه شو و آشنا شناس[3745]

S 14[b]

4737 با جغد پاس کنج خرابی نگاه دار | هر سایه‌ای که با تو فتد از هما شناس

4738 محو جمال یار شو و سیر خلد کن | بر زلف پیچ[3746] عالم بی‌منتها شناس

[3739] 4728 L، S: - B

[3740] زلف S، B: دام L

[3741] دلم S، B: هنوز L

[3742] 4733 L، S: >4735 B

[3743] گل S، B: دل L

[3744] این S: او L، B

[3745] و آشنا شناس S، B: آنگه خدا شناس L

[3746] پیچ S: پیچ و L: پیچ و تاب B

4739		منعم کسی بود که ز خود دست شسته‌است	ناشسته روی چند جهان را گدا شناس
4740		از تشنگی بمیر و مده آبرو ز دست	گوهر شو آبروی خود آب بقا شناس
4741	[3747]	چندین هزار مطلب و مقصد[3748] که خلق راست	در جنب فضل دوست تو یک مدعا شناس
4742		حرف به جا نمی شنوند اهل روزگار	زنهار در میانهٔ ایشان تو جا شناس
4743		این نور چشم تن شود آن نور چشم جان	از خاک کوی دوست تو تا توتیا شناس
4744	[3749]	مگشا به روی هر که در خلق خویش را	بیگانه را و[3750] محرم از[3751] آواز پا شناس
4745		ما چون چراغ روشن و[3752] دنیاست همچو شب	بگشای چشم باطن و ما را به ما شناس
4746		مخلوط گشته کشته و ناکشته در جهان	ناکُشته را تو کُشته[3753] در این کربلا شناس
4747		بیهوده آشنا چه[3754] شوی زید و عمر[3755] را	با آن که گفته‌است خدایت[3756] خدا شناس

L 147[a]

4748 مرهون وقت بوده سعیدا سرور و[3757] غم

با وقت آشنا شو و ذوق و[3758] صفا شناس

- 529 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

[3747] 4741 L، S: - B

[3748] مطلب و مقصد L: مقصد و مطلب S

[3749] 4744 S، B: - L

[3750] و S: - B

[3751] از S: ز B

[3752] و L، B: - S

[3753] نا کُشته را تو کُشته L، B: ناکشته کشته را تو S

[3754] چه S، B: چو L

[3755] زید و عمر L، S: عمر و زید B

[3756] خدایت L، B: خدا بین S

[3757] و B: - L، S

[3758] و S، B: - L

4749	خورشیدوشی در بەدری را چه کند کس	معشوق پریشان‌نظری را چه کند کس	L 147[a] S 59[a] M 89[a] N 114[b] B 67[b]
4750 [3759]	یک کس به جهان واقف اسرار ندیدیم	این طایفهٔ بی‌خبری را چه کند کس	
4751	چشم از دو جهان دوختن آسان بود اما	از هر دو جهان پاکبری را چه کند کس	
4752 [3760]	شاید که توان داشت[3761] دل از ماه‌جبینان	لیکن صنم موکمری را چه کند کس	
4753	در هند توان دین و دل خویش نگهداشت	هندوبچهٔ لب‌شکری را چه کند کس	
4754	گفتند به لیلی که میامیز به مجنون	گفتا که بلی رنجبری[3762] را چه کند کس	S 59[b] M 89[b]
4755	تکلیف به دل کرد سرشکم که بیا گفت	همراهیِ این نوسفری را چه کند کس	
4756	من مفلس و زر می‌طلبد یار سعیدا		N 115[a]
	خود گوی چنین سیمبری را[3763] چه کند کس		

- 530 -
[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

4757	اشکی که به گلشن چمن‌آرا نکند کس	زنهار که از دیده تمنا نکند کس	L 147[a] S 59[b] M 89[b] N 115[a] B 67[b]
4758	محکم نشود جذبهٔ قلاب محبت	تا از ته دل در دل هم جا نکند کس	
4759	بر دار ز رخ پرده چو خورشید که هرگز	از سهو دگر یاد مسیحا نکند کس	
4760	خوش‌نعمت عام تو زبان همه را بست[3764]	تا از تو دگر[3765] شکوهٔ بی‌جا نکند کس	L 147[b]

[3759] 4750 S، M، N، B: - L

[3760] 4752 L، S، M، N: - B

[3761] توان داشت S، M، N: نگهداشت L

[3762] رنجبری L، S، N، B: زنجیری M

[3763] را L، S، N، B: - M

[3764] همه را بست L، S، N، B: همه راست M

[3765] تو دگر S، M: دگری L، B: تو دیگر N

4761 بر عاجز و بی‌چاره اگر رحم ثواب است

پس رحم چرا بر تو سعیدا نکند کس

- 531 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 147b
S 59b
M 89b
N 115a
B 67b

4762 از حیاتِ ابد آن[3766] روح روان ما را بس — ما گذشتیم ز جان صورتِ جان ما را بس

4763 با رقیبان اگر اظهار کرم می‌سازد — گذران است همین لطفِ نهان ما را بس

4764 ای جوانان به شما فصل بهار ارزانی — پیر افشانیِ هنگام خزان ما را بس

4765 دیده را قسمت[3767] دیدار تو هرچند نماند — در ره وصل تو چشم نگران ما را بس

4766 گرچه از ساغر دوران نکشیدیم میی[3768] — نظرِ جاذبهٔ پیر مغان ما را بس

4767 طمع گنج نکردیم در این دیر خراب — همچو ماری کف خاکی به دهان ما را بس

4768 به تمنای دمِ گرمِ مسیحا نرویم

ای[3769] سعیدا نفس سوختگان ما را بس

- 532 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 147b
S 60a
M 90a
N 115b
B 67b

4769 چشمی که گهربار نباشد چه کند کس — آن جام که سرشار نباشد چه کند کس

4770 دلدار که غمخوار نباشد چه کند کس — یاری که وفادار نباشد چه کند کس

4771 از حال ز خود بی‌خبران بی‌خبر از خویش — هر لحظه خبردار نباشد چه کند کس

[3766] ابد آن N، B: آید آن L: اَبَدَان S: ابدان M

[3767] قسمت S، M، N، B: نسبت L

[3768] میی L، S، M، B: دمی N

[3769] ای S، M، N، B: این L

4772	در دار جهان مرتبۀ شیخ جنیدی[3770]	منصور که بر دار نباشد چه کند کس	
4773	زلفی که نپیچد به کمر خوش ننماید	در کفر که زنار نباشد چه کند کس	B 68[a]
4774	تا خم نبود پر می گل‌رنگ ننوشیم	آن آب که بسیار نباشد چه کند کس	M 90[b]
4775	زاهد ز خرابات سخن برد به مسجد	در خرقه که ستار نباشد چه کند کس	L 148[a] S 60[b]
4776	عالم همه گلزار بود لیک چو نرگس	آن دیده که بیدار نباشد چه کند کس	
4777	مقصود ز خورشید عتاب است حرارت	ماهی که ستمکار نباشد چه کند کس	
4778	باغی است جهان لیک پر از خار ملامت	آن باغ که گلزار نباشد چه کند کس	
4779	آن دل که به زلف صنم لاله‌عذاری	چون تاب گرفتار نباشد چه کند کس	
4780	رندی که پریشانیِ او ظاهر و پیدا	از گوشۀ دستار نباشد چه کند کس	
4781	داریم ز هر گونه متاعی و در این شهر[3771]	مردی که خریدار نباشد چه کند کس	

4782 منظور سعیدا ز جهان روی بتان است

در خلد که دیدار نباشد چه کند کس

- 533 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4783	با چنین دل چون توانم کرد جانان را سپاس	من که از تن جان و جانان را ز جان سازم قیاس	L 148[a] S 60[b] M 90[b] N 116[a] B 68[a]
4784	دانش خود دانش پروردگار خود یکی[3772] است	نیست فرقی در میان خودشناس و حق‌شناس	
4785	نیستم هرگز گمان آنکه در این کارگاه	بهتر از پوشیدن عیب کسان باشد[3773] لباس	
4786	پاس پیمان دار و لب را بر لب پیمانه نه	عاقبت بر عهد و بر باد است دنیا را اساس	

[3770] مرتبۀ شیخ جنیدی S، B: مرتبه‌ای ای شیخ جنیدی L: مرتبه‌ای شیخ جنیدی M، N

[3771] شهر S، M، N: دهر L، B

[3772] یکی L، N، B: یک S، M

[3773] باشد L، S، M، N: دیگر B

4787	نطق من از آتش شوق است دایم شعله‌زن	همچو موسی می‌کنم از طور آتش اقتباس
4788	ای[3774] که اکثر سر به فکر این و آن خم می‌کنی	چند داری در بهار عمر خود را در نعاس[3775]

4789 گنج در ویرانه‌ها باشد سعیدا هوشدار

تا توانی خاطر دلخستگان را دار پاس[3776]

- 534 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 148[b]
S 60[a]
M 90[a]
N 116[a]
B 68[a]

4790	کاکل خود را ببین[3777] از پیچ و[3778] تاب ما[3779] مپرس	طالع بیدار خود را بین ز خواب ما مپرس
4791	لب ببند از گفتگو درسی ز حال ما بگیر	جز خموشی نیست حرفی از[3780] کتاب ما مپرس
4792	سینهٔ بریان دل مجروح[3781] چشم تر مزه است[3782]	جای می خالی است ساقی از کباب ما مپرس
4793	نبض ما بگرفت[3783] شد دست فلاطون رعشه‌دار	می‌شود سیماب آب از اضطراب ما مپرس
4794	شد چو گردون در محیط عشق سرها سرنگون	موج دریای قدیمیم از حباب ما مپرس
4795	فرصت[3784] یک آب خوردن نیست عمرت بیش باد	می‌شوی[3785] سرگشته ای خضر از شتاب ما مپرس

[3774] ای S، M، N، B: این L
[3775] نعاس L، M، N، B: نفاس S
[3776] دار پاس L، S، M، B: پاس دار N
[3777] ببین S، M N، B: تو بین L
[3778] و L، S، N، B: - M
[3779] ما L، S، M، N: من B
[3780] از L، S، M، N: در B
[3781] مجروح S، M، N: مجروح و L، B
[3782] مزه است S، M، N، B: مژه L
[3783] بگرفت L، S، M، N: بگرفت و B
[3784] فرصت L، N، B: فرصتی S، M
[3785] می‌شوی S، M، N، B: می‌شود L

4796 زلف را بگشا[3786] گره بر پیچ و تاب خود[3787] مزن — می‌کنی سر رشته گم از پیچ و[3788] تاب ما مپرس

N 116[b]

4797 آسمان خم شد ز بارنامهٔ[3789] اعمال ما — می‌شوی در مانده از روز حساب ما مپرس

4798 هرچه می‌خواهی بکن اما مگو چون کرده‌ای — آنچه می‌خواهی بگو لیک از جواب ما مپرس

4799 شرح حال ما سعیدا نیست با کس گفتنی — می‌شوی دیوانه از کیف شراب ما مپرس

- 535 -

[غزل]

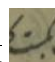
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 148[b]
S 61[a]
M 91[a]
N 116[b]
B 68[a]

4800 پای‌اندازی[3790] ز پا افتاده[3791] دامان است و[3792] بس — دست‌گیر[3793] دست کوتاهان گریبان است و[3794] بس

4801 در طریق آخرت دنیا نمی‌آید به کار — زاد این ره تا قیامت عهد و[3795] پیمان است و بس[3796]

4802 هیچ دستی در[3797] گریبان فلک راهی نیافت — این لباس تنگ سر تا پای[3798] دامان[3799] است و بس[3800]

3786 بگشا L، S، N، B: M

3787 پیچ و تاب خود L، B: کاکل مشکین S، M، N

3788 و L، S، N، B: - M

3789 بارنامه L، M، N، B: بار منت S

3790 پای‌اندازی L، S، M، N: پای‌انداز B

3791 افتاده L، S، M، B: افتا N

3792 و L، N، B: - S، M

3793 دست‌گیر L، N، B: دست‌گیری S، M

3794 و L، N، B: - S، M

3795 و L، N، B: - S، M

3796 و بس L، N: بس S، M: -B

3797 در L، B: بر S، M، N

3798 پای S، M، N، B: پا L

3799 دامان S، M، N، B: گریبان L

3800 و بس L، N: بس S، M: -B

4803 لطف معنی را دل مجروح می‌داند که تیغ[3801] جلوه‌گر امروز در زخم نمایان است و[3802] بس

4804 کشتیِ دل[3803] از نگاه[3804] تند می‌پیچد به خود چین پیشانی در اینجا موج طوفان است و بس[3805]

4805 کاستن‌ها در پی است ای[3806] ماه بالیدن چرا هر که سودی می‌کند امروز نقصان است و بس[3807]

4806 جهلِ بی‌اندازه در دنیا کلید دولت است خصمیِ دنیا همین با اهل عرفان است و بس[3808] L 149[a]

4807 لطف بی‌حد و حساب یار ما را کشته‌است شکوه از دردی که ما داریم درمان[3809] است و بس[3810]

4808 نیست قابل فیض مطلق را سعیدا غیر تو

عَلَّمَ الاسما همین در باب[3811] انسان است و بس[3812]

- 536 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 149[a]
S 61[a]
M 91[a]
N 116[b]
B 68[b]

4809 هر که چون صبح زند خنده به خود[3813] نیم نفس

می‌برندش به همان راه که آمد واپس

4810 زاهدا سبحه بینداز که بس کوتاه است از خم حلقهٔ زلف بت ما دست هوس N 117[a]

[3801] تیغ L، S، M، N: چیست B

[3802] و L، N، B: - S، M

[3803] دل L، M، N، B: تن S

[3804] نگاه L، S، N، B: نگاهی M

[3805] و بس L، N: بس S، M: -B

[3806] ای S، M، N، B: این L

[3807] و بس L، N: بس S، M: -B

[3808] و بس L، N: بس S، M: -B

[3809] درمان L، S، N، B: مان M

[3810] و بس L، N: بس S، M: -B

[3811] باب L، S، M، N: -B

[3812] و بس L، N: بس S، M: -B

[3813] زند خنده به خود L، S، M، N: به خود خنده زند B

4811	ای کم از مورچه بر خوان لئیمان جهان	چند بر سر بزنی دست تولّا چو مگس	
4812	چه طلسم است در این لاشهٔ دنیا که مدام	می‌نماید به نظر طبع[3814] ترا کس[3815] کرکس	
4813	چه توان برد ز من فیض چو آن دیوانه	گفت شب مونس من پشه و روز است مگس	
4814	تیره شد خاطر فرهاد ز سودای مجاز	ظاهر است این که شود خانه سیه ز آتش خس	
4815	دل شود خسته ز تکلیف که بلبل نالد	گر ز چوب گل صد برگ بسازند قفس	
4816	زاهدان را ز ره آوازهٔ جنّت برده‌است	سر به صحرا زده این قافله ز آواز جرس	S 61[b] M 91[b]

4817 نیستم طفل رسن‌تاب ولیکن چون او

کارم از پیش‌روی رفته سعیدا واپس

- 537 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

4818	دارم بتی که کار نظر نیست دیدنش	رم یاد می‌دهد به غزال آرمیدنش	L 149[a]
4819	داغم از آنکه گوش چرا می‌کند به غیر	غم نیست از نصیحت من ناشنیدنش	S 61[b] M 91[b] N 117[a]
4820	دارم مهی که شرح جفایش[3816] چسان کنم	نادیدنش عذاب و بلایی[3817] است دیدنش	B 68[b]
4821	هر آب را چو چشمهٔ حیوان کند به[3818] لطف	عریان چو آفتاب و چو ماهی تپیدنش	L 149[b]

4822 دیروز داغ گشت سعیدا ز[3819] بسملی

بر[3820] خاک اوفتادن و در خون تپیدنش

N 117[a]

[3814] طبع L، B: نفس S، M، N

[3815] کس S، M، N، B: گر L

[3816] جفایش S، M، N: جمالش L، B

[3817] عذاب و بلایی S، B: بلا و عذابی L: عذاب بلایی M، N

[3818] به L، B: ز S، M، N

[3819] ز S، M، N، B: چو L

[3820] بر S، M، N: در L، B

- 538 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 149[b]
S 62[a]
M 91[b]
N 117[b]
B 68[b]

4823 یک قامت بلند به هر می کشیدنش | بالا بر آید آب لطافت ز گردنش

4824 دستِ که می‌رسد که گریبان او کشد | صد جان و دل کشیده سر از پای دامنش

4825 میدان ترکتاز خیالات او منم | جای جفاست تا به دل از دیدهٔ منش

4826 جان عزیز نیست اگر جسم او چرا | نازکـتر از خیال نماید به من تنش

4827 دیگر به خویش باز نیاید[3821] به سال‌ها | یک بار هر که از بر خود دید رفتنش

4828 من باده‌نوش ساغر آن ساقیم که گاه | کیفیت شراب دهد لب مکیدنش

4829 دارم بتی و شکر سعیدا که روی او
دیدن نمی‌توان مگر از دیدهٔ منش

- 539 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 149[b]
S 62[b]
M 92[a]
N 117[b]
B 68[b]

4830 آسوده شو از سود و[3822] مبرا ز زیان باش | دنیا گذران است تو هم در گذران باش

4831 خواهی که ترا خرقهٔ تجرید[3823] رسانند | چون سرو شو آزاد و[3824] چو نرگس نگران باش

4832 هرگز ندهم دل به کسی کو ندهد دل | گو ابن فلان ابن[3825] فلان ابن[3826] فلان باش

[3821] نیاید L، S، M، N: نیامد B

[3822] و L، S، B: - M، N

[3823] تجرید S، M، N، B: تجرد L

[3824] آزاد و S، M، N، B: آزاده L

[3825] ابن L، S، M، N: بن B

[3826] ابن L، S، M، N: بن B

4833	خواهی که کنی جای به فانوس خیالی	انشگت‌نما[3827] شمع‌صفت[3828] گرم‌روان[3829] باش	
4834	تا دیدهٔ خودبین ترا دوست نماید	چون مردم چشم از نظر خویش نهان[3830] باش	

4835 زنهار سعیدا مکن از دوست[3831] شکایت
گر تیر کشد سوی تو از ناز کمان باش

- 540 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 150[a]
S 61[b]
M 92[a]
N 118[a]
B 68[b]

4836	اگر به دست من افتد دوباره ساغر عیش	به هر دو دست زنم جام عیش بر سر عیش
4837	به آه یأس و[3832] ندامت تمام خواهم سوخت	شبی که چرخ مرا افکند[3833] به بستر عیش
4838	قماش عیش که نقشش[3834] بر آب می‌بینم	مکن سرور تو بر این بساط کمتر[3835] عیش
4839	در این زمانه چو عنقا وجود نایاب است	صفای وقت دل ما حضور پیکر عیش
4840	مرا به خانهٔ عشرت دگر مبر ای دل	که اوفتاده چه سرها ز پای بر در[3836] عیش

4841 [3837] چه نیش‌ها که سعیدا بنوش عشرت نیست

[3827] انگشت‌نما L، S، M، B: انگشت‌نمای N

[3828] شمع‌صفت L، B: همنفس S: نفس M، N

[3829] گرم‌روان B، S، M، N: دل‌نگران L

[3830] نهان S، M، N: روان L، B

[3831] دوست L، B: یار S، M، N

[3832] آه یأس و L، N، B: آه و یأس S: آه یأس M

[3833] مرا افکند S، M، N، B: رساند مرا L

[3834] نقشش L، S، M، B: نقشی N

[3835] کمتر L، N: کم بر S، M، B:

[3836] بر در L، S، M، B: پرور N

[3837] 4841 S، M، N، B: > 4840 L

مزن تو سینهٔ عریان خود به خنجر عیش[3838]

- 541 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 150a S 61b M 92a N 118a B 68b

4842 ما را به آن نگاه کرامت شعار بخش / از صد یکی چو در نظر آید هزار بخش

S 62a

4843 خواهی که از شکنجهٔ کونین وا رهی / با هر که اختیار کنی[3839] اختیار بخش

4844 بر خیز و[3840] دلق و سبحه بده باده نوش کن / ایمان[3841] جان نشین و به روی نگار بخش

M 92b

4845 حق را بلند کرد و ز حق سرگران نشد / منصور را به راستی چوب دار بخش

B 69a

4846 بگذر ز دوستان سیه‌دل که آینه / چون زنگ[3842] بسته‌است به آیینه‌دار بخش

4847 در بر گرفت لعل ترا چون بهار خط / یاقوت را به مصحفِ خطِّ غبار بخش

4848 اعجاز را اگر نفسی هست ای مسیح / صحّت بیا به نرگس بیمار یار بخش

[3843] 4849 با تیغ غمزه یاد بده بی‌تحملی / آرام و[3844] صبر را به من[3845] بی‌قرار بخش

N 118b

4850 روز مرا که جرم سعیدا سیاه کرد
یا رب به حقّ «حافظِ شب‌زنده‌دار بخش»

[3838] عیش L، S، M: عشق N، B
[3839] کنی L، B: کند S، M، N
[3840] و L، S، M، N: - B
[3841] ایمان L، S، M، N: ایمان و B
[3842] زنگ L، S، N: رنگ M، B
[3843] 4849 L، S، M، N: - B
[3844] و L، N: - S، M
[3845] من L، N: منی S، M

- 542 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 150b
S 62b
M 92b
N 118b
B 69a

4851 خط سبزی تماشا کردم از رخسار گلگونش / نخواندم لیکن[3846] از انداز پی بردم به مضمونش

4852 مدان آسان طریق خانهٔ دیوانه ای عاقل / که می‌آید برون از عهدهٔ یک برّ مجنونش

4853 سیه ماری است زلف او که در تدبیر تسخیرش / بسی کردم نه جادو می‌کند کار و نه افسونش

[3847] 4854 کند یک سرمه‌دانش کار صد مینای پر می را / چه[3848] سازد با شراب[3849] غمزه زهر چشم افیونش

4855 نشد تار[3850] مخالف راست با من چرخ را هرگز / که او بد می نوازد من نمی‌رقصم به قانونش

4856 بلای قامتش کی می‌رسد با فتنهٔ چشمش / برابر کی شود روز قیامت با شبیخونش

4857 شرابم می‌دهد تسکین خاطر در غم آن لب / سعیدا می پرستم کرد آخر لعل میگونش

- 543 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 150b
S 62b
M 92b
N 118b
B 69a
S 63a
M 93a

4858 یار ما بنمود رو شد در حجاب از پرتوش / طرفه شمع است اینکه می‌گردد به تاب از پرتوش

[3851] 4859 زنهار ای دل صفات از ذات او خارج مدان / نیست غیریت میان آفتاب از پرتوش

4860 کرد عالم را بنا و جلوه‌ای در کار کرد / عکس‌ها افتاد بر روی نقاب از پرتوش

4861 چون نسیمی مو پریشان کرد و بر گلشن گذشت / بر زمین افتاد سنبل شد گلاب از پرتوش

4862 کرد جا در سینهٔ آهو خیال زلف یار / گشت خون در نافهٔ او مشک ناب از پرتوش

[3846] لیکن S، M، N، B: لیک L

[3847] 4854 L، B: <4856 S، M، N

[3848] چه L، N، B: چو S، M

[3849] شراب L، S، N، B: شراب ز M

[3850] تار L، S، M، B: تا از N

[3851] 4859 S، M، N، B: - L

4863 [3852]	داد عکس خویش را بر مردم آبی نشان	قصر حوران است در چشمم[3853] حباب از پرتوش	N 119[a]
4864 [3854]	از حیا خود را تماشا کرد و خوی بر رخ دمید	تا قیامت گوهرافشان شد سحاب از پرتوش	
4865 [3855]	بر چَهِ[3856] سیماب روزی یوسف ما رفته‌بود[3857]	تا به حالا هست در او[3858] اضطراب از پرتوش	
4866	نیک و بد کی بود چون شد مظهر او آدمی	خیر و شر آمد یکایک در حساب از پرتوش	

4867 طرفه مطلوبی سعیدا در کنار آورده‌ای[3859]

کآسمان را داغ دل شد آفتاب از پرتوش

- 544 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

4868	دیدم ترا و رفتم[3860] یک باره از بر خویش	در انتظار خویشم عمری است[3861] بر در خویش	L 151[a] S 63[a] M 93[a] N 119[a] B 69[a]
4869	گاهی به هم بر آییم از مسجد و خرابات	ما و شراب و[3862] زاهد تسبیح و دفتر خویش	
4870	ناخورده باده مست است نادیده بت‌پرست[3863] است	یا رب چه چاره سازم با نفس کافر خویش	

[3852] 4863 L، S، M، N: - B

[3853] چشمم S، M، N: چشم L

[3854] 4864 S، M، N: - L، B

[3855] 4866-4865 S، M، N:> 4859 L، B

[3856] چه L، M، N، B: چهی S

[3857] رفته‌بود L، B: دیده‌بود S، M، N

[3858] در او L، M: او در S: در وی N: در دل B

[3859] آورده‌ای S، M، N، B: آورده L

[3860] دیدم ترا و رفتم B: رفتم ترا و دیدم L، S، M، N

[3861] عمری است S، M، N، B: یک باره L

[3862] شراب و L، S، M، N: شرابی B

[3863] بت‌پرست L، S، M، B: می‌پرست N

4871	سلطان و سیر گلشن با ساغر شرابش[3864]	ماییم و کنج گلخن[3865] با دود[3866] اخگر خویش	

4872 بگشای چشم و[3867] بنگر ای شیخ شهر تا کی

این زهد خشک پیچی در[3868] دامن تر خویش

- 545 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

4873	هر دم روم ز هوش[3869] و[3870] کنم خیرباد خویش	بی یاد او مباد بیایم به یاد خویش	L 151a S 63a
4874	دایم به نامرادیِ خود زیست کرده‌ام[3871]	تا یافتم ز حضرت عزت مراد خویش	M 93a N 119a B 69a
4875	در عهد پادشاهت ملک وجود خود	بیداد کردم و نرسیدم به داد خویش	S 63b M 93b
4876	هرگز به آن نشانهٔ مقصد نمی‌رسی	داری چو تیر تا کجی‌ای در نهاد خویش	N 119b
4877	خورشید را[3872] به روی تو تشبیه کرده‌ایم[3873]	ما سهو کرده‌ایم در این اشتهاد[3874] خویش	
4878	با آنکه صلح با دو جهان کرده‌ایم ما	فارغ نگشته‌ایم هنوز از جهاد خویش	

4879 با ما هر آنچه یار سعیدا کند نکوست

ما را گمان بد نبود ز اعتقاد خویش

[3864] شرابش L، S، M، N: چو آبش B

[3865] گلخن L، S، M، N: گلشن B

[3866] دود L، N، B: دود و S، M

[3867] چشم و L، S، B: چشم M: و چشم N

[3868] در L، S، M، B: با N

[3869] هوش S، M، N، B: خویش L

[3870] و L، S، M، B: - N

[3871] کرده‌ام L، S، M، B: کرده‌ایم N

[3872] را S، M، N، B: تا L

[3873] کرده‌ایم L، S، N، B: کرده‌ایم ما M

[3874] اشتهاد L، M، N، B: اجتهاد S

- 546 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

4880 اگر چون خضر[3875] می‌بخشند جان را بر شهیدانش | خیالی غیر جان‌بازی نباشد در[3876] شهیدانش — L 151a, S 63b, M 93b, N 119b, B 69a

4881 دهان زخم از خون خشک ناگردیده بر خیزند[3877] | کجا لب‌تشنگی بینند در محشر شهیدانش

4882[3878] به تیغش[3879] کرده‌اند از جان و از دل کشتگان بیعت | که تا تلقین گرفتند از دم خنجر شهیدانش

4883 خمارالودهٔ می را به شیرینی نباشد دل | که کی بوسند در جنّت لب کوثر شهیدانش — L 151b

4884 سعیدا بی ادب در کوی جانان کس نمی‌آید — B 69b
زمین بوسیده می‌آیند بر خنجر شهیدانش

- 547 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

4885 بر داشتیم چون نظر از اعتبار خویش | دیدیم بی مضایقه دیدار یار خویش — L 151b, S 64a, M 93b, N 119b, B 69b

4886 تا دیده‌ایم جوهر شمشیر موج آب | داریم ذوق غوطه زدن بر کنار خویش

4887 در قید تارِ ساختهٔ رشتهٔ سلوک | افتاده‌ای تو چون گهر از اعتبار خویش

4888 روشن‌دلان که داغ تو بر خاک برده‌اند[3880] | از لاله کرده‌اند چراغ مزار خویش

4889 هر دم هزار ناله کنم همچو عندلیب | از شعبه‌های طالع ناسازگار خویش — N 120a

4890 کردیم گرد هستی خود پایمال عشق | بر داشتیم از آینهٔ دل غبار خویش — M 94a

---

[3875] خضر L، S، N، B: خضر می M
[3876] در L، S، N، B: بر M
[3877] بر خیزند L، S، M، N: بر خیزید B
[3878] 4882 L، B: >4884 S، M، N
[3879] به تیغش L، M، N، B: بی تغش S
[3880] بر خاک برده‌اند L، B: بردند زیر خاک S، M، N

4891 در چشم ناقصان چه بنایی[3881] نهاده‌است | گردون به بامِ ریختهٔ بی‌مدار خویش

4892 [3882] بلبل شکست ناخن تدبیر خود به دل | از خار گل علاج کند خار خار خویش

4893 از کثرت ریاست که[3883] سر پیچ و سبحه را | زاهد گذاشت بر سر سنگ مزار[3884] خویش

4894 [3885] دایم به نامرادیِ خود زیست کرده‌ام | تا یافتم ز حضرت عزت مراد خویش

4895 تا دید[3886] هر که هست به دامی است مبتلا | شهباز همّتم نکند جز شکار خویش

4896 از چشم روزگار سعیدا فتاده‌ام[3887]

هرگز نکرده‌ام گله از روزگار خویش

- 548 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 151b S 64a M 94a N 120a B 69b

4897 ساقیا در گرد کن جام پیاپی زود باش | نشئهٔ دیگر دهد[3888] می بر سر می زود باش

4898 شعله‌ای از عشق[3889] پیدا کن که پیری می‌رسد | بر فروز آتش که آمد موسم دی زود باش

L 152a

4899 انتقام ناز او از ما فقیران می‌کشی | داد ما را هم ستان ای چرخ از وی زود باش

S 64b

4900 جادهٔ مقصود را نام و نشان معلوم نیست | هر که را بینی[3890] در این رهرو پیاپی زود باش

[3881] بنایی L، B: بنای S، M، N

[3882] 4893-4892 L، S، M، N: - B

[3883] که S، M، N: - L

[3884] مزار L، S، N: فزار M

[3885] 4894 B: - L، S، M، N

[3886] دید S، M، N، B: دیده L

[3887] فتاده‌ام L، S، B: فتاده‌ایم M، N

[3888] دهد L، B: می‌دهد S، M، N

[3889] عشق L، S، M، B: شوق N

[3890] بینی S، M، N، B: یابی L

4901	یک نفس باشد که او با[3891] خویشتن همدم کند	ساز خود را از خودی کن پاک چون نی زود باش
4902	این غزل را صایبا هم ای سعیدا گفته‌است	«های هایی[3892] سر کن ای بی درد هی هی زود باش»

- 549 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 152[a]
S 64[b]
M 94[b]
N 120[b]
B 69[b]

4903	سبزهٔ خط گو دمید آشفته چون سنبل مباش	بیش از این در قید زلف و پیچش کاکل مباش
4904	از هزاران بی‌وفا عاشق چه حاصل عشق را	باغ باید[3893] سبز گو تعریف‌گر[3894] بلبل مباش
4905	تیغ همت تیز می‌باید که در قتل عدو	ذوالفقار مرتضی کافی است گو دلدل مباش
4906	سعی کن جزو وجود خویش را[3895] بر هم بزن[3896]	این قدر ای مرد خودبین در تلاش کل مباش
4907	خار خارِ آن گلِ رخسار هم در دل بس[3897] است	در بهاران گو سعیدا دامن پرگل مباش

N 121[a]

- 550 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 152[a]
S 63[b]

4908	پر کن از خون جام صهبا گر نباشد گو مباش	شیشه‌دل[3898] کافی است مینا گر نباشد گو مباش

[3891] او با S، M، N، B: با او L

[3892] های هایی B: هایی هایی L: های های S، M، N

[3893] باید S، M، N، B: باشد L

[3894] تعریفگر L، S، M، N: تعریف گو B

[3895] خویش را L، S، M، N: خویشتن B

[3896] بزن L، S، M، N: مزن B

[3897] بس L، S، M، N: بسی B

[3898] شیشه‌دل S، M، N، B: شیشه دید L

4909[3899] تن ز جان و دل[3900] ز غیر[3901] دوست خالی می‌کنم — خواب را در چشم ما جا گر[3902] نباشد گو مباش — M 94a, N 120b, B 69b

4910 آسمان کوه است و[3903] عالم کهف این کوه بلند — در بن این کهف مأوا گر نباشد گو مباش

4911 نقش انسانیت ما ستر حال ما بس است — جامهٔ کمخا و دیبا[3904] گر نباشد گو مباش — M 94b

4912[3905] چون ز[3906] آغوش پدر یوسف به چاه غم[3907] فتاد — دیدهٔ یعقوب بینا گر نباشد گو مباش — S 64a

4913 کشت با تیر نگاه و با زبان ناز گفت

بی‌قراری[3908] چون سعیدا گر نباشد گو مباش

- 551 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4914 چرخ با ما دل مصفا گر نباشد گو مباش — آینه زنگی مجلّا گر نباشد گو مباش — L 152b, S 64b, M 94b, N 120b, B 69b

q

4915 شهسوار راه غم را دل[3909] به منزل می‌برد — در طریق دوستی دل گر[3910] نباشد گو مباش

4916 چون بود همخانه دشمن خانه ویران بهتر است — چون نباشد دوست دنیا گر نباشد گو مباش

[3899] 4909-4910 S، M، N، B: < 4913 L

[3900] دل L، S، M، B: جان N

[3901] غیر S، M، N، B: غیرت L

[3902] جا گر S، M، N، B: گر جا L

[3903] و L، S، B: - M، N

[3904] کمخا و دیبا L، M، N، B: دیبا و کمخا S

[3905] 4912 L، S، M، N: - B

[3906] ز S، M، N: در L

[3907] یوسف به چاه غم L: در چاه غم یوسف S، M، N:

[3908] بی‌قراری L، S، N، B: بی‌قرار M

[3909] را دل L، S، M، N: دل را B

[3910] گر دل L، B: پا گر S، M، N

4917 گرد سر[3911] گردیدنش کافی است شمع بزم را — در چمن پروانه را جا گر[3912] نباشد گو مباش

4918 کاکل مشکین برای بردن دل‌ها بس است[3913] — حلقهٔ زلف سمن‌سا گر نباشد گو مباش[3914]

4919 از نظرها چون سعیدا کرد پنهان روزگار
صورت قبر تو پیدا گر نباشد گو مباش

- 552 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 152[b] S 14[b] B 69[b]

4920 چرا پر است ز عالم دل[3915] خریدارش — که سیم ناسره آمد جهان به بازارش

B 70[a]

4921 نشان کوی کسی را دلم طلب[3916] دارد — که آفتاب بود پشت و روی دیوارش

4922 دلی که بی المِ[3917] روزگار باشد نیست — فلک به چرخ در آمد ز داغ بسیارش

4923 چه گویم از گل‌رویی که نرگس چشمش — به سایهٔ مژه سازد ز خواب بیدارش

S 15[a]

4924 میان این همه اهل نظر سعیدا یار
نگاه جانب ما داشت حق نگهدارش[3918]

- 553 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

[3911] سر L، S، N، B: سپر M

[3912] جا گر S، M، N: گر جا L: گر پر B

[3913] بس است L، S، B: پست M: ببست N

[3914] حلقهٔ زلف سمن‌سا گر نباشد گو مباش S، M، N، B: در بهاران گو سعیدا دامن بر گل مباش L

[3915] دل L، B: دلی S

[3916] طلب S: خبر L، B

[3917] بی الم L، S: B

[3918] نگهدارش S، B: نگاهدارش L

4925 من و آن قامتِ شوخی که در هنگام جولانش — نشاند سرو را در خاک اول تیر مژگانش — L 152b

4926 به هنگام تبسم معجزانگیز است آن لب‌ها — که گویا[3919] می‌چکد آب حیات از لعل خندانش — S 15a B 70a

4927 چه بی‌رحم است چشم فتنه‌انگیز کماندارش — که خون چشم می‌جوشد چو دل از نیش[3920] مژگانش

4928 بسان جسم آخر روح او هم خاک خواهد شد — که از تن پروری‌ها استراحت می‌کند جانش

4929 چه گنجایش که یوسف را دهم نسبت به آن بدخو — زند سرپنچه‌ها با دست بیضا چاک[3921] دامانش[3922] — L 153a

4930 غزالان کرده‌اند امروز ترک خوش‌نگاهی را — هنوز از خواب وا ناگشته چشم سرمه‌افشانش

4931 صفای خاطر او را چو گل منکر که می‌گردد — دل پاکش نمایان است از چاک گریبانش

4932 [3923] چه گلزاری است حسن او که هر شب در نگهبانی — به روی[3924] برگ گل چشمی است شبنم در گلستانش

4933 کرا صبری که جان آید به لب و آن گه شود قربان
سعیدا می‌شوم من پیشتر از روح قربانش

- 554 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

4934 چو مردمک گذراندم به کنج خانهٔ خویش — ز چشم قطره‌فشان کردم آب و دانهٔ خویش — L 153a B 70a

4935 همیشه چشم به خوان کباب خود دارم — چو درد کرده‌ام از داغ آشیانهٔ خویش

4936 دگر کسی به من از من سخن نگوید هیچ — که تا به گوش برم[3925] چون دل از فسانهٔ خویش

4937 ز خویش رفتم و بسیار رفتم از پی خویش — نیافتم به جز از نقش پا نشانهٔ خویش

[3919] گویا S، B: چون جان L
[3920] نیش S، B: تیر L
[3921] چاک L، B: خاک S
[3922] دامانش S: دامانش L، B
[3923] 4932 L، B: 4929< S
[3924] به روی L، B: برون S
[3925] برم B: پرم L

4938	دلی به جز دل پروانه‌ام نمی‌سوزد	اگر چو شمع ز آتش کنم زبانهٔ خویش
4939	مرا که باید از این خانه عاقبت رفتن	به صدر پا نگذارم ز آستانهٔ خویش
4940	بلند شد نظرم تا بلند را دیدم	یگانه گشتم و دیدم رخ یگانهٔ خویش
4941	تمام صرف جوانی مکن متاع حیات[3926]	نگاهدار به صبحی میِ شبانهٔ خویش

4942 شبی که بود سعیدا سوار توسن شوق
ز آه گرم سحر کرد تازیانهٔ خویش

- 555 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4943	کو چنان[3927] حالی که سازد از چنین حالم خلاص	یگه[3928] پروازی که سازد از پر و بالم خلاص	L 153a S 15a B 70a
4944	باد عالی پایهٔ ادبار یا رب ز آن که او	کرد بی‌منت ز منّت‌های اقبالم خلاص	L 153b
4945	طالب آن هندُوَم[3929] کز یک کف خاکستری	کرد از احرام سفید و خرقهٔ شالم خلاص	
4946	باد بالا نوخطان را دست حسنی[3930] بر کمال	ساختند از جامهٔ چون خامه و[3931] نالم خلاص	
4947	داد جام باده بدمستی ز دین بیگانه‌ای	از چهل تن کرد بیرون و ز ابدالم خلاص	
4948	دوش در بزم خموشان یک نفس دادند جای	حالتی آمد که کرد از قیل و از قالم خلاص	S 15b

4949 در حساب روز و[3932] شب عمرم سعیدا صرف شد

[3926] حیات B: جهان L

[3927] چنان S: چنین L، B

[3928] یکه L، B: آنکه S

[3929] هندوم S: هندویم L، B

[3930] حسنی L، B: حسن S

[3931] و L: چون S: - B

[3932] و L، B: - S

کرد آن رخساره و زلف از مه و سالم خلاص

- 556 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 153b S 65a M 95a N 121a B 70a

4950 بریده‌ام ز دو عالم به ارّهٔ اخلاص | که تا رسد به کفم برگ سدرهٔ اخلاص

4951 چو نیست معنیِ اخلاص کی به کار آید | اگر هزار بخوانی تو سورهٔ اخلاص

4952 در آفتابِ قیامت پناه می‌خواهی | ز روی صدق به دست آر سایهٔ[3933] اخلاص

4953 [3934] ز مخلصانِ سرِ زلف آن پری‌رویم | گره گشای دل ماست طرهٔ اخلاص

4954 ز هفت خوان فلک وسعتش گشاده‌تر است | چه همّت است خدایا[3935] به سفرهٔ[3936] اخلاص

B 70b

4955 [3937] ز چرب و نرم خسیسان روزگار سعید[3938]
هزار مرتبه به خشک سفرهٔ[3939] اخلاص

- 557 -
[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 153b S 65a

4956 من دیده‌ام آن را که مکان نیست[3940] مشخص | از بسکه لطیف است از آن[3941] نیست مشخص

[3933] سایه St، N: ذره L، S، B: سایه ذره M

[3934] 4953 S، M، N، B: - L

[3935] خدایا S، M، N، B: سعیدا L

[3936] سفره L، N، B: صفره S، M

[3937] 4955 S، M، N، B: - L

[3938] سعد S، B: سعیدا M، N

[3939] سفره S، M، N، B: صفره L

[3940] مکان نیست L، S، M، B: مکانی است N

[3941] از آن L، St، M، N، B: مکان S

4957		تحقیق معانی به کتب راست نیاید	ای[3942] بی‌خبری چند بیان[3943] نیست مشخص	M 95a N 121a B 70b
4958	[3944]	بی نام و نشان است و دلیلت نکند سود	آن را به یقین دان که گمان نیست[3945] مشخس	
4959	[3946]	تشخیص توان کرد از این باعث جان را	تن زنده به جان آمد و جان نیست مشخص	N 121b
4960	[3947]	گفتم کمرش مو غلطی تنگ دهانش	گفتم سر مویی به کمان نیست مشخص	
4961		تصدیق ز دل می‌طلبد صاحب دیوان	اثبات به اقرار زبان نیست مشخص	
4962		زاهد چه قماش عمل خویش نمایی	امروز نه سود است[3948] زیان نیست مشخص	L 154a
4963		غیر از تو وجودی[3949] نرسیده‌است به اثبات	با آنکه ترا نام و نشان نیست مشخص	
4964		در کعبه و بتخانه توان[3950] یافت خدا را	سرّی است که در هر دو جهان نیست مشخص	
4965		از آن خبرش نیست کسی را که به یک آن	دل بست به چیزی که دو آن نیست مشخص	
4966		بر عمر مکن تکیه خبر دار که مردن	سرّی است که بر[3951] پیر و جوان نیست مشخص	S 65b M 95b

4967 بیرون و درون سیر نمودیم سعیدا

دیدیم که پیدا و نهان نیست مشخص

- 558 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

[3942] ای S، M، N، B: این L

[3943] بیان L، S، N، B: بنان M

[3944] 4958 S، M، N، B: - L

[3945] گمان نیست S، M، B: گمانی است N

[3946] 4959(2) L، S، N، B: 4960(2) M

[3947] 4960(2) L، S، N، B: 4959(2) M

[3948] است L، M، N، B: است و S

[3949] وجودی L، S، N، B: وجود M

[3950] توان L، S، N، B: - M

[3951] بر L، B: در S، M، N

4968	کدام تن که بود از خیال سر خالص	دلش ز خوب خلاص و ز بدنظر خالص	L 154a
4969	ز بسکه جوش به هم داده‌اند اجزا را	نمانده‌است در این بوته هیچ زر خالص	S 65b M 95b
4970	بسی به اهل جهان جنگ زرگری کردیم	ندیده‌ایم دلی از خیال زر خالص	N 121b B 70b
4971	کدام فکر که در سینه نیست زاهد را	که هست نیّتش از پای تا کمر خالص	

4972 هزار فتنه سعیداست در خیال پدر

چسان شود تو بگو[3952] نیّت پسر خالص

- 559 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

4973	من به چشم و رخ آن[3953] سرو روانم مُخلص	بنده‌ام در صفت جسم به جانم مُخلص	L 154a
4974	داشتم جنگ به این خوش‌کمران لیکن کرد	پیچشِ زلف به آن موی‌میانم مُخلص	S 65b M 95b
4975	گرچه خوبان همه را لب شکرین است اما	هست آنی به لب آن که[3954] به آنم مُخلص	N 122a B 70b
4976	کس ز من گوی محبّت نتواند بردن	بندهٔ پیرم و[3955] با طرز[3956] جوانم مخلص	L 154b

4977[3957] نیست در نیت من چیز دگر[3958] جز محبوب

لیک با غیر سعیدا به زبانم مُخلص

- 560 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

[3952] شود تو بگو S، M، N: بگو تو شود L، B

[3953] آن S، M، N، B: او L

[3954] که S، M، N، B: و L

[3955] و L، S، M، B: - N

[3956] با طرز S، M، N، B: باطن ز L

[3957] 4977 B: < 4975 L، S، M، N

[3958] دگر L، S، B: دیگر M، N

4978	کند ز جوهر معنی مرا بیان عارض	دهد ز خوبیِ باطن مرا نشان عارض	L 154b S 65b M 95b N 122a B 70b
[3959] 4979	دعای قامت آن[3960] سرو می‌کند در باغ	خوشم به گل که خبر می‌دهد از آن عارض	
4980	غبار چهرهٔ جانان نه[3961] خطّ مشکین است	که آه سینهٔ ما کرده جا به[3962] آن عارض	S 66a M 96a
4981	اگر[3963] بود قلم قدرتش ز دست افتد	مصوّری که کشد ناز آنچنان عارض	
4982	چو زلف دست دهد مو به مو پریشانی	هر آن دلی که بیاویزدش بر[3964] آن عارض	
4983	نقاب چهرهٔ جانان برای چشم بد است	ز چشم پاک نظر کی کند نهان عارض	

4984 چه کوری است که انکار صورتش دارند
که با وجود سعیدا شده عیان[3965] عارض

- 561 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4985	آنکه خون را می‌کند در سینهٔ بی‌کین بیاض	می‌تواند کرد بخت تیرهٔ مشکین بیاض[3966]	A 79b
4986	تیرگی‌های شب هجران نمی‌گردد علاج	گرچه می‌بیند مه نو بر فلک آیین بیاض[3967]	
4987	هیچ می‌دانی پریشان چون بر آمد خطّ یار	سرنوشت ماست بیرون آمده‌است از این بیاض[3968]	

[3959] 4979 L، S، M، N: - B
[3960] او S، M، N: آن L
[3961] نه S، M، N، B: ز L
[3962] به L، B: بر S، M، N
[3963] اگر L، S، N، B: گر M
[3964] بر S، M، N، B: به L
[3965] شده عیان L، S، M، N: عیان شده B
[3966] بیاض: - A
[3967] بیاض: بیا A
[3968] بیاض: - A

4988 هر که اقراری بشود وجوه[3969] آورده‌است | می‌کند کاری که گردد روش یوم الدین بیاض[3970]

4989 کی شود با ما سعیدا خاطر اغیار صاف A 80a

گر شود از جهد کاری جامهٔ رنگین بیاض

- 562 -
[غزل]
[فعولن فعولن فعولن فعل(فعولن)]

4990 دلا پادشاهی گدایی است محض | که نی را نوا بینوایی است محض L 154b S 66a M 96a N 122b B 70b

4991 حکیما ز درمان ما دست بر دار | همین درد ما را دوایی است محض

4992 گهی جنگ و گه ناز و گه آشتی | همه شیوهٔ دلربایی است محض

4993 وجودی که باشد عدم در پَیَش | بقایش نگویم فنایی است محض

4994 هر آن کف که خالی بود از کرم | مخوان دست او را که پایی است محض

4995 ز جان گر در این راهت اندیشه است | نه عشق است در سر هوایی است محض B 71a

4996 چه مشکل[3971] گشاید ز گردون اطلس | که بر دوش عالم قبایی است محض

4997 سعیدا سر و کار با دلبری است L 155a

که بیگانگی آشنایی است محض

- 563 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

4998[3972] یا مَن فَتَح بِاِسمِک باب السلام فیض | انت السلام دارک دار السلام فیض L 155a S 15b

---

3969 بشود وجوه: A

3970 بیاض: - A

3971 مشکل S، M، N، B: کاری L

3972 4998(2) S: - L، B

B 71[a]

4999[3973]	در مدح قامت[3974] تو و لعل لب تو بود	هر جا رسیده است به گوشم کلام فیض
5000	صیدی که شد اسیر[3975] تو فیض است قسمتش	خال و خط تو دانهٔ فیض است و دام فیض
5001	سرو بهشت و[3976] پیکر فیض است قامتش	چشم و نگاه بادهٔ فیض است و جام فیض
5002	بالم ز شوق و[3977] چاک زنم خرقه[3978] همچو گل	هر که صبا ز کوی تو آرد پیام فیض
5003	قد[3979] تو عمر خضر و خرامت روان پاک	روی تو صبح صادق و زلف تو شام فیض
5004	من والهم ترا و تو حیران خویشتن	من مست چشم و چشم تو مست مدام فیض

5005 افتد به پای من گل اگر بو نمی‌کنم

در گلشنی که نیست سعیدا دوام فیض

- 564 -

[غزل]

[مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن]

L 155[a]
S 15[b]
B 71[a]

5006	نیست گل[3980] الفتی در چمن اختلاط	بوی جفا می‌دهد یاسمن اختلاط
5007	باد صبا از حسد آمد و صد چاک کرد	غنچه که پوشیده بود پیرهن[3981] اختلاط
5008	بر در هر سفله‌ای هرزه درآیی مکن	می‌شودت اختلاط را هزن اختلاط

[3973] 4999(1) S: - L، B
[3974] قامت: قامتی S
[3975] اسیر S، B: نصیب L
[3976] و L، S: - B
[3977] شوق و L، B: ذوق S
[3978] چاک زنم خرقه S، B: خرقه زنم چاک L
[3979] قد L، B: قدی S
[3980] گل L: گلی S، B
[3981] پیرهن Lt، S، B: یاسمن L

5009 [3982] عیب ترا یک به یک می‌کند[3983] افشا به خلق   پردهٔ فانوس توست پیرهن اختلاط

5010 نیست سعیدا مرا با دل جمع الفتی
گل چه وفا دیده‌است از چمن اختلاط[3984]

- 565 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 155[a] S 66[a] M 96[a] N 122[b] B 71[a]

5011 در جهان هرگز دلا منشین ز پای احتیاط   در بهشت جاودان خالی است جای احتیاط

5012 دولت دنیا[3985] و عقبی هر دو می‌آید به دست   سایه‌ای بر هر که اندازد همای احتیاط

L 155[b] S 66[b] M 96[b]

5013 دزد از هر سو کمین دارد[3986] خبر دار ای رفیق   نیست تدبیری متاعت را ورای احتیاط

5014 تا مس[3987] خود را توانی کرد زر اول بیا   یاد گیر از خورده‌بینان کیمیای احتیاط

5015 نیست بر آزادگان اندیشه‌ای[3988] از کفر و دین   بینوایان را کجا باشد نوای احتیاط

5016 می‌توانی توبهٔ اشکسته[3989] را کردن درست   گر کنی در کار دایم مومیای احتیاط

N 123[a]

5017 عیب من در این غزل کردن سعیدا خوب نیست
گفته‌ام من این غزل را از برای احتیاط

- 566 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

[3982] 5009 L، S: - B

[3983] یک به یک می‌کند S: می‌کند یک به یک L

[3984] گل چه وفا دیده‌است از چمن اختلاط L، S: پردهٔ فانوس توست پیرهن اختلاط B

[3985] دنیا L، S، M، B: دینی N

[3986] دارد S، M، N، B: داد L

[3987] مس L، M، N، B: مسی S

[3988] اندیشه‌ای L، S، B: اندیشه M، N

[3989] اشکسته L، S، M، N: بشکسته B

5018	گفتند بر رخ تو نمایان شده‌است خط	بد کرده هر که گفته به روی تو زین نمط[3990]	L 155b S 66b M 96b N 123a B 71a
5019	در دیده‌اش ز نور سوادی نمانده‌است[3991]	حرفش غلط بر آمد و خط بر رخت غلط	
5020	خط بر رخ تو نسخهٔ خوبی تمام کرد	خالی است بر کنار لبت جای یک نقط	
5021	افتاده‌ام به دست دل چشم اشکبار	تا کی کشم مزاحمت دشت و رنج شط[3992]	

5022 شیخی اگر کند ز سعیدا عجیب[3993] نیست

منصور شد به دار بقا و سری سقط

- 567 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

5023	آخر دمید بر رخ جانان بهار خط	در دور روی یار نمود اعتبار خط	L 155b S 66b M 96b N 123a B 71a
5024	سنبل چسان کشد سر خود در بنفشه‌زار	از پا فتاده[3994] زلف تو در روزگار خط	
5025	بر روی خویش تیغ جفا را چه می‌کشی	مشق ستم مساز پی اقتدار خط	
5026	دل چون سفینه می‌رود از خویشتن که گاه	دریای حسن موج زند در کنار خط	
5027	ابروکمان من صف مژگانِ ناز را	بر هم مزن که مورچه پی شد[3995] سوار خط	

5028 [3996] خط بر رخش دمید سعیدا چه گریه است   L 156a M 97a

طوفان نمی‌برد ز دل کس غبار خط

- 568 -

[3990] نمط L، S، N، B: خط M

[3991] نمانده‌است L، B: نبوده‌است S، M، N

[3992] شط L، S، M، B: خط N

[3993] عجیب L، S، N، B: عجب M

[3994] فتاده L، B: فتاد S، M، N

[3995] پی شد L، S، M، N: شد پی B

[3996] 5028 L، M، N، B: - S

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 156[a] M 97[a] N 123[b] B 71[a]

5029 می‌رود آخر چو از تن پس ز تن جان را چه حظ — خانه گر از لعل و یاقوت است مهمان را چه حظ

5030 خلق را عید است امروز از تماشای رخت — ای به قربان تو کردم چشم حیران را چه حظ

B 71[b]

5031 از لب شکّرفشانت وز نگاه چشم مست — در کمند حلقهٔ زلفت اسیران را چه حظ

5032 ما به جان و دل جفا وناز خوبان می‌کشیم — از جفا لیکن نمی‌دانیم خوبان را چه حظ

5033 عشقبازی با جمالش از هوسناکان عجب — گرچه سودا پخته‌باشد لیک خامان را چه حظ

5034 کی به محض گفتگو لذت توان از عشق برد[3997] — گر درون خانه خورشید است دربان را چه حظ

5035 حرف حق با طالب دنیا سعیدا خوب[3998] نیست
بر سر گور مجوسی ختم قرآن را چه حظ

- 569 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 156[a] B 71[b]

5036 خشم‌آلوده است چشمان الحفیظ — ناوک‌انداز[3999] است مژگان الحفیظ

5037 مست ناز است ای دل آن[4000] ابروکمان — می‌رسد با تیغ عریان الحفیظ

5038 گریه می‌جوشد ز دل ای مردمان — می‌شود امروز طوفان الحفیظ

5039 داد و فریاد از جهان طور او — الحذر ز این دَور ز[4001] اخوان الحفیظ

5040 از نگاه فتنه‌بار خشمناک — الامان ز آن لعل خندان الحفیظ

5041 آستین را تا به ساعد بر زده — تا چه خواهد کرد یاران الحفیظ

3997 از عشق برد L، B: بردن ز عشق M، N

3998 خوب L، N، B: سود M

3999 ناوک‌انداز B: ناوک اندز L

4000 آن B: - L

4001 ز B: - L

5042 هر کجا مستان پریشان‌رو شوند		الحفیظ از جور خوبان الحفیظ

5043 می‌رسند از ره سعیدا گل‌رخان		L 156b

مو پریشان کاکل افشان الحفیظ

- 570 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5044 می بر آید گرچه از آتش ز سر دودم چو شمع		هرچه از تن کاستم بر روح افزد دم چو شمع		L 156b B 71b

5045 گرچه آتش بود دانستم غنیمت وصل[4002] را		سوخت در بزم تو آخر بود و نابودم[4003] چو شمع

5046 زنده تا در آتش غیرت سراپایم نسوخت		از زبان نکته‌گیران من نیاسودم چو شمع

5047 دایما کارم به شبهای دراز افتاده بود		روز بهبودی ندیدم زنده تا بودم چو شمع

5048 همچو من باید سفر را در وطن کردن تمام		پای بر جا دارم و از فرق فرسودم چو شمع

5049 یک شبی با من نکردی روز انصاف است این		دیر می‌بخشی حیات و می‌کشی زودم چو شمع

5050 عمرها شد کار در شب‌زنده‌داری می‌رود		می‌شود چون روز می‌بینم که مردودم چو شمع

5051 عقده‌ها از کار مردم گرچه من وا کرده‌ام		یک گره هرگز ز کار خویش نگشودم چو شمع

5052 استخوانم شد سفید و خام می‌گویند خلق		می‌رود بیهوده پس دایم ز سر دودم چو شمع

5053 شعله‌کامم گرچه من لب‌تشنگی کم دیده‌ام

تا سعیدا سوخت دل بر گریه افزودم چو شمع

- 571 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

5054 ای ز ایراد قلم همنفسانت مرفوع		تابعانت[4004] به همه طبع و طبایع مطبوع		L 156b M 97a

---

[4002] وصل L: فصل B

[4003] نابودم B: نابوده L

[4004] تابعانت N، M: تا بغایت L، B

5055	ذات او تا به صفت غیرِ خودی پیدا کرد	چون تویی در کرم و خلق نیامد به وقوع	N 123b B 71b
5056	تا اصول سبق حال گرفتم از عشق	علم ماضی و مضارع به نظر گشته فروع	
5057	هر چه گاهی که نظر بر رخ او می‌افتد	می‌کنم از ته دل سورهٔ اخلاص شروع	
5058	میل آن گوشهٔ ابرو به نگاه عجز است	نیست مقبول نمازی که در او[4005] نیست خشوع	L 157a
5059	مهر ورزیدن این ماهوشان عین خطاست	باده‌ای[4006] نوش که کیفش نبود نامشروع	
5060	بر نسب فخر و حسب تکیه حرام است حرام	خودپرستی به همه دین و مذاهب ممنوع	
5061	باز گشت است رسیدن به خدا راه درست	که به مطلب نرسیده‌است کسی جز به رجوع	M 97b N 124a

5062 طالعت گرچه سعیدا شده ابری خوش باش

شاید آن ماه ز بخت تو کند باز طلوع

- 572 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5063	خویش را یک بارگی تا ساختم از دل وداع	از میان ما و او برخاست رسم انقطاع	L 157a M 97b N 124a B 71b
5064	ذره‌ای[4007] تا مهر دنیا هست یاران را به دل	دایما در کار خواهد بود آیین نزاع	B 72a
5065	بس خنک بر بسته زاهد بر سرش عمامه را[4008]	ز آن برودت دائما از نزله‌اش باشد صداع	
5066	جرم ما و رحمت[4009] حق هر دو خوب افتاده‌است	تیرگی از ابر باشد خوشنما از[4010] مه شعاع	

4005 او M، N، B: آن L

4006 باده‌ای L، M، B: باده N

4007 ذره‌ای L، B: ذره M، N

4008 عمامه را L، M، B: عمامه‌اش N

4009 رحمت M، N، B: راحت L

4010 از L، M، N: وز B

5067	یک سر مو فعل بی‌جا هست نقصان کمال	جامه کوتاه است کم باشد چو اطلس یک ذراع[4011]	
5068	عشقبازی را سعیدا از هوسناکان مجو	سالک این راه[4012] ساکن باید و مرد شجاع	

- 573 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

5069	نه پنبه از پی راحت گذاشتم بر داغ	فتیله‌ای است که آتش گذاشتم به چراغ	L 157a M 97b
5070	نشین به سایهٔ مژگان و سرفرازی[4013] کن	ز چشم خویش در آیینه تازه دار دماغ[4014]	N 124a B 72a
5071	ز عندلیب شنیدیم بی‌وفاییِ[4015] گل	نه آن قدر که کشد دل دگر به گوشهٔ باغ	
5072	نظر به سایهٔ مژگان فتاده[4016] دانستم	که سایبانِ رخِ خویش کرده‌ای[4017] پرِ زاغ	
5073	ز قد و روی تو بوده‌است سرو[4018] و گل را آب	ز چشم مست تو نرگس گرفته‌است ایاغ	L 157b
5074	نشان خلق و مروت تو از که می‌پرسی	زمانه‌ای است که بر خود نمی‌دهند[4019] سراغ	N 124b
5075	کسی که وسعت میدان خلق را گردید	میان خلق سعیدا دگر ندید فراغ	

- 574 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[4011] یک ذراع N، B: یک زراع L، M: بکر زراع M

[4012] راه L، N، B: زاه M

[4013] سرفرازی L، N، B: بر فزای M

[4014] دار دماغ L، M، B: دارد داغ N

[4015] بی‌وفایی L، M، B: بی‌وفای N

[4016] فتاده L، B: فتاد و M: فتاد N

[4017] کرده‌ای L، N، B: کرده M

[4018] سرو M، N، B: سر L

[4019] نمی‌دهند L، N، B: نمی‌دهد M

L 157[b]
S 67[a]
M 98[a]
N 124[b]
B 72[a]

5076 پیش رویش کرد پنهان شمع[4020] در روزن چراغ | کی تواند شد بلی چون روز شد روشن چراغ

5077[4021] لاله را گر[4022] در چمن بینی یقین دان لاله نیست | داغ‌های رفتگان گل کرده در گلشن چراغ

5078 در جهان اکثر که می‌بینم دل‌افسرده‌اند | هر که نتواند کند روشن در این مدفن چراغ

5079 پیر کامل را مده زنهار ای سالک ز دست | شب بود لازم برای پیش پا دیدن چراغ

5080 تا نسازد تیره بخت من سعیدا همچو شب
می‌گذارد آسمان هر روز بر روزن چراغ

- 575 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 157[b]
S 67[a]
M 98[a]
N 124[b]
B 72[a]

5081 بر کف آیینه نه دستی دگر بر دار ایاغ | خوش نباشد بی می و محبوب رفتن سیر باغ

5082 در محبت هر که گردد گرم سوزد جان ما | خویش را پروانه زد بر شمع ما را کرد داغ

5083 وقت مردن ما به[4023] بوی زلف او جان داده‌ایم[4024] | ز آن سبب آشفته می‌گردد ز خاک[4025] ما دماغ

5084 آدمی با این فراست قابلیّت را سزاست | مردهٔ خود را به خاک انداخت از تعلیم زاغ

5085 خواستم تا پخته سازم ای[4026] سعیدا کار را
سوختم از خامیِ خود من در این سودا دماغ

- 576 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

[4020] شمع L، B: مهر S، M، N

[4021] 5077 L، S، M، N: >5080 B

[4022] گر L، S، N، B: - M

[4023] به L، M، N، B: بر S

[4024] داده‌ایم L، S، M، Nt، B: می‌دهیم N

[4025] خاک S، M، N، B: بوی L

[4026] ای S، M، N، B: این L

5086	بهار رفت و نخوردی دمی شراب دریغ	به این بهانه نکردی دلی کباب دریغ	L 158a B 72a
5087	به مهر پیکر مهپاره‌ای[4027] نکردی روز	در این خرابه شبی را چو آفتاب دریغ	
5088 [4028]	مرا به خاک فکندی و دامن افشاندی	چو عمر بیهده کردی تو هم شتاب دریغ	
5089	چو استخوان هدف هر کجا سفید شدم[4029]	به جان من که مکن ناوک شهاب دریغ	
5090 [4030]	چها که روز نکردیم شب به بی‌خبری	ورق شمرده گذشتیم از این کتاب دریغ	
5091	ز سر خیال تهی‌دستیم نشد هرگز	تمام عمر به سر رفت چون حباب دریغ	
5092	ترا که دست به هر گونه می‌رسد امروز	به غیر خون شهیدان کنی خضاب دریغ	
5093	ز خجلتش دگر از چاه بر نمی‌آید	ندیده یوسف مصری ترا به خواب دریغ	

5094 تو ترک باده سعیدا نکرده رفت از دست
سر تو بر سر این آب چون حباب دریغ

- 577 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

5095	ز عصمت است که شد پاک خانه‌دان صدف	گهر شود چو فتد[4031] قطره در دهان صدف	L 158a B 72a
5096	یتیمیِ گهر از چهره چون هویدا شد	سفید گشت بدین[4032] فکر استخوان صدف	
5097	به نور باطن خود پیش پای خود بیند	چه منت است ز خورشید بر روان صدف	
5098	گشوده‌ای لب شرم و حیا پی روزی	رسد ز غیب دهان بسته آب و[4033] نان صدف	

[4027] مهپاره‌ای B: مهپاره L

[4028] 5088 L: - B

[4029] شدم B: شوم L

[4030] 5090 L: >5092 B

[4031] فتد B: شود L

[4032] بدین B: از این L

[4033] و B: - L

5099 متاع پاک ندارد به گفتگو حاجت S 16[a] B 72[b]

گرفته‌است سعیدا از آن زبان صدف

- 578 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5100 ماه ما بالذّات یک ماه است و اسما مختلف — شمس یک شمس است[4034] لیک امروز و[4035] فردا مختلف L 158[a] S 67[a] M 98[a] N 125[a] B 72[b]

5101 ز اختلافات نمود دهر احول‌بین مشو — هست دیبا یک بساط و نقش دیبا مختلف

5102 در تجلّی وحدت صِرف[4036] است و[4037] ما ز آن بی‌خبر — می‌نماید آفتاب از رنگ مینا مختلف L 158[b]

5103 هستیِ کونین را فرقی در الوان است و بس — برگ یک برگ است لیکن رنگ رعنا مختلف

5104 طبع انسان در ازل ضدّیتی دارد به هم — که موافق می‌شود مجنون و[4038] لیلی مختلف M 98[b]

5105 سوی اصل خویش اعیان را نمی‌باشد دویی — می‌شود زین روی ظاهر سرّ اشیا مختلف S 67[b]

5106 او ز روی حکمت این اضداد را ترکیب[4039] کرد — بهر معجون ساختن می‌باید اجزا مختلف

5107 در جهان هر کس به رنگی می‌پرستد دوست را — شهر یک شهر است و یک بازار و[4040] سودا مختلف

5108 بر نمی‌آید سعیدا صحبت ما با جهان

خلق ما شد[4041] از ازل با رسم دنیا مختلف

- 579 -
[غزل]

[4034] است L، S، M، B: - N

[4035] و L، M، B: - S، N

[4036] صرف L، S، M، B: صرفی N

[4037] و L، M، B: - S، N

[4038] و S، M، N، B: - L

[4039] ترکیب L، S، M، N: تکلیف B

[4040] بازار و S، B: بازار L، N: بازا ور M

[4041] ما شد L، S، M، N: باشد B

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

5109	چو نیست معنیِ باطن به تخت و جاه ملاف	نشین به روی حصیر ای دلا و زر می‌باف	L 158b S 67b M 98b N 125a B 72b
5110	تو در طریق کسی رو که ما عَرَفنا گفت	مکن پرستش اغیار را چو عبد مناف	
5111	زیارت دل‌افتادگان این ره کن	که هر نفس به خدا کعبه می‌رود به طواف	
5112	طریق امن ره بی‌خودی و قلاشی است	که این گروه به امر خدا شدند معاف	
5113	ز بس فسرده‌دلی ای مرید خواب شدی	چو پنبه در گرو بستر و رهین لحاف	
5114	چه کعبه‌ای است خدایا[4042] دلم که هر دو جهان	نمی‌دهم ره و هر دم همی‌کنند[4043] طواف	N 125b
5115	شمار عقد نفس کن نه مهرهٔ تسبیح	که نقد عمر چنین می‌رود بسی به خلاف	
5116	تو ای خلاصهٔ گنجینهٔ خدای کریم[4044]	در این خزینه گشا چشم خویش شو صراف	
5117 [4045]	هر آنکه بر سر این توده خاک پا نگذاشت	نمی‌رسد قدمش بر رکاب روز مصاف	
5118	اگرچه یار مبرّاست از دو کون بگوی	که پاکبازیِ عشاق را دهد انصاف	L 159a
5119	هر آنکه هست به وجهی معیشتی دارد	مرا به غیر جمال تو نیست وجه کفاف	

5120 کنم به فکر سعیدا شکر ز شیر جدا — M 99a

اگرچه فرق ندانم[4046] میان قاف ز کاف

- 580 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5121	ترک کن دنیا و از دنیا ملاف	چند باشی چون زنان زیر لحاف	L 159a S 68a

[4042] خدایا L، M، N، B: خدا S

[4043] همی‌کنند S، M، B، N: ممکن کنند L

[4044] خدای کریم L، S، M، N: قدیم خدای B

[4045] 5117 L، S، M، B: - N

[4046] ندانم S، M، N، B: ندارم L

5122	جوهرش کی می‌نماید با کسی	تیغ تا بیرون نیاید[4047] از غلاف	M 99a N 125b B 72b
5123	هستیت تلّ بزرگی[4048] گشته‌است	چند[4049] خواهی کرد این تل را طواف	
5124	گر همایی[4050] خود تو سیمرغی شوی[4051]	چون بر آیی[4052] بر سر این کوه قاف	
5125	گر به نفست بر نمی‌آیی به زور	چون توانی کرد با غیری مصاف	
5126	بندگی کن بندگی کن بندگی	هیچ کس از بندگی نامد[4053] معاف	
5127	نشئهٔ سرشار دارد شعر ما	این شراب از پردهٔ دل گشته[4054] صاف	

5128 او غفور است ای سعیدا می بنوش

با کریمان کار باشد لا تخاف

- 581 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

5129	تنم چو روح سبک گشته در[4055] هوای لطیف	ز بوی[4056] خویش چو گل کرده‌ام غذای[4057] لطیف	L 159a S 68a M 99a N 126a
5130	خیال روی تو آرام دیده و دل ماست	به درد چشم نسازد[4058] به جز دوای لطیف	

[4047] نیاید S، M، N، B: نیامد L

[4048] بزرگی S، M، N، B: بلندی L

[4049] چند L، M، N، B: چندها S

[4050] همایی L، N، B: همای S، M

[4051] شوی L، S، N، B: شدی M

[4052] بر آیی L، M، N، B: بر آی S

[4053] نامد S، M، N، B: ناید L

[4054] گشته S، M، N: کرده L، B

[4055] در S، M، N، B: از L

[4056] ز بوی S، M، N، B: جوی L

[4057] غذای S، M، N، B: غزای L

[4058] نسازد S، M، N، B: نسازم L

5131	اگرچه غنچهٔ گل[4059] در قبای ناز[4060] خوش است	خوش است قامت[4061] سرو تو در عبای لطیف	B 72b
	لطیف را سر و برگی به دردمندان[4062] نیست		
	مگر به داد[4063] سعیدا رسد خدای لطیف		

- 582 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

5133	تا نگذری ز سر نروی از[4064] قفای عشق	سر مانده کوه قاف در این ره به پای عشق	L 159b S 68a M 99a N 126a B 72b
[4065] 5134	این انجمن که بر فلکش سیر می‌کنی	نقشی است واژگون ز ته بوریای[4066] عشق	M 99b
5135	معمار عقل را نرسد اوج دانشش[4067]	آنجا که رنگ[4068] ریخته باشد بنای عشق	B 73a
5136	دارند نسبتی ز ازل عاشقان به هم	من بندهٔ محبت و خسرو گدای عشق	S 68b
5137	بی‌طاقتی و درد و غم و آه[4069] و ناله را	ترکیب بسته‌اند به دارالشفای عشق	

[4059] گل S، M، N، B: دل L

[4060] ناز S، M، N، B: باز L

[4061] قامت L، S، M، B: اقامت N

[4062] دردمندان S، N: دردومندان L: دردمیدان M: دردتندان B

[4063] به داد L، S، N، B: به دارد M

[4064] از S، M، N، B: در L

[4065] 5134 L، S، M، N: - B

[4066] بوریای L، S، M: ز پای N

[4067] دانشش S، M، N، B: دانشست L

[4068] رنگ S، M، N، B: نقش L

[4069] درد و غم و آه S، N، B: آه و غم و درد L: درد غم و آه M

5138 باشد نوای ساز دو عالم ز[4070] عاشقان | صور است نفخه‌ای[4071] ز نی بینوای[4072] عشق

5139 دم از یگانگی به کسی بعد از این نزد | بیگانه‌ای که[4073] شد نفسی آشنای[4074] عشق

5140 صد بار احتیاج بود در ره طلب | سیمرغ را به سایهٔ بال همای عشق

5141 ز انفاس عشق مرده مسیحای وقت شد | شد خضر هر که شد به صفت آشنای عشق

5142 در کوی عشق دوست سعیدا شکسته[4075] است N 126[b]

باشد به این شکسته رسد مومیای عشق

- 583 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 159[b]
S 68[b]
M 99[b]
N 126[b]
B 73[a]

5143 گریه را سر کرد چشمم باز[4076] طوفان کرد عشق | کاسهٔ آب دلم را بحر عمان کرد عشق

5144 سوخت ما را گرچه از غم لیک جانان را گداخت | کس به تن هرگز نسازد آنچه با جان کرد عشق

5145 باعث تشویش معشوق است جوش عاشقان | از هجوم بلبلان[4077] گل را پریشان کرد عشق

5146 خادم طفل کلیسا ساخت چندین شیخ[4078] را | ای[4079] بسا فرعون را موسیِ عمران کرد عشق

[4070] ز S، M، N، B: به L

[4071] نفخه‌ای M، B: نفخه L، N: نفخه ای که S

[4072] بینوای L، M، N، B: بینوایی S

[4073] بیگانه‌ای که M، N، B: بیگانه که L: بیگانه‌ای کی S

[4074] آشنای L، B: بینوای S، M، N

[4075] شکسته L، B: شکسته‌ای S، M، N

[4076] باز S، M، N، B: بار L

[4077] بلبلان S، M، N، B: عاشقان L

[4078] شیخ L، S، M، N: عشق B

[4079] ای S، M، N، B: این L

5147 [4080] ای بسا پیر خرد ره دیده خون‌ها خورده را[4081] — در دبیرستان معنی طفل مگّان کرد عشق

5148 گاه خود را می‌زند بر آتش و گاهی بر آب — کس نمی‌داند که بر[4082] عاشق چه فرمان کرد عشق

5149 در شبستان گنه ما را ز مهر خویشتن — روشناس مرد و[4083] زن چون ماه تابان کرد عشق

5150 معنی «یا نارُ کُونِی» نیست مخصوص خلیل — آتشی بر هر که زد آخر گلستان کرد عشق

L 160[a]
M 100[a]

5151 بلبل طبعم سعیدا پیش از این خاموش بود
در تماشای گلِ رویی[4084] غزل‌خوان کرد عشق

- 584 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5152 بسکه دلگیرم ز چین گوشهٔ ابروی خلق — روی خود را هم نمی‌بینم دگر چون روی خلق

L 160[a]
S 69[a]
M 100[a]
N 126[b]
B 73[a]

5153 تلخ دارد کام دل شیرین زبانی‌های دور — بوی حنظل می‌رسد هر دم ز دستنبوی خلق

5154 از جهان بی کشتیِ همت گذشتن مشکل است — می‌رود از[4085] راه دنیا بسکه آب از روی خلق

5155 در زبان ذکر[4086] است در دل فکر دنیای دنی — روی ظاهر سوی خالق روی باطن سوی خلق

N 127[a]

5156 ترش گردیده‌است بس پیشانی مردم ز بخل — سر که می‌ریزد به جای آبرو از روی خلق

5157 دور شو از صحبت ابنا سعیدا هوش دار

[4080] 5147 M، N: - L، S، B

[4081] خورده را M، Nt: ریخته N

[4082] بر L، B: با S، M، N

[4083] و S، M، N، B: - L

[4084] رویی L، M، N، B: روی S

[4085] در S، M، N، B: از L

[4086] ذکر S، M، N، B: ذکری L

تا مبادا با[4087] تو هم تأثیر سازد خوی[4088] خلق

- 585 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

5158	گوشه‌ای[4089] نیست که آنجا نرسد پای فراق	منزلی نیست که خالی نبود جای فراق	L 160[a]
5159	ساحل وصل[4090] کجا روی نماید در خواب	کشتیِ هر که بیفتاد[4091] به دریای فراق	S 69[a] M 100[a] N 127[a] B 73[a]
5160	در هراسم ز کف پای خیالش که بسی است	حجر تفرقه در دامن صحرای فراق	
5161	ز امتحان سامعه از پنبۀ غفلت پر کرد	گوش عالم نشد آسوده ز غوغای[4092] فراق	
5162	مطرب دور دو آهنگ به هم راست نکرد	نغمۀ غیر مخالف نشد از نای[4093] فراق	
5163	هیچ در محکمۀ شرع قضا صاف نشد	از[4094] محبان سر کوی تو[4095] دعوای فراق	

5164 تا شنیدم که به هر عسر[4096] سعیدا یسری[4097] است

از دل و جان شده‌ام طالب و جویای فراق

- 586 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[4087] با L، S، M، B: بر N

[4088] خوی S، M، N، B: بوی L

[4089] گوشه‌ای L، S، M، B: گوشه N

[4090] وصل L، S، N، B: و حاصل M

[4091] بیفتاد L، S، M، B: در افتاد N

[4092] غوغای L، S، M، N: سودای B

[4093] نای L، S، M، N: پای B

[4094] از L، S، N، B: ای M

[4095] تو L، M، N، B: تو و S

[4096] به هر عسر S، N، B: به هر عمر L: عسر M

[4097] یسری S، M، N، B: سیری L

5165	لالهٔ[4098] صد برگ رعنا نیست در گلزار[4099] عشق	داغ نومیدی است زیب گوشهٔ دستار عشق	L 160[b] S 69[a] M 100[b]
5166	بس کساد افتاده‌است اینجا قماش خودنما	نیست سودا غیر ترک خویش در بازار عشق	N 127[a] B 73[a]
5167	سوختن کشتن به آب انداختن بر هم زدن	از ازل این است تا روز قیامت کار عشق	S 69[b]
5168	حشر از پا افتد و[4100] معزول گردد نفخ صور	گر نوازد مطرب تقدیر موسیقار عشق	N 127[b]
5169	در علاج درد مجنون ای حکیم اجزا مکوب	بی شراب وصل[4101] صحت کی شود بیمار عشق	
5170	رقص دارد بر دم شمشیر خون عاشقان[4102]	کی سر منصور زحمت می‌کشد بر[4103] دار عشق	
5171	از تمنای[4104] تجلی نی[4105] مرادش خلق بود	بلکه اثبات[4106] حقیقت بود در تکرار عشق	B 73[b]

5172 راز خود خود فاش می‌سازد سعیدا عشق مشک

ورنه کی باشد کسی را طاقت اظهار عشق

- 587 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

5173	چه غم از قبله و از قبله‌نما دارد عشق	که به هر گردش دل رو به خدا دارد عشق	L 160[b] S 16[a]

[4098] لاله L، B: لاله و S، M، N

[4099] گلزار L، S، M، B: گلذار N

[4100] و L، S، N، B: - M

[4101] وصل S، M، N، B: عشق L

[4102] عاشقان L، B: کشتگان S، M، N

[4103] بر S، M، N، B: از L

[4104] از تمنای L، S، B: از شنای M: N

[4105] نی S، M، N، B: کی L

[4106] اثبات S، M، N، B: اسرار L

5174 آفتابی چو[4107] رخ ماه جبینی همراه | آسمانی[4108] چو خم زلف دو تا دارد عشق B 73[b]

5175 ما که آشفته‌تریم از گل صد برگ دگر | شورش بیهده‌ای[4109] بر سر ما دارد عشق

5176 در دل مردمک دیدهٔ مورش رقصی[4110] است | بر سر هر مژه‌ای نشو و نما دارد عشق

5177 تا به معشوق چه زنجیر و چه زلف و کاکل | پی اثبات نسب سلسله‌ها دارد عشق

5178 عشق شب‌باز و فلک پرده و[4111] عالم شب تار | کس چه داند که در این پرده چها دارد عشق

5179 خانهٔ ناز سعیدا دل درویشان است

چشم بر کاسه و بر دست گدا دارد عشق

- 588 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 161[a]
S 16[a]
B 73[b]

5180 به دل[4112] سخت و دل[4113] نرم نظر دارد عشق | به نگاه از دل فولاد گذر دارد عشق

5181 هر کجا پای نهد جای محبت خالی است | منزل و خانه به هر کوه و[4114] کمر دارد عشق

5182 گفت نرگس که به چشمم بنشین لاله شنید | سر فرو کرد که نی[4115] جای به سر دارد عشق

5183 می‌کشد می‌شکند می‌کُشد و می‌سوزد | گر[4116] جهان یک طرف افتد چه خطر دارد عشق

[4107] چو S، B: به L

[4108] آسمانی S، B: آسمان L

[4109] بیهده‌ای L، B: بیهوده‌ای S

[4110] رقصی L، S: رقص B

[4111] و عالم B: - L، S

[4112] دل L، B: دلی S

[4113] دل L، B: دلی S

[4114] و L، B: - S

[4115] نی L، S: بی B

[4116] گر L، St، B: یک S

5184	نی[4117] همین دست به تاراج غریبان دارد	آسمان را چو[4118] زمین زیر و زبر دارد عشق	
5185	تا محبت نبود اهل محبت نشوی	هر کجا هست دلی خوب خبر دارد عشق	
5186	که به یک عیب دو صد فضل و عطا می‌سازد	نی همین سعی به پاداش هنر دارد عشق	
5187	عقل در کار جهان است سعیدا شب و روز	لیک بیرون ز جهان کار دگر دارد عشق	S 16[b]

- 589 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

5188	بیرون ز عقل‌هاست در اینجا شمار عشق	پیداست کار عقل و هویداست کار عشق	L 161[a] S 16[b] B 73[b]
5189	صد جا شکسته‌ام سرِ خم گردنِ سبو	نشکست یک نفس ز سر من خمار عشق	
5190	رد می‌کند نخست و دگر می‌کند قبول	اول خزان بیاید و آن گه[4119] بهار عشق	
5191	آب بقا به ذایقه‌اش خون جامد است	آن کس که کام یافته از چشمه‌سار عشق	
5192	این است فرق کعبه و بتخانه نزد ما	آن سنگ آستانه و این سنگسار عشق	
5193	در گوش[4120] عشق هر دو جهان است یک صدا	جام جم است آینهٔ زنگدار عشق	
5194	بازی نکرده جان و به خون تر شدی ز[4121] عجز	یک داو بیش نیست جهان در قمار عشق	
5195	این آهوان که روی به صحرا نهاده‌اند	دارند جملگی هوس مرغزار عشق	
5196	مجنون چه چیز و[4122] وامق و فرهاد کیستند	جایی که گشت[4123] لیلی ایشان شکار عشق	L 161[b]

[4117] نی S، B: نه L

[4118] چو S، B: چه L

[4119] آنگه S، B: دیگر L

[4120] گوش B: چشم L، S

[4121] ز S، B: به L

[4122] و L، S: - B

[4123] گشت L، B: گشته S

5197 کوی جنید و وادی منصور فرق‌هاست — این دار عقل آمد و آن دار دار عشق

5198 [4124] جز عشق و عاشقی ز سعیدا سؤال نیست

امروز تازه آمده‌است از دیار عشق

- 590 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

5199 زند بر ابر نیسان طعن خشکی گوهر عاشق — محیطی را نیارد در نظر چشم تر عاشق — L 161[b] S 16[b] B 73[b]

5200 بریدن‌ها نمایان است از غیر تو ای بدخو — که نقش بوریا باشد به پهلو جوهر عاشق

5201 ز بالینش چه گویم کوه را سر گشته می‌سازد — به نرمی طعنه زد بر سنگ خارا بستر عاشق

5202 چه می‌دانی تو با ما نیش آن مژگان چه می‌گوید — نمی‌داند[4125] به جز عاشق زبان خنجر عاشق — S 17[a]

5203 به هر جا نوخطی دیدم گرفتم نسخهٔ او را — نباشد جز خط[4126] خوبان خطی[4127] در دفتر عاشق

5204 چرا شوریده دایم می‌رود دریا نمی‌دانم — مگر افکنده بی‌باکی در او[4128] خاکستر عاشق

5205 سرت کردم برای چشم زخم و[4129] عطر بزم تو — نمی‌سوزد به جز دل چیز دیگر مجمر عاشق

5206 سعیدا غیر چشم مست و مژگان سیاه او — B 74[a]

نباشد حکم کس فرمان‌روا در کشور عاشق

- 591 -
[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

[4124] 5198 S: - L، B
[4125] نمی‌داند L، B: نداند کس S
[4126] خط L، B: خطی S
[4127] خطی L، B: خط S
[4128] او S، B: آن L
[4129] و S، B: - L

5207	دانی چه بود بادهٔ گلگون ز رگ[4130] تاک	لعلی است که گردیده[4131] برون از جگر تاک	L 161[b] S 17[a] B 74[a]
5208	جز پاک نیندیشد و جز پاک نبیند	در هر که بود دیدهٔ نمناک و دل پاک	
5209	صد شیوه به هر چشم زدن باز[4132] نماید	دلگیر نگردد کس از آن چشم غضبناک	
5210	بی خون جگر فهم سخن را نتوان کرد	هر چند که دلسوز بود شعلهٔ ادراک	
5211	آویخته صد حلقهٔ جان بر سر هر مو	دل در چه شمار است در آن حلقهٔ فتراک	

5212 صحرای فراق و ره[4133] آن کوی سعیدا — L 162[a]

دشتی است بلاخیز و طریقی است خطرناک

- 592 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

5213	کو دلی[4134] کز ستم چرخ نباشد غمناک	دیده‌ای کو که نباشد ز جفایش نمناک	L 162[a] S 17[a] B 74[a]
5214	از لگدکوب زمین را به زمان پردازم	می‌زنم چرخ که در چرخ در آید افلاک	
5215	لاله گردیدم و رعنا شدم و گل گشتم	سینه‌ام داغ و رخم زرد و گریبان صد چاک	
5216	جگر شیر شود آب در آن حلقهٔ زلف	چیست دل تا نشود خون[4135] به خم آن فتراک	
5217	تا به لطف سخن[4136] ما برسی می‌باید	خرد[4137] تیز و دل نازک و طبع چالاک	S 17[b]

[4130] رگ L، S: بر B

[4131] گردیده L، B: کردند S

[4132] باز S، B: پاک L

[4133] و ره S: سر L، B

[4134] دلی L، B: دل S

[4135] دل تا نشود خون S، B: تا خون نشود دل L

[4136] لطف سخن L، B: لطفی سخنی S

[4137] خرد L، B: خردی S

5218	ای فلک پست مبین[4138] همّت انسان را باش	تا کجا رقص‌کنان می‌رود این ذرّهٔ خاک	
5219	چون دو[4139] آیینهٔ بی‌زنگ بود روی به‌روی	نظر پاک ز من از تو دل و دامن پاک[4140]	
5220	گرچه در عشق سعیدا همه خون[4141] است و لیک		
	هر که سر داد در[4142] این راه از آن راه چه باک		

- 593 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

5221	مباد جان عزیزت شود نهان[4143] در خاک	که همچو جسم مبادا شوی روان[4144] در خاک	L 162a B 74a
5222	نشان تیر تو تا حشر از زمین روید	نشانده‌است خدنگت ز بس نشان در خاک	
5223	چو جذبه است ندانم در این زمین سیاه	که همچو عمر روان است بحر و کان در خاک	
5224	ز اعتقاد درست است رشد در هر کار	که از یقین به فلک می‌رو از[4145] گمان در خاک	
5225	به بحر سیل کشد هر خسی که پیش آید[4146]	هوای گنج چو قارون کند روان در خاک	
5226	به شصت پاک و به قوت مکن غرور که چرخ	بسی فکند کمان‌دار با کمان در خاک	
5227	ز سرّ حال سعیدا کسی نشد آگاه		L 162b
	که چون عیان شد و باز از چه شد نهان در خاک		

- 594 -

[4138] مبین S، B: مشو L

[4139] چون دو L، S: جود و B

[4140] پاک S، B: چاک L

[4141] خون S: خوف L، B

[4142] در L، S: از B

[4143] شود نهان B: نهان شود L

[4144] شوی روان L: روان شود B

[4145] از L: - B

[4146] پیش آید L: می‌آید B

[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 162[b] S 69[b] M 100[b] N 127[b] B 74[a]

5228 بی‌حجابانه بر آورده[4147] سر از دامن خاک — به هوای لب شگّرشکنت پنچهٔ تاک

5229 دست از حلقهٔ زلف تو چسان بر دارم — بسته امید سر خویش[4148] ترا بر فتراک

5230 عقل و فطرت دو اسیرند ترا در خدمت — کمترین بندهٔ فرمان تو باشد ادراک

5231 ارض سجاده به میدان رضا افکنده — آسمان خانه به‌دوشی است به راهت چالاک

5232 همه سر گشته و حیران به تماشای رخت — هرچه هست از همه اشیا ز سمک تا به سماک

5233 آشنا کس به کمال تو چسان می‌گردد — که تو دریای قدیمی و جهان چون خاشاک

5234 یا رب[4149] این غصّه غریب است خدایا[4150] مپسند
شاد باشند رقیبان و سعیدا غمناک

- 595 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 162[b] S 69[b] M 101[a] N 127[b] B 74[a]

5235 اهل دل را از لباس پاره نبود عار و ننگ
عافیت را جامه گر بر دوش ما افتاده[4151] تنگ

5236 خرقهٔ پر پنبهٔ ما عالمی را داغ کرد — می‌گذارد پنبه هر شب ماه بر دوش پلنگ (N 128[a])

5237 کشتی‌ای[4152] را چون قضا خواهد شکستن حاضر است — تیشه بر دندان ماهی ارّه بر پشت نهنگ (S 70[a])

5238 در طلب سستی و می‌گویی که مطلوبم کجاست — ورنه پیدا می‌توان کردن خدای خود ز سنگ (B 74[b])

[4147] بر آورده S، M، N، B: بر آورد L
[4148] خویش L، S، M، N: خویش و B
[4149] رب S، M، N، B: راب L
[4150] خدایا L: خدا را S، M، N، B
[4151] افتاده S، M، N، B: افتاد L
[4152] کشتی‌ای S: کشتی L، M، N، B

5239 نیست الفت با غریبان دور را هرگز که خود | بر سرش گل می‌زند بر شیشهٔ افتاده سنگ

5240 اهل دل دایم سعیدا در جهادِ اکبرند
صلحشان با دشمن است و کارشان با خویش جنگ

- 596 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 163[a]
S 70[a]
M 101[a]
N 128[a]
B 74[b]

5241 بر کَنید ای بت‌پرستان از تهِ دل دل ز سنگ | کی شود آسان شما را حل این مشکل ز سنگ

5242 کند ابراهیم از دل‌های سنگین[4153] نقش غیر | گرچه آزر[4154] می‌تراشد صورت باطل ز سنگ

5243 سخت‌گیری افکند از پا[4155] درخت خشک را | کی بنای خانهٔ خود را کند عاقل ز سنگ

5244 رنجش از اطوار دور ای[4156] دل نشان غافلی[4157] است | چین نبندد بر جبین دیوانهٔ کامل ز سنگ

5245 هفتهٔ دوران ما از بس به سختی می‌رود | کاروانی بسته گویا بار این محمل ز[4158] سنگ

5246 کی شود شیرین مذاق عاشق از آن سنگدل | کوهکن گر مقصد خود را کند حاصل ز سنگ

5247 کام از آن دل یافتن مشکل سعیدا شد که کوه
خورد بس خون جگر تا لعل شد حاصل ز سنگ

- 597 -
[غزل]
[مفتعلن مفاعلن مفتعلن مفاعلن]

L 163[a]
S 70[a]
M 101[a]

5248 منتظر جمال او انس و[4159] اجنّه و ملک | آینه‌دار طلعتش هفت زمین و نه فلک

[4153] سنگین L، S، M، N: سنگی B

[4154] آزر B: آذر L، S، M، N

[4155] پا S، M، N، B: ما L

[4156] دور ای S، M، N: دل این L: دل ای B

[4157] غافلی S، M، B: عاقلی L، N

[4158] ز S، M، N، B: به L

[4159] و L، M، N، B: - S

N 128[a]
B 74[b]
N 128[b]
M 101[b]

5249 جوهر دل نهان بود تا نرسی به عاشقی | قلب تو کی روا شود تا نزنی بر این[4160] محک

5250 آن الم از دلم نشد نیم دمک برون که او | بر سر کشتهٔ عدو رفت و نشست یک[4161] دمک

5251 چون ز[4162] حوالی دلم خون نرود به هر[4163] طرف | خنجر غمزه‌های او زخم زده‌است رگ[4164] به رگ

5252 خال[4165] ترا به چشم خود جای دهم چو مردمک
گر تو[4166] قبول می‌کنی یک نظر[4167] ای پسر عمک

S 70[b]

- 598 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 163[a]
S 70[b]
M 101[b]
N 128[b]
B 74[b]

5253 جا کرده همچو جان غم جانانه رگ به رگ | الماس ریزه سوده و بر جان زده نمک

5254 هر دم چه[4168] می‌زنی ز ندامت دو کف به هم | گر می‌زنی به دیدهٔ غم‌دیده زن نمک

5255 بر صفحه غیر وصف یکی بیشتر نبود | اوراق این کتاب چو دیدیم یک به یک

L 163[b]

5256 ای دل چه می‌روی ز پی دل که در جهان | بر این گریز[4169] پا نرسیده کسی به تک

5257 من کیستم که عشق نورزم به کوی[4170] او | جا کرده‌است مهر رخش در دل ملک

[4160] نزنی بر این S، M، N: نرسی به این L: نزنی به این B

[4161] یک L، N، St، M، B: نیم S

[4162] ز S، M، N، B: به L

[4163] هر S، M، N، B: یک L

[4164] رگ L، S، N، B: ر M

[4165] خال L، S، N، B: حال M

[4166] تو L، S، N، B: - M

[4167] یک نظر L، S، M، N: - B

[4168] چه S، M، N، B: چو L

[4169] گریز L، S، M: لریزه N: گریزه B

[4170] کوی L، B: روی S، M، N

5258 در فکر آن دهان و ز[4171] تعبیر آن کمر افتاده‌ایم ما به میان یقین و شک

5259 از کس گره به جبهه سعیدا نمی‌زنیم

این نقطه را ز صفحهٔ دل کرده‌ایم حک

- 599 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 163[b]
S 70[b]
M 101[b]
N 128[b]
B 74[b]

5260 عکس[4172] رخسارهٔ معشوق نماید در سنگ می‌برد روی نکویان ز دلِ آینه زنگ

5261 نفس بدکِشت جهان را ز خدا می‌طلبم شیرمردی که تواند به در آید به پلنگ

N 129[a]

5262 دست افشان ز جهان در گذر از نیک و بدش که در این باب نه خوب است نماییم درنگ

5263 هر زمان جلوهٔ دیگر به نظر می‌آرد[4173] داد و فریاد ز دست فلک مینارنگ

M 102[a]

5264 صلح کن صلح گرت میل اقالیم دل است[4174] که کسی فتح نکرده‌است خرابات به جنگ

5265 عشق دریای شگرفی است سعیدا هش[4175] دار

کمتر از بچهٔ ماهی است در این بحر نهنگ

- 600 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 163[b]
B 74[b]

5266 تعلّق است که دارد ترا چنین دلتنگ گرفته‌است دل غنچه از گرفتن رنگ

5267 ملایمت چه حصاری است هر کرا باشد که موم را نتواند شکست آهن و سنگ

5268 به گرد تیغ چو پروانه پر فرو ریزد هما دراز کند گر به استخوانم چنگ

[4171] ز L، S، M، B: در N

[4172] عکس S، M، N، B: عسکر L

[4173] می‌آرد S، M، N، B: می‌آید L

[4174] دل است S، M، N، B: ویست L

[4175] هش N، B: هوش L، S، M

5269	تمام فیضم و اظهار من ظهور عطاست	به کام خویش روم گر روم به گام نهنگ	
5270	عزیز مصر حقیقت کسی تواند شد	که گر به نیل خورد غوطه در شود پرنگ	
5271	مؤثر است چنان صحبت وفاکیشان	که می‌رود قدم صدقشان فرو در سنگ	L 164a
5272	ز بی‌وقوفیِ خود می‌کشی الم ز جهان	که گوش‌مال خورد ساز جنگ بی‌آهنگ	
5273	غرور و خشم تو در جامهٔ منقّش چیست	کشیده‌است ترا نفس بد به جلد پلنگ	B 75a

5274 نه دست عزل و نه پای غرور دارد راه

حصیر کهنه سعیدا به است از اورنگ[4176]

- 601 -
[غزل]
[فعلاتن مفاعلن فعلن]

5275	بسکه دل دارد از گرفتن تنگ	دست من از حنا نگیرد رنگ	L 164a B 75a
5276	چه گرفتن که خنده گر گیرد	دل من می‌شود چو غنچهٔ تنگ	
5277	بسکه یک رنگ گشته‌ام با او	می‌نمایم[4177] به چشم خود بی‌رنگ	
5278	غنچه را ته به ته گشا و ببین	چه جنان‌ها که نیست در دل تنگ	
5279	چون نداری حضور دوری را	خواه یک گام و[4178] خواه صد فرسنگ	
5280	ساده‌لوحی به کار من آید[4179]	چرخ هر چند کرد با من رنگ	
5281	دل ز هر نقش پاک اولی‌تر	روی آیینه راست جوهر رنگ	

5282 فکر رنگین دل سعیدا را

می‌کند گاه غنچه‌سان دلتنگ

[4176] حصیر کهنه سعیدا به است از اورنگ B: - L

[4177] می‌نمایم B: می‌نماید L

[4178] و B: - L

[4179] آید B: آمد L

- 602 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

5283	ز[4180] چنگ و عود شنیدم به گوش حال نه قال	که آب بی تو حرام است[4181] باده[4182] با تو حلال	
5284	کنایه‌ای به جهان پیر کاملی می‌گفت	که لایق است به جز عاشقی ز اهل کمال	L 164[a] S 71[a] M 102[a] N 129[a] B 75[a]
5285	خیال زاهد و ما بر نقیض یکدگر[4183] است	که او به ذکر جلال است و[4184] ما به فکر جمال	
5286	کسی که تشنه‌لب بی‌خودی است می‌داند	که لای باده نکوتر بود ز آب زلال	L 164[b]
5287	جمال پاک تو پرورده‌است قد ترا	در آفتاب نهال[4185] تو یافته‌است[4186] کمال	
5288	نه از برای تو آیینه رونما گشته	که بهر سینهٔ بی‌کینه گشته‌است مثال	
5289	ز دست عشق سعیدا مباد شکوه کنی		

که گر چو[4187] نال شوی از جفای یار منال

- 603 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

5290	تشبیه تا به رنگ تو کردند روی[4188] گل	هرگز نمی‌رود ز دلم گفتگوی گل	L 164[b] S 71[a]

[4180] ز S، M، N، B: به L

[4181] است L، S، M: است و N: و B

[4182] باده L، S، M، N: شراب B

[4183] یکدگر L، M، N، B: یکدیگر S

[4184] و L، S، N، B: - M

[4185] نهال S، M، N، B: کمال L

[4186] یافته‌است L، S، N، B: یافته هست M

[4187] گر چو L، S، M، B: گرچه N

[4188] روی S، M، N: بوی L، B

5291	امداد رفتن از کف پایی[4189] نخواستم	هرچند خار کرد مرا جستجوی گل	M 102a N 129a B 75a
5292	در سر خیال سنبل زلف تو داشتم	آشفته شد دماغ من امشب ز بوی گل	N 129b
5293	زنهار ای نسیم خبردار بگذری	بسیار نازک است در این فصل خوی[4190] گل	
5294	بلبل ز بس شکایت گل را بلند کرد	دیگر نماند در دل من آرزوی گل	
5295	ساقی بیا و دختر رز را به جلوه آر	بردار پرده از رخ و بشکن سبوی گل	
5296	از خون دل به سرو روان آب داده‌ام[4191]	باشد ز اشک بلبل مسکین وضوی گل	M 102b
5297	قانع نشین دلا که به یک قطره شبنمی	هر صبح مهر و ماه کند شست و شوی گل	

5298 بسیار بی حجاب به آن رو نظر مکن
نرگس ندیده تیز سعیدا به روی[4192] گل

- 604 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

5299	به جمال تو بود دیدهٔ بینا مشغول	به خیال تو بوَد خاطر دانا مشغول	L 164b S 71b
5300	بعد از آن[4193] روی دلِ جمع نبیند آن کس[4194]	که دمی گشت به آن زلف چلیپا مشغول	M 102b N 129b B 75a
5301	یار چون نیست در اندیشه چه مسجد چه کنشت	در طریقت چه به دنیا چه به عقبا مشغول	L 165a
5302	روز و شب عربده[4195] دارند به هم اهل جهان	ما فقیران ز کناری به تماشا مشغول	

4189 پایی L، M، B: پای S، N

4190 خوی S، M، N، B: بوی L

4191 داده‌ام L، B: داده‌ایم S، M، N

4192 روی L، N، B: سوی S، M

4193 آن S، M، N، B: این L

4194 آن کس S، M، N: هرگز L، B

4195 عربده S، M، N، B: عربد L

5303 [4196]	گرچه شغلش همه آرایش خویش است مدام[4197]	لیک نبود به خود او این قدر ما مشغول	
5304	وصل او گرچه محال است ز ناامیدی	به بود ز آنکه بود کس به تمنا مشغول	
5305	هر که سرگرم به کاری است سعیدا تا هست		
	شیر در بیشه و ماهی است به دریا مشغول		

- 605 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5306	گر شوی واقف تو ای بی‌حاصل از اسرار دل	حاصل دنیا و ما فیها کنی در کار دل	L 165a
5307	از تماشای[4198] دو عالم چشم می‌بستی دگر	گر تو بینا می‌شدی بر دیدهٔ بیدار دل	S 71b M 102b N 130a
5308	زهرهٔ شیران شود آب از پَیش در راه عشق	بی‌جگر کی می‌تواند بود یک دم یار[4199] دل	B 75b
5309	عرش می‌لرزد ز آه سینهٔ صاحبدلان	زینهار ای دل نیفتی در پی آزار دل	
5310	بار مجنون کی تواند ناقهٔ لیلی کشید	طرفه سنگین است در راه محبت بار دل	
5311	عمرها شد بر در دل کار او رُفت است و روب		M 103a
	ای خدایا بر سعیدا وا نما دیدار دل		

- 606 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

5312	نگهش خاطر آگاه نماند در دل	جلوهٔ قامت او آه نماند[4200] در دل	L 165a S 71b

---

[4196] L 5303، S، M، N: <5305 B

[4197] خویشی است مدام S، M، N، B: خویش آمده است L

[4198] تماشای L، S، M، B: تماشایی N

[4199] یار L، S، M، N: بار B

[4200] آه نماند L، M، N، B: راه نماید S

5313	بر حصیر فقرا هر که شبی خواری[4201] دید	ذوق مسند هوس[4202] جاه نماند در دل	M 103[a] N 130[a] B 75[b]
5314	آنچنان خاطر از اندیشهٔ باطل کن پاک	که دگر کینهٔ بدخواه نماند در دل	S 72[a]
5315	که[4203] تواند که نشیند ز عدم خاطر جمع	هر کرا رفتن این راه نماند در دل	
5316	گفتمش کی بدهی کام سعیدا را گفت[4204]		L 165[b]
	چون که خون در جگر و آه نماند در دل		

- 607 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

5317	از آن زمان که غم او گرفته جای[4205] خیال	دگر[4206] به گوشهٔ دل کم رسیده پای خیال	L 165[b]
5318	به روز وصل دلم صاف‌تر ز آینه بود	فراق یار مرا کرد آشنای خیال	S 72[a] M 103[b] N 130[b]
5319	به فکر کوی سخن گر مراد می‌خواهی	که زر شود سخنِ مس ز کیمیای خیال	B 75[b]
5320	چه فکرها که نکردم نمی‌رسد چه کنم	به غیر پنجهٔ دل دست کس به پای خیال	S 72[b]
5321	به فکر نفی سوای تو بسکه گردیدیم	نیافتیم در این خانه ماسوای خیال	
5322	به هر خیال که رفتم گرفت درد سرم	نشد موافق طبع دلم هوای خیال	
5323	جهان اگرچه خیال است لیک حضرت حق		N 131[a] B 75[b]
	نیافریده سعیدا ترا برای خیال		

- 608 -
[غزل]

[4201] خواری S، B: خاری L، M، N

[4202] هوس L، S، N، B: هوش M

[4203] که L، S، M، N: کی B

[4204] گفت L، S، M، B: گفتا N

[4205] جای L، S، M، B: جایی N

[4206] دگر S، M، N، B: دیگر L

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

5324	ریزد خزان به خاک چو برگ و نوای گل	جز عندلیب نیست کسی آشنای گل	L 165b S 72b
5325	از گوشهٔ کلاه شکست آفتاب من	رنگ پریده را به هوا از هوای گل	M 103b N 131a B 75b
5326	دور از تو چون شوم که نگردد دمی جدا	هر جا که می‌رود[4207] سر بلبل ز[4208] پای گل	M 104a
5327	با ما جفا و جور جهان[4209] از اشارتی[4210] است	کی خار می‌خلد به کفی بی رضای گل	
5328	نزدیک شد که بلبل مسکین ز خود رود	باد صبا[4211] فتاده چرا در[4212] قفای گل	
5329	در باغ از توجّه گل خار سبز شد	باشد کمال سرو سهی از دعای گل	
5330	صبر و قناعت ای دل صد پاره یاد گیر	رنگ است و بو برای[4213] لباس و غذای گل	N 131b
5331	هر چیز داد[4214] باز بهارش گرفت و رفت[4215]	غیر از خزان که داده زری در بهای گل	L 166a

5332 می‌زد رقیب بر سر و می‌کند باغبان

خوش ناله‌ها که کرد سعیدا برای گل

- 609 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5333	بیت معموری که نامش تن نهاده ذوالجلال	چار دیواری است بر پا لیک در دست خیال	L 166a S 73a

---

[4207] میرود S، M، N، B: میرو L

[4208] ز S، M، N، B: به L

[4209] جهان S، M، N، B: نهان L

[4210] اشارتی L، S، N، B: اشاری M

[4211] صبا S، M، N، B: خزان L

[4212] در L، B: از S، M، N

[4213] برای L، S، M، N: همیشه B

[4214] داد S، M، N، B: داده L

[4215] رفت L، S، M، N: برد B

5334	اول و آخر نمی‌باشد به پیش اهل دل	حرف ماضی و مضارع را مپرس از اهل[4216] حال	M 104a N 131b B 75b
5335	یوسف مصری ز خواری[4217] شد عزیز روزگار	بی‌زوال ای[4218] دوست اینجا کی کسی یابد کمال	
5336	سجده کی جایز بود با صد خیال غیر حق	بی غبار دل جبین را بر جبین خاک مال	
5337	از قضا هر چیز می‌بینی به جز تقدیر نیست	گر[4219] رسد زخمی ز دست کس به پیش کس منال	
5338	هر کرا دیدم ز عصیانش ندامت می‌کشد	بیشتر از طاعت خود می‌کشم من انفعال	
5339	تخم عرفان سبز کی گردد ز خاک سخت دل	نرمیِ بسیار می‌باید که روید این نهال	B 76a

5340 بسکه خون صاف در فکر سخن دل خورده‌است

شعر می‌گویم سعیدا لیک چون آب زلال

- 610 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5341	رزق و روزی را خدا چون گشته از اول کفیل	پس مگردان رو ز باب الله حق نِعمَ الوَکِیل	L 166a S 73a M 104b N 131b B 76a
5342	بی شعاع شمس باشد شمس را دیدن محال	جز خدا کس کی تواند با خدا گشتن[4220] دلیل	
5343	آتش و فرعون و طوفان[4221] امتحان را دایم است	گرچه باشی در تقرّب نوح و موسی و[4222] خلیل	N 132a

---

[4216] از اهل L، N، B: ای اهل S: از هل M

[4217] خواری L: خاری S، M، N، B

[4218] ای S، M، N، B: این L

[4219] گر L، S، N، B: که M

[4220] گشتن L، S، M، N: باشد B

[4221] اتش و فرعن و طوفان S، M، N: آتش فرعون طوفان L، B

[4222] و L، S، N، B: - M

5344	قلّت[4223] عقل است فکر کثرت روزی ترا	می‌رسد روزی مقدّر[4224] گر کثیر است ار[4225] قلیل	S 73b
5345	چار طبعت چار میخی گشته در راه طلب	طول حرصت شد به پای اشتر عقلت[4226] عقیل	
5346 [4227]	از گلو طوق تعلّق را بیفکن همچو[4228] شیر	تا به کی در خواب می‌بینی تو هندستان چو فیل	L 166b

5347 [4229] قطع کن زنجیر هستی با دم[4230] شمشیر حال

کی سعیدا حل شود مشکل ترا[4231] از قال و[4232] قیل

- 611 -

[غزل]

[مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن]

5348	دارد بت[4233] نازک دلم صد جان به قربان در بغل	هر تار کفر زلف او پیچیده ایمان در بغل	S 73b M 104b N 132a B 76a
5349	تا آسمان‌ها می‌رسد فیض از قد و بالای او	دارد چمن از سایه‌اش سرو خرامان در بغل	
5350	صبح بناگوشش کند صد کار روز حشر را	تا خفته آن زلف دو تا خورشید تابان در بغل	
5351	صبح[4234] دمی بر خستگان بگذشت آن عیسی نفس	صد زخم را مرهم به کف صد درد درمان در بغل	
5352	در بندگی چون زلف او صد حلقه در گوش افکنم	از مهر اگر بنشیندم آن ماه تابان در بغل	

[4223] قلت L، S، M، N: علت B

[4224] مقدر L، S، M، B: مقرر N

[4225] است ار L، S، M، N: و گر B

[4226] عقلت S، M، N، B: غفلت L

[4227] 5346 L، S، M، N: - B

[4228] همچو S، M، N: همچون L

[4229] 5347 M: > 5346 L، S، N

[4230] با دم L، S، N، B: باد M

[4231] کی سعیدا حل شود مشکل ترا L، S، M، N: کی شود مشکل ترا حل ای سعید B

[4232] و S، M، N، B: - L

[4233] بت M، N، B: بتی S

[4234] صبح N، B: صبحی S، M

5353	بی خون دل ز این بوستان یک گل نمی‌آید به کف	هر بلبلی دارد نهان صد غنچه پیکان در بغل
5354	از چشم او دارم حذر ز آن رو که دارد بی گمان	خنجر درون آستین شمشیر عریان در بغل
5355	بگذشت چون باد صبا دامن‌کشان با خون دل	با آنکه چشمش بارها خون کرده پنهان در بغل
5356	قصد عزیمت کرده جان از دست فریاد دلم	همسایه بی‌آرام شد ز این طفل گریان در بغل
5357	از دست چشم مست او کی دل توانم بر کنم[4235]	دارد به قصد جان من صد دشنه مژگان در بغل
5358	دریا به این تردامنی دل شسته از روی زمین	چیزی ندارد غیر کف چون دست عریان در بغل

N 132b
M 105a

5359 از داغ‌های عشق او امشب[4236] سعیدا در[4237] تنم

جان گشته گویا بلبلی دارد گلستان در بغل

- 612 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 166b
S 17b
B 76a

5360	بگذاشتم چو مهر نشانی[4238] ز[4239] دود دل	گردون مثال طاق روانی[4240] ز دود دل
5361	بر مرکز[4241] حقیقت خود کرده‌ام روان	مانند شعله روح روانی[4242] ز دود دل
5362	با صد هزار تعبیه‌اش[4243] نقش بسته‌ام	چون آسمان شکسته کمانی[4244] ز[4245] دود دل

[4235] بر کنم S، N، B: پر کنم M

[4236] امشب S، M، N: دایم B

[4237] در S، M، N: بر B

[4238] نشانی L، S: فشانی B

[4239] ز S: به L، B

[4240] روانی L، B: روان S

[4241] بر مرکز L، B: پرهیز کز S

[4242] روانی L، B: روان S

[4243] تعبیه‌اش L، B: طعبیه‌اش S

[4244] کمانی L، B: کمان S

[4245] ز L، S: به B

5363 [4246]	تا در هوای قامت او سوخت سر کشید	در باغ سینه سرو روانی[4247] ز دود دل
5364	دایم ز آه سینهٔ عشّاق روشن است	هرگز ندیده‌ایم زیانی[4248] ز دود دل
5365	هرگز نسوخت خاطر یاران به حال ما	کردیم بی حساب بیانی[4249] ز دود دل
5366	داریم همچو لاله سعیدا در این چمن	از چشم زخم داغ نهانی[4250] ز دود دل

- 613 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5367	اهل عرفان را نباشد فکر زرد و سبز[4251] و آل	هرچه افتد در[4252] کف دریا بود رزق حلال	L 166[b] S 17[b] B 76[a]
5368	گرد کلفت روشنی بخش ضمیر عارف است	خاکساران را غبار تن بود وجه کمال	
5369	عاشقان را نشکند پرهیز جز دیدار دوست	روزیِ آیینه موقوف است بر عکس جمال	
5370	ترک دنیا کردگان را دل ز کلفت فارغ است	در نمی‌یابد رخ آیینه را گرد ملال	
5371 [4253]	پیش آن جمعی که قدر وصل را وا بسته‌اند	حرف در ترک دو عالم می‌رود نی ترک مال	S 18[a]
5372	رمز خاموشی نمی‌دانند غیر از خامشان[4254]	کس نمی‌فهمد زبان لال را جز گوش لال	L 167[a]
5373	یا برو ز اهل حقیقت باش یا ز اهل مجاز		

[4246] 5363 S، B: - L

[4247] روانی B: روان S

[4248] زیانی L، B: زیان S

[4249] بیانی L، B: بیان S

[4250] نهانی L، B: نهان S

[4251] زرد و سبز L، B: سبز و زرد S

[4252] در S، B: بر L

[4253] 5371 S: - L، B

[4254] خامشان S، B: خاموشان L

کی به یک جا راست می‌آید سعیدا حال و قال

- 614 -
[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 167a S 72b M 103b N 131a B 76b

5374 شد شبنمِ بی‌مهر روان بر ورق گل | بلبل شده سرمست ز بوی عرق[4255] گل

5375 بس ریخته‌ای[4256] خون صراحی تو در این باغ | آتش به گلستان زده امشب[4257] شفق گل

S 73a

5376 اوراق پریشان‌شده‌اش صرف هوایی است | صبحی که صبا طرح نماید[4258] سبق گل

5377 حکم است که بی گل می گل‌رنگ[4259] ننوشند | داغ است دل لاله‌وشان ز این نسق گل

5378 بر دار ز رخ پردهٔ ناموس جهان را | سر پوش نکرده‌است کسی بر طبق گل

5379 تدبیرگر[4260] جمله مهمات سعیدا
از نکهت گل ساخته سدّ رمق گل

- 615 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 167a S 72a M 103a N 130a B 76b

5380 کس را چه آگهی است ز فکر متین دل | سرها شکسته بر سر آیین دین دل[4261]

N 130b

5381 یک بار چون خیال گر افتی به دست[4262] من | مالم چها جبین ترا بر جبین دل

[4255] عرق S، M، N، B: ورق L

[4256] ریخته‌ای S، M، N، B: ریخته L

[4257] زده امشب L، S، M، N: زده‌است از B

[4258] نماید L، M، N، B: نموده S

[4259] گل‌رنگ L، S، M، N: شب‌رنگ B

[4260] تدبیرگر L، M، N، B: تدبیرگری S

[4261] آیین دین دل L، M: آیین و دین دل S: آیین دین و دل N، B

[4262] دست L، S، M، B: چنگ N

5382	دانی چه می‌کشند ز دست دل تو خلق	چون من اگر شوی دو نفس همنشین دل
5383	گاهی به آب چشم حرارت فرو نشان[4263]	گرمی زیاده تا نکند[4264] انگبین دل
5384	دستی به دل گذار که از هر طرف به گوش	تا بشنوی صدای غریب حزین دل
5385	این دسترس کراست که فکر قد ترا	در بر کشد چو جامهٔ بی‌آستین دل
5386	ناصح زبان ببند که جز گوش جان پاک	نتوان شنید صوت غریب حزین دل
5387	حکم جهان و[4265] مهر سلیمان به نیم جو	جایی که نقش خویش نشاند[4266] نگین دل

L 167b

5388 باشد به عکس بخت سعیدا ثمر دهد
تخم غمی[4267] که کاشته‌ام در زمین دل

- 616 -
[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

B 76b

5389	شام تو شود صبح امید از نظر دل	شمعی است که شب روز کند چشم تر دل
5390	پیچیده بود پرتو هر شمع به دودش	پیوسته بود صبح به آه سحر دل
5391	هر کس پی دل رفت دگر باز نیامد	همچون سفر کعبه نباشد سفر دل
5392	بی صبر نشد پخته و شیرین دل صد چاک	تلخ است به طبع تو که جامی ثمر دل
5393	پیوسته به کفر سر زلفی است گرفتار	بستند به زنّار محبت کمر دل

5394 مقبول خدا گشت درِ صاحب‌نظران شد
افتاد به هر کس که سعیدا نظر دل

[4263] نشان L، S، N، B: فشان M
[4264] تا نکند L، N، B: گر نکند S: را نگذر M
[4265] و N، B: - L ، S، M
[4266] نشاند L، S، M، B: نشیند N
[4267] تخم غمی N، B: تخمی L: تخمی غمی S، M

- 617 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5395 لاله داغ غنچه بوی آشنا دارد به دل — هر که دارد هر چه از آن بی‌وفا دارد به دل B 76[b]

5396 باطنم یک موی جا خالی ز فکر یار نیست — همچو جان در تن خیال دوست جا دارد به دل

5397 با کدامین چشم خواهد دید فردا روی حق — هر که از غیر خدا چشم عطا دارد به دل

5398 کینه در ظاهر به باطن صاف‌تر از ما به ماست — بی‌وفایی در زبان اما وفا دارد به دل

5399 هوش با جان می‌برد یا عقل با ایمان و دین — تا چه غیر از دلربایی دلربا دارد به دل

5400 یاد رخسارش سعیدا را به جان آتش زده

از خیال خال آن لب داغ‌ها دارد به دل

- 618 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

5401 به یاد روی تو خورشید را نظّاره کنم — خیال چشم ترا روز و شب چه چاره کنم L 167[b]

5402 چو بحر و گوهر یکدانه گر به کف آیی — ترا کشم به میان خویش را کناره کنم S 18[a] B 76[b]

5403 گذارم آن قدر ای چرخ داغ بر سر داغ — که آفتاب و مه و اختر و ستاره کنم

5404 چه شد که کشت مرا امشب از جفا چون شمع — شب[4268] دگر چو[4269] شود زندگی دوباره کنم

5405 به صد دلیل[4270] حسد می‌برند بدخواهان — شررمثال اگر جا به سنگ خاره کنم

5406 عبادت[4271] صنمی می‌کنم که می‌داند — اگر به گوشهٔ ابروی دل اشاره کنم

5407 زیاده می‌شودم همچو گل پریشانی — اگر هزار گریبان خویش پاره کنم B 77[a]

[4268] شب L، B: شبی S

[4269] چو S، B: چه L

[4270] دلیل L، B: دلیل و S

[4271] عبادت S، B: عبادتی L

5408 سیاه‌بختیِ ذاتی نمی‌رود از من | چو ماهتاب اگر کار صد ستاره کنم

5409 اگر نهند سعیدا میان تابوتم

ز شوخ‌چشمیِ خود خواب گاهواره کنم

- 619 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

5410 از حال من مپرس و[4272] ندامت کشیدنم | خو گشته پشت[4273] دست به دندان گزیدنم
L 167[b]
S 18[a]
B 77[a]

5411 هر دم شکست می‌خورم اما به چشم خلق | از بس شکسته‌ام ننماید شکستنم

5412 پیچد به خویش دشمن من بیشتر ز بیش[4274] | در چشم روزگار چو مو گر شود تنم

5413 ای عقل رو به وادی حیرت نهاد و[4275] رفت | هر کس که دید همچو تو از خویش‌رفتنم
S 18[b]

5414 از بس شکست خورد سعیدا دلم ز خلق
L 168[a]

رنگ آن قدر نماند به رویم که بشکنم

- 620 -
[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

5415 صبح آمده بودی تو و بیدار نگشتیم | این خواب چه می‌بود که هشیار[4276] نگشتیم
L 168[a]
B 77[a]

5416 بگذشت قیامت ز پیت چون تو گذشتی | افسوس که ما زود خبردار نگشتیم

5417 پختیم ولیکن سخن خام نگفتیم | منصور شدیم و ثمردار نگشتیم

5418 دل تا هدف تیر ملامت ننمودیم | از فیض نگاه تو خبردار نگشتیم

[4272] و L، B: - S

[4273] گشته پشت L، S: گشته‌است B

[4274] بیش B: خویش L: نیش S

[4275] و S، B: - L

[4276] هشیار: بیدار L، B: هوشیار Lt

5419 بر حرف کسی همچو قلم سر ننهادیم — گرد سر هر قطره چو پرکار نگشتیم

5420 از بخت سیه تاب نخوردیم چو کاکل — وابسته پیچ و خم دستار نگشتیم

5421 در عالم ارواح متاع دو جهان را — بس عرض نمودند و خریدار نگشتیم

5422 خود را ز خودی تا نرهاندیم سعیدا
در جادهٔ تجرید سبکبار نگشتیم

- 621 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 168[a] S 18[b] B 77[a]

5423 یوسف از حلقه به‌گوشان تو دیدم گفتم — آنچه در چاه زنخدان تو دیدم گفتم

5424 کفر را باعث جمعیت ایمان در خواب — چون خم زلف پریشان تو دیدم گفتم

5425 با صبا عزم سفر بر[4277] سر کویش دارم — هر که از خانه به‌دوشان تو دیدم گفتم

5426 نیست لایق که نشینی تو به چشم همه کس[4278] — آنچه در مرتبهٔ شان تو دیدم گفتم

5427 نسبتی نیست شکر را به لب شیرینش — طوطی‌ای در شکرستان تو دیدم گفتم

5428 [4279] از کمند تو رها یافته در عالم نیست — آسمان را ز اسیران تو دیدم گفتم

5429 دل خون‌بستهٔ من نیشتری می‌خواهد — از دل خویش به مژگان تو دیدم گفتم

L 168[b]

5430 در کتاب دل صدپاره سعیدا امروز
غزلی لایق دیوان تو دیدم گفتم

- 622 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[4277] بر B: با L: تا S

[4278] کس L، B: خلق S

[4279] 5428 S: - L، B

L 168b
S 18b
B 77a

5431 گر کمر زرین و یا زر در کمر بر بسته‌ایم — از برای[4280] خاطر آن سیمبر بر بسته‌ایم

5432 آنچنان گرد تعلق را ز خود افشانده‌ایم — کز غبار راه احرام سفر بر بسته‌ایم

5433 رشتهٔ تسبیح جان سازیم تا از تار زلف — عمرها شد ما به[4281] این نیت کمر بر بسته‌ایم

5434 از درون باشد که حرف آشنایی بشنویم[4282] — گوش خود بر حلقهٔ بیرونِ[4283] در بر بسته‌ایم

5435 بهر زینت خلق بر دستار خویش پیچیده‌اند — غافلند از آن که بر سر درد سر[4284] بر بسته‌ایم

S 19a

[4285] 5436 هر دو آزادیم[4286] می‌گویند ما و سرو را — لیک کی ما همچو او دل بر ثمر بر بسته‌ایم

5437 گر یکی مرغیم و گر سیمرغ در نزد قضا — دست و پا گم کرده‌ایم و بال پر بر بسته‌ایم

5438 در تماشای جهان با خلق یکسان نیستیم — مردمان دل بسته‌اند و ما نظر بر بسته‌ایم

5439 تا سعیدا غیر را در بزم او نبود رهی
از کمال رشک ما بر خویش در بر بسته‌ایم

- 623 -
[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 168b
B 77a

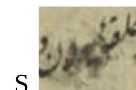
5440 جز زلف پریشان نشناسیم و ندانیم — جز شام غریبان نشناسیم و ندانیم

5441 ای چرخ فلک منتظر گردش جامیم — ما گردش دوران نشناسیم و ندانیم

[4280] از برای L، B: از خیال S

[4281] به S، B: بر L

[4282] آشنایی بشنویم L، B: آشنای بشنوم S

[4283] حلقهٔ بیرون L، B: S

[4284] از آنکه بر سر درد سر L، B: S

[4285] 5436-5437 S، B: - L

[4286] آزادیم S: آزادید B

5442	از طایفهٔ خانه به‌دوشان جهانیم	جز خانه به‌دوشان نشناسیم و ندانیم	B 77[b]
5443	رندیم و فقیریم و گداییم و قلندر	کیخسرو خاقان نشناسیم و ندانیم	
5444 [4287]	در این الم‌آباد به جز حیرت محضی	چون صورت بی‌جان نشناسیم و ندانیم	
5445	در مذهب ما هر که در او عشق نباشد	از زمرهٔ انسان نشناسیم و ندانیم	

5446 چون باده‌پرست لب یاریم ندانیم
ما لعل بدخشان نشناسیم و ندانیم

- 624 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

5447	گفتمش قبله‌نما یار نمود ابرویم	خواستم سجده کنم کرد اشارت سویم	L 169[a] B 77[b]
5448	هر چه ظاهرشدنی بود به یک بار نمود	کرد اسکندرِ وقت آینهٔ زانویم	
5449	داغ می هیچ نرفت از دل شیدایی من	گرچه چون لاله به صد خون جگر می‌شویم	
5450	ساده بود آن رخ و از ساده‌دل من فارغ	کرد آشفته چو گل آن خط[4288] عنبربویم	
5451	ای که از کفر ز دین مطلب من می‌جویی	راست گویم به تو از هر دو ترا می‌جویم	
5452	پیش از این بلبل شیداییِ رویش بودم	کرد پروانه مرا آن گل آتش‌خویم	
5453	نشنیده‌است کسی و نه کسی گفته به کس	آنچه من با دل خود از غم او می‌گویم	
5454	این پریشانیِ من همچو گل از دست کسی است	غافلان تا نشمارند که من خود رویم	
5455 [4289]	چهره گلگون ز میِ ناب نسازم هرگز	عرق شرم چو گل تا نرود از رویم	
5456	غم من می‌خورد و خون جگر می‌نوشد	هر که چون دل بنشیند نفسی پهلویم	

[4287] 5444 B: - L
[4288] خط B: رخ L
[4289] 5455 B: - L

5457	روی کار من اگر صورت خود بنماید	تا قیامت دگر آیینه نبیند رویم	
5458	چون فلک پشت دوتا کرد و[4290] به دورم انداخت	همچو تیر سبک آن شوخ کمان‌ابرویم	

5459 چه کنم حال دل خویش سعیدا اظهار
شاهد راز درون است به تن هر[4291] مویم

- 625 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

5460	نگیرم گوشه از راه خدنگت گر کمان باشم	زمین‌بوس تو می‌آرم به جا گر آسمان باشم	L 166[b]
5461	خبردار از تو می‌گردم چو از خود بی‌خبر گردم	نشانت می‌توانم داد[4292] چون من بی‌نشان باشم	S 74[a] M 105[a] N 132[b]
5462	سر افرازی توانم کرد با گردون در این میدان	گر اوّل قابل قربان تیغ امتحان باشم	B 77[b]
5463 [4293]	به نام خود توانم گشت عالمگیر در عالم	چو عنقا من هم از چشم خلایق گر نهان باشم	

5464 بزن آتش سعیدا در جهان رنگ و بو آخر
چو بلبل چند در فکر و غم این آشیان باشم

- 626 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5465	خود گدایم گرچه یار هر گدایی نیستم	یار اگر گردم به جز یار خدایی نیستم	L 169[a]
5466	دست خون‌ریزی مرا در خاک و خون افکنده‌است	من ز دست‌افتادهٔ پای حنایی[4294] نیستم	S 74[a] M 105[a] N 132[b]
5467	ای جنون زنهار نگذاری مرا در دست عقل	من حریف مکر و ریو روستایی[4295] نیستم	B 77[b]

[4290] و :L - B
[4291] تن هر B: هر تن L
[4292] داد S، M، N، B: کرد L
[4293] 5463-5464 S، M، N، B: - L
[4294] حنایی L، M، N، B: حنای S
[4295] روستایی L، M، N، B: روستای S

5468	جادهٔ بیگانگی چون نیست محتاج دلیل	در سراغ راه تنگِ آشنایی نیستم	
5469	با وجود آنکه در من نیست یک دم را نوا	باز چون نی در خیال بینوایی نیستم	L 169b
5470	همچو گل هرگز نگردیدم اسیر رنگ و بو	من دلیل راه و رسم بی‌وفایی[4296] نیستم	N 133a
5471	خاطرم از نرم‌خویان[4297] بیشتر دارد شکست	من حریف سنگ سخت[4298] مومیایی نیستم	
5472	داغ دل باشد علاج سینه‌ریشان جنون	دردمندم لیک محتاج دوایی نیستم	M 105b
5473	خویش را در جیب صد عیب و هنر پیچیده‌ام	آفتابم لیک گرم خودنمایی نیستم	
5474	ظاهرم فقراست و باطن فقر و[4299] ذکرم دوست[4300] دوست	همچو درویشان بی‌معنی ریایی نیستم	
5475	دوست دارم هجر را ز آن بیشتر از روز وصل	گرچه دورم از تو در فکر جدایی نیستم	

5476 نیست جز معنی سعیدا مقصد من از سخن[4301]
همچو بلبل در پی دستان‌سرایی نیستم — S 74b

- 627 -

[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

5477	من نه این آب روان از لب جو می‌بینم	نفس اوست که من از دم او می‌بینم	L 169b
5478	آنچه در جام جم از دور تماشا می‌کرد	گاه در شیشه و خم گه به سبو می‌بینم	S 74b M 105b N 133a
5479	با وجودی که نه بیش است و نه کم از کم و بیش[4302]	هر طرف می‌نگرم جلوهٔ او می‌بینم	B 78a

---

[4296] بی‌وفایی L، S، M، N: بی‌نوایی B
[4297] نرم‌خویان L، M، N: بزم خوبان S، B
[4298] سخت L، M، N، B: سخت و S
[4299] و S، M، N، B: - L
[4300] دوست L، S، M، N: ذکر B
[4301] سخن L، S، M، N: ستم B
[4302] کم و بیش L، S، N، B: کم پیش M

5480	تو به زلف و خط و خال گِرو[4303] من به نگاه	تو ز گل رنگ رخ و من[4304] همه بو[4305] می‌بینم	
5481	هر کجا پیرهن دوستی و[4306] مهر و[4307] وفاست	چاک گردیده ز دست[4308] تو رفو می‌بینم	

5482 [4309] نظر از خویشتن آن روز که بر داشته‌ام
شکر ایزد که سعیدا همه او می‌بینم

- 628 -

[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

5483	رخ تو دیدم و در عالم دگر رفتم	تمام دل شدم و از پی نظر رفتم	L 169b S 74b
5484	به هر چمن که ز خط و رخ تو کردم یاد	میان سبزه و صد برگ تا کمر رفتم	M 105b N 133b B 78a
5485	چو شیشه سرخوش و صافی‌دل آمدم در بزم	چو آفتاب به سر بردم و به سر رفتم	L 170a
5486	چو تیر کج عقب افتاده‌بودم از مطلب	به زور باد و هوا گرچه بیشتر رفتم	
5487	برای آنکه خبر یابم از حقیقت کار	بیامدم به صد امید و بی‌خبر رفتم	M 106a
5488	همان ز بخت سیه باز سر برون کردم	چو خامه تا به گلو گر در آب زر رفتم	

5489 ز بخت تیره سعیدا نیافتم خبری
چو آفتاب بسی گرچه در به‌در رفتم

- 629 -

[4303] گرو L، S، M، N: گرو و B
[4304] رنگ رخ و من N، B: رنگ و رخ من L: رنگ و رخ و من S، M
[4305] بو L، M، N، B: او S
[4306] دوستی و S، M، N: دوستی L، B
[4307] و L، S، N، B: - M
[4308] دست L، S، N، B: دستی M
[4309] 5482 S، M، N، B: - L

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 170[a]
S 75[a]
M 106[a]
N 133[b]
B 78[a]

5490 گذشتم از سر جان سوی جانان بیشتر رفتم | من این ره را ز پای[4310] افتادم و بی درد[4311] سر رفتم

5491 فزون‌تر می‌شود غم هر که در تدبیر می‌افتد | زدم چون دست و پا از وهم در گل بیشتر رفتم

5492 ز روی سنگ نقش کنده هرگز بر نمی‌خیزد | در این اندیشه‌ام از یاد آن دل چون به در رفتم

5493 چو بد مستی قیامت بیند و از خواب بر خیزد | لبی[4312] خشک آمدم در عالم و با چشم تر رفتم

5494 نه چون خورشید سیرانم سعیدا بی‌اثر باشد
نخواهم رفت از دل‌ها چه شد گر از نظر رفتم

- 630 -

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 170[a]
S 75[a]
M 106[a]
N 133[b]
B 78[a]

5495 شکر از یاران همین ما خودشناس افتاده‌ایم
نی چو اهل دور ما هم ناسپاس افتاده‌ایم

N 134[a]

5496 خانهٔ ما در ره سیل[4313] حوادث گشته راست | ما چرا بیهوده در فکر اساس افتاده‌ایم

5497 پای در بحر سماع ننهاده بر گردیده‌ایم | چشم را پوشیده در چاه[4314] قیاس افتاده‌ایم

5498 عمرها شد روی مهر از ماهرویان رو نداد | ما از این آیینه‌ها چون انعکاس افتاده‌ایم

5499 [4315] بی‌وقوفی‌های گردون شد ز ما ظاهر به خلق
بخیهٔ بی‌جا سعیدا بر لباس افتاده‌ایم

[4310] پای L، S، M، N: پا B
[4311] درد S، M، N، B: درد و L
[4312] لبی L، S، M، B: لب N
[4313] سیل L، S، N، B: سنبل M
[4314] چاه L، S، M، N: راه B
[4315] 5499 L، S، M، B: - N

- 631 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلاتن(فعلن)]

L 170[b] S 75[a] M 106[a] N 134[a] B 78[a]

5500 ز دست رفتم و امید دست یار ندارم — برهنه‌پایم و منّت ز پای زار ندارم

5501 چرا ز باد مخالف دلم غمین گردد — نشسته کشتیم امید از[4316] کنار ندارم — M 106[b]

5502 منم چو آینهٔ زنگ‌بسته[4317] در این دور — که پوششی به تن خویش جز غبار ندارم

5503 نفس نفس دلم از خویش می‌کند پرواز — ز دست خویش ولی قوت فرار[4318] ندارم

5504 به رنگ زرد خود از گل نمی‌کشم منّت — اگرچه پیش تو چون کاه اعتبار ندارم

5505 چه شکوه‌ها که ندارم ز دست آن گل‌رو — ولی به روی گلت طاقت[4319] شمار ندارم — S 75[b]

5506 چو بلبلی که پر و بال خویش ریخته‌است — در این چمن پر و برگی[4320] به شاخسار ندارم

5507 دلم ز غیر چنان پاک گشته‌است[4321] امروز — که خود در این حرم خاص خویش[4322] یار ندارم

5508 به یک قرار سعیدا چگونه زیست کنم — منم که در دل خود یک نفس قرار ندارم

- 632 -

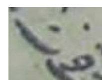
[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[4316] از S، M، N، B: بر L

[4317] زنگ‌بسته S، M، B: رنگ‌بسته L، N

[4318] فرار L، S، M: فرا N: قرار B

[4319] طاقت L، S، M، N: B

[4320] پر و برگی B: بر و برگی L: سر و برگ S، N: پر و برگ M

[4321] گشته‌است S، M، N، B: گشته‌است که L

[4322] خویش S، M، B: خویش و L، N

L 170[b]
S 75[b]
M 106[b]
N 134[b]
B 78[a]

5509 کی شود با بوالهوس آن کاشف اسرار رام — می‌دهد بی‌نشئه را پیر مغان از باده جام

B 78[b]

5510 وقت رفتن از جهان و[4323] روز محشر در میان — یا رسول الله شفاعت یا خدا حسن الختام

M 107[a]

5511 صحبت ناقص کجا با کاملان آید برون — می‌تواند کرد دانا در دل دانا مقام

5512 باده ممنوع است ای مفتی و مال غیر نی — از کجا معلوم گردید این حلال و آن حرام

5513 طرفه صیادی است چرخ از مکر[4324] او غافل مباش — دانه ظاهر کرده و در خاک پنهان کرده دام

5514 [4325] عمرها کردیم ضایع تا که شد این رمز فاش — عابدی کاری است مبهم زاهدی فکری[4326] است خام

S 76[a]

5515 نیست ما را با کسی در نعمت حق گفتگو — باده با ما رزق و روزی باد[4327] با[4328] زاهد[4329] حرام[4330]

L 171[a]

5516 بر صفات یار و[4331] بر اسمای او عارف نشد
تا نشد عریان سعیدا از لباس ننگ و نام

- 633 -
[غزل]
[مفتعلن فاعلات مفتعلن فع]

L 171[a]
S 76[a]

5517 حال من این است غیر حال ندانم — عاشقم و رسم قیل و قال ندانم

[4323] و L، B: - S، M، N

[4324] مکر S، M، N: باد L: یاد B

[4325] 5514 L، S، M، B: - N

[4326] فکری L، B: کاری S، M

[4327] باد S، M، N، B: باد و L

[4328] با L، S، M، N: بر B

[4329] زاهد S، M، N، B: دیگر L

[4330] حرام L، B: طعام S، M، N

[4331] و L، B: - S، M، N

5518	ملک محبت کسی احاطه نکرده[4332]	مرتبهٔ عشق را کمال ندانم	M 107[a] N 134[b] B 78[b]
5519	در دل من سبز شد درخت محبت	تا چه ثمر بخشد این نهال ندانم	N 135[a]
5520	این همه روزرد می‌کنند[4333] به دنیا	وه چه بلا شد[4334] به رنگ آل ندانم	
5521	محمل ایام بس شتاب‌روان است	تا به کجا می‌کشد مآل ندانم	
5522	زندگیم حلقه‌ای است بسته به زلفت[4335]	جز رخ و قد تو ماه و[4336] سال ندانم	
5523	چون ز خدا می‌رسد اَلَستُ به گوشم	غیر بلی[4337] من دگر[4338] مقال ندانم	
5524	می‌شکند[4339] آنچه راست می‌کند از گل	بهر چه می‌سازد این کُلال ندانم	
5525	پای خرد جانب تو کند و زبون است	خود بنمایی[4340] مگر[4341] جمال ندانم	

5526 در سر من شور طرفه‌ای است سعیدا

کیست نهان گشته در خیال ندانم

- 634 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

5527	خیر الامور اوسط اولاد آدمیم	در عین عالمیم و مبرّا ز عالمیم	L 171[a] S 76[b]

[4332] نکرده L، M، N، B: نکرد S

[4333] می‌کنند L، M، N، B: می‌کند S

[4334] شد L، M، N، B: شد که S

[4335] زلفت M، N، B: زلف L، S

[4336] و S، M، N، B: - L

[4337] بلی S، M، N، B: بلا L

[4338] دگر S، M، N، B: دیگر L

[4339] می‌شکند L، S، N، B: می‌کشند M

[4340] بنمایی L، S، B: بنمای M، N

[4341] مگر L، M، N، B: دگر S

M 107b N 135a B 78b

5528 [4342] در مفلسی است چاشنیِ حد اعتدال — چون کاسهٔ تهی نه زیادیم و نه[4343] کمیم

5529 [4344] برهان ما کلام خداوند کار ماست — هر جا که می‌رویم سعیدا[4345] مکرمیم

5530 [4346] در دامگاه حادثه صیدی چو[4347] ما که دید — رامیم با شکاری و از خویش می‌رمیم[4348]

L 171b

5531 دیدیم تا در آینهٔ دل جمال دوست — اسکندر زمانه و هم جام و هم جمیم

5532 ما را تلاش چشمهٔ حیوان چو خضر نیست — آب حیات یافته از چاه زمزمیم

N 135b M 108a

5533 ای دل صفای مروه[4349] ز سعی تمام ماست — ما در حریم خاص دل و دیده محرمیم

5534 اِرثی است[4350] جور چرخ به نیکان تو ای رقیب — با ما بدی مکن که ز نیکان عالمیم

5535 [4351] تاب نگاه گرم نداریم از کسی — بر روی روزگار مگر چشم شبنمیم

- 635 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 171b S 77a

5536 باز حرف از ناز خوبان می‌زنم[4352] — طعنه‌ها بر کفر و ایمان می‌زنم[4353]

[4342] 5528(2) L، S، M، B: - N

[4343] نه S، M، B: نی L

[4344] 5529 (1) L، S، M، B: - N

[4345] سعیدا L، S، M، N: عزیز و B

[4346] 5530 L، S، M، N: - B

[4347] چو S، M، N: چه L

[4348] می‌رمیم S، M، N: می‌رویم L

[4349] مروه L، S، M، B: مره N

[4350] ارثی است L، B: :S :M N

[4351] 5535 S، M: - L، B: <5528 N

[4352] می‌زنم L، M، N، B: می‌زنیم S

[4353] می‌زنم L، M، N، B: می‌زنیم S

5537	همچو زلف از مصحف روی بتان	بعد از این فال پریشان می‌زنم[4354]	M 108[a] N 135[b] B 78[b]
5538	می‌کنم جان را بر آن لب پیش‌کش	سنگ بر لعل بدخشان می‌زنم[4355]	
5539	نیستم انگاره لیک انگاره را	تا شود[4356] هموار سوهان می‌زنم[4357]	
5540	گر در و دیوار از دستم شکست	بعد از این سر در بیابان می‌زنم	
5541	شیشه‌ام چون ابر اگر پر می شود	خیمه در صحن گلستان می‌زنم	

5542 کشور جانان سعیدا رو نمود

پشت پا بر عالم جان می‌زنم

- 636 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5543	آنکه خوانی نام او نفس بهیم	در حقیقت اوست[4358] شیطان رجیم	L 171[b]
5544	نیست در عالم عجایب‌تر ز نفس	نیست یک ساعت به حالی مستقیم	S 77[b] M 108[b]
5545	در دمی مردی خدادان می‌شود	در دمی بدتر ز شیطان رجیم	N 136[b] B 78[b]
5546	چون ببیند مرده‌ای[4359] را می‌برند	می‌گدازد همچو مویی[4360] او ز بیم	
5547	می‌شود تن خسته و دل مضطرب	لرزه در اعضاش افتد چون نسیم	L 172[a]
5548	با کسان گوید که در راه خدا	با فقیران نان بر آرید و حلیم	N 137[a]

[4354] می‌زنم L، M، N، B: می‌زنیم S

[4355] می‌زنم L، M، N، B: می‌زنیم S

[4356] شود L، B: شوم S، M، N

[4357] می‌زنم L، M، N، B: می‌زنیم S

[4358] اوست S، M، N: هست L، B

[4359] مرده‌ای S، M، N، B: مرده L

[4360] مویی L، M، B: موی S: مومی N

5549	روی سوی حضرت حق می‌کند	کای[4361] خدا دستم بگیر و ای رحیم[4362]	
5550	ناله و زاری و افغان می‌کند	توبه از کردار و افعال[4363] قدیم	S 78[a] B 79[a]
5551	یک به یک مشهود می‌گردد ورا[4364]	از عذاب قبر و از نار جحیم	
5552	باز چون آن قصه‌اش از یاد رفت	گشت تن فربه ز خون و[4365] لحم و ریم	
5553	می‌شود فرعون وقت خویشتن	جنگ می‌آرد[4366] به موسیِ کلیم	
5554	هر زمان آیینه‌ای[4367] گیرد به کف	تا نماید روی چون پای سقیم	
5555	خوش کند دل را او خندد بر بروت	ریش را شانه کند سازد دو نیم	

5556 قشر می‌بیند وقوف از مغز نی[4368]

بی‌خبر تا چیست در زیر ادیم

- 637 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

5557	خویش را بر[4369] صف مژگان تو مستانه زدیم	ساغر عهد شکستیم و[4370] به پیمانه زدیم	L 172[a]
5558	صورت قلب نمودیم به هر جا رفتیم	بسکه ما نقش دغل بر دل دیوانه زدیم	S 78[a] M 109[a] N 137[a]
5559	تا خبردار شود کافر و مؤمن از عشق	بانگ در کعبه و ناقوس به بتخانه زدیم	B 79[a]

4361 کای B: کی L، S، M، N

4362 رحیم L، B: کریم S، M، N

4363 کردار و افعال L، S، M، N: افعال و اقوال B

4364 ورا S، M، N: ترا L، B

4365 و S، M، N، B: - L

4366 می‌آرد L، S، M، N: می‌گیرد B

4367 آیینه‌ای S، M، N، B: آیینه L

4368 نی L، S، M، N: نیست B

4369 بر S، M، N: در L، B

4370 و L، N، B: - S، M

5560	حسن معنی بدرخشید چو با پنجهٔ فکر[4371]	گره زلف عروسان سخن[4372] شانه زدیم	
5561	غیر با بی‌ادبی تا نه در آید[4373] اینجا	قفل لب بوسه‌کنان[4374] بر در میخانه زدیم	
5562	نه چو خورشید گذشتیم ز دار عالم	پشت پا[4375] بر فلک از[4376] همت مردانه زدیم	
5563	شعلهٔ شمع مپندار که آتش باشد	مشت آبی است که بر آتش پروانه زدیم	L 172[b] N 137[b]
5564	فارغ از سایهٔ اقبال هما گردیدیم	خیمهٔ خویش چو بر گوشهٔ ویرانه زدیم	
5565	دایم از بادهٔ معنی دل ما سرشار است	تا به لب مهر خموشی لب پیمانه زدیم	
5566	قطع کردیم لباس دو جهان را از بر	بخیه بر خرقهٔ تجرید فقیرانه زدیم	S 78[b]

5567 یاد[4377] می‌داد سعیدا ز مزاج[4378] فغفور
هر سفالی که در او[4379] بادهٔ رندانه زدیم

- 638 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

5568	می‌سزد[4380] گر کُله خویش به سر کج بینم[4381]	من که چون لاله ز خون دل خود رنگینم	L 172[b] S 79[a]

[4371] فکر L، S، M، N: زلف B

[4372] سخن S، M، N: چمن L، B

[4373] در آید L، S، N، B: آید M

[4374] بوسه‌کنان S، M، N، B: بوسه زنان L

[4375] پا S، M، B: تا L: و پا N

[4376] از L، M، N، B: - S

[4377] یاد L، S، M، N: یار B

[4378] مزاج B: مجاز L: اساس S، M، N

[4379] او S، M، N، B: آن L

[4380] می سزد S، N: می برد L: می‌یزد M: می‌پرد B

[4381] بینم S، M، N، B: بینیم L

5569	چون فلک نی به هوای دل خود در چرخم[4382]	چون زمین بار جهان می‌کشم و تسکینم	M 110a N 137b B 79a
5570	ظاهرم رنگ دگر دارد و باطن[4383] دیگر	بدنم گرچه ز خاک است به جان سنگینم	
5571 [4384]	باده چون نوشم و دل جمع[4385] چسان بنشینم	من که از شادیِ بسیار چو گل غمگینم	
5572	فرس فکر نرانم به هوای رخ کس	دایما پیرویِ شاه کند فرزینم	
5573	بسته بادا درِ آن باغ سعیدا بر من که خلد خار ندامت به کف گل‌چینم		S 79b

- 639 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

5574	ندارد منت بار لباس از هیچ کس دوشم	نباشد چون کمان غیر از خدنگ غم در آغوشم	L 172b
5575	چو افلاطون به وحدت سال‌ها در خم کنم مسکن[4386]	چو می با خام‌طبعان و هواخواهان[4387] نمی‌جوشم	S 79b M 110b N 138a
5576	به چندین جامهٔ ازرق که ای[4388] زاهد به بر داری	تو عیب من نمی‌پوشی و من عیب تو می‌پوشم	B 79a
5577	ز خود رفتم نرفتم هیچ گه از یاد فکر غم	بسی گشتم چو دیدم در دل شادی فراموشم	N 138b
5578	به فریادم کجا خم می‌رسد یا شیشه یا ساغر[4389]	مگر دریا شود می تا کند یک لحظه مدهوشم	
5579	ز حرف سخت سنگ کودکان بهتر که از دردش[4390]	نشد پر خطر دیوانه ز این پر شد از آن گوشم	L 173a

---

[4382] در چرخم S، M، N، B: می گردم L

[4383] باطن L، M، N، B: باطین S

[4384] 5571 S، M، N، B: - L

[4385] دل جمع S، M، N: دل تنگ B

[4386] کنم مسکن S، M، N، B: کمین کردم L

[4387] هواخواهان L، M، B: هواخاهان S: هواخان N

[4388] ای S، M، N، B: این L

[4389] یا ساغر S، M، N، B: ساغر L

[4390] دردش L، S، N، B: دورش M

5580
شب وصلش نبودم باخبر از نشئهٔ مجلس
سعیدا برد[4391] دل امروز یاد صحبت دوشم

- 640 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 173a S 79b M 110b N 137b B 79a

5581 بنمای رو که واله آن روی چون گُلم[4392] قربان شوم ترا چه کنم بی‌تحمّلم

5582 یک ساغر شراب میسّر اگر شود در بزم روزگار ز اهل تجمّلم

N 138a

5583 دزدیده هم نکرده فلک سوی من[4393] نظر در روزگار سرمهٔ چشم تغافلم

M 111a

5584 در هر ظهور عشق ظهور[4394] دگر کند در شهر و کوچه‌ها سگ و در باغ بلبلم

B 79b

5585 تا مرغ دل ز دانهٔ خالش[4395] طمع برید نی[4396] در شکنج زلف و[4397] نه در قید کاکلم

5586 از جا به هیچ باب سعیدا نرفته‌ام
چون خانه‌زاد صبر و مرید توکّلم

- 641 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 173a S 80a

5587 به دل داغ غم عشق[4398] بت پرکینه‌ای[4399] دارم نه داغ است اینکه از جان رونما آیینه‌ای دارم

[4391] برد L، S، M، N: برده B

[4392] واله آن روی چون گلم L، S، M، N: واله و حیران آن گلم B

[4393] من L، S، M، B: ما N

[4394] ظهور L، N، B: ظهوری S، M

[4395] خالش S، M، N، B: جانش L

[4396] نی S، M، N: نه L، B

[4397] و L، B: - S، M، N

[4398] عشق L، St، M، N، B: عشقم S

[4399] پر S، M، N: بی L، B

5588	چو مشکم نکهت فقر سواد الوجه می‌آید	از آن چون نافه بر تن خرقهٔ پشمینه‌ای دارم	M 111[a] N 138[a] B 79[b]
5589	تو ای زاهد ملمع کرده‌ای دلق ریایی را	من از لمعات داغ او مصفّا سینه‌ای دارم	
5590	اگرچه تلخ دارد فکر شنبه کام طفلم را	ولی از قند شیرین‌تر شب آدینه‌ای دارم	
5591	ز بس کردم صفا در یاد آن معنی دل خود را	به تصویر خیالش خلوت آیینه‌ای دارم	

5592 گدایم گرچه در صورت سعیدا لیک در معنی

ز داغ بی‌شمار عشق او گنجینه‌ای دارم

- 642 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5593	همچو گل راز درون خود نمایان می‌کنم	خویش را در عین جمعیت پریشان می‌کنم	L 173[b] S 80[a] M 111[a] N 139[b] B 79[b]
5594	همچو دریا چین به رو دارم ولی صافی‌دلم	همچو شبنم گریه را در خنده پنهان می‌کنم	
5595	تازه می‌سازم به ناخن زخم‌های کهنه را	غیر می‌داند به درد خویش درمان می‌کنم	
5596	طینتم پاک است از عصیان مرا اندیشه نیست	آفتابم در لباس[4400] ابر جولان می‌کنم	
5597	از میان عیب‌بینان مقید در لباس	می‌برم خود را و بی‌قیدانه عریان می‌کنم	
5598	خوش نمی‌آید مرا ظاهرپرستی همچو خلق	خویش را آزاد و دل را[4401] بندهٔ آن می‌کنم	
5599	گشتنم شیب و فراز دهر را بی‌چیر نیست	هست ناهمواری‌ای در طبع سوهان می‌کنم	M 111[b]
5600	جان من قربان نگویم آن کنم[4402] یا غیر آن	پادشاهی آنچه[4403] فرمان می‌کنی آن می‌کنم	
5601	با که گویم گر نگویم با تو حال خویش را	مورم و عرض مطالب با[4404] سلیمان می‌کنم	

[4400] لباس L، B: حجاب S، M، N

[4401] دل را M، N، B: خود را L: خودلرا S

[4402] نگویم آن کنم L، S، M، N: کنم یا دل کنم B

[4403] آنچه L، B: هرچه S، M، N

[4404] با S، M، N، B: بر L

5602	برّه‌بند عشقم و طاقت نمی‌آرم دگر	خویش را خواهی نخواه امروز قربان می‌کنم	
5603	چشم گریان دارم و موی[4405] سفید و باز هم	از برای راه رفتن فکر سامان می‌کنم	S 80[b]
5604	تا مگر رنگ حنا از پای او افتد به دست	طفل چشم خویش را من باز گریان می‌کنم	

5605 [4406] گفتمش جان رو نمایت رونما گفتا که خوب
گر کشم نقصان سعیدا باز تاوان می‌کنم

- 643 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن فعولن]

5606	منم نادان تو دانایی[4407] چه گویم	ز حال دل که بینایی چه گویم	L 173[b] S 80[b] M 111[b] N 140[a] B 79[b]
5607	ز دست نارسا و بخت کوتاه	به پیشت سرو بالایی[4408] چه گویم	
5608	دلم را[4409] جستجویت تشنه‌تر کرد	سحاب لطف و دریایی چه گویم	
5609	ترا می‌خوانم[4410] و جان می‌کنم صرف	اگر خود بی طلب آیی چه گویم	
5610	از آن لب شکوه‌ها دارم نهانی	بر آید گر تمنایی چه گویم	L 174[a]
[4411] 5611	شکایت‌های چشم می پرستت	به خود هرگز نمی‌آیی چه گویم	

5612 تو کردی در جهان اسرار ما فاش
سعیدایی[4412] سعیدایی چه گویم

[4405] موی S، M، N، B: مویی L
[4406] 5605 S، M، N، B: - L
[4407] تو دانایی S، M، N، B: تویی دانا L
[4408] بالایی L، M، N: بالای S، B
[4409] را L، S، M، N: ار B
[4410] می‌خوانم S، M، N: می‌خواهم L، B
[4411] 5611 L، S، M، N: - B
[4412] سعیدایی L، S، M، B: سعیدا بی N

- 644 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 174[a] S 80[b] M 111[b] N 140[a] B 79[b]

5613 به غیر از[4413] دانهٔ دل ز آب چشمش سبزتر دارم / نه هر تخمی که کردم زیر خاک امید بر دارم

5614 مرا[4414] در راه تقدیر و قضا تسلیم باید بود / که از او هر چه بینم دست بر بالای سر دارم — M 112[a]

5615 سراغ دل به غیر از موی او از کس نمی‌گیرم / کز این گم‌گشته زلف او خبر دارد خبر دارم

5616 دلم آیینهٔ حق است و[4415] من عکس جمال او / چو با من او نظر دارد منش با او نظر دارم

5617 سعیدا از رخ خورشیدمانندش نمی‌ترسم[4416]

ز زلف و کاکل و چشم سیاه او خطر[4417] دارم

- 645 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 174[a] S 81[a] M 112[a] N 140[a] B 79[b]

5618 کی جفای می و معشوقه و مهتاب کشم / من که خون جگر خود چو می ناب کشم

5619 نظرم تشنهٔ ابر کرم کس نشود / من که از چشمهٔ خورشید به چشم آب کشم — N 140[b]

5620 بی‌نیازم کند از هر دو جهان در آغوش / گر شبِ[4418] قامت موزون تو در خواب کشم

5621 منعم از گریه مکن ناصح و بگذار که من / دلق آلودهٔ خود را به کفن[4419] آب کشم — B 80[a]

[4413] به غیر از S، M، N: به غیر L، B

[4414] مرا S، M، N: ترا L، B

[4415] و L، N: - S، M، B

[4416] نمی‌ترسم L، S، M، N: نظر دارم B

[4417] خطر L، M، B: حذر S، N

[4418] شب L، S، M، B: شبی N

[4419] به کفن L، M، N، B: می ناب بفکن S

5622	یک دمم چشم سیاه تو ترحم[4420] نکند	خویش را گر به دم خنجر قصاب کشم	
5623	پهلویم درد کند بسکه ضعیف است وجود	به هوس آه چو بر بستر سنجاب کشم	
5624	نرود لذت آغوش تو از یاد مرا	هر زمان دست به خمیازهٔ دریاب کشم	
5625	ای خدا حلقه به‌گوش در خود ساز مرا	چند چون حلقهٔ در گوش به هر باب کشم	L 174[b]
5626	بیش از این رشتهٔ جان تاب ندارد دیگر	تا به کی من ستم دست رسن‌تاب کشم	
5627	گردبادم نرسانید به جا خاک مرا	بهتر آن است که من رخت به گرداب کشم	
5628	گرچه یارم همه جا هست در آغوش مرا	بهتر آن است که در گوشهٔ محراب کشم	

5629 رخت هستی به در آورد سعیدا به امید
که از این بحر مگر گوهر نایاب کشم

- 646 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

5630	گاه روباه و[4421] گهی شیر و گهی خرگوشیم	گاه هشیار و[4422] گهی مست و[4423] گهی مدهوشیم	L 174[b] S 81[a] M 112[b] N 140[b] B 80[a]
5631	سخن توبه و تسبیح به زاهد گویید	باده تا هست در این میکده می می‌نوشیم	
5632	گر حقیقت نبود عشق مجازی کافی است	دیگ آبیم که از آتش خس[4424] در جوشیم	
5633	سعی ما در ره جانان نه به امداد کسی است	تا در این تن رمقی هست به جان می‌کوشیم	N 141[a]

[4420] ترحم S، M، N، B: تحمل L
[4421] و L، N، B: - S، M
[4422] و L، N، B: - S، M
[4423] و L، N، B: - S، M
[4424] خس L، S، B: حسن M، N

5634	سر کونین نهان در دل خون‌گشتهٔ ماست	آن حبابیم که دریای[4425] قدح[4426] می‌پوشیم[4427]	S 81b
5635	در خرابات سرودیم[4428] به مسجد تسبیح	پیش گل دیده و در صحبت بلبل گوشیم	
5636	ما گل باغ جهانیم و رقیبان خارند[4429]	راز خود فاش و[4430] گناه دگران[4431] می‌پوشم	

5637 ما ز مردن نهراسیم که خود بر سر خویش

خاک کردیم سعیدا و کفن بردوشیم

- 647 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

5638	دور از رخش چه‌ها منِ بی‌تاب[4432] می‌کشم	منت ز درد[4433] خون ز رگ خواب می‌کشم	L 174b S 81b M 112b N 141a B 80a
5639	خاکم غبار چشم رکابش نمی‌شوم[4434]	خود را به پای دامن احباب می‌کشم	
5640	بی او کجاست خواب ولی طرح خواب را	گاهی به روی بستر سنجاب می‌کشم	L 175a
5641	شاید که در خیال بود یوسفی نهان	از چاه دل به دیدهٔ خود آب می‌کشم	
5642	دی یک نفس قرار گرفتم به وعده‌ات	شرمندگی ز[4435] دیدهٔ سیماب می‌کشم	

[4425] دریای L، M، S، B: دریایی N

[4426] قدح L، B: قدم S، M، N

[4427] می‌پوشیم L، M، S، N: می‌نوشیم B

[4428] سرودیم S، M، N: سجودیم و L، B

[4429] خارند N، B: خوارند L، S، M

[4430] و L، N، B: - S، M

[4431] دگران S، N، B: دیگران L، M

[4432] بی‌تاب L، S، M، N: درویش B

[4433] درد S، M، N، B: درد و L

[4434] نمی شوم S، M، N: نمی شود L، B

[4435] ز S، M، N: به L، B

5643	سجادهٔ نماز کشیدم بسی به دوش	مِن بعد می[4436] به گوشهٔ محراب می‌کشم	
5644	قد راست چون کنم به تواضع که چون کمان[4437]	خمیازه را به قوت درياب می‌کشم	
5645	تا در حساب نیک و بد از هم جدا شود[4438]	من نام خود ز دفتر انساب می‌کشم	M 113[a]
5646 [4439]	خود را غبار خاطر نیکان نمی‌کنم	من زنده‌خاک خویش به سیلاب می‌کشم	

5647 رحمت اگر به جرم سعیدا برابر است N 141[b]

فرداست در بهشت می ناب می‌کشم

- 648 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 175[a] S 81[b] M 113[a] N 141[b] B 80[a]

5648	من نه آنم که زنم ساز و به خود گریه کنم	خنده بر چرخ بد[4440] انداز و به خود گریه کنم	
5649	نیست جا این قدر شمع مرا چون فانوس	تا کشم شعلهٔ آواز و[4441] به خود گریه کنم	S 82[a]
5650	بنما سرو قد خویش که من فاخته‌وار	تا شوم از همه ممتاز و[4442] به خود گریه کنم	
5651 [4443]	نیست آشفتگیم از گل رخسار کسی	چون خیال تو کنم ناز[4444] و به خود گریه کنم	

[4436] می L، M، N، B: من S

[4437] چون کمان L، S، M، N: هر زمان B

[4438] جدا شود L، M، N، B: شود جدا S

[4439] 5646 S، M، N: - L، B

[4440] بد L، M، B: بر S: به N

[4441] و N، B: - L، M، S

[4442] و S، M، N، B: - L

[4443] 5651 S، M، N: - L، B

[4444] ناز M، N: باز S

5652	من حسرت‌زده را باده از آن خُم مدهید	که خبردار شوم باز و[4445] به خود گریه کنم
5653	چرخ اگر آب دهد از دم[4446] تیغ تو شوم	همچو فواره سر افراز و به خود گریه کنم
5654	سخت ماتم‌زده‌ام نوحه‌گران می‌خواهم	تا شوندم همه دمساز و[4447] به خود گریه کنم
5655[4448]	بستم احرام که با نغمه روم همچو خیال	در سراپردهٔ آواز و[4449] به خود گریه کنم

5656 شِکوه چون مدعیم[4450] نیست سعیدا ز کسی

گِله از خود کنم آغاز و به خود گریه کنم

- 649 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

5657	به قطع هستیِ خود سخت[4451] دستیار خودم	همیشه میل‌کش[4452] چشم اعتبار[4453] خودم	L 175[b] S 82[a] M 113[a] N 141[b] B 80[a]
5658	اگرچه تشنه‌لبم دیده بحر استغناست	چو آب می‌رودم عمر و[4454] در کنار خودم	
5659	چنان ز خویش برون رفته‌ام که شد عمری	نشسته‌ام شب و روز و در انتظار خودم	B 80[b]
5660	ز بیم آه جگرسوز خویشتن دایم	چو ابر منتظر چشم اشکبار خودم	M 113[b]
5661	گرفته عقل به دست اختیار من ز آن ره	همیشه در پیِ بگسستنِ مِهار خودم	N 142[a]

[4445] و S، M، N: - L، B

[4446] دم S، M، N، B: لب L

[4447] و S، M، N: - L، B

[4448] 5655 L، S، M، B: - N

[4449] آواز و S، M، B: احوال L

[4450] مدعیم S، M، N، B: مدعی L

[4451] سخت S، M، N، B: خوب L

[4452] میل‌کش L، M، N: میل‌کشی S، B

[4453] اعتبار S، M، N، B: اشکبار L

[4454] و N، B: - L، S، M

5662	از آن زمان که ترا عین خویشتن دیدم	دگر چو آهوی چشم بتان شکار خودم
5663	ز فکر رفته سعیدا هوای سیر وطن	
	از آن زمان که غریب دیار یار خودم	

- 650 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 175b
S 82b
M 113b
N 142a
B 80b

5664	منت اغیار و آزار ملامت می‌کشم[4455]	می‌کشم باری[4456] اگر بار[4457] ملامت می‌کشم
5665	هرچه آید[4458] بر سرم سنگ محبت را به دوش	می‌شوم منصور و بر دار ملامت می‌کشم[4459]
5666	نیست جز مفلس سلامت رو در این یک گوچه راه	تا بود در جیب دیناری ملامت می‌کشم[4460]
5667	تا سلامت بگذرم از دیدهٔ نامحرمان	خویش را در چار دیوار ملامت می‌کشم[4461]
5668	نیست در تن جای یک ناخن سلامت ای رقیب	سنگ بر سر پای بر خار[4462] ملامت می‌کشم
5669	غیر می‌داند سعیدا سبحه دارد در بغل	

[4455] منت اغیار و آزار ملامت می‌کشم L، M، N، B: S

[4456] باری L، S، N، B: بالری M

[4457] بار L، M، N، B: باری S

[4458] آید M، N: آمد L، B

[4459] هرچه آید بر سرم سنگ محبت را به دوش / می شوم منصور و بردار ملامت می‌کشم L، M، N، B: S

[4460] نیست جز مفلس سلامت رو در این یک گوچه راه/ تا بود در جیب دیناری ملامت می‌کشم L، M، N، B: S

[4461] خویش را در چار دیوار ملامت می‌کشم L، M، N، B: S

[4462] خار S، M، N، B: سنگ L

من به زیر دلق زنار ملامت می‌کشم

- 651 -
[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 175[b] S 82[b] M 113[b] N 142[a] B 80[b]

5670 عالم تمام یک نظر است و ندیده‌ایم — این مرغ زیر بال و پر است و ندیده‌ایم

5671 غافل نشسته‌ایم ز شمشیر[4463] باز دهر[4464] — گویا به پیش رو[4465] سپر است و ندیده‌ایم

L 176[a]

5672 از بس خیال روی تو حیرت فزوده‌است — چون نور دیده در نظر است و ندیده‌ایم

B 80[b]

5673 ما را حدیث دوست به دست فراق داد — خوش وعده‌ها که در خبر است و ندیده‌ایم

N 142[b]

5674 آن کس که دست بر سر هَمیان نهاده‌است — در زیر بار تا کمر است و ندیده‌ایم

M 114[a]

5675 چون مردم دو چشم در این تکیه‌گاه یار — با ما همیشه سر به سر است و ندیده‌ایم

5676 [4466] گردیده‌ایم جمله ولی روی یار را — از مهر هم برهنه‌تر است و ندیده‌ایم

5677 سوی بت زمانه سعیدا به سهو هم
تا گردنش در آب زر است و ندیده‌ایم

- 652 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 176[a] S 82[b] M 114[a] N 142[b] B 80[b]

5678 برون می‌آورد از دل کدورت را می نابم — تدارک می‌کند تلخی هجران را شکر خوابم

[4463] شمشیر S، M، N، B: شمشیر و L

[4464] دهر S، M، N، B: یار L

[4465] رو S، M، N: پا L، B

[4466] 5676 S، M، N: - L: <5674 B

5679 من از آن جوهر ذاتی که دارم کم نمی‌گردم[4467] چه شد چون تیغ گردون گر در آتش می‌دهد آبم[4468] S 83[a]

5680 به زلفش گر ندارم نسبتی خود[4469] از چه رو طالع گهی دارد پریشان گه مشوّش گاه بی‌تابم[4470]

5681 اگر بادم برد پیچیده خواهد برد خاکم را و گر سیلم برد می‌افکند در دست گردابم[4471]

5682 اگر تیغم زنی بر سر چو کوه از جا نمی‌جنبم چو یوسف می‌روم گر افکنی در چاه سیمابم

5683 سعیدا جز حضور[4472] دل عبودیت نمی‌دانم
از آن روزی که شد ابروی جانان طاق محرابم[4473]

- 653 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

5684 منم که خود غم و خود یار غمگسار خودم گهی شرابم و گه نشئۀ[4474] خمار خودم L 176[a]

5685 به هر صفت که ببینی منم نه غیر من است که خود محیطم و خود موج و خود کنار خودم S 83[a] M 114[a] N 142[b]

5686 فنا و فقر و بقا را ز هم جدایی نیست که خود خزانم و خود باغ و خود بهار خودم B 80[b]

5687 به صیدگاه محبت[4475] اگر روی دانی که خود شکارم و خود باز و خود سوار خودم N 143[a]

[4467] کم نمی‌کردم L، S، M، B: نمی‌گردد N

[4468] آبم L، S، M، N: تابم B

[4469] خود L، M، N: پس B

[4470] به زلفش گر ندارم نسبتی خود از چه رو طالع / گهی دارد پریشان که مشوش گاه بی‌تابم L، M، N، B: S

[4471] اگر بادم برد پیچیده خواهد برد خاکم را / و گر سیلم برد می افکند در دست گردابم L، M، N، B: S

[4472] حضور L، S، M، B: حصول N

[4473] محرابم L، S، M، B: ابرویم N

[4474] نشئۀ L، B: نشئه گه S، M، N

[4475] محبت L، B: تفکر S، M، N

5688 ندیده دیدهٔ غیری جمال پاک[4476] مرا | که خود رقیبم و خود عشق و خود نگار خوم L 176[b]

5689 گهی حسینم و گه موسی و گه ابراهیم | که گاه نیلم و گه منجنیق و دار[4477] خودم

5690 منم که با همه اشیا محیط می‌خوانند | منم که دایره و نقطه و مدار خودم M 114[b]

5691 به هر دیار سعیدا چو رفتم و دیدم
همان مصاحب من یار[4478] در دیار خودم

- 654 -
[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 176[b] S 83[a] M 114[b] N 143[a] B 80[b]

5692 من ز جا از سخن جنت و مأوا نروم | از سر کوی بتان گر[4479] روم از جا نروم

5693 جلوه‌اش بیشتر از رفتن من بُرد از جا | خود به خود از پی آن سرو خودآرا نروم

5694 لاله‌ام لاله به خون جگر خود سازم | همچو ساغر پی دریوزهٔ مینا نروم S 83[b] B 81[a]

5695 چون روم بر در او بگذرم از نام و نشان
ز آن روم از خود و همراه سعیدا نروم

- 655 -
[غزل]
[فعولن فعولن فعولن فعول]

L 176[b] S 83[b] M 114[b] N 143[a] B 81[a]

5696 ندیده کسی آنچه من دیده‌ام | سرم گشت از بسکه گردیده‌ام

5697 اگر تار عمرم کند دور نیست | بر این رشته بسیار پیچیده‌ام[4480]

5698 دمی بی محبت کجا بوده‌ام | که تا بوده‌ام عشق ورزیده‌ام

[4476] پاک L، S، M، N: یار B

[4477] و دار B: وار L، S: دار M، N

[4478] یار L، S، M، N: یار و B

[4479] گر L، S، M، N: ار B

[4480] پیچیده‌ام S، M، N، B: گردیده‌ام L

5699	وفا و محبت در این کهنه دیر	ندیدم ز کس بلکه نشنیده‌ام	
5700 [4481]	ز من خوش نشد دل کسی را ولی	نرنجانده‌ام هم نرنجیده‌ام	
5701	ز مردم کسی را که خودبین نباشد	ندیدم به جز مردم دیده‌ام	N 143b

5702 سعیدا ز[4482] اوضاع آزادگان

همین ناپسندی پسندیده‌ام

- 656 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5703	ما به کوی یار نالان می‌رویم	سوی آن سلطان خوبان می‌رویم	L 177a
5704	هر کرا جمعیتی بینی ز ماست	گرچه حیران و پریشان می‌رویم	S 85b M 116b
5705	ابتدا و انتهای ما یکی است	آمده[4483] عریان و عریان می‌رویم	N 146a B 81a
5706	جنبش ما از خم چوگان اوست	گرچه سرگردان و غلطان[4484] می‌رویم	M 117a
5707	دلبر ما از دل ما دور نیست	گر به زاهد گر به رهبان می‌رویم	
5708	ایستادن نیست ممکن در جهان	پازنان سر در گریبان می‌رویم	
[4485]5709	این قیام و قعدهٔ عشّاق توست	آنکه ما افتان[4486] و خیزان می‌رویم	
5710	یأس شاطر لشگر غم در قفاست[4487]	در میان ما طرفه شادان می‌رویم	

5711 هر دو جانب را سعیدا دوستیم

[4481] 5700 S، M، N، B: - L

[4482] ز L، M، N، B: از S

[4483] آمده S، M، N: آمدیم L، B

[4484] غلطان S، M، N، B: حیران L

[4485] 5709 S، M، N، B: - L

[4486] افتان S، N، B: افتادن M

[4487] قفاست L، B: قفا S، M، N

گه به موسی گه به هامان[4488] می‌رویم

- 657 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 177a
S 83b
M 114b
N 143b
B 81a

5712 گاه چون ظاهرپرستانش عبادت می کنم — لیک از آن بسیار می‌ترسم که عادت می‌کنم

M 115a

5713 من ز موجودات تحقیق وجودش کرده‌ام — سیر وحدت را نهان در عین کثرت می‌کنم

5714 می‌کنم دل را به مژگان سیاهی رو به‌رو — ساده بود این لوح پیش از این منبّت می‌کنم

5715 [4489] می‌فشانم اشک خون‌آلوده بر خاک درش — از برای مردم بیمار شربت می‌کنم

5716 [4490] می‌تراشم هر زمان از دل بتی کو آزری — تا ببیند قدرت حق را چه صنعت می‌کنم

5717 می‌توانم دل ز نیش[4491] خنجرش گیرم به زور — در میان جان است با آن من[4492] مروّت می‌کنم

S 84a

5718 ساقیا گر عمر باشد نذر کردم بعد از این — خدمت این دَور تا دَور قیامت می‌کنم

5719 روزیم خون جگر شد بر سر آن[4493] کو مدام — می‌دهم دل را دل و راضی به قسمت می‌کنم

5720 گه روم خود گه رود دل[4494] گه رود جان بر درش — من حریفم پاسبانی را به نوبت می‌کنم

5721 این دل[4495] غم‌دیده را از رفتن بی‌جا بسی — گاه وحشت گه شکایت گه نصیحت می‌کنم

L 177b

5722 گر ز زلفش حلقه‌ای افتد سعیدا در کفم

[4488] هامان L، S، M، N: هامون B

[4489] 5715 S، M، N، B: - L

[4490] 5716 L، S، M، N: - B

[4491] نیش S، M، N، B: پیش L

[4492] با آن من S، M، N: با او من L: من با او B

[4493] آن L، M، N، B: این S

[4494] رود دل L، M، N، B: رو دل S

[4495] دل L، M، N، B: دلی S

حلقه‌ها در گوش استغنا و همّت می‌کنم

- 658 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 177[b] S 84[a] M 115[a] N 144[a] B 81[a]

5723 از پریشانی نه سرگردان چو کاکل می‌شوم غنچه‌ام هر گه پریشان می‌شوم گل می‌شوم

[4496] 5724 نیست در بی‌رحمیش حرفی همین[4497] در کشتنم او تحمل می‌کند من بی‌تحمل می‌شوم

5725 خار خشکم باغبانا آتشی بر من مزن[4498] باد اگر دامن زند ز اهل تجمل[4499] می‌شوم

5726 آه در دل خاک بر سر رو به صحرا می‌کنم خوش به سامان می‌روم یار توکّل می‌شوم

[4500] 5727 گر نمایم خوار[4501] در چشم عزیزان دور نیست من که آخر خود چراغ صبحم و گل می‌شوم

[4502] 5728 از پریشانی سعیدا نیستم غمگین که من

غنچه‌ام هر گه پریشان می‌شوم گل می‌شوم

- 659 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 177[b] S 84[a] M 115[b] N 144[a] B 81[a]

5729 نی همین از خودنمایی پا و سر پیچیده‌ام خویش را در جیب صد عیب و[4503] هنر پیچیده‌ام

5730 هرچه با گردون دون دادم همانم باز داد[4504] چون صدا این کوه را من بر[4505] کمر پیچیده‌ام

[4496] 5724 L، S، M، N: - B

[4497] همین S، M، N: مگر L

[4498] مزن L، N، B: بزن S، M

[4499] تجمل S، M، N، B: تحمل L

[4500] 5727 L، B: >5726 S، M، N

[4501] خوار L، S، M، B: خار N

[4502] 5728 S، M، N: - L، B

[4503] و L، M، N، B: - S

[4504] باز داد S، M، N، B: داد باز L

[4505] بر S، M، N: در L، B

5731 [4506] باطن خود را به ظاهر نیک گردانیده‌ام — این[4507] بدان ماند که عیبی در همنر پیچیده‌ام — B 81b

5732 [4508] فکر زلفش تا نبیند همچو مشک افسردگی — چون ضیا در پرده‌های چشم تر پیچیده‌ام

5733 او منزّه بوده‌است از نقد و جنس و[4509] خیر و شر — من عبث بر تار و پود خیر و شر پیچیده‌ام — S 84b

5734 قطرهٔ خونی به بیداری بر آید مشکل است
ز این رگ[4510] خوابی که من بر نیشتر پیچیده‌ام

- 660 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 177b
S 84b
M 115b
N 144b
B 81b

5735 اول چو داغ بر سر دردی رسیده‌ایم — چون آه تا به خاطر مردی رسیده‌ایم

5736 جَو جَو حساب خویش به خرمن سپرده‌ایم — چون کاه تا به چهرهٔ زردی رسیده‌ایم — M 116a

5737 ما در پی کمال به خاک اوفتاده‌ایم — دانند ناقصان[4511] که به گردی رسیده‌ایم — L 178a

5738 هر گه[4512] نظر به موسم خود می‌کنیم[4513] ما
چون نوبهار رفته و در دَی رسیده‌ایم

- 661 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[4506] 5731 (2) L، S، N، B: 5732 (2) M

[4507] این S، M، N، B: آن L

[4508] 5732 (2) L، S، N، B: 5731 (2) M

[4509] و L، B: - S، M، N

[4510] رگ L، S، N، B: رنگ M

[4511] ناقصان S، M، N، B: دیگران L

[4512] هر گه L، S، M، N: هرگز B

[4513] می‌کنیم L، S، M، N: کس کنیم B

5739	از دم تیغ غم او هر نفس خون می‌خورم[4514]	کس نمی‌داند که من[4515] این باده را چون می‌خورم[4516]	L 178a
5740	همت عالی به مردن تشنه‌لب راضی تراست	کاسهٔ آبی که من از دست جیحون می‌خورم	S 85a M 116a N 145b
5741	در دل شوریدهٔ من قوت شادی نماند	بس شکست از لشکر غم در شبیخون[4517] می‌خورم	B 81b
[4518] 5742	تکیه‌ام تا گشته همت فکر بس گردیده پاک	خرقه موزون کرده‌ام در فقر و[4519] مضمون می‌خورم	M 116b
5743	این پشیمانی ندارد سود ساقی می بیار[4520]	چون نخوردم[4521] پیش از این بد کردم اکنون می‌خورم	

5744 ای سعیدا از شراب ناب و لعل کام‌بخش

چون تو منعم می‌کنی من بعد بی‌چون می خورم

- 662 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

5745	عزلت گزیده‌ایم و[4522] به عزت رسیده‌ایم	صحت شدیم تا که ز صحبت بریده‌ایم	L 178a S 85a
5746	غافل مشو ز چشم حوادث که در دمی	همچو نگه ز دیدهٔ بینا پریده‌ایم[4523]	M 116b N 145b B 81b
5747	هر موجخیز گریهٔ ما بحر[4524] خون بود	با نوح این تلاطم طوفان ندیده‌ایم	S 85b

[4514] می‌خورم S، M، N، B: می‌خوریم L

[4515] نمی‌داند که من S، M، N: نمی‌داند که ما L: نمی‌دانم که من B

[4516] می‌خورم S، M، N، B: می‌خوریم L

[4517] شبیخون L، M، N، B: شب خون S

[4518] 5742 S، M، N، B: - L

[4519] و L، S، N، B: - M

[4520] بیار L، S، N، B: به یاد M

[4521] نخوردم S، M، N، B: نخورم L

[4522] و L، B: - S، M، N

[4523] پریده‌ایم L، B: بریده‌ایم S، M، N

[4524] بحر S، M، N، B: موج L

5748	آیینه جام باده و تخت است تخته پوست[4525]	ما قصهٔ سکندر و دارا شنیده‌ایم	
5749	در آرزوی خانهٔ آن خانمان خراب	هر کوچه‌ای[4526] که بود به[4527] عالم دویده‌ایم	
5750	بد می‌رسد به گوش صدای گرفت و گیر[4528]	تا از میان خلق چو آهو رمیده‌ایم	
5751	جز خال دانه‌ای[4529] نبود آرزوی ما	در سبزه‌زار سنبل و ریحان چریده‌ایم	
5752	کردیم[4530] گریه گر دم[4531] آبی رسیده‌است	خون خورده‌ایم تا لب نانی[4532] گزیده‌ایم	N 146[a]
5753	خواهی ز طول عمر سعیدا خبر شوی[4533]	چون مغربی[4534] گذشته و صبحی[4535] دمیده‌ایم	L 178[b]

- 663 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 178[b] S 86[b] M 117[b] N 146[a] B 81[b]

5754	دامان دل ز گرد هوس چیده می‌روم[4536]	این کوه قاف بین که چه ببریده[4537] می‌روم
5755	ز این تنگنا چو شعله آتش به دود آه	آخر ز دست حادثه پیچیده می‌روم

[4525] تخته پوست L، S، M، B: پوست تخت N

[4526] کوچه‌ای S، M، N، B: کوچه L

[4527] به S، M، N، B: در L

[4528] گرفت و گیر S، M، N، B: گرفت گیر L

[4529] دانه‌ای L، S، B: دانه M، N

[4530] کردیم L، M، N، B: گردیدیم S

[4531] گر دم L، M، S، B: تا دم N

[4532] نانی L، S، N، B: نابی M

[4533] شوی S، M، N، B: دهی L

[4534] مغربی L، S، M، B: مغرب N

[4535] صبحی L، M، S، B: صبح N

[4536] می‌روم L، S، M، N: می‌رویم B

[4537] ببریده L، B: برّیده S، M، N

5756	در شاهراه عالم معنی فتاده سیر	چشم از عیان[4538] ثابته[4539] پوشیده می‌روم	N 146b
5757	در هر قدم که در ره او می‌نهم به صدق	از هر طرف جمال خدا[4540] دیده می‌روم	
[4541] 5758	از عالم فنا به جهان بقا گذر	این طرفه منزلی است که خوابیده می‌روم	
5759	خود را ز چشم محرم نامحرم جهان	در جامهٔ برهنگی پوشیده می‌روم	
5760	مجنون‌صفت سلوک نکردم طریق عشق	این راه را من از همه پرسیده می‌روم	
5761	هر کس که می‌رود ز جهان گریه می‌کند	الّا فقیر بر همه خندیده می‌روم	
5762	هرگز در این سفر به خودم آشتی نشد	دایم ز خود بریده و رنجیده می‌روم	
[4542] 5763	در بودنم رضای تو گر نیست غم مخور	من دست خویش و پای تو بوسیده[4543] می‌روم	

5764 از نیک و بد هر آنچه سعیدا در این ره است
چون صانعش یکی است پسندیده می‌روم
M 118a

- 664 -

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5765	همچو بلبل آشیان گر در چمن[4544] می‌داشتم	صد زبان سرخ چون گل در دهن[4545] می‌داشتم	L 178b S 86b
5766	همچو زیر بار خود کی[4546] می‌شدم زار[4547] و ضعیف	بار عالم گر به دوش خویشتن می‌داشتم	M 118a N 146b

---

[4538] عیان S، M، N، B: عیون L

[4539] ثابته L، S، M، B: تابته N

[4540] خدا L، S، M، B: جدا M

[4541] 5758-5759 S، M، N، B: - L

[4542] 5763 S، M، N، B: - L

[4543] بوسیده S، N، B: پوشیده M

[4544] آشیان گر در چمن S، M، N: گر چمن در آشیان L: در چمن گر من وطن B

[4545] دهن B: دهان L: سخن S، M، N

[4546] کی L، S، M، N: گر B

[4547] زار S، M، N، B: زرد L

5767	تا نمی‌دیدم ز غربت سردوضعی‌ها به کار	چون سمندر کاش در آتش وطن می‌داشتم	B 82[a]
5768 [4548]	در کمر سنگ قناعت هیچ تأثیری نکرد	کاش من سنگ قناعت در دهن می‌داشتم	
5769	عندلیب باغ خاموشی نمی‌گشتم چنین	همچو طوطی من اگر میل سخن می‌داشتم	N 147[a]
5770	یوسف مقصود را می‌یافتم هر جا که بود	رهبری گر همچو بوی پیرهن می‌داشتم	S 87[a]

5771 کی سعیدا می‌بریدم کف ز خجلت چون ترنج
گر به دست خویش من سیب ذقن[4549] می‌داشتم

- 665 -

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 178[b] S 87[a] M 118[a] N 147[a] B 82[a]

5772	به چوگانش اگر سر گو نمی‌کردم چه می‌کردم	اگر جان خاک راه او نمی‌کردم چه می‌کردم	
5773	نه عالم آن وفا دارد نه جنت آن صفا دارد	اگر جا[4550] بر سر آن کو نمی‌کردم چه می‌کردم	L 179[a]
5774 [4551]	پیِ اثبات شمشیری که خونم ریخت آن بدخو	اشارت گر به آن ابرو نمی‌کردم چه می‌کردم	
5775	سویدای دل و سودای دین و کار ایمان را	از آن گیسو اگر یک سو نمی‌کردم چه می‌کردم	
5776	چو آن نازک‌میان را خواستم در دل کشم صورت	خیال خویش را چون مو نمی‌کردم چه می‌کردم	

5777 سعیدا رو به‌رو چون کرد با دنیا مرا دوران
چو او با او اگر نیرو نمی‌کردم چه می‌کردم

- 666 -

[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

4548 5768-5769 S، M، N، B: - L

4549 ذقن L، N، B: دقن S، M

4550 جا L، M، N، B: جان S

4551 5774 S، M، N، B: - L

5778	حکایت گل روی تو در چمن کردم	هزار طعنه از آن روی بر سمن[4552] کردم	S 87[a] M 118[b] N 147[b] B 83[b]
5779	به داد تشنگیم آب خضر گو[4553] نرسید	عقیق لعل لب یار در دهن کردم	
5780	نکرد غنچهٔ امید من گل از جایی	چه خارها که چو ماهی به پیرهن کردم	
5781	به هر زمین که گذشتم ز اشک خونین دم	شکوفه کردم و گل کردم و چمن کردم	
5782	ز بی‌وفاییِ خود دور یک سخن نشنید	به صد هزار زبان همچو گل سخن کردم	
5783	به یادگار گل عارضی است این داغم	که همچو لاله به صد رنگ در کفن کردم	
5784	ز بسکه بی‌خودیم برده‌است دل ای عقل	دگر میا که در این شهر من وطن کردم	

5785 کسی به[4554] کافرِ کتور[4555] نمی‌کند هرگز — S 87[b]

ز عشق[4556] آنچه سعیدا به خویشتن کردم

- 667 -

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5786	با بتان من عشق‌بازی می‌کنم	عشق را من دل‌نوازی می‌کنم	L 179[a] S 87[b] M 118[b] N 147[b] B 82[a]
5787	بی محبت هر که میرد کافر است	هست تا جان عشق‌بازی می‌کنم	
5788	تا نیازی هست پیش او مرا	پیش غیرش[4557] بی‌نیازی می‌کنم	N 148[a]
5789	گر برد بالا به پایش اوفتم[4558]	پست سازد سر فرازی می‌کنم	

[4552] بر سمن S، N: بر سخن M: با سمن B

[4553] گو S، M، N: اگر B

[4554] به S، N، B: و M

[4555] کتور S، M، N: دشمن B

[4556] عشق S، M، N: جور B

[4557] غیرش S، M، N: غیری L، B

[4558] اوفتم S، M، N، B: افتم L

5790	دلق من از گریه تر شد خوب شد	خرقهٔ خود را نمازی می‌کنم
5791	در محبّت چاره‌ای[4559] با آن که نیست	باز فکر چاره‌سازی می‌کنم

5792 ساحت میدان وسیع افتاده‌است
من سعیدا ترکتازی می‌کنم

- 668 -

[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

S 87b
M 119a
N 148b
B 83b

5793	به هر چمن که وصال ترا خیال کنم	چو گل به خون جگر رنگ خویش آل کنم
5794	به صد زبان نشود اشتیاق من ظاهر	چو گل به باد صبا گر بیان حال کنم
5795	چنان خیال تو جا کرده‌است در جانم	که گر به خویش بیایم ترا خیال کنم
5796	امید هست ز لطف خدای بی‌همتا	که قصر و خانهٔ بدخواه پایمال کنم
5797	به سرّ من که زبان خیال محرم نیست	به خامهٔ دو زبان چون بیان حال کنم
5798	بیار باده و با[4560] محتسب بگو چون است	که خون دشمن دین را به خود حلال کنم

5799 امید هست سعیدا ز لطف همّت دوست
که عمر باقیِ خود صرف در وصال کنم

- 669 -

[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 179a
S 88a

5800	تأثیر نیست در نفس مرد ناتمام	بی‌لذت است میوه چو افتد ز شاخ خام

[4559] چاره‌ای S، M، N، B: چاره L

[4560] با S، N، B: نا M

5801	افتاده سایه از چه[4561] به دنبال آن کرام	عمری است می‌رود پی آن سرو خوش خرام	M 119[a] N 148[a] B 82[a]
5802	دانی که لاله از چه قدح کرده پر ز خون	یعنی که باده بی رخ ساقی بود حرام	
[4562] 5803	افتادگی است پایهٔ بالا بر آمدن	تا گم نمی‌شود نشود ماه نو تمام	
5804	تفریق حق و[4563] باطلِ عالم به نقطه‌ای است	صورت یکی است گر بنویسند خام و[4564] جام	
5805	خواهی به حق رسی[4565] ز دو عالم گذر نما	در قید آن مباش حلال است یا[4566] حرام	
[4567] 5806	مستانه سوی دوزخ و جنت[4568] گذر کنیم	جامی اگر میَم دهد از جام پیر جام	L 179[b]
5807	از سرمه مشت خاک در آن دیده بهتر است	چشمی که وا بود به طمع همچو چشم دام	

5808 روی توجّه همه جز با ودود نیست
خواهی تو خاص باش سعیدا و خواه عام

- 670 -

[غزل]

[مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن]

5809	من دورم و[4569] من دورم مهجورم و مهجورم	بی[4570] روی تو مجبورم بی لعل تو مخمورم	L 179[b] S 89[b]

[4561] از چه S، M، B: ار چه L: گرچه N

[4562] 5803-5804 S، M، N، B: - L

[4563] و N، B: - S، M

[4564] و S، M، B: - N

[4565] به حق رسی L، S، N: به حق رستی M: رسی به حق B

[4566] یا L، B: این S، M، N

[4567] 5806 L، S، N، B: >5808 M

[4568] دوزخ و جنت L، M، N، B: جنت و دوزخ S

[4569] و L، S، M، B: - N

[4570] بی L، S، N، B: بی به M

5810 بی چشم تو حیرانم چون[4571] زلف پریشانم — خود گو چه بوَد درمان[4572] من خسته و رنجورم — M 121[a] N 149[b] B 82[a]

5811 در کعبه و بتخانه در مسجد و میخانه — نبود به پریخانه جز روی تو منظورم

5812 دنیا به چه می‌شاید عقبی[4573] به چه کار آید — این درد و الم زاید آن از تو کند دورم

5813[4574] جان بی تو نیار آمد دل خون دل آشامد — کارم به چه انجامد از دیده بشد نورم — B 82[b]

5814 بس[4575] غصه و غم خوردم[4576] من شکوهٔ این دردم — از دست تو می‌گردم[4577] لیکن چه کنم دورم — S 90[a] M 121[b]

5815 هم درد و الم باشد هم محنت و غم باشد — این حشمت[4578] جم باشد آن[4579] شوکت فغفورم

5816 ناسوده از این گلشن نی جان و نه دل نی تن[4580] — لذت چه برد از من روزی که خورد مورم[4581]

5817 آن یار بعید آمد از بخت سعید آمد
از غیب نوید آمد من شبلی و منصورم

- 671 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5818 ای که می‌گویی خدای خویش را چون دیده‌ام — چون تو می‌گویی بگویم من که[4582] بی‌چون دیده‌ام — L 179[b] S 75[b] M 106[b] N 134[a]

4571 چون L، M، N، B: بی S

4572 گو چه بوَد درمان L، S، M، N: گوی چه درمانم B

4573 عقبی L: عقبا S، M، N، B

4574 5813 S، M، N، B: - L

4575 بس S، M، N، B: پس L

4576 غصه و غم خوردم S، N، B: شکوه و غم دیدم L: غصهٔ غم دیدم M

4577 می‌گردم L، S، M، B: می‌گریم N

4578 حشمت L، S، N، B: چشمت M

4579 آن S، M، N: این L، B

4580 نی جان و نه دل نی تن S، B: نی جان نه دل و نه تن L: نی جان نه دل و نی تن M، N

4581 مورم L، M، N: کورم S، B

4582 من که L، B: با تو S، M، N

B 82b

5819	دست از دامان گلگونش نخواهم داشتن	نشئه‌ها از پرتو آن روی گلگون دیده‌ام	N 134b
5820 [4583]	در دل[4584] خود کرده‌ام سیر سواد اعظمی[4585]	آن سویدا خانه را در برّ مجنون دیده‌ام	
5821	خوانده‌ام مضمون دیوان قضا را بارها	هر چه آمد در نظر مصراع موزون دیده‌ام	

5822 خیرگی می‌کرد چشم از دیدن دیدار غیب

در میان هر گه سعیدا خویش را چون دیده‌ام

- 672 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

5823	هدف برای خدنگ تو جان خود بردم	به پای‌بوس هما استخوان خود بردم	L 180a S 76a
5824	قدم خمیده و من در پی کشیدن آه	گرفته گوشه و زور از کمان خود بردم	M 107b N 135b
5825	زدم به شعله چو پروانه رخت هستی را	غبار حادثه[4586] از دودمان خود بردم	B 82b
5826	حدوث برد مرا تا به بارگاه قِدم	رهی به سوی یقین از گمان خود بردم	S 76b
5827	چه نسبت است که پرسد ز حال من[4587] معشوق	به گوش دل سخنی از زبان خود بردم	N 136a
5828	شهید عشقم و دل را به کف کرفته روان[4588]	به جان‌سپاری سرو روان[4589] خود بردم	
5829	خدنگ غمزه دلم را به نیش پیکان[4590] برد	به دوست پی ز دل خون‌چکان خود بردم	

[4583] 5820 S، M، N، B: - L

[4584] دل S، M، N: دلی B

[4585] اعظمی S، M، N: عالمی B

[4586] حادثه S، M، N، B: جاذبه L

[4587] من L، S، N، B: می M

[4588] روان L، S، N، B: روانی M

[4589] سرو روان L، S، M، B: سرور روان N

[4590] پیکان L، M، N: مژگان S، B

5830 میان این همه اغیار آشکارا من نهاده در دل و[4591] راز نهان خود بردم

5831 ز دست عشق که دادم به هیچ جا[4592] نرسید
به گوش عرش[4593] سعیدا فغان خود بردم

- 673 -

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 180[a]
S 77[a]
M 108[a]
N 136[a]
B 82[b]

5832 به گرد کوی جانان های های ساکنی دارم چون پای مور در این ره صدای ساکنی دارم

5833 رفاقت با چو من مشکل بود کس را در این وادی که دستی[4594] بر کمر چون کوه و پای ساکنی دارم

[4595] 5834 به هر دم آرزویی[4596] سدّ راه خویش می‌بینم چو می‌آیم به هر[4597] منزل هوای ساکنی دارم

5835 نمی‌ماند نهان در خاک مشت استخوان من که چون همت به دوش خود همای ساکنی دارم

5836 چه[4598] شد چون غنچه اوراق دل من گر پریشان شد درون پردهٔ دل دلربای ساکنی دارم

5837 نمی‌دانم سعیدا کی خزان رفت و بهار آمد
M 108[b]
در این وادی چو نی برگ و نوای ساکنی دارم

- 674 -

[غزل]
[مفعول مفاعلن فعولن]

L 180[a]
S 77[a]
M 109[a]
N 136[a]

5838 ناخورده شراب ناب مستیم نادیده خدا خداپرستیم

[4591] و S، M، N، B: - L
[4592] هیچ جا L، S، N، B: هیجا M
[4593] عرش S، M، N، B: عشق L
[4594] دستی L، S، B: دست M، N
[4595] 5834 L، S، M، N: 5836< B
[4596] آرزویی L، B: آرزوی S، M، N
[4597] هر L، M، S، B: سر S
[4598] چه L، S، M، B: چو N

B 82b

5839	خورشید به ما سجود دارد	هرچند که ما ز[4599] خاک پستیم	L 180b
5840	در کفر سواد اعظم عشق	زنّار ز دست فقر بستیم	S 77b N 136b
5841	دیدیم جز او فنای مطلق	چه تحت و[4600] چه فوق هر چه هستیم	
5842	چون بحر خیال موجزن شد	در زورق[4601] فکر خود نشستیم	
5843	سر تا سر کاینات گشتیم	از قید و[4602] قیود عقل جستیم	M 109b
5844	دیدیم طلسم بود و[4603] نابود	با سنگ محبتش شکستیم	
5845	جز کفر رهی به دین ندیدیم	هر چند که مؤمن[4604] الستیم	
5846	بی نفی نشد ثبوت واجب	از کفر به زور[4605] کفر رستیم	
5847	در قبضهٔ قدرتیم چون ما	بیهوده به فکر[4606] قبض و بسطیم[4607]	

5848 بستیم نظر ز بد سعیدا

در خانهٔ عافیت نشستیم

- 675 -

[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

[4599] ز S، M، N، B: چو L

[4600] و L، S، N، B: - M

[4601] زورق L، S، B: ذورق M، N

[4602] و N، B: - L، S، M

[4603] و S، N، B: - L، M

[4604] مؤمن L، N، B: مؤمنی S، M

[4605] زور S، M، N، B: روز L

[4606] فکر S، M، N، B: فکر و L

[4607] بسطیم S، B: بستیم L، M، N

L 180[b]
S 78[b]
M 109[b]
N 138[b]
B 83[a]

5849 نفع آن است که من نافع خود می‌بینم | صنعت آن است که من صانع خود می‌بینم

5850 زلف یا[4608] بخت سیه یا مهِ تابان یا مهر | هر چه رو می‌دهد از طالع خود می‌بینم

5851 چون توانم که دگر پیشرو[4609] کس باشم | من که خود را تبع و[4610] تابع خود می‌بینم

5852 گشت این هستیِ موهومه که از دیدن یار | خویش را در همه جا مانع خود می‌بینم

5853 با وجودی که پریشان نظرم می‌گویند[4611]
چون سعیدا همه جا جامع خود می‌بینم

- 676 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 181[a]
S 78[b]
M 109[b]
N 138[b]
B 83[a]

5854 به بوی زلف جانان[4612] پیچ و[4613] تاب ساکنی دارم | چو بخت خویشتن امروز خواب ساکنی دارم

5855 ز سردی‌های اوضاع فلک طبعم نمی‌جوشد | در این مینای سنگین‌دل شراب ساکنی دارم

5856 نمی‌ریزم به روی خاک هر در اشک حاجت را | صدف‌آسا درون سینه آب ساکنی دارم

5857 چو کوه از جای خود در دامن صحرا نمی‌جنبم | نه[4614] مجنونم سرابم اضطراب ساکنی دارم

N 139[a]
M 110[a]

5858 ز یاد اهل عالم رفتنم را کس نمی‌بیند | چو عمر بی‌وفا من هم شتاب ساکنی دارم

5859 به یاد خال آن عارض که صد خرمن ز دل دارد[4615] | چو مور تنگدل با خود حساب ساکنی دارم

5860 خیال روی او از دل سعیدا بر نمی‌خیزد

[4608] یا S، M، N، B: ما L

[4609] پیشرو L، S، N، B: پیش روی M

[4610] و L، B: - S، M، N

[4611] می‌گویند S، M، N، B: می‌بینند L

[4612] جانان L، S، N، B: جهان M

[4613] و L، S، N، B: - M

[4614] نه L، S، N، B: به M

[4615] دارد S، M، N: دارم L، B

در این ویرانه دایم آفتاب ساکنی دارم

- 677 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلاتن]

5861	اگرچه در نظر خلق اعتبار ندارم	ولی چو آینه در دل ز[4616] کس غبار ندارم	L 181[a]
5862	مرا که شهره[4617] به سرگشتگی[4618] شدم چه کنم	چون جام باده به گردیدن اختیار ندارم	S 79[a] M 110[a]
5863	اگرچه یک گل از این بوستان نچید دلم	هزار شکر که در سینه خار خار ندارم	N 139[a] B 83[a]
5864	به غیر سایهٔ زلفین آفتاب‌پناهش[4619]	به روز حادثه جایی[4620] در این دیار ندارم	
5865	ز چشم زخم[4621] نپیچم به صد هنر یک عیب	گدای عشقم و از دلق پاره[4622] عار ندارم	
5866	گذشتم از سه[4623] و پنج[4624] و دوی[4625] تو ای زاهد	برو برو که سر و برگ این قمار ندارم	
5867	سرش نخوانم و از دوش خود بیندازم[4626]	به پای دار سری را که پایدار ندارم	M 110[b]
5868	مباد سایهٔ باد خزان کم از چمنم	که تاب منّت سرسبزیِ بهار ندارم	L 181[b]

[4616] در دل ز S، M، N: از هیچ L، B

[4617] شهره L، M، N، B: شهر S

[4618] سرگشتگی S، M، N، B: سرکشی L

[4619] آفتاب‌پناهش S، M، N، B:آفتاب نگاهش L

[4620] جایی L، N، B: جای S، M

[4621] خلق S، M، N، B: زخم L

[4622] پاره L، M، N، B: پاره پاره S

[4623] سه S، M، N، B: سر L

[4624] پنج L، S، N، B: هیچ M

[4625] دوی L، B: دویی S، M، N

[4626] بیندازم S، N، B: نیندازم L: M

5869 [4627] به کوی عشق مرا پایدار کی خوانند | هزار بار اگر سر به پای دار ندارم

5870 [4628] به روز واقعه در زیر تاک دفن کنید[4629] | مرا[4630] که طاقت یک لحظهٔ خمار ندارم L 181[a]

5871 خیال دوست مرا بسکه از نزاکت طبع
دماغ بوسه سعیدا سر[4631] کنار ندارم

- 678 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 181[b]
S 85[a]
M 115[b]
N 144[a]
B 83[a]

5872 تنی چون بید لرزان و روان[4632] ساکنی دارم | زمین بی‌قرار و آسمان[4633] ساکنی دارم

N 144[b]

5873 نمی‌آید ز ضعف تن[4634] خدنگ آه من تا لب | که از دست توانایی کمان[4635] ساکنی دارم

5874 چو گل در غنچهٔ طبعم به صد رنگ است حرف اما | به هنگام سخن گفتن زبان[4636] ساکنی دارم

5875 چو تصویرم نباشد اختیار پیش و[4637] پس رفتن | به دست نارسای خود[4638] عنان[4639] ساکنی دارم

[4627] 5869 S، M، N، B: - L

[4628] 5870-5871 S، M، N، B:> 5868 L

[4629] کنید L، S، M، B: کنیدم N

[4630] مرا L، S، M، B: چرا N

[4631] سر L، B: سری S، M، N

[4632] روان L، S، B: روانی M، N

[4633] آسمان L، S، N، B: آسمانی M

[4634] ضعف تن S، M، N، B: ضف لب L

[4635] کمان S، N، B: کمانی L، M

[4636] زبان L، N، B: زبانی S، M

[4637] و L، S، N، B: - M

[4638] نارسای خود L، N، B: نارسانی خود S: نازسای خود M

[4639] عنان L، S، N، B: عنانی M

5876[4640] نه چون بلبل دل هر غنچه را خون کرده‌ام دایم[4641] نسیم‌آسا به گوش گل فغان[4642] ساکنی دارم

5877 به امیدی که بوی[4643] پیرهن از مصر می‌آید در این وادی به هر جا کاروان[4644] ساکنی دارم

5878 سعیدا هیچ گه بی‌غم ندیدم خاطر خود را
در این ویرانه دایم میهمان[4645] ساکنی دارم

- 679 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5879 آه[4646] از آن روزی که چون یوسف نگاری داشتم در نظرهای عزیران اعتباری داشتم

L 181[b]
S 84[b]
M 116[a]
N 145[a]
B 83[a]

5880 یاد ایامی که در این کلفت‌آباد[4647] جهان همچو مینا و صراحی غمگساری داشتم

5881 وای[4648] از آن روزی که پایم می‌فشرد انگور را در خرابات مغان دستی به کاری[4649] داشتم

5882 [4650] سوخت دل یکباره ور نی از گل روی کسی پیشتر در سینه من هم خار خاری داشتم

5883 باد دستی‌های من یکبارگی افشاند و[4651] رفت در دل و[4652] در سینه هر گرد و غباری داشتم

B 83[b]

[4640] 5876 S، M، N، B: - L

[4641] دایم S، M، N: دانم B

[4642] فغان S، N، B: فغانی M

[4643] بوی L، S، N، B: بویی M

[4644] کاروان L، B: کاروانی S، M، N

[4645] میهمان L، N، B: میهمانی S، M

[4646] آه L، S، M، N، B: یاد B

[4647] کلفت‌آباد L، M، N، B: طلعت آباد S

[4648] وای S، M، N: یاد L، B

[4649] دستی به کاری L، B: دست به کار S: دست به کاری M، N

[4650] 5882 L، S، M، N: - B

[4651] و L، S: - M، N، B

[4652] و L، S، N، B: - M

5884 [4653] بسکه در غربت ز تنهایی صفاها کرده‌ام — نیست در خاطر که من یار و[4654] دیاری داشتم

5885 چشم گردونم به خاک افکند ور نی[4655] پیش از این — سینه‌ای[4656] چون ابر و چشم اشکباری داشتم

5886 آمدم تا وادیِ خود دشمنان ره یافتند — وای من چون[4657] بی‌خودی بر خود حصاری داشتم

5887 پاسبان بودم سعیدا با سگان کوی یار — ای خوشا[4658] روزی که آنجا اقتداری داشتم

L 182[a]

- 680 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 182[a] S 86[a] M 117[a] N 144[b] B 83[b]

5888 همچو گرداب در قفای خودم — گرچه سرگشته‌ام به جای خودم

5889 [4659] با بد و نیک کس چه کار مرا — راهبم در کلیسیای[4660] خودم

5890 به امید ثمر نه بی‌برگم — من نیم گرچه بینوای خودم

5891 نیست گشتم به هست[4661] پیوستم — بی‌خودم گرچه با خدای[4662] خودم

N 145[a]

5892 می‌کنم جنگ و صلح خود با خود — شکن[4663] سنگ مومیای خودم

5893 نیستم احتیاج با دگری — گرچه شه نیستم گدای خودم

[4653] 5884 L، S، M، N: - B

[4654] یار و S، M، N: یاری L

[4655] نی M، N: نه L، S، B

[4656] سینه‌ای L، S، M، B: سینه N

[4657] من چون L، M، N، B: چون من S

[4658] خوشا M، N، B: خوش آن L، S

[4659] 5889 S، M، N، B: - L

[4660] کلیسیای S، B: کلیسای M: کلیسیایی N

[4661] به هست S، N، B: به چشم L: بهشت M

[4662] خدای L، S، M، N: همای B

[4663] شکن M، N: شکن و L، S، B

5894	در ره دوست تا قدم زده‌ام	بی تکلف که خاکپای خودم
5895	سعد و نحس خودم سعیدا خود	
	گاه جغد و گهی همای خودم	

- 681 -

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

5896	چو بلبل از خس و خار چمن کاشانه‌ای[4664] دارم	برای برق حسن گل عجایب خانه‌ای دارم	L 182[a] S 86[a] M 117[a] N 147[a] B 83[b]
5897	نه در شهر است آرامش نه در صحراست تمکینش	نمی‌دانم چه سازم خاطر[4665] دیوانه‌ای دارم	M 117[b]
5898	تو مشغولی به خویش[4666] ای زاهد و من فارغم از خود[4667]	تو تسبیحی به کف داری و من پیمانه‌ای دارم	
5899	حکایت‌های من از پا در اندازد جهانی را	ز سر گر بگذری از سرگذشت افسانه‌ای دارم	
5900	از آن سررشتهٔ کارم سری بر روشنی دارد[4668]	که همچون شمع من در سوختن پروانه‌ای دارم	N 147[b]
[4669] 5901	در آن وادی که مجنونش منم ای سیل بی‌منت	گذارت گر بدانجا[4670] اوفتد ویرانه‌ای دارم	
5902	شکستی دل سعیدا را و با بیگانه مَی خوردی[4671]		
	نگفتی هیچ از خود بی‌خبر دیوانه‌ای دارم		

[4664] کاشانه‌ای L، S، M، N: آشیانه‌ای B

[4665] خاطر L، N، B: خاطری S، M

[4666] به خویش S، M، N، B: به خود L

[4667] من فارغم از خود S، M، N، B: ما فارغیم از L

[4668] دارد S، M، N، B: دارم L

[4669] 5901 S، M، N، B: - L

[4670] بدانجا L، S، M، N: در آنجا B

[4671] خوردی L، S، N، B: خوری M

- 682 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

5903 گذشتم از می و از صاف و[4672] درد[4673] شیشه و جام — که هر سه بی‌ته و بی‌حاصلند و بی‌انجام[4674] — L 182b S 88a M 120a N 148b B 84a

5904 به شر مبایعه کردن به آب دادن خویش — نه کار اهل حضور است و[4675] مرد خیرانجام

5905 [4676] چنان خیال تو جا کرده‌است در جانم — که گر به خویش بیایم ترا خیال کنم

5906 ترا چو دیگ ز خامی به جوش[4677] می‌آرد — شراب ناب[4678] بود گرچه همچو نقرهٔ خام

5907 [4679] نه خانقه نه خرابات می‌روم دیگر[4680] — که من گذشته‌ام از لطف خاص و صحبت عام — M 120b

5908 گذشتم از می و ساقی[4681] خدا گواه[4682] من است — که هر دو عهد شکستند با منِ ناکام[4683]

5909 چه سود از این دو حریف و[4684] به صد حریف روی — که نی[4685] ز خاص حذر می‌کنند و نی[4686] از عام

5910 به دوستان زبانی بس است اینکه به دل — سلام می‌کنم و می‌دهم جواب سلام

5911 ز بی‌وفاییِ ساقی دلم ز می بگرفت — وگر نه فرق ندانم من از حلال و حرام — S 88b N 149a

---

[4672] و L، S، N، B: - M

[4673] درد S، M، N، B: درد و L

[4674] انجام S، M، N، B: اندام L

[4675] و L، M، N، B: - S

[4676] 5905 B: - L، S، M، N

[4677] جوش M، N، B: خوش L، S

[4678] ناب S، M، N: خام L، B

[4679] 5907 S، M، N، B: - L

[4680] دیگر S، M، N: هرگز B

[4681] ساقی L، S، M، N: شاهد B

[4682] گواه S، M، N، B: کوه L

[4683] ناکام S، M، N، B: درویش L

[4684] و L، B: - S، M، N

[4685] نی S، M، N: نه L، B

[4686] نی S، M، N، B: نه L

5912	کجاست شرم به این دلبران هرزه‌نگاه	که گه درون دل و گاه می‌روند به بام
5913	بزن سبو به سر خم به شیشه پا مگذار	که نسبت است[4687] به دل شیشه را در این ایام

5914 چه کافری است سعیدا که چون از او پرسی

نه حق شناسد و نی بت شناسد و نی رام

- 683 -

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

S 89[b]
M 120[b]
N 149[a]
B 84[a]

5915	خرقه‌پوشانیم ما در قید عالم نیستیم	همچو شاهان جهان منت‌کشی هم نیستیم
5916	انس با دشمن چو[4688] شد دوری از او دل می‌گزد	می‌شویم[4689] آشفته آن روزی که بی‌غم نیستیم
5917	جام زرین گو[4690] نباشد کاسهٔ گل[4691] بهتر است	پادشاه عالم آبیم ما جم نیستیم
5918	خاکساری‌های ما تسخیر عالم کرده‌است	چون سلیمان در تلاش دیو و[4692] خاتم نیستیم
5919	می‌رود از دیده خون روزی که با دلدار خویش	چون دو چشم پاک‌بین سر بر سر هم نیستیم
5920	دلو را در چاه کردن[4693] جست و جوی یوسف است	ورنه ما لب‌تشنهٔ حیوان و زمزم نیستیم
5921	جنس را با جنس الفت‌هاست از[4694] روز ازل	نیست آدم در جهان یا آنکه آدم نیستیم
5922	گریه را ظاهر نمی‌سازیم در گلزار عشق	ما حریف شوخ چشمی‌های شبنم نیستیم

[4687] نسبت است L، B: نسبتی است S: نسبت بت M: نسبت ایست N

[4688] چو S، M، N: چه B

[4689] می‌شویم S، M، B: می‌شوم N

[4690] گو S، M، B: گر N

[4691] گل S، M، N: زر B

[4692] و B: - S، M، N

[4693] کردن S، M، B: گردون N

[4694] از S، M، N: در B

5923 دم زدن بی‌جاست از هستی سعیدا ز آنکه ما M 121[a]

چون حبابی یک دمی هستیم و[4695] یک دم نیستیم

- 684 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

5924 تنها نه ما ز گرمیِ بازار سوختیم ما در میان از[4696] جوش خریدار سوختیم L 182[b] S 90[a] M 121[a] N 149[b] B 84[a]

5925[4697] آتش زدیم بر سر دنیا و آخرت روزی که جان و دل بی این کار[4698] سوختیم

5926[4699] در بوتهٔ[4700] فنا چو فکندند قلب ما اول سر و زر و دل و دینار سوختیم

5927 از بسکه شعلهٔ سخن ما بلند شد هرکس که گوش داشت ز گفتار سوختیم

5928 در کفر هم قبول نکردند[4701] طرز ما از پیچ و[4702] تاب رشتهٔ زنّار سوختیم

5929 چون ابر با وجود سرشک روان[4703] خویش از برق تند شعلهٔ دیدار سوختیم N 150[a]

5930 هر کس برای مصلحتی سوخت جان خویش ما در فراق احمد مختار سوختیم

5931[4704] نی پخته گشت خامی و نی گرم شد کسی همچون درخت بادیه بی‌کار[4705] سوختیم

5932 شستیم دلق خویش سعیدا به آب تلخ

[4695] و S، N، B: - M

[4696] ز S، M، N، B: - L

[4697] 5925 L، S، M، N: - B

[4698] این کار S، M، N: انکار L

[4699] 5926-5927 S، M، N، B: - L

[4700] بوته S، N، B: تویه M

[4701] نکردند L، S، N، B: بکردند M

[4702] و L، S، N، B: - M

[4703] روان L، S، N، B: وان M

[4704] 5931 S، M، N، B: - L

[4705] بیکار S، N، B: بیگانه M

جای نماز و خرقهٔ پندار سوختیم

- 685 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

5933	نیم گدای کسی بینوای خویشتنم	به سایه‌ای که گریزم همای خویشتنم	B 84a H 360
5934	ز بی‌کسی است که با خویش گفتگو دارم	و گر نه من به نفاق آشنای خویشتنم	
5935	ز بس کجی چو کمان دیدم از جهان چون تیر	دلم گرفته و سر در قفای خویشتنم	
5936	در اعتقاد[4706] رضای تو بی سپر گردید[4707]	قدم ز[4708] صدق و یقین خاکپای خویشتنم	
5937	نشسته‌ام به زمین همچو نقش روی حصیر	به کنج کلبهٔ خود بوریای خویشتنم	
5938	مباد کس ز سرانجام من شود آگاه	خجل چو جام تهی از صدای خویشتنم	

5939 بناست رونق هر خانه‌ای سعیدا لیک

منم که گشته خراب از بنای خویشتنم

- 686 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

5940	کشتی‌نشستگان محیط ملامتیم	از چار موج طعن مخالف سلامتیم	B 84b H 360
5941	در اعتقاد قید کرامت ز ابلهی است	ما خود ظهور کرده ز عین کرامتیم	
5942	کردیم سیر مملکت عارضی تمام	بگذشته از کرامت و در استقامتیم	H 361
5943	عالی‌تر است بس نظر ما ز آسمان	حیران طرز جلوهٔ آن سرو قامتیم	
5944	هر عضو ماست پیرو ما هر چه می‌کنیم	پیوسته با جماعت خود در امامتیم	

[4706] در اعتقاد B: اگر قدم به H

[4707] گردید B: گردد H

[4708] قدم ز B: ز راه H

5945	عین عباد و عین عبادت دو عین نیست	یک عین دان که ما و تو عین عنایتیم
5946	گر در بهشت رخ ننماید به عاشقان	در دوزخیم و منتظر آن قیامتیم
5947	فارغ نه‌ایم نیم دم از فکر آب و گل	گویا در این خرابه به شرط اقامتیم
5948	دوزخ علاج منفعلان می‌کند که ما	با این عمل به خلد برین در ندامتیم

5949 بی قید زیستن نه سعیدا ز غافلی است
چون جملگی مقید بار امانتیم

- 687 -

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

B 84[b]
H 361

5950	به آن لذت که من از اشتیاقت نام می‌گیرم	به کام خویشتن از هر سر مو کام می‌گیرم
5951	من از دست فلک نالان نیم آن طفل بدخویم	که هر چند اضطراب از حد فزون آرام می‌گیرم
5952	فغان در حالت مولود خود دانی چرا کردم	که هر آغاز را من آخر انجام می‌گیرم
5953	چه دل بندم به قد اعتبار جلوهٔ دنیا	چه حاصل آخر از این سرو بی‌اندام می‌گیرم
[4709] 5954	من آن رندم که در میخانه ز آن روزی که سر کردم	گهی سر بر کف خود می‌نهم گه جام می‌گیرم
5955	چرا مفلس نباشم در میان این گُره دایم	که جز عبرت چه از این عام کالانعام می‌گیرم
5956	چسان ذکر ترا در حلقهٔ اغیار سر سازم	که با خود رشک می‌آید ترا چون نام می‌گیرم

5957 سعیدا چرخ سوهان است و من انگارهٔ تیغم
درشتی می‌کند هر چند من اندام می‌گیرم

- 688 -

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

B 84[b]
H 362

5958	سفر کردم ز صورت بحر معنی را وطن کردم	چو ماهی خار خاری بود اگر در پیرهن کردم

[4709] B 5954: - H

5959	هزاران جغد را شد آشیان و خان و مان پیدا	به هر منزل که یک ساعت ز بیتابی وطن کردم
5960	ترا دیدم به جان آتش زدم پروانه‌ات گشتم	نصیب کس مباد از دولتت عیشی که من کردم
5961	تمنایی که کردم از لبت جانم به لب آمد	نیامد از لبت بیرون تمنایی که من کردم
5962	ستم باشد به عهد خوب‌رویان تکیه سازد کس	ندانستم خطا کردم ستم بر خویشتن کردم
5963	خیال چشم و مژگان و خط و خالت میسّر شد	به یاد وصل رویت خلوتی در انجمن کردم
5964	هزاران پیرهن را چاک کردم در ره کویش	دماغ خویش را خوش‌بو از آن سیب ذقن کردم

5965 نه آسان است معروف جهان گشتن که من خود را

به رسوایی سعیدا روشناس مرد و زن کردم

- 689 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

B 84b
H 362

5966	جانب میخانه‌ای هر دم ز غیرت رو کنم	ننگ می‌آید که چون هشیار با خود خو کنم
5967	با نگاه خویش گرد راه آن خوش چشم را	می‌برم تا توتیای دیدهٔ آهو کنم
5968	می‌کشم بر فرق دل هر دم ز یا حی ارّه‌ای	شانه‌سان تا دست در هر تار زلف او کنم
5969	چون کمر در فکر آن نازک‌میان پیچیده‌ام	تا خیال خویش را باریک‌تر از مو کنم
5970	من که و سیر چمن می ده که بی جام شراب	نیست ای ساقی دماغ آن که گل را بو کنم
5971	اشک‌ریزان همچو شمع و پای‌کوبان چون سپند	می‌روم تا آبرو و[4710] خاکره آن کو کنم

5972 تا سعیدا جمع سازم از پریشانی وجود

بعد از این جا در پناه حلقهٔ گیسو کنم

- 690 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

[4710] و H: - B

5973	گه نفرتم ز خویش است گاه از جمال مردم	عیبم نمی‌توان کرد این است حال مردم	B 85[a] H 363
5974	شرمندگی کشیدم ز این سهو آشکارا	دیدم جهانیان را کردم خیال مردم	
5975	از گفتگو تهی شد دل‌های پر ز معنی	در کس نماند حالی از قیل و قال مردم	
5976	چون نیستی ز نیکان منشین به جای ایشان	زیرا حرام باشد بی اذن مال مردم	
5977	امید و بیم گشته فرمان‌روای عالم	از وعده و وعید است این امتثال مردم	

5978 بر دار دل سعیدا گر یوسف است مطلوب

کس بر نخورده هرگز از نو نهال مردم

- 691 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

5979	از سجدهٔ درِ توست انوار بر جبینم	تحقیق تر ز نور در دیدهٔ یقینم	B 85[a] H 363
5980	امر بریدن دست در شرع از درازی است	از کوتهی ندیده چین هرگز آستینم	
5981	از پادشه چه باکم وز ناخدا چه پروا	لطف خدا اگر هست در بحر و بر معینم	
5982	رسوای عالمم کرد ننموده روی خود را	کافر نکرده آن بت بر باد داده دینم	
5983	هر لقمه‌ای به کامم قلاب و[4711] خار ماهی است	از بسکه نیش دارد در خویش انگبینم	
5984	افشانده فرش خود را چون روح کرده پرواز	نقشی است مانده بر جا از بوریا زمینم	

5985 نزدیکـتر ز چشم است چشم آفرین به چشمم

صد آفرین سعیدا بر چشم دوربینم

- 692 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

5986	چون جام می شکسته و بی مل فتاده‌ام	از دست رعشه‌دار تجمّل فتاده‌ام	B 85[a] H 363

[4711] و B: - H

5987	بختم سیه فتاده ولی طالعم رساست	پیوسته در پی تو چو کاکل فتاده‌ام	H 364
5988	دستم به جز جنون نتواند کسی[4712] گرفت	از طاق صبر و بام تحمّل فتاده‌ام	
5989	دوری است از تو واسطه جبریل اگر[4713] بود	بیهوده من به فکر توسّل فتاده‌ام	

5990 افتاده‌تر ز خویش سعیدا ندیده‌ام
از طاق صبر و بام تحمّل فتاده‌ام

- 693 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

5991	ز تأثیر صفا در هر کجا باشم صفا دارم	چو کین با دشمن و چون مهر با احباب جا دارم	H 364
5992	مرا فکر کف پایش چنان رنگین سخن کرده	که در هر مصرعی سامان یک گلشن حنا دارم	
5993	نیَم منت‌پذیر فرش کس هر جا که می‌افتم	ز نقش پهلوی خود زیر پهلو بوریا دارم	

5994 مرا فکر جمالش در بهشت جاودان دارد
به یاد آن سرین امروز یک خرمن صفا دارد

- 694 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

5995	مگذر ز راستی و ببین بر کمال من	از خاک قد خمیده بر آید نهال من	L 183[a] S 19[a] B 85[a]
5996	خوش معنی است ذات تو کز[4714] پاکی وجود	هرگز نبسته صورت این[4715] در خیال من	

[4712] نتواند کسی H: کسی نتواند B

[4713] اگر B: گر H

[4714] تو کز S، B: که از L

[4715] این L، B: آن S

5997 از کثرت وجود[4716] چو خورشید در جهان — پوشیده است از نظر خلق حال من

5998 در فکر و[4717] ذکر آن[4718] رخ و قد همچو روزگار — شد عمرها که می‌گذرد ماه و سال[4719] من

5999 بیمار و خسته گویم و از خویشتن روم — آن دم که چشم مست تو پرسد ز حال من

6000 تا می‌رسانمش به لب از خویش می‌روم — جام می است مرشد صاحب‌کمال من

6001 دل‌های مرده را به سخن می‌دهد حیات[4720] — آیینه را به جوش در آرد[4721] مثال من

6002 یاد از جمال ابروی او می دهد مرا — ماه تمام و قامت همچون هلال من

6003 از هوش رفته دید سعیدا و گفت یار
نتوان به چشم عقل تو دیدن جمال من

- 695 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

6004 ای کرده وطن تن به سوی جان سفری[4722] کن — از جان گذر و[4723] جانب جانان نظری کن — L 183ᵃ S 19ᵃ

[4716] وجود L، B: ظهور S

[4717] و S، B: - L

[4718] آن S، B: ای L

[4719] ماه و سال S، B: سال و ماه L

[4720] به سخن می‌دهد حیات B: به سخن زنده می‌کند L: سخن من دهد حیات S

[4721] در آرد S، B: بر آرد L

[4722] سفری S: نظری L، B

[4723] گذر و S، B: گذری L

6005	بر خنجر و شمشیر زبان‌های[4724] فضولان[4725]	مانند گر از گوش تغافل سپری[4726] کن	B 85a
6006	تا منزل[4727] مقصود خودی راه درست[4728] است	بر خیز و به جان منت از این ره گذری کن	S 19b
6007	داری[4729] خبری گر ز خرابات نگاهی	از بی‌خبری بی‌خبران را خبری کن	
6008	خواهی ز جهان کام ز[4730] ابنای زمان[4731] شو	رو در پی دیو[4732] و دد و[4733] تسخیر پری کن	
6009[4734]	در هر قدم از خویش نشان مان و بیا باز	آنگاه به گم‌کرده‌رهان راهبری کن	

6010 گر سیم بری سیمبری سیم بر آید

بر خیز سعیدا و برو فکر زری[4735] کن

- 696 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6011	ناتوانی را نگردد غالب اعضای[4736] روان	عکس را نتواند از جا برد دریای روان	B 85a H 365
6012	جان پاک از محنت رنج بدن دلگیر نیست	کی نظر بر جسم دارد چشم بینای روان	B 85b

---

4724 شمشیر زبان‌های L، B: [illegible] S

4725 فضولان S، B: فضولی L

4726 سپری S، B: گذری L

4727 منزل S، B: منزل و L

4728 درست S: درستی B: پرست L

4729 داری L، B: دارد S

4730 ز L، B: چو S

4731 زمان L، S: جهان B

4732 دیو S: دام L، B

4733 و L، S: و و B

4734 6009 S: - L، B

4735 زری S، B: پری L

4736 اعضای : اعضایی B، H

6013	هر دو در کارند این در راه و آن در کار و بار	نیست کم از دست گیرای کسی پای روان
6014	چشم معنی‌بین بیار و سیر کن بر روی آب	از حباب و موج هر سو دست و سرهای[4737] روان
6015	از ازل یک دم توقّف را نمی‌داند که چیست	تا ابد در رفتن راه است دنیای روان
6016	قلّهٔ قاف وجودی لیک مفت از دست تو	می‌شود ز این آشیان هر لحظه عنقای[4738] روان

6017 باز بایستی به جای خود سعیدا آمدن

چون نگاه خویشتن هر گه شدم[4739] جای[4740] روان

- 697 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 183b
S 19b
B 85b

6018	از چشم خود ای دلبرِ[4741] شایسته حذر کن	تو خسته نه‌ای از نفس خسته[4742] حذر کن
6019	هشیار[4743] ز چشمی که به حیرت نگران است	مستی که به ره می‌رود آهسته حذر کن
6020	خال تو سپندی[4744] است بر آن آتش رخسار	در[4745] آینه ز این دانهٔ[4746] بر جسته حذر کن
[4747]6021	ز این بیش مکن جور و جفا رحم به خود کن[4748]	از آه دل مردم وا رسته حذر کن

[4737] سرهای H: دریای B

[4738] عنقای: عنقایی B، H

[4739] شدم B: شدی H

[4740] جای: جایی B، H

[4741] دلبر L، S: - B

[4742] از نفس خسته L، B: ای نفس از خسته S

[4743] هشیار L، B: هوشیار S

[4744] سپندی S، B: سپند L

[4745] در L، S: بر B

[4746] دانه S، B: گوهر L

[4747] 6021 S، B: - L

[4748] کن S: آر B

6022	دزدیده نگاهی[4749] است که دل می‌برد و دین	آن چشم سیه دیده و دانسته حذر کن
6023	از دلبر محجوب خبر دار سعیدا	
	از پنجهٔ شهباز نظربسته حذر کن	

- 698 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

6024	چه[4750] سرها از یقین شد گوی در میدان درویشان	به بازی هم نشد خم هیچ گه چوگان درویشان	L 184[a] S 90[a] M 121[b] N 150[a] B 85[b]
[4751] 6025	چو شاهان ستمگر یوم دین در دست مظلومی	نخواهد شد گریبان گوشهٔ دامان درویشان	
6026	بود خورشید داغ و برق آه[4752] و ماه نور دل	چه کم دارد ز گردون سینهٔ عریان درویشان	S 90[b]
6027	دل[4753] خونین‌دلان صد پاره شد در ذکر و فکر[4754] او	بود این در طریقت سبحهٔ مرجان[4755] درویشان	
6028	در استغنا و همت از[4756] فلک باکم[4757] نمی‌آرد	تن ازرق لباس بی‌سر و سامان درویشان	
6029	در اقلیم فنا[4758] گر پادشاهی آرزو داری	میا زنهار بیرون از خط فرمان درویشان	
6030	مناسب‌تر از این گیتی ندارد رو به‌رو با هم	جمال پاک یار و دیدهٔ حیران درویشان	
6031	ز ویرانی صفای خانهٔ ویران دوبالا شد	که خورشید است روز و ماه[4759] شب مهمان درویشان	

[4749] نگاهی L، B: نگاه S

[4750] چه L، S، M، B: چو N

[4751] 6025 L، S، M، N: - B

[4752] برق آه S، M، N: آه برق L، B

[4753] دل L، M، N، B: دلی S

[4754] ذکر و فکر S، M، N، B: فکر و ذکر L

[4755] سبحهٔ مرجان L، S، M، B: سبحه و مرجان N

[4756] زا S، M، N، B: با L

[4757] باکم S، M، B: پاکم L، N

[4758] فنا L، S، B: بقا N، M

[4759] ماه L، S، M، N: ماه و B

6032 از این سودای ایشان گرچه سودی کس ندید اما ندارد یاد هم[4760] آخر کسی نقصان درویشان

6033 [4761] کجا آید به چشم اهل ظاهر رتبهٔ ایشان که بیرون از تصوّرها بود جولان درویشان

6034 حذر کن ز آه درویشان به قول عارف[4762] رومی «که از سندان گذر دارد سر پیکان درویشان» N 150b

6035 نعیما ای سعیدا شد نعیم نور چشم تو

به این نور است دیگر بعد از این سیران[4763] درویشان

- 699 -

[غزل]

[فعلات فاعلاتن فعلات فاعلاتن]

6036 چو به درد خوی کردی به دوا توان رسیدن به قضا رضا چو دادی به خدا توان رسیدن L 184a S 90b M 122a N 150b B 85b

6037 چو خیال[4764] عشق‌بازان به هوای دل قدم نه که به منزل محبت نه به پا توان رسیدن

6038 به در آ ز[4765] راه چشمم نگاه دلنشین شو که ز مروه چون گذشتی به صفا توان رسیدن B 86a

6039 دل من ز دجلهٔ غم به کنار بانگ می‌زد که توان گذشتن از ما به شما توان رسیدن

6040 مرو از پی خیالی بنشین به گوشهٔ دل که به این حیات ناقص به کجا توان رسیدن

6041 ز مجاز چون گذشتی به حقیقت آشنایی که ز سایه چون[4766] بریدی به هما توان رسیدن L 184b

6042 به صفای خود سعیدا بنشین به گوشهٔ دل S 91a

که به این حیات ناقص به کجا توان رسیدن

- 700 -

[4760] یاد هم L، M، N، B: هم یاد S

[4761] 6033 S، M، N: - L، B

[4762] عارف L، B: مولوی S، M، N

[4763] سیران L، S، M، B: جولان N

[4764] خیال S، M، N: هوای L، B

[4765] بدر آ ز N، B: به دراز L، S، M

[4766] چون L، B: گر S، M، N

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6043	باز تا در جلوه آمد جام صهبا در چمن	لاله پر خون کرد از غیرت قدح را در چمن	L 184b
6044	رنگ می‌بازد به پیش بلبل از شرمندگی	گل لباس عاریت پوشیده گویا در چمن	S 91a M 122a N 150b
6045	خرمن گل را در آب گل ببین[4767] چون می‌رود	بسکه گل پامال کرد آن سرو بالا در چمن	B 86a
6046	باغبان دهر غافل دید اهل سیر را	چشم نرگس را ز غیرت کرد بینا در چمن	
6047	نی از او بویی[4768] شنیدم نی پیامی یافتم	چون صبا بسیار گردیدم سراپا در چمن	N 15a
6048	ابر نیسان است دایم چشم ما در هجر یار	خوش نباشد هر که نوشد باده بی ما در چمن	
6049	می‌تواند با فراغ دل چو بلبل ناله کرد	آن که را باشد اگر یک برگ گل جا در چمن	

6050 من که تنگی[4769] می‌کند عالم برای بودنم
چون توانم بود یک ساعت سعیدا در چمن

- 701 -

[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

6051	ندیده صاحب معنی به روزگار سخن	غریب جز من افتاده در دیار سخن	L 184b
6052	زبان ز حرف بد و نیک آنچنان بستی	که گشته‌است عقیق تو مهردار سخن	S 91b M 122b N 151a
6053	چو چشم من به جمال تو گوش پارهٔ چرخ	کشد ز لعل تو تا حشر انتظار[4770] سخن	B 86a
6054	ز خط پشت لبت شد سواد حرف[4771] عیان	که گشته نقطهٔ خال لبت مدار سخن	N 151b

---

[4767] در آب گل ببین L، S، M: در آب و گل ببین N: ببین در آب و گل B

[4768] بویی L، M، N، B: بوی S

[4769] تنگی S، M، N، B: ننگی L

[4770] انتظار L، M، N، B: اعتبار S

[4771] حرف S، M، N: چرخ L، B

6055 نه من ز شکوه سکوتم که مردم چشمت[4772] گرفته‌است ز دست من اختیار سخن

L 185[a]

6056 نکرده‌ایم به کس دست طمع خویش دراز که داده‌است خدا نقد بی‌شمار سخن

6057 ز خاکساری خود با تو عرضه می‌کردم مباد جای کند در دلت غبار سخن

6058 توان شناخت سعیدا قماش هرکس را

ز لطف معنی نازک به اعتبار سخن

- 702 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 185[a]
S 91[b]
M 123[a]
N 151[b]
B 86[a]

6059 عهد کی از عهدۀ[4773] پیمانه می‌آید برون توبه‌ها اشکسته از میخانه می‌آید برون

6060 انتظار دوستی از دشمنان[4774] باید کشید آشنا تا می‌رود بیگانه می‌آید برون

6061 بی تجلّی بر نمی‌خیزم من[4775] از خواب عدم تا نسوزد شمع کی پروانه می‌آید برون

6062 کفر گر[4776] از کعبه در عالم نمایان شد چه شد دایما اسلام از بتخانه می‌آید برون

6063 بسکه دل در حلقه‌های زلف او گردیده[4777] بند هر سر مویش به زور از شانه می‌آید برون

6064 جای طفلان است دیگر بعد از این شهر حلب هر که دارد عقل با دیوانه می‌آید برون

6065 نیست تخم آرزو چون لاله و گل هرزه‌رو

تا قیامت کی ز خاک این دانه می‌آید برون

- 703 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[4772] چشمت S، M، N، B: چشمم L

[4773] عهده S، M، N، B: عهد L

[4774] دشمنان S، M، N، B: دشمنا L

[4775] بر نمی‌خیزم من L، B: بر نمی‌خیزیم S، M، N

[4776] گر L، M، N، B: اگر S

[4777] گردیده S، M، N: گردید L، B

6066	آخرت منظور اگر[4778] باشد ز دنیا آمدن	کعبه رفتن نیست کمتر از کلیسا آمدن	L 185[a] S 93[a] M 124[b] N 152[b] B 86[a]
6067	چهره را افروختن در تلخ‌کامی ناقصی است	باده را خامی بود از خم به بالا آمدن	
6068	مطلب از ارباب دنیا می‌شود حاصل ترا	سبزه گر ممکن[4779] بود بیرون ز خارا آمدن	
6069	شورش مجنون دوبالا می‌شود بیرون ز[4780] شهر	یمن‌ها دیوانه را دارد به صحرا آمدن	S 93[b]
6070	نیست مکتب گر[4781] جهان این بازی طفلانه چیست[4782]	رفتن امروز از[4783] دنیا و فردا آمدن	

6071 سر به پا افکنده باید یا ز پا افتاده‌ای[4784] — L 185[b]

نیست آسان ای سعیدا از پی ما آمدن

- 704 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

6072	ببر طمع ز زمین خرقه آسمانی کن	چو مهر نور به هر ذره میهمانی کن	L 185[b] S 93[b] M 124[b] N 152[b] B 86[a]
6073	به بخت تیره‌ام ای سرمه هر کجا چشمی است	بیا به دیده درایی و اصفهانی کن	
6074 [4785]	هوای گنج محبت اگر به دل داری	به هر کجا که خرابی است پاسبانی کن	
6075	چو پیر کرد ترا خانقه ز پا منشین	بیا به گوشهٔ میخانه و جوانی کن	B 86[b]
6076	به کیش مردم ظاهر برو چو تیر[4786] مترس	بیا به گوشهٔ باطن نشین کمانی[4787] کن	

[4778] اگر L، S، N، B: گر M

[4779] ممکن L، B: آسان S، M، N

[4780] ز L، S، M، B: - N

[4781] گر L، M، N، B: در S

[4782] چیست S، M، N، B: نیست L

[4783] از L، S، N، B: ا M

[4784] افتاده‌ای S، M، B: افتاده L، N

[4785] L 6074 ،S ،M ،N: <6079 B

[4786] تیر L، S، M، N: تیر و B

[4787] کمانی L، S، M، B: جوانی N

6077	قبا بر[4788] این خم گردون دون به نیل مزن	ز خون عاشق خود جامه ارغوانی کن	M 125[a]
6078	روا مدار که یک دم به خویش پردازم	دلت ز جور چو بگرفت مهربانی کن	N 153[a]
6079	ز حال بی‌خبر است ای زبان برای خدا	به آن پری ز دل خسته ترجمانی کن	
6080	به[4789] روی آینه کردن سکندری سهل است	ز خضر بگذر و بی آب زندگانی کن	

6081 برو ز[4790] صدق یقین را به دست آر سعید[4791]

بگو رقیب بد اندیش بدگمانی کن

- 705 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6082	صبحدم معشوق[4792] چون مست شراب آید برون	ز آه صدیقان او بوی کباب آید برون	L 185[b] S 93[b] M 125[a] N 153[a] B 86[b]
6083	کی شود ظاهر کرامات از ولی پیش نبی	ذره‌ها پنهان شود چون آفتاب آید برون	
6084	سال‌ها شد جای در ویرانهٔ دل کرده‌ام	عاقبت گنجی مگر از این خراب آید برون	S 94[a]
6085	عاشقی نسبت به سیماب است بهتانی[4793] به عشق	کی به گشتن بی قرار از اضطراب آید برون	
6086	بسکه خم در خم شکن در زلف او جا کرده‌است[4794]	شانه را از پنجه هر مو انتخاب[4795] آید برون	L 186[a]
6087	یار را گم کرده‌ام از دل سراغش می‌کنم	می‌زنم فالی مگر از این کتاب آید برون	

[4788] بر L، M، N، B: در S

[4789] به L، M، N، B: ز S

[4790] برو ز L، S، M، N: به زور B

[4791] یقین را به دست آر سعید B: یقین را به دست آر سعیدا L: سعیدا یقین به دست بیار S، M، N

[4792] معشوق L، B: مطلوب S، M، N

[4793] بهتانی L، S، M، N: بینایی B

[4794] جا کرده‌است L، St، M، N، B: اوفتاده‌است S

[4795] انتخاب L، S، M، N: پیچ و تاب B

باده می‌نوشد سعیدا لیک نی چون[4796] اقدسی | 6088

خرقه‌اش را گر بیفشاری[4797] شراب آید برون

- 706 -

[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

6089 سخن اهل دلی را سخن ماست مکن | جامهٔ کعبه بر این قامت ناراست مکن | L 186[a] S 94[a] M 125[a] N 153[a] B 86[b]

6090 همت دور ز ایوان لحد پست‌تر[4798] است | سر زنش تا نخوری قد[4799] به طمع راست مکن

6091 عمل زشت ز اغیار نهان می‌سازی[4800] | آشکارا و نهان یار تو بیناست مکن | N 153[b]

6092 سخن غیر محل جای به دل‌ها نکند | حرف اگر درّ خوش آب است که بی‌جاست مکن | M 125[b]

6093 راستی را به جهان نام و[4801] نشان پیدا نیست | دام تزویر[4802] اگر صید تو عنقاست مکن

6094 بهر قسمت به دل اندیشه سعیدا زنهار

روزیت آنچه نصیب است مهیاست مکن

- 707 -

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

6095 به آن سرو سهی قد یاد صهبا می‌توان کردن | به آن پیمان‌شکن عیش دوبالا می‌توان کردن | L 186[a] S 95[b] M 126[b] N 154[a]

6096 صفای سینهٔ عشّاق را منکر که می‌گردد | بر این کاغذ محبت‌نامه انشا می‌توان کردن

6097 اگرچه بوسه ز آن لب آرزو کردن خطا باشد | ولیکن با وجود آن تمنا می‌توان کردن | B 10[a]

[4796] نی چون L، M، N، B: چون نی S

[4797] بیفشاری S، M، N، B: بیفشانی L

[4798] پستتر L، S، N، B: بستتر M

[4799] قد S، M، N، B: سر L

[4800] می‌سازی L، S، M، B: می‌داری N

[4801] و S، M، N، B: - L

[4802] تزویر S، M، B: تذویر L، N

6098	بر آ امروز مست از خانه محشر را[4803] تماشا کن	ز امشب مگذران کاری که فردا می‌توان کردن	Bm 86b
6099 [4804]	ندارد پیر ما می را به جز رندان روا ور نی[4805]	فلک را از می گل‌رنگ رسوا می‌توان کردن	
6100	به مسجد من برای زاهد و عابد نمی‌آیم	ز دست اهل دنیا ترک عقبا[4806] می‌توان کردن	
6101	چو می خونم حلالش باد آن قتال عاشق را	دلش سنگ است اما سنگ مینا می‌توان کردن	L 186b
6102	چه شد خون گریه دارد بلبل از هجران گل سهل است	برای خاطر محبوب خون‌ها می‌توان کردن	
6103	اگر رامم شود آن کفر مشرب دین جبا[4807] باشد	گذشتن می‌توان ز ایمان و سودا می‌توان کردن	M 127a
[4808] 6104	به بوی پیرهن یعقوب بینا شد چه[4809] دور است این	به امید جمالش دیده بینا می‌توان کردن	

6105
اگر ز آن لعل لب بوسی سعیدا رزق ما گردد
تکلّف بر طرف بی حرف حلوا[4810] می‌توان کردن

- 708 -
[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

6106	چگونه کس کند آرام در سرای جهان	که کرده‌اند به آب و هوا بنای جهان	L 186b S 95b M 127a N 154b B 86b
6107	چو ناله‌ای که مریضی کند به حالت نزع	به گوش هوش چنان می‌رسد صدای جهان	
6108	کبود گشته فلک بسکه پشت پا زده‌اند	گذشتگان ره عشق بر قفای جهان	

[4803] را L، M، N، B، Bm: - S
[4804] 6099 L، S، M، N، Bm: - B
[4805] نی S، M، N: نه L، Bm
[4806] عقبا L، S، M، N: دنیا B، Bm
[4807] جبا S، M، B: حبا L، N: هبا Bm
[4808] 6104 S، M، N، B، Bm: - L
[4809] شد چه S، N، B، Bm: چه شد M
[4810] حلوا L، S، M، N، Bm: سودا B

6109 [4811]	چو گندمیم در این آسیا فتاده به رقص	و گر نه جای طرب نیست تنگنای جهان	B 87a
6110	چسان کند ز جهان دل به وقت جان کندن	هر آنکه بسته دل خود به نقش‌های جهان	
6111	ز بسکه فوت شد اوقات ما در آن ماتم	کبود کرده به بر آسمان قبای جهان	S 96a
6112	ز طبع ارض کدورت چسان رود که زمین	فتاده‌است غباری ز گرد پای جهان	
6113	نشسته روز و شبم با خدای خود مشغول	یکی است گرچه خدای من و خدای جهان	
6114	مناسبت به تو بس این قدر سعیدا را	که پادشاه جهانی تو او گدای جهان[4812]	

- 709 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

6115	به روی سینه سیل اشک باز از دیده بر گردان[4813]	بزن جاروب مژگان را و از دل گرد غم بنشان	L 186b S 96a M 127a
6116	اگر خواهی به چشم کم نبیند هرکه پیش آید	چو[4814] تیغ مغربی شو از لباس عاریت عریان[4815]	N 154b B 87a
6117	مکن عیبم اگر تبعیت[4816] مردم نمی‌سازم	خلاف عادت ایشان بود آیین درویشان	L 187a
6118 [4817]	غبار جادهٔ کویت شدم ای آبروی جان[4818]	قدم بر فرق من بگذار و گرد از راه[4819] خود بنشان	N 155a M 127b

---

[4811] 6109 B، S، M، N: > 6112 L

[4812] او گدای جهان S، M، N، B: و خدای جهان L

[4813] بر گردان L، S، N، B: بر گردن M

[4814] چو S، M، N، B: خو L

[4815] عریان S، M، N، B: بیرون L

[4816] تبعیت L، S، M، B: طبعیت N

[4817] 6118 S، M، N، B: - L

[4818] جان S، M، N: جانان B

[4819] راه M، N، B: روی S

6119	چرا ز این[4820] پیشتر تن[4821] بر قضا ندهی که تقدیرش	سرت را گوی‌بازی سازد و دستت کند چوگان
6120	مکن با بدگهر[4822] مضبوط پیوند محبت را	که نتوانی کنی با چین پیشانی دگر[4823] سوهان
6121	مبادا نفس و[4824] شیطان آشنا گردد به یک دیگر	که یوسف را برد چون متفق شد گرگ با چوبان
6122	چرا زاهد نسازی باز دکان نصیحت را	ز خوبان بلاانگیز خالی دیده‌ای میدان

6123 بگوییدش به آن خورشید را[4825] تا چند خواهد بود[4826]

سعیدا در هوای مهر او چون ذره سرگردان

- 710 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 187[a] S 96[a] M 127[b] N 155[a] B 87[a]

6124	بیا به وادیِ بیداد[4827] تخت و چادر زن	به قتل هر دو جهان دست[4828] آستین بر زن
6125	چو آفتاب سر از مشرق امید بر آر	گشای کاکل و طعنی به مشک و[4829] عنبر زن
6126	چو خضر در[4830] پی آب سیه چه می‌گردی	بیا به میکده جام شراب احمر زن
6127	مساز گردن خود خم به پیش کس به طمع	اگر دراز کنی دست خویش بر سر زن

S 96[b]

6128 درون خانه اگر تنگ شد سعیدا دل

[4820] ز این L، B: ز آن S، M، N

[4821] پیشتر تن L، S، N، B: بیشترین M

[4822] با بدگهر L، S، N، B: باید گهر M

[4823] دگر L، S، M، N: کند B

[4824] و L، M، N، B: - S

[4825] را L، S، M، N: رو B

[4826] خواهد بود S، M، N، B: خواهی بود L

[4827] بیداد S، M، N، B:بیداد و L

[4828] دست L، M، N، B: دست و S

[4829] مشک و S، M، N، B: مهر L

[4830] در S، M، N، B: از L

ز خود تهی شو و[4831] چون حلقه زود بر در زن

- 711 -

[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

6129 شده سرشار به دوران تو پیمانهٔ حسن نگهت مست می و چشم تو میخانهٔ[4832] حسن L 187a S 96b M 127b N 155a B 87a

6130 چه بهشتی است جمال تو که هر حلقهٔ زلف شده در دیدهٔ عشاق پریخانهٔ حسن

6131 به تماشا رود و دیدهٔ بیدار شود گوش در خواب اگر بشنود افسانهٔ حسن N 155b

6132 نیست با بلبلِ جان بلبلِ گل را نسبت نیست پروانهٔ این شمع چو پروانهٔ حسن

6133 کرده ابروی تو از چین جبین نقش نگار عکس طاقی که به دل‌هاست ز[4833] کاشانهٔ[4834] حسن L 187b M 128a

6134 نیست جز خال رخ ماهوشان در دل ما نشود سبز از این خاک به جز دانهٔ حسن

6135 خال و خط چشم سیه زلف پریشان حاضر[4835] خاطر جمع ندیدیم به جز خانهٔ حسن

6136 آشنای دل دیوانه نگردد هرگز
مشرب هر که سعیدا شده بیگانهٔ حسن

- 712 -

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

6137 دمی در پای خم سر مان و[4836] بحر و بر تماشا کن بیا و آنچه جم می‌دید در ساغر[4837] تماشا کن L 187b S 97a

---

[4831] و L، S، B: - M

[4832] میخانه S، M، N: پیمانه L، B

[4833] دل‌هاست ز S، M، N، B: دل‌ها شده L

[4834] کاشانه L، S، M، N: پیمانه B

[4835] حاضر S، M، N، B: خاطر L

[4836] و L، S، B: - M، N

[4837] در ساغر S، M، N، B: از عالم L

M 128b
N 156a
B 87b

6138[4838] در این زندان هشیاری چه خود را مبتلا داری / بیا در بزم مستان عالم دیگر تماشا کن

6139[4839] میان ابروی جانان عجب جنگی است پیوسته / کمان و تیر و تیغ و دشنه و خنجر تماشا کن

6140 به دل کلک خیالت هر زمان[4840] نقش دگر بندد / حساب جمع و خرج خود در این دفتر تماشا کن

6141 به هر رنگی که می‌داری به بی رنگی[4841] بر آرم دم / چو منصورم در آتش سوز و خاکستر تماشا کن

6142 سعیدا دیده‌ای[4842] در خویش جانان را ولی مبهم
قدم نه پیشتر از خویش نیکوتر تماشا کن

- 713 -

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 187b
Lm 189b
S 95a
M 126b
N 153b
B 88a

6143 نهی گر سر به پای خویش سرور می‌توان گشتن
بیفتی گر ز پا در راه دل سر می‌توان گشتن

N 154a

6144 چو ابراهیم فرزندی مگر آید برون ز این در / به آن امید سالی چند آزر می‌توان گشتن

6145 بزن بر خاک در راه یقین یکبارگی خود را / چو قلب صاحب[4843] دل بی گمان[4844] زر می‌توان گشتن

6146 چو سنجیدیم انصاف فقیه و شیخ و[4845] زاهد را / مسلمانی اگر این است کافر می‌توان گشتن

6147 اگر دور است راه پارسایی جانب دیگر

[4838] L ،B: 6140 > S ،M ،N

[4839] L ،S ،M ،N: 6141 > B

[4840] زمان L ،B: نفس S ،M ،N

[4841] بی رنگی L ،B: یک رنگی S ،M ،N

[4842] دیده‌ای L ،S ،M ،B: دیده N

[4843] صاحب L ،Lm ،M ،N ،B: صاحبی S

[4844] بی گمان L ،Lm ،S ،N ،B: بر گمان M

[4845] و L ،S ،N ،B: - Lm ،M

سعیدا می‌توان چرخی زد و[4846] بر می‌توان گشتن

- 714 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6148 برقع از رخ بر گرفتی آفتاب آمد برون / زلف را کردی پریشان مشک ناب آمد برون

L 188a S 96b M 128a N 155b B 87a

6149 صبحدم در فکر آن خورشید تابان خواب برد / خواب می‌دیدم که ماه از جامه‌خواب آمد برون

6150 بی‌خبر بودم ز دل امشب نمی‌دانم چه بود / آه کردم صبحدم بوی کباب آمد برون

6151 گر بپرسد از شکر شیرینیِ[4847] گفتار خود / قند را گو می‌تواند از جواب آمد برون

6152 مست بودم از نگاهش زلف از یک جانبی / بسته زنجیری برای احتساب[4848] آمد برون

S 97a

6153 من در این مجموعهٔ عالم بسی کردم نگاه / هر ورق را چون گشودم انتخاب آمد برون

6154 آبرو تا چند ریزی بر در سنگین‌دلان / از برای تشنگان از سنگ آب آمد برون

6155 طرفه اکسیری است در میخانه بر مسّ وجود / تا به دهلیزش در آمد[4849] شیخ و شاب آمد برون

6156 خضر تا کی گوهر مقصود می‌جویی[4850] به بحر / این گهر[4851] دایم ز دل‌های خراب آمد برون

N 156a B 87b

6157 دفتر اعمال خود پیش از قیامت دیده‌ام[4852] / بیشتر در[4853] نامهٔ من بی‌حساب آمد برون

6158 باعث هجران سعیدا ز آن پری خود بوده‌ام

[4846] و L، S، N، B: - M

[4847] شیرینی S، M، N، B: شیرنی L

[4848] احتساب S، M، N: آفتاب L، B

[4849] در آمد L، M، N، B: در آید S

[4850] می‌جویی S، M، N، B: می‌جوید L

[4851] گهر L، S، N، B: گوهر M

[4852] دیده‌ام L، M، N، B: دیده‌ایم S

[4853] در S، M، N، B: از L

من چو رفتم در حجاب او[4854] بی‌حجاب آمد برون

- 715 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 188b S 97a M 128b N 156a B 87b

6159 خلقش کند عمارت مهمان‌سرای حسن — آن نوخطی که ریخته باشد بنای حسن

6160 گر فتنه‌های حسن تو خوابد[4855] عجیب نیست — فرش خوشی[4856] است سبزهٔ خط زیر پای حسن

S 97b

6161 هر دم به ناز بالش دل تکیه می‌کند[4857] — آن سروقامت چمن دل‌گشای حسن

6162 پرواز از نشیمن ابرو نمی‌کند — شد حلقه‌های زلف تو دام همای[4858] حسن

6163 خوبان ز غیر منّت چیزی نمی‌کشند — از برگ گل نسیم کند بوریای حسن

6164 چندین هزار جامهٔ جان را به تن[4859] درید — تا دوخت آسمان به قد[4860] او قبای حسن

6165 هر عضو او به عضو دگر[4861] ناز می‌کند — خوش بی‌نیاز بوده ز سر تا به پای حسن

6166 در حسن ما حقیقت کونین دیده‌ایم

بیهوده کی گشتیم سعیدا جفای حسن

- 716 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

[4854] او S، M، N، B: آن L

[4855] خوابد L، M، B: خواهد S، N

[4856] خوشی S، M، N، B: خوش L

[4857] می‌کند L، S، M، B: می‌کنند N

[4858] همای S، M، N: بلای L، B

[4859] جامهٔ جان را به تن S، M، N، B: جامهٔ تن را به جان L

[4860] به قد L، S، M، B: بغد S

[4861] دگر S، M، N، B: دیگر L

6167	پای بر[4862] جسم مکدّر نه جمال[4863] جان ببین	بگذر از جان بعد از آن[4864] و[4865] صورت جانان ببین	L 188b S 91a M 122b N 151a B 87b
6168	چند می‌بینی ز هم دیگر سر و دستار و[4866] ریش	فکر کن بگشای چشم و[4867] معنی انسان ببین	
6169	جاهلی بر[4868] نفس خویش و دم ز عرفان می‌زنی[4869]	درد را دانسته آنکه جانب درمان ببین	
6170	سخت بود از جان گذشتن بعد از آن دیدن جمال	آنچه مشکل می‌نمودت پیش[4870] از این آسان ببین	
6171	در محیط افتاده را کی موجه آید در نظر	استقامت پیشه گردان گردش دوران ببین	

6172 می‌خلد بر جان سعیدا چون شود روز حساب

هر سر[4871] مویی[4872] به تن امروز چون پیکان ببین

- 717 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

6173	کجا رسد به تو گل در ادای دل بردن	که عندلیب تو دارد نوای دل بردن	L 188b S 92b M 124a N 151b B 87b
6174	چو موج‌خیز شود بحر عشق طوفانی	سزد ترا که شوی ناخدای دل بردن	L 189a N 152a
6175	به جز حنا نشود سبز تا ابد چیزی	به هر زمین که گذاری تو پای دل بردن	

[4862] بر S، M، N، B: در L

[4863] جمال S، M، N، B: جمال و L

[4864] آن S، M، N، B: این L

[4865] و L، S، N، B: - M

[4866] و S، M، N، B: - L

[4867] و L، S، N، B: - M

[4868] بر S، M، N، B: از L

[4869] می‌زنی S، M، N، B: می‌کشی L

[4870] پیش L، M، N، B: بعد N

[4871] سر L، S: پر N، B: پری M

[4872] مویی L، B: مو را S، M، N

6176	نشسته غمزه به طاق بلند ابروی ناز[4873]	که نیست بهتر از این گوشه جای دل بردن	
6177	ز شوق غنچه نماند به هر کجا که دلی است	گذر کند چو به یادش هوای دل بردن	S 93[a]
6178	ز نالهٔ جرس کاروان کنعانی	همی‌رسید[4874] به گوشم صدای دل بردن	
6179	دلی به دست بیار آن زمان مراد طلب	که خاک زر شود از کیمیای دل بردن	
6180	ز حُسن[4875] خلق[4876] وفا ریز رنگ بنیادش	عمارتی که کنی در بنای دل بردن	

6181 دل[4877] شکسته سعیدا نشد قبول دلش

چه‌ها که من نکشیدم جفای دل بردن

- 718 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

6182	به حال عالم[4878] افسرده دیده‌ای تر کن	چو ابر بر سر این خاک گریه‌ای سر کن[4879]	L 189[a]
6183	به هر دو ساغر می مصرعی[4880] بخوان رنگین	به پای دختر رز عقد شعر زیور کن	S 93[a] M 124[a] N 152[a]
6184	دو باره حرف مگو از برای عشق سخن	سخن ز عشق اگر می‌کنی مکرّر کن	B 87[b]
6185	گشای زلف و[4881] به باد صبا بگو که برو	دماغ سوختگان مرا معطر کن	M 124[b] B 88[a]

[4873] ابروی ناز L، N، B: ابرو ناز S، M

[4874] همی‌رسید S، M، N: همین رسید L، B

[4875] حسن S، M، B: حسن و L، N

[4876] خلق L، S، M، B: خلق و N

[4877] دل L، N، B: دلی S، M

[4878] عالم S، M، N: مردم L، B

[4879] گریه‌ای سر کن S، M، N: دیده‌ای تر کن L، B

[4880] مصرعی L، S، N، B: مصرع M

[4881] و L، M، N، B: - S

6186 مرو بهشت اگر منت[4882] است رضوان را | ز آبرو مگذر[4883] ترک آب کوثر کن

6187 به[4884] تیغ ناز[4885] دو ابرو اشارتی[4886] فرما | به ناوک مژه قتل مرا مقرر کن

6188 بخوان کلام سعیدا چو میل کارت نیست | N 152[b]

«ز کارها که کنی شعر حافظ ازبر کن»

- 719 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 189[b] S 94[a] M 125[b] N 153[b] B 88[a]

6189 پیش هر کس شکوه از گردون دون‌پرور مکن | دفتر جمع دل[4887] غمدیده را ابتر مکن

6190 عمرها شد ای خضر منت ز حیوان می‌کشی | لب تر از آب بقا تا زنده‌ای دیگر مکن

6191 در پی دنیا که آخر خشک‌لب خواهی[4888] گذشت | ز آبروی خویشتن هر دم[4889] جبین را تر مکن

6192 چون زمین فرش است آخر اولش باید گزید | خشت خواهد[4890] گشت بالین تکیه بر بستر مکن

6193 تا نگیری[4891] کام از آن لب تا نبینی روی دوست | التفاتی با بهشت و چشمهٔ کوثر مکن | S 94[b]

6194 باش عریان حال را پوشیده[4892] دار از اهل قال | ترک سر را پیش هر بی‌پا و سر افسر مکن

[4882] منت L، B: منتی S، M، N

[4883] مگذر L، S، N، B: مگر ز M

[4884] به S، M، N: ز L، B

[4885] ناز L، S، M، B: باز N

[4886] ابرو اشارتی L، S، N، B: ابر اوشارت M

[4887] دفتر جمع دل L، N، B: دفتری جمعی دلی S: دفتری جمع دل M

[4888] خواهی S، N: خاهی M: باید L، B

[4889] هر دم L، S، M، N: آخر B

[4890] خواهد L، S، N، B: خاهد M

[4891] نگیری L، M، N، B: نگیرم S

[4892] پوشیده L، S، N، B: پوشید M

6195 [4893] باش آن طوری که هستی در نظرها آشکار — همچو شیطان جامهٔ تلبیس را در بر مکن

6196 راه عشق است[4894] این[4895] سعیدا هر قدم[4896] خوف است و[4897] بیم

چون جرس از پر دلی‌ها شور و[4898] افغان سر مکن

- 720 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6197 سیل غم[4899] گر از دل غم‌دیده می‌آید برون — کی خیال روی او از دیده می‌آید برون — L 189[b]

6198 تا خیالش در دل است از دل گذشتن مشکل است — ز آن سبب بر خود نفس پیچیده می‌آید برون — N 156[b] B 88[a]

6199 در لباس نور آن خورشیدمشرب گاه گاه — از نظرها خویش را دزدیده می‌آید برون

6200 نیم بسمل گشته‌ای شاید طپیدن کرده‌است — کز شهادت‌گاه دل ترسیده می‌آید برون — L 190[a]

6201 زاهد از گرمی و نرمی عیب خود را کرده سبز — این نمد را تا به کی پوشیده می‌آید برون

6202 [4900] بس که لاغر گشته‌ام از سینهٔ تنگم به عجز — آه چون نال قلم پیچیده[4901] می‌آید برون

6203 خرمی از باده می‌باید سعیدا کسب کرد

از دهان[4902] شیشه می خندیده می‌آید برون

- 721 -

[غزل]

[4893] 6195 S، M، N، B: - L

[4894] عشق است L، S، N، B: عشقت M

[4895] این L، M، N: ای S، B

[4896] قدم S، M، N: طرف L، B

[4897] و L، N، B: - S، M

[4898] شور و S، M، N: راه L، B

[4899] غم L، B: خون N

[4900] 6202 L، N: <6200 B

[4901] پیچیده N: از سینه L، B

[4902] دهان N: میان L، B

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6204 نیست از ذکر تو خالی هیچ بزمی[4903] در جهان ذکر توحید تو دارد حلقهٔ چشم بتان

L 190[a] N 156[a] B 88[a]

6205[4904] از توجه می توان سنگین‌دلان را نرم کرد بخت عالی بوده از تأثیر حرف بی‌زیان

6206 در شهادتگاه عاشق بسکه استغناست هست نی کمان محتاج تیر و تیر محتاج کمان

6207 قطره گوهر گر[4905] شود در بحر احسانت چه سود[4906] شد زمین از رشحهٔ فیض سحابت گلستان

6208 مدعا را کس[4907] به کام خویشتن کی می‌رسد روز روشن می‌شود دایم چراغ آسمان

6209 هر سر مو بر سر شوریده تار[4908] منت است بر سرم مرغ خیال یار تا بست آشیان

6210 از میان تا کم[4909] نگردد یگ دل افتاده‌ای زلف را نازم[4910] چه خوش پیچیده خود را در میان

6211 تا ابد هرگز نمی‌گردد دم تیغ نفس تا به مغز استخوان کردیم این را امتحان

6212 عاشقی را در جهان معشوق پیدا می‌کند[4911] عاشقان را این چنین فرموده آن سلطان جان[4912]

N 156[b]

6213 از درون دل به حکم غیب می‌آید برون
وجد می‌خواهی کنی شعر سعیدا را بخوان

- 722 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

[4903] بزمی L، B: بزم N

[4904] 6205 L، B: - N

[4905] گوهر گر L، N: گر گوهر B

[4906] سود L، B: دور N

[4907] کس N، B: کی L

[4908] تار L، N: بار B

[4909] تا کم N: ناکم L: کم تا B

[4910] نازم N، B: نارم L

[4911] می‌کند L، B: کرده‌است N

[4912] عاشقان را این چنین فرموده آن سلطان جان L، B: این چنین فرمود آن سلطان دین با عاشقان N

6214	تا رنگ از بهار نگیرد خزان من	در بسته‌است دایم از آن باغبان من	L 190[a] N 157[a] B 88[a]
6215	بی سوختن چو شمع ز هم وا نمی‌شود	چسپیده‌است بسکه به هم استخوان من	L 190[b]
6216	از بسکه ننگ منت پرواز می‌کشم	بال و پر است خار و خس آشیان من	B 88[b]
6217	در کفش گاه جای دهم پادشاه را	تا گشت صدرخانهٔ من آستان من	
6218	دارم دل شکسته و خون فسرده‌ای	عود است مشک‌بار و بر کاروان من	
6219	گوهر نثار[4913] دل ز ره گوش می‌کند	چشپیده نیست جوهر تیغ زبان من	
6220	در شیشه آنچه بود کشیدند رفتگان	ته‌جرعه‌ای است ماند در این جام جان من	
6221	عمری است ایستاده به راه تو منتظر	باشد فدای[4914] سرو تو گردد روان من	

6222 جز دود تلخ و[4915] آه سعیدا نمانده‌است
از[4916] آتشی که غم زده در استخوان[4917] من

- 723 -

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

6223	ز بس بر بسته پیری ناتوانی را به کار[4918] من	توانایی ندارد راه در جسم نزار من	B 88[b] H 380
6224	فلک تنها ز من تعمیر دل‌ها را چسان سازد	کدامین رخنه را بندد ز یک مشت غبار من	
6225	دلی پیدا کن از کونین واسع‌تر در این عالم	که بر اقلیم دل‌ها تاخت دارد شهسوار من	
6226	به گوش ابر نیسان برق‌آسا گر گذر سازد	کند لب‌تشنه‌ای تکرار شعر آب‌دار من	

4913 نثار B: به کار L: نسار N
4914 فدای N، B: خدای L
4915 و N، B: - L
4916 از N، B: در L
4917 استخوان L، B: دوران N
4918 کار B: کام H

6227 به جز افتادگی نبود قبولی نزد من کس را — که در پی اعتباری گشته ظاهر اعتبار من

6228 غبار خاطری پیراهنش هرگز نگردیده — کجا آن گوشهٔ دامان و دست خاکسار من

6229 خیالم تا ز یاد لعل جانان باده نوشیده — چو دست رعشه‌دار از دست رفته اختیار من

6230 زمینم بسکه شد از تیر باران غمش خرم — عجب نبود که پیکان سبز گردد در بهار[4919] من

6231 هوای قامت او می‌برد گرد مرا بالا — ندارد منت صرصر سلیمان غبار من

H 381

6232 سعیدا در لباس آه دود دل شود ظاهر

ترشح می‌شود بیرون ز چشم[4920] پرشرار من

- 724 -

[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

B 88b
H 381

6233 سرو روان کیست قد خوش‌خرام تو — خاص از برای کیست چنین لطف عام تو[4921]

6234 کار جهان و اهل جهان را تمام کرد — ز آن چشم دلربا نگه ناتمام تو

6235 ای باده آبروی خم و شیشه ریختی — شد عیش‌ها تمام[4922] ز یک جوش خام تو

6236 آن جرعه می که دوش گرفتی ز ما به زور — ای محتسب بیار که باشد حرام تو

6237 از چشم اعتبار زمین و زمان فکند — این توسن سفید پی بد لکام تو

6238 در گوش اهل درد سعیدا کند اثر

بی‌درد را چه بهره ز لطف کلام تو

- 725 -

[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

[4919] بهار H: مزار B

[4920] چشم B: جسم H

[4921] خاص از برای کیست چنین لطف عام تو B: بلبل سرود خطبهٔ خوبی به نام تو H

[4922] تمام B: حرام H

6239	آورد دی صبا به گلستان پیام تو	بلبل سرود خطبهٔ خوبی به نام تو	L 190b B 88b
6240	معنی چکد ز لعل تو هنگام گفتگو	در گوش از لطافت حسن کلام تو	
6241	قربان زلف و گوش تو کردم که هر زمان	چون روز عید می‌گذرد صبح و شام تو	
6242 [4923]	گه ناز و گاه خشم و گهی صلح و گاه جنگ	قربان شوم به گردش چشم چو جام تو	
6243	مقصود کفر و دین بود اظهار بندگی	ما را نظر یکی است به خاص و به عام تو	

6244 می خور به قول خواجه سعیدا که فرق نیست

نان حلال شیخ ز آب حرام تو

- 726 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

6245	هر کس شکست[4924] طرهٔ پر پیچ و تاب او	زلفش چو مار گشت و در آمد به خواب او	L 191a S 19b B 88b
6246	یک بوسه‌ای که دل طلبد ز آن دهان تنگ	صد بحث می‌کند لب حاضر جواب او	
6247	بر کند صبر لنگر سنگین خویش را	دل برد چون سفینه خرام چو آب او	
6248	نگذاشت طاقتی که کشد کس عنان آه	همچون هلال جلوهٔ پا در رکاب او	
6249 [4925]	در هر نسیم عمر ابد بخش می‌کند	زلف فلک شعار کمال اکتساب او	

6250 هر کس شنید شعر سعیدا به خویش گفت

صد آفرین به فکر و خیال و صواب او[4926]

- 727 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

[4923] 6242 L: - B

[4924] شکست S: شکسته L، B

[4925] 6250-6249 L، B: - S

[4926] صد آفرین به فکر و خیال و صواب او L: هر کس برای خویش و سعیدا برای تو B

6251	من کیستم که دم زنم از کبریای تو[4927]	جایی که کبریای تو باشد روای تو	L 191[a] B 88[b]
6252 [4928]	رفتم ز یاد خویش دلم پاک شد ز عیب	بر خیز جا گذار که خالی است جای تو	
6253	طبعم[4929] ز بس که مایل جور اوفتاده‌است	من می‌کشم جفای تو بهر صفای تو	
6254	داغم ز لاغری و ضعیفی که از غرور	بر استخوان نگاه ندارد همای تو[4930]	

6255 جور رقیب و محنت ایام می‌کشد

هر کس برای خویش و سعیدا برای تو

- 728 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

6256	دل گر از دست شود در خم ابرو گو شو	ور شود زار و نزار از غم آن مو[4931] گو شو	L 191[a] S 97[b] M 128[b] N 156[b] B 89[a]
6257	سوی او می‌رود از شش جهت اندیشه مکن	گر شود هر دو جهان از تو به یک سو گو شو	M 129[a]
6258	جان من باد فدا چشم سیه را گو باد	سر مجنون چو شود بر سر آهو گو شو	
6259	من نه آنم که سر از بندگیت بر دارم	گر شود سلسلهٔ دل خم ابرو[4932] گو شو	
6260	نیست از مردن ابنای زمان[4933] هیچ غمی	گر شود خشک گل و لالهٔ[4934] خودرو گو شو	L 191[b]

6261 زلف عمری است سعیدا که ترا در دست است

[4927] تو B: او L

[4928] 6252 L: - B

[4929] طبعم L: طبعت B

[4930] همای تو L: هوای تو B

[4931] مو M، N: کو L، B: - S

[4932] ابرو L، B: گیسو S، M، N

[4933] زمان S، M، N، B: جهان L

[4934] لاله L، M، N، B: لاله و S

گر شود جان چه شود بر سر یک مو گو شو

- 729 -

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

6262 بر آید چون بت من مست و خوی آتشین با او — نمی‌آید به یک نازش برون روی زمین[4935] با او B 89a H 383

6263 نشان تیر نازش می‌شود هر کس که می‌بیند — گهی چین بر جبین گاهی کمان در دست و کین با او

6264 از آن دستی که من قربان تیغش گشته‌ام دیدم — ید بیصاست با آن دست همچون آستین با او H 384

6265 به مقدار نظر هر چشم از آن مه بهره‌ای دارد — که او یک خرمن حسن است و مردم خوشه‌چین با او

6266 چه استعداد حسن است این و استغنا که او[4936] دارد — دو عالم چون دو گیسو از یسار و از یمین با او

6267 نگیرم جانب او را چو دانم نیست با او حق
سعیدا جانب آنم که حق باشد معین با[4937] او

- 730 -

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

6268 به دل‌ها ناوک‌انداز است دایم ابروان تو — جدا هرگز ندیدم تیر مژگان از کمان تو L 191b

6269 به غیر از[4938] خویش رفتن چاره‌ای دیگر نمی‌دانم[4939] — که باشد بی‌نشانی یک نشانی از نشان تو S 97b M 129b N 157a

6270 اگرچه پیش از این نشنیده‌بودم ز آن دهان حرفی — دهانی کرده‌اند امروز مردم از زبان تو B 89a

6271 فلک کی می‌تواند شرح الوان نعم کردن — که یک پیچی[4940] است وا گردیده از دستار خوان تو S 98a

---

[4935] برون روی زمین H: زمین و آسمان B

[4936] او B: آن H

[4937] با: - B، H

[4938] بغیر از S، N، B: بغیر L: بغیر ار M

[4939] نمی‌دانم L، B: نمی‌بینم S، M، N

[4940] پیچی S، M، B: پیچ L، N

6272	معانی را ز جیب غیب[4941] با این پاک‌دامانی	کشیده در طلسم صورتش سحر[4942] بیان تو
6273	ترا در خواب می‌دیدم که خورشید آمد بر سرم	گشادم[4943] چشم و از بی‌طاقتی کردم[4944] گمان تو
6274	به جز اقلیم[4945] ملک دل نمی‌تازد دگر جایی	که غیر از دل نمی‌گنجد غم صاحب‌قران[4946] تو
6275	نباشد خاطر جمعی سراسر در جهان کس را	نروید جز گل آشفتگی در بوستان تو
6276	مذاقم را به انده[4947] دایه می‌پرورد و می‌گفتم	نشنید لذّت غم تا به مغز استخوان تو
6277	بیا و کافرم کن و[4948] آنگهان زن تیغ بر فرقم	گذشتم از سر ایمان و جان خود[4949] به جان تو

6278 نه در وصلت قرار و نی به هجرت صبر و[4950] تمکینی

سعیدا کرده‌ام در هر دو حالت[4951] امتحان تو

- 731 -

[غزل]

[مفتعلن مفاعلن مفتعلن مفاعلن]

L 191[b]
S 98[a]
M 129[b]
N 157[b]
B 89[a]

6279	صلح و صفا بود مرا جنگ تو و جفای تو	تن به قضا سپرده‌ام در طلب رضای تو
6280	یوسف مصر کمترین بنده‌ات ای عزیز من	هر دو جهان کلافه‌ای آمده در بهای تو

[4941] غیب L، S، N، B: عیب M

[4942] سحر L، S، M، B: سحر و N

[4943] گشادم L، B: گشودم S، M، N

[4944] کردم S، M، N، B: بردم L

[4945] اقلیم L، S، N، B: اقلیم و M

[4946] صاحب قران L، S، N، B: صاحب قرآن M

[4947] انده L، S، N، B: اندوه M

[4948] و S، M، N: - L، B

[4949] خود S، N، B: من L: جود M

[4950] و S، M، N، B: - L

[4951] حالت S، M، N، B: عالم L

6281	جز دل عاشقان نشد معبد ذات اقدست	کون و مکان دو[4952] کفش تنگ آمده پیش پای تو	L 192[a] S 98[b] M 130[a]
6282	مردم دیده خاکـره در نظر منزهّت	پاک ز آلت لسان نطق سخن‌سرای تو	
6283	چرخ شد استخوان‌نما از مه نو که بیندش	باز نکرده دیده را جانب او همای تو	
6284 [4953]	کار دلم طپیدن و بی تو در این قفس مدام	در پرش است چشم من در سفر[4954] هوای تو	
6285	دیده نمی‌توانمت غیر تو هست اگر[4955] کسی	خود چه کنم بگو مرا گر نشوم فدای تو	
6286	گرچه ضعیفم و گدا چون تو نه بی مربّیم	شکر خدای من تویی[4956] کیست بگو خدای تو	
6287	دادن جان مرا نه از بهر عوض گرفتن است	من ز فنای خویشتن خواسته‌ام بقای تو	
6288	شهرۀ شهر شد سعیدا به غلامیِ سگت		B 89[b]
	گر بکشی زهی طرب ور[4957] بکُشی رضای تو		

- 732 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

6289	خیالم تا به سرو قامت او[4958] گشته هم زانو	گهی با مه برابر می‌زند گه با فلک پهلو	L 192[a] S 98[b] M 130[a] N 157[b] B 89[b]
6290	چنان از صورت آدم گریزانم که در معنی	نمی‌خواهم که باشد پیش رو آیینۀ زانو	
6291	ز بیم تیز مژگان ای دلا در زلف جا کردی	اگر مردی بیا و جای کن در گوشۀ ابرو	
6292	سعیدا گفتگوها داشت از موی میان او		

[4952] دو S، M، N، B: - L

[4953] 6284 S، M، N، B: - L

[4954] سفر S، M، N: طلب B

[4955] اگر L، B: گر S، M، N

[4956] تویی L، M، N، B: توی S

[4957] ور L، B: گر S، M، N

[4958] او S، M، N، B: آن L

بسی من گرد او[4959] گشتم ندارد آن کمر یک مو

- 733 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

6293 به بحر شور زده غوطه آب نیل از تو — به چاه رفته فرو یوسف ذلیل از تو — L 192a

6294 به یاد لعل تو می در بهشت می‌جوشد — گرفته لذت کافور سلسبیل از تو — S 98a M 129a N 156b

6295 نسیم پیرهن یار بس[4960] بود ما را — جمال یوسف کنعان و رود[4961] نیل از تو — B 89b

6296 بس است روز قیامت اگر به وزن آید — گناه و لطف کثیر از من و قلیل از تو — N 157a

6297 گناه و جرم بود مظهر ظهور کریم — L 192b

بهشت و حور[4962] سعیدا به این[4963] دلیل از تو

- 734 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

6298 چه هشیار است در انداز چشم می‌پرست او — که هرگز یک دلی بیرون نمی‌آید[4964] ز شصت او — L 192b S 98b

6299 هزاران[4965] حلقه باید در خم زلف پری‌رویان — که تا یک دل تواند صید کردن چشم مست او — M 129a B 89b

6300 دلم را گوی‌بازی کرده‌اید و راضیم از جان — و لیکن با خبر ای ماهرویان از شکست او — N 158a

---

[4959] او L، N: وا S، M: آن B

[4960] بس L، S، N، B: پس M

[4961] رود L، B: مصر و S، M، N

[4962] حور S، M، N، B: حور و L

[4963] به این L، S، N، B: بایی M

[4964] نمی‌آید L، S، M، N: آید B

[4965] هزاران L، S، N، B: هزارا M

6301	چه[4966] گویم از خم[4967] زلف و قد موزون دل‌جویش	که هرگز کی توان کردن به عمری شرح و بسط[4968] او	S 99a
6302	یقین معذور خواهد بود از تکلیف در عالم	که تا محشر نمی‌آید به خود[4969] مست الست او	
6303	از آن جان را خوش آید[4970] ناوک مژگان که هر ساعت	دل ما را خطا تا گردن و تا پر نشست او	M 129b

6304 سعیدا مهر مه‌رویی به دل دارد که از خجلت
ید[4971] بیضا دگر بیرون نمی‌آید[4972] ز دست[4973] او

- 735 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

6305	از بسکه نازک است دل پر ز آرزو	داریم همچو شیشهٔ می گریه در گلو	L 192b
6306	من عمرهاست خدمت میخانه کرده‌ام	کی می‌رسد به داد خمار دلم سبو	S 99a M 130a
6307	راه نجات را سر مویی[4974] نمانده‌اند[4975]	کردند چاک سینهٔ ما چون به غم رفو	N 158a B 89b
6308	اندوه و گریه بود طعام و[4976] شراب ما	روزی که می‌نوشت قلم «وَاشرَبُوا کُلُوا»	M 130b

6309 فردا[4977] عمل طلب کند از ما نه نظم و نثر[4978]

[4966] چه S، M، N، B: چو L

[4967] از خم L، M، N، B: از قد خم S

[4968] بسط L، B: بست S، M، N

[4969] خود L، S، N، B: خو M

[4970] آید S، M، N: آمد L، B

[4971] ید S، M، B: ید و L، N

[4972] دگر بیرون نمی‌آید L، S، M، N: نمی‌آید دگر بیرون B

[4973] دست S، M، N، B: شصت L

[4974] مویی L، M، B: موی S، N

[4975] نمانده‌اند S، M، N، B: نمانده‌است L

[4976] و S، M، N، B: - L

[4977] فردا L، S، N، B: فراد M

[4978] نظم و نثر L، N، B: نثر و نظم S، M

کاری نرفته پیش سعیدا به گفتگو

- 736 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

6310	دل در کمان فتاده ز شکل دهان تو	پیچیده‌است حرف مگر بر زبان[4979] تو	L 192b B 89b
6311	دایم به صدر جبهۀ او چین نشسته‌است	پیشانی‌ای[4980] که بوسه نزد آستان تو	L 193a
6312	افتد به فکر زخم ز پا دشمن محیل	بیرون بخسته ناوک زخم از کمان تو	
6313	باشد کمال نفس[4981] دغل نقص روح پاک	سود عدو بود چو ببیند زیان تو	
6314	از کبر بر فقیر نبینی و غافلی	دایم به خاک می‌نگرد آسمان تو	
6315	از بسکه داغ حسرت دنیاست پیکرت	نبود عجب که قرعه شود استخوان تو	

6316 در روز بازخاست[4982] سعیدا زیان توست

جز دگر هر چه می‌گذرد بر زبان تو

- 737 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

6317	ای آفتاب روی غریبان جمال تو	ماه دو هفتۀ شبِ ایشان خیال تو	L 193a B 89b
6318	در شهر فکر عقل فلاطون روزگار	مجنون شد از تصّور حسن کمال تو	
6319	دایم به دوش فکر[4983] نگهدار عالم است	با رتبۀ تو پایۀ جاه و جلال تو	
6320	هر کامرانی‌ای[4984] که در این روزگار هست	ما کرده‌ایم صلح به یکدم وصال تو	

[4979] زبان B: دهان L

[4980] پیشانی‌ای: پیشانی L، B

[4981] نفس B: نقص L

[4982] بازخاست: بازخواست L، B

[4983] فکر B: حفظ L

[4984] کامرانی‌ای B: کامرانی L

6321	شوخی به این مشابه ز طوبی ندید کس[4985]	هر جا دلی است ریشه دواند نهال تو	
6322	چینی به طاق خانهٔ فغفور نقش بست	بردند تا خبر ز صفای سفال تو	B 90[a]
6323	چون عقل در هوای عدیلت رود به فکر	یابد مگر به آینهٔ دل‌مثال تو	
6324	انگشت اعتراض بوَد در جبین ماه	افتد به جام باده چو عکس هلال تو	
6325	بس نازک است طبع لطیفت قصیده را	کردم از آن غزل که نیارد ملال تو	

6326 عمر مصاحب تو سعیدا دراز باد

هرگز نکرده عار از این کهنه شال تو

- 738 -

[غزل]
[مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن]

6327	گوشه‌نشین گشته ماه در خم گیسوی تو	چشم جهان[4986] می‌پرد در هوس روی تو	L 193[b] B 90[a]
6328	در نگه اولین خوانده فسونی مگر	بست زبان مرا چشم سخن‌گوی تو	
6329	تیغ نگاه ترا سرمه‌فشان می‌کند[4987]	پی به کمان بسته‌است سرمه بر[4988] ابروی تو	
6330	در شب تار خیال چشم چراغ من است	یاد وصال رخت حلقهٔ گیسوی تو	
6331	غمزهٔ خورشید را جلوهٔ ناهید را	گوشه‌نشین کرده‌است گوشهٔ ابروی تو	
6332	طرفه حضوری است جمع در خم زلف مدام	دام دلِ آگه[4989] است حلقهٔ هر موی تو	
6333	دیدهٔ یعقوب را چشم به پیراهن است	ورنه مرا چشم و[4990] دل پر شده از بوی تو	

[4985] ندید کس L: کس ندید B

[4986] جهان B: نهان L

[4987] می‌کند B: می‌کشد L

[4988] بر B: در L

[4989] آگه B: آگهی L

[4990] و L: - B

6334	باز به خود آمدن روز تو گرداندن است	هر که ز خود می‌رود راه برد سوی تو
6335	جلوهٔ سبابه‌ات کرده قمر را دو نیم	قوس و قزح را شکست معجز ابروی تو
6336	هر که قدم می‌نهد بایدش از سر گذشت	بر دم[4991] تیغ بلاست راه سر کوی تو
6337	خال چه دل‌ها نسوخت ز آتش حسن رخت	غمزه چه خون‌ها نریخت بر سر هندوی تو
6338	تا تو نشستی نخاست شُعبده‌ای در جهان	فتنه نهاده است سر بر سر زانوی تو

6339 سیر جنان کی کند بی تو سعیدا هوس

دوزخ پر هیمه[4992] است جنت بی روی تو

- 739 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6340	در تن عشاق مسکین نیست جانی غیر تو	نیست در این مملکت‌ها کاروانی[4993] غیر تو	L 193b B 90a
6341	با تو می‌خواهم که بی‌خود خلوتی سازم درست	تا در آن مجلس نباشد میهمانی[4994] غیر تو	
6342	مرغ روحم را به جز گرد سرت پرواز نیست	نیست این پروانه را شمع نهانی غیر تو	
6343	حلقه‌کوبِ باب الا الله جز کوی تو نیست	نیست صید لامکان را آشیانی غیر تو	L 194a
6344	رحم کن این معنیِ مخفی به دل بنمای روی	نیست این ویرانه را گنج روانی غیر تو	
6345	می‌کُشی چون می‌خرامی از برم انصاف نیست	نیست چون این خسته را روح[4995] روانی غیر تو	

6346 خود سعیدا را به خود بنمای راه ای بی‌نشان

از تو نشنیدم که دارد کس نشانی غیر تو

[4991] بر دم B: هر دم L

[4992] پر هیمه B: بی میوه L

[4993] مملکت‌ها کاروانی B: مملکت با کامرانی L

[4994] میهمانی B: مهمانی L

[4995] روح B: گنج L

- 740 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

6347	به چشمم کرد عالم را سیه مشکین نقاب او	چو شبنم گریه دارم[4996] تا بر آید آفتاب او	L 194[a] B 90[a]
6348	به بحر هیبتش اندیشه را راه شنایی نیست	که سرپوش جهان گردیده یک ظرف حباب او	
6349	ز بس نور تجلّی کرده جا در دیدهٔ مردم	جهان را در حجاب افکنده حسن بی‌حجاب او	
6350	چو کاکل هر که دیدش در قفایش گشت سرگردان	که می‌آرد به غیر از زلف تاب آفتاب او	
6351	نظرگاه محبت نیست چون بی‌درد باشد دل	شکست این ورق باشد نشان انتخاب او	
6352	ندارم بیم از روز حساب خویشتن هرگز	ولی شرمنده‌ام فردا ز لطف بی‌حساب او	

6353 سعیدا دوش می می‌خورد بر حال دل زارم

به جای گریه خون می‌ریخت از چشم کباب او

- 741 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

6354	ای دل از آن دهن اثری یافتی بگو	یا از میان او کمری یافتی بگو	L 194[a] B 90[a]
6355[4997]	ای گل به حسن خویش چه مغرور گشته‌ای[4998]	چون نرگس از چمن نظری یافتی بگو	
6356	جز غنچهٔ شکفته از این باغ دل‌گشا	ای عندلیب مشت زری یافتی بگو	
6357	ای آنکه دل به عشوهٔ دنیا سپرده‌ای	هرگز از این چمن ثمری[4999] یافتی بگو	B 90[b]
6358	با صد هزار تیر بلا رو به‌رو شدن	چون خاکساریت سپری یافتی بگو	L 194[b]
6359	ترجیح بر خیال سخن را نمی‌دهم	هرگز به از پدر پسری یافتی بگو	

[4996] دارم B: دارد L

[4997] 6355 B: >6358 L

[4998] گشته‌ای B: گشته L

[4999] ثمری L: اثری B

6360 بر عیب دیگران چه نظر باز کرده‌ای — بر عیب خویش اگر نظری یافتی بگو

6361 ای دل در این زمانه به جز عشق و عاشقی — بیع و شرای بی‌ضرری یافتی بگو

6362 شد عمرها ز خویش سعیدا که رفته‌ای
ز آن یار بی‌نشان خبری یافتی بگو

- 742 -

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 194[b]
S 99[a]
M 130[b]
N 158[a]
B 90[b]

6363 گرچه عالم را بنا آن ذات بی‌چون ساخته — لیک فکری کن که عالم را بنا چون ساخته

N 158[b]

6364 هر دو عالم را معانی در تو صانع کرده[5000] فکر — تا در این دیوان ترا مصراع موزون ساخته

6365 عمر لیلی صرف شد تا گشت مجنون ابلهی — عالمی را نازم آن لیلی که مجنون ساخته

6366 خاک را آرام کی می‌بود اگر آدم[5001] نبود — این همه صنعت که حق در کار گردون ساخته

6367 نیست ممکن عقل را بیت الحزن بی چار حد — ز آن بنای عشق را از عقل[5002] بیرون ساخته

6368 شد عزیز مصر لیکن در فراق خویشتن — یوسف ما خاطر یعقوب محزون ساخته

S 99[b]

6369 شیوه‌ها کردم بسی با زلف او رامم نشد — خلقت این مار را گویا ز افسون ساخته

6370[5003] کار آسان نیست جور و ناز معشوقان به کس[5004] — چشم او خود خورده خون‌ها تا دلی خون ساخته

6371 کام عیش ما نشد خالی ز تلخی هیچ گه — گوییا در بادهٔ ما چرخ افیون ساخته

[5000] کرده L، S، M، B: کرد N

[5001] اگر آدم L، B: آدم گر S، M، N

[5002] عشق را از عقل M، N: عقل را از عشق L، B: عشق را ز عقل S

[5003] 6370 L، B:> 6372 S، M، N

[5004] به کس S، M، N: بکش L، B

6372 هر چه هست از دفتر حق نیست بیرون در[5005] جهان — او به علم خویشتن نی[5006] کم نه افزون ساخته

6373 چوب را در رقص می‌آرد سعیدا جذب عشق
جلوهٔ لیلی‌وش[5007] ما بید مجنون ساخته

- 743 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

6374 فلک به این همه رنگی که بر هوا بسته — به زیر تیغ تو صیدی است دست و پا بسته — L 195a, S 99b, M 130b, N 158b, B 90b

6375 دری[5008] که می‌زنی و خانه‌ای که می‌پرسی — گشوده پای جفا و ره وفا بسته

6376 دلم ز روی زمین سرد اگر شود چه عجب — که روزگار خنک آب بر هوا بسته — M 131a

6377 چه نازکی است خدایا که زلف او دارد — دو جا شکسته و اما[5009] هزار جا بسته

6378 جبین خواجه ز چین وا نمی‌شود هرگز — که در به روی خود از هیبت گدا بسته — N 159a

6379 هوا نشسته و کشتی شکسته و رفته — قضا ببین که چسان دست ناخدا بسته

6380 جهان و کار جهان ریسمان پر گرهی است — که یک گره الم و دیگری دوا بسته

6381 ببین ز سینهٔ تنگ و[5010] دلم چه می‌گذرد — گرفته راه گلو را غم و صدا بسته

6382 فریب گوشهٔ محراب را مخور که خدا — گشاده در ز قفا و به روی ما بسته

6383 مگر که زنده کند یار از جفا ور نی[5011] — کمر به قتل ز خودرفتگان چرا بسته

[5005] در S، M، B: از L، N

[5006] نی S، M، N: نه L، B

[5007] لیلی‌وش L، N، B: لیلی‌وشی S، M

[5008] دری L، S، M: در N، B

[5009] اما S، M، N، B: از ما L

[5010] و S، M، N، B: - L

[5011] نی L، B: نه S، M، N

6384	هر آن غرور که افکنده پیرِیَش از سر	گرفته زاهد و در گوشهٔ ردا بسته	
6385[5012]	مرا که دست به نیکی رسد چرا نکنم	که کینه دشمنم از دست نارسا بسته	
6386	چه دلبری است سعیدا که هندوی زلفش دل شکسته به هر حلقهٔ دو تا بسته		

- 744 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6387	ای که از قدرت تویی حسن آفرین تازه‌ای	باز از روی کرم بنما جبین تازه‌ای	L 195[a] M 131[a] N 159[a]
6388	جلوهٔ معشوق چون هر دم به رنگی[5013] دیگر است	می‌توان هر روز پیدا کرد دین تازه‌ای	B 90[b]
6389	کس نمی‌داند جهان را چیست از تبدیل وقت	هر زمان این دست دارد آستین تازه‌ای	
6390	می‌کند احیا به رنگی خاندان کفر را	هر زمان[5014] می‌افکند بر زلف چین تازه‌ای	L 195[b]
6391	رو به‌رو با خلق گشتن طرفه کار مشکلی[5015] است	باید ای آیینه‌رویِ آهنینِ تازه‌ای	
6392	دلنشین یاری خدا از غیب بنماید مگر	در مکان کهنه می‌خواهم مکین تازه‌ای	M 131[b] N 159[b]
6393	فکرها کردم سعیدا در سخن تا یافتم از برای گلشن معنی زمین تازه‌ای		

- 745 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6394	باز چشمش سرمه‌آمیز آمده	طرفه بیماری به پرهیز آمده	L 195[b] M 131[b]

[5012] 6385-6386 L، M، N، B: - S

[5013] رنگی M، N، B: رنگ L

[5014] زمان L، B: نفس M، N

[5015] کار مشکلی M، N، B: کاری مشکل L

6395	غیر داغ و[5016] آه از دل بر نخاست	وادیِ ایمن بلاخیز آمده	N 159b B 90b
6396	کوه هستی را به ما هموار کرد	عشق فرهاد سحرخیز آمده	B 91a
6397	هر که او مست شراب بی‌خودی است	ساغرش بی باده لبریز آمده	
6398	ناتوانی دیده کس جز چشم او	خسته و بیمار و خون‌ریز آمده	M 132a
6399 [5017]	از تبسم لب دگر هرگز نبست	تا به کام دل نمکریز آمده	
6400	شد به غارت کردن جان‌ها سوار	هر دو فتراکش دل‌آویز آمده	
6401	سوخت دل گویا به داغ سینه‌ام	آه من با شعلهٔ تیز آمده	
6402	کیست یا رب در پس آیینه‌ام	طوطیِ نطقم شکرریز آمده	
6403	جان من شد بندهٔ ملای روم	دل مرید شمس تبریز آمده	

6404 از برای غم سعیدا غم مخور

گرچه این لشکر به انگیز آمده

- 746 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلاتن]

6405	ز جان گذشتم و جانان شدم نشسته نشسته	برون ز عالم امکان شدم نشسته نشسته	L 196a M 131b N 160b B 91a
6406	ز بار کلفت و[5018] غم همچو پای خواب‌آلود	نهان به گوشهٔ دامان شدم نشسته نشسته	
6407	ز بسکه تشنهٔ لعل لب بتان گشتم	اسیر چاه زنخدان شدم نشسته نشسته	
6408	در آستانهٔ مهر و وفای یک رنگی[5019]	غبار خاطر[5020] یاران شدم نشسته نشسته	

[5016] و M، N، B: - L

[5017] 6399 M، N، B: < 6401 L

[5018] و L، M، B: - N

[5019] وفای یک رنگی L، M، N: وفا و یک رنگی B

[5020] خاطر L، N، B: خواطر M

6409 دلیل دیده و دل گشته‌ام در آن[5021] خم زلف — چراغ شام غریبان شدم نشسته نشسته

6410 ز بس گداخت مرا روزگار همچو هلال — ز چشم حادثه پنهان شدم نشسته نشسته

6411 به پوست تخت قناعت ز دیو نفس خلاص — به زور صبر سلیمان شدم نشسته نشسته

6412 در[5022] انتظار جمال تو بر سر کویت — رفیق نام گدایان شدم نشسته نشسته

6413 اثر نبود سعیدا ز من به روی زمین
چو گرد و خاک نمایان شدم نشسته نشسته

- 747 -

[غزل]
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 196a
M 132a
N 160a
B 91a
S 143a

6414 [5023] ابروی ترا تا قلم صنع کشیده — حیرت ز مه نو سر[5024] انگشت گزیده

6415 خطّی که نمایان شده بر گرد رخ[5025] او — صادق نفسی سورۀ اخلاص دمیده

6416 جان طرفه همایی است که بازش نتوان دید — این باز ز هر شاخ درختی که پریده

6417 راهی است ره[5026] عشق که چون ما و تو بسیار — تا بوده[5027] نفس رفته به جایی[5028] نرسیده

6418 [5029] بی‌کاریِ ما به ز همه کار جهان است — چون عاقبت کار که دیدیم[5030] که دیده

[5021] آن L، M، N: او B

[5022] در M، N، B: ز L

[5023] 6414 L، M، N، B: - S

[5024] سر L، M، N: خم B

[5025] رخ S، M، N، B: سر L

[5026] راهی است ره L، S، M، B: راه N

[5027] بوده S، M، N: بود L، B

[5028] جایی L، M، N، B: جای S

[5029] 6418 L، S، M، N: - B

[5030] که دیدیم S، M، N: بدیدیم L

6419	هرگز نبریدی[5031] ز گنه رشتهٔ کردار	ناف تو مگر دایه به این کار بریده
6420	دل فکر گنه دارد و[5032] لب توبه سعیدا	کس مثل تو بی‌عار ندیده نشنیده

- 748 -

[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 196b S 143a M 132a N 160a B 91a

6421	خطش نوشته بر او آیت کلام الله	سواد مملکت حسن اوست زلف سیاه
[5033] 6422	جهان شبی است در او[5034] راه مختلف بسیار	به هر صدا که ز پایی[5035] رسد مرو از راه
6423	دل[5036] است آینهٔ صاف از غبار حدوث	که عکس می‌ننماید به غیر وجه‌الله
6424	رهی به[5037] سوی خدا ممکن است اگر به جهان	مرا عقیده[5038] نباشد به جز دل آگاه
6425	دراز و کوتهیِ دست در جهان سهل است	مباد دست[5039] دل افتد ز معنیِ کوتاه
6426	اگرچه بی‌گنهم لیک مستحق عذاب[5040]	که دور از تو نمردم[5041] همین بس است گناه[5042]

M 132b

[5031] نبریدی S، M، N، B: نبریده L
[5032] و S، M، N، B: - L
[5033] 6422 L، S، M، N: - B
[5034] در او S، N: بر آن L: دور M
[5035] پایی L، M، N: پای S
[5036] دل S، M، N، B: دلی L
[5037] رهی به S، M، N، B: رهیست L
[5038] عقیده L، S، N، B: عقده M
[5039] دست S، M، N، B: دست و L
[5040] عذاب L، B: عذابم S، M، N
[5041] نمردم L، M، S، B: نمرد N
[5042] گناه L، S، M، B: گناهم N

6427 [5043]	نمود موی[5044] ز کاکل جهان معطّر کرد	مگر که معدن مشک خطاست زیر کلاه	
6428 [5045]	ز عشق کافر و مؤمن به کام خویش رسند	کسی به ناخوشیِ دل نرفت از این درگاه	N 160[b]
6429	ترا چو حضرت یعقوب چشم گریان نیست	وگر نه یوسف مصری است در بن هر چاه	
6430	من آن مرید محبّم که بعد مردن من	ز خاک من نزند سر به غیر[5046] مهر گیاه	
6431	از آن به طرهٔ محبوب دل سعیدا بست		S 143[b]
	که عندلیب کند شاخ گل به خویش پناه		

- 749 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6432	رحمتش با بی‌گناهان کی کند فردا نگاه	می‌برد دل‌های ظلمت دیده را چشم سیاه	L 196[b] S 143[b]
6433	همچو ساقی ای[5047] کِرامُ الکاتِبین بر دار دست	نامه‌ام چون ساغر می شد لبالب از گناه	M 132[b] N 161[a]
6434	دل عجایب طاق ابرویی[5048] نشیمن کرده‌است	می‌برد رشک و حسد[5049] ز این گوشهٔ من پادشاه	B 91[a]
6435	باز با زاغ است دشمن زاغ با زاغ است[5050] دوست	یار شد همرنگ یار و گهربا همرنگ کاه	B 91[b]
6436	پاس تسلیم و رضا آن کس تواند داشتن	پیش رو آیینه دارد تا به[5051] لب دل پر ز آه	

[5043] 6427 (2) L، S، M، N: 6428 (2) B

[5044] موی S، M، N: بوی L، B

[5045] 6428 (2) L، S، M، N: 6427 (2) B

[5046] بغیر S، M، N، B: به جای L

[5047] ای S، M، N، B: این L

[5048] ابرویی L، M، B: ابروی S، N

[5049] حسد L، S، N، B: حسد از M

[5050] دشمن زاغ با زاغ است L، S، M، N: دشمن دوست باز یا باز است B

[5051] به S، M، N، B: - L

6437	از قدم تا فرق او طی کرد چشم عقل و[5052] گفت	طول شهر حسن خوش عمری است یک سال و دو ماه	L 197a
6438	تاج ترک و[5053] سکه صبر و خطبه ذکر و فکر دوست		M 133a
	پوست تخت و خانه ویران و[5054] سعیدا پادشاه		

- 750 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

6439	نماید گاه ابرو گه جمال آهسته آهسته	ز ابر آید برون بدر[5055] و هلال آهسته آهسته	L 197a S 143b M 133a N 161a B 91b
6440	به هموارى کشیدم در بر آن سرو سهی‌قد را	تو ای بلبل به گوش گل[5056] بنال آهسته آهسته	
6441	از این غوغا چه حاصل می‌کنی واعظ در این مجلس	نداری حال باری قیل و قال آهسته آهسته	
6442	غرور حسن در آغاز خط از غافلی باشد	که بس با سبزه[5057] گل شد[5058] پایمال آهسته آهسته	
6443	سعیدا هر چه را در دل تعلق بیشتر داری[5059]		
	کشی آخر از آن چیز انفعال آهسته آهسته		

- 751 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

6444	ز من تا کوی جانان گرچه یک آوازرس[5060] مانده	ز دوری می‌زنم[5061] فریاد اما ناله پس مانده	L 197a S 143b M 133a

---

[5052] و L، S، B: - M، N

[5053] و L، M، N، B: - S

[5054] و L، S، M، N: - B

[5055] بدر S، M، N: ابر L، B

[5056] گل S، M، N، B: او L

[5057] سبزه L، S، M، N: سبزه و B

[5058] شد L، S، M، N: - B

[5059] داری S، M، N: باشد L

[5060] آوازرس L، S، M، N: فریادرس B

[5061] می‌زنم L، B: می‌زدم S، M، N

N 161[a]
B 91[b]

S 144[a]
N 161[b]

6445 سیاهی لاله را بر تن نه از بخت سیه باشد — که از پیمانۀ می در دلش داغ هوس مانده

6446 نه خال است آنکه می‌بینی تو بر رخسارۀ نسرین — که بر خوان نباتی ریزۀ پای مگس مانده

6447 مرا گل بر سر[5062] شوریده بی او با[5063] چه می‌ماند — که گویی بلبلی بر آشیان یک مشت خس مانده

6448 سعیدا سعی کن تا از تو هم چیزی[5064] نشان ماند
که از بلبل فغان و ناله از طوطی قفس مانده

- 752 -

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 197[a]
S 144[a]
M 133[a]
N 161[b]
B 91[b]

6449 نیست با کس اتّحادم همچو کوه — در[5065] ازل وحدت نهادم همچو کوه

6450 گر شکستی یافت از من خاطری — مومیایی[5066] باز دادم همچو کوه

L 197[b]

6451 بار سنگین[5067] غم عشق ترا — بر دل مسکین نهادم همچو کوه

M 133[b]

6452 لحن و[5068] صوت من ز آواز کسی است — ورنه بی او من جمادم همچو کوه

6453 خاطر صحرا گران از من نشد — گرچه بس سنگین نهادم[5069] همچو کوه

6454 سر نکردم خم سعیدا پیش کس
گرچه از پا اوفتادم همچو کوه

[5062] سر L، S، N، B: - M

[5063] با S، M، N: بر L، B

[5064] هم چیزی S، M، N، B: یک جزوی L

[5065] در L، S، M، N: از B

[5066] مومیایی L، N، B: مومیای S، M

[5067] سنگین S، M، N، B: سنگینی L

[5068] و L، N، B: - S، M

[5069] نهادم S، M، B: نمودم L، N

- 753 -

[قطعه]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

6455	ز ره رسید سعیدای دردمند[5070] فقیر	به طوف مرقد اسحاق ابن ادهم شاه	L 197b M 133b S 144a B 91b
6456	اگر ملایکه را کار مشکلی افتد	ز روی عجز بیارند رو بر این[5071] درگاه	
6457	شبی به خاطرم[5072] الهام شد ز حضرت غیب[5073]	تو دادخواهی و[5074] سلطان رسد به داد بخواه	
6458	ز روح پاک تو امدادها طلب دارم	نه زاد[5075] راحله دارم نه قوت این راه	
6459	دگر ز حشمت[5076] و جاهت امید آن دارم	که زیر چتر تو باشد مرا به حشر پناه	
6460	به اختیار از این آستان نمی‌رفتم که فرض بود مرا دیدن رسول‌الله		S 144b

- 754 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6461	آفتاب از آتش مهر[5077] تو اخگرپاره‌ای	آسمان طفل مسیحای ترا گهواره‌ای	L 197b M 134a N 162b B 91b
6462	چون توان سیر گلی کردن که از نازکـدلی	نیستش از چشم نرگس طاقت نظّاره‌ای	
6463	می‌توانم گفت در میدان من صاحب‌دلی[5078]	گر توانی کرد یک دم چارۀ بی‌چاره‌ای	
6464	چند باشم همچو بلبل بینوا در این چمن	یا چو گل در قید گلشن با دل صد پاره‌ای	M 134b

---

[5070] دردمند L، B: دردمند و S، M

[5071] بر این S، M، B: بدین L

[5072] خاطرم L، M: خاطر S، B

[5073] غیب L، S، B: نیست M

[5074] و L: - S، M، B

[5075] زاد L، S، M: زاد و B

[5076] حشمت L، S، B: چشمت M

[5077] مهر M، N، B: عشق L

[5078] صاحب دلی L، B: صاحب دمی M، N

6465	اشک من هم می‌تواند یک دلی را رام[5079] کرد	گر کند باران نیسان سبز سنگ خاره‌ای	L 198[a]
6466	یار بی‌رحم است و قادر هرچه خواهد می‌کند نیست جز بی‌چارگی اینجا سعیدا چاره‌ای		

- 755 -

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6467	عهد با بالا بلندی بسته‌ای	دل به شوخی[5080] خودپسندی بسته‌ای	L 198[a] M 134[b] N 162[b] B 91[b]
6468	کرده‌ای ز این ابلقت را چون فلک	آفتابی بر سمندی بسته‌ای	
6469	تنگ شگّر را گشودی از لبت	بر سر هر حرف قندی بسته‌ای	
6470	وانمودی خویش را بی‌چون به خلق	خلق را با چون و چندی بسته‌ای	
6471	کرده‌ای جا خال را در خاطرم	در دل آتش سپندی بسته‌ای	N 163[a]
[5081] 6472	نوشداروها در آن لب هست و[5082] لب	از برای دردمندی بسته‌ای	
6473	کرده‌ای جا در خم ابروی یار	خانه بر طاق بلندی بسته‌ای	
6474	داد از زلف فلک پیمای تو	عالمی را در کمندی بسته‌ای	B 92[a]
[5083] 6475	اوحدی خوش گفته‌ای[5084] بر روی یار	«بر گل از عنبر کمندی بسته‌ای»	
6476	ای سعیدا عمر می‌خواهی و دل بر دم اسب دوندی بسته‌ای		

- 756 -

[5079] رام L، B: نرم M، N

[5080] شوخی M، N: شوخ L، B

[5081] 6472-6473 L، M، N: - B

[5082] و L، M: - N

[5083] 6475 M، N: - L، B

[5084] گفته‌ای M: گفته N

[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

6477	به باد رفته از این خاکدان شدم آگاه	ز کار رفته ز کار جهان شدم آگاه	L 198a B 92a
6478	به روی تختهٔ تابوت چون به خواب شدم	ز تخته‌بندیِ نُه آسمان شدم آگاه	
6479	نداشتم خبر از خویش تا جوان بودم	چو رفته یوسف از این کاروان شدم آگاه	
6480	کشیده نالهٔ سردی چو زاهد بی‌درد[5085]	ز خشک مغزیِ این استخوان شدم آگاه	
6481	چو تیشه بر سر فرهاد حرف شیرین زد	ز زخمکاریِ تیغ زبان شدم آگاه	L 198b
6482	چو شمع مومی اقبال شاه روشن شد	ز شان و شوکت این دودمان شدم آگاه	
6483	چو مهر لعل لبش بوسه را اجازت داد	ز بردبار زمین و زمان شدم آگاه	
6484	درازدستیِ آن زلف را چو دیدم دوش	ز سرّ پیچش موی میان شدم آگاه	
6485	به مقتضای دلِ هر که دوستی کردم	چو کینه تا ز دل دوستان شدم آگاه	

6486 چو در بساط سعیدا نماند نقد حیات

ز شوق و ذوق[5086] دل مفلسان شدم آگاه

- 757 -

[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

6487	به ذوق لعل لب او شراب یعنی چه	نظر به ماه رخش آفتاب یعنی چه	L 198b B 92a
6488	بیاد جلوهٔ قدش نظر چو بگشایم	نظر به سیل سرشکم حباب یعنی چه	
6489	به هیچ وجه دل از آن نگاه نتوان داشت	در آفتاب قیامت حجاب یعنی چه	
6490	ز پای تا سر آن فرق نیست جز دیدار	که در بهشت جز این انتخاب یعنی چه	
6491	عرق به آن گلِ رخسار از حجاب چرا	به روی شعله فشاند گلاب یعنی چه	

[5085] بی‌درد B: پر درد L

[5086] شوق و ذوق L: ذوق و شوق B

6492	کسی که واصل حق شد دگر نمی‌میرد	درون خانهٔ خورشید خواب یعنی چه	
6493	هر آنکه دید جمال ترا به یزدان گفت	گل بهشت به این آب و تاب[5087] یعنی چه	
6494	شعاع روی تو منع نگاه می‌سازد	دگر به مهر گرفتن نقاب یعنی چه	

6495 هر آنچه خواست سعیدا دلت به جان کردی — B 92a

ز خویش هیچ نکردی حجاب یعنی چه

- 758 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

6496	باز ای[5088] خیال یار به دل خانه کرده‌ای	ای[5089] باز جا به گوشهٔ ویرانه کرده‌ای	L 199a B 92a
6497	دیوانگی چرا نکند طوطیِ خرد	آیینه‌خانه را تو پری‌خانه کرده‌ای	
6498	هر سجده‌ای که رفت به یادت به پای خم	او را قضا به شیشه و پیمانه کرده‌ای	
6499	زاهد هنوز راه یقین را ندیده‌ای	داری گمان که شیوهٔ مردانه کرده‌ای	
6500	یا رب چه کرده‌ام که مرا چون خود از دو کون	ناگشته آشنا به تو بیگانه کرده‌ای	
6501	زاهد بیان واقعه با خلق می‌کنی	نادیده خواب را تو چه افسانه کرده‌ای	
6502	زاهد هنوز دعوی توحید می‌کنی	یک دانه را تو سبحهٔ صددانه کرده‌ای	
6503	در عین وحدتی و نگاهت به کثرت است	خود کعبه‌ای و روی به بتخانه کرده‌ای	
[5090]6504	ای سرمه سنگدل شده‌ای و سیه‌درون	از بسکه خو به مردم بیگانه کرده‌ای	

6505 انصاف می‌دهم که سعیدا در این غزل

بسیار فکر معنیِ بیگانه کرده‌ای

5087 آب و تاب Lt، B: انتخاب L

5088 ای B: این L

5089 ای B: این L

5090 6504 L: - B

- 759 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

6506	در دام نام و ننگ گرفتار ماندهای	تا سر به زیر منّت دستار ماندهای	L 199a B 92b
6507	از سر نرفت هیچ ترا فکر سیم و زر	چون پیچ در کشاکش دستار ماندهای	
6508	دل بستهای به هیچ و هم از هیچ بیخبر	حیران نقش سایهٔ دیوار ماندهای	
6509	تسبیح را به گردن شیطان فکندهای	سجاده را به خانهٔ خمار ماندهای	

6510 پیری به هم شکسته سعیدا ترا قفس

از سادگی هنوز گرفتار ماندهای

- 760 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6511	اشک را کو از زبانم حرف دل سنجیدهای	ای[5091] دلیل بیکسان سر ساز راه دیدهای	L 199b B 92a
6512	طرفه دیوانی است زلفش موشکافان دیدهاند	در خم هر مصرعش مضمون بر پیچیدهای	
6513	در ره بیهودهگردیها ندیدم هیچ کس	همچو گردون بیسر و پا عمرها گردیدهای	
6514	پای تا سر این غزل چون شیوههای زلف یار	بسته[5092] در هر مصرع آن معنیِ نشنیدهای	

6515 هرکجا بینم سعیدا بیحجاب آن شوخ را

پیچ و تابم میدهد چون موی آتش دیدهای

- 761 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

6516	ز بس این تن پریشان کرده خم گردن به آسانی	ز جا بر خاستن گردیده مشکل از گران جانی	L 199b M 134b N 163a B 92b

---

[5091] ای B: این L

[5092] بسته B: بستهای L

6517	مبر امید خود را نزد ابنای زمان ای دل	که موج بحر نومیدی است ز ایشان چین پیشانی	M 135a
6518	به هر تار سر زلف تو بستم دل[5093] ندانستم	که آخر نیست یک مو حاصل از این[5094] جز پریشانی	
6519	ز فرمان تو بیرون می‌رود در[5095] آستین دستت	مکش منت ز دوش خویش و[5096] تن در ده به عریانی	
6520	دل سنگین او از گریهٔ من نرم خواهد شد	که از آه تر من سبز شد یاقوت رمّانی[5097]	
6521	«بده ساقی می باقی که در جنت نخواهی یافت»	شبی با این فضا[5098] بزم[5099] چنین من در غزل‌خوانی	

6522 شعیدا سال‌ها جان کند تا امشب به کام دل

مرید حافظ شیراز شد از خویش پنهانی

- 762 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

6523	ز خویش برده مرا چشم باده پیمایی	نگاه بر طرفی رفته و دلم جایی	L 199b M 135a
6524	چسان به کار دگر رو کنم که کس نشنید	به دست دور زمان غیر جام و مینایی	N 163a B 92b
6525	همین نه جور و جفا کار دلبری است و بس	که گاه ناز و عتاب و گهی دل آسایی	N 163b
6526	رسیده‌است به جایی نزاکت طبعم	که چون نسیم ز خود[5100] می‌روم به[5101] ایمایی	L 200a
6527	چو تار و پود محبت به عمر پیچیده‌است	مراست بر سر زلف تو طرفه سودایی	

[5093] بستم دل M، N، B: دل بستم L

[5094] این M، N، B: آن L

[5095] در M، N، B: از L

[5096] و L، M، B: - N

[5097] رمّانی M، N، B: زمانی L

[5098] فضا L، N، B: قضا M

[5099] بزم M، N، B: بزمی L

[5100] ز خود M، N: به جا L: ز جا B

[5101] به M، N، B: ز L

6528	گرفتم آنکه نماید جمال خود لیکن	کراست طاقت نظاره‌ای[5102] تماشایی	
6529	ز رنگ و خوی تو پیداست هر کرا چشم است	که آفتاب نهادی و ماه سیمایی	
6530	چه غم ز درد دلم گر خبر نمی‌گیری[5103]	همین بس است که در جمله حال دانایی	

6531 چه[5104] مور و پشه که در کارخانهٔ عالم

به کوی عشق ندیدم کم از سعیدایی

- 763 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6532	نیست بر هم خوردن چشمش ز مژگان سرسری	می‌کند بر قتل او مژگان من خنجرگری	B 92b H 400
6533	نیست از رویت شکایت دین و ایمان من است	لیک زلفت می‌کند بر این مسلمان کافری	
6534	او مقابل من خجل گشتم ز اشک خود[5105] که چشم	چون تواند دید بر آن مصحف رو ازبری	
6535	عالمی خفّاش‌طبع و آفتاب آیینه را	می‌کند ز این توده خاکستر عبث روشنگری	
6536	عاشقان را سر ز سودای تو پر گردیده‌است	چون هوسناکان نباشد کار ایشان سرسری	

6537 نقش تا بستم خیالش را به دل مجنون شدم

شیشهٔ دل را سعیدا کرده‌ام پر از پری

- 764 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6538	کی کند در سینه ظاهر زخم خنجر تشنگی	در بیابان‌ها نمی‌بیند لب تر تشنگی	B 92b H 401
6539	داشت صبری در غریبی قطره تا در ابر بود	بیشتر در بحر پیدا شد بگو هر تشنگی	

[5102] نظاره‌ای M، N، B: نظاره L

[5103] نمی‌گیری M، N، B: نمی‌پرسی L

[5104] چه M، N، B: چو L

[5105] گشتم ز اشک خود B: از گریهٔ خویشم H

6540	مرد صاحب‌دل تواند فیض از خود یافتن	در نیابد تیغ را گر هست جوهر تشنگی
6541	التزام تشنگی هر کس که اینجا کرده‌است	دست کی یابد بر او در روز محشر تشنگی
6542	من به یاد لعل آن لب تازه دارم روح را	می‌نشاند در دهان یاقوت احمر تشنگی
6543	چشم گریانم همان دیدار می‌خواهد که هیچ	کم نشد این ابر را از دیدهٔ تر تشنگی
6544	غرق دریای محبت شو که تا ساحلی	کی برد آب روان چون عکس از سر تشنگی B 93[a]

6545 از خیال او سعیدا را تسلی چون شود

عکس آب آیینه را کی برد از سر تشنگی

- 765 -

[غزل]
[مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن]

L 200[a]
M 135[a]
N 163[b]
B 93[a]

6546	میزان عدالت بود دی زلف سمن‌سایی	دیدیم قیامت را دیروز ز بالایی
6547	چون خسته شود خاطر بوسم لب معشوقی	چون درد سرم آید سایم به کف پایی M 135[b]
6548	سنگ ره وصلش را چون سرمه بسی سودم	هر آبله در پایم شد دیدهٔ بینایی
6549	قربان تو می‌کردم تا هست مرا جانی	من ذرّه تو خورشیدی من بنده تو مولایی
6550	هر لاله در این صحرا داغی است ز مجنونی	هر گل خبری دارد از عارض لیلایی
6551	هر ذره در این عالم از پرتو خورشید نیست	هر قطره که می‌بینی آبی است ز دریایی

6552 در ذیل نکونامان بسیار چو بسطامی[5106] است

در دفتر بدنامان کو مثل سعیدایی

- 766 -

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

[5106] بسطامی M، B: بسطام L، N

6553	گهی معشوق و گه عاشق گهی جسم و گهی[5107] جانی	شوم قربانت ای بدخو که هم اینی و هم آنی	L 200a M 135b N 164a B 93a
6554	به جز نیکی مکن زنهار در عالم دگر کاری	که روزی چند در این خانهٔ ویرانه مهمانی	
6555	چسان فردا توانی دید خورشید جمالش را	که چون نرگس به روی[5108] گل‌رخان امروز حیرانی	L 200b
6556	گره شد در خم زلفش زبان شانه از گفتن	کرا دستی که گوید حرف با جمع پریشانی	

6557 در این ره زینهار ای دل تعلق کمترک بهتر
سعیدا رخت هستی باشدت بار پشیمانی

- 767 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

6558	تو تا به کی دل و جان در امان نگهداری	ز تیر حادثه تا کی نشان نگهداری	L 200b M 135b N 164a B 93a
6559	لب از حلاوت آن وا نمی‌شود دیگر[5109]	اگر تو قند سخن در دهان نگهداری	
6560	خیال غیر به دل می‌کنی چه شرم است این	که در میان حرم با بتان نگهداری	
6561	چه غنچه‌های معانی به دل شکفته نگردد[5110]	به شرط آن که چو سوسن زبان نگهداری	
6562	امانتی است محبت خدا سپرده ترا	خیانتی نکنی به ز جان نگهداری	M 136a
[5111] 6563	اگرچه ابلق نفس تو سرکش افتاده‌است	ولی به جادهٔ خواهش عنان نگهداری	
6564	تو آن زمان ز کریمان روزگار شوی	که سود خویش دهی و زیان نگهداری	
6565	ترا به حضرت او باز گشت خواهد بود	نیاز و عجر و الم ارمغان نگهداری	
6566	یقین شوی تو هم آغوش او که خمیازه	به آرزو نکشی چون کمان نگهداری	N 164b

---

[5107] گهی L، B، N: گه M

[5108] روی M، N، B: جای L

[5109] دیگر L، M، N: هرگز B

[5110] نگردد L، M، B: نکرد N

[5111] 6563 L، M، N: - B

6567	به یادگار قیامت نشان درد و[5112] محبّت	اگر به دل نتوانی به جان نگهداری	
6568	از آنچه غیر رضای تو در جهان باشد	مرا به حق رضایت از آن نگهداری	
6569	رسد ترا به دل اسرارهای غیب سعیدا		
	که راز خویشتن از ترجمان نگهداری		

- 768 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

6570	نمی‌دانم تو خاکی آتشی یا باد یا آبی	فتاد از تاب گردون و هنوز از حرص بی‌تابی	L 201[a] M 136[a] N 164[b] B 93[a]
6571	حقیقت پردهٔ ناموس خود دارد شریعت را	تو بی‌ناموس می‌خواهی که از معنی خبر یابی	
6572	دمید از هر[5113] بن مویت اجل صبح قیامت را	نمی‌میری هنوز از بی‌حیایی زنده در خوابی	
6573	هما را طعمه گردید استخوان جد و آبایت	هنوز ای بی‌هنر[5114] در موجخیز بحر انسانی	
6574	سعیدا را فکند از پا خمار ای ساقیا بر خیز		
	به یاد ساقیِ کوثر دمی آبی دمی آبی[5115]		

- 769 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6575	گر غم خود را نداردی غمگسار عالمی	نیستی گر یار طبع خویش یار عالمی	B 93[a] H 403
6576	گر ز خود رستی ز عالم رستگاری یافتی	می‌کشی باری ز خود در زیر بار عالمی	
6577	رنگ زردی می‌کشی آخر خزانی در قفاست	چون بهاران چند عاشق اشتهار عالمی	

[5112] و L، N، B: - M

[5113] هر L، N، B: هر و M

[5114] بی‌هنر M، N: بی‌وفا L، B

[5115] دمی آبی دمی آبی M، N: دم آبی دم آبی L، B

6578 [5116]	عالمی را می‌کشی در دام خود ای حیله‌گر	غافلی از آنکه خود آخر[5117] شکار عالمی	
6579 [5118]	عاقبت خاک تو عبرتگاه عالم می‌شود	تا به کی در انتظار اعتبار عالمی	
6580	تیزخویی بسکه شد پهن از تو بر روی زمین	در کف پای نظرها خار خار عالمی	
6581	هستیت را نیست اصلی عاریت را یک دو روز	چون حنا رنگ کف دست نگار عالمی	B 93[b]
6582	از جهان امروز اگر قطع تعلق کرده‌ای	زنگ مرصادت[5119] که تیغ آبدار عالمی	

6583 بوی عشق از شعر رنگینت سعیدا می‌رسد
در گلستانِ سخن هر دم بهار عالمی

- 770 -

[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

6584	در حریم دل من شمع شب‌افروز تویی	چمن و باغ بهار[5120] من و نوروز تویی	L 201[a] M 136[a] N 164[b] B 93[b]
6585	چاک زد سینه‌ام ابرو چو به مژگان گفتم	ای سیه تاب مگر ناوک دلدوز تویی	
6586	کیست دایم که به آن گوش سخن می‌گوید	جز تو ای زلف که هندوی بدآموز تویی	M 136[b]
6587	یار مستانه گذر کرد به رویش گفتم	می‌شنیدیم[5121] ز دل آتش جان‌سوز[5122] تویی	
6588	می‌رسد ناز کنی بر همه اندام ای[5123] چشم	که در این معرکه یک صفدر فیروز تویی	N 165[a]

6589 دل به غیر تو سعیدا ندهد در عالم

[5116] 6578(1) H: 6579(1) B
[5117] خود آخر B: آخر خود H
[5118] 6579(1) H: 6578(1) B
[5119] مرصادت: مرسادت B، H
[5120] چمن و باغ بهار M، B: چمن باغ بهار L: چمن و باغ و بهار N
[5121] می‌شنیدیم L، M، B: می‌شنیدم N
[5122] جان‌سوز M، N: دل‌سوز L، B
[5123] ای M، N، B: ز L

که در این خانه همین محرم دل‌سوز تویی

- 771 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6590	هیچ در فکر و خیال کار مشکل نیستی	در دلی اما خبردار از دل دل نیستی	L 201[a] M 136[b] N 165[a] B 93[b]
6591	در کنار ما و ما را از کنارت بهره نیست	همچو دریا واقف از احوال ساحل نیستی	
6592	عاقبت باید از این ویرانهٔ تن رخت بست	هیچ در فکر دیار و راه منزل نیستی	
6593	با وجود حشمت و[5124] جاهی که در ظاهر تراست	شکر لِلّاه از من درویش غافل نیستی	
6594	صحبت ناقص سعیدا شد دلیل نقص تو	از چه با جاهل نشینی گر تو جاهل نیستی	L 201[b]

- 772 -

[غزل]

[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

6595	برهنگی است عبا و قبای[5125] درویشی	توکّل است لباس غنای درویشی	L 201[b] M 136[b] N 165[a] B 93[b]
6596	شکستگی است که[5126] کار ترا درست کند	دل[5127] شکسته بود مومیای درویشی	
6597	ز حرص جوش و خروش قلندر از خامی است	به صبر پخته شود شوربای درویشی	
6598	ز بیم حادثه افتادگان چه غم دارند	خلل‌پذیر نباشد بنای درویشی	
6599	ز فقر سلب[5128] اراده است مطلب طالب	رضای دوست بود مدعای درویشی	
6600	غبار هستی خود تا ز دل نیفشانی	کجا شود به تو پیدا صفای درویشی	

[5124] حشمت و N، B: حشمت L: چشمت و M

[5125] عبا و قبای M: قبا و عبای L: غبا و قبای N: عبای و قبای B

[5126] شکستگی است که L، B: شکستی همه M: شکستگی همه N

[5127] دل L، N، B: دلی M

[5128] سلب M، N: صلب L، B

6601	به تخت زر نزند پشت پا ز[5129] استغنا	دلی که یافته‌باشد هوای درویشی	M 137a N 165b
6602	گهی به صومعه زاهد رود گهی مسجد	که نیست محرم خلوت سرای درویشی	

6603 چو آفتاب سعیدا شود تمام ضیا

به هر که سایه نماید همای درویشی

- 773 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

[5130] 6604	دارم ز باده چشم تمنای بی‌خودی	ساقی بیار ساغر[5131] و مینای بی‌خودی	L 201b M 137a N 165b B 93b
6605	کِشت جنون ز خون جگر آب می‌خورد	داغ دل است لالهٔ صحرای بی‌خودی	
6606	در عین سجده دست دهد بی‌خودی اگر	مالم چها جبین به کف پای بی‌خودی	
[5132] 6607	در ساحل خودی دل زاهد فسرده شد	یا رب حواله ساز به دریای بی‌خودی	
6608	هر لحظه می‌روم ز خود[5133] اما نمی‌رود	یک ساعت از سرم سر سودای بی‌خودی	
6609	بیرون بیا ز خانه و بنمای رو به خلق[5134]	بنشین و[5135] خوب ساز تماشای بی‌خودی	L 202a S 145a
6610	دیوانه‌وار تا سر کوی خیال او	هر دم روم ز خویش به دعوای بی‌خودی	

6611 می‌ها کشیده‌ایم سعیدا به یاد دوست

در لاله‌زار دامن صحرای بی‌خودی

- 774 -

[5129] پا ز L، M، N: پای B

[5130] 6608-6604 L، M، N، B: - S

[5131] ساغر M، N، B: باده L

[5132] 6607 L، M، N: - B

[5133] می‌روم ز خود M، N: می رود بخود L: می‌رود ز خود B

[5134] رو به خلق L، S، M، N: روی خویش B

[5135] و L، S، N، B: - M

[غزل]
[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

6612	دل برده‌است چشم[5136] قتّال جنگ‌جویی	خورشید وضع و مهر و چون باده تندخویی	L 202[a] S 145[a]
6613	منع مدام زاهد دارد دوام تلخی	یا حرف تلخ بهتر یا می در این چه گویی	M 137[a] N 165[b] B 93[b]
6614	رمزی است نشئهٔ می پندم به گوش خود گیر	زنهار تا توانی با نیک[5137] بد نگویی	N 166[a]
6615	عالم همین نمودی است خالی ز لطف[5138] معنی	رنگ وفا ندارد نقشی است بر کدویی	
6616	در مسجد و خرابات نشنیدم و ندیدم	غیر از فغان و شوری جز بانگ های و هویی	M 137[b]
6617	مرغ چمن همی گفت دی با[5139] ترنم خوش	زنهار دل نبندد عاقل به رنگ و بویی[5140]	B 94[a]
6618	ز این چرخ بی‌مروت کام دلی[5141] نخواهی	کاین تشنه‌ای است مشتاق تا[5142] ریزد آبرویی	

6619 هرگز نمی‌نماید آن ماه‌رخ سعیدا

تا این غبار هستی از خاطرت نشویی

- 775 -

[غزل]
[فعلاتن مفاعلن فعلن]

6620	واقف از زاده و نزاده تویی	«عالِمُ الغَیبِ والشَّهادَه» تویی	L 202[a] S 145[a]
6621	عاشقان را تو می‌کنی سرمست	طرب‌افزای جام و[5143] باده تویی	M 137[b] N 166[a]

[5136] چشم S، M، N: چشمی L، B

[5137] نیک L، N، B: نیک و S، M

[5138] لطف L، S، M، B: لطف و N

[5139] با L، S، N، B: - M

[5140] رنگ و بویی S، M، N، B: گفتگویی L

[5141] کام دلی S، M، N، B: تا کام دل L

[5142] تا S، M، N، B: یا L

[5143] و L، N، B: - S، M

6622	شهسواران به قوت تو سوار	دستگیر[5144] من پیاده تویی	B 94[a]
6623	در رحمت به روی هر دو جهان	بی غرض بی سبب گشاده تویی	
6624[5145]	فارغ از دی و حال و فردایی[5146]	بی‌نیاز از کم و زیاده تویی	S 145[b]
6625	فتنه‌آموز چشم و زلف سیاه	آبروی جمال ساده تویی	L 202[b]
6626	در زمین و زمان و غیب و شهود	قادر و قدرت و اراده تویی	
6627	شعله‌پرداز و نورافشان‌ساز	در دل صاف و روی[5147] ساده تویی	

6628 در بیان کمال آن معشوق — N 166[b]

ای[5148] سعیدا زبان گشاده تویی

- 776 -

[غزل]
[فعلاتن مفاعلن فعلن]

6629	شد زمین تکیه‌گاه درویشی	آسمان بارگاه درویشی	L 202[b] S 145[b] M 137[b]
6630	جادهٔ ایمن و طریق خوشی[5149] است	تا به حق شاهراه درویشی	N 166[b] B 94[a]
6631	بی پر و بال می‌رسد تا عرش	صبحدم تیر آه درویشی	M 138[a]
6632	نامرادی بود مراد همه	بی‌پناهی پناه درویشی	
6633	پی زر و زور پادشاهانند	این گدایان راه درویشی	
6634	سر خورشید زیر پای کند	هر که پوشد کلاه درویشی	

[5144] دستگیر L، M، N، B: دستگیری S
[5145] 6624 S، M، N، B: - L
[5146] فردایی M، N، B: فردای S
[5147] روی S، M، N، B: نور L
[5148] ای S، M، N، B: این L
[5149] خوشی L، B: خوش S، M، N

6635 گر جهان گم شود نگردد گم — حشمت و بارگاه[5150] درویشی

6636 پاک از غیبت و[5151] ریا و حسد — مسجد و خانقاه درویشی

6637 سرمهٔ دیدهٔ سعیدا باد
گرد نعلین راه درویشی

- 777 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 202[b] S 145[b] M 138[a] N 166[b] B 94[a]

6638 هر کجا پیدا شود شور و شر[5152] دیوانگی — می‌زنم دست جنون را بر سر دیوانگی

6639 گر ز اوضاعم جنون پیداست عیب من مکن[5153] — سال‌ها شد حلقه‌کوبم بر در دیوانگی — S 146[a]

6640 پارهٔ آشفتگی چون گل به دست آورده‌ام — تا کنم آن[5154] را نشان افسر دیوانگی — L 203[a]

6641 در اقالیم جنون تدبیر را باید گذاشت — نیست راهی عقل را در کشور دیوانگی — N 167[a]

6642 بر خیالات سعیدا بنگرد از راه شوق
هر که می‌خواهد ببیند[5155] پیکر دیوانگی

- 778 -
[غزل]
[مفتعلن مفاعلن مفتعلن مفاعلن]

L 203[a] S 146[a]

6643 رهن یکی رهین یکی یار یکی سخن یکی — کفر یکی و دین یکی یار یکی سخن یکی

[5150] بارگاه L، M، N، B: دستگاه S

[5151] و S، M، N، B: - L

[5152] شر L، M، N، B: شری S

[5153] مکن S، M، N، B: کن L

[5154] آن S، M، N: او L، B

[5155] ببیند L، S، M، B: که بیند N

6644	حزن یکی حزین یکی جبهه یکی جبین یکی	تخم یکی زمین یکی یار یکی سخن یکی	M 138a N 19b
6645	تخت سبکتکین یکی تختهٔ آهنین یکی	قرن یکی قرین یکی یار یکی سخن یکی	B 94a
6646	خاطر پر هوس یکی بلبل در قفس یکی	باز یکی مگس یکی یار یکی سخن یکی	M 138b
6647	رفته به صد[5156] هوس یکی آمده دسترس یکی	مقصد و ملتمس یکی یار یکی سخن یکی	
6648	گلشن و خار و خس یکی ناکس و[5157] دون و[5158] کس یکی	نای یکی نفس یکی یار یکی سخن یکی	
6649	احمد و[5159] مرتضی یکی پیرو و پیشوا یکی	مبدأ و منتها یکی یار یکی سخن یکی	
6650	صلح یکی صفا یکی جنگ[5160] یکی جفا یکی	خانه یکی خدا یکی یار یکی سخن یکی	
6651	کشتهٔ آشنا یکی قاتل بی‌وفا یکی	جنس[5161] یکی بها یکی یار یکی سخن یکی	
6652	حرف یکی زبان یکی خاطر نکته‌دان یکی	مُهر لب و دهان یکی یار یکی سخن یکی	N 20a
6653	چاه ستمگران[5162] یکی گرگ شکم‌دران یکی	یوسف[5163] کاروان یکی یار یکی سخن یکی	

6654 جمله جهانیان یکی هست سعیدا از آن یکی — B 94b

این همه هست از آن یکی یار یکی سخن یکی

- 779 -

[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

[5156] صد L، S، N، B: - M
[5157] و S، M، N، B: - L
[5158] و L، S، N، B: - M
[5159] و L، S، N، B: - M
[5160] جنگ L، S، M، N: جور B
[5161] جنس L، S، N، B: حسن M
[5162] ستمگران L، S، M، N: ستموران B
[5163] یوسف L، S، M: یوسف و N، B

6655 دلم ربوده بت ماهری[5164] به عیاری — که گوی‌بازیِ او چرخ شد به مکاری (L 203b, S 146b)

6656 به هر سری که ز مغز غرور دید نمی — فلک ز غیرت آن[5165] ذات کرد[5166] عصاری (M 138b, N 8b)

6657 ز ضعف اگرچه[5167] تنم خشک کرد[5168] روغن خویش — نمی‌کشم چو کمان تاب منت یاری (B 94b)

6658 به یاد روی تو گل در چمن پریشان است — ز هجر چشم تو نرگس کشیده بیماری

6659 کجا نگاه به تقدیر می‌کند تیرش — کسی که یاد دهد با قضا کمان‌داری

6660 نمی‌کشم دگر از پای خار راه ترا — ز بس کشیده‌ام از دست دوریت خواری[5169]

6661 ز چارسوی محبت کسی برد سودی — که سیم اشک[5170] کند صرف قلب بازاری

6662 مدام دل به تماشای روی دلداری است — که یوسفش به هوس می‌کند خریداری (N 9a, M 139a)

6663 اگرچه مظهر نیک و بد[5171] زمانه منم — ولی حقیقتم از خیر و شر بود عاری

6664 کسی به وجه حسن می‌شود[5172] حسن هرگز — مقام جعفریت کی رسد به طیاری

6665 خزینهٔ دل خود صرف آب و[5173] گل کردم — خراب کرده‌ام این خانه را به معماری

6666 نهال عمر تو[5174] شد خشک و تخم حسرت سبز — تو سنگ‌دل به غم آب و نان گرفتاری

[5164] ماهری L، S، M، N: ساحری B

[5165] آن S، M، N، B: او L

[5166] کرد L، S، M، N: کرده B

[5167] اگرچه L، B: گرچه S، M، N

[5168] کرد L، S، N، B: گر M

[5169] خواری L: خاری S، M، N، B

[5170] اشک S، M، N: قلب L، B

[5171] بد L، N، B: بدی S، M

[5172] می‌شود L، S، M، N: کی شود B

[5173] و L، M، N، B: - S

[5174] تو L، M، N، B: - S

6667	اگر ز غیر کنی دل به زور بازوی عشق	چه چشمه‌ها که از این کوه می‌شود جاری
6668	شراب غفلت کثرت[5175] ترا اثر نکند	ز رمز نشئهٔ وحدت اگر خبرداری
6669	بیا و بهتر از این شیوهٔ جفا انگیز	ترا که داده[5176] خدا قدرت ستمکاری[5177]
6670	به غیر جور و جفا از تو هیچ لایق نیست	که بهترین هنرهاست مردم‌آزاری
6671	ز بد به هیچ طریقی امید رحمت نیست	که مزرعی نشود سبز جز نکوکاری
6672	حجاب چهرهٔ[5178] جان می‌شود نظارهٔ تن	L 204a S 147a B 94b

بپوش دیده سعیدا اگر نظر داری

- 780 -

[غزل]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن]

6673	ز خود تهی شده‌ام تا نوازیم به دمی	چو نی اگر کنیم بند بند نیست غمی	L 204a S 147a
6674	ز همتت حبشی رتبهٔ قریشی یافت	قبول رای تو خواهد کند عرب عجمی	M 139a N 8a
6675	هر آنکه در ره تو سر نهد هنوز کم است	هزار سجدهٔ شکر آورد به هر قدمی	B 94b
6676	کمال ذات ترا فهم کس کجا سنجد[5179]	که کی احاطه تواند وجود را عدمی	
6677	ز طوف کوی تو دورم فلک چرا[5180] انداخت	ز دست چرخ ندارم به غیر از این المی	

[5175] غفلت کثرت S، M، N: غفلت و کثرت L: کثرت غفلت B

[5176] داده L، S، M، N: داد B

[5177] قدرت ستمکاری M، N: شیوهٔ جفاکاری L: قوت ستمکاری S: شیوهٔ ستمکاری B

[5178] چهره L، B: دیدن S، M، N

[5179] سنجد L، S، M، N: گنجد B

[5180] فلک چرا L، S، B: چرا فلک M، N

6678	کشم غم تو به جان تا نفس بود باقی[5181]	که نیست هیچ دمی بی شکنجه‌ای[5182] ستمی	M 139b
6679	شکسته رونق اصنام[5183] گرچه[5184] در عهدت	من از خیال تو دارم به دل نهان صنمی[5185]	
6680	تو پادشاه جهان من کمینه سایل تو	رجا ز شاه گدا را بود دم و قدمی	
6681	گهی فغان کنم و گاه گریه انگیزم	شنو ز نغمهٔ عشاق خویش زیر و بمی	N 8b
6682	گدای کوی ترا بر[5186] جبین بود پیدا	نشان دولت باقی[5187] و جاه[5188] محتشمی	
6683	شکسته کاسهٔ آبی که بی‌نوا دارد	کند به خارق عادات کار جام[5189] جمی	
6684	نشد ترشح اشکم ز دیده کم هرگز	ز خون اگر به دلم بود تا گمان نمی	
6685	از آن زمان که چپ و راست را شناخته‌ام	به غیر داغ ندیدم به دست خود دِرمی	
6686	نشان عشق و[5190] محبت به آل و اصحابت	به خط کاتب صنع است در دلم رقمی	

6687 کجا خیال سعیدا رسد به گنه کمالت
چسان محاصره سازد وجود را عدمی

- 781 -

[غزل]
[مفتعلن فاعلات مفتعلن فع]

6688	دوست به دشمن به کربلا تو نمودی	یوسف یعقوب را بها تو نمودی	L 204b S 147b

---

[5181] بود باقی S، M، N، B: مرا باقی است L
[5182] شکنجه‌ای S، M، N، B: شکنجه L
[5183] اصنام L، S، M، N: اسلام B
[5184] گرچه S، M، N، B: اگرچه L
[5185] صنمی S، M، N، B: المی L
[5186] بر S، M، N، B: از L
[5187] باقی S، M، N: جاوید L: بیدار B
[5188] جاه M، N، B: جاه و L، S
[5189] جام L، S، M، B: جام و N
[5190] و L، M، B: - S، N

6689 [5191]	صورت جان من است جسم لطیفت	آنچه ندیده‌است کس[5192] مرا تو نمودی	M 139b N 167a B 94b
6690[5193]	زلف گشودی و خط سبز کشیدی[5194]	آنچه نبود او[5195] سوا[5196] سوا تو نمودی	
6691 [5197]	رسم جفا روی خوب و چشم سیه را	دلبری و شوخی و ادا تو نمودی	
6692[5198]	بوالحکمی را ابوی جهل تو کردی	ختم نبوت به مصطفی تو نمودی	

6693 در حرم امن جای توست سعیدا — B 95a

چون به قضای خدا رضا تو نمودی

- 782 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

6694	وجودم را بر آتش زد لقای گرم موجودی	شدم[5199] کوه تجلّی از[5200] نگاه سرمه‌آلودی	L 204b S 148a M 140a N 167b B 95a
6695	نه ما بود و نه من بودم نه تن بود و نه جان بودم[5201]	نه خاکی بود و نی[5202] آبی نه آتش بود و نی[5203] دودی	
6696	در آن جامع که من بودم نه مسجد بود و[5204] نه منبر	نه دیری بود و دیّاری نه ساجد بود و مسجودی	

5191 L (1)6689، S، M، N: (1)6690 B

5192 کس L، S، N، B: کسی M

5193 L (1)6690، S، M، N: (1)6691 B

5194 کشیدی Lt، S، M، N، B: نمودی L

5195 او L، B: آن S، M، N

5196 سوا L، S، M، B: سو N

5197 L (1)6691، S، M، N: (1)6689 B

5198 L 6692، B: <6691 S، M، N

5199 شدم L، M، N، B: شده S

5200 تجلی از S، M، N، B: از تجلی L

5201 جان بودم L، S، B: جان M: بودم جان N

5202 نی N: نه L، S، M، B

5203 نی S، M، N: نه L، B

5204 و L، S، M، B: - N

6697	از آن دم عشق می‌بازم که در عشقش نهان بودم	نه عاشق بود و نی عارف نه معروفی نه مودودی	
6698	خوشا آن نشئهٔ سابق که در میخانهٔ وحدت	نه می بود و[5205] نه انگوری نه مقبولی نه مردودی	
6699	طبایع بست چون صورت تولّد کرد خواهش‌ها	و گر نه پیش از این ما را نه مقصد بود و[5206] مقصودی	
6700	جهانی[5207] بود بس عالی ز اغیار و حسد خالی	فراوانی و ارزانی نه نقصان بود و[5208] نه سودی	M 140b
6701	در آن بحری که من بودم نه گوهر بود و[5209] نی[5210] ماهی	نه دریا بود و[5211] نی[5212] کشتی نه وارد بود و[5213] موررودی	

6702 گذشت از حد سعیدا انتظار جلوهٔ آن قد

قیامت می‌شود آخر[5214] و لیکن ای خدا زودی

- 783 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

6703	تلخی کند به کام خضر آب زندگی	بیدار چون شود ز شکر خواب زندگی	L 205a S 148a M 140b
6704	از غفلت است این همه[5215] عمر دراز خضر[5216]	بدتر ز خواب مرگ بود خواب زندگی	N 168a B 95a
[5217] 6705	چون تیغ گرم در پی تحصیل آبروی	من بارها گذشته‌ام از آب زندگی	M 141a

---

[5205] و L، S، M، B: - N

[5206] و L، S، M، B: - N

[5207] جهانی L، S، N، B: جهان M

[5208] و L، S، M، B: - N

[5209] و L، S، B: - M، N

[5210] نی M: نه L، S، N، B

[5211] و L، S، M، B: - N

[5212] نی M، N، B: نه L، S

[5213] و L، S، M، B: - N

[5214] آخر L، S، M، N: ظاهر B

[5215] همه L، S، N، B: هم M

[5216] دراز خضر S، M، N، B: خضر دراز L

[5217] 6705 L، S، M، N: > 6707 B

6706	شب‌های تار عمر به غفلت گذشته‌است	فیضی مگر بریم ز مهتاب زندگی
6707	آخر سرش ز کثرت خمیازه شد حباب	آن کس که داشت خواهش دریاب زندگی
6708	هر روز تار عمر نهد رو به کوتهی	بی‌کار نیست دست رسن‌تاب[5218] زندگی

6709 جان سخت‌تر[5219] ز خضر سعیدا کسی ندید
آورده‌است تا به چه حد تاب زندگی

- 784 -

[غزل]
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 205[a] S 148[b] M 141[a] N 168[b] B 95[a]

6710	دیده بیرون شده از پرده[5220] به دیدار کسی	جان به لب آمده از لعل شکربار کسی
6711	همچو تصویر نیم زنده ولیکن دارم	چشم در راه کسی دیده به دیدار[5221] کسی
6712	نرگس از چشم[5222] و گل از دست[5223] کسی افتاده‌است	سنبل آویخته از طرهٔ طرار کسی
6713	هرچه دیدیم ز جایی[5224] به ظهور آمده‌است	خار از پای کسی سرو ز رفتار کسی
6714	خواجه خود درد[5225] دل بندهٔ خود می‌داند	نیست در پیش کسی حاجت اظهار کسی
6715	به غلط کی به سرچشمهٔ حیوان می‌رفت	خضر می بود اگر تشنهٔ دیدار کسی
6716	عمرها شد که در این دایره سرگردانند	ماه مشتاق کسی مهر طلبکار کسی

S 149[a]

[5218] رسن‌تاب L، S، N، B: رس تاب M
[5219] سخت‌تر S، M، N، B: سختر L
[5220] پرده S، M، N، B: دیده L
[5221] دیده به دیدار L، B: پشت به دیوار S، M، N
[5222] چشم L، S، M، N: دست B
[5223] دست L، S، M، N: چسم B
[5224] جایی M: جامی L، B: جای S، N
[5225] درد L، S، M، N: در B

6717 در جهان هر که به شغلی است سعیدا[5226] مشغول[5227]

تو میاویز به عیب و هنر و[5228] کار کسی

- 785 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6718 ای که در تدبیر دنیای دنی بس[5229] مایلی | حق زیادت رفته و مشغول فکر باطلی

L 205b
S 147b
M 140a
N 167a
B 95a

6719 در ره کج می‌روی چون مار با صد پیچ و[5230] تاب | در طریق راستی ای کهل کاهل کاهلی

6720 نقش می‌بینی ز دنیا بی‌خبر از باطنش | می‌دوی این مار را در پی چو طفل از[5231] جاهلی

6721 از شمار نقره و زر می‌شود دستت سیاه | تا چه خواهد کرد مِهرش چون کند جا در دلی

6722 می‌کشی چون سرو قد مغرور می‌کردی به خود | لیک واقف نیستی از آنکه بس بی‌حاصلی

[5232] 6723 نقش بر دیوارۀ دل بسته‌ای صد آرزو | در پی هر آرزو داری خیالی باطلی

N 167b

6724 حب درویشان که مفتاح سرای جنت است | داده‌ای از دست در فکر سرا و[5233] منزلی

6725 هرچه هستی با خدای خویشتن مشغول باش | ز این دو صورت نیست بیرون ناقصی یا کاملی

6726 مشکلت آسان نمی‌گردد سعیدا هیچ گاه

B 95b

تا تو در تدبیر آسان گشتن[5234] این[5235] مشکلی

[5226] به شغلی است سعیدا L، S، M، N: سعیداست به شغلی B

[5227] مشغول L، B: مأمور S، N: مشغول مأمور M

[5228] و S، M، N: - L، B

[5229] بس L، S، M، N: پس B

[5230] و S، M، N، B: - L

[5231] از L، S، M، B: - N

[5232] 6723 S، M، N، B: - L

[5233] سرا و L، S، M، B: سرای و N

[5234] گشتن N: گشتنی L، S، M، B

[5235] این S، M، N، B: ای L

- 786 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن فعولن]

6727	کریمان را چه شد یا رب کریمی	نمی‌بینم ز کس[5236] لطف عمیمی	L 205b
6728	نشانی از کریمان نیست امروز	در این عالم به جز عظم رمیمی	S 148b M 140b
6729	به کویش[5237] آه نتوان کرد از ترس	که گل آشفته گردد از نسیمی	N 168a B 95b
6730	گذشتن از صراط آسان نباشد	که می‌خواهند ذهن[5238] مستقیمی	
6731	اگر فرعون را دانند دانند	که می‌باید به هرکس یک کلیمی	
6732	بیاور[5239] ای نسیم از کوی جانان	پیامی یا غباری یا شمیمی	
6733	درون سینه[5240] دل چون[5241] کرده[5242] مسکن	که هر جا کعبه می‌باید حریمی	
6734	دگر یاری نمی‌کردم به یاری	اگر می‌داشتم یار[5243] قدیمی	N 168b
6735	شکستی عهد و پیمان سهل باشد	مبادا بشکنی قلب سلیمی	L 206a

6736 شنو شعر سعیدا را و در کش

به گوش خویشتن درّ یتیمی

- 787 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

[5236] ز کس S، M، N، B: کس را L

[5237] کویش L، M، N، B: گوشش S

[5238] ذهن L، S، M، N: ذکر B

[5239] بیاور L، S، M، N: بیاوار B

[5240] درون سینه L، S، N، B: دودن سنه M

[5241] دل چون L، S، M، N: چون دل B

[5242] کرده L، B: کرد S، N: گردد M

[5243] یار L، S، N، B: یاری M

6737	ما را به شک انداخت دهانی که تو داری	ما را ز میان بُرد میانی که تو داری	L 206a B 95b
6738	چون لاله بسی داغ نهی بر جگر خلق	چون غنچه زبان زیر[5244] زبانی که تو داری	
6739	ما را به در آورد از این عالم صورت	اندیشهٔ تصویر[5245] جهانی که تو داری	
6740	جور تو جفا عد نکند گر شود آگاه	دیوانه از آن لطف نهانی که تو داری	
6741	بر گلشن حسن تو نظر راه ندارد	در دست نگه تیر و کمانی که تو داری	
6742	صد جان به قدم‌بوس تو آید به مباهات	از جسم خود این روح روانی که تو داری	
6743	هرگز نرسد درد سر از بیم وزارت	واعظ به سر این گوش گرانی که تو داری	
6744	جا دارد اگر ناز کنی بر چمن دهر	از سایهٔ خود سرو روانی که تو داری	

6745 دانست سعیدا که ترا نام و نشان نیست
از کعبه به ره سنگ نشانی که تو داری

- 788 -
[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

6746	کنی ای چشم بیمار این جفاهای نهان تا کی	توانایی بری از دست دل ای ناتوان تا کی	L 206a B 95b
6747	به صد خون جگر جا می‌کند در استخوان مغزم	تو ای غم می‌خوری در سینه مغز استخوان تا کی	
6748	به رغم ما رقیبان را دهی می چند ای بدخو	کنی ای بی‌مروت دوستی با دشمنان تا کی	
6749	چو طوطی بر رخ آیینه رو محو تماشا شو[5246]	چو بلبل چند خوانی گلستان و بوستان تا کی	
6750	به پیری آرزو کردن جوانی را خطا باشد	چو حمالان دویدن در پی هر[5247] کاروان تا کی	L 206b

---

[5244] زیر B: ریز L
[5245] تصویر L: تسخیر B
[5246] شو L: شد B
[5247] هر L: این B

6751	به تسخیر دل آن سنگدل فکری[5248] دگر باید	کشی آه و فغان از جور آن نامهربان تا کی	

6752 سعیدا همچو خورشید از سر دنیای دون بگذر

به کنج خانۀ ممسک نشینی میهمان تا کی

- 789 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن فعولن]

6753	فتادم در پی ابرو هلالی	که سازم همچو مه کسب[5249] کمالی	L 206b B 95b
6754	به زلفش یک سر مو پی نبردم	به فکرش گرچه گشتم چون خیالی	
6755	ترا منع از جفا کردن نشاید	که باشد از تو این امر محالی	
6756	قدم نه بر سرم گریان چو دیدی	که گل باید چو بنشانی نهالی	
6757	ترا[5250] هر کس که بیند چون نبیند	نباشد غیر مردن احتمالی	
[5251]6758	من از پا تا فتادم اوفتادم	به دوش آستان او وبالی	

6759 بسی گِرد جهان چون باد گشتم

ندیدم چون سعیدا خاکمالی

- 790 -

[غزل]

[مفول فاعلات مفاعیل فاعلن]

6760	بادا امام می کش و زاهد گدای می	میخانه باد مسجد و منبر فدای می	L 206b B 95b
6761	امروز بسته پیر خرد نرخ تازه‌ای	جان از برای لعل تو زر در بهای[5252] می	

[5248] فکری B: فکر L

[5249] کسب B: کسپ L

[5250] ترا B: ترا که L

[5251] 6758 B: - L

[5252] در بهای L: از برای B

6762	پر گشت دل ز غصّه و از غم لبالبم	ساقی بیار باده که خالی است جای می	
6763	گردد ز هجر باده چو سیماب بی‌قرار	گر جان دهند در تن مینا به جای می	B 96[a]

6764 گر سر رود به باد سعیدا و تن به خاک

هرگز نمی‌رود ز سر ما هوای می

- 791 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

6765	چو از جان چشم پوشی پیش ما منظور می‌گردی	گر از سر بگذری در راه ما منصور می‌گردی	L 207[a] B 96[a]
6766	ز باد نخوت و سرمستیِ کبری که داری تو	در این میخانه گه معذور و گه مغرور می‌گردی	
6767	نمی‌بودت اگر دست نوازش آرزو در دل	به هر سو از چه رو چون کاسهٔ طنبور می‌گردی	
6768	تو هم آشفته‌ای گویا ز تلخی‌های طبع خود	که چون دریا نسیمی گر وزد[5253] پرشور می‌گردی	

6769 سعیدا وصل می‌جستم که از غیبم ندا آمد[5254]

به ما نزدیک می‌گردی چو از خود دور می‌گردی

- 792 -

[غزل]

[مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن]

6770	گاه وجود مرا رشک صفا می‌کنی	گاه درون دلم بُتکده‌ها می‌کنی	B 96[a] H 416
6771	گاه وفا گه جفا گاه عطا گاه منع	با که بگویم که نیست جز تو چها می‌کنی	
6772	بسکه الم کرده جا جان به لبم آمده	وقت همین است اگر درد دوا می‌کنی	
6773	حاکم جان‌ها تویی مالک دل‌ها تویی	دست تو نتوان گرفت آنچه به ما می‌کنی	
6774	گاه به انعام تو شاه جهان می‌شوم	گاه به صد احتیاج رذل و گدا می‌کنی	

[5253] وزد B: ورزد L

[5254] آمد B: آید L

6775 چون به ترازو نهند جنس گنه مشکل است / گر تو به چیز دگر بیع شرا می‌کنی

6776 زردیِ رنگم زدود گریهٔ خونین چه دور / سنگ جماد است و تو کاهربا می‌کنی

6777 قهر تو و لطف تو هیچ مکرر نشد / گِرد صفاتت شوم ای تو چها می‌کنی

H 417

6778 بیشتر ای تو نهال ریشهٔ خود کنده گیر
گر تو در این بوستان نشو و نما می‌کنی

- 793 -
[قطعه]
[مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلاتن(فعلن)]

37[a]

6779 ز گردشِ فلکِ فتنه‌بار فرصت ما شد / در آن زمان که جهان بود پر ز فیض و کرامت

6780 به کلبهٔ فقرا از طریق ناز و نیاز / رسید صاحب این دستگاه کرد عزیمت

6781 برای خاطر خورشید و رای اقبالش / قبول کرده دویدیم از ره غربت

6782 به دیده سیر نمودیم چار حدّش را
ندیده‌ایم در این خانه غیر مهر و محبّت

- 794 -
[قطعه]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 183[b]
B 85[b]

6783 ای اعتماد دولت دنیا پناه دین / کز فیض مقدم تو جهان باز شد جوان

6784 عمرت دراز باد[5255] و مبارک سفر ترا / نصرت ز پیش پیش تو فتح از پیت[5256] روان

6785 تا چرخ هست باد وزارت به نام تو / چون مِهر زیر مُهر تو بادا زمین زمان

6786 دستار عدل و جامهٔ حلم و قبای حکم[5257] / آمد به قامت تو موافق چو جسم و جان

5255 باد B: - L

5256 پیت B: پیش L

5257 حکم B: عدل L

6787	لیکن ز بحر لطف تو دارم بسی عجب	با خاص و عام فیض‌رسان است بی‌گمان	
6788	عذرم پذیر[5258] گرچه نکردم ز سر قدم	واندر ره تو چهره نکردم عرق‌فشان	
6789	از آن زمان که راه خدا را گرفته‌ام	بی پایهٔ طلب نشدم هیچ جا روان	
6790	منظور قطعه نیست که در ضمن[5259] این حروف	بر عمر و[5260] دولت تو دعا کرده‌ام روان	
6791	آنجا نظر به کسر قلوب است درد و سوز	بی شک دعای خسته‌دلان مستجاب دان	

6792 الهام غیب دان و پیامی ز سوی دوست

لیکن در این میانه سعیداست ترجمان

- 795 -

[قطعه]

[فعلاتن مفاعلن فعلن]

6793	انبیا راست شام باغ حرم[5261]	شاهد او مقام ابراهیم	L 223a S 160b
6794	شام چشمی[5262] است بر رخ عالم	طاق ابرو[5263] مقام ابراهیم	M 155a B 101a

- 796 -

[قطعه]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

6795	سر را بر آستانهٔ فکر صفات نه	زنهار پا دراز مکن از گلیم خویش	L 223a S 157b
6796	ز احسان زید و عمر[5264] مکن چشم دل دوبین	چون کورباطنان مده از کف کریم خویش	M 155b B 101a

- 797 -

[5258] پذیر B: پدیر L

[5259] ضمنB : ذیل L

[5260] و B: - L

[5261] حرم L، M، B: حریم S

[5262] چشمی S، M، B: چشم L

[5263] طاق ابرو L، S، M: شاهد او B

[5264] زید و عمر S، M: عمر و زید L، B

[نظم]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

6797	دانی سخنوران چه و چون خلق می‌کنند	صد عقل را به فکر جنون خلق می‌کنند	L 223[a] S 160[b]
6798	آنچه از قلم معانیِ بکری که مانده‌بود	در عالم خیال کنون خلق می‌کنند	M 155[a] B 101[a]

- 798 -
[رباعی]
[]

6799	اشعار سعیدا به نظامی نرسید	لطف سخنش به خاص و عامی نرسید	L 207[a] S 149[a]
6800	سرشار نشد ساغر آواز معنی	تا قطره‌ای می ز[5265] جام جامی نرسید	M 142[b] B 96[a]

- 799 -
[رباعی]
[]

6801	او معنی معنی است کرا آن معنی	تا فهم کند معنیِ آن ز آن معنی	L 207[a] S 149[a]
6802	خواهی که رسی به معنیِ آن معنی	خود را برسان به صاحب آن معنی	M 142[b] B 96[a]

- 800 -
[رباعی]
[]

6803	پیدا و نهان و آشکارا همه اوست	در خانه و شهر و ده و صحرا همه اوست	L 207[a] S 149[a]
6804	در مذهب ما رفته و آینده یکی است	دی او امروز او و فردا همه اوست	M 142[b] B 96[a]

- 801 -
[رباعی]
[]

6805	بی یاد خدا ذی نفسی نیست که نیست	بی نشۀ او بوالهوسی نیست که نیست	L 207[a] S 149[a]
6806	خالی ز خیال او ندیدیم دلی	بی بلبل مستی قفسی نیست که نیست	M 142[b] B 96[a]

- 802 -
[رباعی]

[5265] ز L، S، M: به B

[]

6807	آنان که یکی هزار افسانه کنند	اثبات خود و فنای بیگانه کنند	L 207b S 149a
6808	طنبورهٔ[5266] عقل خویش با هر که رسند	چندان بنوازند که دیوانه کنند	M 142b B 96a

- 803 -

[رباعی]

6809	وهمی به خیال کرده جا نام جهان	از وهم جهانیان شده سرگردان	S 149b M 142b
6810	در دیر ظهور آن توهم شده کفر	در کعبه خیال آن توهم ایمان	B 96a

- 804 -

[رباعی]

6811	ای ماهوشان فقیر درویش شماست	درویش شما و خیراندیش شماست	L 207b S 149b
6812	گر گبر و[5267] اگر مجوس[5268] رهبان خوانید[5269]	در دین[5270] شما و مذهب و[5271] کیش شماست	M 143a B 96a

- 805 -

[رباعی]

[]

6813	آن رشته که کیش کفر و ایمان شده‌است	دو[5272] سر دارد ظاهر و پنهان شده‌است	L 207b S 149b
6814	آن سر که نهان ز ماست آن سر جمع است	آن سر که عیان گشته پریشان شده‌است	M 143a B 96a

- 806 -

[رباعی]

[]

6815	من خانهٔ آن ماه‌جبین می‌دانم	گاهی به گمان گه به یقین می‌دانم	L 207b S 149b

---

[5266] طنبوره L، B: تنبوره S، M

[5267] و L، B: - S، M

[5268] مجوس L، S، M: مجوس و B

[5269] خوانید L، S: خواند M: خواهند B

[5270] در دین L، M، B: درویش S

[5271] و S، M، B: - L

[5272] دو S، M، B: در L

6816	عمرم همه در راه یقین شد از دست	اما نرسیدم به یقین می‌دانم	M 143[a] B 96[a]

- 807 -
[رباعی]
[]

6817	گر بادهٔ تو رسد به من مُل چه کنم	چون روی تو بینم هوس گل چه کنم	L 207[b] S 149[b]
6818	تو من نشوی من تو شوم نیست عجب	هرگز تو نمی‌کنی تنزل چه کنم	M 143[a] B 96[b]

- 808 -
[رباعی]
[]

6819	تارک الف و دال که باشد خوب است	بی پا و سر و مال که باشد خوب است	L 208[a] S 150[a]
6820	دیوانه و ابدال که باشد خوب است	درویش به هر حال که باشد خوب است	M 143[b] B 96[b]

- 809 -
[رباعی]
[]

6821	تا کشّ و فش[5273] عمامه را ته نکنی	سیر فلک و ستاره و مه نکنی	L 208[a] S 150[a]
6822	با شیردلان کجا توانی پنجه	تا با سگ خود شکار روبه نکنی	M 144[a] B 96[b]

- 810 -
[رباعی]
[]

6823	تا درد و غم عشق تو درمان‌گیر[5274] است	بی‌دردیِ تو هنوز[5275] دامان‌گیر است	L 208[a] S 150[a]
6824	یک موی[5276] درون دیده یک خربار[5277] است	عیسی است که سوزنی گریبان‌گیر است	M 144[a] B 96[b]

- 811 -
[رباعی]

[5273] فش L، B: فش و S، M

[5274] درمان‌گیر S، M: دامن‌گیر L: دامان‌گیر B

[5275] هنوز S، M، B: تمام L

[5276] موی L، M، B: مو S

[5277] خربار S، M، B: خروار L

[]

6825	تا مشعل دید عیب خامش کردیم	فکر بد و نیک را فرامش کردیم	L 208[a] S 150[a]
6826	ز آرایش دهر خوش نیامد چیزی	الا ز میانه خلق[5278] را خوش کردیم	M 144[a] B 96[b]

- 812 -
[رباعی]
[]

6827	عالم دریا حباب آن دریا ما	موجش طوفان[5279] کنارهاش ناپیدا	L 208[a] S 150[a]
6828	ما میدانیم تا چهها گذرد	ای بیخبران هر نفس از ما بر ما	M 143[a] B 96[b]

- 813 -
[رباعی]
[]

6829	گاهی نزدیک و گاه دورم از تو	گه مضطرب و گاه صبورم از تو	L 208[a] S 150[a]
6830	گه عین گنه کنی[5280] گهی عین ثواب[5281]	من روز و شبم ظلمت و نورم از تو	M 143[a] B 96[b]

- 814 -
[رباعی]
[]

6831	بییار شدم یک نفسم یاری کن	غمخوار شدم مرا تو غمخواری کن	L 208[b] S 150[b]
6832	کردم گنهی ز روی غفلت ظاهر	ستار تویی بیا و ستاری[5282] کن	M 143[b] B 96[b]

- 815 -
[رباعی]
[]

6833	گر مست شوم سیر تو هشیار کند	گر خواب روم لطف تو بیدار[5283] کند	L 208[b] S 150[b]

[5278] خلق S، M، B: خویش L

[5279] طوفان S، M: دریا L، B

[5280] کنی L، B: کنی و S، M

[5281] ثواب L، M، B: صواب S

[5282] بیا و ستاری L، S، B: بیادساری M

[5283] بیدار L، S، B: پیدا M

6834	در هر رنگی برو چو گل پنهان شو	بوی تو مرا از تو خبردار کند	M 143b B 96b

- 816 -

[رباعی]

[]

6835	بحر مخفی[5284] چو کرد جوش و طغیان	هر سو گردید موج‌ها دست‌افشان	L 208b S 150b
6836	افتاد به خاک قطره‌ها ز آن افشان[5285]	بعضی حیوان شدند و بعضی انسان	M 143b B 96b

- 817 -

[رباعی]

[]

6837	آدم یک آدم است و یک صورت و جان	لیکن تفریق در مقام است و مکان	L 208b S 150b
6838	در کعبه چو رفت شیخ می‌گویندش	در دیر چو شد برهمن است و رهبان	M 143b B 96b

- 818 -

[رباعی]

[]

6839	چون موم بر آتشی رسی آب مشو	چون رشته ز تاب خویش[5286] بی‌تاب مشو	L 208b S 150b
6840	بر روی زمین به چین ابرو بنشین[5287]	در چشم زمانه خون شو و خواب[5288] مشو	M 144b B 96b

- 819 -

[رباعی]

[]

6841	تا کی به لباس عاریت بند شدن	از کسب کمال خویش خرسند[5289] شدن	L 208b S 150b

---

[5284] بحر مخفی L، M، B: بحری پنهان S

[5285] افشان L، S، B: افسان M

[5286] خویش L، S، B: خوش M

[5287] بنشین S، M، B: منشین L

[5288] خواب S، M: آب L، B

[5289] خرسند S، M، B: خورسند L

6842	وز[5290] مال و منال خود تنومند شدن	محتاج سگ و گاو و[5291] خری چند شدن	M 144b B 96b

- 820 -
[رباعی]
[]

6843	گویند کسانی که جهان است خیال	چیزی که خیال است حرام است و[5292] حلال	L 209a S 151a
6844	در خواب خیال رفته آگاه نیند	کیفیت حال را که خرس است و جوال	M 144b B 96b

- 821 -
[رباعی]
[]

6845	قومی با خویش اعتباری دارند	با خلق ز کبر گیر و داری دارند	L 209a S 151a
6846	خوشحال کسانی که به هر حال به دست	یا جام شراب یا نگاری دارند	M 144b B 96b

- 822 -
[رباعی]
[]

6847	گویند که حق یار نمازی است و بس	عرفان وجود دلنوازی است و[5293] بس	L 209a S 151a
6848	بالله که این‌ها همه بازی است و[5294] بس	عرفان از غیر بی‌نیازی است و[5295] بس	M 145a B 96b

- 823 -
[رباعی]
[]

6849	یک سو شادی است[5296] در جهان یک سو غم	یک سو زخم است جمع و یک سو مرهم	L 209a S 151a
6850	در پلهٔ میزان عدالت دیدم	شیطان یک سو نشسته یک سو آدم	M 144a

---

[5290] وز L، S، M: از B

[5291] و S، M، B: - L

[5292] و L، B: - S، M

[5293] و L، S، B: - M

[5294] و L، B: - S، M

[5295] و L، S، B: - M

[5296] شادی است L، S: دشایست M

- 824 -
[رباعی]
[]

6851	این عالم ما که بی‌نظیر افتاده[5297]	هر سو طفل و[5298] جوان و پیر افتاده	L 209a S 151a M 144a
6852	با پنجهٔ تقدیر در این جسم نحیف	جان چون مویی است در خمیر افتاده	

- 825 -
[رباعی]
[]

6853	کِشت عملم هیچ نمودار نشد	هرگز دل و دیده‌ام نکوکار نشد	L 209a S 151a M 144a
6854	هر چند که رفتگان خبرها کردند	از رفتن خود دلم خبردار نشد	

- 826 -
[رباعی]
[]

6855	آتش گشتم در جگر انداخت مرا	چون باد شدم در به‌در انداخت مرا	L 209b S 151b M 144b
6856	گر خاک شدم چرخ لگدکوبم[5299] کرد	گر آب شدم از نظر انداخت مرا	

- 827 -
[رباعی]
[]

6857	آن کس که حیا ندارد او انسان نیست	وصفی بهتر ز پاکیِ دامان نیست	L 209b S 151b M 144b
6858	رو شرم و[5300] حیا[5301] از گهر آموز که او	هرچند که در بحر بود عریان نیست	

- 828 -
[رباعی]
[]

[5297] افتاده L، M: افتاده‌است S

[5298] و S، M: - L

[5299] لگدکوبم L، S: لکر کوبم M

[5300] و L، S: - M

[5301] حیا S، M: هنر L

6859	گویند خدا ز روزه راضی است و[5302] بس	یا معرفتش حج و نمازی است و[5303] بس	L 209b S 151b
6860	آگاه نیند از آنکه حق می‌داند[5304]	این‌ها ز ایشان زمانه سازی است و[5305] بس	M 145b B 96b

- 829 -
[رباعی]
[]

6861	ای دل نفسی صاحب عرفان نشدی	بر در کسی هیچ تو درمان نشدی	L 209b S 151b
6862	چون گشته به روی دوست حیران نشدی	صد حیف گذشت عید و[5306] قربان نشدی	M 145b B 96b

- 830 -
[رباعی]
[]

6863	ایام بهار[5307] است نه می در جام است	نی سوخته‌ای همنفس[5308] این خام است	L 209b S 151b
6864	کوتاهی طالع است یا بوده چنین	یا سختیِ اوقات در این ایام است	M 145b B 96b

- 831 -
[رباعی]
[]

6865	من بندهٔ عشق و[5309] عشق مولای من است	من مردهٔ دم و[5310] عشق مسیحای من است	L 209b S 151b
6866	گفتم با عشق جای معشوق کجاست	گفت ای بی‌عقل هر کجا جای من است	M 145b B 97a

- 832 -
[رباعی]
[]

[5302] و L، B: - S، M

[5303] و L، B: - S، M

[5304] می‌داند S، M، B: می‌دانند L

[5305] و L، B: - S، M

[5306] و L، B: - S، M

[5307] بهار L، S، M: خزان B

[5308] سوخته‌ای همنفس L، S، M: همنفسی سوخته B

[5309] و L، B: - S، M

[5310] و B: - L، S، M

6867	گیرم که جهان را به کمندی گیرند	هر دم سر راه مستمندی گیرند	L 210[a] S 152[a]
6868	از این همه گیراییِشان[5311] آن بهتر	بینند قبور را[5312] و پندی گیرند	M 145[b] B 97[a]

- 833 -

[رباعی]

[]

6869	زنهار که کارها[5313] به خود آسان کن	هر نیک و بدی که می‌کنی پنهان کن	L 210[a] S 152[a]
6870	یک چند برو پیرویِ جانان کن	وآنگاه ز پای تا سر[5314] خود جان کن	M 145[a] B 97[a]

- 834 -

[رباعی]

[]

6871	از مطلب من درد طلب می‌زاید	وز راحت من گرد تَعَب[5315] می‌زاید	L 210[a] S 152[a]
6872	بختم هر روز می‌شود آبستن	ناکرده[5316] ظهور روز و[5317] شب می‌زاید	M 145[a] B 97[a]

- 835 -

[رباعی]

[]

6873	با نفس دغل[5318] تو بدگمان باشی به	تا بتوانی تو ناتوان باشی به	L 210[a] S 152[a]
6874	پرواز به بال دیگران[5319] همچون تیر	صد بار شکسته[5320] چون کمان باشی به	M 145[a] B 97[a]

- 836 -

5311 گیراییِشان L، B: گیرایه‌شان S، M

5312 را S، M، B: او L

5313 کارها S، M: کار را L، B

5314 سر L، B: سری S، M

5315 تعب L، S: نعب M، B

5316 ناکرده M، B: تا کرده L، S

5317 روز و L: شام S، M: روز B

5318 دغل L، S، B: زعل، M

5319 دیگران S، M، B: دگران L

5320 شکسته L، S، B: سکته M

[رباعی]
[]

6875	امروز که سنگ و سیم و زر در کار است	شام و صبح و شب و سحر در کار است	L 210[a] S 152[a]
6876	با جاهل پرستیز ظالم باید	چون چوب بود سخت تَبَر در کار است	M 145[a] B 97[a]

- 837 -
[رباعی]
[]

6877	آن بدگهری که بد بود با نیکی	دیو است به نیک و دد[5321] بود با[5322] نیکی	L 210[a] S 152[a]
6878	سگ را چو کنی[5323] بزرگ درویش گزد	با بد نیکی چو بد[5324] بود با نیکی	M 145[b] B 97[a]

- 838 -
[رباعی]
[]

6879	خوش حالت آن مرد که خیر انجام است	سهل است نکونام اگر بدنام است	L 210[b] S 152[b]
6880	یک یک رفتند گرم شد تا صحبت	این عالم بی‌وفا مگر حمام است	M 146[a] B 97[a]

- 839 -
[رباعی]
[]

6881	تا جسم مکدرت همه جان نشود	خورشید معانی تو تابان نشود	L 210[b] S 152[b]
6882	صاحب‌نظران جای به پهلو ندهند	تا جوهر شمشیر نمایان نشود	M 146[b] B 97[a]

- 840 -
[رباعی]
[]

6883	کوه غم یار کندن آسان نشود	تا تیشهٔ طبع نفس سوهان نشود	L 210[b] S 152[b]
6884	در قلهٔ قاف عشق دل جا نکند	تا صاف‌تر از لعل بدخشان نشود	M 146[b] B 97[a]

[5321] دد L، S، M: بد B

[5322] با S، M: بر L، B

[5323] کنی L، S، B: کن M

[5324] با بد نیکی چو بد L، S، B: باید نیکی جوید M

- 841 -

[رباعی]

[]

6885	تا از هر میلی دلت گریزان نشود	هرگز راهی ترا به جانان نشود	L 210b S 152b M 146b B 97a
6886	خواهی که دو خانه را عمارت سازی	تا بر سر این مقیدی آن نشود	

- 842 -

[رباعی]

[]

6887	تا پای تو سر سر[5325] تو[5326] تا پا نشود	از رشتهٔ کار[5327] تو گره وا نشود	L 210b S 152b
6888	نفست گوید فنا شدم حق گشتم	باور نکنی که خر مسیحا نشود	M 146b B 97a

- 843 -

[رباعی]

[]

6889	فانی است جهان در او بقا[5328] کی باشد	خاکی است جهان در او[5329] صفا کی باشد	L 210b S 153a
6890	جاری نشود ذکر در آن سر[5330] که هواست	بر قلب دغل سکه روا کی باشد	M 147a B 97a

- 844 -

[رباعی]

[]

6891	لعنت بر نفس ما و[5331] بر کردارش	بر مطلب و بر مقاصد بسیارش	L 211a S 153a
6892	دایم به خدا خدا منم می‌گوید	کو مرد خدایی که برد بر دارش	M 147a B 97a

- 845 -

[رباعی]

[5325] سر L، B: سری S، M

[5326] تو S، M، B: تو تو L

[5327] کار L، S، B: کاری M

[5328] در او بقا S، M، B: فنا در ان L

[5329] او S، M، B: آن L

[5330] سر L، B: دل S، M

[5331] ما و L، S، M: باد و B

[]

6893	هر ذرّه مدان[5332] ز خود کَمَش می‌بینم	هر مور به دست خاتمش می‌بینم	L 211[a] S 153[b]
6894	هر قطره شبنمی که بر روی گل است	بالله که من جام جمش می‌بینم	M 147[a] B 97[a]

- 846 -

[رباعی]

[]

6895	از خوان غمش حواله‌ای[5333] دارم و[5334] بس	چون درد از او نواله‌ای[5335] دارم و[5336] بس	L 211[a] S 153[b]
6896	تا چند گداز ای[5337] فلک سفله‌نواز	چون نی بالله ناله‌ای[5338] دارم و[5339] بس	M 147[a] B 97[a]

- 847 -

[رباعی]

[]

6897	درویش که با قناعت و صبر بود	در چشم جهانیان به[5340] از بدر بود	L 211[a] S 152[b]
6898	خس[5341] از سبکی خوار[5342] و پریشان گشته	از تمکینش گهر گران‌قدر بود	M 146[a] B 97[a]

- 848 -

[رباعی]

[]

6899	هر چند که یار یار دیگر دارد	اما با ما شمار[5343] دیگر دارد	L 211[a] S 153[a]

[5332] مدان S، M، B: بدان L

[5333] حواله‌ای S، M، B: حواله L

[5334] دارم و M، B: دارم L، S

[5335] نواله‌ای S، M، B: نواله L

[5336] و L، M، B: - S

[5337] گداز ای L، M، B: گدازی S

[5338] ناله‌ای S، M، B: ناله L

[5339] و L، M، B: - S

[5340] به L، S، M: کم B

[5341] خس L، S، B: خار S

[5342] خوار L، S: خار M، B

[5343] شمار S، M: قمار L، B

6900	غم نیست که یار یار دیگر دارد	چون یار قدیم کار دیگر دارد	M 146[a] B 97[a]

- 849 -
[رباعی]
[]

6901	ای شیخ کرامت منما رهبر شو	نی چون کاغذ ز باد بالا پر شو	L 211[a] S 153[a]
6902[5344]	چون خس سر[5345] آب رفتن[5346] از بی‌مغزی است	در بحر یقین غوطه خور و[5347] گوهر شو	M 146[a] B 97[a]

- 850 -
[رباعی]
[]

6903	معشوق خدا جاذبه‌اش[5348] رهبر ماست	شاهد دل آگه است و چشم تر ماست	L 211[b] S 153[a]
6904	هر دم به خیال دوست پرواز کنیم	بالله که شوق و ذوق بال و[5349] پر ماست	M 146[a] B 97[b]

- 851 -
[رباعی]
[]

6905	عالم جسم و محمدش آمده جان	چون جان گفتم چو روح گردید روان	L 211[b] S 153[a]
6906 [5350]	حقا که جنان[5351] گشته به جانان یکسان	ننگ از دو جهان و[5352] عار دارد از جان	M 146[a] B 97[b]

- 852 -
[رباعی]
[]

[5344] 6902 (2/1)L ،S ،M: 6902(1/2) B

[5345] سر L ،B: بر S ،M

[5346] رفتن L ،S ،B: اگرفتن M

[5347] خور و L ،S ،B: خورد M

[5348] جاذبه‌اش L ،S: جاربه‌ش M

[5349] و: - L ،S ،M ،B

[5350] 6906 L ،S ،M: - B

[5351] جنان S ،M: جان L

[5352] و L: - S ،M

6907 [5353]	آن ذات[5354] که عالم به طفیلش بر پاست	عالم جوی و[5355] وجود آن کس دریاست	L 211b S 153b M 146b
6908	همّت نگر و[5356] جاه و[5357] مراتب را باش	جز[5358] امّت عاصی ز خدا نخواست	

- 853 -
[رباعی]
[]

6909	آنانکه به دعوا شده سادات مثال	سادات شدن به صورت امری است محال	L 211b S 153b M 146b B 97b
6910	امروز دروغشان از این معلوم است	بر سر بستند[5359] سبز و می‌گویند آل	

- 854 -
[رباعی]
[]

6911	شوخی که بری ز عالمش می‌بینم	معنی است ولی در آدمش می‌بینم	S 153b M 147a B 97a
6912	تا جای به چشم خویش دادم او را	چون مردمک دیده کمش می‌بینم	

- 855 -
[رباعی]
[]

6913	چشمی که از آن[5360] دو عالمش می‌بینم	روزش حیران و[5361] شب نمش می‌بینم	L 211b S 153b M 147b B 97b
6914	خاصیت چرخ را[5362] گرفته چشمم	دایم به لباس ماتمش می‌بینم	

- 856 -

[5353] 6907 L، S، M: - B

[5354] ذات L، S: رات M

[5355] و S، M: - L

[5356] نگر و L، S، B: نگرد M

[5357] و S، M: - L، B

[5358] جز L، S، B: چرا M

[5359] بستند L، S، B: پستند M

[5360] آن L، B: او S، M

[5361] و L، S، B: - M

[5362] را S، M، B: تا L

[رباعی]

[]

6915	تا پیش خدایت سفری حاجت نیست	و اندر ره او پا و سری حاجت نیست	M 147b
6916	خود را بشناس گر خدا می‌خواهی	دادم خبر از حق دگری حاجت نیست	

- 857 -

[رباعی]

[]

6917	دوری ز خیالات هوا تجرید است	دل چون[5363] ز همه[5364] یگانه شد تفرید است	L 212a S 154a
6918	هر دم که به یاد تو روم نوروز است	هرگاه که قربان تو کردم عید است	M 147b B 97b

- 858 -

[رباعی]

[]

6919	آن را که همیشه با خدا تعظیم است	نی دغدغه از بهشت وز[5365] آتش بیم است	L 212a S 154a
6920	او را به چشم کم نبینی زنهار	در مرتبه آدم است ابراهیم است	M 147b B 97b

- 859 -

[رباعی]

[]

6921	از ذکر زبان انس به جانان نشود	بی جاذبه کس صاحب عرفان نشود	L 212a S 154a
6922	حلوا گویی دهان نگردد شیرین	از حق گفتن کسی خدادان[5366] نشود	M 147b B 97b

- 860 -

[رباعی]

[]

6923	هر صبح ز گریه رخ ترم باید کرد	خاک ره دوست بر سرم باید کرد	L 212a S 154a

---

5363 دل چون S، M: چون دل L

5364 همه S، M: هوا L

5365 و ز S، B: ز L، M

5366 خدادان S، M، B: سخن‌دان L

6924	هر شام به سفرهٔ خیال غم یار[5367]	افطار به خون جگرم باید کرد	M 147b B 97b

- 861 -
[رباعی]
[]

6925	یک محرم راز در جهان یافت نشد	دل جهد بسی کرد و[5368] بسی کافت نشد	L 212a S 154a
6926	بسیار به فکر کیمیا گردیدیم	این کهنه‌حصیر هیچ زربافت نشد	M 148a B 97b

- 862 -
[رباعی]
[]

6927	یاری دارم که رشک حور است و پری	گه ناز به خود دارد[5369] و گه با دگری	L 212a S 154a
6928	بر حال مسافران کجا پردازد	از ملک وجود خود نکرده سفری[5370]	M 148a B 97b

- 863 -
[رباعی]
[]

6929	عرفان به خدا هیچ ندارند جهان	این حرف سبک نیست گران است گران	L 212b S 154b
6930	گر در دل کس شَک است اینک می‌دان[5371]	ما گوی نشسته‌ایم باید چوگان	M 148a B 97b

- 864 -
[رباعی]
[]

6931	بی ذکر تو هیچ زنده‌ای[5372] نیست که نیست	بی یاد تو هیچ بنده‌ای نیست که نیست	L 212b S 154b

---

5367 غم یار S، M: ره دوست L، B

5368 کرد و S، B: کرد L: گردد M

5369 دارد L، M: دارم S، B

5370 سفری S، M: گذری L، B

5371 می‌دان S، M، B: بدان L

5372 زنده‌ای S، M، B: زنده L

6932 شادیِ من از برای مردن[5373] باشد | صد گریه نهان به خنده‌ای[5374] نیست که نیست | M 148[a] B 97[b]

- 865 -

[رباعی]

[]

6933 ای باده‌فروش بادهٔ صاف بده | با من خبر از مقام اعراف بده | L 212[b] S 154[b]

6934 عمر آخر شد نمی‌نمایی رخسار | من با تو چه گویم تو خود انصاف بده | M 148[a] B 97[b]

- 866 -

[رباعی]

[]

6935 بگذر ز سوا که ما سوا چیزی نیست | جز او همه فانی است فنا چیزی نیست | L 212[b] S 154[b]

6936 بر ظاهر دلق من[5375] نخواهی دیدن | در جبّهٔ من غیر خدا چیزی نیست | M 148[a]

- 867 -

[رباعی]

[]

6937 دردی طلب از خدا دوا چیزی نیست | بی‌درد مشو که بی‌نوا چیزی نیست | L 212[b] S 154[b]

6938 در حالت نزع عقل بی‌تدبیری[5376] است | کشتی چو شکست ناخدا چیزی نیست | M 148[b] B 97[b]

- 868 -

[رباعی]

[]

6939 هستی مال تو[5377] و[5378] نیستی مال من است | فعل تو همه نیک و بد افعال من است | L 212[b] S 154[b]

6940 استغنا کبریاست حال تو مدام | افتادگی و شکستگی مال من است | M 148[b] B 97[b]

- 869 -

[5373] مردن L، B: ماتم S: ماتم شده‌است M

[5374] نهان به خنده‌ای S، M، B: به خنده‌ای نهان L

[5375] دلق من M: دلق ما L: دل من S

[5376] بی‌تدبیری S، M: بی‌تدبیر L، B

[5377] مال تو S، M، B: ز تو هست L

[5378] و L، S: - M، B

[رباعی]
[]

L 213[a] S 155[a] M 148[b] B 97[b]	پی پرده به گنه ذات تو کس[5379] کمتر	ای آنکه تویی ز عقل‌ها بالاتر	6941
	می‌بینم برف و سرد و[5380] اسبابم تر	هرگاه ز عرفان تو خواهم گویم	6942

- 870 -
[رباعی]
[]

L 213[a] S 155[a] M 148[b] B 97[b]	وی[5382] در ره تو زمین مسکین به سجود	ای از خوف تو[5381] آسمان جامه کبود	6943
	جز ذات تو جملگی نمودی است نبود	تو بی‌رنگ و چه رنگ‌ها از تو نمود	6944

- 871 -
[رباعی]
[]

L 213[a] B 97[b]	جز درد کسی محرم این ریش ندیدیم	جز ناله کسی همنفس خویش ندیدیم	6945
	نوشی بخشیدیم که صد نیش ندیدیم	بی جاذبه خار گلی بوی نکردیم	6946

- 872 -
[رباعی]
[]

L 213[a] S 155[a] M 149[a] B 98[a]	دردش معلوم و هم[5383] دوایش معلوم	دنیا که وفایش و بقایش معلوم	6947
	خون‌ریزش معلوم و[5384] خون‌بهایش معلوم	زنهار مشو کشتهٔ این بد حرکات	6948

- 873 -
[رباعی]
[]

[5379] کس S، M، B: کسی L

[5380] و L، B: - S، M

[5381] از خوف تو S، M، B: آنکه ز خوفت L

[5382] وی S، M، B: وین L

[5383] معلوم و هم S، B: همه معلوم L: معلوم هم و M

[5384] و L، S، B: - M

6949	خود آمده مرده زنده[5385] می‌باید رفت	شطرنج خیال برده می‌باید رفت	L 213a S 155a
6950	روزی که سفر کنی سعیدا ز جهان	خود را به خدا سپرده می‌باید رفت	M 149a B 97b

- 874 -
[رباعی]
[]

6951	ای از تو جهانیان به دادند و فغان	خورشید و قمر در طلبت سرگردان	L 213a S 155a
6952	از معرفت تو هیچ کس خالی نیست	بعضی به یقین عارف و بعضی به گمان	M 148b B 97b

- 875 -
[رباعی]
[]

6953	بیرون ز دو کون جای درویشان است	ویرانهٔ غم سرای درویشان است	L 213b S 155a
6954	این دولت و حشمتی که شاهان دارند	افشاندهٔ خاک پای درویشان است	B 98a

- 876 -
[رباعی]
[]

6955	دیدار خدا لقای درویشان است	کیخسرو و جم گدای درویشان است	L 213b S 155b
6956	آن مشعله‌ای[5386] که آفتابش نام است	یک ذرّه ز نور رای درویشان است	M 149a B 98a

- 877 -
[رباعی]
[]

6957	در مذهب ما که کفر و اسلام یکی است	صبح شادی و ماتم شام یکی است	L 213b S 155b
6958	صید و صیاد هر دو را نیست دویی	چشمی بگشا که[5387] گور و[5388] بهرام یکی است	M 149a B 98a

- 878 -
[رباعی]

[5385] مرده زنده L، B: زنده مرده S، M

[5386] مشعله‌ای S، B: مشعله L، M

[5387] که L، M، B: و S

[5388] و S، M، B: - L

[]

6959	زنهار مگو که واحد و رام یکی است	با این خلقی که پخته و خام یکی است	L 213[b] S 155[b]
6960	با کوردلان سرمهٔ عرفان چه کشی	با کر سخن لطیف و دشنام یکی است	M 149[a] B 98[a]

- 879 -

[رباعی]

[]

6961	اِنعام ز حق به خاصه و عام یکی است	جان در بدن آدم و اَنعام یکی است	L 213[b] S 155[b]
6962	قایم بد و نیک با احد نقصان نیست	مه در کو آب و[5389] بر سر بام یکی است	M 149[b] B 98[a]

- 880 -

[رباعی]

[]

6963	بسیار به برّ و بحر کردیم سفر	یک چند قدم زدیم در کوه و کمر	L 213[b] S 155[b]
6964	تبعیت هر کرا چو کردیم آخر	جز یاد خدا جمله عبث بود و ضرر	M 149[b] B 98[a]

- 881 -

[رباعی]

[]

6965	تا زهر غمت بود نخوردیم شکر	خمری بخشیدیم به جز خون جگر	L 214[a] S 155[b]
6966	آغشته به حادثات هرگز نشدیم	عالم دیگر گشت و ما[5390] نگشتیم دگر	M 149[b] B 98[a]

- 882 -

[رباعی]

[]

6967	بی تو نفسی خوش نکشیدم هرگز	وز باغ جهان گلی نچیدم هرگز	L 214[a] S 159[a]
6968	بسیار به چشم سر و سرّ عالم را	گردیدم و[5391] چون تویی ندیدم هرگز	M 149[b] B 98[a]

- 883 -

[رباعی]

[5389] و L، M، B: - S

[5390] و ما L، B: - S، M

[5391] و L، S، B: - M

[]

6969	زاهد نخورد باده که بدنامیِ اوست	پرهیز ز می‌کشان نکونامیِ اوست	L 214[a] Lm 214[b]
6970	با خلق گرفت و گیر از بی‌خردی است[5392]	در دیگ خروش و جوش از خامیِ اوست	S 159[a] M 149[b] B 98[a]

- 884 -

[رباعی]

[]

6971	عید آمد و رفت روزه از یاد مرا	کردند بتان به غمزه دلشاد مرا	L 214[a] S 159[a]
6972	امروز به بندگی قبولم کردند	دل شد ز غم[5393] قیامت آزاد مرا	M 149[b] B 98[a]

- 885 -

[رباعی]

[]

6973	یاری دارم که روش دیدن نتوان[5394]	وز[5395] سلسلهٔ موش بریدن نتوان[5396]	L 214[a] S 159[a]
6974 [5397]	بی پرده از او سخن شنیدن نتوان[5398]	جز راه فنا به او رسیدن نتوان[5399]	M 150[a] B 98[a]

- 886 -

[رباعی]

[]

6975	او با تو همیشه و[5400] تو بی او عجب است	او صاحب خلق است و[5401] تو بدخو[5402] عجب است	L 214[a] S 159[a]

[5392] بی‌خردی L، M، B: بی‌ادبی S

[5393] غم S، M، B: غمت L

[5394] نتوان S، M، B: نتوانم L

[5395] وز L، S، M: از B

[5396] نتوان S، M، B: نتوانم L

[5397] 6974 L، S، M: - B

[5398] نتوان S، M: نتوانم L

[5399] نتوان S، M: نتوانم L

[5400] و L، S، B: - M

[5401] و L، S، B: - M

[5402] بدخو L، M، B: بی او S

6976	هر جا[5403] نگری جمال او نیست[5404] عجب	اما دل تو رفته به هر سو عجب است	M 150[a] B 98[a]

- 887 -

[رباعی]

[]

6977	پاک از همه ساز جای استغنا را	بنواز بلند نای استغنا را	L 214[b] S 159[a]
6978	خواهی که به دام کس نکردی پا بند	در دام آور همای استغنا را	M 150[a] B 98[a]

- 888 -

[رباعی]

[]

6979	گویند به طالب که سفر باید کرد	در منزل بی‌خودی گذر باید کرد	L 214[b] S 159[b]
6980	یعنی که به این و آن[5405] خدا نتوان یافت	فکری[5406] دگر و کار دگر باید کرد	M 150[a] B 98[a]

- 889 -

[رباعی]

[]

6981	چندین نقشی که زیر این چرخ دو روست	دوری است[5407] تعلق اگرت یک سر موست	L 214[b] S 159[b]
6982	نقشی به از این ندیده‌ام در عالم	از کندن دل هر آنچه جز[5408] صورت اوست	M 150[a] B 98[a]

- 890 -

[رباعی]

[]

6983	باید که ترا نظر به خاصان[5409] باشد	نی بر کلهٔ عام پریشان باشد	L 214[b] S 159[b]

[5403] جا L، B: سو S، M

[5404] او نیست B: و وین است L: و او نیست S: و نیست M:

[5405] این و آن L، S، B: این M

[5406] فکری S، M، B: فکر L

[5407] دوری است S، M، B: دوریت L

[5408] جز S، M، B: در L

[5409] خاصان S، M: خوبان L: عالم B

6984	ما منتظر کرشمه و[5410] ناز توایم	حیف است تجلی به رقیبان باشد	M 150[b] B 98[a]

- 891 -

[رباعی]

[]

6985	من[5411] گرچه ز عشق گفتگو نتوانم[5412]	قطع طالب روی نکو نتوانم[5413]	L 214[b] S 159[b]
6986	هرچند سیاه بختم اما چون زلف	دوری ز رخش یک سر مو نتوانم[5414]	M 150[b] B 98[a]

- 892 -

[رباعی]

[]

6987	در راه وفا ندیده‌ام قافله‌ای	از پا افتاده‌ای[5415] برد مرحله‌ای[5416]	L 215[a] S 159[b]
6988	آن دیده[5417] که از روی تو باشد محروم	در پای نگاه تو شده[5418] آبله‌ای	M 150[b] B 98[a]

- 893 -

[رباعی]

[]

6989	خود را تو مبین که بی خدا نتوان بود[5419]	با آنکه سوا شدی سوا نتوان بود[5420]	L 215[a] S 159[b]
6990	او بی تو وجود است تو بی او معدوم	پس تا هستی از او جدا نتوان بود[5421]	M 150[b] B 98[a]

- 894 -

[5410] و L، B: - S، M

[5411] من L، S، M: ما B

[5412] نتوانم L، S، M: نتوانیم B

[5413] نتوانم L، S، M: نتوانیم B

[5414] نتوانم L، S، M: نتوانیم B

[5415] پا افتاده‌ای L، S، M: پای فتاده‌ای B

[5416] مرحله‌ای S، M: قافله‌ای L، B

[5417] دیده L، M، B: دیدم S

[5418] تو شده L، B: باشد او S، M

[5419] بود L، S، M: دید B

[5420] بود L، S، M: دید B

[5421] بود L، S، M: دید B

[رباعی]
[]

6991	فقر فقرا نه جامهٔ رنگین است	یا جبّهٔ مثال و خرقهٔ پشمین است	L 215[a] S 158[a]
6992	مقصود[5422] دلا[5423] نه طعن و نی تحسین است	مطلوب[5424] ز فقر در فنا تمکین است	M 150[b] B 98[a]

- 895 -
[رباعی]
[]

6993	نی در دل من غمی از[5425] آن و این است	نی وسوسهٔ عادت و رسم و[5426] دین است	L 215[a] S 158[a]
6994	آنجا که منم نه ماه و نی پروین است	آنجا همه حق و دیدهٔ حق‌بین است	M 150[b] B 98[b]

- 896 -
[رباعی]
[]

6995	نوری ز حقیقت به تو هم سیر تو نیست	دل را خبری ز شر و از خیر تو نیست	L 215[a] S 158[a]
6996	آیینهٔ فکر چون کنی زانو را	آگاه شوی که در نظر غیر تو نیست	M 142[a] B 98[b]

- 897 -
[رباعی]
[]

6997	در دیده‌ات از نور[5427] حقیقت اثری نیست	در دل ز سراپردهٔ سرت نظری نیست	S 158[a]
6998	آگاه شوی گر تو ز سرّ نفس خویش	دانی که ترا یک نفس از وی گذری نیست[5428]	M 142[a] B 98[b]

- 898 -
[رباعی]
[]

[5422] مقصود B، S، M: مطلوب L

[5423] دلا S، M، B: دلان L

[5424] مطلوب S، M، B: مقصود L

[5425] از S، M، B: ز L

[5426] و S، M: - L، B

[5427] نور S، B: نوری M

[5428] گذری نیست B: گذری S: گزی نیست M

6999	ای آنکه ترا شاه و گدا یکسانند	واندر طلبت به جان و دل پویانند	L 215[a] Lm 215[b]
7000	خورشید و مه و ستاره و چرخ و[5429] فلک	در دایرۀ حکم تو سرگردانند	S 158[a] M 142[a] B 98[b]

- 899 -
[رباعی]
[]

7001	آن قوم که روز و شب ترا جویانند	هر یک به قمار عشق نرّادانند	L 215[b] S 158[a]
7002	مانند همه به فکر شطرنج خیال	نادیده رخت پیاده‌ای می‌رانند	M 142[a] B 98[b]

- 900 -
[رباعی]
[]

7003	آنانکه ندانند[5430] ترا می‌خوانند	در لرزه چو بید بر سر ایمانند	L 215[b] S 158[b]
7004	پستان عمل گرفته هر یک به دهن	گهوارۀ طفل نفس می‌جنبانند	M 142[a] B 98[b]

- 901 -
[رباعی]
[]

7005	آنانکه به علم خویش مغرورانند[5431]	هر یک به مثل نادرۀ دورانند	L 215[b] S 158[b]
7006	نی ز آن‌سانند[5432] آنچه خود می‌دانند	یک کف خاکی[5433] و قطرۀ بارانند	M 141[b] B 98[b]

- 902 -
[رباعی]
[]

7007	خوش آنکه مقام بر در دل‌ها کرد	واندر دل اهل دل رهی پیدا کرد	L 215[b] S 158[b]
7008	بر داشت ز تن لباس غیریت را	خود را به میان مرد و زن رسوا کرد	M 141[b] B 98[b]

[5429] و S، M، B: - L، Lm

[5430] ندانند S، M: ندانند و L: ندیدند B

[5431] مغرورانند L، S، M: سر کردانند B

[5432] آن‌سانند M، B: انسانانند L، S

[5433] خاکی S، M، B: خالی L

- 903 -
[رباعی]
[]

7009	کس را خبری کجا از آن جاست که اوست	با آنکه هر آنچه هست پیداست که اوست	L 215b S 158b
7010	هر کس سخن از مقام خود[5434] می‌گوید	جنبیدن هر کسی از آنجاست که اوست	M 141b B 98b

- 904 -
[رباعی]
[]

7011	گر دل گویم ترا ز جان می‌ترسم	ور جان خوانم هم از جهان می‌ترسم	L 216a S 158b
7012	ای[5435] جان و جهان هر دو به قربان سرت	حق می‌گویم نه ز این نه ز آن می‌ترسم	M 141b B 98b

- 905 -
[رباعی]
[]

7013	در دار جهان که خاص و عامی چندند	بدنامی چند[5436] و نیکـنامی چندند	L 216a S 158b
7014	عالم چو تنور و[5437] خلق چون قرص خمیر	چسپیده در آن[5438] پخته و خامی چندند	M 141b B 98b

- 906 -
[رباعی]
[]

7015 [5439]	ما منتهی‌ایم و مبتدا هم ماییم	جام می و جام جمنما هم ماییم	L 216a S 156a
7016 [5440]	آن جَوْدِه گندمی‌نما[5441] هم ماییم	بیگانه‌نمای و[5442] آشنا هم ماییم	M 141b B 98b

---

[5434] سخن از مقام خود L، S، M: ز مقام خود سخن B

[5435] ای S، M، B: این L

[5436] چند L، S، M: - B

[5437] و L، B: - S، M

[5438] آن L، B: او S، M

[5439] 7015(2) L، S، M: 7016(2) B

[5440] 7016(2) L، S، M: 7015(2) B

[5441] گندمی‌نما S، M: گندمین‌نما L، B

[5442] و S، M: - L، B

- 907 -

[رباعی]

[]

7017	بیرون و درون برو بیا هم ماییم	اشکسته و سنگ و مومیا هم ماییم	L 216[a] S 156[a]
7018	گر پردۀ غفلت از نظر بر داری	دانی که من و تو و شما هم ماییم	M 151[a] B 98[b]

- 908 -

[رباعی]

[]

7019	از مروحه‌ای که شاه احسانم کرد	انگشت‌نما میان خوبانم کرد	L 216[a] S 156[a]
7020	در شهر حلب باد به فرمانم کرد	یوسف ز اعجاز خود سلیمانم کرد	M 151[a] B 98[b]

- 909 -

[رباعی]

[]

7021	در راه وفا سبک‌خرامی خوب است	در منزل دور تیزگامی خوب است	L 216[a] S 156[a]
7022	گویید به[5443] این سمند دوران گویید	با مردم نیک به دل‌کامی خوب است	M 151[a] B 98[b]

- 910 -

[رباعی]

[]

7023	جامی است که جهان به دست یک ساقی نیست	یک دم باقی دم دگر باقی نیست	L 216[b] S 156[a]
7024	پیمان‌شکنی است کار دوران هر روز	این عهد زمانه عهد میثاقی نیست	M 151[a] B 98[b]

- 911 -

[رباعی]

[]

7025	صد حیف که عمرم به خسارت بگذشت	در فکر عبادت و عبارت بگذشت	L 216[b] S 156[a]
7026	آخر به قبا کشید انجامش	کاری که ز دیوان اشارت بگذشت	M 151[a]

- 912 -

[رباعی]

[]

[5443] به S، M، B: در L

L 216b
S 156b
M 151b
B 98b

7027 با آیینهٔ دمی شدم روی به‌روی — گفتا همه عیب من به من موی به موی[5444]

7028 گفتم که چرا عیب کسان می‌گویی — گفتا که نه عیب است که گویم بر روی

- 913 -
[رباعی]
[]

L 216b
S 156b
M 151b
B 98b

7029 دل رفت ز خود[5445] هنوز جان نارفته — آمد به کنار از میان نارفته

7030 خواهی که به سنگی نزنندت چون تیر — بگریز به خانهٔ کمان نارفته

- 914 -
[رباعی]
[]

L 216b
S 156b
M 151b
B 98b

7031 تا صبح نشستم من و جان بر در دل — دیشب که نهان بود[5446] ز من پیکر دل

7032 من دور و تو در دلم خدا می‌داند — تا روز چه‌ها گذشته‌است از سر دل

- 915 -
[رباعی]
[]

L 216b
S 156b
M 151b
B 98b

7033 چون کرد ظهور[5447] نور تا بندهٔ دل — تو صاحب دل شدی و من بندهٔ دل

7034 یا رب به خیالات بد و نیک جهان — زنهار مرا مکن تو شرمندهٔ دل

- 916 -
[رباعی]
[]

L 217a
S 156b
M 151b
B 99a

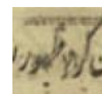
7035 دیروز در آمدم به کاشانهٔ دل — بینم که چه می‌کنی تو در خانهٔ دل

7036 دیدم به بهانه‌ای ترا از دوری — می‌خوردی خون دل به پیمانهٔ دل

[5444] موی به موی S، M، B: روی به روی L

[5445] رفت ز خود L، S، M: رفته B

[5446] بود L، S، M: بود که B

[5447] کرد ظهور L، M: : کرده ظهور B

- 917 -
[رباعی]
[]

7037	بی ناز تو من نیاز نتوانم کرد	بی روی تو دیده باز نتوانم کرد	L 217[a] S 156[b]
7038	تا قبلهٔ ابروی تو ناید به نظر	بالله که من نماز نتوانم کرد	M 151[b] B 99[a]

- 918 -
[رباعی]
[]

7039	تا کرد قبای ناز را بر تن گل	در پایش ریخت رنگ از دامن گل	L 217[a] *S 157[a]*
7040	آن موی میان بر آن سرین دانی[5448] چیست	موری است که گشته صاحب خرمن گل	M 152[a] B 99[a]

- 919 -
[رباعی]
[]

7041	منصور که در دار جهان مغفور است	خاک ره او تاج سر فغفور است	L 217[a] *S 157[a]*
7042	در دار خرابات جهان مشهور است	یک بغداد است و دار یک منصور است	M 152[a] B 99[a]

- 920 -
[رباعی]
[]

7043	تا بنده شدم چو مهر تابنده شدم	فارغ ز غم رفته و آینده شدم	L 217[a] *S 157[a]*
7044	در مسلک فقر پادشاهم کردند	فانی گشتم ز خویش و پاینده شدم	M 152[a] B 99[a]

- 921 -
[رباعی]
[]

7045	تنها نه به هجر[5449] آشنا گردیدم	اندر ره آشنا چه‌ها گردیدم	L 217[a] *S 157[a]*
7046	از آن نفسی که دورم از همدمیت	چون نی بالله بی‌نوا گردیدم	M 152[a] B 99[a]

- 922 -

[5448] دانی S، M، B: دانی که L

[5449] هجر S، M، B: خویش L

[رباعی]
[]

7047	رفتی به سفر از پی تسخیر جهان	تا خلق خدا شوند در امن و امان	L 217b *S 157a*
7048	بی گردش دور چرخ[5450] در امر تو باد	بی منت پا زمین ترا در فرمان	M 152a B 99a

- 923 -
[رباعی]
[]

7049	ای بسته میان تو کمر بر دل و جهان	بادا دو جهان فدای آن موی میان	L 217b *S 157a*
7050	یک دل بی‌زخم تیغ ابروی تو نیست	در دست تو یک کمان و عالم قربان	M 152b B 99a

- 924 -
[رباعی]
[]

7051	تا خلق به خیر نام خیرم بردند	از کعبه کشان کشان به دیرم بردند	L 217b *S 157b*
7052	دادند پیاله‌ای و بی‌خود و[5451] باخود	در عالم بی‌خودی به سیرم بردند	M 152b B 99a

- 925 -
[رباعی]
[]

7053	روزی که مرا ز دیر بیرون کردند	در ساغر من شراب گلگون کردند	L 217b *S 157b*
7054	هر نخل که کاشتم چو بیرون آمد	خوبان به کرشمه بید مجنون کردند	M 152b B 99a

- 926 -
[رباعی]
[]

7055	با هر که دل رمیدهٔ ما پیوست	دیدیم که عاقبت دل ما را خست	L 217b *S 157b*
7056	القصه در این میکده‌آباد جهان	این شیشه به دست هر که دادیم شکست	M 152b B 99a

- 927 -
[رباعی]

[5450] دور چرخ L، S، M: چرخ دور B

[5451] و L، S، M: - B

[]

7057	گنجینهٔ ما سینهٔ افکار بس است	زرپاشیِ ما آه شرربار بس است	L 217b *S 157b*
7058	از هر دو جهان متاع[5452] بر چیدهٔ ما	چشم[5453] نگران و دل بیدار[5454] بس است	M 152b B 99a

- 928 -

[رباعی]

[]

7059	ما دلق ریای خویشتن سوختهایم	تا طور[5455] طریق فقر آموختهایم	L 218a *S 157b*
7060	نی توشهٔ[5456] امروز و[5457] نه فردا داریم	چسم از دو جهان بر کرمش دوختهایم	M 153a B 99a

- 929 -

[رباعی]

[]

7061	ای[5458] نفس و هوا برده دلت را جان کو	ای[5459] داده به تن نقد روان جانان کو	L 218a *S 157b*
7062	چون تازه مسلمان به هوای دنیا	دین را بر باد دادهای ایمان کو	M 153a B 99a

- 930 -

[رباعی]

[]

7063	بیرنگ به رنگ چون تجلّی بنمود	گشتند عدوی[5460] هم خلیل و[5461] نمرود	L 218a S 157a

---

[5452] متاع L، S، B: مطاع M

[5453] چشم L: چشمی S، M، B

[5454] بیدار L، M، B: بیدا S

[5455] طور B: طور و L: طرز S، M

[5456] توشه L، S، M: سوخته B

[5457] و L، B: - S، M

[5458] ای S، M، B: این L

[5459] ای S، M، B: این L

[5460] عدوی L، B: عدو S، M

[5461] و L، M، B: - M

7064	چون باز ز دست رنگ گشتند خلاص	با هم کردند صلح بی گفت و[5462] شنود	M 153[a] B 99[a]

- 931 -

[رباعی]

[]

7065	ای مست شراب ما و من‌بازی چند	وی[5463] غرّهٔ جامه با کفن‌بازی چند	L 218[a] S 157[a]
7066	آخر افتادنی است در پیش ترا	ای[5464] عقل بر[5465] این دار[5466] رسن‌بازی[5467] چند	M 153[a] B 99[a]

- 932 -

[رباعی]

[]

7067	ای هرزه‌درا ناله و افغان بگذار	تا دم نزنی دگر دل و جان بگذار	L 218[a] S 157[a]
[5468] 7068	آخر ز تو می‌برند مشکل همه چیز	پس خود بر خیز و بر خود آسان بگذار	M 153[a] B 99[a]

- 933 -

[رباعی]

[]

[5469] 7069	خواهی که رسی به دوست جولان بگذار	هر چیز که هست غیر جانان بگذار[5470]	L 218[a] S 157[a]
7070	یک عمر ز خویشتن سفر کن و[5471] آنگاه	دل در خم زلف ماه‌رویان بگذار	M 153[a] B 99[a]

- 934 -

[رباعی]

[]

[5462] و L، S، B: - M

[5463] وی S، M، B: وین L

[5464] ای S، M، B: این L

[5465] بر S، M: از L، B

[5466] دار L، S، M: داد B

[5467] رسن‌بازی L: رسی باری S، M: رس‌بازی B

[5468] 7068 L، S، M: - B

[5469] 7069 ، S، M: - B

[5470] هر چیز که هست غیر جانان بگذار L: اول سر خویش را به قربان بگذار S، M

[5471] و S، M، B: - L

7071	خواهی که رسی به دوست از جان بگذر[5472]	وآنگاه ز دین و دل و ایمان بگذر[5473]	L 218b S 157a
7072	تا هیچ نماندت حجابی به میان	جز یار هر آنچه هست از آن بگذر[5474]	M 153b B 99a

- 935 -
[رباعی]
[]

7073	چون در نظری تو یار و اغیاری هست	در تصفیهٔ قلب ترا کاری هست	L 218b S 157a
7074	چشم و دل و گوش تو همه اغیارند	تا در تو ز هستیِ تو آثاری[5475] هست	M 153b B 99a

- 936 -
[رباعی]
[]

7075	در سینه ز عشق داغ بسیار بس است	اغیار شوند کو جهان یار بس است	L 218b S 157b
7076	دل را به جز از وصال چیزی مدهید[5476]	چون آیینه روزیش ز دیدار بس است	M 153b B 99a

- 937 -
[رباعی]
[]

7077	بر دایرهٔ جهان چو پرکار مپیچ[5477]	هیچ است جهان به هیچ زنهار مپیچ[5478]	L 218b S 157b
7078	بس[5479] بر سر این هیچ تو از بی‌خبری	بسیار مگرد و[5480] همچو دستار مپیچ[5481]	M 153b B 99b

- 938 -

[5472] بگذر L، B: بگذار S، M

[5473] بگذر L، B: بگذار S، M

[5474] بگذر L، B: بگذار S، M

[5475] آثاری S، M، B: آزاری L

[5476] مدهید L، S، M: بدهید B

[5477] مپیچ L، S، B: هیچ M

[5478] مپیچ L، S، B: هیچ M

[5479] بس S، M: پس L، B

[5480] و S، M، B: - L

[5481] مپیچ L، S، B: هیچ M

[رباعی]
[]

7079	ساقی آورد ساغری[5482] بگزیده	گفتا که بگیر ای ز من رنجیده	L 218b S 157b B 99b
7080	بگرفتم و نوشیدم و از خود رفتم	بر خواسته و نشسته و خوابیده	

- 939 -
[رباعی]
[]

7081	ابنای زمان صورت جهلی چندند	از جهل مدان[5483] سهل که سهلی چندند	L 218b B 99b
7082	می‌داشتم آن گمان که اهلی چندند	نااهلی چند و سهل و[5484] اهلی چندند	

- 940 -
[رباعی]
[]

7083	عالم به همه کمال محتاج من است	محتاج من و در پی تاراج من است	L 219a B 99b
7084	دانم[5485] چو برد هرچه مرا هست[5486] جهان	گر خود گذرم از همه معراج من است	

- 941 -
[رباعی]
[]

7085	افسوس که ما جمله هوایی شده‌ایم	چون نی در بند دست نایی شده‌ایم	L 219a B 99b
7086	بس[5487] رشته به دست ما ز سر گشتگی است[5488]	ما بی کُله از برهنه‌پایی شده‌ایم	

- 942 -
[رباعی]
[]

[5482] ساغری S، M، B: ساغر L
[5483] مدان B: بدان L
[5484] و L: - B
[5485] دانم B: دونم L
[5486] هرچه مرا هست L: هست مرا هرچه B
[5487] بس B: پس L
[5488] سر گشتگی است B: سر رشته کیست L

7087 [5489]	آمد سحری باد صبا از کویت	صد طعنه به شب زد ز خم گیسویت	L 219[a] B 99[b]
7088 [5490]	صبحدم و شام هجر می‌داد خبر	خورشید ز خوی تو و ماه از رویت	

- 943 -
[رباعی]
[]

7089	امروز بهار کرچه با برگ و بر است	آلوده به خون دل و خون جگر است	L 219[a] B 99[b]
7090	گل سرخ ز[5491] سیلی هوا دارد روی	نرگس از آب چشم خود سبز و تر[5492] است	

- 944 -
[رباعی]
[]

7091	هر لاله‌عذاری که بود نورسته	از شبنم فیض تازه دارد جسته	L 219[a] B 99[b]
7092	گل چون نشود سرخ که پیش از دم صبح	رخساره به آب چشم نرگس شسته	

- 945 -
[رباعی]
[]

7093	ای اهل مجاز از حقیقت دورید	والله که بس غافل و بس مهجورید	L 219[a] B 99[b]
7094	ماننده کعبتین اگر چشم شوید	با جملهٔ تن که باز[5493] کرّ و کورید	

- 946 -
[رباعی]
[]

7095	در دل‌ها نیست غیر جمعیت مال	نبود به زبان‌ها به جز از قال و مقال	L 219[b] B 99[b]
7096	جز عیب نیاید به نظر مردم را	در سرها نیست جز خیالات محال	

[5489] 7087 L: 7088 B

[5490] 7088 L: 7087 B

[5491] سرخ ز B: بیرخ L

[5492] سبز و تر B: سبزتر L

[5493] که باز B: باز که L

- 947 -
[رباعی]
[]

7097	حق وحدانی است فکر وحدانی کن	جان می‌خواهد تدارک جانی کن	L 219b
7098	انگارهٔ تیغ خود بنه بر آتش	صیقلی زن[5494] و آبی ده[5495] و سوهانی کن	B 99b

- 948 -
[رباعی]
[]

7099	در ملک وجود خویش جولانی کن	جهدی کن و هر موی خود احسانی کن	L 219b
7100	اتّباع تو گر رسالتت نپذیرند	چون نوح به قوم خویش طوفانی کن	B 99b

- 949 -
[رباعی]
[]

7101	هر لحظه صدای مرحبا می‌آید	هر دم خبری از آن[5496] به ما می‌آید	L 219b
7102	قطع نظر از نفس که در ملک وجود	بنگر که چه می‌رود چه‌ها می آید	B 99b

- 950 -
[رباعی]
[]

7103	بیگانه و خویش و آشنا می‌آید	زنهار مگو که از کجا می‌آید	L 219b
7104	گر بد گر نیک دل مرنجان و ملرز	هر چیز که آید از خدا می‌آید	B 99b

- 951 -
[رباعی]
[]

7105	هر نیک و بدی که رو به ما می آید	نوع خبری است از خدا می‌آید	L 219b
7106	گر منکر قول عارفانی بر گوی	ناید ز خدا پس از کجا می‌آید	B 99b

---

[5494] زن L: ده B

[5495] ده L: زن B

[5496] از آن L: آزاد B

- 952 -
[رباعی]
[]

7107	نی از غم رزق[5497] بیش و کم دل‌گیریم	نی از فلک و جور و ستم دل‌گیریم	L 220[a]
7108	ما و غم دوست را به هم پیمانی است	روزی که نباشیم به هم دل‌گیریم	B 99[b]

- 953 -
[رباعی]
[]

7109	هر دل که بر آید از هوا انور شد	سر تا به قدم گزیده و پرور شد	L 220[a]
7110	شمعی[5498] است دلیل ما که چون از دم باد	هر چند که دور گشت روشن‌تر شد	B 99[b]

- 954 -
[رباعی]
[]

7111	ای دل اگرت ز عشق در تن جان است	بی باده نشستن روشن انسان است	L 220[a]
7112	ای کم ز گیاه و لالهٔ پا در گل	در بادیهٔ داغ مجلس مستان است	B 99[b]

- 955 -
[رباعی]
[]

7113	دی دلبر من مست به صحرا بگذشت	صد دل ز پَیَش کباب و[5499] بر پا بگذشت	L 220[a]
7114	هر لاله که داغیش به دل می‌بینی	خونی است چگیده از کبابش در دشت	B 99[b]

- 956 -
[رباعی]
[]

7115	گر در تن و جان به جز تو می‌دانستم	یا سود و زیان به جز تو می‌دانستم	L 220[a]
7116	مجنون نتوان گفت که کافر بودم	گر در دو جهان به جز تو می‌دانستم	B 100[a]

[5497] رزق L: رزق و B

[5498] شمعی L: شمع B

[5499] و L: - B

- 957 -
[رباعی]
[]

7117 این جمله که در بساط این دنیاییم — گاهی پنهان شویم و گه پیداییم

L 220[a]
B 100[a]

7118 آن هست که نیست[5500] می‌نماید حق است — آن نیست که هست می‌نماید ماییم

- 958 -
[رباعی]
[]

7119 این عالم حادث که به دیدارستی — در دیده اعتبار بسیارستی

L 220[b]
B 100[a]

7120 گر چشم حقیقت دلت بگشایند — آنگاه بلند و پست و[5501] گل خارستی

- 959 -
[رباعی]
[]

7121 تا چرخ قبای فقر بر دوشم کرد — آیینه صفت رند نمد پوشم کرد

L 220[b]
B 100[a]

7122 از بسکه گداخت مهر آن ماه‌جبین — مانند هلالی همه آغوشم کرد[5502]

- 960 -
[رباعی]
[]

7123 یاری که به یک نگاه مدهوشم کرد — مانندهٔ چشم خانه بر دوشم کرد

L 220[b]
B 100[a]

7124 چون هجر که در وصل وجودش عدم است — نزدیک چو آمد فراموشم کرد

- 961 -
[رباعی]
[]

L 220[b]
B 100[a]

7125 ای[5503] اصل حقیقت و ظهورات همه — در بندگیت فخر و مباهات همه

[5500] آن هست که نیست B: هر نیست که هست L

[5501] و B: - L

[5502] کرد B: همه L

[5503] ای B: این L

7126	چون ماه یک نور در جمله امور	پیوسته به مهر توست ذرّات همه	

- 962 -
[رباعی]
[]

7127	ای مظهر گل و مبدأ ذات همه	شد مظهر اسماء[5504] ظهورات همه	L 220[b]
7128	تا نزد همه مؤمن و بر حق باشیم	نفی همه می‌کنیم و اثبات همه	B 100[a]

- 963 -
[رباعی]
[]

7129	آن شاه که قدر شعر را می‌داند	او قدر سخن قیمت ما می‌داند[5505]	L 220[b]
7130	غواص به سر رود به پابوس محیط	چون قیمت در بی‌بها می‌داند	B 100[a]

- 964 -
[رباعی]
[]

7131	ای خاک در تو تاج هر جا شاهی است	از یاد تو زنده هر کجا آگاهی است	L 221[a]
7132	ز اعجاز دم تیغ تو هر[5506] سو از پا	افتاده به خاک و خون سر گمراهی است	B 100[a]

- 965 -
[رباعی]
[]

7133	تیغ تو که اصلاح جهان از دم اوست	ادوار زمانه چون فلک از[5507] خم اوست	L 221[a]
7134	بحری است ز بسکه موج جوهر دارد	ابری است که خون دشمنان شبنم اوست	B 100[a]

- 966 -
[رباعی]
[]

[5504] اسماء L: اسمات B

[5505] او قدر سخن قیمت ما می‌داند B: آن شاه که قدر شعر را می‌داند L

[5506] هر B: از L

[5507] از B: در L

7135 ابروی تو تیغ آفتاب است مگر — مژگان تو ناوک شهاب است مگر

7136 از بسکه ز شصت تو خطا هیهات است — تیر تو دعای مستجاب است مگر

L 221[a]
B 100[a]

- 967 -
[رباعی]
[]

7137 چون کعبه نمی‌روی چه شهر و چه سبیل — چون تشنه نه‌ای چه شط بغداد و چه نیل

7138 ما بندهٔ آنیم که آنی دارد — چون نیست محمد چه مسیح و چه خلیل

L 221[a]
B 100[a]

- 968 -
[رباعی]
[]

7139 در مدرسه چند گفتگوی تحصیل — بگذر ز[5508] کتاب این چه قال است و چه قیل

7140 مشهود حقیقی به نظر جلوه‌گر است — از روی کتاب چند جویی تمثیل

L 221[a]
B 100[a]

- 969 -
[رباعی]
[]

7141 نرم است جهان ولی دل ما سنگ است — او بر سر صلح نفس ما در جنگ است

7142 بیرون ز درون به قدر روزن باشد — عالم در چشم اهل عالم تنگ[5509] است

L 221[a]
B 100[a]

- 970 -
[رباعی]
[]

7143 از چرخ مگوی بد که بد کینه‌کش است — مستی است که می در شب آدینه کش است

7144 خجلت نکشی و زور بازو نکنی — هشدار که این کمان بسی زورکش است

L 221[b]
B 100[a]

- 971 -
[رباعی]
[]

[5508] بگذر ز B: بگذار L

[5509] تنگ L: ننگ B

7145	صاحب نخوت که صاحب صدر شود	بد خصلت و بد زبان و پر قهر شود	L 221[b]
7146	بر صفحهٔ روزگار این معلوم است	چون کِبر به فتحه خوانیش گبر شود	B 100[a]

- 972 -
[رباعی]
[]

7147	عالِم به کنایه رهزنم[5510] می‌گوید	گردون سخن از شکستنم می‌گوید	L 221[b]
7148	دل از حرکات چرخ ناموزون کرد	دستم پایم سرم تنم می‌گوید	B 100[a]

- 973 -
[رباعی]
[]

7149	زاهد که مرا برهمنم می‌گوید	خوشی می‌گوید آنچه منم می‌گوید	L 221[b]
7150	کس از دل او اگر خبردار شود	با من گوید ولی منم می‌گوید	B 100[a]

- 974 -
[رباعی]
[]

7151	جز ما سخن کسی مگویید دگر	غیر از گل معرفت مبویید دگر	B 100[a]
7152	گر می‌طلبید وصل ما را زنهار	جز خویش ز هیچ جا مجویید دگر	H 447

- 975 -
[رباعی]
[]

7153	بگسست[5511] دلم ز هرچه غیر از آن است	آنی که همیشه هست و جان را جان است	B 100[a]
7154	دل را ذوق است و دیده را نور یقین	دیدم به یقین که گفتم آن است آن است	H 447

- 976 -
[رباعی]
[]

[5510] رهزنم B: راهزن L

[5511] بگسست H: بگسسته B

7155	گفتم بینم به چشم خود صاحب باغ	چشمم گفتا که من دهم با تو سراغ	B 100b
7156	حق را نتوان دید به جز دیدهٔ حق	با نور چراغ می‌توان دید چراغ	H 448

- 977 -
[رباعی]
[]

7157	گفتم تو چه چیزی که تمامی نازی	از ناز به خلق تیر می‌اندازی	B 100b
7158	کار تو چه است و صنعتت چیست بگو	گفتا ز سر ناز که بازی بازی	H 448

- 978 -
[مطلع]
[]

7159	کشت ما را انتظارت[5512] تیزتر آ از[5513] نگاه	در نظرهای رقیبان گو[5514] شود عالم سیاه	L 221b S 157b M 154a B 100b

- 979 -
[مطلع]
[]

7160	با خلق مجازی ز حقیقت خبری نیست	ز آن روی در ایشان ز محبت اثری نیست	L 221b S 157b M 154a B 100b

- 980 -
[مطلع]
[]

7161	هر نفس در دیدهٔ من طرح قیامت می‌کشم	انتظار دیدن[5515] آن سرو قامت می‌کشم	L 222a S 157b M 154a B 100b

- 981 -
[مطلع]
[]

7162	ما نظر بر لطف و احسانش کجا بد می‌کنیم	حق به دست ماست گر عصیان بی‌حد می‌کنیم	L 222a S 160a M 154a B 100b

- 982 -
[مطلع]

[5512] انتظارت L، S، M: - B

[5513] از L، S، M: را B

[5514] گو L، S، M: - B

[5515] دیدن L، B: جلوه S، M

[]

7163	چرا آن گوشهٔ ابرو ز من چون بخت می‌گردد	کمان بی چله چون بسیار ماند سخت می‌گردد	L 222a S 160a M 154a B 100b

- 983 -
[مطلع]
[]

7164	ناز و کرشمه زینت و زیب ستمگر است	ورنه ز دلبری است که دلبر دلاور است	L 222a S 160a M 154b B 100b

- 984 -
[مطلع]
[]

7165	به نقش و[5516] خال و خط دهر[5517] دل مده زنهار	نه عاقلی است که گیری به دست خود دم مار	L 222a S 160a M 154b B 100b

- 985 -
[مطلع]
[]

7166	از جوهر خود جا به کمر خنجر او کرد	معراج کلاه است که جا[5518] بر سر او کرد	L 222b S 160b M 154b B 100b

- 986 -
[مطلع]
[]

7167	به اهل راز چه نسبت رقیب بدگو را	لب پیاله کجا و زبان شانه کجا[5519]	L 222b S 160a M 154b B 100b

- 987 -
[مطلع]
[]

7168	به جان رسیدی[5520] و از دل برون چو تیر شدی[5521]	مرا ز غم چو کمان کرده گوشه‌گیر شدی	L 222b S 160b M 155a B 101a

- 988 -
[مطلع]
[]

[5516] نقش و S، M: نقش L، B

[5517] دهر L، B: و هر S: هر M

[5518] جا L، S، B: - M

[5519] کجا L، S، M: کجاست B

[5520] رسیدی B: رسیدم L: رسیده S، M

[5521] چو تیر شدی L، S، M: شدی چون تیر B

7169	جز مهر ما ستارهٔ کرمی ندیده‌ایم	بی داغ در جهان دل نرمی ندیده‌ایم	L 222b S 160b M 155a B 101a

- 989 -
[مطلع]
[]

7170	راه می‌پوییم شاید منزلی پیدا شود	کعبه می‌جوییم تا صاحب‌دلی پیدا شود	L 222b S 160b M 155a B 101a

- 990 -
[مفرد]
[]

7171	منعم از آن روی گندم کن[5522] مکن چون مور خط	خرمن حسن است هر کس روزی خود می‌خورد	L 221b S 157b M 154a B 100b

- 991 -
[مفرد]
[]

7172	دلبرم منعم است و من درویش	من چو او گدا شود چه کنم[5523]	L 222a S 160a M 154a B 100b

- 992 -
[مفرد]
[]

7173	کمان ابروانت طرفه سخت است	که در تصویر هم نتوان کشیدن	L 222a S 160a M 154a B 100b

- 993 -
[مفرد]
[]

7174	عقل را نور نماند چو شود موی سفید	شمع تاریک بماند[5524] چو شود وقت سحر	L 222a S 160a M 154b B 100b

- 994 -
[مفرد]
[]

7175	صف به صف مژگان خون‌ریزش به جنگ آماده‌اند	با وجود مردمی رحمی به مردم نیستش	L 222a S 160a M 154b B 100b

- 995 -
[مفرد]

[5522] کن S، M: - L: کون B

[5523] کنم S، M، B: شود L

[5524] بماند L، M: نماند S: نماید B

[]

7176	بِبُر ز غیر توانی دگر به خویش مدوز	که سود خویش در این باب در زبان دانند[5525]	L 222b S 160a M 154b B 100b

- 996 -

[مفرد]

[]

7177	جهان به گوشهٔ تاریک و تنگ می‌ماند	که هر طرف بروی[5526] پیش روی دیوار است	L 222b S 160a M 154b B 100b

- 997 -

[مفرد]

[]

7178	چه نسبت است[5527] به مصر وجود به قعبهٔ تن را[5528]	که این ز جملهٔ ویرانه‌های این[5529] شهر است	L 222b S 160a M 154b B 100b

- 998 -

[مفرد]

[]

7179	ز خال پشت لب او تحیّری دارم	که این سپند در آتش چرا نمی‌سوزد	L 222b S 160b M 155a B 101a

- 999 -

[مفرد]

[]

7180	شهری است ماه عارض خوبان که بی‌دریغ	تا سر زده‌است هندوی خط خلق می‌کنند	L 223a S 160b M 155a B 101a

---

[5525] دانند S، M، B: بینند L

[5526] بروی L، S، M: که روی B

[5527] است M، B: - L

[5528] چه نسبت به مصر وجود به قعبهٔ تن را L، M، B: - S

[5529] این L، B: آن S: - M

3.5. **Divanda Geçen Özel İsimler Dizini**

Özel İsim	Beyit
ا	
ابراهیم/خلیل	3794، 4211، 5150، 5242، 5343، 5689، 6144، 6793، 6794، 6920، 7063، 7138
ابراهیم ادهم/ اسحاق ابن ادهم شاه	3729، 6455
ابوبکر/بوبکر/صدیق/صدیق اکبر	244، 733، 734، 735، 736، 745، 3538
ابوجهل/ابوی جهل/بوالحکم	3442، 6692
آدم/آدمی	164، 187، 213، 215، 222، 725، 1135، 1212، 1454، 1578، 1914، 1950، 2063، 2354، 2651، 2840، 3032، 3064، 3316، 3774، 4339، 4581، 4866، 5084، 5527، 6290، 6366، 6850، 6920
ارمنی	4295
آزر	1035، 1284، 2794، 5242، 5716، 6144
اسماعیل	2256
اسکندر/سکندر	258، 1070، 1673، 3149، 3391، 3725، 5448، 5531، 5748، 6080
اصفهان/ صفاهان	1363، 607
افلاطون/فلاطون	1070، 1317، 5575، 498، 3786، 3978، 4793، 6318
انجیل	4584
اوحدی	645
ایاز	4711
ایران	2267
ب	
باقر (امام)	249،
بدخشان	1223، 1280، 1859، 3817، 3975، 4562، 5446، 5538، 6884
بسطامی/بسطام	2422، 6552
بصره	513
بغداد	7042، 7137
بهرام	6958
بو دردا	1296
بو علی سینا	1794
پ	

پرتکال 510

پیر جام/شیخ جام 1661، 3085، 5086

ت

تقی (امام) 252

تورات 4584

ج

جامی 2565، 3921، 5805، 6800

جعفر (طیار) 2975، 6664

جعفر (امام) 250

جم/جمشید 295، 950، 1088، 1885، 2449، 2945، 3151، 3579، 3725، 3928، 4696، 5193، 5478، 5815، 5917، 6137، 6955

جنید/شیخ جنیدی 4722، 5197

جهان آباد 2353

چ

چین 459، 658، 1335، 2363، 3610، 6322

ح

حاتم 511، 1014، 1084، 1888، 2311، 3384

حافظ/حافظ شیراز 2213، 3474، 4009، 4850، 6188، 6522

حبش/حبشی 2363، 6674

حجاز 57، 3286، 4127

حسن 248، 3538، 3541، 6664

حسن عسکری (امام) 254

حسین 248، 3541، 3630، 3827، 5689

حلب 575، 577، 587، 6064، 7020

حنیفه 256

حوّا 1212

خ

ختن 3535

خراسان 3822

خسرو 791، 816، 1280، 5136

خضر 169، 293، 1051، 1400، 1453، 1673، 1827، 2236، 2647، 2678، 3065، 3131،

3325، 3389، 3438، 3478، 3731، 3915، 4038، 4096، 4216، 4795، 4880، 5003، 5141، 5532، 5779، 6080، 6126، 6156، 6190، 6703، 6704، 6709، 6715

خطا 297، 1316، 3164، 3988، 6427

خواجۀ احرار 3403

خواجۀ نساج 3016

د

داود 2038

دجله 416، 3045، 3576، 6039

دلدل 4905

دمشق 1270، 2353، 4437، 4598

ر

رحمان (عبدی عبدالرحمان پاشا) 508، 509

رستم 1011، 4440، 4619

رسول 138، 144، 354، 380، 371، 714، 753، 767، 771، 1216، 5510، 6460

رضا (امام)/شاه خراسان 253، 3822

روم 306، 2973، 6034

ز

زبور 4584

زلیخا 205، 2335، 2644، 2682، 2695، 2756، 3143، 4227، 4243، 4423، 4689

زنده رود 4093، 4430

س

سبکتکین 6645

سری سقطی 5022

سلطان محمد غازی 776

سلیمان (سلیمان پاشا) 535، 541، 568

سلیمان 224، 318، 540، 568، 662، 1014، 2515، 2541، 2852، 3142، 3537، 3722، 3821، 3833، 4175، 5387، 5601، 5918، 6231، 6411، 7020

سنایی 342، 344

ش

شام 37، 1266، 3630، 4598، 4601، 4707، 6793، 6794

شاه کرمان 1107

شمس/شمس تبریز 2973، 6403

شهنامه 2564

شیرین 84، 103، 816،1176 ، 1592، 2189، 2774، 5246، 6481

شیعه 744

ص

صایب 2565، 2608، 2658، 3749، 4902

ط

طور/طور سینا 128، 221، 480، 1058، 1173، 1605، 2028، 2441، 2477، 2845، 2853، 3280، 3321، 3350، 3656، 3845، 3860، 3868، 4032، 4197، 4723، 4787، 5039، 6195، 7059

ع

عابدین (امام زین العابدین) 249

عثمان/صاحب دو نور 246، 754، 755، 758، 3540

عجم 3580، 6674

عدن 417

عذرا Dibace

عرب/عربی 380، 767، 3580، 6674

عزیز مصر 3250، 5270، 6368

عطار 344، 2973

علی/حیدر/مرتضی/شاه نجف 247، 248، 627، 762، 763، 764، 773، 774، 2413، 3525، 3541، 3640، 4905، 6649

عمر 245، 744، 745، 748، 750، 755، 3539

عمران 1277، 5146

عنتاب 2097

عیسی 1858، 2027، 2411، 3247، 3583، 4144، 5351، 6824،

ف

فاطمه زهرا 1216

فرعون 1277، 2344، 3321، 4339، 4395، 5146، 5343، 5553، 6731

فرنگ/فرنگستان 577، 1627، 3475،

فرهاد/کوهکن 85، 103، 1280، 1592، 2189، 2202، 2329، 3305، 4189، 4644، 4814، 5196، 5246، 6396، 6481

فغانی 2565، 3479، 3490

ق

قدس 201، 3445

قرآن 427، 754، 757، 1100، 1783، 2075، 2084، 3477، 3565، 4009، 5035

قران 1356

قریشی 6674

قسطنطنیه Dibace

ک

کابل 2281، 3739

کاووس 4476

کتور 5785

کربلا 1565، 2414، 2764، 3377، 3445، 3630، 3827، 4406، 4746، 6688

کرمان 1107

کعبه Dibace، 58، 154، 160، 223، 471، 510، 541، 1276، 1372، 1656، 1859، 1922، 1932، 2181، 2434، 2636، 2781، 3100، 3318، 3381، 3386، 3442، 3445، 3599، 3782، 4232، 4442، 4964، 5111، 5114، 5192، 5391، 5559، 5811، 6062، 6066، 6089، 6503، 6733، 6745، 6810، 6838، 7051، 7137، 7170

کنعان 37، 2680، 4422، 4689، 6178، 6295

کیخسرو 5443، 6955

ل

لیلی 452، 2104، 2179، 2496، 3776، 3969، 4048، 4208، 4299، 4315، 4442، 4473، 4629، 4694، 4754، 5104، 5196، 5310، 6365، 6374، 6550

م

مانی 2342، 3704

مایان 3820

مثنوی (معنوی) 384، 1785، 2564

مجنون 106، 452، 816، 887، 1109، 1131، 1137، 1220، 1848، 2055، 2104، 2135، 2179، 2328، 2329، 2496، 2510، 2683، 2711، 2757، 3582، 3776، 3793، 3969، 4046، 4048، 4189، 4208، 4229، 4299، 4312، 4315، 4348، 4442، 4461، 4473، 4629، 4657، 4694، 4754، 4852، 5104، 5169، 5196، 5310، 5760، 5820، 5857، 5910، 6069، 6258، 6318، 6365، 6373، 6537، 6550، 7054، 7116

مجوسی 5035

محمد 213، 243، 256، 541، 728، 777، 967، 6905، 7138،

محمود (غزنوی) 4711

مدینه 131

مسلمان 48، 70، 684، 1413، 2235، 2537، 2713، 2772، 3475، 3967، 6146، 6533، 7062،

مسیح 40، 173، 206، 785، 1400، 1679، 2311، 2478، 2775، 3065، 3309، 3389، 3438، 3478، 3537، 3613، 3642، 3714، 3728، 3978، 4352، 4759، 4768، 4848، 5141، 641، 6865، 6888، 7138

مصطفی پاشا/مصاحب Dibace 258، 291، 6326

مصر 37، 2488، 3250، 4423، 4529، 5093، 5270، 5335، 5877، 6280، 6368، 7178

مصطفی (پیامبر) 139، 190، 245، 627، 6692

مصطفی (شاهزاده) 825، 854

منصور/حلاج 396، 1173، 1184، 1605، 2130، 2937، 3022، 3236، 3239، 3401، 3433، 3890، 3908، 4027، 4029، 4060، 4182، 4610، 4718، 4772، 4845، 5022، 5170، 5197، 5417، 5665، 5817، 6141، 6745، 7041، 7042

مهدی 254، 3026، 3029

موسی/کلیم/کلیم الله 128، 221، 1169، 1277، 1284، 1288، 1353، 1605، 1623، 2344، 2411، 2441، 2477، 2478، 2760، 2845، 2853، 3280، 3321، 3632، 3656، 3714، 3860، 4032، 4210، 4211، 4723، 4787، 5146، 5343، 5553، 5689، 6731، 5711

موسی کاظم (امام) 251، 254

مولانا/مولوی/عارف رومی/ملای روم Dibace، 2973، 6034، 6403

مکه 1457

ن

نبی 612، 734، 735، 740، 742، 743، 745، 751، 758، 763، 961، 962، 3395

نجف 2413، 3445، 3640

نظامی 760، 3921، 6799

نعیما 6035

نعیما(حلب) 575، 579، 581، 585، 586

نقشبند 2294

نقی (امام) 252

نمرود 421، 7063

نوح 63، 164، 1367، 2431، 3687، 5343، 5747، 7100

نوشیروان/ انوشیروان 511، 804

نیل 1461، 4209، 5270، 6077، 6293، 6295

و

وامق Dibace، 5196

ویس 2127

ه

هامان 1277، 1288، 5711

هند/هندستان Dibace، 2267، 2281، 3644، 4753، 5346

هندو 1413

ی

یحیی 1272

یعقوب 2897، 3201، 3469، 3721، 4634، 4912، 6104، 6333، 6368، 6429، 6688

یمن 419، 2127

یهودی 4295

یوسف 141، 385، 401، 1115، 1203، 1233، 1410، 1683، 1864، 1877، 2033، 2488، 2644، 2680، 2682، 2695، 2756، 2774، 2899، 3025، 3201، 3274، 3404، 3469، 3534، 3697، 3721، 3971، 4150، 4243، 4343، 4346، 4422، 4480، 4529، 4566، 4689، 4865، 4912، 4929، 5093، 5335، 5423، 5641، 5682، 5770، 5879، 5920، 5978، 6121، 6280، 6293، 6295، 6368، 6429، 6479، 6653، 6662، 6688

یوسف 7020

یونان 1103، 1362

SONUÇ

Hicri XI. yy. şairlerinden Saida'nın hayatı hakkında tezkire ve biyografik kaynaklarda çok az bilgi vardır ve özellikle hayatının erken dönemleri karanlıkta kalmaktadır. Şair hayatının son dönemlerini Osmanlı topraklarında geçirmiş, ve bu dönemki hayatı onunla aynı dönemde yaşamış, hatta onun sohbetinde bulunmuş olan kişilerce yazıldığı için biraz daha aydınlanmıştır. Şair Osmanlı ülkesinde devlet ileri gelenlerine intisap etmiş ve onlara medhiyeler yazmıştır. Şairin ölüm yılı 1092 olduğu söylense de, yazdığı bazı kasidelerden daha geç bir tarihte vefat etmiş olması daha muhtemeldir.

İran kaynaklarında şairin hayatı ile ilgili verilen bilgiler güvenilir değildir. Çünkü bu bilgilerin alındığı birincil kaynaklardaki şairlerin ne hayat hikayesi, ne de bunlara atfedilen şiirler çalışmamızın konusu olan Saida ile uyuşmaktadır. İkincil bir kaynak olan Serv-i Azad tezkiresinde geçen, Saib Tebrizi tarafından Saida'ya yazılmış bir beyit dışında, Saida ile İran kaynaklarınca Saida olduğu iddia edilen şair/şairler arasında hiçbir ortak nokta yoktur.

İran'da Saida divanı ile ilgili yapılmış tenkitli metin çalışmaları, az sayıda yazma nüsha ile yapılmış olup, en kapsamlısı üç nüsha ile hazırlanmıştır. Divanın, bu sayıdan çok daha fazla yazma nüshası bulunduğu için, yapılan çalışmaların kusurlu olduğuna kanaat getirdik. Bu nedenle elde ettiğimiz 8 yazma nüshanın beşinden yararlanarak, Saida divanının tenkitli metnini oluşturduk.

Saida divanı toplam beyit sayısı 7000'in üzerinde olan mesnevi, kaside, gazel, rubai ve müfredlerden oluşmaktadır. Şair divanını, o dönemde revaçta olan Hint üslubu ile yazmış olup manzumeleri gazel ağırlıklıdır. Divan tasavvufi bir divan olup, şairin mensubu olduğu Nakşıbendi tarikati ile ilgili bol miktarda öğreti ve ıstılah içermektedir.

Şair ilk dönem Nakşıbendi mutasavvıflarından olan Hace-i Ahrar, Muhammed Parsa ve Molla Cami'yi divanında anmıştır. Saida şiirinde vahdet-i vücut inancına birçok yerde değinmiş olup, Hallac-ı Mansur'dan da defalarca söz etmiştir. Şair, Saib Tebrizi, Mevlana Celaleddin Rumi ve Hafız gibi şairlerin gazellerini tanzir etmiştir. Ayrıca şiirinde Senai, Attar ve Mevlana'yı iyilikle anmıştır. Saida dönemin Osmanlı devlet adamlarına kasideler yazmıştır. Bu kişiler, Sultan IV. Mehmet, Şehzade Mustafa, Musahip Mustafa Paşa, Sadrazam Sarı Süleyman Paşa ve Basra valisi Abdi Abdurrahman Paşa'dır.

Sonuç olarak çalışmamızın, Türkiye'de pek tanınmayan, İran'da ise divanı eksik hazırlanmış ve yaşam öyküsü yanlış bilinen Saida'yı ve onun divanını tanıtarak; Fars, divan ve tasavvuf edebiyatına katkıda bulunacağını düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

Afhami Akda, Cevad:	‘**Tashih-i Divan-ı Saida-yı Nakşbend’** (Danişgah-ı Azad-ı İslami Vahid-i Tahran Merkez, Yüksek Lisans Tezi) dan. Asgar Dadbih, 1377 h.ş. (m. 1998).
Aga Bozorg Tahrani, Muhammed Muhsin:	**Musannafat-ı Şi'a**, haz. Muhammed Asıf Fikret, 3. cilt, Bünyad-ı Pejuhişha-yı İslami, Meşhed, 1372 hş. (m. 1993).
Algar, Hamid:	"Nakşıbendiyye", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/naksibendiyye#1 (05.03.2020).
Ali Emiri Efendi:	**Tezkire-i Şuara-yı Amid**, haz. İdris Kadıoğlu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2018.
Altuner, Nuran:	"Safâyî Mustafa Efendi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/safayi-mustafa-efendi (16.01.2020).
Aryan, Kamer:	‘Fars Şiirinin Seyri İçinde Hindi Adıyla Meşhur Üslubun Ortaya Çıkışı ve Özellikleri’, çev: İsrafil Babacan, **Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 5, Sayı 18, 2015.
Ateş, Ahmet:	**İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968.
Ayeti, Abdulhüseyin:	**Tarih-i Yezd**, 2. Cilt, Kitabhane-i Gülbahar-ı Yezd, Yezd 1317 h.ş.(m. 1938).
Bahadır, Muhammed Sıddik Hasan Han:	**Şem'-i Encümen**, Matba'a-ı Şahcihani, Kalküta, 1254 h.ş. (m. 1875).

1Baharifer, Fatıma:	**'Nakd u Şerh-i Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi'** (Danişgah-ı Azad-ı İslami Vahid-i Yezd, Yüksek Lisans Tezi), dan. Muhammed Rıza Neccariyan, 1390 hş. (m. 2011).
Behmen Mirza Kaçar:	**Tezkire-i Muhammed Şahi**, Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı İslami, 12885.
Bigdili, Lutfali Beg Azer:	**Ateşkede-i Azer**, haz. Mirhaşim Muhaddis, 2. cilt, İntişarat-ı Emir Kebir, Tahran 1378 hş. (m. 1999).
Bilgrami, Mir Gulamali Azad:	**Serv-i Azad**, Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı İslami, 43531.
Bilkan, Ali Fuat:	'Sebk-i Hindi Çalışmaları', **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 5, Sayı: 9, 2007.
Bilkan, Ali Fuat:	"Sebk-i Hindî", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** https://islamansiklopedisi.org.tr/sebk-i-hindi (05.03.2020).
Dadhah, Hüseyin:	'**Dibace ve Tashih-i Kasayıd u Rubaiyat-Divan-ı Saida'** (Danişgah-ı Azad-ı İslami Vahid-i Necefabad, Yüksek Lisans tezi), dan. Mehdi Süleymani, 1392 h.ş. (m. 2013).
Dağıstani, Ali Kuli b. Muhammed Ali Valeh:	**Riyaz'uş-Şuara**, haz. Muhsin Naci Nasrabadi, 2. cilt,İntişarat-ı Esatir, Tahran 1384 hş.(m. 2005).
Danişpejuh, Muhammed Taki; Efşar, İrec:	**Nüshaha-yı Hatti,** 7. cilt, İntişarat-ı Danişgah-ı Tahran, Tahran 1353 h.ş. (1974 m.).
Davudi, Afşin:	'**Dibace ve Tashih-i Gazaliyat-ı Divan-ı Saida'** (Danişgah-ı Azad-ı İslami Vahid-i Necefabad, Yüksek Lisans tezi), 1391 h.ş. (m. 2012).
Değirmençay, Veyis:	**Farsça şiir söyleyen Osmanlı şairleri**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013.
Derin, Fahri Çetin:	"Abdi Paşa, Nişancı", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/abdi-pasa-nisanci (05.01.2020).
Dirayeti, Mustafa:	**Ferhengistan-ı Nüshaha-yı Hatti-yi İran** (FENHA), 15. Cilt,

	Sazman-ı İsnad u Kitabhane-i Milli-yi Cumhuri-yi İslami, Tahran 1391 h.ş. (m. 2012).
Dirayeti, Mustafa:	**Fihristvare-i Destnivisha-yı İran (DENA),** 5. cilt, Kitabhane Müze ve Merkez-i İsnad-ı Meclis-i Şura-yı İslami, Tahran 1389 hş (m. 2010).
El-Abbasi, Mahfuz:	**İmaretu Bahdinan El-Abbasiye**, Matbaat'ül-Cumhuriyye, Musul, h. 1388 (m. 1968).
Emecen, Feridun:	"Mehmed III", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-iii (16.01.2020).
Evhadi	**Divanı Eşar-Gazeliyat**, https://ganjoor.net/ouhadi/divano/ghazalo/sh741/ (25.09.2020).
Ferhâdî, Abdülgafûr Revân:	"Bîdil", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/bidil (28.02.2020).
Fumeni, Feride Feyyaz Mukaddem:	**''Tashih-i Divan-ı Saida-yı Yezdi (Nakşbend)''** (Yüksek Lisans Tezi, Gilan Üniversitesi, 1379 h.ş. (m. 2000)).
Futuhi Yezdi, Abbas:	**Tezkire-i Şuara-yı Yezd**, İntişarat-ı Endişmendan-ı Yezd, Yezd 1382 h.ş. (m. 2003).
1Gündüz, Tufan:	"Safevîler", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/safeviler#1 (28.02.2020).
Hafız Şirazi:	**Gazeliyat**, https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh5/ (25.09.2020).
Hafız Şirazi:	**Gazeliyat,** https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh42/ (25.09.2020).
Hafız Şirazi:	**Gazeliyat,** https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh106/ (25.09.2020).
Hafız Şirazi:	**Gazeliyat,** https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh154/ (25.09.2020).
Hafız Şirazi:	**Gazeliyat,** https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh210/ (25.09.2020).
Hafız Şirazi:	**Gazeliyat,** https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh268/

	(25.09.2020).
Hafız Şirazi:	**Gazeliyat**, https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh397/ (25.09.2020).
Hafız Şirazi:	**Gazeliyat**, https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh3/ (25.09.2020).
1Hafız Şirazi:	**Gazeliyat,** https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh275/ (25.09.2020).
Hayampur, Abdul Resul:	**Ferheng-i Suhanveran**, 1.cilt, İntişarat-ı Talaye, Tahran 1368 h.ş.(m. 1989).
Hazı', Erdşir:	**Tezkire-i Suhanveran-ı Yezd**, 1. cilt, İntişarat-ı Kitabfuruşi-i Hazı', Haydarabad Deken, 1341 h.ş. (m. 1962).
İbrâhimî, Dâvud:	"Kelîm-i Kâşânî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/kelim-i-kasani (28.02.2020).
İpşirli, Mehmet:	"**Musâhib**", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/musahib (26.09.2020).
Kalemsiyah, Ekber:	**Tezkire-i Şebistan (tashih)**, Gita, Tahran 1379 h.ş. (m. 2000).
Karahan, Abdülkadir:	"Nâbî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/nabi (28.02.2020).
Konukçu, Enver:	"Bâbürlüler", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/baburluler (28.02.2020).
Köksal, M. Fatih:	"**Nazîre**", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/nazire#2-turk-edebiyati (25.09.2020).
Mehmed Süreyya	**Sicill-i Osmani**, haz. Nuri Akbayar, 5. cilt, Numune Matbaacılık, İstanbul 1996, s. 1440
Meserret, Hüseyin:	**''Muarrifi-yi Nushaha-yı Nadir-i Kitabhane-i Veziri-yi Yezd (1) (Tezkire-i Şebistan)''**, http://www.manuscripts.ir/ar/component/content/article/90-news/مقالات/1429-معرفی-نسخه-های-نادر-کتابخانه-وزیری-یزد-1-تذکرۀ-

	شبستان(16.01.2020).
Mevlevi (Mevlana Celaleddin Rumi):	**Mesnevi-i Manevi,** https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh3/ (25.09.2020).
Mevlevi (Mevlana Celaleddin Rumi):	**Mesnevi-i Manevi,** https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh1/ (25.09.2020).
Mevlevi (Mevlana Celaleddin Rumi):	**Mesnevi-i Manevi,** https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar3/sh129/ (25.09.2020).
Muhammed Nabi Yusuf Efendi	**Zeyl-i Siyer-i Veysi**, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar.
Müderrisi Şehla, Muhammed Ali:	**Tezkire-i Şebistan**, haz. Ekber Kalemsiyah, Gita, Tahran 1379 h.ş. (m. 2000).
Münzevi, Ahmet:	**Fihrist-i Nüshaha-yı hatti-yi Farsi**, 3. cilt, Müessese-i Ferhengi-yi Mıntıkai, Tahran 1350 h.ş. (m. 1971.
Müstevfi Bafki, Muhammed Müfid:	**Cami'-i Müfidi**, haz. İrec Efşar, Çaphane-i Rengin, Tahran 1961.
Müstevfi Bafki, Muhammed Müfid:	**Cami'-i Müfidi (Cild-i evvel ve duvvom),** haz. İrec Efşar, İntişarat-ı Esatir, Tahran 1385 h.ş.(m. 2006).
Nasrabadi, Mirza Muhammed Tahir:	**Tezkire-i Nasrabadi**, haz. Vahid Destgedi, Çaphane-i Armağan, Tahran 1317 h.ş. (m. 1938).
Neccariyan, Muhammed Rıza:	'Berresi-yi vezn-i eş'ar-ı Sa'ida Nakşıbendi Yezdi', **Kavişname**, 1393 hş. (m. 2014)., yıl: 11, sayı: 28.
Neccariyan, Muhammed Rıza; Baharifer, Fatıma:	'Tecelli-yi Tarikat-ı Nakşıbendiye der Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi', **Pencumin Girdhemayi-yi Beynelmileli-yi Encumen-i Tervic-i Zeban u Edebiyat-ı Farsi**, 1389 hş. (m. 2010)
Neccariyan, Muhammed Rıza; Baharifer, Fatıma:	'Çendganegi u Çendgunegi-yi Mazmun der Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi', **Pejuhişname-i Edebiyat-ı Ta'limi**, yıl: 3,

	sayı: 10, 1390 hş. (m. 2011).
Neccariyan, Muhammed Rıza; Baharifer, Fatıma:	‘Saida Nakşbendi Yezdi ve Sebk-i Hindi’, **Mecmua-yı Makalat-ı Heftumin Hemayiş-i Beynelmileli-yi Tervic-i Zeban u Edeb-i Farsi,** 1391 hş. (m. 2012).
Nızamı, Khalıq Ahmad:	"Evrengzîb", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/evrengzib (28.02.2020).
Özcan, Abdülkadir:	"Şeyhî Mehmed Efendi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/seyhi-mehmed-efendi (16.01.2020).
Özcan, Abdülkadir:	"Süleyman Paşa, Sarı", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/suleyman-pasa-sari (05.01.2020).
Özcan, Abdülkadir:	"Paşa", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/pasa (26.09.2020).
Özcan, Abdülkadir:	"Süleyman Paşa, Sarı", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/suleyman-pasa-sari (26.09.2020).
Özcan, Abdülkadir:	"Mehmed IV", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-iv (28.02.2020).
Pala İskender:	**Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü,** L&M Yayınları, İstanbul 2002.
Pala, İskender:	"Tazmin", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/tazmin--dil-edebiyat#2-turk-edebiyati (25.09.2020).
Pala, İskender:	"Osmanlılar", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/osmanlilar#14 (28.02.2020).
Rastkar, Fahri:	**Fihrist-i Kitaphane-i Meclis-i Şura-yı Milli**, 8. cilt, İnitişarat-ı

	Kitaphane, Tahran 1347 h.ş. (m. 1968).
Rızai Tefti, Razıyye:	‘‘Dibace’’**, Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi,** İntişarat-ı Süreya, Tahran 1387 h.ş. (m. 2008).
Rızai Tefti, Razıyye:	**‘Tashih-i Divan-ı Said Nakşbendi Yezdi’** (İsfahan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, dan. Tahire Hoşhal), 1376 h.ş. (m. 1997).
Ruuf, İmad Abdusselam:	**Tarih-i Ümera-ı Bahdinan,** (https://archive.org/details/khalidalabbass_gmail_201810/page/n37/mode/2up , 4.7.2020).
Sadıkoğlu, S. Cengiz:	"Sâib-i Tebrîzî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/saib-i-tebrizi (28.02.2020).
Safayi Mustafa Efendi:	**Nubhet’ül-asar min fevaidi’l-eş’ar,** Süleymaniye Kütüphanesi, Galata Mevlevihanesi, 228.
Saib Tebrizi:	**Divanı Eşar-Gazeliyat,** https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh1989/, (15.01.2020).
Saib Tebrizi:	**Divan-ı Eşar-Gazeliyat,** https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh933/ (25.09.2020).
Saib Tebrizi:	**Divan-ı Eşar-Gazeliyat,** https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh4056/ (25.09.2020).
Saib Tebrizi:	**Divan-ı Eşar-Gazeliyat,** https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh3560/ (25.09.2020).
Saib Tebrizi:	**Divan-ı Eşar-Gazeliyat,** https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh4855/ (25.09.2020).
Saida:	**Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi,** haz. Razıyye Rızai Tefti, İntişarat-ı Süreya, Tahran 1387 h.ş. (m. 2008)
Saida:	**Divan-ı Saida**, Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami, 2433.
Saida:	**Divan-ı Saida**, Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami (Sena-yı Sabık), 755.

Saida:	**Divan-ı Saida**, Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami 14089.
Saida:	**Divan-ı Saida**, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, 3823.
Saida:	**Divan-ı Saida**, Süleymaniye Kütüphanesi, Beşir Ağa Eyüp, 135-001.
Saida:	**Divan-ı Saida**, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, 448.
Saida:	**Divan-ı Saida**, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Farsça, 362.
Saida:	**Divan-ı Saida**, Kitabhane-i Milli-yi Melik, 5289.
Sümer, Faruk:	"Abbas II", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/abbas-ii (28.02.2020).
Şeyhi Mehmed Efendi	**Vekayi'ul-Fuzala**, **Şeyhi'nin Şaka'ik Zeyli,** haz. Ramazan Ekinci, 2. Cilt, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başaknlığı Yayınları, İstanbul, 2018.
Şeyhi Mehmed Efendi	**Vekayi'ul-Fuzala**, **Şeyhi'nin Şaka'ik Zeyli,** haz. Ramazan Ekinci, 3. Cilt, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başaknlığı Yayınları, İstanbul, 2018.
Tokmak, A. Naci:	"İran", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/iran#8-edebiyat (28.02.2020).
Tosun, Necdet:	"Nakşıbendiyye", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** https://islamansiklopedisi.org.tr/naksibendiyye#2-adab-ve-erkan (05.03.2020).
Tuman, Mehmet Nail:	**Tuhfe-i Naili**, haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı, 1. cilt, Bizim Büro, Ankara 2001.
Uludağ, Süleyman:	"Sülûk", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** https://islamansiklopedisi.org.tr/suluk--tasavvuf (05.03.2020).
Yeşiloğlu, Ayşegül Mine:	"Nâilî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/naili (28.02.2020).
	1https://dlib.ical.ir/site/catalogue/483567, (08.03.2020).

	https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghasayed-sa/ (28.02.2020).

